6
36 MC
20

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

11-D-69

11 B 69

11
D
69

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

7128

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

PHILOLOGUS HEBRÆUS,

In quo pleræque quæſtiones Generales

PHILOLOGICO-HEBRAICÆ,

CONCERNENTES

TEXTUM HEBRÆUM

Veteris Teſt. dilucidè pertractantur.

In fine adjunctus eſt

CATALOGUS

Hebraicus & Latinus ſexcentorum & tredecim Præceptorum, in quæ totus Pentateuchus ex ſententiâ Judæorum diviſus eſt.

AVTHORE

JOHANNE LEUSDEN,

Lib. Art. Mag. & Linguæ Sanctæ in Academiâ Ultrajectinâ Profeſſore ordinario.

VITTORIO EMANUELE BIBLIOTECA IN ROMA

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ULTRAJECTI,

Apud MEINARDUM à DREUNEN, Typographum.

ANNO cIↄ Iↄc LVI.

Digitized by Google

Excellentiſſimo, Illuſtriſſimo, Nobiliſſimoque

DOMINO,

D. GODARTO ADRIANO DE REEDE,

Libero Toparchæ in Amerongen, Ginckel, *&c. Ex Provinciâ* Ultrajectinâ *nomine Equeſtris Ordinis ad Conventum Præpotentium* D. D. Ordinum Generalium Fœderati Belgii *Deputato, atque etiamnum eorundem Nomine ad Sereniſſimum & Potentiſſimum* Daniæ *&* Norvegiæ REGEM *Legato Extraordinario.*

GRæci (Excellentiſſime DOMINE) omnes peregrinos vocarunt Barbaros, quaſi duriloquos & craſſilingues dicas, quia advenę

Digitized by Google

Athenas adventantes , quum primùm Græcè balbutire inciperent, difficulter, aſperè, atque duriter loquebantur. Horum veſtigia jam diu preſſerunt Judæi, tàm antiqui, quàm recentiores, qui non tantum cæteras nationes & gentes vocarunt (לועזות) Barbaras; ſed etiam omnes alias linguas. Hi variis rationibus, preter S. Paginam, hanc ſuam aſſertionem ſtatuminare conantur. Omnes alias nationes nominarunt barbaras, & à fœdere Dei quaſi alienas: quia ipſimet in Veteri T. fuerunt unicum peculium Dei, à Deo unicè electum, prætextis omnibus aliis nationibus , quarum magnam partem Univerſi Moderator internecioni & anathemati tum temporis devovit. Hinc omnes

cæ-

cæteras nationes, utpote incircumciſas, & ex Gentilium parentibus ortas, infra ſe deſpiciunt, & plus quàm Vatiniano odio ſæpiſſimè proſequuntur: ſed è contra ſeſe ad cœlum laudibus efferunt, & magnificè admodùm atque ſuperbè de ſemet ipſis ſentiunt, tum quia deſcenderunt ex Nobiliſſimæ & Illuſtriſſimę proſapiæ Parentibus, Abrahamo, Isaaco, & Jacobo: tum etiam, quia pellicula illa, à cujus abſciſſione Appellę dicuntur, abſciſſa eſt, cum quâ quaſi omnibus ſceleribus valedixerunt, ſicuti Turcæ de nigro grano, ex corde Muhamedis exempto, ſtatuunt. Judæi moderni jam nullo jure omnes nationes tali ſenſu vocare poſſunt barbaras: nam gentes, olim à fœdere Dei

rejectę, jam ſunt magnâ ex parte populus Dei. Verum enim vero ſi recutitorum progenies cæteras linguas reſpectu primæ linguæ tantum velit vocare barbaras, per nos licet: nam reliquæ linguæ præter Hebręam habent originem ex confuſione, quæ facta eſt occaſione ædificationis turris Babylonicæ: ante illam enim lingua Hebræa ſola & unica ultra mille & ſeptingentos annos in orbe terrarum fuit, & omnibus totius Univerſi incolis, ut & illius turris ædificatoribus propria atque vernacula. Hæc igitur eſt prima & antiquiſsima omnium linguarum: hanc ipſe Deus primo Parenti inſtillavit: hanc etiam in confuſione linguarum, & ſubſequentibus ſeculis diu in populo illo San-

Digitized by Google

Sanĉto conſervavit: hanc enim Abrahamus ex Meſopotamiâ in Palæſtinam detulit. Inde ejus nepos Jacob eam in Ægyptum deduxit. Denique Iſraelitæ liberati ex Ægypto hanc linguam per deſertum in terram Sanĉtam ſecum tulerunt, in quâ tam diu ut vernacula fuit conſervata, donec ejus poſſeſſores in Babyloniam fuerunt tranſportati. Ibidem proh dolor! obliterata fuit illa lingua, quæ Mater & Regina, atque cæterarum omnium linguarum præſtantiſsima eſt: nulla enim lingua tantâ efficaciâ naturam & proprietatem rerum effert, quàm hæc ipſa, & quoties adhibentur ſchemata aut tropi, toties micantes radianteſque figurarum ſtellę conſpiciuntur: præterea non ſunt tot

va-

varietates & dialecti,uti apud verboſos & mendaces Græcos, quorum ſinguli fere authores ſuam ſibi linguam cacozeliâ quâdam videntur fabricaſſe. Circa hanc nobiliſsimam linguam, in V. T. contentam,verſati fuerunt Judæi, præcipuè Maſorethæ Athlantico labore. Illi enim omnes literas V. T. ejuſque Verſus numerarunt, irregulares voces & conſtructiones annotarunt, aliaque infinita ferè, ut S. Textum incorruptum conſervarent, ſub cenſuram revocarunt, quæ, quia in hoc volumine enodantur, brevitatis causâ tranſilio. Horum veſtigiis, quando inſiſto, non abs re,vel alienum à profeſsione meâ me facturum eſſe arbitratus ſum: itaque,quod felix atque fauſtum ſit, in

lucem

lucem emitto nobiliores quęſtiones Philologicas, concernentes Vetus T. Hebraicum. Et quandoquidem jam pervetuſtâ & pervulgatâ conſuetudine confirmatum eſt, ut libri ſub Magnorum & Illuſtrium virorum nominibus in publicum prodeant, ipſiſque dedicentur, & inſcribantur: ſic Lucas Euangeliſta euangelicam ſuam hiſtoriam, & Acta Apoſtolorum ſub Theophili nomine edidit, quem Magnatem, & magni nominis virum fuiſſe inde manifeſtum eſt, quia epitheto Κράτιστε ipſum inſignivit, qui titulus Felici & feſto, utrique præſidi Judææ, tribuitur. Sic & Auguſtinus inſignes illos de civitate Dei libros Marcellino, præſidi & comiti Africæ dedicavit. Et niſi brevitati ſtuderem, &

experientia hoc ſatis doceret, poſſem ampliſſimam nubem doctorum & piorum virorum, tàm antiquorum, quàm recentiorum in apricum proferre, qui lucubrationes ſuas Magnatibus & Magnis Viris inſcripſerunt. Quęſo itaque in bonam accipiat partem Excellentia Veſtra, quod ſeria negotia Excell^æ^. Veſt^æ^. jam Hafniæ Danorum verſantis, hâc dedicatione interrumpo: nam rationes prægnantes me ad hoc faciendum impulerunt, quas omnes ſi enarrare vellem, citius mihi aqua, quàm materia deficeret: verum, pleriſque omiſſis, tantummodo beneficia ab Exc. Veſt. in me, meoſque collata, ne ingratus viderer, in medium profero: hæc, ut fronti hujus operis Nomen Excell^æ^.

Veſt^æ^.

Veſtæ. præponerem, me moverunt; quæ, quot, & quanta eadem fuerint, malim ſilentio prædicare, quàm, ut quondam de Auguſto dicebat Suetonius, parcè, & jejunè attingere. Quibus omnibus, etiamſi ex æquo me reſpondere poſſe diffidam, in parte tamen gratiarum reponendum eſt, non ingratum eſſe conari. Itaque obnixè flagito, ut Excellª. Veſtª. hunc meum qualemcunque laborem in grati animi teſſeram recipere minime dedignetur. Plura jam non addam, niſi quod Deum Ter Opt. Max. ſupplex flagitem, ut Excellæ. Veſtæ., poſt peracta in Dania feliciter negotia, ad conſanguineos ſuos, reliquoſque amicos felicem in Patriam reditum concedat, & ut Excellæ. Veſtæ. in

Digitized by Google

bonum Reipublicæ & Eccleſiæ noſtræ annos felices & Neſtorios largiatur, & ſupra illos Neſtorios poſt hanc vitam æternos in ſecula ſeculorum. Hęc medullitùs precor

Veſtræ Excellentiæ

Dabam in muſæo meo
Ipſis Kal. Novembr.
A. cIↃ IↃc LVI.

Devotiſſimus

JOHANNES LEUSDEN.

Allo-

Alloquutio ad Benevolum
LECTOREM.

Habes hîc, benevole Lector, Philologum Hebræum, in quo præcipuæ quæſtiones generales Philologicæ, quæ circa Vetus T. Hebræum moveri poſſunt, pertractantur. Voco hunc librum Philologum, *quia erit ſicuti vivus Philologus, qui te inſtar Magiſtri quæſtiones Philologicas docebit: voco eundem* Hebræum *Philologum, quia tractat quæſtiones Hebraicas, concernentes linguam Hebraicam, & Vetus T. linguâ Hebræâ exaratum. Si Deus vitam & vires concedat, etiam in lucem emittam* Philologum mixtum, *in quo quæſtiones mixtas, hoc eſt, de Verſione Vulgatâ Pontificiorum, de verſione LXX Interpretum, de Paraphraſibus Chaldaicis, de variis Judæorum ſectis, & de aliis multis rebus quæſtiones proponam. In hoc Philologo Hebræo non allegavi longa teſtimonia Rabbinorum, ne viderer velle teſtimoniis allegandis librum meum implere: nam eadem de multis quæſtionibus*

Digitized by Google

habentur vel in diſſertationibus Buxtorfii ; vel in Theſauro Philologico Hottingeri , quæ ibidem paſſim videri poſſunt. Ordo, quem in hoc libro obſervavi, eſt arbitrarius : primò egi de Appellationibus V. T. deinde de diviſionibus generalibus & ſpecialibus : poſtea de libris V.T. in ſpecie : deinceps de literis & vocalibus V. T. & de ejus linguâ, atque ejuſdem conſervatione : denique de Maſorâ, & Nominibus Dei , & ſic deinceps. Ego in his omnibus liberè meam ſententiam propoſui, fortaſſè multa multis non placebunt: nam acria ſunt Criticorum hujus ætatis ingenia , & Ariſtarchis ac Momis hoc ſæculum abundat : quod unus approbat, alter idem improbat, & vice verſa : ſed ego authoritatem & incorruptibilitatem S. Scripturæ ubique conatus fui ſervare , & ſequutus fui in his pleriſque quæſtionibus ſententiam plerorumque ſaniorum Philologorum , & Theologorum Reformatorum. In fine adjeci Catalogum Hebraicum & Latinum ſexcentorum & tredecim Præceptorum , quia eadem Chiſtianis ferè ignota ſunt , & vix ullibi in Chriſtianorum ſcriptis

tali

tali ordine conſpiciuntur: Cl. Buxtorfius quidem in Synagogâ ſuâ facit mentionem horum 613 Præceptorum, & diviſionis in 248 Affirmantia, & 365 Negantia; ſed eadem Præcepta non recenſet. Cl. Hottingerus nuperrimè 261 præcepta unà cum verſione & Judæorum explicatione in lucem emiſit; ſed quia cætera deſiderantur, ideo placuit eadem hic breviter enumerare, tum ut ſtudioſi, aliique, qualia ſint illa 613 præcepta, videre; tum etiam ut ſe in iis exercere poſſent. Immediatè ante eadem præcepta propoſui quaſdam quæſtiones generales, quæ circa illa præcepta moveri poſſunt; hæ omnes ibidem videri poſſunt. Hæc ſunt, quæ te, candide lector, hoc tempore ſcire volui. Vale, & laboribus meis fave.

Digitized by Google

Eximii operis, ad Studioſum
L E C T O R E M,
commendatio.

Ὃς κρύφι' ἐκφανίζει ἱερῆς μυστήρια γλώσσης
Ῥηιδίην τ' ἀβάτῳ δείξει ἐν ὄχθῳ ὁδὸν,
Πάντα καὶ ἀμφιλόγου αἰνίγματα ῥήσιος δίξει,
Τόνδε σοι ἤδε δίδοι, χρηστ' ἀναγνῶστα, βίβλος.
Τῶν πάλαι Ῥαββίνων πέλεται νέος ἐνθάδε ῥαββί,
Ἀρχαίης τε σαφὴς τῆς Μασορῆς Μασορή.

Idem Latinè.

ABdita qui ſanctæ pandat myſteria linguæ,
Et monſtret facilem per ſalebroſa viam,
Omniaque evolvat dubioſa ænigmata vocum;
Hunc dabit iſte tibi, lector amice, liber.
Rabbinos inter veteres novus hìc tibi Rabbi,
Priſcamque illuſtrans hìc Maſora eſt Maſoram.

ANT. ÆMILIUS.

EPIGRAMMA

Ad Clariſſ. Doctiſſimumque Virum

D. JOHANNEM LEUSDEN,

L. A. M. & Linguæ Sanctæ in Academiâ Ultrajectinâ Profeſſorem

Edentem

PHILOLOGUM SUUM HEBRÆUM.

PErdoctum nunc edis opus, Patriumque Lycæum
Ingenio pergis concelebrare tuo.
Vix tuus eſt Dias IONAS emiſſus in auras,
Confeſtim HEBRÆUS gaudet adeſſe comes,
Enarrans varios ritus & quicquid Apella
Diſſerit arcani Thalmudicis foliis.
Abdita ſubtili nimium quæ Maſſora Criſi,
Et Rabbinorum quæ ſchola tradit, habes.
HEBRÆI SERMONIS AMANS, qui noſcere ritus,
Quos habet aut cæcus fingit Apella ſibi,
Diſcupit; ille tuos ſemper, Vir docte, labores
Perlegat, & Linguam & Te benè doctus amet.

Hafniæ Danorum,
Idib. Octobr.
cIↄ Iↄc LVI.

JOH. PETRI KUPIUS,
V.D.M. in Eccleſiâ Rhenenſi,
& p.t. Fœderati Belgii ad Sereniſſ. Daniæ Regem Legationi à Sacris.

Digitized by Google

שיר פשוט ומחולק ·
להוד ולהדר

איש השם ראש בלמורי ישראל אדני

יוחנן לאושדן

מלמד של לשון הקדש בישיבה המהללה שבאוּתרכת
על אשר חבר את הספר היקר הזה מדקדוקי
העברים :

וחי אעיר　　שירה אשיר
ר על האדיר　　זה מלפנו
גם מלת פי　　מלת יופי
נופת צופי　　על רבינו :

כתר הודים　　עליו אשים
ושמו ארים　　לשמים
כר אמרתי　　טל ומרתי
צוף שירתי　　בנהר מים :

הוא לפתיים　　הוא לכסילים
הוא לסכלים　　מרבה חכמה
דוקק הבל　　כל מתנבל
מלא תבל　　מכל ערמה :

הוא מאוצרות　　כל הלשונות
מלא תיבות　　לבותינו
מלות עברים　　מלות כשדים
גם אשורים　　מלותינו :

הוא שהורה　　כל התורה
המסורה　　הוא הראט
שנקודים　　מקדמונים
מן הנביאים　　בחן לנו :

סופר מהיר　　הוא שמאיר
כאור בהיר　　את ענים
גם נפלאות　　בן זנכונות
מאותיות　　שם שמים :

הוי תלמידיו　　אל אמרותיו
אל דקדוקיו　　רבים באו
באו חפר　　את השפר
שבספר　　באו ראו :

אך אשרינו　　שלמדנו
כל חמדנו　　מספריך
אתה ארון　　בלתי קלון
יהיה זכרון　　מכתביך :

שרתי את השירה הזאת לאדני ומלמדי

HERMANNUS WITZIUS, SS.T.C.

Digitized by Google

AD EUNDEM.

לשון העברית לא חנם
נרומה מכל העולם
כי לא רק השם דיבר בה
אך גם כל חוזים כתבו בה

כל התורה גם כל מקרא
על־כן לשון קדוש נקרא
תמיד היו הרבה אישים
בלשון הקודש לכודים

שגלו את סוד של עברים
לא רק בקול אך בכתבים
לא העדים צריכים לי
כי רבינו לאושרן עד לי

הוא גלה את סוד של עברים
קודם בקול פה בכתבים
פה תמצא מעשה מסודה
פה תראה סוד של קבלה

לא אפרוש כל ספר הזה
כי הרבה מפלאות בזה
אחם לא אוסיף הלולים
יעשו זאת אישים למורם

CORN. CUPERUS Ultraj.
SS. Miniſt. Cand.

HENDEKASYLLABUM
Ad Eundem.

TOrpor ſegnitieſque quicquid intrant,
Conſpurcant, rapiunt, Chaoſque jam jam
Rursùm comminitantur. aſt, locentur
Uſûs ſedulitas, vigorque creber
Curarum; & retrahent decus relapſum,
Servabuntque ſuum cuique robur.
Præcedens (meminiſſe præ dolore
Nùm poſſum?) liquidò probavit ęvum.
Vix cœpit dominarier tyrannis
Papæ, concomitata abominando
Turbarum Monachalium ſtupore;
Quin volvantur ab infimis abyſſi
Sordentes nebulæ tetręque nubes,
Et ſcandant ſuper aërem: ſtatimque
Plûs quàm Cimmeriis tegant tenebris
Quodcunque antè adamare Chriſtianus
Totus debuit, atque amavit, orbis.
Squalent cuncta. ſacræ jacent Hebrææ
Contemtæ Charites. latet Sabęa
Græcorumque Venus. ſilent Syrorum
Muſę; nec Latiæ vigent Camœnæ,
Quid tandem? ſubitò ruunt catervæ
Dirę Gloſſographûm; Sacrariumque,
Quaquà porta datur, manu rapaci
Perrumpunt, lacerant, movent, repellunt
Quævis ſede ſuâ, relinquiturque
Non tactum nihil. Exulant lepóres
Oracli venerabiles, ſtylique
Majeſtas & honos; tenentque primas
Vocum ſpurcities, ſtribliginumque
Bullę, multiplicesque dictionum
Torturæ, ſanies quoque ulceroſi
Sensûs. Hæcque lues diu remordet
Cœtum Chriſtiadûm. ſed ut (reſtantè
Summo Numine) fontium ſacrorum
Puros mente reſedit altiori
Scrutandi latices cupido, Patrum
Conſurgunt duo fulmina, & LUTHERUS
Et CALVINUS, alacriterque pulſant
Nubes; (quæ celeri fugâ reſidunt)
Et fuligine liberatur omne
Nigrâ: moxque iterùm jubar refulget
Verbi, ſalvaque Veritas triumphat.
Et poſtliminiò quidem ſubindè,
Languoris nebulis tenebricoſis
Exortis, redeunt Striges ſiniſtræ,
Buboneſque, truciſque monſtra Averni
Prædabunda; premuntque vellicantque
Sacrorum monumenta avita: verùm
Mox incepta redarguit maligna;
Conatuſque retundit, irritoſque
Reddit, ſtrenuus hic vigilque Mavors
LEUSDENUS. Patet, en, acris Theatrum
Belli. quid temerariò latebras
Nunc, CAPPELLE, paras, ut indè tutò

Telis

Digitized by Google

Telis ſacra petas? ſtat ipſe noſter
Heros, belligerâ ſuperbus haſtâ
Scutoque octuplici, caputque cinctus
Splendenti galeâ, neci daturus
Omnes Sacrilegos. Patrocinando
Quid portenta foves, MORINE? fruſtrà.
PERDURUM, AD STIMULUM RECALCITRARE, EST.

Et cur exorientem ad huncce Solem,
THALMUDISTA, oculos tuos recludis?
Lapſum atque exitium tibi reportas:
Nec te KABBALA veſtra quid juvabit.

NICOLAUS HOBOKEN,

Ultrajectinus.

INDEX

Diſſertationum & Reſpondentium.

Diſſert.		*Fol.*
I.	De Appellationibus Hebraicis Veteris T. Reſp. *Gualtero Nelleſteyn* Ultraj.	1.
II.	De Diviſionibus generalibus Veteris T. Reſp. *Iſaaco de la Fontaine* Amſtelo-Bat.	8
III.	De Diviſione verſuum & Capitum Vet. T. Reſp. *Zacharia Cliſton* Amſtelo-Bat.	15
IV.	De Sectionibus Pentateuchi, Reſp *Thoma Coenen* Amſtelo-Bat.	22
V.	De Libris V.T. in ſpecie pars prima, Reſp. *Guiljelmo van Lake* Mediob. Zel.	30
VI.	De Libris V.T. in ſpecie pars ſecunda, Reſp. *Cornelio Cupero* Ultraj.	36
VII.	De Libris V.T. in ſpecie pars tertia, Reſp. *Ludolpho vander Meer* Amſtelo-Bat.	43
VIII.	De Libris V.T. in ſpecie pars quarta, Reſp. *Henrico van Rhenen* Ultraj.	56
IX.	De Libris Apocryphis, & de Libris Nominatis in V. T. & de Viris Synagogæ magnæ, Reſp. *Hermanno Witzio* Enchuſa-Weſt-Friſ.	67

X. De

X. De Literis Majuſculis, Minuſculis, Suſpenſis, & Inverſis in V.T. occurrentibus,
Reſp. *Abrahamo à Dooreſlaar* Enchuſa-Bat. 77
XI. De Literarum Hebraicarum antiquitate pars prior,
Reſp. *Nicolao Hoboken* Ultraj. 92
XII. De Literarum Hebraicarum antiquitate pars poſterior,
Reſp. *Nicolao Haring* Ooſtz. Bat. 102
XIII. De Genuina punctorum vocalium & accentuum in Veteri Teſt. antiquitate pars prima,
Reſp. *Henrico Clopſacht*, Amſtelo-Bat. 110
XIV. De Genuina punctorum vocalium & accentuum in Veteri Teſt. antiquitate pars ſecunda,
Reſp. *Paulo Heylinck* Mediob. Zel. 120.
XV. De Genuina punctorum vocalium & accentuum in Veteri Teſt. antiquitate pars tertia,
Reſp. *Petro Laccher* Zirizæa-Zeel. 133
XVI. De Genuina punctorum vocalium & accentuum in Veteri Teſt. antiquitate pars quarta,
Reſp. *Richardo Heldio* Ultraj. 146
XVII. De Linguæ Hebrææ origine & antiquitate,
Reſp. *Petro Smytegelt* Thola-Zel. 161
XVIII. De Confuſione Linguarum pars prior,
Reſp. *Nicolao vander Sandt* Ultraj. 171
XIX. De Confuſione Linguarum pars poſterior,
Reſp. *Eſaia Clement* Mediob. Zel. 181
XX. De Linguæ Hebrææ poſt confuſionem conſervatione, & ejuſdem propagatione,
Reſp. *Michaële Michielzon* Vliſſing-Zel. 193
XXI. De Nominibus, quibus *lingua prima* poſt confuſionem fuit inſignita,
Reſp. *Johanne Buſſon* Mediob-Zel. 204
XXII. De Maſora pars prima,
Reſp. *Hermanno vander Hagen* Endov. Bat. 218

Digitized by Google

XXIII. De Maſorâ pars ſecunda, quæ agit de notis marginalibus, *quæ vulgo vocantur KERI & KETIB*,
Reſp. *Petro Tielenio* Meomago-Gelro. 236
XXIV. De Maſorâ pars tertia & pars poſterior de *KERI & KETIB*,
Reſp. *Davide Laccher* Mediob. Zel. 251
XXV. De Maſorâ pars quarta & ultima
Reſp. *Guiljelmo à Baxcamp* Roterod. Bat. 260
XXVI. De Kabbala & Kabbaliſtis,
Reſp. *Abrahamo de Sadeler* Amſtel-Bat. 267
XXVII. De Nominibus Dei Hebraicis pars prima,
Reſp, *Henrico van Cauwenhoven* Ultraj. 283
XXVIII. De verâ lectione Nominis JEHOVA,
Reſp. *Liberto Eſſenio* Ultraj. 292
XXIX. De verâ lectione Nominis JEHOVA,
Reſp. *Iohanne Snoupſio* Zeel. 303
XXX. De verâ lectione Nominis JEHOVA,
Reſp. *Iacobo Wallecam* Lekâ-Flandr. 310
XXXI. De Nominibus Dei Hebraicis pars quinta,
Reſp. *Gerardo à Blotenburch* Sylvæd. Brab. 319
XXXII. De Eloah & Elohim,
Reſp. *Iohanne Camp* Ultraj. 328
XXXIII. De Integritate textus Hebraici Veteris T.
Reſp. *Iacobo Ianſſonio* Mediob. Zel. 337
XXXIV. De Pentateuchis Manuſcriptis,
Reſp. *Ioachimo Heidano* Tholâ-Zel. 344
In fine additur Catalogus 613 præceptorum, præmiſsâ generali eorundum præceptorum expoſitione, 358.

FINIS.

Digitized by Google

IOHANNES LEVSDEN.

LIB. ART. MAG. ET LINGVÆ SANCTÆ IN ACADEMIA VLTRAJECTINA PROFESSOR.

Cor: Janſon van Ceulen pinxit. *Th: Matham ſculpſit.*

Digitized by Google

PHILOLOGI HEBRÆI

DISSERTATIO PRIMA

De Appellationibus Hebraicis Veteris Teſtamenti.

Reſp. GUALTERO NELLESTEYN Ultraj:

Ad diem 28 April 1652.

SECTIO I.

QUemadmodum in *Novo* Teſtamento textus Græcus, ita in *Veteri* textus Hebraicus, & ex parte Chaldaicus in quibuſdam *Danielis* & *Ezræ* capitibus, ut & in undecimo verſu capitis dicimi *Ieremiæ*, primigenius & authenticus eſt: ea propter his originalibus archetypis major fides jure adhibetur, quam omnibus aliarum linguarum verſionibus, interpretationibus, & explicationibus textum literalem nonnunquam in perverſum, & alienum ſenſum detorquentibus. Ratio eſt manifeſta: hæ enim editiones ſolæ ſunt ſcriptę à Prophetis, Euangeliſtis, aliiſque Viris ſanctis, qui infallibiliter à Spiritu S. directi fuerunt, ita ut in ſcribendo errare non potuerint, uti dicitur, 2 *Petr.* 1. 21. & 2 *Tim.* 3. 16. Verum omnes aliæ verſiones Veteris & Novi T. quotquot etiam inveniuntur, ſunt tranſlatæ ab hominibus in vertendo non infallibilibus, ſed errori obnoxiis: ideoque in locis controverſis, & dubiis non eſt infallibis fides adhibenda verſionibus, ſed eſt recurrendum ad textus infallibiles, hoc eſt, in Veteri T. ad textum Hebręum, & in nonnullis Danielis, & Ezræ capitibus ad Chaldęum, & in Novo T. ad textum Gręcum. Ex his jam

ſponte

Digitized by Google

ſponte hęc ſequela fluit: ergo nulla verſio ſive latina Pontificiorum vulgata, ſive Græca LXX Interpretum, ſive etiam ulla alia abſolutè eſt authentica. Nam, pręterquam quod ab infallibilibus Authoribus non ſunt tranſlatæ, etiam multis, præcipue verſio Latina, ſcatent ſolœciſmis, & erroribus, atque in multis ab ipſis fontibus plurimum diſcrepant, ſic *Pſalmo 67.21.* committitur ſolœciſmus, cum dicitur: *Benedictus Dominus die quotidie*, ut & *Matth.6.30. Nonne vos magis pluris eſtis illis.* *VVittakerus* ſcripſit *cap.12. Iſidorum Clarium* in verſione *Vulgata* loca octo millia correxiſſe, & adhuc multis ſcatet vitiis: exemplo ſit *Gen.3.15.* ubi dicitur: *Ipſa conteret caput tuum.* Similis diſcrepantia etiam invenitur in verſione LXX interpretum: ſic *Iona 3.4.* ubi textus Hebręus ait, עוֹד אַרְבָּעִים יוֹם *Adhuc quadraginta dies*, & Ninive ſubvertetur: ibi verſio Gręca dicit: *ἔτι τρεῖς ἡμέραι adhuc tres dies.* Poſſem infinita fere loca adferre, in quibus eſt diſcrepantia à textu Hebręo, ſed hęc tam diu reſervabo, donec de verſione *Latina*, & *Græca* ex profeſſo ſim acturus. Saniores è Pontificiis judicarunt verſionem vulgatam ad ipſos fontes eſſe examinandam; *Galatinus* diſputaturus contra Judæos, in pręfat. & indice libri *de arcanis catholicæ Veritatis* expreſsè ait ſe textus S. Scripturæ juxta *Hebraicam* veritatem eſſe correcturum & expoſiturum, addit rationem: *quia Chriſtiana veritas longe perfectius apud Hebræos, quam in noſtra ſive Latina, ſive Græca editione fulget.* Sed *dicet* aliquis: verſio *Latina* & *Græca* ſunt valde antiquæ, & à multis eccleſiis pro authenticis approbatæ. *Reſpondeo* 1. Textus *Hebræus* eſt longe antiquior, qui non tantum omnes verſiones, ſed etiam omnia alia ſcripta humana antiquitate ſua longè ſuperat. 2. Antiquitas per ſe non facit editionem aliquam authenticam. 3. Eccleſiæ particulares, utpote fallibiles, non poſſunt verſionem aliquam ex non authentica facere authenticam. Deinde *objiciet* nonnemo, ergo nec verſio veſtra Belgica eſt authentica & infallibilis. *Reſp.* Verſio noſtra Belgica abſolutè non eſt authentica, ſed in locis dubiis & controverſis eſt examinanda cum ipſis fontibus: textus Biblicus eſt vel authenticus *materialiter*, vel *materialiter* & *formaliter* ſimul: textus

He-

Hebræus Veteris, & *Græcus* Novi T. eſt authenticus *materialiter* & *formaliter*, hoc eſt, & *materia*, quæ ibi continetur, & *forma*, hoc eſt, tales voces & Phraſes, tales etiam literæ ſunt authenticæ: verum verſio noſtra eſt tantum authentica *materialiter*, quatenus convenit cum ipſo fonte Hebræo, & Græco.

11. Rabbini propter hanc dignitatem & excellentiam non ſine ratione textum Hebręum variis & inſignibus condecorarunt titulis, quorum nonnulli deſumuntur à præſtantia & ſanctitate materiæ; alii vero à diſtinctione verſuum, vel à lectione, vel etiam à numero librorum Veteris T: ſingulos poſt invicem breviter enumerabimus. *Primus* titulus, quo *Vetus* T. (referente *Galatino lib. 1. cap. 1.*) fuit à Rabbinis inſignitum, eſt deſumtus à *Sanctitate* materiæ, & vocatur מקדשיה *Sanctuarium*, vel *Sanctum Dei*. Hic titulus jure merito Veteri T. tribuitur: eo enim Rabbini voluerunt indigitare magnam reverentiam, & debitum honorem Veteri T. eſſe adhibendum: nam ſicuti tempore Veteris T. ad ſacra templi adyta ſolis ſacratis, & ſecundum legem Ceremonialem purificatis patebat aditus, ita judicarunt, nemini licitum eſſe S. Scripturam pervolvere, niſi bene parato, & quaſi induto ſummo timore, & maxima devotione: propterea decreverunt, ne aliquis lectionem S. Scripturę aggrederetur, niſi haberet animum ab omni faſtu & ſuperbia vacuum, & niſi preces devotas ad Deum effudiſſet. Pręterea Judęi prohibuerunt, ne aliquis illotis manibus Sacrum codicem contrectaret, præcipue poſtquam alvum exoneraſſet, vel urinam reddidiſſet: ſed è contra voluerunt unumquemque crebris oſculis, quoties clauditur, vel aperitur, eundem librum excipere. Hæc omnia in ſignum reverentiæ & honoris, quo S. Scripturam proſequi debent, excogitarunt. Hanc reverentiam mirum in modum exiſtimant ſe augere, ſi apella non ſedeat in eodem ſcamno, in quo hęc tam pretioſa cimelia jacent. Admodum etiam cavent, ne hæc è manibus cadant, ſi enim forte fortuna è manibus in terram caderent, jejunium, omnibus hunc caſum videntibus, indicendum eſſet, & metuendum, ne totus terrarum orbis in priſtinum chaos redigeretur.

Digitized by Google

Non diſſimili honore, & reverentia *Muhammedani* ſuum *Alkoranum* proſequuntur: ſi enim particulam aliquam in terra jacentem invenerint, eandem tollunt, ſæpiſſime deoſculantur: nam piaculare neſas eſſe putant, ſi ſcheda, cui nomen *Dei* vel *Muhammedis* inſcriptum eſt, pedibus conculcetur: præterea Muhammedani non audent Chriſtianis vel gentilibus Alkoranum, vel ejus particulam vendere ex metu, ne immundis manibus ab illis, utpote profanis hominibus, tractaretur, imo difficultur permittunt Chriſtianis, Judęis, aliiſque, ut eundem attingant: ſi aliquis ex improviſo eidem inſideat, grande putant eſſe neſas, imo Chriſtianis, & Judæis eſſet aliquando capitale: deinde ipſi Muhammedani extremis digitis Alkoranum attingere non audent, niſi bene loti & purgati fuerint: & propterea ne ex imprudentia peccarent, corio Alkorani exteriori majuſculis literis inſcribere ſolent hęc verba אל ימסה אלא אלמטהר *ne tangat, niſi mundus.* Pudore ſuffundi debent multi ex Chriſtianis, qui Sacram ſcripturam parvi æſtimant, ſuggillant, & ſannis excipiunt; quaſi contineret multa inutilia, futilia, & generi humano non conducibilia, & neceſſaria; hi hac in parte multo deteriores ſunt ipſis recutitis Judęis, & Turcis.

III. *Secundo* Judęi vocarunt *Vet. Teſt.* כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ *ſcripta ſanctitatis*, vel סִפְרֵי הַקֹּדֶשׁ *libros ſanctitatis*: ita etiam Apoſtolus 2. ad *Tim.* 3. 15. vocavit ſcripta Veteris fœderis τὰ ἱερὰ γράμματα, & ad *Rom.* 1. 2. γραφὰς ἁγίας. Hi tituli Hebraici non minori jure codici Hebræo conveniunt, quam antecedens; tum ratione Authorum, quia ab Authoribus ſanctis, hoc eſt, Prophetis, aliiſque viris prophetico Spiritu ductis, conſcriptus eſt; tum ratione materiæ, quia pręcepta & oracula divina Veteris T. ſunt omnia ſancta; tum etiam ratione linguæ, quia linguâ ſanctâ, hoc eſt, Hebræâ codex Hebræus exaratus eſt. Nulla lingua inter omnes linguas totius terrarum orbis titulo ſanctitatis gaudet, quam lingua Hebræa conſentientibus non tantum Judæis, ſed etiam Chriſtianis, & nullus tam perfrictæ frontis, aut præfractæ mentis fuit, qui hanc honoris & dignitatis laureolam, & prærogativam huic linguæ auſus fuit detrahere, & denegare.

IV. *Ter-*

Digitized by Google

IV. *Tertius* titulus Veteris T. in ſcriptis Rabbinorum uſitatus, eſt פָּסוּק *pauſa*, hæc vox proprie ſignificat verſum Biblicum, ſed per Synech: textum Biblicum Veteris T. hinc בַּעַל פָּסוּק eſt talis, qui eſt expeditus, & verſatus in textu Biblico, & qui prompte novit textu Biblico uti vel in loquendo, vel in ſcribendo. Vetus T. vocatur פָּסוּק *verſus*, vel quia à primâ origine in verſus fuit diſtinctum; diſtinctio enim verſuum ipſi textui Hebræo eſt coæva: vel quia libri manuſcripti à Judæis ſcribuntur tanquam unus verſus abſque ulla diſtinctione capitum, vel verſuum: tales duos libros Eſtheræ in membrana nitidè deſcriptos poſſideo. Etiamſi libri manuſcripti deſtituantur diſtinctione verſuum, nihilominus judicamus verſuum diſtinctionem eſſe authenticam, & ab ipſis Authoribus librorum, vel ab Eſra inventam, uti *diſſert.* 3. fuſius probabimus: ſed aliter judicamus de verſibus Novi Teſt. illos enim præcedenti ſeculo eſſe additos aſſerimus, quod probatur ex omnibus antiquis codicibus ante ſuperius ſeculum excuſis, qui omnes verſuum diſtinctione deſtituuntur: vulgo verſuum diſtinctio in Novo T. adſcribitur *Stephano*.

Hi tituli antecedentes non ſunt vulgares, nec his communiter Vetus Teſt. denominatur, ideoque fere in deſuetudinem abierunt; ſed dantur duo tituli ceteris multo celebriores, qui & ipſis pueris, & plebi Judaicæ ſunt notiſſimi. Horum alter eſt מִקְרָא *lectura*: alter vero עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה *viginti quatuor*: hi tituli continuò in ore Judæorum teruntur. *Prior* titulus ob brevitatem crebro uſurpatur, *poſterior* ſæpius fronti librorum præfigitur. Textus Hebræus vocatur מִקְרָא *Lectura* à Rad. קרא *vocavit, legit.* Sic Elias in Tiſbi *Rad.* קרא ait: רַבּוֹתֵינוּ קָרְאוּ לְכָל־הָעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה מִקְרָא *Rabbini noſtri vocant* libros *vigintiquatuor*, hoc eſt, Vetus T. מקרא *lecturam.* Hanc vocem deſumſerunt ex *Nehem.* 8.9. וַיָּבִינוּ בַּמִּקְרָא *& dabant intelligentiam per Scripturam* ſive per lecturam. Propheta vocat S. Scripturam מִקְרָא *lecturam*, ut omnes homines officii admonerentur, & ad lectionem S. Scripturæ pellicerentur. Judæorum praxis huic officio nunquam defuit: illi enim continuò publicè tum diebus *Saturni* lectiones *Sabbathinas* legerunt, tum diebus *Lunæ*

& *Iovis* particulam ejuſdem repetierunt, & adhuc hodie repetunt. Hæc conſuetudo legendi S. Scripturam non niſi vi & tyrannide Judæis ademta fuit: attamen ſemper, quando potuerunt, S. Scripturam publicè legerunt: etiam lectio S. Scripturæ privata ipſis ſemper tanquam ſummè neceſſaria fuit commendata, imo ex lege Rabbinorum ſingulis Iſraelitis injunctum fuit propria manu totam *Legem* exſcribere, tum ut lex illa altiores radices menti infigeret, tum etiam ut ex illa exſcriptione neceſſitatem lectionis melius intelligerent: hinc Judæi, ad neceſſitatem lectionis magis demonſtrandam, ab ineunte ætate filios ſuos ad lecturam ſacri codicis ablegarunt ſecundum hoc elogium בֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים לַמִּקְרָא *filius quinque annorum ad Scripturam* ſcil. aptus eſt vel adhibetur: ſed quando filius fit decem annorum, tum deſtinatur ad Miſchnam: tredecim annorum ad præcepta legis obſervanda: filius quindecim annorum ad Gemaram: & octodecim ad nuptias. Vide Buxt: lex: Talm: R. קרא.

v. Alter titulus non minus celebris eſt עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה *viginti quatuor*: hic titulus ſæpenumero præfigitur fronti Bibliorum Hebraicorum, tum impreſſorum, tum etiam manuſcriptorum, & originem deſumſit à numero librorum, qui in Veteri Teſt. continentur.

De hoc titulo *primo* quæritur: quâ de cauſâ Rabbini vocent textum Hebræum *viginti quatuor*, cum in univerſum in V. T. inveniantur *triginta novem* libri? *Reſp.* Rabbini quoſdam libros parvos, quoſdam duplices, quoſdam ab eodem Authore compoſitos conjunxerunt, indeque emanavit numerus *viginti quatuor*. Attamen hoc titulo *canonici* Veteris Teſt. non ſemper fuerunt inſigniti: ſed aliquando hic numerus fuit auctus, nonnunquam etiam diminutus. In univerſum *triplici* numerorum varietate libri canonici Veteris fœderis fuerunt ſupputati. Antiquiores Rabbini tantum *viginti duos* libros numerarunt, uti teſtatur *Ioſephus* contra *Appionem*: etiam Patribus hic numerus fuit notus, quam qui notiſſimus. *Euſebius* ejus facit mentionem *hiſt. Eccl. lib. 6. cap. 18. Non eſt ignorandum* viginti & duos *eſſe libros in canone Veteris Teſt.*

Se-

Secundo quæritur: quare præciſe *viginti duos* numeraverint, & non plures, vel pauciores? *Reſp.* Ut ſubvenirent imbecillitati memoriæ noſtræ: reſpexerunt enim ad Alphabetum Hebraicum, in quo ſunt viginti duæ literæ, quibus omnia, quæ ſcribi, dicique poſſunt, continentur, quemadmodum numerus literarum facile retinetur, ſic etiam numerus librorum facile memoriæ adhæret. Atque eum in finem cuilibet literæ aſſignarunt librum, א denotabat *Geneſin*, ב *Exodum*, ג *Leviticum*, & ſic tandem ת litera ultima duodecim Prophetarum minorum erat indicium. Verum alii Judæorum Doctores (ex quorum numero fuerunt *Aben Ezra*, *Salomo Iarchi*, *David Kimchi*, qui circa undecimum ſeculum vixerunt, & plerique moderni Rabbini) *viginti quatuor* libros canonicos hebraico idiomate exaratos ſupputarunt, ſejungendo *Ruth* à libro *Iudicum*, & *Threnos* à *Ieremia*.

Tertiò quæritur: Ob quam cauſam illi numerum librorum auxerint, & ad quid reſpexerint in hac ſupputatione? *Reſp.* Itidem ad numerum literarum hebraicarum reſpexerunt, attamen ter repetierunt literam *Iod* in honorem Nominis Divini JEHOVA: ſolebant enim antiqui Rabbini nomen hebraicum quadriliterum JEHOVA triplicatâ literâ *Iod* compendiosè tali modo (⁛) ſi *Galatino lib.2.cap.10.* fides adhibenda ſit, indicare, & quidem eum in finem, ut *Trinitatis* myſterium denotarent: verum poſtea (forte in odium Chriſtianorum *Trinitatem* defendentium) unum *Iod* ademerunt, & tali modo (⁚) ſubſcriptis duabus vocalibus paſſim in paraphraſibus *Chaldaicis* deſcripſerunt. Hunc numerum nonnulli Græcorum amplexi ſunt, utpote aptiſſime convenientem numero viginti quatuor literarum Græcarum. Hos ſequuti ſunt plerique Doctores Latini tam priſci, quam recentiores, qui non reſpexerunt ad *viginti quatuor* literas Alphabeti *Græci*; ſed ad myſticum illum numerum viginti quatuor *ſeniorum*, qui in *Apocalypſi* inducuntur adorantes *Agnum* aperientem librum ſeptem ſigillis obſignatum, *Apoc. 4.4.* Denique Judæorum nonnulli *viginti ſeptem* libros numerarunt.

Hinc *quarto* quæritur: Quæ cauſa illos Judæos moverit, ob-

ob quam in tantum hunc numerum auxerint? *Reſp.* Hos moverunt viginti ſeptem diverſi charactores Hebraici reſultantes ex viginti duabus ſimplicibus literis, & quinque finalibus ſive duplicibus: ſunt enim quinque literæ geminatæ ſive biformes, quæ in fine vocum aliter ſcribuntur, quam in principio & medio, hæ quinque מנצפך una voce memoriæ cauſa *camnephatz* vocantur. His quinque characteribus duplicibus reſpondent quinque libri Veteris Teſt. *duplices*: ut, duo libri *Samuelis*, duo *Regum*, duo *Chronicorum*, duo *Ezra* ſcil. liber *Ezra*, & liber *Nehemiæ*, qui communiter *ſecundus* liber *Ezra* nominatur, & duo libri *Ieremiæ* ſcil. ejus Prophetia, & ejuſdem lamentationes: attamen parum refert, quantus numerus librorum conſtituatur, dummodo omnes libri *canonici* retineantur, & nulli alieni addantur. De his titulis, ut & paucis aliis vide Cl. Hottingerum Sectione 3 de Verbo Dei.

DISSERTATIO SECUNDA

De Diviſionibus generalibus Veteris Teſtamenti.

Reſp. ISAACO FONTEYN Amſtelo-Batav.

Ad diem 8 May 1652.

SECTIO I.

Diviſiones Veteris Teſt. ſunt variæ, quarum aliæ longius à veritatis recto tramite diſcedunt; aliæ vero, ipsâ materiâ librorum ad exactam trutinam expensâ, propriùs ad veritatem accedere videntur: omnes non recenſebimus & enucleabimus, ſed tantummodo diviſiones celebriores, & ſpeciem aliquam veritatis habentes perambulabimus, & ad veritatis lancem examinabimus.

II. Prima diviſio Veteris T. eſt quorundam Græcorum, qui illud in tres partes diviſerunt, ſcil. in libros Legis, in libros Pro-

Prophetarum, & in libros Pſalmorum, ſive carminum. Sub libris Legis comprehenduntur quinque Libri Moſis, ſcil. *Geneſis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium.* Sub libris Prophetarum continentur tredecim, nempe: *Ioſua, Iudicum, Ruth, libri Samuelis, Regum, Chronicorum, Eſdras, Eſther, Ieſaias, Ieremias* cum *Threnis, Ezechiel, Daniel,* & *duodecim Prophetæ minores.* Sub libris Pſalmorum ſive Carminum recenſentur hi quinque libri: ut *Iob, Pſalmi Davidis, Proverbia, Eccleſiaſtes,* & *Canticum Canticorum:* ad hanc partitionem, ſecundum nonnullos, videtur Salvator noſter reſpexiſſe *Lucæ* 24. *verſu* 44. cum ait: *Oportet impleri omnia, quæ de me ſcripta ſunt in lege Moſis, Prophetis, & Pſalmis.* Putant per Pſalmos Chriſtum intellexiſſe illos quinque libros hymnorum, ſive carminum.

Quæritur: An hæc diviſio in has tres partes non ſit legitima, & an Chriſtus eam *Luc.* 24. non approbaverit? *Reſp.* non eſt legitima, quia libri Hiſtorici, ut liber *Iudicum*, libri *Samuelis, Regum, Chronicorum,* aliique vocantur Prophetici, quum ſint revera Hiſtorici, & multum differant à Propheticis proprie ſic dictis. Deinde Chriſtus non approbavit hanc diviſionem, ſed tantummodo diviſionem inter Græcos uſitatam allegavit. Vel reſponderi poſſet, quod mihi maximè veroſimile videtur, Chriſtum *Luc.* 24. 44. nullam mentionem facere librorum Hiſtoricorum, vel quorundam Hagiographorum: quia in illis libris non ita continebantur prædictiones de futuro Meſſia, quàm quidem in libris Moſis, in libris Prophetarum, & in Pſalmis: & ſic per Pſalmos intelligi poſſunt Pſalmi propriè dicti, & non præter Pſalmos etiam cæteri libri hymnorum, ut: *Iob, Proverbia, Eccleſiaſtes,* & *Canticum Canticorum.*

III. Altera diviſio (uſitata apud veteres, modernos, & recentiores Judæos, ut & apud Priſcos Latinos) eſt itidem in partes tres, ſed à primâ diviſione parumper diſcrepantes, ſcil: in תּוֹרָה *Legem*, נְבִיאִים *Prophetas*, & כְּתוּבִים *Hagiographa.* Prima pars, quę dicitur תּוֹרָה *Lex*, comprehendit omnes libros Moſis, qui pro diverſitate materiæ dividuntur in quinque libros, qui Hebraicè vocantur:

ob quam in tantum hunc numerum auxerint? *Reſp.* Hos moverunt viginti ſeptem diverſi characteres Hebraici reſultantes ex viginti duabus ſimplicibus literis, & quinque finalibus ſive duplicibus: ſunt enim quinque literæ geminatæ ſive biformes, quæ in fine vocum aliter ſcribuntur, quam in principio & medio, hæ quinque כמנפץ una voce memoriæ cauſa *camnephatz* vocantur. His quinque characteribus duplicibus reſpondent quinque libri Veteris Teſt. *duplices*: ut, duo libri *Samuelis*, duo *Regum*, duo *Chronicorum*, duo *Ezra* ſcil. liber *Ezra*, & liber *Nehemiæ*, qui communiter *ſecundus* liber *Ezra* nominatur, & duo libri *Ieremiæ* ſcil. ejus Prophetia, & ejuſdem lamentationes: attamen parum refert, quantus numerus librorum conſtituatur, dummodo omnes libri *canonici* retineantur, & nulli alieni addantur. De his titulis, ut & paucis aliis vide Cl. Hottingerum Sectione 3 de Verbo Dei.

DISSERTATIO SECUNDA

De Diviſionibus generalibus Veteris Teſtamenti.

Reſp. ISAACO FONTEYN Amſtelo-Batav.

Ad diem 8 *May* 1652.

SECTIO I.

Diviſiones Veteris Teſt. ſunt variæ, quarum aliæ longius à veritatis recto tramite diſcedunt; aliæ vero, ipsâ materiâ librorum ad exactam trutinam expensâ, propriùs ad veritatem accedere videntur: omnes non recenſebimus & enucleabimus, ſed tantummodo diviſiones celebriores, & ſpeciem aliquam veritatis habentes perambulabimus, & ad veritatis lancem examinabimus.

II. Prima diviſio Veteris T. eſt quorundam Græcorum, qui illud in tres partes diviſerunt, ſcil. in libros Legis, in libros Pro-

Prophetarum,& in libros Pſalmorum,ſive carminum.Sub libris Legis comprehenduntur quinque Libri Moſis,ſcil. *Geneſis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium.* Sub libris Prophetarum continentur tredecim,nempe : *Ioſua,Iudicum, Ruth, libri Samuelis, Regum, Chronicorum, Eſdras , Eſther , Ieſaias , Ieremias* cum *Threnis, Ezechiel, Daniel,* & *duodecim Prophetæ minores.* Sub libris Pſalmorum ſive Carminum recenſentur hi quinque libri : ut *Iob, Pſalmi Davidis, Proverbia, Eccleſiaſtes ,* & *Canticum Canticorum* : ad hanc partitionem,ſecundum nonnullos, videtur Salvator noſter reſpexiſſe *Lucæ* 24.*verſu* 44. cum ait: *Oportet impleri omnia, quæ de me ſcripta ſunt in lege Moſis, Prophetis , & Pſalmis.* Putant per Pſalmos Chriſtum intellexiſſe illos quinque libros hymnorum, ſive carminum.

Quæritur: An hæc diviſio in has tres partes non ſit legitima, & an Chriſtus eam *Luc.* 24. non approbaverit ? *Reſp.* non eſt legitima, quia libri Hiſtorici, ut liber *Iudicum* , libri *Samuelis, Regum,Chronicorum,* aliique vocantur Prophetici,quum ſint revera Hiſtorici, & multum differant à Propheticis proprie ſic dictis. Deinde Chriſtus non approbavit hanc diviſionem, ſed tantummodo diviſionem inter Græcos uſitatam allegavit. Vel reſponderi poſſet , quod mihi maximè veroſimile videtur, Chriſtum *Luc.*24.44. nullam mentionem facere librorum Hiſtoricorum, vel quorundam Hagiographorum : quia in illis libris non ita continebantur prædictiones de futuro Meſſia , quàm quidem in libris Moſis,in libris Prophetarum, & in Pſalmis : & ſic per Pſalmos intelligi poſſunt Pſalmi propriè dicti, & non præter Pſalmos etiam cæteri libri hymnorum , ut : *Iob,Proverbia, Eccleſiaſtes,* & *Canticum Canticorum.*

III. Altera diviſio (uſitata apud veteres , modernos , & recentiores Judæos, ut & apud Priſcos Latinos) eſt itidem in partes tres, ſed à primâ diviſione parumper diſcrepantes, ſcil: in תּוֹרָה *Legem* , נְבִיאִים *Prophetas* , & כְּתוּבִים *Hagiographa.* Prima pars, quę dicitur תּוֹרָה *Lex*, comprehendit omnes libros Moſis, qui pro diverſitate materiæ dividuntur in quinque libros , qui Hebraicè vocantur:

בְּרֵאשִׁית *Geneſis.*	בְּמִדְבַּר *Numeri.*
שְׁמוֹת *Exodus.*	אֵלֶּה הַדְּבָרִים *Deuteronomium.*
וַיִּקְרָא *Leviticus.*	

Altera pars continet נְבִיאִים *Prophetas*, qui ſubdividuntur in quatuor רִאשׁוֹנִים *Anteriores*, & quatuor אַחֲרוֹנִים *Poſteriores.* Prophetę רִאשׁוֹנִים *Anteriores* ſunt hi ſequentes :

יְהוֹשֻׁעַ *Ioſua.*	שְׁמוּאֵל *Samuel.*
שׁוֹפְטִים *Iudices:*	מְלָכִים *Regum.*

Prophetæ אַחֲרוֹנִים *Poſteriores* ſunt etiam hi ſequentes :

יְשַׁעְיָהוּ *Ieſaias.*	
יִרְמְיָהוּ *Ieremias.*	מִיכָה *Micheas.*
יְחֶזְקֵאל *Ezechiel.*	נַחוּם *Nahum.*
הוֹשֵׁעַ *Hoſeas.*	חֲבַקּוּק *Habakuk.*
יוֹאֵל *Iocl.*	צְפַנְיָה *Zephanias.*
עָמוֹס *Amos.*	חַגַּי *Haggaus.*
עֹבַדְיָה *Obadias.*	זְכַרְיָה *Zacharias.*
יוֹנָה *Ionas.*	מַלְאָכִי *Malachias.*

Duodecim Prophetæ poſteriores ab Hozea uſque ad Malachiam, alias vocari ſoliti *Propheta minores*, à Judæis numerantur pro uno Propheta, & ſic Prophetæ tam Anteriores, quam Poſteriores conſtituuntur tantum quatuor. Hebræi in titulis librorum vocant hos duodecim Prophetas minores תְּרֵי עֲשַׂר hoc eſt, *duodecim*: quia totidem ſunt libri, ſi ſinguli ſeparatim numerentur.

Quæritur : Quare quatuor primi libri vocentur Prophetæ *Anteriores*, & quatuor ſequentes Prophetæ *Poſteriores? Reſp.* propter duas rationes. 1. Quia in Prophetis *Anterioribus* agitur de primis Prophetis , qui prioribus temporibus in vivis fuerunt; ex. gr. Samuel , Elias , Eliſæus , aliique longo temporis intervallo vixerunt ante Jeſaiam , Jeremiam, cæteroſque Prophetas, quorum prophetia deſcribitur in poſterioribus Prophetis. 2. Quia *Anteriores* Prophetæ narrant rem ante geſtam, non futuram, quum è contra *Poſteriores* plerumque deſcribant non rem jam geſtam, ſed poſt aliquod tempus demum futuram.

Jam ſequuntur כְּתוּבִים *Hagiographa* , quæ Epiphanius ver-

Digitized by Google

vertit γραφεῖα : hæc ſic dicuntur, שֶׁהֵם כְּתוּבִים בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ *quia ſcripta ſunt per Spiritum S.* id eſt, per immediatum Spiritus S. inſtinctum; non autem Spiritu prophetico, aut per prophetiam proprie ſic dictam. *Atqui* objiciet nonnemo, libri legales, & multi prophetici etiam tali modo conſcripti ſunt. Judæi ad hanc objectionem ſic reſpondent, quod hi libri ideo ſpeciatim vocentur כְּתוּבִים *Hagiographi*, quia non per ſomnium, viſionem, auditionem alicujus vocis, ecſtaſin, aut alienationem mentis ſcripti ſunt, ut pleraque ſcripta Prophetarum ſcripta dicuntur: ſed quia per Spiritum S. immediatè Authoribus integris ſenſibus, & ſententiis dictati, & inſtillati eſſe dicuntur.

Hæc tertia pars Veteris T. vocata כְּתוּבִים comprehendit hos undecim ſequentes libros, qui ſic nominantur:

תְּהִלִּים	*Pſalmi.*	קֹהֶלֶת	*Eccleſiaſtes.*
מִשְׁלֵי	*Proverbia.*	מְגִלַּת אֶסְתֵּר	*Volumen Eſther.*
אִיּוֹב	*Iob.*	דָּנִיֵּאל	*Daniel.*
שִׁיר הַשִּׁירִים	*Canticum Canticorum.*	עֶזְרָא	*Eſdras.*
רוּת	*Ruth.*	נְחֶמְיָה	*Nehemias.*
אֵיכָה	*Threni.*	דִּבְרֵי הַיָּמִים	*Chronica.*

Hic quidem recenſentur duodecim libri, ſed *Eſras* & *Nehemias* numerantur à Judęis pro uno libro. Alii tamen Authores, qui dixerunt tantum dari viginti duos libros in Veteri T. ſcripſerunt *Hagiographa* novem libris abſolvi: ſed illi addiderunt *Ruth* ad librum *Iudicum* propter hiſtoriæ continuationem, & *Threnos Ieremiæ* ad *Ieremiam* utpote eorundem Authorem. Libri Veteris T. in nonnullis Bibliis Hebraicis, ut in Bibliis Buxtorfii in folio, & in Bibliis non punctatis ſecundum hanc triplicem diviſionem imprimuntur, & impreſſi diſponuntur: attamen in multis exemplaribus hic ordo non ita ſtrictè obſervatur, ſed inter undecim Hagiographos ſunt quinque libri, hebraicè vocati חָמֵשׁ מְגִלּוֹת *quinque libri*, ut, *Canticum Canticorum, Ruth, Threni, Eccleſiaſtes,* & *Eſther*, qui in pleriſque aliis Bibliis Hebraicis immediate poſt quinque libros Moſis compinguntur.

Primo quæritur de cauſa, ob quam hi quinque libri non inter Hagiographos, ad quos pertinent, ſed immediate poſt libros

libros Moſis compingantur? *Reſp.* Judæi ſingulis annis ſolent publicè in Synagogis ſuis quinque libros Moſis prælegere: & quia ſingulis annis certis quibuſdam feſtis etiam hi quinque libri, ut *Canticum Canticorum* &c. ibidem præleguntur, ideo ſolent hos quinque libros in pleriſque Bibliis immediatè libris Moſaicis adjungere. Sic *Cantica Canticorum* clarâ voce prælegunt feſto Paſchatis, quia illi feſto hæc materia læta quodammodo convenit. Hiſtoriam *Ruthæ* legunt feſto Pentecoſtes ſive hebdomadarum, quia in illo libro agitur de frugibus terræ, quarum primitias tum temporis offerre ſoliti fuerunt. *Lamentationes Ieremiæ* legunt die nono menſis אב *Iulii*, quia ſtatuunt hoc die Templum primum & ſecundum igne immiſſo periiſſe, & conſumptum eſſe: etiam aſſerunt hoc eodem die decretum Divinum contra Patres in deſerto deliteſcentes editum eſſe, quod non ingreſſuri eſſent in terram promiſſam: propter hanc cauſam hoc die ſigna triſtitiæ oſtentant, nudis pedibus incedunt, humi ſedent, tam molli lecto non cubant ac ſoliti ſunt, & qui duobus pulvillis antea uſus fuit, nunc unico contentus eſt. *Eccleſiaſten* recitant menſe Septembri, feſto Tabernaculorum, quia ſicuti hoc feſtum eſt ſignum, quod patres læti, & contenti fuerint habitare in Tabernaculis, ita hic liber docet, quod omnia ſint vana, & quod unuſquiſque debeat lætari, & contentus eſſe iis, quæ Deus ipſi largitur. *Eſtheram* ſonorâ voce prælegunt feſto *Purim*, quod celebratur 14 & 15 *Febr.* quia hoc tempore liberatio Judæorum à crudeli voluntate Hamanis accidit, qui Haman voluit omnes Judæos per totum regnum Aſſueri diſperſos è medio tollere: hujus liberationis hiſtoria clarè enarratur in libro *Eſthera.* Hæc ergo lectio annua in cauſa eſt, quare hi quinque libri ſæpe ab Hagiographis ſegregentur, & poſt libros Legales compingantur.

Secundo quæritur: Quis fuerit primus Author hujus triplicis diviſionis Veteris T.? *Reſpondent* Judæi, quod Ezras Propheta Vetus T. in has tres partes diviſerit: ſed nos in medio relinquimus; quia putamus incertum eſſe, quiſnam fuerit primus Author hujus diviſionis: attamen ſecundum ſen-

ſententiam Chriſtianorum, & Judæorum hæc diviſio eſt admodum antiqua, & ad minimum tempore Chriſti putatur fuiſſe uſitata. Chriſtiani, qui antiquitatem hujus diviſionis probant, in medium proferunt verba Chriſti *Luc.* 24. 44. ſuperius allata. Per Pſalmos exiſtimant Chriſtum intellexiſſe omnes Hagiographos; tum quia liber Pſalmorum eſt primus liber Hagiographorum; tum etiam, quia eſt liber præcipuus, & præſtantiſſimus inter Hagiographos. Verum verba Salvatoris noſtri majori veritatis ſpecie primæ diviſioni conveniunt.

Tertio quæritur, An hæc diviſio ſatis ſit concinna? *Reſp.* Negando. Rationes negationis ſunt hę. 1. Quia libri *Ioſua, Iudicum, Samuelis,* & *Regum* merè hiſtorici, vocantur Prophetici. 2. Quia liber Propheticus Danielis à Propheticis ſeparatur, & Hagiographis annumeratur, cum Daniel expreſsè *Matth.* 24. 15. Prophetæ nomine condecoretur: & quod Daniel revera Prophetis ſit annumerandus, patet ex ipſius libro, in quo tempus adventus Meſſiæ clarè deſcribitur.

IV. Ultima diviſio Veteris T. quę duabus antecedentibus multis paraſangis præferenda eſt, à recentioribus Latinis Doctoribus in quatuor partes ſcil. in Legalem, Hiſtoricam, Poëticam ſive Doctrinalem, & Propheticam digeſta eſt. *Prima pars* comprehendit quinque libros Moſis jam aliquoties citatos. *Altera pars* includit novem hiſtoricos, qui ordine ſequuntur, & ſunt, *Ioſua, Iudicum, Ruth, Samuelis, Regum, & Chronicorum libri, Ezras, Nehemias, & Eſther.* *Tertia pars* continet libros doctrinales, vel ſapientiales, ſuntque numero quinque, *Iob, Pſalmi, Proverbia, Eccleſiaſtes, & Canticum Canticorum.* *Ultima pars* comprehendit ſeptendecim libros Propheticos, qui ſunt *Ieſaias, Ieremias, Threni, Ezechiel, Daniel, & duodecim Prophetæ minores.* Hæc diviſio cum materiâ Veteris T. apprimè convenit, ideoque multis rationibus ejus bonitatem probare, & verborum lenociniis eam ſapidam cujuſque palato reddere, ſupervacaneum exiſtimo. Biblia Latina Junii & Tremellii, ut & noſtra Biblia Belgica ſecundum hanc quadruplicem diviſionem ſunt diſpoſita.

Digitized by Google

v. Hinc jam apparet quod facilis ſit ſolutio quæſtionis, quâ *quæritur*, Quare libri Veteris T. in Bibliis Hebraicis alio ordine diſponantur, quam in Bibliis Belgicis, Latinis, aliiſque innumeris fere verſionibus? *Reſpondeo* ejus diverſitatis hanc eſſe rationem, quia Judæi in imprimendis, & diſponendis Bibliis Hebraicis ſequuntur triplicem diviſionem, quâ Vetus T. dividitur in תּוֹרָה, נְבִיאִים, & כְּתוּבִים, *hoc eſt*, in *Legem*, *Prophetas*, & *Hagiographa*, & ſecundum hanc triplicem diviſionem Biblia imprimunt, eorumque libros diſponunt. Verum Latini, Belgæ, aliique Interpretes ſequuntur hanc quadruplicem diviſionem, quippe recentiorem, materiæque magis convenientem, & ſecundum hanc quadruplicem Veteris T. diviſionem libros diſponunt.

vi. Addam mantiſſam de nominibus librorum Veteris T. quia in antecedentibus creberrimam nominum librorum feci mentionem, ideoque eadem hic levi brachio perſtringam, & indicabo fontes, unde nomina librorum Veteris T. deſumantur. In univerſum in Bibliis Hebraicis ſunt tres fontes, ex quibus nomina librorum deſumuntur. 1. Quidam libri denominantur à primâ voce libri, vel à primâ maximè emphaticâ voce: hinc ſex libri tali titulo præcipue coronantur, ſcil. quinque libri Moſis, & Threni Jeremiæ; ſic *Geneſis* primus liber Moſis vocatur בְּרֵאשִׁית *in principio*, quia ille liber ab hac voce incipit. Illud ipſum etiam tritum eſt in lingua Latina, & Belgica; non quidem in nominibus librorum, ſed in aliis appellationibus, ſic *oratio dominica* vocatur *Pater noſter* à primis vocibus, & *duodecim articuli fidei* brevitatis cauſa titulo *credo* ſignificantur. 2. Alii libri nomen acceperunt ab Authore, ut *Ieſaias*, *Hoſeas*, *Ezras*, & plurimi alii, qui ſic denominantur, non quia prima vox ita ſonat, ſed quia illi horum librorum Authores ſunt. 3. Nonnulli libri nomen acceperunt à materiâ, de quâ in illis libris agitur, ſic liber Judicum vocatur שׁוֹפְטִים *Indices*, non quia judices ſunt Authores illius libri, ſed quia in illo libro agitur de judicibus; eodem modo libri *Eſthera*, *Rutha*, *Regum* talibus titulis gaudent, quia hiſtoria illorum in illis libris tractatur. Verum nomina librorum

rum

rum Veteris T. in Bibliis Latinis, & Belgicis tantum deſumuntur vel ab Authore, vel à re, de quâ in illis libris agitur.

DISSERTATIO TERTIA

De Diviſione Verſuum, & Capitum Veteris Teſtamenti.

Reſp. ZACHARIA CLIFTON Amſtelo Bat:

Ad diem 5 Iunii 1652.

SECTIO I.

PEragravimus ſuperiori diſſertatione tres generales diviſiones Veteris Teſtamenti: ſubſequuntur jam tres ſpecialiores, quarum duæ priores toti Veteri Teſt. ſingulisque ejus libris conveniunt; ultima vero ſoli Moſis pentateucho. Duas priores hâc diſſertatione, & ultimam diſſertatione ſequenti perambulabimus.

II. Prima diviſio in partes numeroſiſſimas conveniens toti Veteri Teſtamen. ſingulisque ejus libris eſt illa, quà Vetus Teſt. dividitur in verſus: hebraicè verſus biblicus vocatur פָּסוּק a. פָּסַק *ceſſare, finem habere*: verſus enim eſt ſententiæ abſolutio, & finis. Hæc diviſio verſuum apud omnes non fuit eadem: alia enim fuit partitio verſuum apud Grçcos, & Latinos veteres; alia vero apud hodiernos Judæos. Græci, & veteres Latini diſtinxerunt verſus pari dictionum numero, conſcribentes in quolibet ferè verſu ſex dictiones partim monoſyllabas, partim polyſyllabas. Verum antiqui, ut & hodierni Judæi, ac recentiores Latini in diſtinguendis verſibus neque numerum dictionum attenderunt, neque cola, & commata orationis obſervarunt; ſed veterem conſuetudinem, Majorum autoritate, & Rabbinorum traditione ſuffultam ſequuti ſunt. Multi ex Judæis nullam hodiernæ di-

diſtributionis verſuum rationem proferunt, quam illam, quod ſtatuant Eſdram Prophetam & viros Synagogæ magnæ afflatos Divino Spiritu Vetus T. hoc pacto diviſiſſe.

De hodierna diviſione verſuum *quæritur*: An diviſio verſuum Veteris T. ſit authentica, id eſt, An ab ipſis Authoribus librorum ſit profecta? *Reſpondeo*: Judæus Elias Levita, natione Germanus, qui ſuperiori ſęculo vixit, & multorum librorum editione clarus fuit, aſſerit *præfatione tertia libri Maſoreth* ex ſententia multorum Rabbinorum totam Legem fuiſſe olim quaſi unum verſum, ſive unam ſententiam abſque ulla verſuum diſtinctione: addit præterea hanc diviſionem verſuum quadringentis, ac triginta, & ſex annis poſt ultimum ſanctę urbis excidium à Maſorethis Tyberienſibus eſſe inventam. Juxta Kabbaliſtarum ſententiam fuit tota Lex Moſaica ut unica dictio abſque ulla diſtinctione capitum, verſuum, vel dictionum. Verum haud caſſa nuce dignum eſt hujus audaculi Judæi, & aliorum fæces illius ſorbentium, effatum. Parum quidem refert, etiamſi negemus diſtinctionem verſuum eſſe à Moſe, modo ſtatuamus eam eſſe ab Ezra, & viris Synagogę magnæ, & non à Maſorethis Tyberienſibus, qui demum poſt quintum ſęculum à nativitate Chriſti vixerunt. Verum quidem eſt, quod exemplaria Moſis & Eſtheræ, in omnibus Judæorum Synagogis aſſervari ſolita, ſint abſque ulla diſtinctione verſuum: inde tamen nullâ bonâ conſequentiâ ſequitur, vel Moſis & Eſtheræ prima exemplaria ita fuiſſe conſcripta, vel in iiſdem libris diviſionem verſuum demum inventam eſſe à Maſorethis Tyberienſibus. Præterea delirium Kabbaliſtarum eſt, ſtatuere Moſis Legem fuiſſe ſcriptam inſtar unius dictionis, & quemadmodum hoc abſque ulla probatione aſſertur, ita etiam à nobis idem rejicitur. Noſtra ſententia eſt, diſtinctionem verſuum Veteris T. vel eſſe additam ab ipſis Authoribus librorum, vel ad minimum ab Eſdra Propheta, & viris Synagogæ magnæ, & non à Maſorethis Tyberienſibus; ſententiam noſtram ita probamus: *Primo* òpponimus huic Apellæ, ut & omnibus Kabbaliſtis chorum, & nubem Rabbinorum multis paſſibus

ab

Digitized by Google

ab his diſſentientium, & aſſerentium diſtinctionem Veteris Teſt. in verſiculos eſſe ultimę antiquitatis, id ęſt, vel ab ipſis Authoribus librorum, vel ad minimum ab Eſdra Propheta inſtitutam, qui ſexto fere ſeculo ante nativitatem Chriſti vixit. Imo, ipſo Elia teſte, Talmudiſtę dicunt in tractatu *Megilla capit.* 3. *fol.* 22. כל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן ליה *Quemcunque verſum non diſtinxit Moſes, nos etiam non diſtinguimus eum.* Ergo Moſes ſecundum ſententiam Talmudiſtarum eſt Author primus diſtinctionis verſuum. *Secundo.* Hieronymus, qui quarto ſeculo à nativitate Salvatoris noſtri vixit, in præfatione Jeſaiæ mentionem facit diſtinctionis verſuum, & de Prophetis, quia verſibus erant diſtincti, & deſcripti, præmonet, ne propterea aliquis putaret Prophetas metro ligari: & alibi aſſerit, quod ad utilitatem legentium eaſdem commatum inciſiones, quas in textu Hebræo invenerat, in traſlatione ſua latina ſervaverit: unde colligimus diſtinctiones verſuum non eſſe à Maſorethis Tyberienſibus, qui demum poſt quintum ſeculum à nativitate Jeſu Chriſti vixiſſe dicuntur. *Tertio*, ſi diſtinctiones verſuum non eſſent ab ipſis Authoribus librorum, vel ab Ezra Propheta, ſed ab hominibus errori obnoxiis: ergo etiam multæ vocales eſſent immutatæ ab iiſdem Authoribus: ſed falſum eſt conſequens. Ratio conſequentiæ hæc eſt, quia accentus *Silluk* facientes finem verſuum mutant multas breves vocales in longas; ut *Patach* & *Sagol* in *Kametz*, *Scheva* in *Sagol*, & ſic deinceps, ex. gr. *Pſal.* 1. 1. in יֵשֵׁב pro יֵשֶׁב propter accentum *Silluk.* Sic *Pſal.* 5. 8. in בְּיִרְאָתֶךָ Sægol ſcribitur pro *Scheva* propter accentum Silluk: hæc ſatis intelligunt, qui extremis labiis hanc linguam deguſtarunt. Si ergo accentus *Silluk* diſtinguentes verſus non fuiſſent additi ab ipſis Authoribus, ergo etiam vocales breves loco hodiernarum vocalium longarum eſſent ab ipſis Authoribus adſcriptæ, & per conſequens vocales antiquæ breves eſſent mutatæ à Maſorethis in vocales longas, quod nemo facilè concedet, qui authentiam vocalium defendit. *Quarto*, Diſtinctio verſuum non eſt à Maſorethis Tyberienſibus, quia in Talmude creberrima

ſit mentio diſtinctionis verſuum : imo quod magis eſt in Miſna, quę compoſita, ſive potius collecta eſt circa annum Chriſti 150. à *Rabbi Iehuda*, ſit mentio verſuum, cum dicitur in *Megilla*, *cap.* 4. § 4. הקורא בתורה לא יפחות משלשה פסוקים לא יקרא לכתורגמן יותר מפסוק אחד ובנביא שלשה &c. Hoc eſt.: *Qui legit in Lege* ſcil. publicè in Synagoga, *non leget minus quam tres verſus: non leget interpreti-Chaldæo magis quam verſum unum, & in Prophetis tres*: vide plura apud *Buxtorf. Comment. Maſor. cap.* 8. Ex his omnibus clarè evincitur diſtinctionem verſuum in Veteri T. non eſſe inventam à Maſorethis Tyberienſibus, qui demum poſt quingenteſimum annum Chriſti vixerunt: ſed potius ab ipſis Authoribus librorum, vel ad minimum ab Eſdra Propheta. Largâ quidem manu concedimus multa antiquiſſima Bibliorum Hebraicorum exemplaria, quæ diſtinctionibus verſiculorum deſtituta erant, fuiſſe in lucem edita: attamen inde non ſequitur, quod à primâ ſuâ origine Vetus Teſt. in verſus non fuerit diſtinctum: alioquin eodem jure liceret argumentari, multa antiqua exemplaria punctis vocalium, & accentuum carentia in bibliothecis fuerunt aſſervata, ergo Biblia tali modo ab Authoribus ſunt compoſita, & poſteritati relicta. Verum quidem eſt, quòd Maſorethæ operam ſuam impenderint circa verſus, non quidem eoſdem diſtinguendo, ſed numerando: *Primò* per ſingulos libros Biblicos: *Secundò* in Pentateucho Moſis juxta ſingulas ejus ſectiones majores, quæ tribus majuſculis פפפ vel ססס indicantur. *Tertio* rimati ſunt (eheu! quam indefeſſo labore, & curioſa curioſitate) in ſingulis verſibus, quoties talis, vel talis litera Alphabeti occurreret. *Denique* ſingulorum librorum medium verſuum annotarunt. Singulorum dabo unum atquè alterum exemplum. Primus liber Moſis בְּרֵאשִׁית *Geneſis* ſecundum criticam Maſoretharum comprehendit verſus א״ך ל״ד 1534. שְׁמוֹת *Exodus* continet verſus אר״ט 1209. וַיִּקְרָא *Leviticus* continet verſus נ״טף 859, & ſic deinceps, prout in calce illorum librorum videre eſt. *Deinde* prima ſectio בראשית incladit verſus ק״מו 14.6. ſecunda ſectio נח habet verſus קנ״ג 153, hic numerus verſuum poſt ſingulas ſectiones

in

in Bibliis Majoribus Buxtorfii annotatur. *Præterea* à Maſorethis numerantur 26 verſus, in quorum ſingulis omnes literę Alphabethi extant : & inter hos occurrit unus verſus, qui prętter omnes Alphabeti literas ſimplices, etiam quinque finales habet : ut, *Zeph.* 3. 8. ad hæc duo verſus ſunt in Lege, qui incipiunt à Litera ס *Samech*. Tres verſus ſunt, quorum ſinguli habent octoginta literas. *Denique* medius verſus ſingulorum librorum fuit annotatus : ſic *Gen.* 27. 40. invenitur medius verſus Geneſeos: Pſalmorum medius verſus eſt *Pſal.* 78. 36. & ſic deinceps ; qui cupit plura, adeat Buxtorfii opus Maſorethicum. Ex his videmus, quod Maſorethæ variis modis verſati fuerint circa verſus, non tamen quod eoſdem invenerint.

III. Præterea Maſorhetæ docuerunt ſingulos penultimos verſus in quatuor libris ſcil. in *Ieſaia, Malachia, Threnis*, & *Eccleſiaſte* eſſe repetendos.

Quæritur : Quare Hebræi in Bibliis hodiernis Hebraicis ſoleant abſque punctis repetere quatuor illos penultimos verſus ? *Reſpondeo* : ſunt duæ cauſæ. 1. Judæi ſolent hos verſus & ſcribendo, & legendo repetere boni ominis, & conſolationis cauſâ: quatuor enim ultimi verſus illorum librorum exeunt vel in minas triſtes & horribiles, vel in pœnas, quibus Deus punivit populum ſuum : verum penultimi verſiculi illorum librorum enarrant bonum populi, vel benedictionem aliquam, quæ triſtes lectores refocillat. Cauſa ergo prima repetitionis hæc eſt, ne lectores lectis his maledictionibus, ac horribilibus vaticiniis, verſibus ultimis comprehenſis, triſtes diſcederent, ſed è contra ut refocillati lætioribus benedictionibus, verſibus penultimis contentis, læti & hilares abirent : ex. gr. ultimus verſus in Threnis Jeremiæ ſic ſonat : *nam an omnino ſperneres nos, efferveſceres contra nos admodum*: hic verſus non narrat lęta, ideo repetunt verſum penultimum ſic ſonantem : *Reſtitue nos Iehova tibi, ut revertamur, renova dies noſtros.* Altera cauſa, ob quam ex nonnullorum ſententia hi verſus legendo & ſcribendo repetuntur, eſt deſumta à dignitate & prętantia iſtorum penultimorum ver-

ſuum, quaſi Hebręi hac repetitione voluerint indicare eos verſus à lectoribus aſſiduè & perpetuo eſſe ruminandos & repetendos. Hi quatuor libri, in quibus penultimus verſus eſt repetendus, denotantur quatuor literis "יתקק, quę in fine Eccleſiaſtis videri poſſunt. Ird ſignificat *Ieſaiam*. Litera ת denotat תְּרֵי עֲשַׂר *Duodecim* ſcil. Prophetas minores, *id eſt*, in fine duodecim Prophetarum minorum ſcil. in Malachia penultimus verſus repetitur: ק primum denotat קִינוֹת *lamentationes Ieremiæ*: ק alterum ſignificat קֹהֶלֶת *Eccleſiaſten*. *In his* quatuor libris penultimi verſus de novo adſcribuntur, & quidem ſine punctis, ut denotetur illos quatuor verſus non eſſe additos ab ipſis Prophetis, & Authoribus librorum, ſed à curioſulis, & nugivendulis quibuſdam Judæis.

IV. Altera diviſio toti Veteri T. conveniens, ſed in partes pauciores, quam prima, eſt, qua Vetus T. dividitur in פְּרָקִים *capita*.

De diſtinctione capitum *primo* quæritur: An Authores librorum ſint etiam Authores diſtinctionis capitum? *Reſp.* Diviſio capitum jam uſitata nec ab ipſis Authoribus eſt, nec ab Ezra Propheta. Totus Pentateuchus à prima ſua origine tantummodo in verſus fuit diſtinctus: ipſe Moſes, qui author eſt pentateuchi, non diſtinxit pentateuchum in quinque libros, in quos jam diviſus eſt, nec in capita: reliqui Prophetæ, & Sancti Scriptores etiam non addiderunt diſtinctionem capitum in ſingulis libris jam uſitatam: etiam diviſio capitum hodierna valde antiqua non eſt: nam ante quingentos præter propter annos (ſi fides Sixto Senenſi habenda eſt) nullus liber Veteris Teſt. vel Hebraicus vel Gręcus diſtinctionem capitum continuit. Vetuſtiſſimi enim Patres dividebant S. Scripturam, eamque citabant non capitum enumeratione, ſed allegationibus particularium hiſtoriarum: ſic *Auguſtinus* alicubi aſſerit ſe commentatum eſſe à principio Geneſeos uſque ad expulſionem primorum parentum ex paradiſo, pro quo nunc dicimus in tria priora capita Geneſeos: ſimiliter *Gregorius* ait ſe expoſuiſſe hiſtoriam à principio libri Samuelis uſque ad Davidis Regis unctionem,

pro

pro quo nunc dicimus in quindecim anteriora capita primi libri Samuelis. Contra hęc nonnemo *objicere* poſſet, quod liber Pſalmorum tempore Chriſti fuerit diviſus in Pſalmos, quia dicitur *Actor.13.33. ſicut ſcriptumeſt Pſalmo ſecundo, tu filius meus es, hodie te genui*: ergo diſtributio capitum non demum ante quingentos annos, ſed modo circa tempora Chriſti inventa eſſe videtur. *Reſp.*1. Liber Pſalmorum propriè non eſt diviſus in capita, ſed in diverſos pſalmos. 2. Si tamen Pſalmi ſinguli ſumantur pro capitibus, dicendum eſt Pſalmos à communi regula eſſe excipiendos. In textu thalmudis creberrima fit mentio diſtinctionis Pſalmorum, ſed non hodiernę diviſionis capitum.

Secundo quæritur: Cùm certum ſit ipſos Authores librorum non eſſe primos inventores diſtinctionis capitum; quis igitur fuit primus inventor & author illius diſtinctionis? *Reſp.* Author primus eſt ignotus: ſunt tamen nonnulli qui hoc memoriæ ſubſidium adſcribunt cuidam Stephano Langton: alii tribuunt Hugoni Cardinali: alii non determinant, ſed tanquam incertum prætereunt.

Tertio quæritur: An Judæi diſtinctionem capitum in Veteri Teſt. à Chriſtianis inventam, & ab iiſdem fere ubique receptam approbent, & de meliori nota commendent? *Reſp.* Judæi hodiernam diviſionem capitum magni ęſtimant, approbant, & in Bibliorum & Thalmudis exemplaribus, quæ ipſimet imprimere ſolent, retinent.

Quarto quæritur: Quare in Bibliis Junii & Tremelli, imo etiam, ſed raro in verſione noſtra Belgica, ſubinde alia ſit diſtinctio capitum, quam quę uſitata eſt in Bibliis Hebraicis? *Reſp.* cum diſtinctio capitum ſit ab hominibus, qui non ſemper ęque attenti fuerint ad objectum dividendum, ſed ſæpiſſime dividenda conjunxerint, & conjungenda diviſerint: ideo Junius & Tremellius, in hâc palæſtra doctiſſimi videntes quibuſdam in locis diviſionem minus commodè eſſe inſtitutam, leviter eandem immutarunt, retinentes tamen, ad confuſionem omnem vitandam, diſtinctiones capitum, quæ jam per aliquot ſecula in Veteri Teſt. fuerunt uſitatæ, & addentes ſuas proprias diviſiones, quæ convenientiores videbantur:

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

& propter hanc cauſam plurimis in locis idem initium capitum bis repetitur; unum quod inventum eſt ante quingentos præterpropter annos: alterum vero, quod ſuperiori demum ſæculo à Junio & Tremellio eſt excogitatum: exempla nonnulla videri poſſunt in *Ieſaia*, Capp. 4. 18. 27. 43. & infinitis fere aliis in locis. In omnibus Bibliis Hebraicis etiam non ſemper eadem diſtinctio capitum obſervatur, aliquando verſus capitis pręcedentis in quibuſdam codicibus conſtituitur in aliis codicibus primus verſus capitis ſequentis &c. ſed illa diverſitas capitum, quæ ex collatione diverſorum codicum Hebraicorum colligitur, originem ſumpſit ex incuria & oſcitantia Typographorum.

DISSERTATIO QVARTA

De Sectionibus Pentateuchi.

Reſp. THOMA COENEN Amſtelo-Bat.

Ad diem 22. *Iunii* 1652:

SECTIO I.

SEquitur ultima diviſio ſpecialis conveniens ſoli Moſis Pentateucho: hac diviſione Pentateuchus dividitur in varias ſectiones, quę una literâ פ vel ס, ſive tribus literis פפפ aut tribus literis ססס paſſim in lege occurrentibus indicantur. Litera ס eſt prima litera vocis סתומה *clauſa*, vel סמוכה *conjuncta*: פ vero eſt prima litera vocis פתוחה *aperta*; id eſt, ס ſignificat ſectionen *clauſam*, vel *conjunctam*; פ vero denotat ſectionem *apertam*. *Sectio clauſa*, vel *conjuncta*, quę literâ ס denotatur, ſic denominatur, quia illud ſpatiolum, in cujus medio eſt ס, utrinque eâdem lineâ clauditur. *Sectio aperta* ſic vocatur, quia ab initio lineę incipit. Ubi in libris manuſcriptis ſolet eſſe litera ס, ibi relinquitur ſpatium trium literarum in

in medio lineę vacuum : ſed ubi ſcribi ſolet litera פ, ibi ſpatium plus minus novem literarum relinquitur vacuum. Verum hæc differentia in hodiernis Bibliis impreſſis non accuratè obſervatur:ſed in libris Legis manuſcriptis,ex quibus in ſynagogis lectiones Sabbathinas coram plebe prælegunt, accurata harum literarum ratio habetur : nihilominus in Bibliis impreſſis ſpatiolum qualecunque adhuc vacuum relinquitur.

II. Omnes Authores non conveniunt circa has duas literas ס & פ, quantum ſignificationem earundem attinet. Nos hæc tria de literis his antecedentibus ſtatuimus. 1. Litera ס denotat ſectionem minimam, & eatenus ſtatuitur prima litera vocis סְמוּכָה *conjuncta* : hęc vox denotat ſequentia cum ſuperioribus eſſe conjuncta,& etiamſi verba,hanc literam ס ſequentia, videantur eſſe initium novæ ſententiæ, nihilominus conſequentia cohærent ſuperioribus. Litera פ ſignificat ſectionem majorem : tres vero literæ פפפ vel ססס denotant ſectionem omnium maximam. 2. Verba, quæ poſt ס ſectionem *clauſam*, vel *conjunctam* ſequuntur, incipiunt in Bibliis manuſcriptis à medio lineæ ; non vero ab initio : ſed verba ſequentia literam פ, *hoc eſt*, ſectionem *apertam* à principio lineæ exordiuntur. 3. Litera ס relinquit in Bibliis manuſcriptis ſpatium trium literarum vacuum : litera פ ſpatium novem literarum : & tres literæ פפפ vel ססס relinquunt ſpatium trium regularum vacuum.

III. *Primo* quæritur : Quis fuerit author harum duarum literarum ס & פ paſſim in lege Moſis occurrentium ? *Reſp.* Nonnulli Judæorum referunt inventionem harum duarum literarum ad Moſen,vel ad Ezram Prophetam : verum abſque ulla ratione, vel fundamento : ſed veroſimilius eſt eas literas eſſe additas à curioſis quibuſdam Judæorum Scribis,qui curioſè Legem exſcribere voluerunt. Ergo Lutherani ex his literis non poſſunt probare ſuam diviſionem Decalogi ſcil. decimum pręceptum in duo eſſe dividendum, quia *Deut.* 5. poſt illa verba : *Non concupiſces uxorem proximi tui*, in Bibliis Hebraicis eſt litera ס. Nam illæ literæ non ſunt à

Sacris

Sacris Scriptoribus, & per conſequens non habent authoritatem Divinam. Deinde *Exod.* 20. in medio præcepti non eſt litera ס vel פ, ergo eſt unum præceptum, ſi nempe hæ literæ diſtinguant præcepta: nam recta diviſio Decalogi eſt ſumenda ex Exodo, non vero ex Deuteronomio.

Secundo quæritur: An hæ duæ literæ ס & פ paſſim in Pentateucho occurrentes habeant aliquem uſum? *Reſpondeo*, quod nullum hodie habeant uſum, ideoque poſſent illæſo Pentateucho omnes omitti, ea propter Munſterus, multique alii in editionibus Bibliorum Hebraicorum literas ס & פ tanquam Judæorum figmenta, omiſerunt, & extruſerunt: imo, quod magis eſt, multi Judęi naſutiores in quibuſdam codicibus eaſdem literas omiſerunt, quia crediderunt earundem primam originem natam eſſe ex ſuperſtitione Scribarum exſcribentium Legem Moſaicam. Præterea magna eſt in veteribus codicibus Bibliorum harum literarum varietas, & diſcrepantia: nonnulli libri pluribus literis ס & פ diſtinguuntur, alii verò multo paucioribus. Concludimus ergo has literas non eſſe à Moſe, & per conſequens, nullum uſum habentes, ut ſupervacaneas ex Bibliis hodiernis Hebraicis eſſe extrudendas.

IV. Tres literæ פ פ פ ſunt primæ literę vocis פָּרָשָׁה, *diviſio, ſectio Legis*: hæc vox integra in multis Bibliis majoribus loco trium פ פ פ ſcribitur. Tres literæ ס ס ס ſunt primæ literæ vocis סֵדֶר *ordinatio*. Hæ tres literæ פ פ פ & ס ס ס eundem uſum in Lege habent: nam ſectio illa maxima legalis aliquando פָּרָשָׁה, nonnunquam סֵדֶר vocatur. In Pentateucho ſunt quinquaginta quatuor tales maximæ ſectiones, quæ tribus פ vel tribus ס communiter diſtinguuntur: in *Geneſi* ſunt duodecim ſectiones majores: in *Exodo* undecim: in *Levitico* decem: in libro *Numerorum* decem: & in *Deuteronomio* undecim, quæ ſimul collectæ faciunt quinquaginta quatuor. Hæ ſingulæ ſectiones nomina ſortiuntur à primâ voce ſectionis, vel à primâ voce maxime emphaticâ, & propterea quinquaginta quatuor diverſi tituli, ſi non ab utraque parte pagellæ, ſaltem à parte ſiniſtrâ, Pentatheucho Hebraico ſuperſcribuntur.

Digitized by Google

tur. Prima ſectio à capite primo Geneſeos ad capitis ſexti verſum 9 vocatur בְּרֵאשִׁית. Altera ſectio uſque ad caput 12. ejuſdem libri nominatur נֹחַ *Noach*. Tertia ſectio uſque ad caput 18. nomine לֶךְ לְךָ inſignitur, & ſic omnes ſectiones reliquæ à primis vocibus nomina ſua acceperunt: hinc veroſimile eſt, ſi accurate loqui velimus, quod quinque illi tituli בראשית, שמות, ויקרא, במדבר, הדברים, qui ſingulis libris Moſis præfixi ſunt, non tam integrorum librorum nomina ſint, quam quidem ſectionum talium legalium: verum poſtea illi quinque tituli ſectionum in titulos librorum mutati ſunt.

v. *Primo* quæritur: Quare quinque libri Moſis ſint diviſi in quinquaginta quatuor tales ſectiones? Ideo diviſerunt quinque libros Moſis in tot ſectiones, ut ſingulis annis totum Pentateuchum abſolvere poſſent: nam Judæi publice in Synagogis ſingulis ſabbathis legunt unam talem maximam ſectionem à tribus literis פ vel ס uſque ad tres literas פ vel ס, & ita ſingulis annis legem publicè perambulant, vel potius percurrunt. Atqui *objiciet* nonnemo, quod annus Judæorum tantum comprehendat quinquaginta, vel quinquaginta duas hebdomadas, ergo ſingulis annis, legendo ſingulis Sabbathis tantummodo unam ſectionem, Legem non abſolvunt. *Reſp.* Judæi ad annum intercalarem reſpexerunt, qui integro menſe abundat: Judæorum tertius quilibet annus eſt intercalaris vel biſſextilis, & integro menſe abundat, qui vocatur וַאֲדָר *Vaadar* & Februarius: & ſic talem annum per duos Februarios ſupputant: nihilominus ſingulis annis, etiam vulgaribus, totam Legem abſolvunt, conjungendo ſcil. annis vulgaribus bis binas breviſſimas ſectiones. Hęc lectio publica incipit medio fere menſe Septemb. poſt feſtum Tabernaculorum, qui dies fere incidit in diem Septembris vigeſimum prӕterpropter.

Secundo quæritur: Quare Judæi abſolutâ ultimâ ſectione Pentateuchi ſtatim eodem tempore iterum ſoleant primam Geneſeos ſectionem incipere? *Reſp.* ut omnis occaſio calumniandi, & Judæos accuſandi Diabolo præripiatur: fortaſſe Diabolus Deum accederet, & diceret, ut ſcribunt ver-

puli, *Iudæi quidem finiverunt Legem, ſed nolunt amplius legere.*

Tertio quæritur: Quare non incipiant legere primam ſectionem Pentateuchi ipſis Kalendis Septembris, hoc eſt, ipſis Kalendis novi anni: & quare demum circa medium Septembris? *Reſp.* hoc faciunt ad decipiendum Diabolum, ut verum principium novi anni ignoraret, & Judæos tum bonos, tum malos accuſare coram Deo non poſſet: ſtatuunt enim Judæi Deum in principio Septembris thronum judicialem aſcendere, & hos, quorum bona opera præponderant, abſolvere: & illos, quorum mala opera ſuperant bona opera, ad æternam mortem condemnare. Si jam Legem inciperent ipſis Kalendis novi anni, tum Diabolus verum anni initium cognoſceret, & ſic bonos illos Judęos apud Deum illo tempore accuſare poſſet. Egregiæ ſane ſubtilitates ad imponendum glaucoma oculis Diaboli!

Quarto quæritur: Quis Pentateuchum in quinquaginta quatuor ſectiones diviſerit? *Reſpondeo*: Judæi nonnulli putant ipſum Moſen Pentateuchum ita diviſiſſe, & propterea vocant הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי *traditionem è monte Sinai*; ſed alii, carioſo fundamento hanc ſententiam ſuffultam videntes, adſcribunt hanc diviſionem ſectionum Prophetæ Ezræ, poſtquam ex captivitate Babylonica reverſus eſſet: hic Ezras eum in finem Legem in tot ſectiones diviſiſſet, ut Judæi commodè illam uno anno abſolvere poſſent: Hæc ſententia ſpecie veritatis non caret, ideoque à nobis maxime probabilis æſtimatur: quicquid ſit, hæc diviſio ſectionum, ſive lectio ſabbathina non eſt recens ultimis ſeculis nata, ſed eſt perantiqua, & tempore Apoſtolorum dubio procul fuit uſitata: hanc ſententiam videntur confirmare verba Lucæ, *Actor.* 15.21. *Moſes in Synagogis per ſingula Sabbatha legitur,* & *Actor.* 13.15. *poſt lectionem Legis, & Prophetarum* miſerunt pręfecti Synagogæ ad eos, additur *poſt lectionem Prophetarum*, idque repetitur *cap.* 13.27. *voces Prophetarum per omne ſabbathum leguntur.*

Hinc *quinto* quæritur: An Judæi etiam Prophetas tempore Chriſti prælegerint, & adhuc hodie prælegant? *Reſpondeo* affirmando: Judæi ſolent poſt lectam Sectionem ex Pentateu-

cho

cho etiam ſectionem aliquam legere ex Prophetis anterioribus vel poſterioribus, & quidem propter hanc cauſam, quia Antiochus Rex Græcię, homo profanus & impius, anno circitèr centeſimo ſeptuageſimo ante Chriſti nativitatem interdixit ſub pœna capitis, ne Judæi ſectionem Legis in Synagoga publicè prælegerent: Judæi, triſtes propter hoc interdictum, omiſerunt quidem pro tempore lectionem Legis Sabbathinam, ſed loco illarum ſectionum legalium prælegerunt quaſdam ſectiones ex Prophetis reſpondentes quodammodo materiæ, quæ in illis ſectionibus legalibus continebatur, ex. gr. loco ſectionis primæ *Geneſeos* בראשית, in qua agitur de creatione mundi, ſumpſerunt ſimilem ſectionem agentem de creatione ex Jeſaia à *verſu 6. capitis 42. ſic dicit Dominus Deus creator cœli* &c. ad *verſum 11. capitis 43.* & ſectionem ſecundam נח mutarunt in ſectionem Propheticam, quam ſumpſerunt ex *cap.* 54. Jeſaiæ, *Canta ſterilis, quæ non parit* &c.: & tali modo omnes ſectiones legales in Propheticas tranſmutarunt. Hæ ſectiones Propheticæ, reſpondentes ſectionibus legalibus, plerumque in fine Bibliorum Hebraicorum majuſculis literis indicantur, uti videre eſt in Bibliis *à Manaſſe Ben Iſrael* in octavo & quarto editis. Agedum unum atque alterum exemplum eviſcera, ut illis exemplis cognitis, cætera facilis innoteſcant: ſic habetur in fine Bibliorum:

הפטרת בראשית כה אמר האל ה׳ בישעיה בסימן מב״ עד ואחרי לא יהיה:

Hæc ſic ſunt explicanda, vox הפטרת eſt in ſtatu regiminis, & in ſtatu abſoluto eſt הפטרה *Miſſa*, hæc vox ſignificat ſectionem Propheticam, quæ ſectioni legali, ſenſu non tam proprio, quam figurato vel ſpirituali, reſpondet: Vox בראשית *in principio* denotat primam ſectionem Legis, quæ ſic à primâ voce denominatur: כה אמר האל ה׳ *ſic dicit Deus* JEHOVA, ſunt prima verba ſectionis Propheticæ, quæ inveniuntur בישעיה בסימן מ״ב *in Ieſaia, cap.* 42. עד *uſque*, ſcil. ad hæc verba ſequentia ואחרי לא יהיה *& poſt me non erit*, quę inveniuntur capite ſeq. verſu 10. Altera ſectio reſpondens ſic ſonat:

הפטרת תולדות נח רני עקרה בישעיה בסימן נד׳ עד אמר מרחמך ה׳:

Verba תולדות נח denotant ſecundam ſectionem Geneſeos:

verba ſequentia רני עקרה *canta ſterilis*, ſunt primæ voces ſectionis Propheticæ, quę reperiuntur בישעיה בסימן נד׳ in *Ieſaia cap.54. verſ. 1.* עד *uſque* ad verba אמר מרחמך ה׳ *ait miſerator tuus* JEHOVA, quæ habentur eodem *cap. verſu* 10. His prælibatis & cognitis facilis patebit mediocriter in lingua ſancta peritis aditus ad reliqua. Hæc ſectio prophetica vocatur הַפְטָרָה *haphtara, miſſa, dimiſſio*, à פְּטַר *dimiſit*: à ceſſando, vel finiendo nomen habet, quia lectâ hâc ſectione Propheticâ lectio ſabbathina ceſſat, ac finitur, & populus dimittitur, & propterea lector hujus ſectionis propheticæ vocatur הַמַּפְטִיר *dimittens*, quia ille cœtum ſolet dimittere. Omnes Judæi non ſumpſerunt eaſdem ſectiones ex Prophetis, ideoque ſæpe in fine *haphtaroth* eadem ſectio bis repetitur: quia aliam ſæpe elegerunt Judæi האשכנזים *Germani*; aliam vero הספרדים *Hiſpani*: & propterea ſæpe hęc nomina Germanorum & Hiſpanorum Hebraicè in tabulâ illâ finali exprimuntur.

Sexto quęritur. Quare Judæi tempore Chriſti, & hodie non omittant illam lectionem Propheticam, cum interdictum diu ceſſaverit? *Reſp.* Retinent hanc conſuetudinem in illius decreti, & interdicti memoriam, imitantes hac in parte majores ſuos, qui ſemper hanc conſuetudinem diligenter obſervarunt.

Hæ lectiones Propheticæ, additæ lectionibus Legalibus, ſunt ſimiles epiſtolis Apoſtolicis, quas quidem Paulus Diaconus Euangeliis dominicalibus addidit, & magna intercedit ſimilitudo inter textus dominicales, & ſectiones Legales Moſaicas: nam quemadmodum textus illi dominicales in Kalendariis Belgicis exprimuntur, eodem modo etiam hæ ſectionesLegales in Kalendariis Hebraicis deſcribuntur. Deinde ſicut ſingulę ſeptimanæ à textibus dominicalibus denominantur; ut *Reminiſcere, latare* &c. ita etiam ſabbatha à ſectionibus legalibus tali, vel alia hebdomada legendis appellantur. Judæi ſolent illo die, quo in Synagoga totum Pentateuchum abſolverunt, feſtum celebrare, quod vocant שִׂמְחַת תּוֹרָה *lætitiam Legis*, de hoc feſto vide *Synag. Buxt. cap.* 22. Hoc die lætantur, quod Legem abſolverint, & ut ſigna lætitię

tię oſtenderent, ſolent mala & pyra pueris per Synagogam projicere: ſolent etiam omnes Pentateuchos, quos in arca habent, per Synagogam portare. Vidi ſemel Amſterodami, quod hoc feſto per Synagogam Hiſpanorum ter poſt invicem fuerint circumlata fere ſexaginta volumina manuſcripta, quæ auro, argento, aliiſque pretioſis faſciis erant ornata.

Septimo quæritur: Quare, cum omnes ſectiones Pentateuchi tribus majuſculis literis פ vel ס diſtinguantur, ultima ſectio *Geneſeos cap.* 47. *verſu* 28. quæ ſic incipit, ויחי יעקב *& vixit Iakob,* tantum unicâ minuſculâ literâ ס deſignetur? *Reſp.* Rabbini varias rationes excogitarunt: ſed communis opinio, quæ etiam veriſimillima eſt, hæc eſt, quia in hac ultima ſectione agitur de tempore adventus Meſſiæ, quod tempus ex Judæorum ſententia eſt ignotum, ideoque unicam literam ס ante hanc majorem ſectionem poſuerunt, quia voluerunt indicare illud tempus eſſe ignotum: nam ס eſt prima litera vocis סְתוּמָה *clauſa, obſignata,* quia tempus Meſſiæ ſecundum ipſos eſt clauſum, & obſignatum. Hanc mutationem puto eſſe à quodam naſuto, & curioſo Judæo, & non ab ipſo Propheta Ezra, etiamſi veroſimile ſit reliquas ſectiones majores eſſe diſtinctas ab ipſo.

VI. Occaſione hujus lectionis Sabbathinæ illuſtrabimus verba ventoſi, & pompoſi Phariſæi, *Luc.* 18. 12. gloriantis, *Iejuno bis hebdomade.*

De hoc Phariſæo *primo* quæritur: Quibus diebus jejunaverit? *Reſp.* Phariſæus ille jejunavit diebus Lunæ, & Jovis: cauſa jejunii fuit lectio Legalis, quam illis diebus repetebat: nam Judæi non tantum diebus Sabbathi ſectionem maximam in Synagoga prælegunt, ſed etiam diebus Lunæ, & Jovis partem aliquam illius ſectionis, quam præterito Sabbatho legerunt, repetunt: & qui cæteros pietate ſuperare volebant, ſoliti fuerunt non tantum illis diebus Legem repetere, ſed etiam temporibus matutinis jejunare.

Secundo quæritur: Quare diebus Lunæ, & Jovis Legem relegerint, & jejunaverint; non vero aliis diebus? *Reſp.* propter duas rationes. 1. Ne tres dies intercederent, quibus Ju-

verba ſequentia רני עקרה *canta ſterilis*, ſunt primæ voces ſectionis Propheticæ, quę reperiuntur בישעיה בסימן נד״ in *Ieſaia cap.54. verſ. 1.* עד *uſque* ad verba אמר מרחמך ה׳ *ait miſerator tuus* Jehova, quæ habentur eodem *cap. verſu* 10. His prælibatis & cognitis facilis patebit mediocriter in lingua ſancta peritis aditus ad reliqua. Hæc ſectio prophetica vocatur הַפְטָרָה *haphtara, miſſa, dimiſſio,* à פָּטַר *dimiſit*: à ceſſando, vel finiendo nomen habet, quia lectâ hâc ſectione Propheticâ lectio ſabbathina ceſſat, ac finitur, & populus dimittitur, & propterea lector hujus ſectionis propheticæ vocatur מַפְטִיר *dimittens*, quia ille cœtum ſolet dimittere. Omnes Judæi non ſumpſerunt eaſdem ſectiones ex Prophetis, ideoque ſæpe in fine *haphtaroth* eadem ſectio bis repetitur: quia aliam ſæpe elegerunt Judæi האשכנזים *Germani*; aliam vero הספרדים *Hiſpani*: & propterea ſæpe hęc nomina Germanorum & Hiſpanorum Hebraicè in tabulâ illâ finali exprimuntur.

Sexto quęritur. Quare Judæi tempore Chriſti, & hodie non omittant illam lectionem Propheticam, cum interdictum diu ceſſaverit? *Reſp.* Retinent hanc conſuetudinem in illius decreti, & interdicti memoriam, imitantes hac in parte majores ſuos, qui ſemper hanc conſuetudinem diligenter obſervarunt.

Hæ lectiones Propheticæ, additæ lectionibus Legalibus, ſunt ſimiles epiſtolis Apoſtolicis, quas quidem Paulus Diaconus Euangeliis dominicalibus addidit, & magna intercedit ſimilitudo inter textus dominicales, & ſectiones Legales Moſaicas: nam quemadmodum textus illi dominicales in Kalendariis Belgicis exprimuntur, eodem modo etiam hæ ſectiones Legales in Kalendariis Hebraicis deſcribuntur. Deinde ſicut ſingulę ſeptimanæ à textibus dominicalibus denominantur; ut *Reminiſcere, lætare* &c. ita etiam ſabbatha à ſectionibus legalibus tali, vel alia hebdomada legendis appellantur. Judæi ſolent illo die, quo in Synagoga totum Pentateuchum abſolverunt, feſtum celebrare, quod vocant שִׂמְחַת תּוֹרָה *lætitiam Legis*, de hoc feſto vide *Synag. Buxt. cap. 22.* Hoc die lætantur, quod Legem abſolverint, & ut ſigna lætitię

tiæ oſtenderent , ſolent mala & pyra pueris per Synagogam projicere : ſolent etiam omnes Pentateuchos , quos in arca habent, per Synagogam portare. Vidi ſemel Amſterodami, quod hoc feſto per Synagogam Hiſpanorum ter poſt invicem fuerint circumlata fere ſexaginta volumina manuſcripta, quæ auro, argento, aliiſque pretioſis faſciis erant ornata.

Septimo quæritur : Quare, cum omnes ſectiones Pentateuchi tribus majuſculis literis פ vel ס diſtinguantur, ultima ſectio *Geneſeos cap.* 47. *verſu* 28. quæ ſic incipit, ויחי יעקב *& vixit Iakob*, tantum unicâ minuſculâ literâ ס deſignetur ? *Reſp.* Rabbini varias rationes excogitarunt : ſed communis opinio, quæ etiam veriſimillima eſt, hæc eſt , quia in hac ultima ſectione agitur de tempore adventus Meſſiæ , quod tempus ex Judæorum ſententia eſt ignotum , ideoque unicam literam ס ante hanc majorem ſectionem poſuerunt, quia voluerunt indicare illud tempus eſſe ignotum : nam ס eſt prima litera vocis סְתוּמָה *clauſa, obſignata*, quia tempus Meſſiæ ſecundum ipſos eſt clauſum, & obſignatum. Hanc mutationem puto eſſe à quodam naſuto, & curioſo Judæo, & non ab ipſo Propheta Ezra, etiamſi veroſimile ſit reliquas ſectiones majores eſſe diſtinctas ab ipſo.

VI. Occaſione hujus lectionis Sabbathinæ illuſtrabimus verba ventoſi, & pompoſi Phariſæi, *Luc.* 18. 12. gloriantis, *Iejuno bis hebdomade.*

De hoc Phariſæo *primo* quæritur : Quibus diebus jejunaverit ? *Reſp.* Phariſæus ille jejunavit diebus Lunæ , & Jovis: cauſa jejunii fuit lectio Legalis, quam illis diebus repetebat : nam Judæi non tantum diebus Sabbathi ſectionem maximam in Synagoga prælegunt, ſed etiam diebus Lunæ, & Jovis partem aliquam illius ſectionis , quam præterito Sabbatho legerunt, repetunt: & qui cæteros pietate ſuperare volebant , ſoliti fuerunt non tantum illis diebus Legem repetere, ſed etiam temporibus matutinis jejunare.

Secundo quæritur : Quare diebus Lunæ , & Jovis Legem relegerint, & jejunaverint ; non vero aliis diebus? *Reſp.* propter duas rationes. 1. Ne tres dies intercederent, quibus Ju-

dæi viverent abſque lege. 2. Ut Iſraelitæ memores eſſent Moſen die Jovis montem Sinai ſecundâ vice aſcendiſſe ad petendum ſecundas Legis tabulas: deinde ut in memoriam revocarent Moſen tum temporis veniam impetraſſe vituli ſui, & tandem die Lunæ iterum de monte deſcendiſſe. Hęc dicta ſufficiant de Sectionibus majoribus Pentateuchi.

DISSERTATIO QUINTA

QUÆ EST

De Libris Veteris Teſtam. in ſpecie,

PARS PRIMA.

Reſp. Guilielmo van Lake Mediob. Zeland.

Ad diem 16. Octobris 1652.

SECTIO I.

SUperioribus Diſſertationibus egimus de libris Veteris Teſt. in genere, jam ſubſequentibus aliquot diſſertationibus de iiſdem libris in ſpecie agam. In principio ſeſe offerunt quinque libri Moſis, qui unâ voce Grçcâ πεντάτευχος *Pentateuchus* vocantur, hæc vox idem ſignificat quod quintuplex volumen: ſcripta Moſis nomine *Pentatheuchi* inſigniuntur, quia in quinque volumina diſtributa ſunt. Hebręorum filii vocant *Pentateuchum* חֲמִשָּׁה חוּמְשִׁים, *quinque quintas.* Quilibet Pentatheuchi liber vocatur חוּמָשׁ, & חֲמִשָּׁה חוּמְשִׁים ſunt *quinque quintæ partes* Legis, ſive integer Pentateuchus.

Primo quæritur: Quis Pentateuchum, ſive quinque libros Legales conſcripſerit? *Reſpondeo*, Propheta Moſes filius Amram horum quinque librorum eſt Author, hoc evincitur ex ſequentibus textibus, *Exod.* 24.4. *Moſes Scripſit omnia verba* JEHOVÆ.

Deut.

Deut. 31.24.26.*Quum abſolviſſet Moſes ſcribere verba Legis hujus in libro,* dixit Levitis, *accipite hunc librum Legis, & ponite eum à latere arcæ fœderis* JEHOVÆ. Sed *objiciet* nonnemo. In fine Deuteronomii, ſive ultimis octo verſibus deſcribitur hiſtoria mortis, & ſepulturæ Moſis: atqui nullus propriam mortem, & circumſtantias mortis ac ſepulturæ, ut & illa, quę conſequuntur mortem, enarrare & literis mandare poteſt: à mortuo enim homine nullę tales actiones provenire poſſunt. *Reſpondeo* 1. Nonnulli aſſerunt hos octo verſus ultimos eſſe additos à Joſua ſucceſſore Moſis, vel ab Ezra Propheta, qui ſexto ferè ſeculo ante Chriſti nativitatem Legēm in priſtinum ſtatum poſt ſolutam captivitatem Babylonicam reſtituit. 2. Alii opinantur ipſum Moſen per ſpecialem revelationem à Deo revelatam hos verſus agentes de morte addidiſſe, & quidem eum in finem, ut refert Joſephus, ne Judæi crederent ipſum propter excellentes virtutes à Deo in cœlum ſecundum exemplum Enochi & Eliæ eſſe raptum.

Secundo quęritur: Quando, & à quo Pentateuchus in quinque libros ſit diſtributus? Reſpondeo, nonnulli putant quod ipſe Moſes non tantum Pentateuchum conſcripſerit, ſed etiam eundem in quinque libros diviſerit. Alii vero, inter quos eſt Philo Judæus & Joſephus, ſtatuunt non ipſum Moſen Pentateuchum in quinque libros digeſſiſſe, ſed quoſdam Hebræos, qui aliquot ſeculis poſt Moſen vixerunt. Nos illam ſententiam veriſimiliorem exiſtimamus, quæ ſtatuit nec Moſen, nec Judæos, ſed ſeptuaginta Interpretes (uti vulgo, ſed male vocantur) Pentateuchum in quinque libros diviſiſſe. Quod hi ſeptuaginta Interpretes, qui dicuntur trecentis annis ante Chriſtum vixiſſe, hanc diviſionem Pentateuchi in quinque libros invenerint, hoc videtur probari ex titulis, quibus ſinguli libri Moſis denominantur: illi enim tituli origine ſunt Græci, & propriè nulli dantur Hebraici, quibus ſinguli libri denominantur: nam hodierni tituli Hebraici, qui jam ſingulis libris præfiguntur, fuerunt olim tantum tituli ſingularum ſectionum Legalium, & non integrorum librorum: verum antiqui tituli ſingulorum librorum Pentateuchi ferè ſunt

Græci

Græci, & per conſequens videtur maximè veroſimile, quod interpretes Græci Pentateuchum ita diviſerint: verum quidem eſt, quod jam etiam ſinguli libri Moſis titulis Hebraicis denominentur, ſed iiſdem titulis antiquitus non fuerunt denominati. Tituli ergo antiqui, ut & fere hodierni in Bibliis Latinis, Græcis, & Belgicis uſitati, ſunt Græci: ſic primus liber Moſis vocatur *Geneſis*, id eſt, *generatio*: quia in illo libro agitur de exordio, & generatione totius mundi. Secundus liber denominatur *Exodus*, id eſt, *exitus*: quia deſcribit exitum populi Iſraëlitici ex ſervitute Ægyptiaca. Tertius liber appellatur *Leviticus*, quia in illo libro Levitarum miniſteria, ſacrificia, leges, ceremoniæ, variique ritus enarrantur. Quartus liber olim vocabatur *Arithmi*, ſed vulgo latinâ voce *Numeri* nominatur: quia in hoc libro egreſſæ tribus ex Egypto dinumerantur, & numerus quadraginta duorum annorum, quibus in deſerto Iſraelitæ oberrarunt recenſetur. Quintus & ultimus liber *Deuteronomium*, hoc eſt, *ſecunda lex* vocatur, quia in illo libro lex repetitur: Deuteronomium enim eſt quaſi repetitio & renovatio antecedentium librorum, quæ renovatio propter illos eſt facta, qui primæ recitationi Legis in monte Sinai per ętatem intereſſe non potuerunt. Sequerentur jam ſubdiviſiones ſingulorum librorum, ſed nolumus actum agere, ne Iliada poſt Homerum nobis ſcribere velle videamur, illæ quidem ſubdiviſiones ubique in commentariis inveniuntur: ſed breviter annos (quos ſinguli libri comprehendunt) recenſebimus, quia magnam lucem hiſtoriæ addunt. *Geneſis* continet geſta annorum duorum millium, trecentorum & octo. *Exodus* complectitur geſta annorum centum quadraginta ſex ſcil. à morte Joſephi uſque ad exſtructionem tabernaculi in deſerto. *Leviticus* deſcribit hiſtoriam unius menſis, ſcil. ab erectione tabernaculi uſque ad numerationem eorum, qui apti erant ad bellum. *Numerorum* liber narrat hiſtoriam triginta octo annorum, novem menſium, & viginti dierum. Et *Deuteronomium* enumerat facta menſium duorum.

11. Judæi totum Moſen in ordinem redegerunt, ſive totius Pentateuchi Leges ad duas claſſes retulerunt, ſcil. ad ducen-

Digitized by Google

ducenta & quadraginta octo præcepta affirmantia, atque trecenta & ſexaginta quinque præcepta negantia. Sed *quæret* nonnemo, quare præciſè Moſen in tot præcepta affirmantia & negantia diviſerint, & quare non in plura vel pauciora? *Reſpondeo*, conſtituerunt ducenta & quadraginta octo præcepta affirmantia, quia totidem ex Anatomia Rabbinica ſunt membra corporis humani: & pręcepta negativa conſtituerunt trecenta & ſexaginta quinque, quia totidem ſunt dies in anno ſolari, vel quia totidem ſunt venæ in corpore humano. Judæi ergo ad ſexcenta & tredecim præcepta obſervanda ſunt obligati, & ut hæc omnia pręcepta perpetuò cogitatione ſua recolerent & obſervarent, ſolent eum in finem in ſingulis quatuor angulis quadrati panniculi geſtare octona fila quinque nodis colligata. Sed quomodo jam per fila illa ſive fimbrias omnia illa pręcepta in memoriam revocant? *Reſp.* Fimbriæ vocantur ציצית, quæ vox ſi reſolvatur in numerum denotat ſexcenta, addantur jam octo fila, & quinque nodi, qui ſeparatim quinque libros Moſis denotant, & exurgent ſexcenta & tredecim pręcepta. Nonnulli his ſexcentis & tredecim præceptis non contenti, addiderunt adhuc ſeptem alia: Verum quare? Quia in Decalogo Hebraico ſunt ſexcentę & viginti literæ. Vide plura *in Buxtorfii Synag. cap.* 1. *&* 4. Et hæc omnia ſexcenta & tredecim præcepta vide breviter enumerata apud Maimonidem *in præfat. partis primæ libri* יד החזקה *Iad Chaſaka.*

III. Jam ſequuntur Prophetæ *anteriores*, qui καταχρηστικῶς ſive abuſivè à Judęis Prophetæ vocantur, quum verius inter Hiſtoricos recenſendi eſſent: ſed loquimur cum multis, & ſentimus cum paucis. Primum locum inter Prophetas *anteriores* occupat יהושע *Iehoſchua*, qui à ſeptuaginta Interpretibus Ἰησοῦς nominatur. Joſua deſcribit hiſtoriam annorum circiter ſeptendecim. De hoc libro *quæritur*: Quis ſit ejus Author? *Reſpondeo*, nonnulli hunc librum adſcribunt Eleazaro, ſummo Pontifici, filio Aharonis. Alii celebrant Authorem Eſdram, qui hunc librum, vel ſolus, vel cum aliis, junctis operis, compoſuiſſet. Alii aſſerunt hunc librum non de novo

Digitized by Google

eſſe compoſitum, ſed tantùm eſſe contractum ex magnâ quâdam hiſtoriâ, cui nomen eſt *liber juſtorum*. Alii putant ipſum Joſuam hujus libri eſſe Authorem, exceptis tamen quinque ultimis verſibus ad finem libri additis, quos, quippe mortem ejus deſcribentes, ab Eſdra additos eſſe vulgo creditur. Sunt, qui litem ſub judice relinquentes ſtatuunt hunc librum titulo Joſuæ inſigniri, quia ejus illuſtria geſta in eo enarrantur.

IV. Liber *Iudicum* ſequitur, qui Hebræis שׁוֹפְטִים & Græcis *κριταὶ* appellatur, hic liber ſic vocatur, quia hiſtoria aliquot Judicum ibi deſcribitur, & continet hiſtoriam 299. vel 300. circiter annorum, ſcil. ab anno creationis mundi 2511. uſque ad annum 2810. De hoc libro *quæritur*: Quis eum compoſuerit? *Reſp.* quidam ſtatuunt, quod Samuel eundem compoſuerit. Non deſunt, qui Ezechiæ, vel Eſdræ Prophetæ eundem adſcribunt. Sunt nonnulli, qui exiſtimant Pinchaſum hunc librum literis conſignaſſe. Sunt, qui opinantur ſingulos Judices res geſtas ſuorum temporum pertexuiſſe: Sed melius eſt, cum Spiritus S. nihil de hoc libro definiat, ἐπέχειν.

V. Libri *Samuelis* in Bibliis Hebraicis, prætermiſſo libro *Ruthæ*, immediatè poſt librum *Iudicum* ſequuntur: hos libros Samuelis Hebrei ſimpliciter שְׁמוּאֵל, Græci *Σαπλέων* vel *βασιλειῶν*, & Latini primum & ſecundum *Regum* vel *Regnorum* denominant; quia hi duo libri Regum Saulis, & Davidis hiſtoriam enarrant: Hebræi tamen magis propriè hunc primum & ſecundum librum nomine *Samuelis* inſigniverunt; tum ad diſtinguendum hos libros à libris Regum, qui de pluribus Regibus agunt; tum etiam, quia ipſe Samuel in his libris conditionem parentum, nativitatis, educationis, vitæ, & regiminis ſui, ut Judicis ſupra Iſraelem, deſcripſit. Deinde delineavit vitam duorum Regum Saulis, & Davidis à ſe unctorum: quorum illum primum Regem in regno conſtituit, & hunc in Regem futurum elegit. Primus liber continet hiſtoriam annorum 80., & ſecundus annorum 40. uterque ergo complectitur hiſtoriam annorum centum & viginti.

De

De his libris Samuelis *quæritur*: Quis eorundem librorum ſit Author? *Reſp.* putamus priora viginti quatuor capita, in quibus facta Heli, Saulis, & ipſius Samuelis enarrantur, ab ipſo Samuele eſſe compoſita; ſed quiſnam reliqua capita adjunxerit non ſatis liquet; quidam autumant Nathanam & Gadum Prophetas reliqua ſubjeciſſe; nonnulli opinantur reliqua ab Eſdra eſſe conſcripta. Quicquid ſit poſterior liber magna veritatis ſpecie Gado & Nathano Prophetis adſcribitur, quod videtur probari ex 1.*Chron.*29.29. *Res Davidis Regis priores & poſteriores, ecce ſunt ſcripta in verbis Schemuelis, & in verbis Nathanis Prophetæ, ac in verbis Gadis videntis.*

VI. Agmen priorum Prophetarum claudit liber מלכים *Regum*, qui liber, ut & Samuelis in duos libros propter magnitudinem diſpeſcitur. Vocantur libri Regum, quia hiſtoria Regum Iſraelis, & Judæ ordine in illis pertexitur. Primus liber continet hiſtoriam 118 annorum, poſterior 320 circiter annorum. Libri ergo Regum comprehendunt hiſtoriam quadringentorum, & triginta octo annorum. *Quæritur*: An Author horum librorum ſit notus? *Reſp.* Author quis fuerit non ſatis conſtat; nonnulli Eſdram Authorem ſtatuunt: alii, ut Rabbi Moſes Kimchi, & Iſidorus, opinantur hos libros in unum volumen eſſe collectos à Jeremia, quia poſtremum caput libri Regum cum ultimo capite libri Jeremiæ ſtylo & verbis convenit: ſunt nonnulli, qui putant ſcriptores librorum horum fuiſſe multos; prioris libri Authores, ſi Waſero fides adhibenda eſt, ſunt Nathan, Achayas, Semajas, Iddo, Azarias, Jehu, & Michajehu: ille exiſtimat Nathanem decem priora capita, Achayam undecimum; ſed ultimam capitis undecimi partem, & ſequentem Roboami atque Abię hiſtoriam Samajam & Iddonem literis conſignaſſe: præterea idem affirmat hiſtoriam Azæ, & Jaazæ, quæ *cap.* 15. deſcribitur, Azariam, & *cap.* 16. Jehu, ac reliquam hiſtoriam ad finem Michajehu delineaſſe. Idem Waſerus poſterioris libri etiam varios Authores aſſignat: primorum capitum ad octavum uſque Authorem ſtatuit Eliſęum, ſequentium Zachariam, quorum tamen bonam partem Jeſaias, & Jeremias videntur compoſuiſſe.

Digitized by Google

VII. In genere de quatuor Prophetis anterioribus aſſerimus, certos eorundem librorum Authores non poſſe certò deſignari, nec ex ſacrâ paginâ, nec ex ſcriptis Rabbinorum, nec ex aliis hiſtoriis: canonica tamen eorum authoritas in dubium vocari non debet, quum in arca Judæorum ſemper fuerint aſſervati, & plurima divinitatis indicia in illis inveniantur.

DISSERTATIO SEXTA

QUÆ EST

De Libris Veteris Teſtam. in ſpecie,

PARS SECUNDA.

Reſp. Cornelio Cupero Ultraject.

Ad diem 30. Octobris 1652.

SECTIO I.

SEquuntur Prophetę propriè dicti, qui Hebræis נְבִיאִים אַחֲרוֹנִים *Prophetæ poſteriores* dicuntur. Hi libri vocantur Prophetici, quia Prophetæ, qui ſunt Authores illorum librorum, ſæpiſſimè futura prædixerunt, & populum docuerunt, ac extraordinario modo in ordinem redegerunt: duo enim erant officia Prophetarum. 1. Futura prædicebant admonendo populum, vel ut ſibi caverent à futuris plagis propter peccatum immittendis, vel ut exſpectarent cum patientiâ promiſſas tum temporales, tum etiam ſpirituales benedictiones. 2. Prophetæ populum docebant, & officii circa cultum Divinum admonebant; tali modo Jeremias in Threnis ſuis Prophetam egit: in illis enim futura præcipuè non prædixit, ſed populum à peccatis dehortatus eſt: propter hoc officium *Salomo Iarchi* exponit *Prophetam*

phetam per hominem præconiantem, & populo verba objurgatoria proponentem.

II. Quatuor ſunt nomina, quibus Prophetæ in Veteri T. denominantur. *Primum* nomen eſt נָבִיא *Propheta*, quod reſpectu ſignificationis eſt vel à נִבָּא *prophetavit*, *vaticinatus eſt*, hoc nomen à futurorum prædictione Prophetis impoſitum eſſe videtur, & ſic hâc etymologiâ primum Prophetarum officium indicatur: vel eſt à נוב *progerminare*, & metaphoricè *eloqui*, quaſi נָבִיא eſſet *orator*, *præco*, vel *concionator*, qui concionem ad populum habet, & ita Prophetarum alterum officium denotatur. Prophetarum diſcipuli, quia docebantur à Prophetis, vocabantur בְּנֵי הַנְּבִיאִים *filii Prophetarum*. *Secundum* nomen Prophetæ eſt חֹזֶה *Videns* à חָזָה *proſpexit*. *Tertium* eſt רוֹאֶה *videns* à רָאָה *vidit*, hæc duo nomina ſignificatione conveniunt, & Prophetæ hoc titulo in Veteri T. fuerunt denominati, vel quia Deus ipſis per viſiones futura revelabat, vel quia ipſi futura prævidebant: hæc nomina antiquis temporibus fuerunt Prophetæ data, uti videre eſt 1. *Sam.* 9. 9. *Qui hodie Propheta, antiquitùs vocabatur* הָרֹאֶה *Videns*: *& verſ.* 18 Saul interrogat, *ubi eſt domus Videntis*: & prophetia Jeſaiæ vocatur חָזוֹן *viſio*, quia illa prophetia ipſi ad modum viſionis fuit revelata. *Quartum* nomen, quo Propheta in V. T. fuit vocatus, eſt אִישׁ הָאֱלֹהִים *vir Dei*: Prophetæ & Doctores ſic denominabantur, tum quia à Deo ad miniſterium erant vocati; tum etiam, quia erant inſtrumenta Dei ad revelandum hominibus voluntatem divinam. Hoc nomine inſignitus fuit Samuel 1. *Sam.* 9. 10., & 1. *Sam.* 2. 27. dicitur veniſſe אִישׁ אֱלֹהִים *vir Dei* ad Helin: & *Iudic.* 13. 6. Angelus fœderis, qui uxori Manoah apparuit, vocatur *vir Dei*. Rabbini tradunt tantum decem Prophetas hoc ultimo nomine fuiſſe nuncupatos.

III. Nemo ex Prophetis unquam רַבָּן *Rabban*, רִבִּי *Ribbi*, רַבִּי *Rabbi*, רַב *Raf*, vel מָר *Mar*, hoc eſt, *Magiſter*, aut *Doctor* fuit vocatus: nam omnes illi tituli demum poſt natum Chriſtum inter Judæos orti ſunt. Sed *quæritur*: Quare nullus ex Prophetis unquam his titulis fuerit condecoratus? *Reſpondeo*: Judæi ſolent hanc rationem dare, quia Prophetæ erant magnificen-

ficentiſſimi, & excellentiſſimi, adeo ut impoſſibile fuerit reperire titulos dignos ipſis ad honorandum nomen ipſorum. Paulo poſt vel circa Chriſti nativitatem Judęi ſeipſos variis titulis ornarunt. Septem Hillelis poſteri tantum hoc nomine רבן *Rabban* fuerunt inſigniti: hic titulus eſt omnium præſtantiſſimus, & non tam doctorem populi, quam quidem Magnatem, & Principem populi denotat: inter hos ſeptem, qui hoc pręſtantiſſimo titulo *Rabban* fuerunt inſigniti, dicitur fuiſſe Gamaliel, ad cujus pedes Apoſtolus Paulus dicitur educatus. Chriſtus in Novo Teſt. nunquam vocatus eſt *Rabban*, quia non fuit Princeps populi: ſed vocatus eſt *Rabbi*, quia fuit Doctor habitans in terra ſancta: nam Doctores Judæorum, habitantes extra terram ſanctam, nominati ſunt רַב vel רָב; ſed quando iidem, mutantes ſedem domicilii, habitabant in terra ſancta, tunc nomen ſuum רב mutabant in רַבִּי vel רִבִּי. Differentiam horum titulorum clarè deſcribit Cl. Buxtorfius in abbrev. ad literam ר. Judęi Moſen omnibus Prophetis longè præferunt, & propterea ipſum variis honoris titulis condecorant, & cohoneſtant. Quando Prophetæ Moſis recordantur, ſolent ſemper ejus honorificam facere mentionem addito reverentię titulo; ut משה רבינו עליו השלום *Moſes preceptor noſter ſupra illum ſit pax*: ſed aliorum Prophetarum ſolent tantummodo nomina citare abſque ullo honoris titulo. Prętereа Moſen vocant Magiſtrum, & Patrem omnium Prophetarum: Patrem in lege, Patrem in ſapientia, & Patrem in prophetiis: dicunt omnes alios Prophetas prophetaſſe ex fonte prophetiæ Moſis, & ipſum nihil myſteriorum unquam fugiſſe: præterea Judæi putant Moſen nullâ vitæ labe inquinatum fuiſſe, prout Muhamedani de Muhamede ſuo ſtatuunt: fuit aliquando nonnullus Doctor inter Muhamedanos, qui in dubium vocabat, an non Muhamed potuiſſet in juventute ſua peccaſſe, ſurripiendo alicui pomum vel malum: Hic doctor propter hoc dubium fere capitis periculum incurrit.

IV. Judæi, quia Moſen omnibus aliis Prophetis præferunt, has quinque differentias aſſignant inter eum, & alios Pro-

Digitized by Google

Prophetas, qui poſt ipſum vixerunt. 1. Omnes Prophetę prophetabant in ſomnio nocturno, vel in viſione, vel aliquando interdiu ſopor gravis irruebat in Prophetas, adeo ut ceſſarent in illis externi ipſorum ſenſus, nec remaneret, niſi contemplatio ſola. Verum Moſi adfuit Spiritus Dei Propheticus in vigiliis ipſâ clarâ diurnâ luce. 2. Omnes Prophetæ non vaticinabantur quolibet tempore, quo volebant, ſed diſponebant intellectum, ac lęto bonoque animo ſolitarii conſidebant, & nablio, tympano, fiſtulâ, cytharâ, aliiſve inſtrumentis eliciebant prophetiam: nonnunquam totos dies, menſes, & annos abſque prophetiâ fuerunt: aliqui etiam citò Prophetę eſſe deſinebant: verum Moſes omni tempore, quo volebat, Spiritu Prophetico amictus erat, & quoties volebat, toties reſidebat ſupra eum prophetia, neque opus habebat mentem ſuam ad prophetiam diſponere, aut præparare: liberrimum etiam habebat aditum ad Deum, quoties neceſſe erat, quapropter ablato difficili aliquo caſu, jubebat populum ſaltem pauliſper exſpectare, uti dicitur, *Num. 9. 8. ſtate, & audiam quid præcipiat Dominus.* 3. Omnes Prophetæ interventu, & opera Angeli prophetabant: ea propter quicquid viderunt ſub ænigmate ac ſimilitudine intuebantur: Moſes non vaticinabatur inventu Angeli alicujus, uti videre eſt *Num. 12. 8. Ore ad os locutus ſum ei, ſpeciem & ſimilitudinem* J E H O V Æ *intuebatur, ac non per ænigmata.* Ex his verbis Judæi probant Moſen non per ænigma, vel ſimilitudinem, ſed perſpicuè & clare ipſam rem in viſione conſpexiſſe. 4. Omnes Prophetæ tempore manifeſtionis prophetiæ exhorreſcebant, attoniti erant, illorum membra tremebant, greſſus liquefiebant, ędificium corpuſculi corruebat, panicus pavor eos inveniebat, & parum aberat, quin animæ è corpore egrederentur: prout in *Daniele cap. 10. verſ.8.* apparet. Sed Deus alloquutus eſt Moſen, ſicut vir alloquitur proximum, & amicum ſuum. *Exod. 33. 11. Alloquebatur* J E H O V A *Moſen, ſicut alloqui ſolet aliquis amicum ſuum,* hoc eſt, placido & benevolo vultu abſque ullâ conſternatione: quemadmodum quis non reformidat audire ſermones ſocii ſui, ita Moſes intelligebat

pro-

propheticam, & perfectus manebat in ſuâ conſtantiâ. 5. Omnes Prophetæ ante mortem facultate prophetandi fuerunt privati, ſed non eodem tempore; quibuſdam donum prophetandi auferebatur brevi, aliis longo tempore ante mortem, ſed Moſes ad mortem uſque prophetavit. Judæi has differentias inter Moſen & alios Prophetas conſtituunt, & tam firmiter hanc præſtantiam propheticę Moſis præ aliis propheticiis credunt, ut ſymboli ſui articulum ſeptimum inde formaverint: ſed quàm bene hanc dignitatem propheticæ Moſis probent, judicioſus lector ad trutinam veritatis expendat. Vide plura apud *Buxtorf. in Synag. cap.* 1. & *Hotting. Theſ. Philol. lib.* 2. *ſect.* 4.

v. Primus inter Prophetas propriè dictos eſt יְשַׁעְיָהוּ *Ieſaias* (ſed Rabbini ſolent huic Prophetæ Jeremiam & Ezechielem præmittere, uti videre eſt in *Maimonide tractatu* ספר תורה *pag.* פם) hoc nomen proprium componitur ex יֵשַׁע, & יָהּ, id eſt, *ſalus Dei*. Liber hic nomine Jeſaię inſignitur, quia ipſe ejus propheticæ autor eſt: ita etiam omnes libri Prophetici ſequentes nomina ſortiuntur ab ipſis authoribus, quod hic obitèr annotandum eſt. Hic Propheta fuit vir nobilis Hieroſolymitanus de tribu Judæ, & Regio ſanguine natus eſſe creditur, quia fuit filius Amozi fratris Azariæ Regis Judæ: cæteros Prophetas tum venuſtate ſermonis, & urbanæ dictionis elegantiâ, tum etiam difficultate ſtyli & rerum ſuperat: in ſermone ſuo diſertus, nervoſus, & difficilis eſt, nihil ruſticitatis habens admixtum: præterea majeſtas ſtyli paſſim occurrens quodammodo oſtendit quâ natus ſit origine: tractat ſecretiſſima & abſtruſiſſima myſteria, quæ tamen ipſe probè cognoſcebat: Judæi ſtatuunt quod omnes Prophetæ ignoraverint, quę prophetarunt, exceptis Moſe, & Jeſaia, quos ſolos putant intellexiſſe ea, quæ prædixerunt. Tota prophetia Jeſaiæ proſa eſt exceptis tribus canticis, ſcil. Vineæ *cap.* 5. Urbis Sion, & Regis Ezechię *cap.* 38. quæ hexametris, & pentametris verſibus conſtare apud multos indubitatum eſt. Jeſaias ſub quatuor Regibus ſibi invicem ſuccedentibus Ozia, Joatham, Achaz, & Ezechiâ ſexaginta fere annos prophetavit. Tandem Jeſaias obiit, ſed quo mortis genere ad ſuperos migraverit incertum eſt,

Digitized by Google

eſt, receptiſſima opinio & veroſimillima eſt, eum juſſu impiiſſimi Regis Menaſſis duabus ligneis tabulis alligatum ſerrâ in duas partes diſſectum fuiſſe, quia optimates Regiæ domus *principes Sodomorum* vocaſſet, ad hoc Jeſaiæ ſupplicium applicant verba Pauli ad *Hebræos cap.* 11. *verſu* 37. *diſſecti ſunt.*

VI. Alter Propheta eſt יִרְמְיָהוּ *Ieremias*, quaſi dicas, יָרִים יְהוָה *exaltabit* JEHOVAM. Jeremias fuit Propheta & Sacerdos oriundus ex viculo Anathot diſtante Hieroſolymâ tribus miliaribus: cœpit valde adoleſcens prophetare, & vaticinia ſua deſcribere ſermone inculto & ſubruſtico; nam reſpectu ſermonis & ſtyli multo ruſticior & facilior eſt Jeſaiâ, & non mirum, cùm in vico apud ruſticos natus & educatus fuerit, ſed in majeſtate ſenſuum nihilominus eſt profundiſſimus. Hic Propheta in prophetiæ ſuæ diſpoſitione non ſemper rationem temporis habuit, ſed multa ὕστερον πρότερον ordine turbato & præpoſtero literis mandavit. *Quæritur*: Quare Prophetæ prophetias ſuas ſæpe non eodem ordine deſcripſerint, quo habitæ & promulgatæ fuerunt? *Reſpondet Calvinus in præfat. in Ieſ.* Prophetas, poſtquam concionem habuiſſent ad populum, brevem ejus ſummam collegiſſe, eamque valvis templi affixiſſe, ut omnibus prophetia melius innoteſceret: deinde hanc prophetiam, quum per aliquot dies omnibus ſatis innotuiſſet, fuiſſe ablatam à miniſtris templi, ac repoſitam in theſaurum, ut perpetuum rei monumentum extaret: hæ conciones Propheticæ digeſtæ quidem fuerunt in ordinem aliquem, ſed ſæpe præpoſterum, & ex illis concionibus ordine aliquo conjunctis libros Prophetarum confectos eſſe veriſimile eſt. Hic Propheta vixit ſub Regibus Joſia, Jehoiakim, & Zedekia, ſed miſero modo lapidibus obrutus vitam cum morte commutaſſe dicitur; quia contra Ægyptum, aliaque regna vaticinatus fuerat: hinc Apoſtolus dicit ad *Heb.* 11. 37. *lapidati ſunt.* Apud Judæos tempore Veteris T. fuerunt quatuor ordinaria ſupplicia capitalia: ſcil. Lapidatio, combuſtio, ſtrangulatio, & decollatio: pœna omnium graviſſima erat lapidatio, & hâc pœna graviſſima dicitur Jeſaias eſſe occiſus. Propterea audiendi non ſunt Victorinus, aliique vetuſtiſſimi

 Pa-

Digitized by Google

Patres, qui docuerunt eum adhuc vivere, & in paradiſo terreſtri unà cum Elia & Enocho ſuperſtitem eſſe: his forte annumerandi ſunt, qui narrant Alexandrum, cum Ægyptum ingrederetur, corpus Jeremiæ ſecum deportaſſe Alexandriam, ibique terræ mandaſſe.

VII. Tertius Propheta inter poſteriores Prophetas eſt יְחֶזְקֵאל *Ezechiel*, id eſt, *fortis Dei*, *apprehendens Deum*, vel *robur Dei*. Hic fuit præter Prophetam etiam Sacerdos, & cum Jehoiakim Rege Judæ captivus (hæc fuit prima tribus Judæ captivitas) in Chaldęam abductus eſt: ſtylo & elegantia ſermonis vincit Jeremiam, ſed à Jeſaia vincitur: illius enim ſtylus nec adeo diſertus, nec adeo ruſticus eſt, ſed ex utroque temperatus & mixtus. Ezechiel eſt occiſus in Babylonia à duce gentis ſuę, quem de idololatria reprehenderat, & ſepultus eſt in terra Aſſyriorum, poſtquam viginti annos prophetaſſet. Magna hujus prophetiæ pars tantis obvolvitur obſcuritatibus, ut apud Hebræos antiquos traditione cautum fuerit, ne quis primum Ezechielis, & poſteriora octo capita ante trigeſimum annum legeret. Sed *quæritur*: An Judæi etiam juventuti ante trigeſimum annum non interdixerint lectionem aliorum capitum, quam in Ezechiele? Et quare? Et an conſuetudo illa adhuc duret? *Reſpondeo*: 1. Etiam prohibuerunt lectionem primi capitis Geneſeos, & totius libri dicti *Canticum Canticorum*. 2. Interdixerunt lectionem primi capitis *Geneſeos* & *Ezechielis* propter hanc rationem, quia materia in illis capitibus contenta nimis difficilis eſt, quæ captum invenum ſuperat: prohibuerunt lectionem *Cantici Canticorum* propter amores, quorum in illo libro creberrima fit mentio, hi facile juvenes ad libidinem pellicere potuiſſent. 3. Interdictum illud, quo lectio inventuti olim prohibita fuit, diu fuit obſoletum: jam ſine diſcrimine etiam pueris lectio primi capitis *Geneſeos* conceditur.

DIS-

DISSERTATIO SEPTIMA

QUÆ EST

De Libris Veteris Teſtam. in ſpecie,

PARS TERTIA

Reſp. LUDOLPHO vander MEER Amſtelo-Batav.

Ad diem 17. Novembris 1652.

SECTIO I.

POſt tres Prophetas majores ſequuntur duodecim minores, qui ſic vocantur, non quod minoris ſint authoritatis, quam majores: omnes enim libri Prophetici ejuſdem ſunt authoritatis, ſed quia minores Prophetæ minores prophetias ſcripſerunt. Hi omnes Prophetæ minores olim in unum volumen compacti fuerunt, ne parvitate ſua ſinguli diſtraherentur, aut particulatim perderentur: hinc eſt, quod Lucas dicit in *Actis cap. 7. verſu 42. ſicut ſcriptum eſt in libro Prophetarum, num victimas mihi obtuliſtis?* & textus ille allegatur ex *Amos cap. 5. verſu 25.* ſed ſcriptum dicitur in libro Prophetarum, quia duodecim Prophetæ minores in unum volumen fuerunt compacti: hinc etiam duodecim Prophetę minores in ſupputatione librorum pro uno libro numerantur. Ordo Prophetarum minorum in Bibliis, hodiernis Hebraicis uſitatus, an ſecundum ſeriem temporis ſit inſtitutus haud clare ex S. pagina, vel ex hiſtoriâ Judęorum innoteſcit. Quidam Prophetę fuerunt coętanei, propterea difficile eſt conjicere, quis prius vel poſterius prophetiam ſuam literis conſignaverit. Authores in diverſa ſententiarum iverunt divortia circa ordinem & ſeriem Prophetarum minorum: alii hos, alii alios Prophetas præpoſuerunt:

ſed nos hodiernam Prophetarum minorum ſeriem, apud Chriſtianos uſitatam, & in Thalmude approbatam, tum propter venerandam antiquitatem, tum etiam quia veritati apprime convenientem eſſe exiſtimamus, retinebimus. De ſingulis pauca in medium proferemus.

11. Primus Propheta eſt הושע *Hoſeas* idem denotans quod *Salvator*: hic Propheta fuit filius Beeri oriundus ex oppido Belometh, & Prophetę Jeſaię σύγχρονος fuiſſe creditur. Quidam Hoſeę prophetiam prophetię Jeſaiæ præmittunt. יואל *Ioel*, id eſt, *incipiens*, fuit filius Pethuel oriundus ex agro Bethor, vixit ſub Rege Joram filio Achabi Regis Iſrael, & uſque ad tempora Menaſſis in Prophetico numere ſtetiſſe putatur. עמוס *Amos*, id eſt, *portans*, ſic fuit vocatus, quia fuit עמוס בלשונו *oneratus, ſive gravis linguâ ſuâ*, id eſt, impediti ſermonis, quapropter vocarunt eum balbum, ſive blæſum: fuit plebeius, & ex bubulco in ordinem Propheticum receptus: poſtea, cum Regem de duobus vitulis aureis reprehendiſſet, clavo circa tempora tranſfixus vitam cum morte commutavit. עובדיה *Obadias*, hoc eſt, *cultor Dei*. Hic, antequam Prophetarum numero adſcriberetur, ſemicenturionis ſive quinquagenarii dignitatem apud Ochoziam Regem Iſraelis geſſit, ſi Sixto Senenſi fides ſit adhibenda. Ab hoc Rege (poſtquam duo ſemicenturiones ad capiendum Eliam Prophetam emiſſi cœleſti igne abſumti eſſent) etiam Propheta Obadias miſſus fuiſſe creditur, ſed ille relicto Rege Prophetę adhęſiſſet, & diſcipulus ejus factus fuiſſet. Hieronymus exiſtimat hunc Prophetam Obadiam fuiſſe illum Obadiam, qui, ut 1. *Reg.* 18.4. legitur, temporibus Achabi & Jezabelis centum Prophetas in ſpeluncis vitæ neceſſariis ſuſtentavit. Rabbini arbitrantur eum fuiſſe proſelytum ex Ædomea, quia ejus prophetia contra Ædomeos, id eſt, Chaldæos & gentes conſcripta eſt. Calvinus opinatur Obadiam ante tempora Jeſaiæ prophetaſſe. יונה *Iona*, id eſt, *columba*, fuit filius Prophetæ Amithai: multi ex Rabbinis ſtatuunt Jonam fuiſſe filium viduæ Sareptanæ, quem Elias Propheta ex mortuis ſuſcitavit, uti videre eſt in Abarbanele in Jonam: ſed hoc Rabbinorum delirium ſacræ paginæ

Digitized by Google

paginæ repugnat, quæ eum non gentilem, ſed Hebręum fuiſſe aſſerit. מִיכָה *Micha*, id eſt, *percutiens, ſive quis hic*, adventum Salvatoris & locum nativitatis ejus clarè prædixit, poſtea ex alto loco præcipitatus miserè vitam finivit. נַחוּם *Nahum*, hoc eſt, *conſolator*, natus fuit in oppido Elkoſai transfluvium Jordanem: poſt Prophetam Jonam contra Ninivitas prophetaſſe vulgo creditur. חֲבַקּוּק, *Habakuk*, id eſt, *luctator*, fuit Propheta oriundus ex agro Bezochar: tempus quando vixerit, vel quando prophetare inceperit eſt ignotum: nonnulli tempore captivitatis Babylonicæ, alii ante captivitatem Babylonicam eum vixiſſe opinantur, ſed incerta ſunt, & ſtramineo fundamento fundata. Ultimum ejus caput comprehendit carmen euchariſticum, in quo tum judicia Dei adverſus hoſtes, tum beneficia in eccleſiam deſcribuntur. צְפַנְיָה *Zephania*, id eſt, *arcanus Dei*, claruit ſub Joſia Rege Judæ, fuit inter ultimos Prophetas, qui ante captivitatem Babylonicam cum Jeremia prophetarunt. חַגַּי *Haggæus*, id eſt, *feſtivus, ſive lætus*, adhuc minorennis ex Babylonia in Judæam reverſus eſt, populum admonuit ad reædificationem templi Hieroſolymitani: Judęi verbis ipſius obtemperarunt, templumque reędificarunt, & idem Propheta adhuc ſuiſmet oculis ſtructuram templi completam contemplatus eſt, inque eo primò omnium Deum laudavit. Mortuus eſt Hieroſolymis anno quinquageſimo poſt liberationem ex captivitate Babylonica. זְכַרְיָה *Zacharias*, id eſt, *memor Domini*, ejus prophetia ſuperat alias prophetias minores tum longitudine, tum etiam obſcuritate: continet enim viſiones obſcuriſſimas viſionibus Danielis parum diſſimiles. מַלְאָכִי *Malachias*, id eſt, *angelus*, vel *nuncius meus*. Origines putavit Malachiam fuiſſe Angelum, qui de cœlo lapſus corpus aſſumſiſſet, ut Iſraeli voluntatem Dei revelaret. Alii hanc ſententiam tanquam nugatoriam rejicientes veroſimilius ſtatuunt ipſum fuiſſe hominem natum in oppido Sopha in tribu Zabulon, & ſortitum fuiſſe nomen Angeli, quia fuit formę præſtantis, & præterea moribus inculpatiſſimis præditus. Paraphraſtes Chaldæus, multique alii Judęi opinantur Malachiam fuiſſe Eſdram ſcribam:

ſed non videtur veroſimile, quia hic Propheta cum Zacharia & Haggęo coætaneus fuiſſe ſtatuitur: nam hiſtoria Judęorum aſſerit hos tres ſimul fuiſſe membra illius maximi extraordinarii ſynedrii conſtantis centum & viginti viris, quod Hieroſolymæ ab Eſdra poſt ſolutam captivitatem Babylonicam ad reſtituendam Legem fuit convocatum, & eodem Eſdra pręſide ibidem habitum. Malachias vocatur חוֹתַם הַנְּבִיאִים *ſigillum Prophetarum*, quia ejus liber eſt ultimus inter libros Prophetarum: nam in ipſo ſeries Prophetarum fuit interrupta, ſive potius abrupta.

111. Huc uſque de prima, & ſecunda parte Veteris Teſt. ſubſequitur jam tertia pars, quæ nomine כְּתוּבִים *Hagiographorum* denotatur; hęc pars complectitur undecim ſive duodecim libros., quorum primus eſt liber Pſalmorum, qui ab Hebræis תְּהִלִּים, contractè תִּלִּים *hymni*, *laudes*, & à Græcis ψαλτήριον vocatur: quia laudes Dei in illis continentur. Sed *dicet* nonnemo, liber Pſalmorum etiam multas querelas, deprecationes, gratiarum actiones comprehendit.: ſed *reſpondeo*, quod à majori & potiori parte deſumatur denominatio; laudes enim conſtituunt maximam partem Pſalmorum. Liber Proverbiorum Salomonis etiam vocatur מִשְׁלֵי *Proverbia*, cum non tantum ſententię proverbiales, ſed etiam multa ſcita Sapientum, & ænigmata in eo contineantur.

De Pſalmis *primo* quæritur: Quis ſit eorum Author? *Reſp.* 1. Chryſoſthomus & Auguſtinus autumant Davidem omnium centum & quinquaginta pſalmorum eſſe authorem, horum quoſdam ore proprio ceciniſſet, aliorum vero ſola argumenta dictaſſet, eaque tradidiſſet cantoribus, qui ex traditis argumentis carmina feciſſent, & ad varios cantus, variaque organa muſica accommodaſſent, illaque propriis nominibus inſcripſiſſent. 2. Alii, è quorum numero eſt Aben Ezra, Hieronymus, aliique quamplurimi veroſimiliorem eam ſententiam arbitrantur, quæ ſtatuit pleroſque quidem pſalmos à Davide, reliquos vero ab aliis authoribus eſſe compoſitos. In univerſum decem vulgo pſalmorum authores ſtatuuntur, ſcil. *David*, *Moſes*, *Salomon*, *Aſaph*, *Ethan*, *Hemian*, *Idithun*

Digitized by Google

than, tres filii *Koreh*, ſcil. *Aſir*, *Elkana*, & *Abirſaph*, qui communi ſtudio quoſdam pſalmos dicuntur compoſuiſſe. In numero denario plerique Doctores conveniunt, ſed in ſpecificandis perſonis parum diſcrepant: quidam inter hos decem pſalmorum authores *Abrahamum*, *Eſdram*, *Adamum*, & *Melchiſedecum* numerant, ſed nos priores decem retinemus. *Primus* & præcipuus author pſalmorum fuit Rex & Propheta David, qui compoſuit pſalmos ſeptuaginta tres, qui nomen ipſius in frontiſpicio pſalmorum Hebraicorum præ ſe ferunt: præter hos adhuc triginta novem pſalmos conſcripſit, qui nominis *David* inſcriptione deſtituuntur; David ergo ſimul compoſuit pſalmos centum & duodecim. *Secundus* Author pſalmorum ex ſententia Aben Ezrę eſt aliquis Moſes: Hieronymus putat hunc Moſen fuiſſe Prophetam Moſen, ſcriptorem Legis: hic Moſes poſteritati reliquit undecim pſalmos ſe mutuo ordine ſequentes, ſcil. à pſalmo nonageſimo, qui ſic incipit תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה *Oratio Moſis.* Alii decem pſalmi ordine ſequentes, etſi nomen Moſis ad modum pſalmi nonageſimi præ ſe non ferant, etiam Moſi adſcribuntur, quia pſalmi, nominis proprii inſcriptionem non habentes, addicuntur ut plurimum illis authoribus, quorum ultimò nominatim facta eſt mentio. *Tertius* Author eſt Salomon filius Davidis, qui pſalmum ſeptuageſimum ſecundum, qui incipit לִשְׁלֹמֹה, compoſuit: Athanaſius Salomoni prçter hunc adhuc duos alios pſalmos adſcribit: ſcil. 67. & 127. horum poſterior etiam nomen Salomonis præ ſe fert. Non deſunt, qui opinantur Salomonem pſalmorum *Cantica graduum* dictorum eſſe authorem: ſed ex ſententiâ Hebræorum Salomon unius tantum pſalmi ſcil. 72. author ſtatuitur. *Quartus* Author eſt Aſaph, qui fuit princeps inter cantores pręſonantes cymbalis æneis: hic compoſuit duodecim pſalmos, qui nomine Aſaph inſcribuntur, & ſunt ſi ſequentes ſcil. 50. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. *Quintus* Author eſt Ethan, qui edidit pſalmum octuageſimum nonum, qui incipit מַשְׂכִּיל לְאֵיתָן. Hic Ethan tantâ ſapientiâ præditus fuiſſe creditur, ut nemo hominum unquam præter Salomonem ipſo fuerit ſapientior. *Sextus* Au-

thor

thor eſt Heman, qui modulatus eſt pſalmum octuageſimum octavum, ubi in verſu primo ſcribitur מַשְׂכִּיל לְהֵימָן: hunc pſalmum filiis Korah cantandum dedit, & propterea tam ſuo, quam ipſorum nomine inſcribitur. *Septimus* Author eſt Iduthun, cantor eximius, qui cantavit pſalmum trigeſimum nonum, qui incipit לַמְנַצֵּחַ לִידִיתוּן. *Reliqui* pſalmographi ſunt tres filii korah, qui junctis operis undecim pſalmos titulum לִבְנֵי קֹרַח præ ſe ferentes, compoſuerunt, ſcil. 42. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 84. 85. 87. 88. Reliqui pſalmi, in ſpecie jam non numerati, adſcribuntur Davidi. Si quis velit plura de Authoribus pſalmorum adeat Sixtum Senenſem in Bibliotheca.

Secundo quæritur: Quis pſalmos in unum volumen collegerit, & in hunc ordinem redegerit? *Reſpondeo*: Communis opinio ſtatuit Eſdram Prophetam, poſtquam ex captivitate Babylonica reverſus eſſet, omnes pſalmos antea diſſipatos, & diſperſos in unum volumen hinc inde collegiſſe, & hoc ordine diſpoſuiſſe. Athanaſius tamen hanc collectionem Pſalmorum ante captivitatem Babylonicam ab amicis Regis Ezechiæ eſſe factam aſſerit.

Tertio quæritur: Quare in numero pſalmorum inter Latinos, Græcos, & Hebræos ſit quædam differentia: nam pſalmus juxta textum Hebræum trigeſimus eſt in verſione antiquâ Græcâ, & vulgatâ tantum vigeſimus nonus? *Reſp.* Græci & Latini ſolent pſalmos 9. & 10. nec non 114. & 115. conjungere, & ex ſingulis illis duobus unum pſalmum componere: & ut numerus pſalmorum nihilominus eſſet completus, ſolent ſingulos pſalmos, ſcil. 116 & 147. in duos pſalmos diſcerpere. Hæc diſcrepantia numeri non tantum in Græcâ & Latinâ verſione, ſed etiam in ſcriptis Patrum eſt uſitata, propterea ſcripta Patrum legentibus hoc obſervandum eſt, ne vel malè pſalmos à Patribus eſſe citatos, vel vitium Typographi eſſe arbitrentur.

IV. Inter Pſalmos præſtantiſſimos, illuſtria argumenta continentes, ſeptem ſunt, qui ſecundum ſeriem Alphabeti diſpoſiti ſunt, ſcil. 25. 34. 37. 111. 112. 119. 145. & propter hanc

cauſam

cauſam in Bibliis Belgicis nomina Alphabeti Hebraici illis ſeptem pſalmis, ut & quatuor capitibus Threnorum Jeremiæ, præponuntur. Attamen ſinguli verſus non incipiunt à ſingulis diverſis Alphabeti literis: aliquando duæ literæ eidem verſui includuntur, nonnunquam in primo verſu ratio Alphabethi habetur, & in ſecundo negligitur: hęc omnia in ipſis Pſalmis videri poſſunt. Longè alia eſt ratio in Pſalmo 119, quia ille conſtat octuplis Alphabetis, & octoni verſus ſemper ab eadem litera incipiunt: ſic omnes priores octo verſus incipiunt à litera Aleph, octo ſequentes à litera Beth, & ſic deinceps uſque ad finem: hinc in Bibliis Belgicis, & in Pſalteriis ante ſingulas pauſas, quæ ſunt viginti duæ, præmittuntur nomina Alphabeti Hebraici. Hic pſalmus, quia toties ab eadem Alphabeti litera incipit; à Chriſtianis nonnullis vocatur *magnum Alphabetum Chriſtianorum.*

Hinc *quæritur*: Quare Authores pſalmorum quoſdam pſalmos juxta ſeriem Alphabeti Hebraici diſpoſuerint? *Reſpondeo*: Ut ſubvenirent imbecillitati memorię noſtræ: nam illa facilius memoriæ imprimuntur, & impreſſa tenacius hærent, quæ ſecundum ordinem Alphabeticum diſpoſita ſunt, quam illa, quæ eodem ordine Alphabetico deſtituuntur.

v. Integrum Pſalterium Hebraicum dividitur in quinque libros, quorum primus comprehendit pſalmos quadraginta & unum, & clauditur hiſce vocibus אָמֵן וְאָמֵן *amen & amen.* Ante pſalmum 42. habentur hæ voces סֵפֶר שֵׁנִי *liber ſecundus,* quia ibi liber ſecundus Pſalterii incipit: hic liber ſecundus Pſalterii finitur pſalmo 72, qui pſalmus in verſu penultimo etiam definit vocibus אָמֵן וְאָמֵן. Ante pſalmum 73 habetur סֵפֶר שְׁלִישִׁי *liber tertius*, quia ibi liber tertius incipit, & finitur Pſalmo 89, qui etiam terminatur vocibus אָמֵן וְאָמֵן. Pſalmus nonageſimus eſt initium סֵפֶר רְבִיעִי *libri quarti*, & finitur pſalmo centeſimo ſexto, cujus finis eſt אָמֵן הַלְלוּ־יָהּ. Tandem ſequitur סֵפֶר חֲמִישִׁי *liber quintus*, incipiens à pſalmo 107, & finiens ultimo pſalmo, qui terminatur voce הַלְלוּיָהּ. Medius verſus Pſalterii invenitur pſalmo 78. verſu 35. ubi immediatè in Pſalterio Hebraico antę illum verſum habentur hæ voces

חֲצִי הַסֵּפֶר *medium libri*, quia ille verſus, incipiens à voce וַיְפַתּוּהוּ, eſt medius verſus totius Pſalterii.

VI. In Pſalterio inveniuntur 564 verſus, in quibus omnes & ſingulę voces Pſalmorum inveniuntur: hos verſus, ſi quis continua lectione memoriæ mandaret, non tantum totum Pſalterium, ſed etiam magnam partem Veteris T. optime intelligeret: nam omnes voces Radicales Hebraicæ in Veteri T. occurrentes juxta ſupputationem Buxtorfii ſunt 1867. ex illis in ſolis his 564. verſibus occurrunt 1184. ergo in his verſibus Pſalmorum ferè duæ partes tertiæ vocum Radicalium continentur. In capitibus Veteris T. Chaldaicis ferè occurrunt Radices Chaldaicæ 360. Ergo in univerſum in Veteri T. continentur voces Radicales tam Hebraicæ, quàm Chaldaicæ circiter 2227. In toto Pſalterio inveniuntur verſus 2527. ergo ſi aliquis velit cognoſcere totum Pſalterium, ei tantummodo opus eſt diligenter perambulare hos 564 verſus, qui quartam partem totius Pſalterii non conſtituunt. Placuit breve aliquod ſchema ex Lyra Prophetica Davidis BYTHNERI hìc exhibere, in quo omnes 564 verſiculi continentur, qui omnes voces totius Pſalterii comprehendunt.

Pſal.	*verſ*	*Pſal.*	*verſ.*	*Pſal.*	*verſ.*	*Pſal.*	*verſ.*	*Pſal.*	*verſ.*
1	4		9	8	2		9	16	1
2	1		10		3		10		4
	2		11		4		18		5
	6		13		8	11	3		6
	8	6	1		9		6	17	3
	9		3	9	1	12	2		4
	12		4		6		6		5
3	3		7		7		7		8
	8		8		17		9		9
4	4	7	1		21	14	1		10
	5		5	10	2		3		12
	8		6		3	15	3		14
5	1		13		7		4		15
	4		14		8		5	18	2

3

Pſal.	verſ.	Pſal.	verſ.	Pſal.	verſ.	Pſal.	verſ.	Pſal.	verſ.
	3		10		15		11		9
	5		13		16		13		15
	8		15		19		14		22
	9		16		21		15		23
	11		21	36	4		17	56	2
	17		25		9		23	57	5
	19	23	4	37	2	45	1		7
	26		5		4		2	58	5
	27	25	2		21		3		6
	29	27	4		34		5		7
	30		12		35		8		9
	32		14	38	6		9		10
	35	29	7		7		10	59	7
	37		9		8		14	60	2
	41	30	1		9		15		4
	43		6		11	48	3		5
	46		12		19		8		6
19	2	31	4	39	2		14		10
	3		14		3	49	4	62	4
	5		21		4		9		11
	6		23		5		15		12
	7	32	4		6	50	2	63	2
	8		6		7		13		11
	11		9		11		18		12
	12	33	2		12		19	64	4
	13		7		14		21		7
	14		10	40	3	51	6		8
20	4		14		5		8	65	10
	6	34	6		15		9		11
	9		11	41	4		20		13
21	3	35	6	42	2	52	4		14
	7		8		5		7	66	11
	10		12		8	55	3		15
22	7		13		11		4	68	5
	8		14	44	6		6		6

Pſal.	verſ.	Pſal.	verſ.	Pſal.	verſ.	Pſal.	verſ.	Pſal.	verſ.
	7		8		26	84	4		8
	8		11		27		7		10
	9		12		31		11	97	2
	10		19		36	85	11		7
	12		20		41	88	6	98	4
	13		21		43		9		6
	14		28		44		10		8
	15	74	1		45		11	99	1
	17		5		46		13	101	5
	18		6		47		16	102	4
	20		8		48	89	9		7
	22		14		50		11		8
	26		15		51		24		18
	27		17		52		40	103	3
	28		19		58		41		5
	31		20		65		42		9
	32	75	4		71		45	104	2
69	3		6	79	1	90	4		3
	9		9		11		5		4
	13	76	6	80	6		10		11
	16		7		9	91	4		12
	22		12		10		6		15
	26		13		11		7		17
	32	77	2		12		10		18
71	6		3		13		13		22
	18		10		14		14		25
72	6		18		16	92	7		26
	9		19		17		8		28
	10		20	81	4		11	105	15
	13	78	2		7		13		16
	16		9		12	94	13		20
	17		10		13		14		25
73	4		16	83	11		17		30
	6		21		14		19		31
	7		24		16	95	4		33
									34

Digitized by Google

Pſal.	*verſ.*	*Pſal.*	*verſ.*	*Pſal.*	*verſ.*	*Pſal.*	*verſ.*	*Pſal.*	*verſ.*
	34		11		51		5		7
	40		16		60	128	3		9
	41		18		61	129	3	142	1
106	13		19		66		6	144	2
	15		24		67		7		6
	19		29		69	131	2		10
	25	110	1		70	132	8		12
	27		3		78		14		13
	28		4		83	133	2		14
	30		6		103	135	4		15
	32	113	6		113		7	145	14
	33		7		118	136	15	146	4
	37		9		119		24		8
	39	114	1		120	137	2	147	3
	42		4		122		3		4
	43		8		131		9		9
	47	115	6		133	139	3		10
107	13		7		147		7		14
	14	116	12		176		8		16
	16		16	120	4		12		17
	20	118	12		5		15		18
	27		22	123	2		16	148	5
	30		27		4		19	149	4
	34	119	18	124	7		20		6
	37		20	125	5	140	4		8
	39		21	126	4		11	150	4
	40		28		6		12		5
	41		39	127	2	141	3		6
109	4		40		3		6		

VII. Pſalmi ſunt carmina, quæ olim David, aliique viri ſancti, & nunc Judæi in ſynagogis publiceè canunt: placuit enim Deo non tantum ſolutâ & ſimplici oratione, ſed etiam ligatâ & conciſâ voluntatem ſuam hominibus per Sanctos Scriptores revelare; tum ut hæc conciſa oratio imbecilli memo-

moriæ ſubſidium præſtaret: tum etiam ut animi cantantium piâ & inſigni hac modulatione magis moverentur, & ad Deum ardentiori pietatis ſtudio elevarentur. Lætitia, nonnunquàm etiam triſtitia ad carmina effundenda animos Scriptorum incitavit. In omnibus partibus Veteris T. carmina inveniuntur. *Exod. cap.* 15. deſcribitur canticum Iſraelitarum per mare rubrum tranſeuntium. *Deuteron. cap.* 32. Moſis carmen enarratur. *Iudicum cap.* 5. Deboræ & Baraki carmen eucharisticum occurrit. In his tribus antecedentibus capitibus, ut & in *capite* 22. ſecundi libri Samuelis (ut lectores admonerentur illa carmina eſſe, & ligatâ oratione conſtare) regulæ non continuâ, ſed interruptâ ſerie in Bibliis Hebraicis, præcipuè majoribus, proponuntur. In primo libro Samuelis *capite* 2. Hannæ ſuſpiria effunduntur. Præterea caput tertium prophetiæ Habakuk ab ipſo Propheta oratione ligata literarum monumentis traditum eſt. Liber Jobi à *verſu* 2. *capitis* 3. uſque ad verſum ſeptimum capitis ultimi carminibus conſtat: Hieronymus arbitratur Jobi verſus eſſe hexametros ex dactylo & ſpondæo mixtos. Etiam *Proverbia Salomonis*, & quatuor priora capita *Lamentationum Ieremiæ* à Viris Sanctis in Veteri T. decantata fuerunt. Hinc jam ipſo jubare meridiano clariùs illuceſcit poëſin eſſe artem perantiquam, & non nuperrime demum inventam: nam ſimul cum Verbo Dei, quo nullum ſcriptum antiquius in rerum natura invenitur, lucem aſpexit.

Primo quæritur: An metrum carminum Hebraicorum in Bibliis occurrentium ſit notum? *Reſpondeo*: Multi conati fuerunt carmina Veterum ad certas claſſes referre: ſed an rectam rationem ſcandendi carmina invenerint, multi non ſine ratione dubitant. Hodierna carmina apud Judæos & Chriſtianos uſitata multis paraſangis diſtant & differunt à carminibus Veterum, ea propter ex carminibus hodiernis non licet judicare de carminibus Veterum: Hieronymus etiam teſtatur carminum genera, veteribus Judæis uſitata, diverſa fuiſſe ab illis carminibus, quæ ſuo tempore uſitata erant, præterea aſſerit Judæos modum carminum Hebraicorum ab Arabibus mutuaſſe. *Secundo*

Digitized by Google

Secundo quæritur : Quænam ſit differentia inter carmina Hebraica in Veteri T. uſitata , & inter carmina Hebraica, quę à Judæis & Chriſtianis paſſim componuntur ? *Reſpondeo* : 1. Carmina Hebraica uſitata in Veteri T. ſunt compoſita ad modum carminum Belgicorum ex metro continente certum ſyllabarum numerum : ſed cætera carmina Hebraica componuntur ad modum carminum Latinorum , quæ conſtant metro continente pedes certæ menſuræ. 2. In carminibus ſacris rationem rhytmi non habuerunt , ſed ſi ſpontè prodiret , & fortuitò eliceretur, tum ſcriptis mandabatur, aliter rhytmum non curarunt; ſed in carminibus hodiernis Hebraicis diligentem rationem rhytmi habent ; hac in parte imitantur carmina Belgica , & nonnulla carmina Latina , quæ etiam in fine rhytmo clauduntur, *ex. gr.*

Gutta cavat lapidem non vi , ſed ſæpe cadendo ,
Sic doctus fies non vi , ſed ſæpe ſtudendo.

3. In carminibus hodiernis Hebraicis decem propriæ vocales ſunt longæ, & quatuor impropriæ tantum breves, cùm in ſolutâ oratione tantum quinque breves vocentur : ſed , num eędem etiam longę fuerint in carminibus ſacris , dubium eſt. Ex his veriſimiliter concludimus rationem carminum ſacrorum eſſe ignotam, & eadem ad trutinam carminum hodiernorum non eſſe expendenda. Prophetæ in Vet. T. modulabantur carmina ſua variis accentibus Hebraicis , qui docebant vocem eſſe attollendam , vel deprimendam : prolongandam , vel alio quocunque modo dirigendam. Judęi hodierni etiam in legendis libris non poëticis rationem accentuum obſervant : hinc eſt, quod in Synagogis ſuis Pentateuchum publicè cantillent, ac ſi carmen aliquod eſſet : propteręa *Buxtorfius in Epit. Gram. cap.* 5. ait accentus habere triplicem uſum , quorum primus deſignat muſicam , ſive rationem cantus apud Judęos : ſed ille uſus plane eſt nullus apud Chriſtianos, quia Vetus Teſt. non cantillant, ſed legunt.

DIS-

DISSERTATIO OCTAVA
QUÆ EST
De Libris Veteris Teſtam. in ſpecie,
PARS QUARTA, & ULTIMA.

Reſp. HENRICO van RHENEN Ultraject.

Ad diem 20. Aprilis 1653.

SECTIO I.

SUperiori diſſertatione de carminibus Hebraicis in genere, & de Pſalmis in ſpecie egimus, *jam è diverticulo in viam revertamur*, & ad *Salomonis* librum deſcendamus, qui Latinis *Proverbia*, Hebræis מִשְׁלֵי, & Græcis παροίμιαι vocatur, quia in illo ſimilitudines, adagia, & vulgatæ quędam ſententiæ de rerum humanarum variis eventibus ad vitæ noſtræ inſtitutionem continentur. De authoritate hujus libri, num inter Canonicos numerari, an vero ex Canonicorum choro eliminari debeat, olim multi ex Hebræis dubitarunt: quemadmodum quidam ex Reformatis initio reformationis ambigebant, & judicium pro tempore ſuſpendebant circa epiſtolam ad Hebræos, Jacobi, aliaſque; attamen poſterioribus temporibus Judæi unanimi conſenſu hunc librum inter Canonicos numerarunt. Author, qui omnia Salomonis Proverbia in unum librum collegit, non adeo certus eſt: illa ſententia nobis maximè arridet, quę ſtatuit priora Proverbia uſque ad *caput.* 25. ab ipſo Salomone, aliiſque ignotis ſanctis viris in unum volumen eſſe collecta: reliqua vero Proverbia ad finem uſque à Sebnâ, aliiſque Scribis Ezechiæ Regis Judæ ex aliis voluminibus Salomonis eſſe congeſta veroſimile videtur.

II. Jam

11. Jam ſequitur liber poeticus *Iobi*, de quo hæc ſequentia diſcutienda ſunt.

Primo quęritur: An Jobus unquam in rerum natura fuerit: an vero omnia, quæ de Jobo narrantur, ſint tantum parabolicè intelligenda, ſicut illa intelliguntur, quæ de Lazaro, & Divite, ac de filio prodigo narrantur? *Reſpondeo*: Multi olim exiſtentiam Jobi in dubium vocarunt, & omnia quæ Jobo accidiſſe narrantur, parabolicè explicarunt: nos tamen cum pleriſque aſſerimus ipſum revera in mundo fuiſſe, ipſiuſque vitam non eſſe parabolam, ſed veram hiſtoriam. 1. Quia apud Ezechielem *cap*. 14. *verſu* 14 Jobus cum aliis recenſetur, qui revera in mundo fuerunt: dicit enim Dominus, *ſi Noachus, Daniel, & Iobus fuerint in civitate, ipſi cum juſtitia ſua eriperent ſeipſos.* Atqui Noachus & Daniel revera fuerunt in mundo, & per conſequens probabile videtur Jobum etiam in rerum natura fuiſſe. 2. S. Scriptura luculenter deſcribit patriam Jobi, ipſius opes, liberos, & eorum nomina. 3. Nonnulli hoc addunt, quod Muhamedani Conſtantinopoli adhuc hodie magnâ cum devotione venerentur Jobi ſepulchrum; verum alii ſtatuunt Jobum ibidem ſepultum non eſſe illum Jobum, cujus liber inter Canonicos recenſetur, ſed Ducem belli Saracenorum, qui etiam Jobus vocatus fuit.

Secundo quęritur: Si Jobus reverà fuerit, quando igitur vixit? *Reſpondeo*: De tempore, quo vixit Jobus, tot fere ſententiæ ſunt, quot capita. Quidam arbitrantur ipſum temporibus Patriarcharum vixiſſe: nonnulli temporibus Moſis: alii temporibus Regis Davidis: quidam ipſum inter aſcendentes è Babyloniâ fuiſſe pro indubitato habent: ſed omnia illa fere incerta ſunt: Judæi cum Muhamedanis Jobum ad Eſavum referunt, & immediate poſteris Eſavi ſubjiciunt: alii Eſavum Jobi abavum fuiſſe, vel ex Nahore Abrahami fratre natum eſſe ajunt; alii ſtatuunt Jobum tempore ingreſſus Iſraelitarum in Ægyptum eſſe natum, & egreſſus eorundem eſſe denatum: ſecundum hos Authores hiſtoria hæc contigiſſet tempore illo, quo Iſraelitæ ſub duro ſervitutis jugo Ægyptiaco vivebant, & Moſes ad conſolationem Judæorum

in Ægypto captivorum hiſtoriam & patientiam Jobi conſcripſiſſet, ut Iſraelitæ legentes vehementes illos dolores invicem conſolarentur, & cum magna patientia ad ſimilitudinem Jobi durum Pharaonis jugum ſufferrent, & ut liberationem Jobi videntes etiam talem cœlitus exſpectarent. Judæi ipſum vulgò Prophetam gentilem vocant, quia extra eccleſiam Judæorum vixiſſe dicitur.

Tertio quæritur: Quis fuerit Author libri Jobi? *Reſpondeo:* Authores in varia ſententiarum eunt divortia; nonnulli ſtatuunt, quod ipſe Jobus ſit Author illius libri: alii exiſtimant, quod ille liber non quidem ab ipſo Jobo, ſed vel ab amicis Jobi, vel ab aliquo Prophetâ literis ſit conſignatus; ſunt alii (inter quos eſt Menaſſeh ben-Iſrael *lib.* 1. *cap.* 16. *de reſurr. mort.*) qui arbitrantur, quod Moſes hunc librum literarum monumentis tradiderit, quia putant, quod Jobus vixerit temporibus Moſis, cui, ut & aliis multis Iobus notus erat ob humilitatem, pietatem, & graves caſtigationes, quibus Deus eum prę aliis hominibus acritèr viſitabat: denique ſunt multi, qui opinantur hunc librum quidem ſcriptum eſſe à Iobo, ſed lingua Syriacâ vel Arabicâ, verum à Moſe eſſe tranſlatum ex illa lingua in Hebraicam: hanc ſententiam conantur probare. 1. Ex vocibus & phraſibus Arabicis ac Syriacis paſſim in libro Iobi inter Hebraicas occurrentibus: notiſſimum enim eſt, vix ullos libros ita ex primigeniâ in aliam linguam transferri, quin linguę primigeniæ indicia appareant haud pauca; atqui in Iobo multæ tales phraſes conſpiciuntur, & propterea abſque ſubſidiis linguæ Arabicæ difficulter omnia penetralia Iobi perreptari poſſunt. 2. Hanc ſententiam inde probant, quia Iobus in Arabia multorum calculo vixit, & ſocii ipſius, qui talem ſiniſtram cogitationem de ipſo ſuſceperant, Arabum Reges fuiſſe putantur. Nos hic nihil certi definire poſſumus, etiam parum vel nihil refert, an Authorem libri alicujus in ſpecie cognoſcamus vel ignoremus; multorum librorum Authores quidem ignorantur, de quorum authoritate tamen à nullo dubitatum eſt: authoritas Divina & authentica hujus libri à veris eccleſiis fuit defenſa,

etiamſi

Digitized by Google

etiamſi à quibuſdam Anabaptiſtis ſannis excipiatur, & tragicomœdia nominetur. Stylus Iobi eſt conciſus & difficilis, ideoque Paraphraſtæ infeliciori ſucceſſu Iobum tranſtulerunt: etiam Interpretes propter difficultatem abſterriti, poſt abſoluta in alios libros commentaria, in hunc demum conſcripſerunt.

III. Iam ordine ſequuntur inter Hagiographos quinque volumina certis quibuſdam feſtis publicè in Synagogis Iudæorum prælegi ſolita, quæ propterea etiam in multis Bibliis Hebraicis immediatè poſt quinque libros Moſis compinguntur. De his vide diſſertationem ſecundam. Primus liber inter quinque illa volumina eſt שִׁיר הַשִּׁירִים *Canticum Canticorum*: hic liber ſub typo conjugii mundani Regis Salomonis & filiæ Pharaonis ſpirituale conjugium inter Chriſtum & Eccleſiam graphicè deſcribit: vocatur κατ' ἐξοχὴν *Canticum Canticorum*, quia cæteris canticis tàm à Salomone, quàm ab aliis Authoribus compoſitis multo præſtantius eſt. Iudæi olim à lectione hujus libri ante trigeſimum annum juventutem arcebant ob hanc cauſam, ne lectio hujus libri juventuti vagas aut profanas cogitationes injiceret: agit enim de amoribus, qui ſi ſecundùm literam exponantur, facilè ad libidinem juvenes pellicere poſſent.

IV. Alter liber ex quinque voluminibus eſt רוּת *Ruth*. De hoc libro *Quæritur*: Quis illius libri ſit Author? *Reſpondeo*: Quidam Samueli adſcribunt: alii Ezechiȩ, vel Eſdræ: nonnulli ex magno libro annalium Regum Iudæ & Iſraelis (cujus crebrò in libris Regum fit mentio) collectum eſſe aſſerunt.

V. Subſequitur jam tertius liber, qui vocatur קִינוֹת *Threni, ſive lamentationes Ieremiæ*: vocantur etiam אֵיכָה *quomodo*, à prima voce. In his lamentationibus Jeremias lamentabilem urbis everſionem, & Judæorum captivitatem lugubri carmine deflet. Rabbi Salomon opinatur has lamentationes eas eſſe, quas profanus Rex Joachim, lecto earum initio, Vulcano commiſit, *Ierem.* 36. *cap.* has Jeremias iterum, primis combuſtis ſimplicibus Alphabetis dictaſſet. In Bibliis Belgicis

Digitized by Google

ante ſingulos verſus capitis primi, ſecundi, & quarti Threnorum nomina Alphabeti Hebraici Latinis literis proponuntur, quia ſinguli illi verſus ab illis literis Alphabeti in Bibliis Hebraicis incipiunt: ſed in capite tertio ſemper ternę Alphabeti literæ ſunt, quia ſemper terni verſus ab eâdem literâ Alphabeti incipiunt.

VI. Quartus liber ex quinque voluminibus eſt קֹהֶלֶת *Eccleſiaſtes*, id eſt, *concionator*. Hic liber ſic denominatur, quia ſermo libri (ut Hieronymo placet) non ad unum hominem in ſpecie, ſed ad omnes in genere dirigitur: vel quia egregia ſapientia copioſè quaſi in hoc libro eſt congregata. Etiam Salomo vocatur *Eccleſiaſtes*, quia ex nonnullorum ſententia nonnunquam congregavit cœtus eccleſiaſticos: vel (ut Hebręis placet) Salomo ſic fuit vocatus propter admirabilem ſapientiam, quæ copioſe in ipſo fuit congregata: קֹהֶלֶת enim derivatur à קָהַל *congregare*. Salomon hunc librum in ſignum pœnitentiæ à vanitatibus mundanis poſteritati reliquit. Antiqui Judęi voluerunt hunc librum è numero Canonicorum tanquam nothum delere, ſed poſtea, omnibus ad regulam aliorum Canonicorum expenſis, ſententiam mutarunt.

VII. Ultimus liber inter quinque volumina vocatur אֶסְתֵּר *Eſther*, quia præcipuè in hoc libro hiſtoria Eſtheræ (cujus interceſſione Judęi liberati ſunt) pertexitur.

De hoc libro *primò* quæritur: Quare Regina illa vocata fuerit אֶסְתֵּר? Reſpondent Judæi, vel quia מַסְתֶּרֶת, id eſt, *occultabat* verba ſua: non enim indicaverat cognationem, vel natalia ſua. Vel (ut alii volunt) quia populus mundi eam vocabat *Stellam Veneris* nomine אסתהר *ἀστὴρ*. *Eſther* ergo ſecundum poſteriores eſſet nomen origine Græcum. Hic liber communiter in Bibliis Hebraicis deſignatur his duabus vocibus, מְגִלַּת אֶסְתֵּר *volumen Eſtheræ*: vocatur מְגִלָּה à גָּלַל *volvere*, quia veteres Judæi ſemper ſoliti fuerunt librum Eſtheræ in continuâ aliquâ membranâ nitidè deſcribere: hodierni Judæi antiquos adhuc imitantur. Sed *quæritur*: Quomodo ſoleant librum manuſcriptum deſcribere? *Reſp.* ſolent librum Eſtheræ, ut & Pentateuchum in continuâ membranâ,

quæ

Digitized by Google

quæ circa lignum, vel alio quocunque modo circumvolvitur, exſcribere, & quidem ſine ullis vocalibus, ſine ullis accentibus, & ſine ullis diſtinctionibus capitum, vel verſuum. Duo talia exemplaria Eſtheræ ſcripta in continuâ membranâ poſſideo, quorum unum unius pedis, alterum vero trium ferè pedum latitudinem exæquat: utrumque eſt deſtitutum vocalibus, accentibus, diſtinctionibus verſuum, & capitum. Nullos libros, niſi librum Eſtheræ & Pentateuchum ita exſcribere ſolent: minus meum volumen ferè ſex ulnas longum eſt, & in qualibet columna ſexdecim regulæ continentur, quæ omnes ad lineam ſcriptæ ſunt: ſulcos enim Judæi in membranâ deducunt, ut rectè ſcribere poſſint: nam prohibitum eſt in membranâ non lineatâ ſcribere, & omnis ſcriptura profana æſtimatur. Alterum exemplar propter majorem latitudinem proportionaliter eſt brevius. In neutro exemplari ullæ vocales conſonantibus ſunt ſubſcriptæ, ſed diligentiſſima ratio habetur ſeptem literarum שעטנז גץ, quarum ſingulis adſcribuntur tres apices, ſive tria recta cornicula, hoc eſt, tres rectæ lineolę, rationem vide *infra in diſſert.* 31. Ad illa cornicula videtur Salvator noſter reſpexiſſe, *Matt.* 5. 18. ubi ait: *Amen dico vobis, uſque dum præteririt cœlum & terra, Iota unum, aut unus apex nequaquam præteribit ex Lege, uſque dum omnia facta fuerint.* Vox Græca κεραία in textu Græco occurrens non denotat vocales, ut vulgo putant: nam omnes quatuordecim vocales, exceptis duabus, ſubſcribuntur conſonantibus, ſed κεραία ſignificat *corniculum*, eſtque diminutivum à κέρας *cornu*, jam cornua, & cornicula non in baſi, ſive in inferiori loco, ſed in ſuperiori loco collocantur, & per conſequens hęc cornicula, quorum Chriſtus facit mentionem non denotant vocales, quia non ſubſcribuntur literis, ſed ſupra literas ornatus gratiâ notantur. Hæc ſententia de tribus corniculis, quæ capitibus ſeptem literarum addi ſolent, multos Chriſtianos latet, quia libri manuſcripti, ornati talibus apicibus, inter Chriſtianos admodum rari ſunt. Chriſtus ergo videtur alludere ad ſententiam Judęorum, quâ exiſtimabant tempore Prophetarum fuiſſe quoſdam, qui

non modo omnes Legis literas in numerato habebant, & ſenſum ſingularum cognoſcebant: ſed etiam omnium horum apicum, ſeptem literis addi ſolitorum, mentem & rationem ad unguem callebant: hæc quaſi in tranſitu: poſtea pluribus de modo libros ſacros exſcribendi agam.

Secundo quæritur: Quis ſit Author libri Eſtheræ? *Reſp.* Quidam autumant Eſdram Prophetam eum conſcripſiſſe: Philo Judæus exiſtimat Authorem hujus libri fuiſſe Joachim Pontificem Hebręorum, qui adhortatus per literas à Mordochęo hanc nobilem hiſtoriam literarum monumentis conſignaſſet. Multi ex Latinis ipſum Mordochæum patrem adoptivum Eſtheræ hujus voluminis ſcriptorem conſtituunt: hanc poſtremam ſententiam conatur probare ex verbis hujus libri *cap. 9. 20. 23. Scripſit Mordochaus res iſtas. Receperunt Iudæi ſe facturos quod inceperant, & quod ſcripſerat Mordochaus ad illos.* Olim quidam de authoritate hujus libri dubitarunt, quia ne ſemel Dei nomen in eo occurrit: ſed jam communi Rabbinorum calculo inter Canonicos numeratur, & prętere in eodem dignitatis gradu cum Lege Moſaicâ collocatur. Judæi credunt librum Eſtheræ unà cum Pentateucho Moſis ſemper eſſe permanſurum, ſecundum dictum Rabbinorum; *Omnes libri Prophetici & Hag iographi abolebuntur diebus Meſiæ, excepto libro Eſtheræ, qui æque ſtabilis erit, ut Pentateuchus.* Magni ęſtimant hunc librum, quia continet lætam illam hiſtoriam de liberatione omnium Judæorum à crudeli intentione Hamanis volentis omnes Judęos per totum Regnum Aſſueri diſperſos è medio tollere. In memoriam hujus liberationis dies 14. & 15. *Febr.* ſunt feſti apud Judęos: hoc feſto, quod voce Perſica פורים *ſortes* vocatur, totum librum Eſtheræ abſque ulla devotione publicè in Synagogis prelegunt, & quoties Haman nominatur, toties Judęi horrendum in modum eum pedibus contundunt, maximumque ſtrepitum per omnes Synagogas edunt. Quidam ad lętitiam augendam variegatis veſtibus induti, & vulpecularum caudis in pileis ornati per Synagogas diſcurrunt, & pleroſque ad riſum, ſi non ad cachinnum commovent: hoc feſto abſque peccato ex ſententia Judęorum

rum

rum licitum eſt ſe inebriare: hi duo dies ſunt bacchanalia Judæorum, & in multis conveniunt cum bacchanalibus Pontificorum. Qui plura de hoc feſto deſiderat legere, adeat *Cl. Buxtorſium in Synagoga Iudæor. cap.* 24.

VIII. Inter Hagiographos ſequitur דָּנִיאֵל *Daniel*: hic Daniel fuit Propheta, & natus eſt è tribu Juda, & quidem ex Regiis optimatibus. In ipſa pueritia abductus fuit cum Joachimo in Babyloniam, ibique factus eſt (ſi Sixto Senenſi fides ſit adhibenda) Eunuchus Regis Chaldæorum. Daniel à noſtris merito inter Prophetas, & quidem inter Majores numeratur: quia revera fuit Propheta, & quia ipſius liber continet egregiam prophetiam de adventu Meſſiæ: vulgò totus liber Danielis in duas partes, ſcil. in partem hiſtoricam, quæ ſex prioribus, & in partem propheticam, quæ ſex poſterioribus capitibus continetur, diſpeſcitur. Continet ergo prophetiam, & propterea Judęi eum immeritò è choro Prophetarum extrudunt, & inter Hagiographos numerant. Sed quare eum è Prophetis eliminant? Ideo, quia politicus fuit, & in aulâ Regis vixit: verum hæc Iudęorum ratio riſu potius exſibilanda eſt, quàm rationibus refutanda: quid enim prohibet aliquem amicitiâ Regum florere, & ſimul Vatem agere? Ipſe Rex David non tantùm in aulâ vixit, ſed etiam ſummum imperium tenuit, & nihilominus futura divino afflatu cecinit. Maimon Rabbinorum Phœnix Danielem Prophetæ nomine condecoravit. Daniel igitur Propheta eſt: in ipſo enim adventus, & tempus Meſſiæ clarè & luculentèr deſcribuntur. Iudęi ſolent Danielem, ut & omnes libros Hagiographos inferiori loco collocare, quàm cæteros libros Propheticos. Sed ob quas cauſas? Minoris æſtimant Prophetam Davidem, Salomonem, Danielem, Iobum, reliquoſque Authores librorum Hagiographorum, quàm cęteros Prophetas. 1. Quia illi tantum à Dei Spiritu inſtructi eſſe putantur, quum Prophetæ propriè dicti à Deo fuerunt inſtructi. Quaſi illa diverſa ſint Dei Spiritus & Deus. 2. Quia docuerunt & ſcripſerunt extra ſenſuum alterationem, quum putent alios Prophetas, eo tempore in phantaſiâ fuiſſe turbatos, quando

Digitized by Google

quando ipſis prophetia revelabatur. Sed Judæi falluntur hac in parte: nam prophetia, aut donum aliquod Dei non deſtruit naturam aut inferiores facultates, ſed potius corroborat & perficit. *Vide plura in* תשובת יהודה *Cl. D. Hoornbeeck olim præceptoris mei venerandi pag.* 41. & 42. Judęi rarò ſolent Danielem legere: etiam ſolent ejus lectionem aliis interdicere: fortaſſè propterea, quia tempus adventus Meſſię ibi tam clarè deſcribitur: vel fortè propterea à lectione Danielis abſtinent, quia lingua illa Chaldaica, quâ Magna pars Danielis conſcripta eſt, multo difficilior eſt lingua Hebraicâ: Daniel enim dimidiâ ex parte Linguâ Chaldaicâ conſcriptus eſt. Caput primum, & quatuor verſus capitis ſecundi conſtant Lingua Hebraica: ſed reliqua à *verſu* 5. *Capitis* 2. uſque ad *Caput* 8. *excluſive* Linguâ Chaldaicâ exarata ſunt. Hæc intermixtio etiam libro Eſdræ accidit: in eo enim duobus in locis linga Chaldaica eſt intermixta textui Hebraico, ſcil. à *verſu* 7. *capitis* 4. uſque ad *verſum* 19. *capitis* 6. & à *verſu* 10. *capitis* 7. uſque ad *verſum* 27. ejuſdem capitis. Præterea undecimus *verſus capitis* 10. Jeremię ſolus in tota illa prophetia idiomate Chaldaico eſt conſcriptus.

Sed *quæritur*: Quare ille unicus verſus tantummodò in Jeremiâ ſit Chaldaicus? *Reſp.* Propheta voluit Iſraelitas docere, quid reſponderent Chaldæis volentibus eos in captivitate ſeducere ad Deos alienos: hoc reſponderent: *Dii iſti, qui cœlos & terram non fecerunt, perituri ſunt à terra, & ſub cœlo.*

Sed *dicet* nonnemo: Doctores noſtri communitèr ſtatuunt Vetus T. in linguâ Hebraicâ, & Novum in lingua Græca eſſe authenticum: illi ergo vel hallucinantur, vel illa capita, linguâ Chaldäicâ exarata, non ſunt authentica. *Reſpondeo,* 1. Doctores noſtri, cùm ſic loquuntur, à potiori parte deſumunt denominationem: pleraque enim Hebraicè conſcripta ſunt, ideoque univerſaliter hunc honorem linguę ſanctæ adſcribunt. 2. Vel non deſumunt denominationem à majori parte, ſed fortaſſe ſic loquuntur, quia lingua Chaldaica non tam eſt nova lingua, quam nova linguæ Hebrææ dialectus: quemadmodum in lingua Græca ſunt variæ dialecti, ut Attica, Jonica,

Dorica

Doricâ &c. eodem modo in lingua Hebraica ſunt quædam dialecti : ideoque lingua Chaldaica, & Syriaca poſſunt vocari duę diverſę dialecti linguæ Hebraicæ.

De libro Danielis *quæritur*: Quis ejus ſit author ? *Reſp.* Plerorumque ſententia eſt ipſumDanielem librum illum conſcripſiſſe, & quidem in captivitate Babylonica : nam Daniel in terra ſanctanon potuit eum ſcripſiſſe, quia nunquam ex Babylonia in Palæſtinam reverſus eſt, ſed poſt captivitatem ſemper in Babyloniâ vixit, ibique defunctus magnis honoribus ſepultus eſt. Talmudiſtæ adſcribunt hunc librum Synagogæ magnæ, quæ conſtabat centum & viginti viris, inter quos multi Prophetę fuerunt. Nos hunc librum ipſi Danieli vendicamus.

IX. Danielem ſequitur עֶזְרָא *Eſdras*, id eſt, *auxilium*: ille enim eccleſiæ Judaicæ in captivitate Babylonica ſeptuaginta annos afflictæ extremum auxilium attulit. Judæi Eſdram abſque ulla veritatis ſpecie tum cum zerubabele, tum cum Propheta Malachia confundunt: ſed nos illum tam ab hoc, quam ab illo diſtinguimus.

De libro Eſdræ *quæritur*: Quis ejus ſit author ? *Reſp.* Nos conſtituimus Eſdram ejus libri Authorem : hic Eſdras non tantum Propheta fuit, ſed etiam præſes illius magni extraordinarii ſynedrii Hieroſolymis congregati ; hic Propheta claruit ſimul cum Nehemia,& in libro ſuo reditum Iſraelitarum ex captivitate Babylonica in Palæſtinam, nec non inſtaurationem urbis & templi Hieroſolymitani (cujus ipſe author primus & præcipuus fuit) deſcripſit. Vixit & floruit ante nativitatem Chriſti circa annum quingenteſimum.

X. Penultimus liber eſt נְחֶמְיָה *Nehemias* : hic liber vulgo vocatur ſecundus liber Eſdræ.

De hoc libro *primo* quæritur ? Quis ejus ſit Author ? *Reſp.* Ipſe Nehemias eſt Author: hoc inde veriſimiliter conjicitur, quia in toto fere libro de ſe per primam perſonam loquitur.

Secundo quęritur : quare liber Nehemiæ nomen Eſdræ adeptus ſit ? *Reſp.* I. Quia liber Nehemiæ ea continet,quæ ſimul ab Eſdra, & Nehemia geſta ſunt. Nehemias enim in reſtaurati-

ratione urbis, & templi plurimum Eſdræ auxiliatus fuit. 2. Quia hi duo libri, ſcil. liber Eſdræ & Nehemię olim tam apud Hebræos, quam apud Græcos in unum volumen connecti ſolebant: eodem modo duodecim Prophetæ minores pro uno libro adhuc hodie numerantur, quia omnes olim apud antiquos in uno volumine, ne parvitate ſua ſinguli diſtraherentur, compingebantur. Hanc conſuetam appellationem ſequuti fuerunt ipſi Maſorethæ Tyberienſes, qui horum duorum librorum verſus non ſigillatim, ſed conjunctim enumerarunt. In nonnullis Bibliis Hebraicis liber Eſdræ vocatur סֵפֶר רִאשׁוֹן *liber primus*, quia Nehemias ejus ſecundus liber vulgò vocatur.

XI. Agmen omnium librorum ſecundum ordinem apud Judæos uſitatum claudunt דִּבְרֵי הַיָּמִים *Verba dierum*, id eſt, annales, vel chronica. Græci nomine *παραλειπομένων*, hoc eſt, *prætermiſſorum* indigitant, quia in hoc libro breviter explicantur, quæ in libris Joſuæ, Judicum, & Regum aut omiſſa, aut leviori brachio perſtricta erant.

De his duobus libris *quæritur*: Quis eos conſcripſerit? *Reſp.* Salomo Jarchi, & Kimchi ſtatuunt, quod Eſdras utriuſque ſit author: alii incerto authori adſcribunt. Liber Chronicorum ab ipſis authoribus in duos libros diſtributus non eſt, ſed Latini & Græci eum propter magnitudinem in duos libros diviſerunt. Qui plura cupit de libris Veteris Teſtam. adeat *Hottingerum in Theſauro Philologico, & Bibliothecam Sixti Senenſis lib.* 1.

DIS-

Digitized by Google

DISSERTATIO NONA

De Libris Apocryphis, & de Libris nominatis in V.T. & de viris Synag. magnę.

Reſp. HERMANNO WITZIO Enchuſa-Weſt-Friſ.

Ad diem 18. *May* 1653.

SECTIO I.

Uperioribus Diſſertationibus enumeravimus omnes libros Veteris Teſt. qui à Reformatis pro Canonicis habentur, præter hos agnoſcunt Pontificii alios libros vulgo Apocryphorum titulo inſignitos, quos etiam Canonicorum numero annumerant: & præter Pontificios ſunt nonnulli, qui non quidem alios libros annumerant, ſed qui aſſerunt quoſdam libros Canonicos ex canone periiſſe. Duo ergo hic ventilanda occurrunt. 1. An libri, qui à Reformatis Apocryphi vocantur, quique ante Synodum Dordracenam inter Vetus & Novum Teſt. compingebantur, & jam ex decreto ejuſdem Synodi poſt utrumque Teſtamentum diſponuntur, ſint Canonici, & regula fidei ac morum? 2. An quidam libri Canonici, qui olim pertinuerunt ad canonem, jam ex canone perierint? Quantum primam quæſtionem attinet, *reſpondeo*, libros illos, qui vulgo Apocryphi vocantur, non eſſe Canonicos, nec regulam fidei noſtrę. Nolumus hic omnia, ne iliada poſt Homerum ſcribere videamur, congerere, & omnibus fulcris, quibus poſſemus, ſententiam noſtram ſtatuminare: ſententia enim noſtra ſatis ſuperque à Theologis probata eſt, ſed tantum paucis, quia hæc materia etiam ad Philologiam pertinet, noſtram ſententiam confirmabimus. Libri Apocryphi igitur in canonem non ſunt recipiendi propter has ſequentes rationes.

I 2 *Primo.*

Digitized by Google

Primo. Quia non ſunt ſcripti à Propheta : nam poſt Malachiam, qui à Judæis vocatur חותם הנביאים *ſigillum Prophetarum,* tempore Veteris fœderis nullus Propheta fuit. 1. *Macch.* 9. 27. dicitur, *quod fuerit afflictio magna in Iſraelitis, cujuſmodi non fuerat, ex quo die non eſt viſus Propheta ipſis.* Et ſcripta Veteris Teſt. vocantur ſcripta Prophetica ad *Rom.* 16.26. Sed *objiciet* nonnemo, quod Malachias non fuerit ultimus Propheta, quia in Novo T. aliquoties fit mentio Prophetarum quorundam : Sic *Actor.* 11.27. 28. *Per id tempus deſcenderunt Hieroſolymis Prophetæ Antiochiam. Et unus eorum ſurgens, nomine Agabus, ſignificavit per Spiritum, famem magnam futuram in toto terrarum orbe : quæ etiam fuit ſub Claudio Cæſare.* Et *cap.* 21. *verſu* 9. *Quatuor filiæ Philippi Euangeliſtæ erant virgines Prophetantes &c. Reſp.* Quando negamus poſt Malachiam fuiſſe ullum Prophetam, tum intelligimus hoc de illo tempore, quo adhuc durabat æconomia Veteris Teſt. Atqui ille Agabus, & quatuor illę virgines prophetantes vixerunt ſub æconomia Novi Teſt.

Secundo. Quia non ſunt ſcripti Linguâ Hebraicâ, quæ lingua in Veteri T. erat Prophetica : libri enim Veteris T. ſunt ſcripti Iſraelitis, *Pſal.* 147. 19. 20. *Indicat verba ſua Iakobo, ſtatuta & jura ſua Iſraelitis. Non fecit ita ulli genti.* Et hi ſoli Lingua Hebraica utebantur : ſed libri Apocryphi ſunt ſcripti Linguâ Græcâ, & liber quartus Eſdræ tantum Latinè invenitur. Verum *objiciet* aliquis : multi libri Apocryphi Lingua Hebraica, ſive Chaldaica ſcripti inveniuntur : liber Syracidis ex Hebraico ſermone verſus eſt, & aliquoties citatur à Thalmudicis. Hieronymus teſtatur Tobiam & Judith primitus Chaldaicè fuiſſe conſcriptos, aſſeritque ſe primum librum Macchabæorum Hebraicè vidiſſe. Munſterus Tobiæ hiſtoriam ex Hebraica in Latinam linguam tranſtulit. Imo quod magis eſt, *Cl. Hottingerus* teſtatur *in Theſauro Philol. pag.* 317. quod omnes libros Apocryphos, Lingua Hebraica ſcriptos, poſſideat. Ex his apparet, argumentum hoc eſſe ſtramineum, & nullius efficaciæ. *Reſp.* Concedo illos libros in antiquorum manibus fuiſſe, & quidem Lingua Hebraica vel Chaldaica ſcriptos, & adhuc hodie in multorum manibus inveniri : verum nego eoſ-

Digitized by Google

eoſdem libros ab ipſis Anthoribus tali Lingua fuiſſe conſcriptos: ſed puto illos exercitii tantum gratiâ à quibuſdam eſſe verſos, hoc ex ipſa ſtyli cruditate & ſolœciſmis in illis paſſim occurrentibus ſatis apparet. *Cl. Hottingerus* expreſſè ait dicto loco libros ſuos Apocryphos ſcriptos Hebraicè eſſe tranſlatos à Judæo quodam.

Tertio. Quia nunquam in publica arca ſive armario Judæorum fuerunt aſſervati: præterea nunquam fuerunt aſſervati in ſingulis Judęorum privatis Synagogis: in qualibet Judæorum Synagoga arca quædam collocatur, cui nonnulli libri ſacri membranæ inſcripti includuntur, nunquam ulli arcæ Judęorum libri Apocryphi fuerunt incluſi, cùm tamen *elogia Dei ipſis concredita fuerint* ad *Rom.* 3. 2. præterea Chriſtus nunquam eos, quod vel S. codicem corrupiſſent, vel quoſdam libros ex eo rejeciſſent, accuſavit.

Quarto. Libri Apocryphi non ſunt Canonici, quia multa fabuloſa, ſuperſtitioſa, contradictoria &c. in iis inveniuntur, de his omnibus conſule *doctiſſimam præfat. libris Apocryphis in verſione Nova Belgica præfixam.* Ex his apparet libros Apocryphos non pertinere ad canonem Veteris Teſt.

11. *Secundo* quęritur: Quare illi libri, qui à noſtris è choro Canonicorum eliminantur, vocentur ἀπόκρυφοι *Apocryphi*, id eſt, *abſconditi? Reſp. Primo.* Quidam ſic denominatos volunt ab ἀπὸ & κρύπτη, hoc eſt, *capſa* ſive *arcula*, quia in ſacra capſa, ſive arcula nunquam fuerunt collocati. *Secundo.* Alii ab ἀποκρύπτω *occulto*, *abſcondo* deducunt, & authores qui ab ἀποκρύπτω hos libros denominari Apocryphos autumant, non conveniunt in aſſignanda cauſa, ob quam ἀπόκρυφος ab ἀποκρύπτω derivetur. Quidam arbitrantur, quod abſconditi vocentur. 1. Quia Authores eorum erant obſcuri, & ignoti. Sed illa ſententia eſt rejicienda, quia multorum Canonicorum Authores etiam ſunt ignoti, & è contrà quorundam Apocryphorum Authores ſunt noti. 2. Alii ſtatuunt, quod Apocryphi ſic vocentur, quia Authoritas illorum librorum apud antiquos fuit incerta & obſcura. 3. Denique nonnulli volunt eos libros vocari Apocryphos, quia non licitum fuit

Digitized by Google

eos publice in veteri eccleſia ex ſuggeſtu legere, ſed tantum in privatis ædibus: attamen eccleſia Latina lectionem publicam librorum Apocryphorum, ad ædificationem eccleſiæ, pro tempore conceſſit. Nos ſtatuimus, quod libri Apocryphi ſic vocentur: vel quia à Judęis abſcondebantur, ne aliquis eos publicè in Synagoga pręlegeret, aut Canonicorum numero annumeraret: vel quia non fuerunt in armario, ſive in arca Judæorum, in qua libri Canonici recondebantur.

Tertio quęritur: An non libri Apocryphi jure ex Bibliis noſtris extrudi poſſent? *Reſp.* Aff. Sed Veneranda Synodus Dordracena judicavit non fore inconveniens, ſi libri Apocryphi de novo ex Lingua Gręca transferentur, & in Verſione noſtra Belgica retinerentur, ne Pontificii caperent occaſionem nos calumniandi, & apud plebem accuſandi, ac ſi quoſdam libros, qui tot ſeculis in Bibliis fuerunt, extruſiſſemus, & codicem Sacrum imperfectiorem reddidiſſemus: attamen eadem Synodus eos poſtponendos eſſe judicavit, quia credidit eos ad Canonem non pertinere.

III. *Secundum*, quod exacta trutina erat expendendum, tangit libros, qui in Veteri T. nominantur. Pontificii ad ſtabiliendas ſuas traditiones conantur probare textum ſacrum eſſe imperfectum, utentes argumento deſumto à libris nominatis in Veteri T. quorum tamen vel pauci, vel, ut illi volunt, nulli in Bibliis inveniuntur: ſi jam probaverint illos libros, quorum mentio fit, eſſe Canonicos, putant ſe ſimul probaſſe S. Scripturam eſſe imperfectam. In Veteri T. circiter *tredecim* librorum fit mentio, quorum jam vel nullus invenitur, vel ſaltem nullus ex illis tredecim eo nomine inſignitur, quo libri Canonici jam inſigniri ſolent. Nos breviter tredecim illos libros proferemus, & ſimul loca illa indicabimus, in quibus libri illi allegantur: deinde poſt recenſionem ſingulorum judicium noſtrum dabimus. Loca ſunt hæc ſequentia.

1. *Exod.* 24. 7. fit mentio סֵפֶר הַבְּרִית *libri fœderis*: Sed talis liber eo nomine inſignitus non invenitur. *Reſp.* *R. Salomo Iarchi* exiſtimat per hunc librum fœderis intelligi totum librum Geneſeos, & partem Exodi uſque ad finem *cap.* 19.

2. Moſes

2. Moſes *Num.* 21. 14. mentionem facit סֵפֶר מִלְחֲמוֹת יְהוָה *libri bellorum Dei*, *Reſp.* Non intelligitur liber aliquis Canonicus, ſed liber hiſtoricus, in quo bella quædam, quæ Iſraelitæ geſſerunt, conſcripta fuerunt, hic liber abſque jactura Canonis potuit periiſſe.

3. *Ioſua* 10. 13. ſolis quies probatur ex libro, qui vocatur סֵפֶר הַיָּשָׁר *liber Recti*, *Reſp.* hic liber, utpote forenſis & hiſtoricus abſque jactura canonis cum aliis forenſibus periit.

4. 1 *Sam.* 10. 25. Samuel deſcripſit jus regni in libro, cujus nomen eſt סֵפֶר מִשְׁפַּט הַמְּלוּכָה *liber rationis regni. Reſp. R. David Kimchi* per hunc librum intelligit partem primam libri primi Samuelis: vel intelligi poteſt octavum Caput primi libri Samuelis: in illo enim capite ordine pertexitur ratio ſive conſuetudo futuri Regis Saulis: nam vocabulum סֵפֶר non ſemper librum, ſed ſępe tantum narrationem aliquam, vel catalogum aliquem ſignificat.

5. De Salomone dicitur 1 *Reg.* 4. 32. quod eloquutus fuerit שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מָשָׁל *ter mille ſententias*, & verſu 33. dicitur, *quod loquutus fuerit de plantis &c. Reſp.* fortaſſè per illas ſententias intelliguntur מִשְׁלֵי *Proverbia Salomonis*, aut eorum magna ſaltem pars: vel fortè intelliguntur aliæ nonnullæ ſententię, quę nunquam ad canonem pertinuerunt: præterea illa, quæ loquutus eſt de plantis, beſtiis, avibus, & reptilibus fuerunt tantum quædam phyſicalia, quæ abſque jactura canonis perierunt.

6. 1 *Reg.* 11. 41. allegatur liber Hebraicè vocatus סֵפֶר דִּבְרֵי שְׁלֹמֹה *liber verborum Salomonis. Reſp.* Intelligitur liber Hiſtoricus, in quo vita, & res geſtæ Salomonis deſcribuntur: hic utpote non canonicus periit.

7. 1 *Reg.* 15. 31. Author citat Hiſtoriam, cujus uberior explicatio invenitur in libro, qui vocatur סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: *liber Chronicorum regum Iſraelis. Reſp.* Non eſt liber Canonicus, ſed tantum Hiſtoricus, in quo Hiſtoria Regum Iſraëlis fuſiùs fuit deſcripta.

8. *Ieſa.* 29. 10. 11. de viſione dicitur, quod ſit כְּדִבְרֵי הַסֵּפֶר הֶחָתוּם *ſimilis verbis libri obſignati. Reſp.* Propheta non intelligit librum

certum

certum ſcriptum à quodam certo Authore, ſed librum in genere, qui obſignatus ſive clauſus erat.

9. *Ieſ.* 34. 16. dicit Propheta דִּרְשׁוּ מֵעַל סֵפֶר יְהוָה *quærite in libro Domini. Reſp.* Nos per hunc librum intelligimus ipſam prophetiam Jeſaiæ, quæ vocatur liber Jehovæ, quia ejus inſtinctu & Spiritu dictata eſt.

10. *Eſth.* 10. 2. Author allegat hiſtoriam, cujus mentio fit עַל סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי מָדַי וּפָרָס *in libro Chronicorum Regum Mediæ & Perſiæ. Reſp.* per hunc librum denotantur acta publica & civilia, in quibus acta Regum illorum annotata fuerunt.

11. 1 *Chron.* 29. 29. fit mentio verborum Nathanis Prophetæ, & Gadis Videntis, quę tamen verba in nullo libro Nathanis, vel Gadis inveniuntur. *Reſp.* Hi libri adhuc hodie inveniuntur, ſed alio inſigniuntur nomine, ſcil. nomine *Samuelis*: intelliguntur ergo libri Samuelis, quorum Authores ſunt duo antedicti Prophetæ: excipiuntur tamen priora viginti quatuor capita, quę ab ipſo Samuele compoſita eſſe videntur.

12. Author ſecundi libri *Chron. cap.* 33. 19. recitat quędam, quæ dicit inveniri בְּדִבְרֵי חוֹזָי *in verbis Choſai. Reſp.* Choſai eſt ſcriptor aliquis Hiſtoricus, cujus liber, utpote non canonicus, periit.

13. Secundo *Chron.* 35. 25. lamentatio Jeremiæ deſcribitur, וַיְקוֹנֵן יִרְמְיָהוּ עַל־יֹאשִׁיָּהוּ *& lamentatus eſt Ieremias propter Ioſiam. Reſp.* 1. Per hanc lamentationem intelligi poſſunt lamentationes Jeremiæ: 2. Si aliquis putet lamentationem illam Jeremię periiſſe, reſpondeo, quod non fuerit authentica, & per conſequens, etiamſi perierit, vel non perierit, parum in eo ſitum eſſe puto. Sed ſi aliquis probet eam lamentationem ab ipſo Jeremia eſſe conſcriptam, regero omnia illa, quę à Prophetis conſcripta ſunt, non eſſe authentica, niſi fuerint eum in finem literis mandata, ut pro Canonicis ab eccleſia reciperentur. Hi ſunt libri, qui obiter allegantur in V. T. qui tamen ſecundum literam non inveniuntur.

De his libris nominatis in Veteri T. *quæritur*: An ex illis libris non poſſit probari quoſdam libros ex Canone Veteris Teſt. periiſſe, & per conſequens Canonem imperfectum eſſe?

Reſp.

Reſp. Nullo modo hoc inde probari poteſt : in genere dupliciter reſponderi poteſt ad hanc objectionem. 1. Libri plerique jam ſuprà nominati non ſunt Canonici, qui propterea abſque jactura canonis perire potuerunt: plurimi ex libris Jam citatis ſunt libri merè Hiſtorici continentes res phyſicas, vel Politicas, qui libri, ſive ſint ſcripti à Prophetis, ſive ab aliis, etiamſi perierint nec ne, parum intereſt, modo non ſint ſcripti eum in finem, ut in Canonem redigerentur. 2. Poſito, quod quidam libri ſuprà nominati ſint Canonici, inde tamen nondum ſequitur, quoſdam è canone periiſſe : nam illi forte jam aliis inſigniuntur nominibus : ex. gr. *Exod.* 24. 7. *liber fœderis* poteſt denotare partem illam Pentateuchi, in qua mandata eccleſiaſtica & Politicà, Iſraelitis data, recenſentur. Et 1 *Reg.* 4. 32. per ter mille ſententias à Salomone dictatas intelligi poſſunt Proverbia Salomonis, & ſic etiam reſponderi poteſt de aliis libris. Ex his concludimus, quod nullus liber Canonicus ex Veteri T. perierit. *Vide plura in Theſ. phil. Hottingeri lib.* 2. *cap.* 2. *ſect.* 2.

IV. Hactenus egimus de libris Veteris T. in ſpecie, etiam probavimus libros Apocryphos non eſſe Canonicos, nec quoſdam libros, qui olim ad canonem pertinuiſſe videntur, periiſſe : jam adhuc hæ paucæ quęſtiones reſtant tractandæ, tangentes adhuc Vetus Teſt.

Primo quæritur : Quis libros Veteris T. diſperſos hinc inde collegerit, & libros nothos à veris Canonicis ſeparaverit? *Reſp.* Communiter hoc adſcribitur Viris Synagogæ magnæ, qui ab Hebræis vocantur אַנְשֵׁי כְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה *viri Synagogæ magnæ.* Quandoquidem crebrò in ſcriptis Rabbinorum hujus magni concilii ſit mentio, ideo pauca de illo, quantum quæſtionis illuſtrationem attinet, delibabo. Hieroſolymæ ſexto ferè ſæculo ante nativitatem Salvatoris noſtri magnum Concilium poſt ſolutam captivitatem Babylonicam (in quâ Judæi 70 annos captivi detenti fuerant) ab Eſdra Sacerdote juſſu & authoritate Regis Artaxerxis fuit convocatum: uti videre eſt *Eſdræ cap.* 7. Eſdras fuit Caput, & Præſes hujus Concilii, & Nehemias ipſius coadjutor : hi duo ex Primoribus, & do-

Digitized by Google

ctioribus alios collegas ſibi elegerunt, ita ut Concilium illud excreverit in numerum centum viginti virorum: inter hos electos multi fuerunt tum Legiſperiti, tum Prophetæ, qui in Babyloniâ cum Eſdrâ, ut captivi, vixerant: non è minimis erant hi ſequentes, Haggæus, Zacharias, Malachias, Serobabel filius Schealtielis, Mordechai, Jeſchua filius Jehotzedek Sacerdotis, Seraja, Realia &c. Eſdras Præſes hujus Concilii vocatur סוֹפֵר מָהִיר *Scriba promptus*, tum quia legem divinam promtiſſimè exſcribere poterat: tum, & quidem præcipue, quia S. Scripturæ erat peritus, & doctus interpres: illam enim docte enarrabat, & populo optime explicabat. Scriba ſignificat Legiſperitum, ſive Doctorem legis tam in Veteri quam Novo T. *Matth. 7. 24. Chriſtus docebat eos, ut habens authoritatem, non autem ut Scribæ.* Judæi Eſdram cum Prophetâ Moſe ratione doctrinæ & dignitatis comparant, & ſtatuunt præter eum nullum fuiſſe dignum, cui lex traderetur, ſi Moſes non fuiſſet. Hoc Concilium permagnæ fuit authoritatis, adeo ut penes hoc fuerit omnis poteſtas eccleſiaſtica. Hoc Concilium fuit extraordinarium, ideoque non diu duravit, ultimus dicitur fuiſſe Simeon juſtus, qui Alexandro Macedoni Hieroſolymam vaſtare volenti, obviam Sacerdotali togâ indutus ivit, eumque ad clementiam erga urbem movit. Hoc Collegium vocatur extraordinarium, quia adhuc alia tria ordinaria Collegia apud Judæos erant. *Primum* ordinarium & maximum Collegium à Moſe juſſu Dei *Num.* 11. 16. inſtitutum, conſtabat præter Præſidem viris 70: hoc Collegium tantum Hieroſolymæ erat congregatum, & vocabatur unâ voce סַנְהֶדְרִין *Sanhedrin*: penes hoc Collegium fuit omnis poteſtas tum eccleſiaſtica tum civilis: ad aliud non dabatur provocatio, ſed in hoc judicii terminus erat: præterea hoc idem Collegium Reges & Magiſtratus eligebat, de bello gerendo vel de pace ineunda deliberabat, & nullum præter Deum, & gladium ſuperiorem agnoſcebat. *Alterum* ordinarium Collegium conſtabat 23. viris, eratque in omnibus locis, & urbibus, in quibus centum & viginti, vel plures patresfamilias, vel æconomiæ erant. Viri hujus Collegii de Capite, & fortunis civium,
an

Digitized by Google

an aliquis eſſet lapidandus, ſuffocandus, igne comburendus, vel gladio è medio tollendus, judicabant: hæ enim erant quatuor illæ ordinariæ ſpecies ſuppliciorum capitalium, quibus Judæi ſontes occidebant. *Tertium* Collegium conſtabat tantum tribus viris, & erat in illis locis, in quibus pauciores erant, quam 120 familiæ: hoc Collegium rebus parvi momenti judicandis erat præpoſitum: hoc ſententiam dicebat de debitis pecuniariis, de damnis illatis, de reſtitutione dupli, quadrupli, de calcei-extractione, aliiſque. Hæc quaſi in tranſitu de collegiis ordinariis, ſed hoc in loco intelligitur collegium extraordinarium conſtans 120. viris: hoc Collegium libros Veteris T. in unum volumen redegit, hoc idem ſacram Scripturam à pſeudo-prophetarum falſis libris ſegregavit, & multa alia circa eccleſię reformationem, atque circa ſacros libros, eos ab adnatis erroribus emuſcando, præſtitit.

Secundò quæritur: An illud exemplar, cui Collegium magnum, Eſdra præſide, medicam manum adhibuit, & ab eodem Collegio collectum, adhuc hodiè ſuperſit? *Reſp.* Quidam audaculi affirmativam defendunt ſententiam, inter eos eſt *Finus Adrianus* in libro, cui nomen dat *flagellum Iudæorum*: hic idem aſſerit, quod ipſa Biblia, ab Eſdrâ reſtaurata, cuſtodiantur in civitate Bononiæ in eccleſiâ S. Dominici propter hanc cauſam, quia Judęi mutuo accepiſſent pecuniam ab illa eccleſia, & propterea Biblia illa loco pignoris tradita fuiſſent illi eccleſiæ, in qua eccleſia tamdiu hæc Biblia eſſent aſſervanda, donec pecunia mutuo data illi eccleſiæ redderetur. Sed hæc ficta ſunt, & in cerebro nugivendulorum, & mirionum quorundum fabrefacta. Nos itaque veroſimilius eſſe exiſtimamus ipſum exemplar ab illo Collegio collectum, & à vitiis repurgatum, nec hodie ſupereſſe, nec etiam poſt devaſtationem templi ſecundi ſuperfuiſſe: Priſci enim Judæi, qui circa illa tempora vixerunt, nullam ejus exemplaris faciunt mentionem: præterea loca publica, in quibus hi, aliique libri ſacri aſſervati fuerunt, aliquoties ſunt diruta, & igne combuſta. *Vide plura apud Hottingerum in Theſ. Philol. pag. 115.*

Tertiò quęritur: An, de gentibus Judæis in captivitate Ba-

bylonica, omnia exemplaria tam Autographa Moſis, & Prophetarum, quam Apographa perierint, & ab Eſdra miraculosè reſtituta fuerint? *Reſp.* Si libris Apocryphis fides adhibenda eſſet, facile in caſtra affirmantium deſcenderemus: *libro* enim 4. *Eſdræ, capite* 14. dicitur, quod lex exuſta ſit, & à quinque Scribis Eſdrâ dictante reſtituta: hoc argumento multi ex Veteribus moti ſententiam affirmativam defenderunt. Pontificii ambabus ulnis hanc ſententiam amplectuntur: putant enim ſe inde probare poſſe, quod S. Scriptura non ſit eccleſiæ neceſſaria, & quod eccleſia abſque ſcripturis poſſit conſervari, ac revera quod tempore captivitatis Babylonicæ ſit conſervata: hanc ſententiam eum in finem defendunt, ut traditionibus ſuis autoritatem conciliarent, eaſque ſtatumi-narent. Sed ſententiam hanc affirmativam, utpote falſo & ſtramineo fundamento innixam, rejicimus, & aſſerimus, quod nunquam libri omnes tam Autographi, quam Apographi ſimul perierint: ſed ſemper (licet perierint Autographi, quod libenter concedimus) quidam Apographi per providentiam divinam conſervati fuerunt: quæ enim fuiſſet divina illa in hominibus memoria, quæ pleroſque libros Veteris T. tàm quoad phraſes & voces, quàm quoad ſingulas anomalias in cerebro humano retinere potuiſſet: vidi quidem Judæum, qui integrum Pentateuchum Hebraicè ad unguem callebat, & memoriter à quolibet dato loco recitare poterat, ſed non videtur veroſimile talem poſſe inveniri, qui omnes libros ita memoriter callet, ut abſque ullo errore omnes libros recitare, & cum omnibus vocalibus, ac anomaliis deſcribere poſſet: Præterea obſtat providentia divina, quâ S. Scriptura hactenus tum ab inſultibus diaboli, tum ab inſidiis aliorum clandeſtinorum hoſtium ſarta tecta ſemper ſervata fuit: non videtur igitur veroſimile Deum unquam permiſiſſe, ut S. Scriptura ita fuerit annihilata, ut plane nullum exemplar in toto mundo ſuperfuerit.

DIS-

DISSERTATIO DECIMA

De Literis Majuſculis, Minuſculis, ſuſpenſis,& inverſis in Veteri Teſtamento occurrentibus.

Reſp. ABRAHAMO à DOORESLAAR Enchuſâ-Bat.

Ad diem 15. Iunii 1653.

SECTIO I.

DIſſeruimus hactenus de libris Veteris Teſt. in genere,& in ſpecie, nec non libros nothos à veris & Canonicis ſeparavimus, jam ordo nos monet, ut materiam & formam, id eſt, conſonas & vocales tanquam partes eſſentiales vocum Hebraicarum penitius conſideremus. Conſonæ vocantur materia, quia quemadmodum materia abſolutè abſque formâ conſiderata ad plures formas recipiendas idonea eſt,eodem modo etiam conſonæ, deſtitutæ vocalibus, multos, & quidem diverſos ſenſus nonnunquam induere poſſunt. Primò de conſonis, deinde de vocalibus agemus: quia conſonæ ſunt ut fundamentum vocum Hebraicarum. Hac diſſertatione initium ſumemus à figurâ quarundam conſonarum,quæ non eodem modo in omnibus locis pinguntur:in lingua enim Hebraica omnes literę ęqualiter, *id eſt*,eâdem ęquali magnitudine in principiis vocum,in principiis nominum propriorum, & in principiis librorum, capitum, aut ſectionum ſcribuntur:nam lingua Hebraica hac in parte non imitatur linguam Latinam,Belgicam, aliaſque linguas, in quibus nomina propria, initia librorum, ſectionum, aut capitum incipiunt à literis, quæ cœteris majores ſunt: ſed omnes literæ in lingua Hebraica ubique eâdem magnitudine ſcribuntur,exceptis quibuſdam locis,in quibus

ſecundum Maſoram nonnullæ literæ paulo majori, vel minori, aut aliâ quadam formâ, ab aliis locis ubique differenti, ſcribuntur. In genere nonnullæ literæ pinguntur cæteris Majores, vel Minores, vel in quibuſdam locis quędam pinguntur ſupra communem regulam, in aliis vero locis quædam ſcribuntur figurâ inverſâ, & ſic deinceps: loca, in quibus hæc literarum differentia occurrit, breviter annotabimus. Verum quidem eſt, quod in pleriſque hodiernis Bibliis Hebraicis initia ſectionum & librorum incipiant à Majoribus literis, ſed hoc eſt per accidens, & non ſecundum Maſoram, nec etiam illæ literæ denotant ex ſententia Judęorum myſteria, qualia cęteras literas Majores notare volunt. Hæc materia de literis Majoribus, Minoribus &c. propriè pertinet ad Maſoram, de quâ agetur *diſſert.* 22. *& ſequentibus*, ſed placuit hanc diverſam literarum figuram hic præmittere, quia *diſſert.* 11. & 12. acturus ſum de antiquis literis Hebraicis. In genere omnes literas, quę tali diverſa figura ſcribuntur, annotabimus: initium ſumemus à literis Majoribus, quę videri poſſunt in Maſora, libro primo Chronicorum, & initio Geneſeos prę fixâ: etiam *Buxtorfius* in commentario Maſorethico omnes literas Majores, & Minores enumeravit, ubique cum myſteriis, quæ Judæi ex illis literis elicere ſolent. Nos breviter omnia loca, in quibus literæ Majuſculæ annotantur in uſum ſtudioſorum ſecundum ordinem Alphabeticum proferemus, & poſtea judicium noſtrum de literis illis Majuſculis addemus. In genere totum Alphabetum literarum Hebraicarum cæteris majorum in Veteri Teſt. invenitur, cujus tamen quædam literæ, ut ex ſequentibus apparebit, ſunt geminæ, & una triplicata.

א Majuſculum invenitur in voce אדם *Adam.* 1 *Chron.* 1. 1. In omnibus Bibliis figura majuſcula & minuſcula literarum non accuratè obſervatur: in quibuſdam Bibliis Typographi, non attendentes ad antiquum morem & conſuetudinem, literas pauciores Majores, & Minores; in aliis vero multo plures annotarunt: & propterea in omnibus Bi-

bliis

Digitized by Google

bliis Hebraicis hęc litera *Aleph* majori formâ non pingitur.

Litera ב inveniṭur ſcripta majori figurâ in voce בְּרֵאשִׁית *in principio, Gen.* 1. 1. litera illa, in numero denotans duo, indicat Deum creaſſe *Cœlum*, & *Terram.*

ג Extat in voce וְהִתְגַּלָּח *& raditur*, *Levit.* 13. 33.

ד Occurrit in voce אֶחָד *unus*, *Deut.* 6. 4. litera *daleth* in numero denotat *quatuor* ad indicandum, ut volunt Judæi, Deum eſſe ſolum Dominum, & Regem in quatuor mundi partibus: ea propter, quando Judæi hunc textum inter orandum recitant, in quatuor mundi plagas caput reflectunt, & aliquando per dimidiam vel integram horam, hanc vocem hebraicè clamando, & cantando, producunt.

ה Pingitur majuſculum in voce הֲלַיהוָה *an Domino*, *Deut.* 32. 6.

ו *Vau* geminatum invenitur, primum in voce גָּחוֹן, *Levit.* 11. 42. hæc litera *Vau* majuſcula denotat mediam literam totius Pentateuchi, *id eſt*, totidem literæ ſunt ante hanc literam *Vau* in Pentateucho, quot ſunt poſt eandem. Alterum *Vau* reperitur in nomine proprio וַיְזָתָא *Vaiezatha, Eſth.* 9. 9. : hic fuit decimus filius ventoſi Hamanis, qui etſi quidem natu minimus inter fratres fuerit, tamen odio & invidiâ erga Judæos multis paſſibus fratres ſuos ſuperaſſe putatur.

Litera ז *Zain* majuſcula occurrit in voce זִכְרוּ *recordamini*, *Malach.* 3. 22. ut continuâ attentione recolerent quinque libros Moſis, libros Prophetarum, & Hagiographorum, quibus ſeptem quaſi partibus, quæ literâ *Zain* denotantur, tota Scriptura continetur.

ח Majuſculum legere eſt in voce חוּר *candidum*, *Eſth.* 1. 6.

ט Bis occurrit majuſculum, primum in voce שִׁבְטוֹ *virga ejus*, *Iob.* 9. 34. litera hæc ט, in numero denotans novem, ſignificat ſecundum ſententiam Rabbinorum novem calamitates.

tates, quas Jobus vel paſſus eſt, vel à ſe procul removeri à Deo obnixè petiit. Alterum ט invenitur in voce טוב *bonus*, *Ecclеſ.* 7. 1. hæc litera majuſcula indicat magnâ & aſſiduâ diligentiâ nomen bonum eſſe qu͏ęrendum, & ſervandum.

י *Iod* eſt majuſculum in voce יגדל. *magnificetur*, *Num.* 14.17.

כ Occurrit in voce וכנה, & *ſurculus*, *Pſal.* 80. 16. hæc litera *Caph* in Bibliis Hebraicis in 8. majori figurâ deſcripta invenitur.

ל Bis occurrit, primum in voce וישלכם *& disjecit eos*, *Deut.* 29. 28. Alterum in voce והלטאה *& lacerta*, *Levit.* 11. 30.

Litera מ bis in majori forma invenitur, ſemel in voce משלי *Proverbia*. *Prov.* 1.1. Et ſemel *Geneſ.* 50. 23. in voce שלשים *Abnepoteſt*. *Buxtorfius* hunc ultimum locum in Comment. Maſor. non annotat, ſed quia hæc litera in Bibliis Hebraicis Majori formâ depingitur, ideo noluimus hic præterire.

נ Majuſculum ter invenitur. Primum in voce נצר *Exod.* 34. 7. Alterum in voce ליני *pernocta*, *Ruth*. 3. 3. Orientalibus tamen Judæis in hac voce non litera *Nun*, ſed litera *Lamed* majuſcula depingitur. Tertium eſt *Nun* finale in voce משפטן *judicium earum*, *Num*. 27. 5.

ס Bis invenitur, primum occurrit in voce סוף *ſumma*. *Eccleſ*. 12. 13. hæc litera majuſcula denotat ſummam attentionem eſſe adhibendam in lectione hujus verſiculi, quia in hoc verſiculo, tanquam in compendio, Summa Theologiæ ſacræ proponitur. Alterum ס omiſſum quidem in Maſora, annotatum tamen in multis libris, eſt in voce ויהס *& ſilere fecit*, *Num*. 13. 30. nota marginalis in pleriſque Bibliis adſcribit has duas voces סמך רבתי, id eſt *Samech eſt majuſculum*.

ע Notatur in voce שמע *audi*, *Deut*. 6. 4. hæc vox eſt prima

Digitized by Google

ma illius precatiunculæ, quam Judæi ſingulis diebus ſub graviſſimâ pœnâ recitare, ſive potius deblaterare tenentur.

פ Bis annotatur, primum occurrit in voce בְּשְׁפַרְפְּרָא *ſummma aurora*, *Daniel* 6. *v.* 20. Alterum invenitur in voce וְהִתְעַמֵּף *& inſerotinando*, *Gen.* 30. 42.

צ majuſculum eſt in voce צֹפָיו *ſpeculatores ejus*, *Ieſ.* 56. 10. hoc majuſculum צ denotat magni intereſſe, quales exploratores ad explorandam terram Canaan à populo Iſraelitico mittendi eſſent.

Magnum ק eſt in voce קֵן *nidus*, *Pſal.* 84. 4. hæc litera indicat providentiam Dei verſari etiam circa minimas aviculas, &c.

ר Magnum eſt in voce אַחֵר *alius*, *Exod.* 34. 14.

ש Invenitur in voce שִׁיר *Canticum*, *Cantic.* 1. 1. ad ſignificandam præſtantiam hujus cantici, quod alia omnia cantica longè ſuperet.

ת Bis occurrit. Primum reperitur in voce תָּמִים *integer*, *Deut.* 18. 13. Alterum in voce וַתִּכְתֹּב *& ſcripſit*, *Eſth.* 9. 29. In his ſupra allegatis locis ſcribuntur illæ literæ, quæ majori formâ in Bibliis Hebraicis nonnunquam ſcribi ſolent. Qui plura myſteria, quę ex ſententia Judęorum per has literas denotantur, legere cupit, adeat *Buxtorf. in Comment. Maſor. cap.* 14.

11. De his literis Majoribus variæ quæſtiones moveri poſſunt.

Primo quæritur: Quot literæ majuſculæ in univerſum in Bibliis Hebraicis occurrant? *Reſp.* circiter triginta, attamen in omnibus Bibliis accurata ratio harum literarum non habetur, in quibuſdam Bibliis tantum decem, vel viginti præter propter literę majori figurâ deſcribuntur: communiter tamen in Bibliis majori formâ impreſſis plures Majores literæ annotantur, quàm in aliis Bibliis; verum ſi Maſoram, & notas marginales ſequi vellemus, hæ literæ ſuprà annotatę majori figura in Bibliis eſſent deſcribendę. L Se

Digitized by Google

Secundo quæritur : An hæ literæ tali majori figura ſint deſcriptę ab ipſis Authoribus librorum ; an vero à quibuſdam Judæis ? *Reſp.* Harum literarum diverſitas non eſt ab ipſis Authoribus librorum, ſed à quibuſdam curioſis Judæis, qui ubique myſteria venari voluerunt, & quidlibet ex quolibet probare.

Tertio quæritur : Quando hęc diverſitas literarum primum fuerit inventa ? *Reſp.* Tempus & ſeculum, quo hæc diverſitas literarum tum majuſcularum, & minuſcularum ; tum inverſarum & ſuſpenſarum annotata fuit, eſt nobis ignotum, hoc tamen certo certius eſt, quod hæc diverſitas literarum non ſit nuperrimè inventa, & in Bibliis annotata; ſed eſt perantiqua, & ipſos Maſorethas Tyberienſes, qui circa quintum aut ſextum ſæculum à nativitate Chriſti vixerunt, antiquitate ſua longè ſuperat. In ipſo Thalmude *Tractatu* סופרים *de Scribis cap.* 9. fit mentio literæ ל majuſculæ in voce וישליכם ſuperius allatâ ex *Deut.* 29. 28. ſic dicit textus Thalmudicus, למד דוישליכם צריך שיהא ארוך *Lamed in voce* וישליכם *neceſſe eſt, ut ſit longum,* id eſt, *majuſculum.*

Quarto quæritur : An literæ hæ majuſculæ, minuſculæ, &c. denotent aliquod myſterium ? *Reſp,* Nullum denotant myſterium à Prophetis in locis illis intentum, ſed poſſent denotare myſterium aliquod, ſi ſententia Judæorum eſſet eadem cum Prophetarum ſententia: Judęi myſteria quędam contra mentem S. Scriptorum ex illis locis, in quibus literarum diverſitas annotatur, elicuerunt, vel potius quædam myſteria in textum ſacrum intruſerunt, quę revera in textu ab ipſis Prophetis non fuerunt intenta. In genere literæ majuſculæ ex ſententia Rabbinorum ſignificant accuratiorem & attentiorem textus præſentis habendam eſſe conſiderationem, denotantque ſenſum quendam myſticum, qui hodiernis Judæis jam ignotus eſt, ſed priſcis apprimè notus fuit : antiqui ergo Rabbini procul dubio hujus diverſitatis literarum alias dederunt rationes, quàm hodierni : nam antiqua illa myſteria, quæ ſecundum Rabbinos in diverſitate literarum continebantur, jam diu perierunt : myſteria illa, quæ ad quaſdam literas ſu-

perius

Digitized by Google

perius in apricum produxi, ſunt nova, ac à recentioribus poſtthalmudicis quibuſdam Judæis excogitata, & non à primis Authoribus, qui has literas tali diverſâ formâ pinxerunt: nam rationes diverſitatis in ſingulis literis à Veteribus Judęis obſervatę poſt longa tempora variis exiliis, tranſmigrationibus, & graviſſimis calamitatibus tandem ex memoriâ Rabbinorum fuerunt obliteratæ.

Quinto quæritur: An non veriſimilis ſit illa ſententia, quę ſtatuit, quod hæc diverſitas literarum majuſcularum, minuſcularum, inverſarum, & ſuſpenſarum fortuito primum in Biblia irrepſerit? *Reſp.* Poſſunt eſſe tres ſententiæ circa diverſitatem literarum in Bibliis Hebraicis: *prima* eſt eorum, qui ſtatuunt, quod hæc diverſitas literarum tractu temporis ex oſcitantia quadam in textum Sacrum irrepſerit: hæc ſententia mihi maximè arridet: res tota, ut mihi videtur, ſic poſſet eſſe peracta, Scribę anteriores, exſcribentes ſacrum codicem, animi gratiâ, vel ex oſcitantia, aut aliud quid cogitando pinxerunt quaſdam literas paulo majores, vel minores &c. Scribæ poſteriores, exſcribentes iterum textum ſacrum ex codice quodam antiquo, invenerunt in textu Sacro quaſdam literas cæteris paulo majores, vel minores: hi poſteriores Judæi ab illis antiquis ſuperſtitionis ergò ne latum ſtramen diſcedere voluerunt, ſed eaſdem literas, utpote myſterii cauſâ, ut putabant, ita deſcriptas, in Bibliis Hebraicis utplurimum retinuerunt, & myſteria quædam, ſive cum textu quodammodo convenientia, vel à textu diſcrepantia, modo viderentur myſteria, excogitarunt: Rabbini hęc myſteria itâ excogitata diſcipulos ſuos docuerunt, & eandem diverſitatem literarum eſſe retinendam mandarunt, quia putarunt non tantum illam diverſitatem literarum, ſed etiam ipſa myſteria ab ipſis Prophetis eſſe excogitata & intenta. *Altera* ſententia eſt eorum, qui ſtatuunt, quod hæc diverſitas literarum datâ operâ ſit primum à nugivendulis quibuſdam Judæis annotata, tum ad myſteria quædam indicanda, in quibus excogitandis omnes non convenerunt, nonnulli hæc, alii alia, incerta tamen, ſi non falſa, excogitarunt,

 & in

& in textum ſacrum intruſerunt. *Tertia* denique ſententia eſt eorum, qui volunt ſingulas literas majuſculas, & minuſculas tantum denotare numerum aliquem literarum, & non myſteria, & ſic literæ illæ eſſent termini alicujus numeri literarum, qui numerus eſſet deſumptus vel à præcedenti majuſcula, vel à minuſcula, vel à principio libri, vel à loco ex peculiari indice noto, *ex.gr.* litera majuſcula *Vau* in voce גחון, *Levit.* 11.42. eſt media litera totius Pentateuhi &c. Quicquid ſit, cauſę diverſitatis harum literarum Veteribus Judęis fuerunt notæ, ſed jam poſt longa tempora oblivione ſunt deletæ, & in varia commenta mutatæ.

Sexto quæritur: An hę literæ majuſculæ, minuſculę, inverſę & ſuſpenſę non poſſent mutari in alias literas communes? *Reſpondeo.* Poſſet hæc diverſitas literarum, utpote ab ipſis Scriptoribus ſacro textui non addita, oblivioni tradi, & in Bibliis non obſervari: ſed Judæi hodierni, quorum operâ ut plurimum Biblia Hebraica typis mandantur, has diverſas figuras, ut antiquæ ſapientiæ & myſteriorum ęterna teſtimonia retinuerunt, in Bibliis annotarunt, & adhuc hodie, nolentes à Veterum ſententia diſcedere, retinent. Munſterus hanc diverſitatem, utpote à nugacibus Judæis inventam, è Bibliis Hebraicis extruſit: ſed parum refert, an in Bibliis retineantur; an vero ex iiſdem extrudantur, modo talia nugacia myſteria non excogitentur. Deciſio quarundam harum quęſtionum etiam literis minuſculis, inverſis, & ſuſpenſis convenit.

III. Jam ſequuntur literæ minuſculę, quarum totum Alphabetum occurrit, ſed quædam literæ ſunt duplicatę, alię triplicatæ, & una eſt quadruplicata: hæ literæ minuſculæ annotantur à Maſorethis in principio *Levitici*, & in initio Maſoræ magnæ finalis, attamen ubique non eodem modo, hic illę, alibi aliæ literæ minuſculæ omittuntur. *Cl. Buxtorfius in Tyberiade* literas minores in Maſora omiſſas ſupplevit: nos ipſius veſtigiis inſiſtemus, & Alphabetum literarum minuſcularum ordine deſcribemus.

א· Mi-

א Minuſculum invenitur in voce ויקרא *& clamavit, Levit.* 1. 1.

ב Eſt in voce הב *da, Proverb.* 30. 15.

ג In voce וגוש *& gleba, Iob.* 7. 5. hęc litera minuſcula denotat corpus in minutiſſimas partes pulveris poſt mortem redigi.

ד Eſt minuſculum in voce אדם *Homo, Proverb.* 28. 17.

ה Occurrit in voce בהבראם *quando creata erant illa, Gen.* 2. 4. Hæc litera *He* dicitur ſcribi minuſcula, quia omnia creata minuentur & peribunt: & quemadmodum hæc litera conſtat ex lineis non ſibi invicem conjunctis, ſed diſſolutis; ſic etiam creata tandem à ſe invicem diſſolventur. Vide omnia myſteria literarum minuſcularum enumerata apud *Buxtorſium in Comm. Maſoreth. cap.* 15.

ו *Vau* bis reperitur, primum in voce שלום *pax, Num.* 25. 12. Alterum in voce לשוא *in vanum, Pſal.* 24. 4.

ז *Zain* minuſculum notatur in nomine proprio filii Hamanis ויזתא *Vajeſatha, Eſth.* 9. 9. hęc litera minor contemptus cauſa ita ſcribitur, & indicat hunc filium natu quidem fuiſſe minimum, ſed improbitate ſuos fratres ſuperaſſe.

ח Minori forma ſcriptum invenitur in voce חף *nitidus, Iob* 33. 9.

ט Bis obſervatur, primum in voce טבעו *demerſa ſunt, Thren.* 2. 9. Alterum in voce וטהרתם *& mundi eritis. Num.* 31. 24.

י *Iod* in voce תשי *oblitus es, Deut.* 32. 18. litera minuta *Iod* contemptus cauſa de decem tribubus dicitur, quæ Deum in æternum ex memoria obliterarant.

כ In voce ולבכתה *& ad deflendum eam, Gen.* 23. 2. litera hæc minuſcula denotat luctum ſive dolorem propter mortuos in viris eſſe minuendum, ne modus excedatur.

 ל Oc-

Digitized by Google

ל Occurrit in voce לוא non, Thren. 1. 12.

ם Minuſculum ter legitur. Primo in voce ממרים rebelles, Deut. 31.27. Secundo in voce מוקדה adustio, Levit. 6. 2. Tertio ם finale ſcribitur minuſculum in voce וטהרתים & mundavi eos, Nehem. 13. 30.

Litera ן quater invenitur ſcripta minori forma. Prima eſt in voce נעו vagantur, Thren. 4. 14. reliquæ tres ſunt finales, harum prima invenitur in voce ארן ornus, Ieſa. 44. 14. hæc litera in contemptum ita ſcribitur, ad indicandum, quod ex vili ligno magnum Deum ſibi faciebant. Altera in nomine proprio ונבושזבן & Nebuſchazzeban, Ierem. 39. 13. Tertia in נרגן Suſurro, Prov. 16. 28.

ס Bis legitur, primo in voce בסופה in tempeſtate, Nah. 1. 3. Secundo in nomine בסכה in tabernaculo ſuo Pſal. 27. 5. hac litera minuſcula indicatur etiam minimum tuguriolum ſufficere ad protegendos pios.

ע Minuſculum eſt in verbo לעות ad pervertendum, Thr. 3. 36.

פ Prius in nomine בשפרפרא in ſumma aurora, Dan. 6. 20. ad ſignificandum, quod Rex prima aurora vix lucente ſurrexerit ad viſitandum Danielem, de cujus ſalute admodum ſolicitus erat.

צ Bis annotatur, primo in voce וצוחת & clamor, Ierem. 14. 2. Secundò in voce פרץ ruptura, Iob. 16. 14.

ק Similiter bis minori forma deſcribitur. Primo in voce בקמיהם inter adverſarios ipſorum, Exod. 32. 25. Secundò in verbo קצתי tædet me, Gen. 27. 47.

ר Etiam bis occurrit, primo invenitur in vocibus ראשית בכורי principium primitiarum, Exod. 23. 19. & 34. 26. hæ duæ voces in duobus illis locis occurrunt, ſed ad quem locum Maſora reſpexerit

ſpexerit incertum eſt. Secundo in nomine proprio filij Hamanis פַּרְמַשְׁתָּא *Parmaſta, Eſth.* 9. 9.

ט Parvum eſt in nomine proprio פַּרְשַׁנְדָּתָא *Parſchandatha, Eſth.* 9. 7.

ת In nomine proprio פַּרְמַשְׁתָּא *Parmaſta, Eſth.* 9. 9. hoc nomen in litera *Reſch* etiam fuit annotatum.

Primò quæritur: Quot literæ minuſculæ in Veteri T. ſint annotatæ à Maſorethis? *Reſp.* circiter triginta tres, ſed hę omnes in Bibliis Hebraicis non annotantur, in quibuſdam Bibliis pauciores, in aliis vero plures literæ minores inveniuntur: ſed ſecundum Maſoram hæ triginta tres literæ minori forma in Bibliis Hebraicis eſſent depingendæ.

Secundo quęritur: Quid literæ minuſculæ in genere ſignificent? *Reſp.* Literæ minuſculę in genere denotant *diminutionem* rei, nonnunquam etiam *contemptum* eorum, quę tali minori litera deſcribuntur.

Tertio quęritur: An hæc diverſitas literarum minuſcularum diu in textu ſacro fuerit annotata? *Reſp.* Eo tempore, quo diverſitas literarum majuſcularum in textum irrepſit, etiam videtur hæc diverſitas literarum minuſcularum in textum irrepſiſſe, tam harum, quam illarum fit mentio in Thalmude. In tractatu סופרים *de Scribis* Thalmudiſtæ faciunt mentionem literæ *Iod* minuſculæ, quum ajunt: יוד של תשי צריך להיות קטן מכל יוד שבמקרא, id eſt, *Iod in voce* תשי *Deut.* 32. 18. *opus eſt ut ſit minus præ omnibus Iod, quæ ſunt in ſcripturâ*: hæc ergo literæ parvæ fuerunt modò annotatæ ante compoſitum Thalmud, hoc eſt, ante quingenteſimum annum poſt nativitatem Chriſti: ſed præciſum tempus, quo hæ literę minores primò ſunt annotatæ, nos latet: etiam authores hujus diverſitatis literarum ſunt ignoti. Nullo modo videtur veroſimile ipſos librorum Authores hanc literarum diverſitatem primò annotaſſe: fortaſſe hæc conſuetudo ex incuriâ & negligentiâ Scribarum quorundam, vel à curioſis quibuſdam Judęis, volentibus myſteria quędam elicere, primam originem habet.

Digitized by Google

IV. Poſt literas majuſculas, & minuſculas ſequuntur literę quatuor ſuſpenſæ, quæ non juxta alias literas in eâdem rectâ lineâ, ſed ſupra alias literas in textu collocantur. Qui primâ fronte illas literas in textu Hebræo adſpicit, poſſet putare eſſe vitium Typographi, ſed melius à Maſorethis edoctus, ſciet hanc diverſitatem literarum ſuſpenſarum etiam diu in Bibliis fuiſſe annotatam, & alicujus rei, ſive myſterii alicujus, ſive certi cujuſdem numeri eſſe notam.

Prima litera ſuſpenſa eſt נ *Nun* in nomine proprio מְנַשֶּׁה *Menaſſeh, Iudic.* 18. 30. Ad hanc literam nota marginalis annotat, quod ד׳ תְּלוּיִם, *id eſt, quatuor literæ ſuſpenſæ,* ſint in Bibliis Hebraicis à Maſorethis obſervatæ. Cauſa hujus ſuſpenſæ literæ *Nun* invenitur in Thalmude: quærunt Rabbini, Quare illa litera *Nun* ſit ſuſpenſa? In cauſâ aſſignandâ omnes Rabbini non conveniunt, omnes tamen myſterium quærunt, quia putant hanc literam ab ipſo libri Authore ita eſſe ſcriptam: 1 *Chron.* 23. 14. Gerſchom vocatur filius Moſis, & hoc in loco nominatur filius Menaſſis. Rabbinus aliquis in Tractatu Thalmudico *Bava Bathra* ſtatuit, quod Propheta ſtudio noluerit Gerſomum appellare filium Moſis, quia dedecori fuiſſet Prophetæ habere filium impium, ſed quod vocaverit eum filium Menaſſis, quum revera fuerit filius Moſis literâ Nun ſuſpenſâ, ut indicaret eam literam potuiſſe abeſſe, vel adeſſe, & quod fuerit filius Menaſſis imitatione impietatis, ſed Moſis filius, generatione & proſapia.

Reliquæ literæ ſurſum elevatæ ſunt literæ ע *Ain*, quarum prima invenitur *Pſal.* 80. 14. in voce מִיָּעַר *ex ſylva*, in pleriſque Bibliis hæc litera tali ſuſpenſa forma depingitur. Judæi non eandem aſſignant cauſam, ob quam hæc litera ע in hoc pſalmo ſit ita ſuſpenſa. Thalmudiſtæ ſtatuunt hanc literam eſſe ſuſpenſam, quia eſt media litera in libro pſalmorum. Alii alias rationes excogitarunt. *Rabbi Bechai* in libro כַּד הַקֶּמַח *cap.* 1. ait, וְהָעַיִן תְּלוּיָה כִּי כֵן הֵם עוֹבְדֵי הַתָּלוּי, *quod litera hac* Ain *ſit ſuſpenſa, quia cultores ſuſpenſi* ſcil. Chriſti ſunt quaſi, uti dicitur in textu, חֲזִיר מִיָּעַר *porcus ſylveſtris*, quia templum Hieroſolymitanum

num vaſtarunt. Chriſtum per ignominiam vocant *ſuſpenſum*, & Chriſtianos *cultores ſuſpenſi*.

Altera litera *Ain* ſuſpenſa eſt in voce רְשָׁעִים *improbi, Iob.* 38. 13. per literam *Ain* ſuſpenſam indicant עָפָר *pulverem*, quaſi dicerent, impii inſtar pulviſculi, per aëra diſperſi, peribunt.

Ultima litera *Ain* ſuſpenſa invenitur *verſu* 15. ejuſdem capitis in voce מֵרְשָׁעִים *ab improbis*: in Talmude hujus literę ſuſpenſæ fit mentio.

De his literis ſuſpenſis *primo* quæritur: Quot literę ſuſpenſæ ſint annotatæ à Maſorethis? *Reſp.* Communiter Maſorethæ quatuor numerant, ſed illę quatuor in omnibus Bibliis Hebraicis ita non pinguntur: in pleriſque Bibliis tantum litera *Nun, Iudic.* 18. 30. & litera *Ain Pſal.* 80. 14. ita ſcriptæ inveniuntur: ſed ſecundum Maſoram hæ quatuor literæ ſuſpenſâ formâ eſſent pingendæ.

Secundo quæritur: Quid literæ ſuſpenſæ in genere denotent? *Reſp.* Hæc forma ſuſpenſa ex ſententia Rabbinorum denotat has literas, ſurſum ita elevatas, abeſſe, & adeſſe poſſe, manente nihilominus textus integritate.

Tertio quæritur: An hę literæ tali ſuſpenſâ formâ fuerint primum exaratæ ab ipſis Authoribus librorum? *Reſp.* Negando, ſed quidam priſci Judæi, qui ex omnibus fere textibus Kabbaliſticè alios ſenſus elicere voluerunt, harum literarum ſunt primi inventores, & per conſequens illæ literę ſuſpenſæ, illæſâ textus integritate, ex Bibliis Hebraicis removeri poſſent.

Quarto quæritur: Quando primum hę literæ tali ſuſpenſâ formâ depictæ ſint? *Reſp.* Tempus nobis ignotum eſt, ſed hoc eſt certiſſimum, quod ante confectum Thalmud hę ſuſpenſæ literæ fuerint annotatæ, & quia tam antiquæ ſunt, ideo à quibuſdam in Bibliis Hebraicis adhuc hodie annotantur. *Vide plura de literis ſuſpenſis apud Buxtorfium comm. Maſor. cap.* 16.

v. Maſorethæ præterea annotant in Maſora magna textuali ad vocem בִּנְסֹעַ *Numer.* 10. 35. dari novem loca, in quibus

bus litera *Nun* inverſa pingitur, & loca illa novem ibidem adducunt, ſed duo ſunt verſus, in quibus ne quidem litera *Nun* occurrit, multo minus litera *Nun* inverſa, inde probabiliter colligimus Maſorethas vel erraſſe in aſſignandis verſibus, vel eos intellexiſſe aliam literam. In hodiernis Bibliis Hebraicis tantum duo loca inveniuntur, in quibus tales literæ inverſæ pinguntur: prior locus extat *Num.* 10. 35. in voce בנסע *in proficiſcendo*: hæc litera *Nun* eſt inverſa ad indicandum ſic omnes hoſtes Iſraelitarum in fugam eſſe conjiciendos, & retrorſum agendos. Altera litera *Nun* inverſa invenitur in voce כמתאננים *ut quiritantes*, *Num.* 11. 1. hæc litera inverſa denotat perverſitatem populi. In omnibus Bibliis hæ literæ eodem modo non pinguntur. In quibuſdam Bibliis hæ literæ non ſunt inverſæ, ſed ante initium duorum illorum verſuum litera *Nun* inverſa ſcribitur, ad indicandum in ſingulis illis verſibus eſſe literam *Nun* inverſam. Reliqui ſeptem verſus, qui adferuntur à Maſorethis, inveniuntur in *Pſal.* 107. Maſora ad hunc pſalmum annotat dari tantum in Bibliis Hebraicis octo literas *Nun* inverſas, ſed in Maſoram hic vel illic vitium aliquod irrepſit. Septem reliqua loca, quæ in Maſora *Num.* 10. recenſentur, in quibus ſecundum criſin Maſoretharum eſſet *Nun* inverſum, ſunt hæc ſequentia. Primus eſt *Pſal.* 107. *verſ.* 23. באניות *in navibus*. *Secundus* in voce ונפלאותיו *& mirabilia ejus, verſu* 24. *Tertius* eſt *verſu* 25. in quo nullum eſt *Nun*. *Quartus* in voce נפשם *anima ipſorum, verſu* 26. *Quintus* eſt in verbo וינועו *& vagantur*. *Sextus* locus eſt *verſu* 28. ſed nec in hoc verſu ullum *Nun* invenitur. *Vltimus* eſt in nomine נדיבים *principes*, hæc ſeptem loca proferuntur à Maſorethis, verum nulla, quod ſciam, Biblia inveniuntur, in quibus litera *Nun* in ſuprà ſeptem allegatis textibus inverſa pingitur. *Quæritur*: An hæ literæ tali inverſâ figurâ ſint depictæ ab ipſis Authoribus librorum? *Reſp.* Hoc nullo modo videtur veroſimile: Sed audaculi quidam Judæi ante mille præter propter annos ad venandum myſterium aliquod, ſive potius nugas, has literas inverterunt, ideoque poſſent

illæſa

illæſâ Sacræ Scripturæ integritate in Bibliis Hebraicis immutari.

VI. Præter has diverſitates circa nonnullas conſonantes jam obſervatas, etiam in Bibliis annotatur quædam irregularitas circa literam *Mem* & *Nun*. Quinque literæ *Camnephatz* aliter ſcribuntur in fine, aliter in medio: ſed in Bibliis annotantur tria loca, in quibus à communi regula eſt exceptio.

Primo, litera *Mem*, *Ieſ.* 9. 7. in medio vocis extenſa reperitur, & eodem modo, uti in fine ſcribi ſolet, in voce לםרבה, ſcribitur: hinc Chriſtiani quidam varia myſteria, ſed abſque ullo fundamento, collegerunt: ajunt Prophetam innuere. 1. futuram regni Chriſti dilatationem, & æternam durationem, quia in hoc verſu, in quo de dominio agitur, litera *Mem* in medio dilatatur. 2. Partum Mariæ clauſo fore utero, eumque tali modo eſſe factum, quia litera *Mem* clauſa eſt in media voce. 3. Chriſtum ſexcentis annis à tempore vaticinii eſſe incarnandum, eumque propterea jam diu eſſe incarnatum: *Mem* enim finale denotat in numero ſexcenta.

Secundo, litera *Mem* ſemel contra communem regulam aperta eſt in fine dictionis in voce הם *Nehem.* 2. 13. Hinc quidam duo myſteria eliciunt. 1. Quod portæ urbis Jeroſolymorum quandoque ad formam literæ *Mem apertæ* aperientur, & expugnabuntur. 2. Quod eodem anno quadrageſimo, *Mem* enim tale denotat quadraginta, à reditu Judæorum è captivitate Babylonica ſint reſtauratæ & redintegratæ: ſed tædet has nugas, à nugacibus quibuſdam Judæis inventas, plenius hic enerrare.

Tertio, litera *Nun* intermedia ſcribitur in fine in voce מנ *ex*, *Iob.* 38. 1. Nota marginalis *keri* in quibuſdam Bibliis Hebraicis annotat eſſe legendum מן cum litera *Nun* finali in fine.

Primo quæritur: An varietas harum trium literarum ſit ab ipſis Authoribus librorum? *Reſp.* Hoc mihi non videtur veroſimile, ſed nugaces quidam Judæi vel datâ operâ has tres literas ita mutarunt ad elicienda quædam myſteria: vel hæ literæ fortuito in textum Hebræum eo modo irrepſerunt, quo

literæ majuſculæ, minuſculæ, inverſę, & ſuſpenſæ. 2. Si aliquis defendat illas tres literas ita eſſe pictas ab ipſis Authoribus librorum, tum dicendum eſt literam *Mem*, *Nehem.* 2. in voce המ eſſe apertam, quia ſubintelligitur *He* paragogicum, & literam *Nun* in voce מנ *Iob.* 38. eſſe intermediam, quia poſt hanc vocem ſequitur *Maccaph*, jam voces conjunctę per *Maccaph* habentur à Grammaticis pro una voce, & per conſequens litera *Nun* in hac voce מנ non eſſet habenda pro literâ finali, quia vox מנ conjungitur cum *Maccaph*: ſed in aliis locis tale *Nun* habetur pro litera finali. Hæc reſponſio, an ſit valida, valde dubito: etiam non puto aliquem poſſe certas rationes dare, ob quas hæ literæ (ſi ab ipſis Authoribus librorum ſint ita exaratę, quod non facile dixerim) tali diverſâ à cæteris literis figurâ ſint depictæ: quicquid ſit, hoc ſaltem verum eſt, quod hęc diverſitas non nuperrime demum ſit inventa, ſed quod ante conſcriptum Thalmud in Bibliis fuerit obſervata.

DISSERTATIO UNDECIMA

De Literarum Hebraicarum Antiquitate.

PARS PRIOR.

Reſp. Nicolao Hoboken Ultraject.

Ad diem 12. *Novemb.* 1653.

SECTIO I.

SUperiori diſſertatione egimus de diverſitate quarundam literarum, ſequitur nunc non minus celebris, quam difficilis controverſia circa antiquitatem literarum Hebraicarum moveri ſolita, ſcilicet: An literæ hodiernæ Hebraicę, quibus ſacer codex jam ubique de-

deſcriptus eſt, ſint genuinæ, & primigeniæ literæ, quas tum Deus in monte Sinai tabulis lapideis inſcripſit : tum etiam Moſes, aliique Scriptores ſacri in Veteri T. uſurparunt. An verò è contra literę Samaritanæ pro veris, & antiquis literis ſint agnoſcendæ ? *Reſp.* Hæc quæſtio diu doctorum exercuit ingenia, & adhuc ſub judice lis ejus hæret : quidam literas Hebraicas pro primigeniis agnoſcunt ; alii firmiter aſſerunt Samaritanorum literas eſſe primas & germanas, quibus ſacri Scriptores in ſcribendo uſi fuerunt. Nos cum Cl. Buxtorfio illorum ſententiæ ſubſcribimus, qui ſtatuunt literas hodiernas Hebraicas eſſe primigenias, & antiquas, ac negamus has hodiernas Hebraicas literas vel ab Eſdra poſt ſolutam captivitatem Babylonicam eſſe inventas, vel ab Aſſyriis mutuatas. Buxtorfius variis teſtimoniis tum Hebræorum, & Chriſtianorum, tum etiam diverſis rationibus ſententiam ſuam probat : ſed nos nolumus hic actum agere, & omnia teſtimonia late diducere : hoc enim abunde factum eſt à *Cl. Buxtorf. in diſſert. de literis Hebræorum* : ſed breviter teſtimonia Hebræorum pro ſententia noſtra militantium in ſcenam proferemus.

11. Luculentiſſima ſunt teſtimonia Hebræorum, inter quos primas obtinent תַּנָּאִים *Thannaim, Doctores Miſchnici*, utpote antiquiſſimi, qui Miſchnam ſive legem oralem ſcriptis mandarunt : inter illos primus eſt R. *Iehudah*, qui propter inſignem pietatem, & ſanctitatem cognomento הַקָּדוֹשׁ *Sancti*, ac propter præſtantiam titulo הַנָּשִׂיא *principis* cohoneſtatus eſt : hic Rabbi diſertis verbis in Talmude Babylonico tractatu *Sanhedrin*, & præcipue in Talmud Hieroſolymitano tractatu *Megilla* ſtatuit, quod תורה נִתְּנָה אַשּׁוּרִית *lex ſit data lingua Aſchurith.* Scriptura hodierna vocatur כְּתָב אַשּׁוּרִי *ſcriptura Aſſyriaca*, quod ſecundum quoſdam ſignificat *ſcripturam beatam* à verbo אִשֵּׁר *beatum reddere*, quia Deus, ſcribendo Legem his characteribus, hos characteres omnium fecit beatiſſimos. Alii tamen volunt, quod hæc ſcriptura vocetur *Aſſyriaca*, quia Aſſyrii, ſive Chaldęi ea uſi fuerunt, à quibus Judæi eam in captivitate Babylonica didiciſſent : ſed illa ſententia non approbatur. Verum

objiciet nonnemo verba Rabbi Joſe aſſerentis, quod Iſraelitæ hanc ſcripturam vocarint אַשּׁוּרִית, quia illi הֵבִיאוּהָ מֵאֶרֶץ אַשּׁוּר *attulerunt eam ex Aſſyria. Reſp.* Secundum hunc R. Joſe hodierna ſcriptura vocatur Aſſyriaca, quia Daniel, & Ezras hanc ſcripturam, utpote ſacram, paucisque notam in Aſſyria Iſraelitas docuerunt: poſtea Iſraelitæ hac ſcripturâ, tum in Babylonia, tum in terrâ ſanctâ deinceps uſi fuerunt, & veroſimile videtur ipſos Chaldæos ab Iſraelitis, non vero Iſraelitas à Chaldæis hos characteres mutuatos eſſe, & procul dubio propterea characteres Hebræi cum Chaldaicis conveniunt. Sed *quæret* quis: Ob quam cauſam Eſras & Daniel hos characteres, qui antea plebi Iſraelitarum erant ignoti, publicaverit in Aſſyria? *Reſp.* Cauſa publicandi hanc ſcripturam ſacram fuit ſecundum quoſdam Angelus, qui in pariete palatii Regii hæc verba ſcripſit, *Dan.* 5. 25. מְנֵא מְנֵא תְּקֵל וּפַרְסִין, *numeravit, numeravit, appendit, & dividunt.* Nonnulli ſtatuunt hæc verba fuiſſe ſcripta hodiernis literis Hebraicis, quas Chaldæi, ut & plerique Iſraelitæ legere non poterant, quia hæ literæ erant ſacræ, quæ in arcis Judæorum recondi ſolebant, ad quas non niſi doctioribus dabatur aditus, quique propterea eas ſolum cognoſcebant, ideoque Daniel, utpote ex doctioribus, eos characteres legebat, & Regi explicabat: Daniel docuit eos characteres Principes, & Magnates Aſſyriæ, & Eſras docuit Iſraelitas. Alii arbitrantur hanc ſcripturam Aſſyriacam vocari, quia Abraham, reliquique patres, venientes ex Aſſyria ad Cananæos hoſpites, iſta ſcribendi, pingendique ratione fuerunt uſi. Tres ergo ſunt ſententiæ de origine appellationis vocis *Aſſyriaca*: quidam ſtatuunt, quod hæc ſcriptura vocetur Aſſyriaca, vel quia eſt ſcriptura beata: vel quia in Aſſyria innotuit, & ex parte communis facta eſt: vel denique, quia patres eam ſecum ex Aſſyria in Cananæam tulerunt. Hodierna ſcriptura Hebraica etiam vocatur כְּתָב מְרוּבָּע *ſcriptura quadrata*, quia figura harum literarum quadrata eſt. Talmudiſtæ, aliique Hebræi in libris ſuis eam vocarunt כְּתָב עִבְרִי *ſcripturam Hebræam*, quia Hebræi ea uſi fuerunt.

111. E diverticulo in viam revertamur, deſcendendo ad

Docto-

Doctores, qui אֲמוֹרָאִים *Amoraim*, ſive *Gemarici* audiunt, id eſt, qui Gemaram, ſive alteram partem Talmudis compoſuerunt. Inter illos eſt *Rab Chaſda*, qui ſtatuit in Talmud Babyl. Tractatu Megillah cap. 1. & de Sabbatho fol. 104. Col. 1. ם״ ס וְסָמֶךְ שֶׁבַּלּוּחוֹת בְּנֵס הָיוּ עוֹמְדִין *Mem & Samech, quæ in tabulis erant, miraculoſe ſtabant.* Hujus Rabbini ſententia eſt literam *Mem* finalem, & *Samech*, quæ ſunt literæ rotundæ ferè inſtar O, miraculoſè in tabulis lapideis ſtetiſſe. Multi Judæorum putant tabulas Legis fuiſſe perforatas, & literas tam à parte anteriori quam à parte poſteriori fuiſſe legibiles, jam hæ literæ dicuntur miraculoſè in Lege ſtetiſſe, quia media pars harum duarum literarum nulli parti circumferentię affixa fuit, & per conſequens immobilis ſtetit, & ſic fractis tabulis partes hæ interiores integræ manſerunt: hinc ſequitur, quod hic Rab. nobiſcum ſtatuerit literas hodiernas eſſe primigenias: nam in lingua Samaritana literæ *Mem* & *Samech* non ſunt planè rotundæ. Deinde, citante Buxtorfio, R. Jeremias in Talmud Babyl. & R. Matthias in Talmud Hieroſ. ſtatuunt Prophetas literas finales כמנפץ *Camnephats* in deſcribendis libris propheticis uſurpaſſe, & docent hanc diverſam formam ſcribendi eſſe traditionem Moſis in monte Sinai: in linguâ vero Samaritanâ non ſunt hæ literæ quinque biformes, ſed omnes literæ eodem modo in medio, & in fine vocum ſcribuntur: verum in Bibliis hodiernis accurata hujus diverſæ figuræ habetur ratio, & tantum in tribus locis à communi regulâ & receptâ conſuetudine eſt exceptio, quæ loca diligenter annotata ſunt à Judæis, quod non ita factum fuiſſet, ſi credidiſſent has literas non eſſe ab ipſis Authoribus librorum. Denique dicitur in *Talmud tractatu Menachoth*, quod Moſes in monte Sinai invenerit Deum adſcribentem ſeptem literis שעטנז גץ coronulas ſive armaturas: inde concluditur ex ſententia illorum Talmudiſtarum, quod Deus literis hodiernis Hebraicis, & non Samaritanis Legem in monte Sinai deſcripſerit, quia literæ Samaritanæ talibus apicibus ſive ſpinis nunquam coronantur, ſed tantum hodiernę Hebraicæ, prout videre eſt in libris M. S. Pentateuchi & Eſtheræ. His ſupe-

ſuperioribus aſtipulantur doctores Hebrꝫorum antiqui, qui additiones Talmudicas compoſuerunt, ut & גְּאוֹנִים *Geonim*, qui propter ſingularem eruditionem, quâ alios ſuperabant, excellentes, ſive magnifici vocabantur: idem ſentiunt Kabbaliſtæ, qui ex literis hodiernis Hebraicis multa myſteria elicientes, ea omnia non ad Eſram, ſed ad Moſen & Prophetas retulerunt: hinc probatur eos crediidiſſe has hodiernas literas Hebraicas eſſe primigenias: aliter enim originem myſteriorum Eſdrę, & non ipſis librorum Authoribus adſcripſiſſent.

IV. Etiam recentiores Judęorum doctores ambabus ulnis anteceſſorum ſuorum Hebræorum ſententiam amplectuntur, inter hos primum locum obtinent *Aben Ezra*, & *Salomon Iarchi*, qui ambo circa ſeculum undecimum poſt nativitatem Chriſti vixerunt, horum ille propter inſignem ſcientiam tam in Theologia, quàm in Philoſophia vocatus eſt הֶחָכָם *Sapiens*: hic vero κατ' ἐξοχὴν nominatus eſt *Interpres Legis*, & à Judæis pro ſemipropheta habetur, quia futuros rerum eventus dicitur prædixiſſe. Qui plurium Hebræorum ſententias tam antiquorum, quam recentiorum, ut & Chriſtianorum ſcil. *Poſtelli, Marci Marini, Theodori Bibliandri, Baronii, Schickhardi, Hugonis Brughtoni* &c. videre deſiderat, adeat *Cl. Buxtorfium* in diatriba ſuperius allegatâ, ibique videbit Hebræorum, & Chriſtianorum ſententias ex Talmude, aliiſque libris verbotenus citatas. Nemini hic mirum videri debet, quod authoritatibus doctorum ſententiam noſtram probavimus: quæſtio enim hiſtorica eſt, quæ optime authoritatibus doctorum, & præcipue Judęorum probatur, quia Judæi multa per traditiones de manu in manum à majoribus ſuis acceperunt, quorum veritas rationibus dilucidè demonſtrari non poteſt.

V. Hactenus teſtimonia perſonarum in apricum protulimus, ſequuntur teſtimonia realia deſumta tum ex veteribus monetis, tum ex antiquis monumentis. R *Aſarias* refert, quod apud Davidem Panſam civem Mantuanum viderit nummum argenteum, in cujus unâ parte erat figura capitis humani, cum his vocibus margini adſcriptis, שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ *Rex Salomon*,

in altera vero parte erat figura templi cum tali inſcriptione הֵיכַל הַמֶּלֶךְ *Templum Regis*, utraque ſcriptura erat quadrata, ſive hodierna Hebraica. Præterea *Sclnckhardus* in libro de numnis Hebræorum ſtatuit Hieroſolymis effodi antiquos æneos nummos, regno adhuc florente procuſos, ex unâ parte vultum Regis, ex alterâ vero parte templum continentes cum literis ab utraque parte hodiernis Hebraicis. Hi nummi, præcipuè poſteriores *Cl. Capello* ſuſpecti ſunt, quia ipſi non videtur veroſimile, quod tam opulentus Rex permiſiſſet imaginem ſuam in nummis æneis excudi. Sed penitius conſideranti hoc ipſum nullo modo mirum videbitur: nam ad merces viliores emendas fuerunt utiles, imo neceſſarii: quis enim viliſſimam aliquam mercem, quæ obolo, vel triente, aut minori pretio venalis fuit, nummo aliquo aureo, vel argenteo emiſſet. Deinde quod putet nummos æneos præcedentium Regum ſuffeciſſe, hoc nihil probat: nam nummi ſæpiſſime vel amittuntur; vel in alia regna ſive provincias mittuntur; vel quidam lucri cauſa eoſdem liquefaciunt, vel etiam Reges, ad augendam authoritatem, & notificandum nomen, effigiem ſuam in omnis generis nummis procudunt. Præterea parum eſt, quod afferat eſſe ex ſententiâ Judæorum contra ſecundum Decalogi præceptum, vultum & nomen ſuum nummis aliquibus inſculpere: nam etſi hodierni Judæi credant non fuiſſe in uſu, & eſſe contra ſecundum præceptum, inde tamen non ſequitur, quod antiqui Judæi tempore Prophetarum, & Salomonis hoc idem crediderint: Rex ille, ut & antiqui Judæi melius erant edocti, quam quod credidiſſent eſſe contra ſecundum præceptum imagines Regum in nummis exprimere. Denique conjectura Villalpandi Capello probabilis videtur, qui conjicit hos nummos ab Herode in honorem Marci Antonii eſſe procuſos, quia effigies Antonii effigiem Salomonis optimè referebat: ſed hæc Villalpandi conjectura abſque ulla probatione, & ſpecie veritatis profertur.

VI. Poſt nummos proferuntur monumentorum inſcriptiones, inter illas eſt inſcriptio Sepulchri, cujus *Benjamin* in

itinerario ſuo *pag. edit. Elzev. 49.* mentionem facit: hic teſtatur ſe vidiſſe in ſpeluncâ quâdam ſepulchra Patriarcharum, & inter cætera ſepulchrum Abrahami, cui literis חֲקוּקוֹת *ſculptis*, hæc verba inſcripta erant, זֶה קֶבֶר אַבְרָהָם אָבִינוּ ע״ה *hoc eſt ſepulchrum Abrahami patris noſtri beatæ memoriæ.* Sed hoc teſtimonium, etiamſi à quibuſdam proferatur, non videtur alicujus eſſe momenti, quia ab homine mendaciſſimo, & ineptiſſimo prolatum eſt; non enim novum in ipſo mendacium eſt: ſcribit enim *pag.* 15. Romulum metu Regis Davidis, & Joabi ducis exercitus urbem Romanam condidiſſe. Fortaſſe etiam à recentioribus Judęis hęc verba inſcripta ſunt: nam Phariſæi ſtudioſi admodum fuerunt in exſtruendis, & ornandis Prophetarum ſepulchris, & ipſe Benjamin *pag.* 48. ſcribit hæc ſepulchra in ſepeluncâ eſſe מִגּוֹיִם à *Gentibus*, id eſt, Chriſtianis extructa: non etiam expreſſe dicit Benjamin, quod hæ literæ fuerint hodiernæ Hebraicæ, ſed tantum ſcribit fuiſſe חֲקוּקוֹת *ſculptas*, & omnis generis literæ ſculpi poſſunt. Atqui inquiet nonnemo, Benjamin utpote Judæus peregrinas literas non intellexiſſet. Sed reſponderi poteſt, quod multi Judæi non tantum Hebraicam, verum etiam alias linguas calleant, quidni & characteres Samaritanos? Majemonides Arabice conſcripſit librum ſuum, qui vocatur מוֹרֵה נְבוּכִים *Doctor perplexorum.* Aben Eſra Arabicam linguam novit: præterea notitia diverſorum characterum in Benjamine non fuit mira, quoniam per diverſa regna profectus fuit, ideoque, hac inſcriptione Benjaminis præteritâ, ad aliam magis probabilem deſcendamus: ſcil. ad inſcriptionem, cujus mentio fit *Exod.* 28. 36. quæ laminæ aureæ ſummi Pontificis inſcripta erat. In hâc laminâ ſcripta erant hæc verba קֹדֶשׁ לַיהוָה *Sanctitas Dei.* Hieronymus teſtatur nomen Dei huic laminæ quatuor Hebraicis literis יהוה fuiſſe inſcriptum: ſi Hebraicis, ergo non Samaritanis; literę enim Samaritanę tempore Hieronymi non vocabantur Hebraicæ. Præterea R. Eliezer in Talmude aſſerit, quod viderit laminam in urbe quadam, cui inſcriptæ erant in unâ linea hæ voces קֹדֶשׁ לַיי *Sanctitas Dei*: ſi characteribus tum temporis, cum Rabbi hoc ſcriberet, non uſitatis

tis has voces inſculptas inveniſſet, probabile videtur, quod verbulo hoc indicaſſet: ſcio equidem argumentum negativum firmiter non probare, attamen probabile eſt.

VII. Rationibus noſtra ſententia etiam confirmari poteſt: quarundam *Sectione* 3. mentionem feci, ſequuntur jam aliæ, quarum prima deſumta eſt à natura, & ingenio Judæorum: Judæi enim ita tenaces ſunt, quàm qui tenaciſſimi eorum, quæ ſemel defenderunt, & crediderunt, præcipuè in rebus ſacris, quæ ad gloriam gentis ſuæ facere videntur: potius mortem obirent, quam ut paterentur minimùm in Lege, vel traditionibus mutari: Quis veroſimiliter judicare poteſt, quod Judæi permiſiſſent ſibi adimi eos characteres, quos tam diu habuerant, & quos à Deo in tabulis, & à Moſe in Lege acceperant: præterea non eſt credibile, quod Judæi permiſiſſent, Eſram ſacros characteres propter Samaritanos, quos vatiniano odio perſequebantur, mutaſſe. Judæi quidem aliquid commune habere cum Samaritanis in rebus indifferentibus recuſarunt, ſed inde non ſequitur, quod illos ſacros characteres genti ſibi tam inviſæ reliquerint, & è contra profanos elegerint. Sed veroſimilius eſt Eſdram ſacros characteres in captivitate Babylonica ex parte communes poſt ſolutam captivitatem Babylonicam plane communes, & vulgares effeciſſe, & Samaritanas Samaritis reliquiſſe. *Objicit Capellus*, quod Judæi tum temporis non adeo ſuperſtitioſi fuerint, ut Legem Dei conſtituerent in cortice, in membranis ſive in literis: deinde Lex æquè benè deſcribi potuit characteribus Hebraicis, quàm antiquis Samaritanis. *Reſp.* Judæi ſuperſtitionis inſimulari hâc in parte non potuerunt, quod characteres ſacros, ſibi à Deo, ſummo legiſlatore, & Moſe Prophetâ traditos, retinere maluerint, quàm eoſdem hominibus inimiciſſimis relinquere: & licet non putarint fundamentum religionis in eo eſſe ſitum, tamen non videtur veroſimile, eos abſque ullâ urgente neceſſitate voluiſſe hos veteres characteres mutare. Præterea dato non conceſſo Legem æque commode characteribus Hebraicis, quám Samaritanis potuiſſe deſcribi, inde tamen non ſequitur, quod in

Digitized by Google

arbitrio Eſdræ fuerit literas antiquas Hebraicas levi de cauſa in Samaritanas mutare.

VIII. Altera ratio deſumitur ab impoſſibili, quod Eſdras non potuerit antiquos characteres mutare, tum propter præconceptam opinionem, & pervicaciam Judæorum, tum etiam quia exemplaria Veteris T. per totum orbem fuerunt diſperſa: multi enim Judæi erant in Babylonia, ubi ſcholas, & Academias ſuas habebant, & multi in Palæſtina, penes quos plurima Legis exemplaria ſuperfuerunt, quę omnia in poteſtate Eſræ non fuerunt, adeo ut, ſi voluiſſet volumina Pentateuchi antiquis literis exarata vel Vulcano committere, vel in favillas redigere, non potuiſſet. *Objicit Capellus*, quod exemplaria Legis tum temporis ita rara fuerint, ut vix unum atque alterum exemplar Legis ſuperfuerit, adeo ut veluti miraculo fuerit deputatum, quod Legis volumen in quâdam arcâ templi tempore Regis Joſiæ ſit inventum, 2 *Chron.* 34. 14. *Reſp.* 1. Non mirum fuit, quod tale Legis exemplar fuerit rarum, & Pontifici admirationi: hic enim Pontifex invenit in arca ipſum authenticum Moſis exemplar, quod Moſes propriâ manu exaraverat, & ob illud authenticum Moſis exemplar ita admiratus fuit: vidit enim hoc exemplar ſacris, & non profanis characteribus fuiſſe exaratum, quod procul dubio nunquam viderat. 2. Poſito, Judæos ante captivitatem Babyl: in exſcribendis codicibus ſacris fuiſſe negligentes, inde non ſequitur, quod etiam in ipſa captivitate Babylonica, vel poſt eam æque negligentes fuerint: nam homines ſolent in aſſlictionibus ardentiores eſſe in pietatis ſtudio, quàm cum omnia ex animi voto ſuccedunt: præterea penuria exemplarium, ſi fuerit, non tam incuriæ, quam quidem malitiæ Judæorum adſcribenda eſt: ſæpe enim Judæi odio habuerunt S. Scripturam, quia illos idololatriæ accuſabat. 3. Maxime probabile videtur Legis exemplaria, vulgari linguâ conſcripta, tempore Regum, & deinceps fuiſſe plurima, quia quilibet vulgaris Iſraelita, artem ſcribendi edoctus, exemplar Legis ſibi exſcribere tenebatur, at ſi literarum rudis eſſet, exemplar ab alio deſcriptum, ære ſuo emebat. Hoc probat Majemonides *Hal. Tephil.*

phil. cap. 7. quilibet ſibi ipſi exemplar Legis exſcribere tenetur, etiamſi parentes ipſi exemplar reliquerint, & ſi propria manu exſcripſerit, perinde eſt ac ſi de ipſo monte Sinai accepiſſet. Sin literas neſciat, ab aliis pro ſe ſcribi curabit. Et non tantum vulgares Iſraelitæ, ſed etiam ipſi Reges Iſraelitarum tenebantur ſibi Legem exſcribere, & ſi Reges à parentibus ſuis non accepiſſent Legis exemplar, duo exemplaria exſcribere tenebantur, hoc probat idem Majem. *Hal. Mel. cap.* 3. qui addit, quod Reges debuerint unum exemplar aſſervare in theſauris ſuis, & alterum nunquam à ſe removere, niſi cum irent ad latrinam, aut balneum, vel loca impura: cum exirent in prælium, vel reverterentur ex prælio, ſecum habebant idem exemplar, imo cum convivarentur in conſpectu habebant. Hinc concludimus exemplaria Legis inter Judæos non fuiſſe rara, & per conſequens Eſras non potuit literas ſacras in omnibus exemplaribus mutare.

IX. Tertia ratio, quæ à Poſtello adfertur, deſumta eſt ex verbis Chriſti, *Matth.* 5. 18. *Iota unum, aut unus apex non tranſibit à Lege*: per *jota* intellexit Chriſtus minimam literam Alphabeti, neceſſarium ergo eſt eam eſſe antiquam, & genuinam ſcripturam Legis, in quâ litera *Iod* eſt minima litera Alphabeti: atqui hoc in linguâ Samaritanâ locum habere nequit, quia in linguâ Samaritanâ litera *Iod* eſt è maximis Alphabeti literis, referens ferè inverſum α Hebræorum. Hiſce argumentis ſententiam noſtram pro antiquitate hodiernarum literarum probavimus; diſſertatione ſequenti argumenta, pro contraria ſententia afferri ſolita, examinabimus.

DISSERTATIO DUODECIMA

De Literarum Hebraicarum Antiquitate,

PARS POSTERIOR.

Reſp. Nicolao Haring Ooſtz: Batavo.

Ad diem 19. *April.* 1654.

SECTIO I.

SUperiori diſſertatione variis argumentis probavimus Samaritanos characteres non eſſe primigenios, & authenticos Veteris T. characteres, à Moſe in deſcribendo Pentateucho, & à Deo in exarando decalogo in tabulis lapideis uſurpatos: quandoquidem tamen multi ſunt magnæ authoritatis, & doctrinę viri, qui contrariam defendunt ſententiam, ſcil. hodiernos characteres Hebræos ab Ezra demum eſſe inventos, & è contra characteres Samaritanos eſſe primigenios, quibus Moſes Legem, & Deus decalogum exaravit: ideo, quam veri ſpeciem contraria ſententia habeat, ex argumentis contrariis videbimus. Argumenta, quibus contrariæ ſententiæ patroni ſuam opinionem ſtatuminare conantur, ſunt vel inartificialia, ſive teſtimonia, tum Judæorum, tum etiam Chriſtianorum; vel artificialia ſive rationes: argumenta præcipua, in contrarium opponi ſolita, ordine confutabimus.

II. Veteres Rabbinos quod attinet, duorum tantum Rabbinorum afferuntur teſtimonia, ſcil. *Rabbi Ioſis* doctoris miſchnici, & *Mar Sutra* doctoris Gemarici: quidam his duobus Rabbinis etiam duos Judæos, Hieronymi præceptores doctiſſimos, annumerare ſolent, ex hoc ſolummodo fundamento, quia Hieronymus in illa ſententia dicitur fuiſſe, & ſi Hieronymus

nymus fuerit in contraria ſententia, ergo veroſimile videtur ipſum contrariam hanc ſententiam didiciſſe à præceptoribus ſuis. Duo primi Rabbini planè videntur eſſe in contraria ſententia: ſtatuunt enim in Thalmude tractatu Sanhedrin (citante Buxtorfio) Ezram Legem Iſraelitis dediſſe בִּכְתָב אַשּׁוּרִי *Scripturâ Aſſyriacâ. Reſp.* ſuperiori diſſertatione docui, quare hodierna ſcriptura vocetur Aſſyriaca, ſcil. vel quia Daniel, & Ezras hodiernam ſcripturam, utpote ſacram, pauciſque notam in Aſſyria Iſraelitas docuerunt: vel vocatur Aſſyriaca à verbo אִשֵּׁר *beatum reddere* &c. 2. In allegato loco Talmudis eſt diſſenſio inter doctores, unus ſcil. *Rabbi Ioſe* videtur ſtatuere literas Hebraicas antiquas eſſe mutatas in Samaritanas: ſed huic *Rabbi Ioſe* contrariantur tres Rabbini, primus eſt *R. Iehuda*, qui propter inſignem pietatem nomine הַקָּדוֹשׁ *Sancti* fuit inſignitus: hic eſt ille *Iehuda*, qui, cum videret ſapientiam Judæorum quotidie imminui, legemque oralem oblivioni tradi, cogitavit de conſervanda lege orali, propterea omnes ſchedas Judæorum, in quibus unuſquiſque legem oralem memoriæ cauſa deſcripſerat, collegit, & ex illis סֵפֶר מִשְׁנָיוֹת *librum traditionum* compoſuit, hujus *Iehudæ* authoritas majoris æſtimatur, quam *Rabbi Ioſis*: Judæi enim ut plurimum ſententiam, ſecundum mentem *R. Iehudæ* deciſam, amplectuntur, quod videri poteſt ex circulis deſcriptis in Miſchnâ cum punctis Anno 1646. Amſtelodami à *Menaſſe ben Iſrael* editâ. Huic *Iehudæ* accedunt duo alii Rabbini, ſcil. *R. Simeon*, & *R. Eleaſarus*: tres igitur pro noſtra ſententia pugnant, & ſecundum regulam Talmudicam ſententia ex plurium ſuffragiis determinanda eſt. 3. Verba *R. Ioſis* poſſunt intelligi de mutatione, qua Ezras ſcripturam ſacram, vulgaribus Judæis ignotam, propter odium Samaritanorum in uſum reſtituit. Duplex temporibus Ezræ fuit ſcriptura *Sacra* ſcil. & *Prophana*: illâ Deus exaravit decem verba in tabulis lapideis, & Moſes Legem ſuam: etiam illâ ſcil. Sacrâ Scripturâ videntur à Moſe conſcripta tredecim Legis volumina, quorum unum repoſuiſſe dicitur in arcam eum in finem, ut illud exemplar, ſi quis Legem adulterare vellet, ex arca produceretur. Reliqua duodecim

ex-

exemplaria pro duodecim tribubus exſcripta eſſe Judæi aſſerunt. Præterea putamus licitum fuiſſe aliis Judæis (ſed ob ſingularem venerationem à Scriptura Sacra abſtinuerunt) hac Scriprura Sacra in codicibus ſacris exſcribendis uti. Sed prophanâ ſcripturâ arbitramur ſcriptos fuiſſe vulgares libros Legis, quibus in communi uſu, vel in ſcholis uſi fuerunt: etiam in commerciis, contractibus civilibus, monetis, omnibuſque vulgaribus ſcriptis prophanam ſcripturam adhibitam fuiſſe certum eſt. Reſpondemus igitur cum Judæis, Ezram ſacras literas, quę antea latitabant, doctioribuſque tantum notæ erant, in lucem protuliſſe, & ex privatis eaſdem communes feciſſe propter Samaritanos, qui vulgarem ſcripturam retinuerunt. Hac diſtinctione duplicis characteris ſemel admiſſa, pleræque objectiones, contra noſtram ſententiam moveri ſolitæ, facili negotio ſolvi poſſunt: hæc ſententia plurium Judæorum, ut & Chriſtianorum nititur authoritate, quorum teſtimonia verbotenus allegata videri poſſunt in *diſſert. Cl. Buxtorfii de litteris Hebr.* Cl. Capellus, videns ſententiam de duplici charactere maximè ſententiæ ſuæ adverſari, omnibus viribus conatur hunc duplicem characterem, ſacrum ſcil. & prophanum exſibilare, ſic argumentando ſive interrogando: ſi extra Legis tabulas, & Moſis codicem autographum character ſacer fuerit uſitatus, ſed raro, apud quos, vel inter quos fuit tum uſitatus? *Reſp.* Inter Judæos omnes, qui libros ſacros tali charactere ſcribi voluerunt: non tantum enim liber Moſis autographus ſacro charactere fuit inſignitus, ſed etiam apographi varii, quibus tum Judæi doctiores, aliique fuerunt uſi, tum qui in ſynagogis publicis ſervati fuerunt: etiam Judęi communiter in phylacteriis, & מזוזות, poſtibus ædium affigi ſolitis, exſcribendis, ſecundum hodiernam conſuetudinem ſacro charactere uſi fuerunt: hac reſponſione omnes ſequentes objectiones in fumum abeunt.

III. Inter Judæos recentiores eſt *R. Ioſephus Albo*, qui fere ſolus contrariam ſententiam defendendam ſumpſit: ſed huic unico opponimus alios, & quidem doctiores ſcil. *Aben Ezram, R. Salomonem,* & *Rambam*, Hebraicarum literarum genuinam anti-

antiquitatem agnoſcentes. Quemadmodum uni *Eliæ Levitæ* fides nulla adhibenda eſt in eo, quod dicat puncta vocalium & accentuum eſſe recentia, & à Maſorethis Tyberienſibus inventa, ita etiam hic *Ioſephus*, ab omnibus fere Judęis diſcrepans, nullam fidem meretur.

IV. Omiſſis teſtimoniis Judæorum ad teſtimonia Chriſtianorum deſcendamus, horum tanti non ſunt facienda, quam quidem Judæorum: Chriſtiani enim pleraque, quæ ad hiſtoriæ Judaicæ illuſtrationem faciunt, ex Judęorum ſcriptis excerpunt. Præcipuus ex Chriſtianis, contrariam ſententiam defendens, eſt D. Hieronymus, qui circa quartum ſæculum vixit: multi, hunc quaſi numen, in hac quæſtione venerantur. Teſtimonium ipſius eſt deſumptum ex præfatione in libros Samuelis, ubi hæc inveniuntur verba: *Viginti & duas eſſe literas apud Hebraos, Syrorum quoque lingua & Chaldaorum teſtatur, qua Hebraa magna ex parte affinis eſt. Nam & ipſi viginti duo habent elementa, eodem ſono, ſed diverſis Characteribus. Samaritani etiam Pentateuchum Moſis totidem literis ſcriptitant, figuris tantum & apicibus diſcrepantes. Certumque eſt, Eſram Scribam, Legiſque Doctorem, poſt captam Hieroſolymam, & inſtaurationem Templi, ſub Zorobabele alias literas reperiſſe, quibus nunc utimur, cum ad illud uſque tempus, iidem Samaritanorum & Hebraorum characteres fuerint.* Reſp. 1. Fortaſſe Hieronymus illud accepit ab Euſebio, vel à Judæis præceptoribus ſuis, qui forte in illa ſententia fuerunt, vel ab ipſis Samaritanis (qui olim gloriabantur, & adhuc hodie noſtra memoria gloriantur ſe Moſis autographum penes ſe habere) vel ab omnibus ſimul. Jam, non mirum eſt, ſi viderit conſtantem vel Samaritanorum, vel præceptorum ſuorum, utpote doctiorum, ſententiam, quod dixerit *certum eſt*, diſcipuli utplurimum præceptorum ſuorum defendunt ſententiam, & illam ſolam fere omni exceptione majorem eſſe exiſtimant, præcipue tum, quando diſcipuli judicant præceptores ſuos eſſe viros doctos: Sed Hieronymus magni fecit præceptores ſuos propter inſignem eruditionem: alicubi enim ſcribit ſe duos doctiſſimos Judæorum Rabbinos habuiſſe, quorum unus ſcil. Lyddenſis magna apud Judæos fuit in admiratione propter

eximiam ſuam doctrinam & rerum Judaicarum ſingularem peritiam. Non mirum ergo, quod hanc ſententiam, tanquam certam, defenderit: audiverat fortaſſe Samaritanos hoc conſtanter aſſeverare, & præceptores ſuos iiſdem non contradicere;ſed è contra in eandem inclinare ſententiam,& fortaſſe alios Judæos præter præceptores ſuos ſuper hac quæſtione non conſuluit, aut ſi conſuluerit, præconcepta opinio de præceptorum ſuorum doctrina facile contrariam ſententiam tanquam falſam rejecit. 2. Alii, ut *Picus Mirandulanus*, & *Reuchlinus* aliter reſpondent ſcil. Hieronymum loqui de quinque literis מנצפך, ſive finalibus: quinque enim litteræ in lingua Hebraica aliter ſcribuntur in medio, aliter in fine, & ſcriptura Samaritana nullas literas finales agnoſcit,ſed omnes literæ ubique tam in medio, quam in fine vocum eodem modo ſcribuntur: arbitrantur igitur Hieronymi ſententiam fuiſſe, quod Ezras quinque illas literas finales literis viginti duabus uniformibus addiderit. 3. *VVilhelmus Schickhardus* explicat Hieronymi locum de vocalibus, quas ſecundum ſententiam plerorumque Judæorum tam veterum, quam recentiorum Ezras addidit. 4. Multis videtur probabile, quod Hieronymus intellexerit illam mutationem, qua Ezras characteres ſacros populo ignotos, & rarò à populo adhibitos,produxit, & communes fecit, relictis characteribus prophanis Samaritanis, cum quibus Judæi noluerunt ullam familiaritatem colere, tum quia Judæorum erant infenſiſſimi hoſtes, tum quia religionem à Judæorum religione diverſam profitebantur.

v. Alter ex Chriſtianis eſt Euſebius, Cæſareæ Palæſtinæ Epiſcopus, qui in Chronico ſuo hæc verba ſcribit: *Fuit Eſras legis divinæ eruditiſſimus, & clarus omnium Iudæorum magiſter, qui de captivitate regreſſi fuerant in Iudæam, affirmaturque divinas ſcripturas memoriter condidiſſe,&, ut Samaritanis non miſcerentur, literas Iudaicas commutaſſe. Reſp.* 1. Ad hanc objectionem ſolvendam valet reſponſio quarta,quàm dedimus *Sect. præcedenti.* 2. Euſebius videtur non tam ex propria ſententia loqui, quàm quidem ex ſententia aliorum: hæc conjectura valde probabilis videtur,

tur, quia Euſebius dicit, *affirmatur divinam ſcripturam memoriter condidiſſe, & literas Iudaicas commutaſſe: affirmatur* ſcil. ab aliis, non ab ipſo Euſebio: quod hæc videtur ipſius eſſe opinio, probatur ex eo, quia dicitur, *Ezram divinas ſcripturas memoriter condidiſſe*, quod falſum eſt: & nullo modo videtur veriſimile Euſebium putaſſe omnes leges tam autographas, quàm apographas ſemel Vulcano eſſe commiſſas, & ab Ezra miraculoſo modo eſſe reſtitutas: nam figmentum eſt, nec ab ipſis defenſoribus characteris Samaritani defenditur: præterea & à *Nehemia cap. 8. verſibus* 2. 4. refutatur. *Omnes rogabant Ezram, ut afferret librum legis, & legit ex eo ante plateam illam, quæ eſt ante portam aquarum &c.* Hic non dicitur, quod ex cerebro ſuo finxerit legem, ſed quod legerit ex lege, quam ibi invenit. 3. Vel ſi ex propria ſententia loquatur, fortaſſè hanc ſententiam didicit ex Samaritanis, habitantibus Ceſareæ, ubi Epiſcopum egit: Cæſareæ enim multi Samaritani degebant, ut refert *R. Benjamin*, hic dicit in itinere ſuo ſe Cæſareæ ducentos Cuthæos, id eſt, Samaritanos inveniſſe: Samaritani enim ſępiſſime tum in Talmude, tum in loco R. Benjamin Cuthæorum nomine veniunt, cum dicit כותים הם היהודים השומרונים *Cuthæi ſunt Iudæi Samaritani.*

VI. Nummos & Siclos antiquos quod attinet, dicuntur olim, & adhuc hodie in terra Iſraelis effodi ſiclos antiquis characteribus Samaritanis ſignatos, in quibus ab una parte depicta eſt urnula aurea, in quâ Manna tempore Veteris T. conſervabatur, cum his vocibus שקל ישראל *Siclus Iſraelis*: ab altera vero parte expreſſa erant hæc verba ירושלים הקדושה *Hieroſolyma Sancta.* Hi ſicli non ſunt cuſi à Samaritanis, quia illi urbem hieroſolymam, ſibi ita exoſam, tali titulo non coronaſſent: Samaritani enim non templum Hieroſolymitanum, ſed illud in monte Garizim, ſanctum eſſe æſtimabant: ergo à Judæis ſunt excuſi, & per conſequens Samaritanorum character fuit inter Judæos tempore templi primi uſitatus. *Reſp.* Largâ manu concedimus hodiernum characterem Samaritanum inter Judæos ſtante templo primo fuiſſe uſitatum: ſed quęſtio eſt, an ille character tantum in uſu fuerit?

Hoc nunquam contrarię ſententię patroni probabunt, præterea contrarium demonſtravimus ſuperiori diſſertatione ex Schickardo ſcil. Hieroſolymæ effodi antiquos æneos ſiclos, regno florente excuſos, quibus ab utraque parte literæ hodiernæ Hebraicæ impreſſæ ſunt. Dicimus igitur, quod tempore templi primi in uſu fuerit duplex character, ſcil. Hebręus hodiernus, & Samaritanus: prior fuit Sacer; poſterior vero prophanus, & communis, quo ſicli ſignabantur, aliæque inſcriptiones deſcribebantur.

VII. Quod quidam objiciunt, literas Samaritanas eſſe antiquas & primigenias Hebręorum literas, quia Samaritani adhuc hodie oſtendunt exemplar Legis authenticum, ab ipſo Moſe exaratum? *Reſp.* 1. Falſum eſt, Samaritanos adhuc poſſidere ipſum authenticum Moſis exemplar: puto exemplar illud, quod oſtendunt, eſſe ſuppoſititium: nullum enim eſt dubium, quin illud exemplar Moſis authenticum vel igne fuerit conſumptum, vel alio modo diſruptum: nam loca publica, in quibus ſacri codices ſervabantur, ſępiſſime fuerunt diruta, combuſta, & ab hoſtibus ſpoliata. 2. Si exemplar aliquod Legis Moſaicæ apud Samaritanos hodie inveniatur, ſcriptum erit charactere vulgari, quali pleraque Legis exemplaria, particularia ſcil. ſcribebantur: nam quædam Legis exemplaria tempore Veteris T. fuerunt exarata characteribus Samaritanis, utpote prophanis & communibus.

VIII. Autores, qui pro Samaritano charactere militant, non nullas rationes opponere ſolent, quarum prima deſumpta eſt ab ipſa appellatione, vocatur enim ab ipſis Hebręis כְּתָב אַשּׁוּרִי *Scriptura Aſſyriaca*, quia Iſraelitæ eam, ut *R. Ioſe* aſſerit, ex Aſſyriâ ſecum attulerunt. *Reſp.* Superiori diſſert. ſect. 2. explicavi, quare hęc ſcriptura vocetur aſſyriaca, & quomodo verba *R. Ioſis* intelligenda ſint.

IX. Præterea argumentantur ex *Deut.* 17. 18. וְכָתַב לוֹ אֶת־מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת *& ſcribet ſibi* Miſchne *Legis hujus in libro.* Per מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה. intelligunt mutationem Legis quoad ſcripturam. *Reſp.* משנה non derivatur à שָׁנָה quatenus ſignificat *mutare*, ſed *duplicare* ſive *iterare*; radix enim utrumque ſignificat, ſenſus hic eſt, ut doctiſ-

doctiſſimus Majmon bene explicat, quod ſinguli Reges, ſi parentes ipſis non reliquiſſent exemplar Legis, bina Legis exemplaria exſcribere tenerentur.

x. Pergunt ita hiſtoricè argumentari: Judæi, in captivitate Babylonica deliteſcentes, linguam & ſcripturam Chaldæorum familiarem ſibi fecerunt, & è contra proprios characteres oblivioni tradiderunt, ideoque probabile videtur Eſram poſt ſolutam captivitatem Babylonicam in commodum Judæorum, qui reverſi ſunt ex Babyloniâ, Legem charactere Chaldaico deſcripſiſſe. *Reſp.* 1. Etiamſi concedatur Hebræos, in Babylonia habitantes, linguam Chaldaicam & characteres Chaldaicos didiciſſe: inde tamen non ſequitur, quod Legem Dei charactere ſacro exaratam in Babylonia non retinuerint. 2. Veroſimile eſt, Eſram à captivitate Babylonica, ſi characteres in Babylonia mutaſſet, quod tamen probari nequit, antiquum Hebrææ linguæ characterem, ut circa totum Dei cultum fecit, in integrum reſtituiſſe: Ezras enim dicitur Legem reſtituiſſe: ſed an hoc eſt Legem reſtituere, cum quis characteres divinos mutat in prophanos? 3. Nondum probatum eſt hodiernas Hebraicas literas fuiſſe Chaldæorum proprias: ſed veroſimilius eſt, Chaldæos characteres illos ab Hebręis didiciſſe.

xi. Ultimò R. *Ioſephus Albo* ſic argumentatur, quod Ezras propter ſonticam cauſam characteres ſacros cum Chaldaicis permutaverit, ſcil. ut hac ratione inter Judæos eſſet perpetuum memoriale liberationis ex captivitate Babylonicâ. *Reſp.* hoc aſſeritur abſque ulla veriſimilitudine: nam ſi hoc ita eſſet, proculdubio Ezras aliquam feciſſet illius memorialis ſive monumenti mentionem: ſed ipſe Ezras, aliique Scriptores alto ſilentio illud prętereunt. Hoc, antequam finiam, lectoribus conſiderandum relinquo, quod ſi dicatur characteres Samaritanos eſſe authenticos, tum etiam ſimul ſtatuitur puncta vocalium & accentuum non eſſe authentica, & per conſequens ſacra Scriptura erit inſtar naſi cerei in multas formas mutabilis: ſed quod puncta authentica ſint, proximis diſſertationibus probabimus.

DISSERTATIO DECIMA TERTIA

QUÆ EST

De Genuinâ Punctorum Vocalium, & Accentuum in Veteri Teſt. Antiquitate.

PARS PRIMA.

Reſp. HENRICO CLOPSACHT, Amſtelo-Bat.

Ad diem 2. Septemb. 1654.

SECTIO I.

CLar. *Ludovicus Capellus* linguæ Sanctæ Profeſſor Salmurienſis anno hujus ſæculi vigeſimo quarto in lucem edidit librum aliquem, quem nominavit *Arcanum punctationis revelatum*. Hic liber nomine *Capelli* non fuit excuſus (fortaſsè propterea, quia novam ſententiam defendebat, quam multis ingratam fore non dubitabat) ſed *Thomas Erpenius* Profeſſor Lugdunenſis in urbe illa editionem illius libri procuravit, qui etiam peculiari ſuâ præfatione libro, & ſententiæ illi novæ magnam authoritatem conciliavit. *Capellus* in hoc libro omnibus viribus conatur probare puncta vocalium & accentuum, in textu Hebraico jam uſitata, non eſſe addita à Moſe, reliquiſque ſacris Scriptoribus; ſed à quibuſdam Maſorethis Tyberienſibus, qui poſt ſæculum quintum à nativitate Chriſti ſecundum ipſius ſententiam vixerunt. Hæc ſententia de novitate punctorum Hebraicorum multis arriſit, alios tamen ſummopere offendit, inter cæteros Cl. Buxtorfium, qui etiam ſpeciali libro ſententiam & librum Capelli anno quadrageſimo octavo hujus ſeculi ſolidè

ſolidè refutavit, ea propter vix operæ prætium eſſet argumenta Capelli, quibus novitatem punctorum defendere conatur, hic repetere, eademque refutare : ſed quandoquidem liber Capelli ipsâ raritate ferè rarior eſt, & ille, ut & Buxtorfii tractatus Capello oppoſitus valde prolixi ſunt, quales ſpiſſos libros de unâ tantum quæſtione Philologicâ perlegere non omnium patitur patientia, & conditio, ideo nos breviter, quantum fieri poteſt, argumenta tum noſtra, pro antiquitate punctorum adferri ſolita in apricum producemus, eaque urgebimus, & ab exceptionibus vindicabimus : tum etiam argumenta contraria, quæ Capellus pro novitate punctorum profert (inſiſtens veſtigiis Eliæ Levitæ, Judæi Germani) refutabimus. Nos igitur, quoniam ordinem in diſputando quæſtiones Philologicas ſequimur, argumenta ex illis duobus libris deſumemus, noſtraſque reſponſiones & animadverſiones addemus. Verum antequam argumenta utriuſque partis in medium proferamus, prius ſtatus quæſtionis formari, & dilucide proponi debet, ne de lanâ caprinâ rixari videamur. Quæſtio, quæ hic movetur, tangit puncta Hebraica vocalium & accentuum, & quidem Biblica. *Quaritur* igitur: Num puncta vocalium & accentuum, in Bibliis Hebraicis jam uſitata, ſint ab ipſo Moſe, reliquiſque Veteris Teſtamenti Scriptoribus θεοπνεύστοις, qui conſonantium Autores ſunt, aut ab Ezra Propheta? Num verò eadem illa puncta ſint demum multis poſt ſæculis, vel à quibuſdam Judæorum Criticis, qui vulgo Maſorethæ Tiberienſes vocantur, vel ab aliis celebribus Rabbinis adſcripta? Ut hæc quæſtio melius intelligatur, ſententiæ tum Judæorum, tum etiam Chriſtianorum de antiquitate, vel novitate punctorum Hebraicorum, & quidem Biblicorum hic breviter ſunt enumerandæ : hæ ſententiæ de punctorum antiquitate ſunt quatuor; omnes poſt invicem breviter recenſebimus.

Prima ſententia ſtatuit puncta vocalium & accentuum eſſe ab iiſdem Authoribus adſcripta, à quibus conſonæ ſunt deſcriptæ, hoc eſt, à Moſe, reliquiſque Veteris T. Sacris Scriptoribus. Non quærimus hic: An etiam ante Moſen vocales He-

Hebraicæ fuerint uſitatæ ? De eo vix nobis videtur eſſe dubium : nam omnes cæteræ linguæ vocales ſuas habuerunt, quidni etiam præſtantiſſima linguarum, Hebræa ſcilicet, quæ eſt mater, & regina omnium aliarum linguarum ? Et veroſimile videtur cæteras linguas, ad imitationem linguæ Hebrææ, vocales ſuas effinxiſſe. Præteritâ ergo illâ quæſtione, quâ quæritur : an vocales linguę Hebraicæ conſonantibus fuerint coævæ, alia, magis neceſſaria, hic movetur quæſtio de punctis Biblicis: num illa ſint ab iiſdem authoribus inventa, qui conſonantes in Veteri Teſt. expreſſerunt. Authores hujus primæ ſententiæ hoc affirmant : attamen non concedunt hæc puncta conſonantibus Biblicis ſemper fuiſſe appoſita, quia cum Judæi ſub templo primo ex quotidiano loquendi & legendi uſu etiam ſine vocalibus promptè & expeditè legerent, mos adſcribendi vocales apud quamplurimos Judæos, tum propter illam promptitudinem legendi, tum propter difficultatem codices ſacros exſcribendi in oblivionem venit uſque ad Eſram Prophetam, qui puncta in uſum revocavit, & eadem ſecundum antiquum modum reſtituit.

11. *Altera* ſententia defendit puncta multo eſſe recentiora, refertque eadem ad tempora Eſdræ Prophetæ, qui Eſdras in ſubſidium facilioris lectionis, & remedium oblivionis unà cum Collegis, viris Synagogæ magnę, puncta vocalium, & accentuum conſonantibus addidiſſet, adeo ut ſecundum hujus ſententiæ patronos ante Eſram, qui circa ſextum ſæculum ante nativitatem Salvatoris noſtri vixit, nunquam ulla puncta vocalium, & accentuum conſonantibus fuerint appoſita: hi Authores nihilominus ſtatuunt hæc hodierna puncta textus Hebraici eſſe vera, & genuina puncta juxta mentem, & ſenſum Moſis, Prophetarum, reliquorumque ſacrorum Scriptorum expreſſa : putant enim Authores hujus ſecundæ ſententiæ vocales & accentus Moſi in Monte Sinai fuiſſe traditos ſolummodo potentiâ, non vero actu, *hoc eſt*, tantummodo juxta poteſtatem in pronuntiando, & legendo, non vero ſecundum ipſam ſcriptionem : ſed arbitrantur genuinam, & veram legendi rationem per traditionem ora-

lem

Digitized by Google

lem fuiſſe propagatam, & conſervatam, adeo ut Moſes hanc genuinam punctorum rationem tradidiſſet juxta cohęrentiam catenæ Kabbaliſticæ Joſuę, Joſua Senioribus, Seniores Prophetis, Prophetæ Viris Synagogę magnæ: hujus Synagogæ magnæ Eſras fuit caput & præſes, propterea illud ſæpiſſime ſoli Eſdræ adſcribitur, quòd propriè competit centum & viginti viris Synagogę magnæ, qui Hieroſolymæ poſt ſolutam captivitatem Babylonicam congregati fuerunt: de his centum & viginti Viris *vide ſupra differt.* 9. *Sect.* 4. Sed quęret aliquis, quæ cauſæ moviſſent Eſdram ad puncta vocalium, & accentuum adjicienda. *Reſpondeo* ex ſententia Judæorum, quod Eſdras appoſuiſſet primò vocales, tum ut Vetus Teſtamentum impoſterum, deficientibus Prophetis, & invaleſcentibus Judæorum perſequutionibus per vocales tanto purius ab omni corruptione conſervaretur: tum etiam, ut difficultatem libros ſacros legendi tolleret: notiſſimum enim eſt, textum Veteris T. non punctatum eſſe lectu difficillimum, imo decuplo ferè difficiliorem textu Rabbinico non punctato. Vidit Eſras, referente *Ephodeo cap.* 7. ignaviam & pigritiam Judæorum circa ſtudium ſacrorum librorum, cujus cauſam cum cogitaſſet eſſe difficultatem legendi, ex carentiâ vocalium ortam, prudentiſſimo conſilio adjecit vocales, ut vocalium ope cuivis lectio Biblica eſſet facilior: *Secundo* Eſdras adſcripſiſſet accentus, ut iidem lectionem Biblicam redderent ſuaviorem: accentuum enim melodia cordibus hominum, Judæorum ſcil., injicit voluptatem: hic uſus accentuum, deſignans muſicam, eſt recutitis peculiaris; Judæi enim publicè in Synagogis, & ſcholis non legunt textum Hebraicum, quemadmodum Chriſtiani, ſed eandem clarâ voce cantillant, illique cantillationi inſerviunt varii illi accentus Hebraici.

III. *Tertia* ſententia (præteritis Moſe, aliiſque Veteris T. Scriptoribus & Eſdrâ Prophetâ) arbitratur puncta vocalium & accentuum eſſe excogitata, & conſonantibus Hebraicis addita à Maſorethis Tiberienſibus, qui poſt confectum Talmud circa, vel poſt annum à nato Soſpitatore noſtro quin-

gentesimum vixerunt. Hanc novam & superioribus seculis inauditam ſententiam ſolus magno conamine defendendam ſuſcepit Elias Levita, Judæus Germanus, qui ſuperiori ſæculo vixit, & multorum Hebraicorum librorum editione non tantum inter Apellas, ſed etiam inter Chriſtianos clarus extitit, quia Munſterus varios Eliæ libros unà cum verſione Latinâ in lucem emittebat. Hujus Eliæ opinionem Judæi ab eo tempore ſemper rejecerunt, & magno conatu ſe ei opposuerunt. Chriſtiani in diverſa ſententiarum iverunt divortia: quidam ſententiam Eliæ eſſe abſurdam, omnique ratione deſtitutam, judicarunt: inter hos ſunt Buxtorfii, aliique quam plurimi. Alii ſententiam Eliæ, etiamſi novam, tamen tanquam Divinam, & quaſi cœlitus delapſam adorarunt: inter hos primus& præcipuus eſt Ludovicus Capellus, qui non tantum hanc Eliæ ſententiam amplexus eſt; ſed etiam ſpeciali libro contra omnes, contrariam defendentes opinionem, eandem defendit: ſed quemadmodum in errore fieri aſſolet, unus protrudere ſolet alium, idem etiam Cl. Capello accidit. Elias Levita, etiamſi defendat puncta eſſe nova, & recenter inventa à Maſorethis Tiberienſibus, nihilominus ſtatuit hodierna vocalium & accentuum puncta eſſe vera, & genuina, juxta mentem ſacrorum Scriptorum addita, & per conſequens Elias ille ſtatuit, quod hodierna lectio, vocalibus & accentibus notata, ſit infallibilis & Divinæ authoritatis: ideoque ex ipſius ſententia textus ob illam novam vocalium inventionem nullo modo eſt dubia, & ſannis excipienda, ac ſi illi Maſorethæ puncta pro lubitu ſuo conſonantibus addidiſſent: nam ille exiſtimat, quod vera punctandi & legendi ratio non fuerit in Maſoretharum cerebro cuſa; ſed quod per traditionem oralem fuerit propagata, & conſervata. Longe aliter ſentit Capellus, qui ſtatuit puncta hodierna poſſe mutari, aliaque eorundem loco ſubſtitui, ſi commodiorem ſenſum alia punctatio indicaret: verba ipſius *Pag.* 292. ſic ſonant. *Ad loca autem obſcura, dubia & ambigua quod attinet, quæ variam poſſunt admittere punctationem, quis jure conqueratur aut indignetur, ſi quis aliam proferat punctationem, quæ ſenſum alium tam verum, tam commodum,*

dum, tam cohærentem, & conſonum pariat, aut etiam veriorem & commodiorem, quam ſit ille, qui oritur ex hodierna Maſorethica? Paulo inferius ſic pergit, *ſane ſi nova punctatio clariorem, commodiorem, & veriorem ſenſum pariat, nulla Maſorethurum religione teneri debemus, ut non iſtam novam potius, quam illam Maſorethicam ſequamur.* Mercerus idem ſtatuit in Amos cap. 2. 12. *Certe puncta adjecta non debent nos ita adſtringere, quin ſi commodiorem videamus ſenſum, illum ſequi poſſimus.* Capellus etiamſi ſtatuat textum Sacrum nonnunquam ſecundum aliam, & quidem diverſam punctationem poſſe explicari, non tamen permittit illam novam punctationem in excuſos codices intra ipſum textum inferri & intrudi, omiſsâ & delectâ illâ antiquâ punctatione Maſoretharum: tantum putat concedendum eſſe antiquitati, & Maſoretharum diligentiæ, & induſtriæ plane admirandæ, atque ſtupendæ, ut eorum lectio ſive punctatio (licet fortè alicubi non ſatis commoda & apta) ubique ſarta tecta maneat, & in codicibus compareat inviolata. Sed abſurdam eſſe reſtrictionem illam Capelli, quis non videt? Si enim puncta, textui Hebræo adſcripta, ſint falſa, & contra mentem & ſenſum ſacrorum ſcriptorum, quidni liceret eadem rejicere, aliaque eorundem loco ſubſtituere? Antiquitas enim rem falſam non facit veram & genuinam. Præterea etiamſi puncta illa ſecundum mentem Capelli modò ante mille annos fuerint textui Hebræo à Maſorethis addita: puncta tamen genuina, exprimentia mentem ſacrorum Scriptorum, ſaltem juxta poteſtatem pronuntiandi ſunt longe antiquiora. Deinde ſenſus in illis locis, in quibus punctatio eſt dubia, ſemper erit dubius: eligat enim unus hanc hodiernam punctationem, alius forte aliam, tertius adhuc aliam eliget, & ſic punctatio, & per conſequens explicatio literalis textus Hebræi erit incerta, quia dependebit ab incerta opinione hominum: ſed de his poſtea uberius. *Secundò*, Chriſtiani in maſorethica punctorum inventione differunt à ſententia Eliæ. Elias enim ſtatuit Maſorethas Tiberienſes in urbe Tiberiade eodem tempore ſimul & ſemel puncta vocalium & accentuum inveniſſe, atque textui appoſuiſſe: verba Eliæ Levitæ tranſlata ex libro מסכרת

cap. 2. ſic ſonant. *Meus animus mihi dicit, quod illi, qui invenerunt punctandi rationem, etiamſic inveniſſe accentus, ac utraque illa appoſita eſſe literis tempore uno.* Multi verò ex Chriſtianis ſtatuunt puncta non eſſe ab uno aut altero homine, ſimul & ſemel, paucis menſibus vel annis conſonantibus addita; ſed paulatim à variis hominibus, diverſiſque temporibus, aliis alia ſubinde excogitantibus, & loco aliquandiu receptorum alia nova addentibus. Initium hujus punctationis ſtatuunt factum eſſe circa annum Salvatoris noſtri quingenteſimum, & ultimam manum huic operi impoſitam eſſe circa annum Chriſti milleſimum & quadrageſimum, & ſic intra quingentos annos hoc opus punctationis vix ad umbilicum fuiſſet perductum. Ut ſenſus hujus ſententiæ tertiæ meliùs intelligatur, breviter quædam de Maſora & Maſorethis Tiberienſibus hic proferemus, infra *diſſert.* 22. 23. 24. 25. uberius de Maſora & Maſorethis acturi ſumus. Vocantur Maſorethæ à conſcripta מְסוֹרָה *Maſora*, quæ vox ſignificat traditionem manualem, vel oralem, à Radice מָסַר *tradidit.* Maſora igitur (definiente *Buxtorſio*) eſt doctrina critica à priſcis Sapientibus tradita circa textum ſacrum Hebræum, genuinæ ejus lectioni conſervandæ inſerviens. Hæc Maſora verſatur. 1. circa conſonas Veteris T. Maſora enim docet, quænam literæ præter morem cœteris ſunt majores, vel minores, quę ſuſpenſæ ſupra lineam, aut inverſæ, aut quæ extraordinariis apicibus notatæ ſunt: etiam in numero literarum conſiderat, quoties talis vel talis litera in Bibliis occurrat. 2. Maſora circa vocales diligentem operam præſtat, omnes vocales à corruptione vindicat, aliter diſpoſitas reſtaurat; non tamen vocalium inventio ei tribuenda eſt. 3. Maſora habet rationem accentuum: quoties enim talis, vel alius quis accentus in aliquâ voce occurrit, circa illum accentum virgulam cenſoriam notat Maſora. 4. Maſora etiam ad ſingulas voces, vario modo cum aliis vocibus conſtructas, attendit. 5. Maſora verſatur circa verſus Veteris T. & quidem variis modis, etiam Maſora numeravit omnes verſus tam ſingulorum librorum, quam ſingularum ſectionum. Ab inventione, & penitiori horum ante-

antecedentium, ut & aliorum multorum conſideratione vocantur Maſorethæ: ſed quinam jam illi fuerint adhuc ſub judice lis eſt: quidam referunt Maſoræ inventionem ad ipſum *Moſen*: alii ad *Eſram* & *Viros Synagogæ magnæ*: nonnulli ad *Doctores Tiberienſes*, qui ſic vocantur ab urbe Tiberiade, ſita in Galilæa ad lacum Genezareth. In hac urbe anno poſt templi everſionem quadringenteſimo trigeſimo ſexto vel circiter inſtitutus fuiſſet celebris eruditorum conventus, in quo congregati fuiſſent, ut Elias ait, Sapientes maximi, & in S. Scripturâ exercitatiſſimi, diſſertiſſimique omnium reliquorum Judæorum, qui illis temporibus extiterunt. Capellus ſtatuit hos Judæos, in hoc conventu & urbe congregatos, fuiſſe præcipuos authores punctorum vocalium, & accentuum, cujus contrarium in ſequentibus demonſtrabimus. Communior Judæorum chorus ſentit, Eſram cum Viris Synagogæ magnæ eſſe Maſoręauthorem: alii tamen ſub diſtinctione reſpondent, quod Moſes fundamenta tam athlantici laboris jeciſſit, Eſras continuaſſet, & quod Maſorethæ Tiberienſes fuiſſent conſervatores, & ſimul argumentatores tam operoſi operis.

IV. *Quartæ* & ultimæ ſententiæ patroni adſcribunt inventionem punctorum duobus celebribus Hebræorum Criticis, ſcil. *Ben Aſcher* & *Ben Naphtali*, quorum ille in Palæſtina, hic in Babylonia docuit. Hi duo Rabbini fuerunt Rectores Academiarum, ſed ſinguli diverſæ Academiæ, & vixerunt ſecundum ſupputationem Judæorum circa annum Chriſti milleſimum quadrageſimum. Studia ipſorum fuerunt præcipuè Critica circa veram, & genuinam textus Hebręi lectionem, & ſcriptionem. Inter ipſos ortę fuerunt crebræ diſſenſiones, tangentes tantum Grammaticam, non ipſam ſignificationem vocum. Inter *beith Hillel*, & *beith Sammai* etiam continuò gliſcebant lites, ſed majoris erant momenti, & rem ipſam, moreſque vivendi tangebant: aſt horum Criticorum diſputationes tantum erant de quibuſdam vocalibus, & accentibus tum tonicis, tum euphonicis. Authoritas illorum duorum Rabbinorum ſemper fuit magna: Judæi enim Orientales, ſi-

ve Babylonii ſequuntur lectionem ben Naphtali: Occidentales vero, degentes in Palęſtina, eligunt lectionem ben Aſcher, & omnes hodierni Judęi tam Hiſpani, quàm Germani, & omnia noſtra exemplaria Biblica, quæ excuduntur, ſequuntur lectionem ben Aſcher. Fini Bibliorum Buxtorfianorum ſubjungitur longus catalogus omnium vocum, nongentarum circitèr, circa quas controverſia mota fuit inter ben Naphtali, & ben Aſcher. De his duobus Criticis obiter *quæritur*: Num illi ſint primi inventores punctorum Biblicorum? *Reſpondeo*: Quidam ſtatuunt hos duos Rabbinos omnia puncta vocalium & accentuum inveniſſe: alii tantum ex parte inventionem eorum illis adſcribunt. Nullus ex Judæis eſt, qui totam rationem punctationis duobus illis Rabbinis adſcribit; ſed Galatinus, nullo allato teſte, hanc ſententiam communiorem opinionem vocat, cum *Libr.* 1. *cap.* 8. ait. *Quidam ajunt Ezram codices ſacros punctaſſe. Alii vero non Ezram, ſed alios quoſdam duos, qui poſt Ezram fuerunt, quorum alter ben Naphtali, alter-ben-Aſer appellatus eſt, prima literis ſacris puncta appoſuiſſe affirmant. Quorum quidem opinio communior eſt.* Sed hanc primam ſententiam falſiſſimam eſſe ſic probatur. 1. Ex modo diſſenſionis: ipſorum enim diſſidia non fuerunt circa voces punctandas, ſed circa voces jam diu punctatas. 2. Quia Biblia diu ante ipſorum tempora fuerunt punctata: hi duo Rabbini vixerunt circa decimum à nato Chriſto ſæculum, & Maſora, quæ multarum vocum punctatarum facit mentionem, compoſita eſt ad minimum ſæculo ſexto: ſic Maſora notat ad *Gen.* 19. 2. vocem הִנֶּה ubique occurrere cum *tzere*, excepto hoc loco, in quo invenitur cum *ſagol*. Doctiſſimi illi Rabbini, ut Aben Eſra, David Kimchi &c. qui circa illud tempus vixerunt, ſicco pede hæc non tranſiiſſent, cum nonnunquam eorum in ſcriptis recordentur: ſed è contra docti Rabbini illius ſæculi punctationis Authores conſtituunt Eſram, & Viros Synagogæ magnæ. Capellus, videns primam ſententiam non poſſe admitti, ſecundam ſententiam eligit, quę tantum partem inventionis punctorum illis duobus Rabbinis, ſed præcipuè Ben Aſcher, adſcribit: & ait Maſorethas Tiberien-

ſes

Digitized by Google

ſes punctationis opus quidem inchoaſſe, ſed ben Aſcher, operi adhuc deficienti, nævíſque quibuſdam laboranti, ultimam manum, & coronidem impoſuiſſe. Sed hæc ſententia abſque ullo teſtimonio Judaico aſſeritur, ideoque etiam eâdem facilitate à nobis tanquam falſa rejicitur. Elias Levita (quem Capellus in hâc materiâ tanquam Numen aliquod adorat, & cujus unius teſtimonium, ut ipſe ait, pluris in hâc causâ faciendum eſſe putat, quàm omnium aliorum contrà ſentientium) è contra ſtatuit, puncta uno tempore ſimul & ſemel à Maſorethis Tiberienſibus eſſe inventa. Si igitur eodem tempore ſint excogitata: ergo non ſpatio quingentorum annorum, prout ſentit Capellus. Hic jam quatuor ſententias de antiquitate punctorum propoſuimus, & quæ ex quatuor illis veriſſima videatur, ex ſequentibus ſatis illuceſcet, cum argumenta utrimque ponderaverimus. In ſumma hæ quatuor ſententiæ ad duas claſſes commodè referri poſſunt, quarum prima defendit punctorum antiquitatem, nempe puncta vocalium & accentuum Biblicorum diu ante nativitatem Chriſti, ad minimum anno quingenteſimo fuiſſe inventa: hæc claſſis ſtatuit puncta eſſe authentica, & Divinæ authoritatis, ideoque nullo modo à quovis, ſive doctiori, ſive indoctiori eſſe mutanda, aliaque ipſorum loco ſubſtituenda. Poſterior claſſis novitatem punctorum defendit, & refert inventionem punctorum ad ſummùm ad Maſorethas Tiberienſes, qui poſt quingenteſimum annum à nato Chriſto vixerunt: præterea illi, qui defendunt has ſententias, nonnullis illarum ſententiarum patronis exceptis, ſtatuunt puncta habere tantum authoritatem humanam, etiam ſenſum, quem puncta indicant, nonnunquam eſſe incertum, quia puncta poſſunt mutari, aliaque ipſorum loco ſubſtitui, quæ mutatio punctorum etiam diverſum ſenſum indicare poteſt. Nos, duabus poſterioribus ſententiis tanquam falſis rejectis, alterutram ex prioribus eligimus, utram jam alteri præferamus parum in eo ſitum eſſe putamus: nam ſive dicamus puncta eſſe ab ipſis Authoribus librorum, ſive ab Ezra Propheta, & viris Synagogæ magnæ nihil refert: authoritas enim ſumma & infallibilis

ſacræ

ſacræ Scripturę nihilominus manebit: quoniam cum ſtatuimus puncta eſſe ab Ezra & viris Synagogæ magnæ, tum aſſerimus eadem eſſe profecta à Viris Propheticis, qui illa in re mentem & ſenſum Spiritus Sancti, & Authorum ſacrorum optimè expreſſerunt: ideoque ſecundam ſententiam, quæ ſtatuit puncta eſſe inventa ab Eſdrâ (ſepoſitis tamen nugis Kabbaliſticis de traditione orali illorum punctorum) tanquam abſurdam & rationi diſſentaneam rejiciendam eſſe minime judicamus; idque eo magis, quia plerique Judæi in hanc inclinant ſententiam. Nihilominus nos cum pace aliorum doctorum virorum magis veriſimiliorem judicamus ſententiam primam, quæ punctorum inventionem ipſis Authoribus librorum adſcribit: ſecundam tamen etiam defendimus, & utramque argumentis noſtris in ſequentibus diſſertationibus confirmabimus, contrariaſque ſententias, novitatem punctorum defendentes, debellabimus.

DISSERTATIO DECIMA QVARTA,

QUÆ EST

De Genuinâ Punctorum Vocalium, & Accentuum in Veteri Teſt. Antiquitate.

PARS SECVNDA.

Reſp. PAULO HEYLINCK, Mediob. Zel.

Ad diem 9. Septemb. 1654.

SECTIO I.

SUperiori Diſſertatione quatuor ſententias de antiquitate & novitate punctorum vocalium & accentuum in medium protulimus & diximus, quod maxime improbemus ſententias illorum, qui ſtatuunt

tuunt puncta eſſe vel à Maſorethis Tiberienſibus, vel à duobus celebribus Rabbinis, quorum illi poſt quingenteſimum, hi circa milleſimum annum poſt natum Chriſtum vixiſſe dicuntur: ſed è contra laudavimus eorum ſententias (maxime tamen priorem) qui defendunt puncta eſſe vel ab ipſis Authoribus librorum, vel ab Ezra Propheta & Viris Synagogę magnæ. Argumenta, quibus ſententiam noſtram probamus, ſunt deſumpta vel ab authoritatibus, & teſtimoniis Judæorum: vel à rationibus. *Primum* argumentum inartificiale eſt deſumptum ab univerſali omnium Judæorum, quotquot unquam fuerunt, conſenſu. Omnes Judæorum doctores (qui communiter in tres claſſes dividi ſolent) Talmudici ſcil: Kabbaliſtæ, & Philoſophi (ſub quibus ultimis continentur Grammatici, Philologi, Critici, & Hiſtorici) hi omnes, unico excepto Eliâ Levitâ, defendunt Puncta ad minimum tempore Eſdræ Prophetę extitiſſe: ne unum Judæum afferet Capellus, ſive ante Eliam, ſive poſt ipſum vixerit, qui punctorum novitati Elianæ favet. Si quantitatem Judæorum conſideremus, pondus additur argumento noſtro: nam omnes Judæi cujuſcunque nationis & terræ, ut Germani, Hiſpani, Itali, Orientales, Occidentales, & Arabes, ſint vel recentiores vel antiqui, omnes illi unanimi conſenſu pro noſtrâ ſtant ſententiâ, excipitur ſolus Elias Judæus, cujus unius authoritas tot præſtantiſſimorum & doctiſſimorum Judæorum authoritati nullo modo prępondерare nec poteſt, nec debet. Si Judęi, qui noſtræ ſententię favent, eſſent infimæ ſortis & nullius authoritatis, argumentum noſtrum non adeo ſtringeret; ſed omnes, noſtram ſententiam defendentes, longe authoritate ſua ſuperant novitium Grammaticum Eliam. Quis comparabit Eliam cum Talmudiſtis, & antiquis Kabbaliſtis? Imo quis comparabit eum cum Salomone Jarchi, Aben Eſra, Davide Kimchi, ſatis omnibus propter eruditionem notiſſimis, aliiſque ſine numero Judæis, qui omnes vel expreſſis verbis Eſram punctorum Authorem conſtituunt: vel alto ſilentio Maſorethas Tiberienſes, ut punctorum inventores, prętereunt, cùm nonnulli ex illis etiam Maſorethis coętanei fuerint.

Digitized by Google

Ad hoc argumentum *excipit* Capellus, Teſtimonia Judęorum eſſe domeſtica, & in propria cauſa ab ipſis prolata, ac proinde nullius ponderis & momenti eſſe. Nam quis miratur, inquit, ſi Judæus, gloriæ gentis ſuæ ſitientiſſimus, in hac ſit ſententia, ut exiſtimet totum Vetus T. non modo quoad conſonantes, ſed etiam quoad ſingulos, minutiſſimoſque tum vocalium, tum etiam accentuum apiculos eſſe à Deo, ejuſque Spiritu profectum: & proinde unius Judęi, aſſerentis puncta Hebraica nuperum eſſe Maſoretharum inventum, teſtimonium, ſexcentis aliis Judæorum aliud aſſerentium teſtimoniis præponderare videtur. *Reſp.* 1. Nego hoc teſtimonium eſſe in cauſa privata, aut in proprium commodum, vel ad propriam gloriam, effictum: ſed eſt in cauſa publica; tangit enim omnes Judæos in genere, non hunc vel illum in ſpecie. 2. Si hæc exceptio Capelli valeret, tunc nunquam Hiſtorici, deſcribentes hiſtoriam in laudem populi vel gentis ſuę, mererentur fidem, tunc Arabes, egregia geſta Arabum, Turcæ Turcarum, Hiſpani Hiſpanorum, Belgæ Belgarum res geſtas & victorias narrantes non eſſent conſulendi, quum experientia contrarium teſtetur; res enim Gallorum rogamus Gallos, Anglorum Anglos: ergo etiam Judæis, aſſerentibus punctationem eſſe antiquam, quod parum vel nihil ad gloriam gentis Judaicæ facit, ſed magis ad majorem authoritatem Scripturæ conciliandam, nullomodo fides detrahenda eſt.

II. *Secundum* argumentum, quod pro antiquitate vocalium & accentuum adfertur, eſt deſumptum ab univerſali Judęorum conſenſu in hanc hodiernam punctationem. Omnes Judæi, quotquot fuerunt vel ſunt, ſtatuunt, & ſtatuerunt hodiernam punctationem eſſe genuinam, quæ mentem ſacrorum Scriptorum optime exprimit: ſi vero puncta eſſent inventa ab hominibus errori obnoxiis, ſemper fuiſſent quidam ex Judęis, qui hodierna puncta rejeciſſent, aliaque pro illis variis in locis ſubſtituiſſent: ſed nunquam inventus eſt aliquis Judęus, qui punctorum Authores erroris accuſare tentavit, ac ſi illi genuina puncta conſonantibus non addidiſſent.

Digitized by Google

ſent. Nonnunquam quidem lites ſunt motæ de diverſis codicibus quoad puncta, num hic codex ita punctatus ſit præferendus alii codici aliter punctato : attamen nulli Judæi hodiernam punctationem, prout ab ipſis Authoribus profecta eſt, in dubium vocarunt, ergo ſecundum ſententiam Judæorum puncta non ſunt à Maſorethis Tiberienſibus. Ratio conſequentiæ hæc eſt, quia ſi credidiſſent puncta vocalium & accentuum eſſe à quibuſdam Maſorethis, hominibus non infallibilibus, ſane fuiſſent unquam aliqui ex Judæis, qui punctationem hodiernam improbaſſent, vel in dubium vocaſſent, utpote tantum excogitatam ab hominibus, qui infallibilem fidem non merentur.

111. *Tertium* argumentum pro punctorum antiquitate, eſt deſumptum ex antiquo codice Hilleliano (cujus mentionem faciunt Hebræi in libro Juchaſin) hic codex punctis fuit inſtructus, prout teſtatur Kimchi in Michlol, fol. 93. & in libro Radicum ad Rad. שום ſic ait de voce תְּשׂוּמֶת 2. *Sam.* 13. *Mem eſt cum Sagol præter morem, & eſt loco Patach. Et in libro Hilleliano, qui aſſervatur Toletola, notatum eſt cum Patach.* Hic liber vocatur Hillelianus ab Hillele, qui Hillel diu ante tempora Maſoretharum Tiberienſium vixit. Sed *dicat* aliquis, fuerunt plurimi Hilleles, inde igitur non ſequitur, quod hic codex ſic denominetur ab Hillele ſene, cujus crebra in Talmude ſit mentio : ſed fortaſſe ſic denominatur ab Hillele Hannaſi, qui in Judæa circa annum Chriſti 340. vixit. *Reſp.* Poſito, quod hic liber non ſit deſcriptus ab Hillele ſene, qui centum circiter annis ante deſtructionem templi ſecundi floruit, ſed ab Hillele Hannaſi, nepote Rabbi Jehudæ Sancti, inde tamen ſequitur puncta non eſſe à Tiberienſibus, quia hic Hillel fere centum annis ante illos Maſorethas vixit. Præter hos duos Hilleles fuerunt quidem alii, ſed omnes vel ſimul cum hoc Hillele, vel non diu poſt ipſum vixerunt : omnes tamen ante Maſorethas Tiberienſes floruerunt. Præterea non videtur veroſimile, hunc codicem à vulgari Hillele eſſe compoſitum : nam à tali tam ſpecioſum titulum ſcilicet *Codicis Hilleliani* Synechdochicè non fuiſſet adeptus. *Buxtorfius in libro de punctorum antiqui-*

 tate

tate parte 2. *cap.* 7. Plura Biblia antiqua & punctata profert, quæ ibi omnia videri poſſunt.

IV. *Quartum* argumentum deſumitur à Maſora & Maſorethis. Maſorethæ fuerunt verſati circa voces punctis vocalium & accentuum veſtitas, & ad illas voces, talibus vel talibus accentibus ſive vocalibus notatas, virgulam cenſoriam appoſuerunt. Si vox aliqua in textu inſolenter contra communem regulam eſſet punctata, eam Maſorethę ſub cenſuram revocarunt, & dixerunt: ubique vox illa talibus punctis notatur, ſed excipitur hic vel ille locus. Ergo Maſorethæ non ſunt ſimul inventores punctorum. Quid enim eos moviſſet, ut voces quaſdam irregulariter punctaſſent? Dediſſent procul dubio rationes, ob quas unam vel alteram vocem contra communem regulam punctaſſent: ſed ſimpliciter dixerunt, hæc vox hoc in loco aliter punctatur, quam omnibus aliis in locis. Maſorethę hanc inſolentem punctationem obſervarunt & annotarunt in *vocalibus, & accentibus*. 1. Maſorethæ in vocalibus ſæpiſſime irregularem punctationem annotarunt, ex. gr. *Exod.* 32. 6. in verbo לְצַחֵק *ad ludendum*, eſt accentus & Sægol in fine loco Tzere, quum regulariter vocalis Tzere ſecundum communem formam infinitivi Pihel requireretur. Si jam Maſorethæ ſint punctorum Authores: quare illi hanc vocem contra regulas punctaſſent, & ſimul notam maſorethicam addidiſſent? Sane ſi illi fuiſſent authores, proculdubio aliquam dediſſent rationem hujus irregularis punctationis. Sed vera ratio hujus notæ maſorethicæ, ut nobis videtur, hæc eſt: Maſorethę viderunt in manuſcriptis exemplaribus hanc vocem inſolenter eſſe punctatam, ideoque adjecerunt notam, ne quis putaret illam punctationem eſſe erroneam. Sic etiam 1 *Sam.* 7. 17. occurrit vox שָׁפָט *judicavit* cum duobus Kametz, & accentu Munach, quum ſecundum communem regulam deberet eſſe Kametz & Patach: Maſorethæ annotarunt hanc vocem, quia tali modo præter regulam erat punctata: ergo Maſorethæ non ſunt authores punctorum: quare enim hanc vocem irregulariter punctaſſent, & ſimul notam irregularis punctationis addidiſſent? Similiter *Dan.* 1. 13. inveni-

venitur verbum תִּרְאֵה *videbis* cum Tzere in fine contra Grammaticam, & frequentem S. Scripturæ uſum : Maſorethæ in libris hoc verbum, vocali Tzere irregulariter notatum, invenerunt, ſed nullo modo videntur illius punctationis eſſe authores. Infinita ferè talia exempla in medium ex Bibliis Hebraicis proferri poſſent, ſed hæc jam ſufficiant. 2. Maſorethæ etiam annotarunt irregularem uſum in accentibus. Ergo non ſunt illorum inſolentium accentuum, & ſimul Maſorę authores : ſic *Pſal.* 27. 4. occurrit בַּי cum Patach in fine & accentu Atnach , quum ſecundum regulam communem Atnach mutet vocalem Patach in Kametz. Quæ cauſa hic excogitari poteſt, quare hæc vox ita irregulariter ſit punctata, & ſimul nota maſorethica ab iiſdem authoribus addita. Quare non libentius voces ſecundum regulas communes punctaſſent, ut ſic tam laborioſas notas maſorethicas adſcribere opus non fuiſſet. Præterea *Pſal.* 84. 11. ſcribitur אֱלֹהַי cum Patach in fine, & accentu Atnach. Maſora annotat bis hanc vocem inveniri cum Patach & Athnach. Maſora his ſimilibuſque notis clarè indicat non fuiſſe eoſdem accentuum , & notarum circa accentus authores ; ſed Maſorethas de vocalibus, & accentibus jam inventis , atque conſonantibus adſcriptis cenſuram ſuam tuliſſe. 3. Eodem modo Maſora annotavit inſolentem uſum punctorum Dages, & Mappik. Literæ quatuor gutturales non recipiunt Dages, aſt maſora annotat quatuor loca Biblica , in quibus litera Aleph recipit Dages contra uſum Sacræ Scripturæ: quare Maſorethæ his quatuor tantum in locis literam Aleph cum Dages punctaſſent, & quare notam, & non ſimul rationem illius irregularitatis addidiſſent ? Sed veroſimilius eſt illos his in locis inveniſſe literam Aleph puncto Dageſch notatam, & propterea notam cenſoriam appoſuiſſe. Similiter litera Reſch ob ſoni naturalis aſperitatem Dages excludit : ſed Maſora 1 *Sam.* 10. 24. ait literam Reſch ter, vel ut *Kimchi in Michlol* vult, ſepties inveniri cum Dages contra communem linguæ Sanctæ uſum. Sic etiam loca, in quibus Mappik omiſſum eſt , annotata ſunt à Maſora, ex. gr. vox לה ter occurrit ſine Mappik , quum aliàs

Digitized by Google

ſemper habeat Mappik. Ex his concludimus, non eoſdem eſſe punctorum & Maſoræ authores: ergo ſapientes Tiberienſes, qui ſtatuuntur Maſoræ authores, non ſunt primi punctorum inventores: *vide plura in comment. Maſor. Buxtorfii cap.* 9. Sed *regerit* Capellus, ipſos Maſorethas Tiberienſes voces ſic irregulariter punctaſſe certo conſilio, & peculiari quâdam de causâ, & poſteriores Maſorethas, qui antiquas notas maſorethicas ex propriâ obſervatione auxerunt, cenſuram ſuam de anomala illa punctatione abhibuiſſe, ne quis erroneum putaret, quod certo conſilio à Maſorethis erat factum. *Reſp.* 1. Quod Capellus dicit poſteriores Maſorethas notas ſuas appoſuiſſe, hoc abſque ullo teſte aſſertur: contrarium ſtatuit Elias, nempe quod Maſorethæ Tiberienſes ſint totius punctationis, & notarum Maſorethicarum circa puncta authores. Si ſtatuamus authores punctorum & authores Maſoræ eſſe diverſos, ſed eodem tempore vixiſſe, procul dubio illi notarum Maſorethicarum authores rationem tam inſolentis punctationis ab illis prioribus expetiviſſent, ſimulque ad notas maſorethicas eandem annotaſſent. Si dicamus eos diverſo tempore vixiſſe, ſane nec illi poſteriores notarum authores, nec omnes alii Judæi per totum orbem diſperſi, tam Orientales, quam Occidentales tam monſtroſam & inſolentem contra omnes regulas Grammaticæ punctationem unanimi conſenſu approbaſſent: ſed extitiſſent certe aliqui, qui anomalam illam punctationem, utpote ab hominibus, errori obnoxiis, ſecundum patronos novitatis profectam, rejeciſſent, & corrigere tentaſſent. 2. Capellus jam præſupponit Maſorethas Tiberienſes eſſe punctorum authores, quod plane pernegamus, præterea eoſdem illos Tiberienſes eſſe totius punctationis authores, quod ipſe ante negavit: dixit enim punctationem demum poſt decimum à nativitate Chriſti ſæculum à ben Aſcher eſſe conſummatam: quomodo ergo hic regerere poteſt Maſorethas poſteriores notas ſuas appoſuiſſe ad punctationem jam abſolutam? 3. Capellus nimiam authoritatem Maſorethis Tiberienſibus attribuit, cùm ſtatuit illos pro ſua authoritate & libertate multas voces tam irregulariter & inſolen-

ſolenter punctaſſe, & illam inſolentem punctationem in ſacrum textum intruſiſſe : ſane nimia fuiſſet petulantia & ſuperbia, quam alii Judęi in privatis ſui ſimilibus nunquam approbaſſent, ſed omnibus viribus ſeſe illi novæ & monſtroſæ punctationi oppoſuiſſent.

v. *Quintum* argumentum, quo punctorum antiquitas probatur, deſumitur ab impoſſibilitate textum Sacrum abſque figuris vocalium & accentuum, quoad veram legendi rationem, purum conſervandi. : ſi enim ſtatuamus puncta vocalium & accentuum uſque ad tempora Tiberienſium tantum fuiſſe oraliter conſervata, & demum circiter annum Chriſti quingenteſimum conſonantibus adſcripta : ergo puncta plus quam per bis mille annos memoriter fuerunt conſervata, vel aliter lectio non tantum indoctis, ſed ſæpiſſime etiam doctis fuiſſet dubia: atqui nulla memoria tot mille verſuum pauſas, tot vocum diſtinctam punctationem, pronuntiationem, & accentuum notas retinere potuit, Divina requiritur, ad hęc omnia memoriter conſervanda, memoria. Si ergo puncta in memoriâ non potuerint per viginti præter propter ſæcula conſervari ; ergo textus centenis in locis fuit dubius, & vix à quoquam recte legibilis. Hanc difficultatem legendi auget abſentia trium literarum, Aleph, Vau, & Jod, quæ vocantur matres lectionis ; hę multarum vocalium indicia ſunt, ſed ex textu Biblico ſunt omiſſæ, ea propter lectio Biblica non punctata tam difficilis eſt lectu. In ſcriptis Rabbinorum textus Hebraicus non punctatus quidem proponitur, ſed lectu facilis eſt, quia hæ tres matres lectionis, abſentes vocales indicantes, quarum abſentia aliàs lectionem in multis maximè dubiam redderet, ſunt adſcriptæ : aſt textus Biblicus non punctatus eſt lectu difficillimus propter creberrimam abſentiam illarum trium literarum, etiam in locis, in quibus maxime ſunt neceſſariæ : inde videtur probari poſſe textum Hebræum in principio ab ipſis Authoribus punctis vocalium & accentuum fuiſſe notatum : eſt enim contra morem & conſuetudinem omnium Rabbinorum, tam antiquorum quam hodiernorum, ſcribere textum Hebræum non punctatum abſ-

que

Digitized by Google

que tribus illis literis, ſed in omnibus ſcriptis Rabbinorum non punctatis expreſſę ſunt hæ tres literæ, in quibus hæ literæ adeo neceſſariæ non eſſent, quam quidem in textu Biblico, quia ſtylus Biblicus præcipue in Prophetis eſt conciſus, abbreviatus, variis figuris, ut Ellypſi, pleonaſmo, & enallage abundans: quamplurimæ etiam ſunt voces, quæ quoad conſonas aliter legi deberent, ſed additis vocalibus plane alio modo leguntur. Ipſa materia etiam auget difficultatem legendi textum non punctatum: ſcripta Rabbinorum, præterquam quod contineant tres illas matres lectionis, agunt vel de rebus hiſtoricis, vel de talibus, quæ tangunt Grammaticam, ſive conſtructionem, vel verborum explicationem: ſed ſcripta ſacra præcipue prophetica tractant res ſublimes, abſtruſas, nobiſque ignotas: ergo lectio textus ſacri non punctati ex ſententia adverſariorum olim per viginti ſæcula fuit difficillima, imo indoctis fere impoſſibilis. Quid dico de temporibus antiquis, adhuc hodie lectio Biblica non punctata eſt non tantum indoctis, ſed etiam quodammodo doctis lectu difficilis, etiamſi vera lectio jam non tantum auditu, ut olim tempore Prophetarum, & poſt eorundum exceſſum fieri ſolebat, ſed etiam proprio viſu addiſcatur. Jam enim quilibet, qui tantum legere didicit, ipſum textum punctatum adit, eumque cum punctis legit, ſed ſecundum novitatis patronos à Moſe uſque ad 500. annum à nativitate Meſſiæ textus Hebræus deſtitutus fuit punctis, & per conſequens lectio fuit dubia, incerta, & vix perfectè legibilis. Quos enim poſt exceſſum Prophetarum potuerunt lectores de vera punctandi ratione conſulere: ſi enim hunc conſuluiſſent, ille ſic voces punctandas eſſe dixiſſet; ſi illum, ille iterum aliter punctis ornandas eſſe aſſeruiſſet: nullum infallibilem punctatorem adire potuerunt: ergo textus ſacri lectio vel fuit incerta plane, vel textus fuit punctis veſtitus: hoc poſterius videtur etiam inde evinci poſſe, quia Veteris Teſt. lectio non tantum doctis, & ſapientibus, ſed etiam indoctiſſimis, ut plebeis, mulierculis, adoleſcentibus, imò ipſis pueris fuit mandata. Quod Rabbini ejus lectionem ſemper pueris, etiam quinquennibus in-

Digitized by Google

injunxerint, illud experientia ſatis teſtatur: etiam antiqua illa formula loquendi apud Judæos uſitata hoc docet, quâ dicunt, *filius quinque annorum ad Biblia*, ſcil. adhibendus eſt: ſi jam textus per tot ſecula fuiſſet punctis deſtitutus, quamplurimis in locis hæſiſſent docti, & innumeris in locis indocti, & ſic S. Sciptura non poſſet à Pſalmiſta vocari Lux, & Lucerna, ſed potius ſummæ tenebræ, quia infinitorum locorum vera lectio fuiſſet incerta, & à Judæis non tantum indoctis, ſed etiam à doctis per tot ſæcula divinanda. Si adhuc Lingua Hebraica ſemper eo tempore fuiſſet Judæis vernacula, difficultas legendi tanta non fuiſſet; verum Lingua Hebraica à captivitate Babylonica nunquam fuit amplius vernacula: ſed è contra Lingua Chaldaica in initio fuit Judæis per aliquot ſæcula vernacula, & per conſequens hæc mutatio Linguæ Hebraicæ ut vernaculæ in Chaldaicam, difficultatem textum Biblicum non punctatum legendi maximopere auxit.

VI. Sequitur *ſextum* argumentum ex hiſtoria deſumptum, & quidem ab univerſali Hiſtoricorum Judæorum ſilentio de Maſorethis Tiberienſibus. Si doctores illi Tiberienſes fuerint primi punctorum inventores, certe omnes Hiſtorici Hebræi illud inventum tam admirandum, ſtupendum, tantique momenti alto ſilentio non præteriiſſent, ſed aliquam talium Tiberienſium punctatorum feciſſent mentionem: ergo non videtur veroſimile tales Maſorethas Tiberienſes, qui tantum opus moliti fuiſſent, unquam in mundo fuiſſe. Robur huic argumento additur, quia hiſtoria Hebraica deſcribit curſum ſtudiorum, & Sapientum ſingularum generationum in Babylonia uſque ad annum Chriſti 1000: in Palæſtina vero ad annum uſque 340. atqui nullibi hiſtoria res geſtas talium Tiberienſium enarrat, cum ſane Hebræi rerum minoris momenti, ad ſtudia tantum pertinentium, perfectam faciant mentionem: utriuſque Talmud tam Babylonici, quam Hieroſolymitani inchoationem, elaborationem, & authores magnâ diligentiâ, & indagine perſcrutati ſunt, & annotarunt; Quidni etiam mentionem feciſſent operis majoris momenti tangentis ipſam ſacram ſcripturam, ejuſque veram &

genuinam lectionem? *Regerit* Capellus non mirum eſſe, quod hiſtoria Hebraica non meminerit eorum Tiberienſium punctatorum; quum fortaſſe circa annum Chriſti 500. Tiberiadi tantum habitaverit unus atque alter doctiſſimus Rabbinus, qui punctorum author fuit: non enim neceſſe eſt plures huic punctationis operi primum vacaſſe: præterea ſæpiſſime contingit viros magnos & doctos nonnunquam latitare, & Hiſtoriographis ignotos eſſe. *Reſp.* Non mirum eſt aliquem ex doctis alicubi latitare, & deliteſcere: ſed hoc mihi fere inſtar miraculi videtur, unum & alterum doctorem tantam authoritatem ſibi conciliaſſe, ut omnes Judæi illius opus, quod ita privatim molitus fuiſſet, tanquam divinum & cælitus delapſum approbaverint: præterea mirandum eſt illius unius vel alterius Judæi nullam in hiſtoriis Judæorum fieri mentionem, quia opus ipſius fuiſſet præſtantiſſimum, & utiliſſimum, reddens lectionem Biblicam plus quam decuplo faciliorem. Attendat hic lector, quid Capellus reſpondeat, ſcil. quod fortaſſe tantum unus aut alter fuerit doctor Tiberienſis, qui primus punctorum inventor eſt; quum antea cum Eliâ conceſſiſſet primos Maſorethas fuiſſe multo plures.

VII. Jam *ſeptimo* argumenta Theologica expendamus: Theologi noſtri, quia vident ſententiam Capelli eſſe periculoſam, & maxime favere Pontificiis; ideo quaſdam conſequentias ex ſententiâ Eliæ elicuerunt, quibus novitatem punctorum deſtruere conantur. Hæ conſequentiæ ſunt variæ, nonnullas & quidem præcipuas hic attingemus. 1. Si puncta vocalium, & accentuum ſint à Maſorethis Tiberienſibus, hominibus quâ talibus, infallibilem Spiritum non habentibus, ergo ſenſus ille, quem vocales, & accentus exhibent, tantum authoritatem habet humanam, & incertam; non autem divinam, infallibilem, & propheticam. 2. Tum iſta puncta à quovis alio docto, & perito poſſent in locis dubiis, & ambiguis mutari, aliaque ipſorum loco ſubſtitui. 3. Tum textus, nudis conſonantibus conſtans, eſſet inſtar naſi cerei in diverſas formas pro ratione additorum punctorum mutabilis. Ut vis harum conſequentiarum melius

melius intelligatur, exemplo uno atque altero rem illuſtrabo: primo depromam exemplum ex linguâ Latinâ: quemadmodum enim in Linguâ Latinâ ſolæ conſonæ deſtitutæ vocalibus varios ſenſus induere poſſunt; eodem modo in lingua Hebraica hoc contingere poteſt: ponantur ex. gr. tres conſonæ C R S, ex illis tribus conſonantibus viginti tres voces pro ratione additarum vocalium poſſunt formari. 1. *curas* accuſativus à cura. 2. Poteſt eſſe perſona ſecunda à cura. 3. *carus.* 4. *curis* à cura. 5. *caros* accuſativus à carus. 6. *caris* dativus à carus. 7. *corus* ventus, vel menſura. 8. *coros* accuſativus à corus. 9. *coris* dativus. 10. *Cyrus.* 11. *ceras* à cera. 12. *ceris* dativus à cera. 13. *Ceres.* 14. *Ciris* alauda. 15. *cures* à *curo* &c. Quis ex varia vocalium additione diverſum ſenſum oriri non percipit? Eodem modo in vocibus Hebraïcis procedere poſſumus: ponatur ex. gr. vox שָׁמַיִם *cæli*; hæc vox deſtituta punctis vocalium multorum ſenſuum capax eſt. 1. ſignificat *cælos.* 2. שָׂמִים *ponentes.* 3. שׁוּמִים *Allia.* 4. שֶׁמִּיָּם *quod ex mari.* 5. שֶׁמַּיִם *quod aqua.* 6. Et ſi in duas voces dividatur, adhuc plura ſignificabit. 7. שָׁם יָם *Ibi mare.* 8. שֵׁם יָם *Nomen maris.* 9. שָׂם יָם *poſuit mare.* 10. שַׁם יָם *deſolavit mare.* 11. שׁוּם יָם *Allium maris.* &c. Similiter tres literæ דבר novem diverſis modis pro ratione additarum vocalium pronuntiari, & explicari poſſunt. 1. דָּבָר *eſt verbum.* 2. דֶּבֶר *peſtis.* 3. דבר דְּבִיר *oraculum.* 4. דִּבֶּר *loquutus eſt.* 5. דֹּבֵר *loquens.* 6. דָּבוּר *dictum.* 7. דבר דַּבֵּר *loqui.* דַּבֵּר *loquere.* דֻּבַּר *loquutus eſt.* Vide plura apud Morinum in exercitationibus Biblicis *lib.* 1. *Exercit.* 6. *cap.* 2. Ex his videmus, quam neceſſariæ ſint vocales ad textum Hebræum bene intelligendum & explicandum. Capellus videns ſe hic quodammodo eſſe conſtrictum, regerit. 1. Quod quidem verum ſit, voces Hebraicas nonnunquam diverſum ſenſum induere poſſe, ſi ſc. per ſe ſolæ extra orationis ſeriem conſiderentur; ſed in orationis ſerie hoc procedere negat, in qua, ſi voces aliter punctarentur, quam punctatæ ſunt, exſurgeret ſenſus inſulſus & ridiculus. *Reſp.* falſum eſt, quod voces in orationis ſerie collocatæ non alium apud nos admittere poſſint ſenſum, ac proinde aliam punctationem, quam orationis

ſcopus ſecundum mentem Spiritus S. poſtulat: qui hoc negat, ſumat librum aliquem Veteris Teſt. non punctatum & difficilem, quem raro, vel nunquam legit, & experimentum ſumat, an ſemper antecedentia & conſequentia veram lectionem ſint indicatura, contrarium ſæpiſſime experietur: nonnunquam hærebit, neſciens, quæ puncta ſubſcribere debeat: aliquando alia puncta, diverſum ſenſum indicantia, ſubſtituet: nolo hic exempla adferre, ſi quis exempla deſideret, adeat Biblia non punctata, & innumera inveniet, quæ aliis punctis poſſunt punctari, ex quibus tamen ſenſus abſurdus, & ridiculus non elicietur. 2. *Regerit* Capellus, poſito, quod quædam Scripturę loca ſint quæ variam punctationem admittunt, & cum hac diverſa punctatione ſenſum etiam diverſum, ſed utrumque commodum, aptum, cum contextu toto cohærentem, analogiæ fidei non repugnantem, nihil periculi eſſe, ſi Petrus ſenſum talem; Paulus vero ſenſum alium amplectatur, & ſequatur; vel etiam ſi utrumque ſenſum eligat. *Reſp.* 1. Hic præſupponitur, quod probandum erat, ſcil. licere cuilibet pro beneplacito alias vocales conſonis apponere, modo illæ vocales nullum abſurdum, & abſonum ſenſum contra fideï analogiam pariant: hoc plane negamus, & aſſerimus cum Eliâ puncta hodierna eſſe genuina, eaque nullo modo à quovis eſſe mutanda. 2. Abſurdum eſt dicere, quod perinde ſit, quomodocunque modo S. Scriptura explicetur, modò ſenſus non eliciatur ineptus; annon reſpiciendum eſt ad mentem Scriptoris? Certe ſi non reſpiciatur ad mentem Spiritus S. & ſi cuilibet detur licentia textum Sacrum pro libitu explicandi, tum tali modo fibula laxabitur ineptis hominibus, S. Scripturam pro lubitu contra mentem Scriptorum explicantibus. Noſtri Theologi ſtatuunt tantum dari unum ſenſum, & quidem literalem, Capellus plures ſenſus literales concedere debet: hinc jam unicuique cogitandum relinquo, an hoc non ſit quodammodo deſcendere in caſtra Pontificiorum, aſſerentium varios dari S. Scripturæ ſenſus. Ipſi Judæi nobiſcum ſtatuunt dari tantum unum ſenſum literalem, qui punctis expreſſus eſt. Scriptura igitur ſecundum mentem Spi-

Spiritus S. eſt explicanda : homines tranſlatoribus & interpretibus non concederent, quod Capellus hic vult concedi à Deo hominibus : ſi cui literas noſtras transferendas vel interpretandas traderemus, an tranſlatori vel interpreti concederemus talem ſenſum literis noſtris affingere, quem ille vult, & quem verborum ſeries poſſet permittere? An non diceremus, mentem non expreſſiſti, exprimas aliter? Puto quod ſic. An ergo talis libertas hominibus à Deo in rebus cæleſtibus concedi debet, quam homo homini in rebus mundanis concedere non vult? Hiſce jam abſolvimus argumenta noſtra, quibus partim antiquitatem punctorum probavimus, partim novitatem deſtruximus.

DISSERTATIO DECIMA QUINTA,

QUÆ EST

De Genuinâ Punctorum Vocalium, & Accentuum in Veteri Teſt. Antiquitate.

PARS TERTIA.

Reſp. PETRO LACCHER, P. F. Zirizæa-Zeel.

Ad diem 30. Septemb. 1654.

SECTIO I.

JAm hâc diſſertatione ſequuntur enodanda & refutanda argumenta adverſariorum, quibus conantur probare puncta demum eſſe inventa à Maſorethis Tiberienſibus, qui circa vel poſt quintum ſæculum à nativitate Salvatoris noſtri vixiſſe dicuntur. Nos ſuperiori diſſertatione probavimus punctorum antiquitatem argumento, deſumpto à negatione omnium Judæorum (ex-

cepto unico Elia) negantium puncta eſſe à Tiberienſibus: ſed è contra probavimus, pleroſque Judæos affirmare eadem eſſe vel ab ipſis Authoribus conſonantium, vel ad minimum ab Eſdra Propheta. *Capellus* nihilominus *cap. 2. & 3. libri 1.* quoſdam Rabbinos in medium profert, quorum verba ſententiæ ſuæ favere aſſerit. Primus inter eos eſt *R. Aben Ezra*, qui circa annum Chriſti 1150. vixit: hic in libro צחות, id eſt, *elegantiarum fol.* 138. ſic ait: וכן מנהג חכמי טבריא והם העיקר כי מהם היו אנשי המסורת ומהם קבלנו כל־הניקוד hoc eſt, *Talis eſt conſuetudo Sapientum Tiberiadis, qui nobis ſunt pro fundamento vel norma: nam ex iis ſunt viri Maſorethæ, & ab illis accepimus totam punctationem:* Et in eodem libro *fol.* 193. ſic ſcribit, יש מפרשים רבים מטעים את המפסיק *Sunt multi Interpretes, qui erroris arguunt Pauſatorem*, id eſt, Authorem diſtinctionis verſuum. Et miratur admodum, Aben Ezra in ſequentibus, quomodo erraverit Pauſator, quum ait: ואף כי אם הוא עזרא הסופר hoc eſt, *maximè verò, ſi ille ſit Ezras Scriba.* Hinc conantur probare, illos Commentatores & Aben Ezram crediſſe puncta non eſſe ab ipſis Authoribus librorum, vel ab Eſdra Propheta; ſed ab aliis inferioris ſortis hominibus: nam ſi putaſſent puncta vocalium fuiſſe ab Ezra, nemo auſus fuiſſet eum erroris accuſare. *Reſp.* Nego Aben Ezram hic ſtatuere Maſorethas Tiberienſes eſſe primos inventores punctorum: nam in allegato loco Aben Ezra, cum dicit: *Nos ab illis accepiſſe totam punctationem*, non loquitur de prima inventione punctorum, vel de primis eorundem inventoribus: ſed vult indicare, nos eandem punctationem in Bibliis noſtris habere, & approbare, quam illi Maſorethę approbarunt, & in codicibus ſuis Manuſcriptis expreſſerunt. Quod hic ſit verborum Aben Ezræ ſenſus, patet evidenter ex *Commentariis ſuis* ad *Exod. 25. v. 31.* ubi ſic ait: vidi libros, quos perſcrutati ſunt Sapientes Tiberiadis, & jurarunt quindecim ex Senioribus eorum, quod tribus vicibus conſiderarint unamquamque vocem, & unumquodque punctum, & ſingulas voces plenas, & defectivas. Hinc ipſo jubare clarius illuceſcit, Aben Ezram non crediſſe puncta eſſe à Tiberienſibus: nam hic dicit illos Maſorethas ter Biblia percurriſſe & inſpexiſſe quamlibet vocem,

Digitized by Google

vocem,& quodlibet punctum:luſtrarunt ergo Biblia punctata,& circa eadem criſin ſuam inſtituerunt. Maſorethę tempore Aben Ezræ fuerunt noti non propter inventionem punctorum; ſed propter veram textus Hebræi lectionem, pronuntiationem, & ejuſdem conſervationem: illi dicuntur noviſſe differentiam pronuntiationis inter *Koph* & *Caph* dageſſatum, inter *Teth* & *Thau* dageſſatum, & inter *Vau* & *Beth* Raphatum, inter quæ jam nulla differentia in pronunciando ſive à Judæis, ſive à Chriſtianis obſervatur.

11. Alter Rabbinus, qui pro novitate punctorum in ſcenam profertur, eſt R. David Kimchi, qui in *Michlol* mihi *pag.* 69. & 70. ubi agit de diſcrimine, quod intercedit inter Præteritum Niphal, & ejuſdem Benoni, quorum illud per Patach, hoc vero per Kametz ſcribitur, ſic ait: מתקני הנקוד שמו הפרש בין אבן הראשה והבינוני כי קריאתם אחת ונקדו עין הפעל באבן הראשה בפתח והבינוני בקמץ, hoc eſt: *Ordinatores punctationis poſuerunt diſcrimen inter lapidem fundamentalem* (hoc eſt, Præteritum) *& inter Participium, quia lectio utriuſque* (reſpectu pronunciationis) *eſt eadem, & punctarunt ſecundam radicalem Præteriti per Patach, & Participium per Kametz.* Hinc ſic argumentatur Capellus: ſi D. Kimchi credidiſſet puncta eſſe à Moſe, vel ab Eſra; ergo dixiſſet מתקן *Ordinator* punctationis, non vero מתקנים *Ordinatores* poſuerunt diſcrimen,&c. *Reſp.* 1. Hoc teſtimonium nihil probat: Kimchius ſtatuit non unicum virum, ſed plures eſſe inventores punctorum: ergo ſtatuit illos eſſe Maſorethas Tiberienſes. Quis non videt hanc conſequentiam nullo modo valere? Quare non potius dicemus, Kimchium per *Ordinatores* intellexiſſe Moſen, reliquoſque Authores librorum? Et ſi ſic dicamus, tum non opus erit refugere ad Maſorethas. 2. Quando defendimus Ezram eſſe Authorem punctorum, tum non ſolum Ezram intelligimus, ſed præter Ezram etiam Viros Synagogæ magnę: Ezræ quidem communiter inventio punctorum adſcribitur tum propter compendium, tum quia fuit Caput, & Præſes Virorum Synagogę magnæ: ſic etiam in exercitu victoria Duci, in bello navali ſummo gubernatori adſcribitur, quam tamen nec dux ſolus, nec Gubernator ſibi acqui-

acquiſivit: idem dicendum eſt de Propheta Ezra, etiamſi ille ſolus non ſit inventor & ordinator punctationis, ei tamen hic honor ſoli tribuitur, quia ille fuit præcipua cauſa hujus punctationis. 3. Quod Kimchius punctorum inventionem attribuat viris Synagogæ magnæ, hoc delucide apparet ex præfatione in Prophetas priores, ubi ait, quod Viri Synagogæ magnæ Legem in priſtinum ſtatum reſtituerint, & ſi difficultas quædam oriretur, quam per collationem variorum codicum tollere non poterant, tum ſcripſerunt unum, & non punctaverunt illud, aut ſcripſerunt in margine. Ergo Kimchius credidit Viros illos Synagogæ magnæ fuiſſe verſatos circa textus Hebræi punctationem, & per conſequens non putavit puncta demum à Maſorethis Tiberienſibus fuiſſe inventa. Capellus ex Elia adhuc duo alia teſtimonia pro punctorum novitate adfert, alterum ex libro צח שפתים, & alterum ex libro Coſri; ſed illa ſolide refutata vide apud *Cl. Buxtorfium cap. 3. partis 1.*

III. *Secundum* argumentum, quod Cl. Capellus ex Elia objicit, eſt deſumptum à libro Legis, qui veteri more & conſuetudine in omnibus Judæorum Synagogis abſque ullis vocalibus & accentibus in arcâ ſervatur: inde talem elicit conſequentiam: ergo liber Legis à Moſe olim conſcriptus, & in arcam fœderis repoſitus, etiam fuit deſtitutus notis vocalium & accentuum. Ratio conſequentiæ hæc eſt: quia libri legis, qui in Synagogis Judæorum aſſervantur, ſunt quaſi Ectypi illius primi Archetypi Moſaici, hoc eſt, libri hodierni Legis adumbrant primum librum Legis Moſaicum: ſi jam liber Moſis fuerit punctatus, & Judæi hodierni utantur libris non punctatis: ergo Judæi non veram legem, ſed tantum ejus partem in Synagogis ſuis aſſervarent: aſt hoc nullo modo videtur veroſimile, quia Judęi admodum ſuperſtitioſi ſunt non tantum circa conſonas, & Legis vocales, ſed etiam circa ejus corticem: potius centies mortem obirent, quam paterentur aliquid in Lege mutari: ergo non videtur probabile, eos Legem punctatam à Moſe accepiſſe. *Reſp.* 1. Concedimus, quod omnia volumina Legis,

quæ

quæ paſſim per totum terrarum orbem in Judæorum Synagogis aſſervantur, & ex quibus ſingulis ſabbathis lectiones ſuas ſabbathinas recitant, ſint deſtituta punctis vocalium, & accentuum: ipſemet propriis oculis ſæpiſſime talia volumina in Synagogis Judæornm conſpexi: inde tamen non ſequitur, quod primum volumen à Moſe conſcriptum fuerit deſtitutum punctis. 2. Poſito, & non conceſſo, Moſen ſuum primum volumen Pentateuchi non punctaſſe, inde tamen nemo bonâ conſequentiâ eliciet: ergo puncta ſunt à Maſorethis Tiberienſibus: quare non poſſent eſſe ab Ezra, & Viris Synagogę magnæ, qui mille annis præterpropter poſt Moſen vixerunt. Poſſem eodem modo argumentari de ſectionibus, & capitibus Pentateuchi; Moſes non diſtinxit librum ſuum in ſectiones, & capita; ergo illa diſtinctio eſt à Maſorethis, qui mille circiter annis poſt Ezram vixerunt. 3. Nondum probatum eſt Pentateuchos, qui in Synagogis aſſervantur, ſemper ſine punctis fuiſſe conſcriptos: R. Bechai contrarium videtur innuere, cum ait, *Juſſi ſummus non punctare librum Legis,* cauſam addit, *quia vox punctata omnem ſenſuum varietatem, & multiplicationem excludit, ſed ablatio punctorum eam parit:* nam puncta ſunt inſtar formę, & conſonę inſtar materię, jam ſicut materia carens formâ apta eſt ad multas formas recipiendas, ſic conſonæ Hebraicæ, deſtitutæ punctis, aptæ ſunt ad varios ſenſus recipiendos: & quemadmodum quùm materia eſt informata, etiam eſt determinata, ita etiam conſonæ, punctis vocalium ornatæ, ſunt determinatæ. Ergo ſecundum hunc Rabbinum Pentateuchi ſine punctis primùm deſcripti ſunt eo tempore, quo Kabbala, & varii illi modi S. Scripturam interpretandi à Judæis eum in finem ſunt introducti, ut ſenſus S. Scripturæ eſſet fœcundior & aptior ad plures allegoricos ſenſus recipiendos. 4. Fortaſſe propterea puncta vocalium & accentuum à poſterioribus Judęis ſunt omiſſa, quia Pentateuchi, qui in publicis Synagogis aſſervantur, debent eſſe emendatiſſimi, abſque ullo, etiam minimo, vitio: atqui (quoniam omnes illi Pentateuchi ſolent exſcribi) difficillimum eſt, ſi non impoſſibile, Pentateuchum, ornatum vocalibus & accen-

S tibus

tibus, abſque ullis mendis & vitiis exſcribere. Deinde puncta ad veram illorum Manuſcriptorum librorum lectionem hodie non ſunt admodum neceſſaria, quia ex illis M. S. libris in Synagogis publicis non omnes, & ſinguli; ſed tantum doctiores legunt, quià juventute Biblia punctata legerunt, & ita continuò legendo fere memoriter eadem didicerunt.

IV. Pergit Cl. Capellus, & *tertium* profert argumentum, quod deſumit à punctorum vocalium & accentuum ſilentio in Kabbaliſticis Judæorum ſcriptis, & in Talmude: tali modo argumentatur. 1. Nulla fit mentio vocalium & accentuum in ſcriptis Kabbaliſticis ſive allegoricis Judęorum: ergo Kabbaliſtarum tempore, qui vixerunt ante confectum Talmud, non fuerunt puncta: aliter enim eorum mentionem feciſſent, & per conſequens puncta demum inventa ſunt à Maſorethis Tiberienſibus. 2. Etiam Talmudiſtæ in nulla parte Talmudis, hoc eſt, nec in Miſna, nec in Gemara ullibi citant nomina accentuum Hebraicorum, ſive vocalium, etiam in illis locis, in quibus neceſſario vocales eſſent nominandæ: ex. gr. In Talmude alicubi dicitur, *ne legas* בָּנַיִךְ *filii tui*, ſic tamen ſecundum textum punctatum eſſet legendum; ſed בּוֹנַיִךְ *ædificatores tui*. Hic Talmudiſtæ nullam vocalium faciunt mentionem, quum hoc in loco maxime neceſſarium ſit: ſi vero vocales tum temporis fuiſſent uſitatę, dicendum fuiſſet, *ne legas* בניך *per Kametz*, ſed בניך *per Cholem*. 3. Kabbaliſtæ tam antiquiſſimi, quam recentiores, nugas ſuas Kabbaliſticas & allegorias, *hoc eſt*, myſticos quoſdam ſenſus elicuerunt ſemper ex ſolis conſonis, ex earum inverſione, Metatheſi, & varia earundem permutatione; nunquam vero ex vocalibus & accentibus: ex. gr. Kabbaliſtę probarunt ex prima voce Veteris T. בְּרֵאשִׁית, mundum eſſe creatum primo die Septembris, quia ex hac voce per tranſpoſitionem literarum hæc eliciuntur א' בתשרי hoc eſt, *primus in Septembri*; ergo mundus illo die fuit creatus, quia in illo verſu agitur de ejus creatione. Tali modo ex ב *Beth* primâ literâ Pentateuchi varia elicere ſolent myſteria: ex. gr. litera *Beth* in numeris ſignificat duo; ergo ſunt duæ leges, lex oralis, & lex ſcripta. *Aliter*, ergo erunt duo mun-

mundi, mundus hic, & mundus futurus: has & ſimiles nugas quæſiverunt in conſonantibus, non vero in vocalibus; ergo vocales tum temporis non fuerunt: vel, ſi poſteriores Kabbaliſtæ crediſſent eaſdem fuiſſe à Moſe, etiam quædam myſteria ex vocalibus elicuiſſent.

Reſpondeo 1. *in genere.* Argumentum negativum non probat. Kabbaliſtę, & Talmudiſtę nullam faciunt punctorum mentionem, ergo tempore ipſorum non fuerunt: adhuc multo minus ſequitur; ergo puncta ſunt inventa quingentis annis poſt Chriſtum à Maſorethis Tiberienſibus. 2. *Reſpondeo in ſpecie* negando, quod in antiquis Kabbaliſtis nulla fiat mentio vocalium, & accentuum; diverſa enim exempla luce clariora proferuntur ex זהר, libro plane Kabbaliſtico, cujus author ſtatuitur Rabbi Schimeon filius Jochai, qui vixit anno circiter centeſimo poſt Chriſtum, quique circa annum 120 martyrio in bello Adriani contra Judæos vitam finiiſſe dicitur: hic Rabbi in principio libri ſui ex Danielis *cap.* 12. 3. profert locum, & occaſione illius loci ſic ait: *Iſtud punctum eſt ſemen in medio iſtius palatii, ſemen trium punctorum Cholem, Schurek, & Chirek.* Idem Kabbaliſta etiam accentuum recordatur in eodem libro, *col.* 106. *Secretum rei eſt Zarka, Makkaph, Schophar holech, Sagolta* &c. Quis clarius indicium vocalium & accentuum ex antiquis Kabbaliſtis deſideraret? Talia exempla ex recentioribus Kabbaliſtis etiam afferuntur à *Cl. Buxt. in libro de antiquit. punct. cap.* 5.

Ad ſecundum Reſpondeo 1. Non mirum eſſe, quod in Talmude nulla expreſſa mentio punctorum vocalium & accentuum fiat. Nam Talmudiſtæ non verſantur circa tales minutias, ſive tales nugas Grammaticales, has Grammaticis reliquerunt; ſed occupati fuerunt circa ritus, & mores vivendi à Judæis ubique terrarum obſervandos, ut & circa res dubias, jus quarundam rerum ſpectantes, quarum tantum obiter S. Scriptura recordatur. De talibus rebus dubiis Talmud prolixè diſputat, & variis modis eaſdem determinat: non igitur quærenda eſt Grammatica in libris Hiſtoricis, nec in libris ritus & jus Judæorum deſcribentibus. *Inſtant*: in Talmude allegantur loca, in quibus neceſſario mentio punctorum (ſi

fuiſſent) facienda eſſet, cum dicunt, *ne legas ſic*, *ſed ſic*. *Reſp.* Talmudici doctores non fuerunt ſic loquuti ex dubitatione, quaſi propter defectum punctorum de certâ lectione dubitaverint; ſed quia voluerunt literali vocis explicationi aliam allegoricam & myſticam addere: hoc inde clare probatur, quia hic mos loquendi *ne legas ſic, ſed ſic*, non tantum fuit obſervatus reſpectu vocalium, ſed etiam reſpectu conſonarum: ſic ad *Gen.* 49.22. dicunt, *ne legas* עלי עין, ut in textu habetur, ſed עולי עין: talia quamplurima exempla poſſent adferri; inde tamen non ſequitur Talmudiſtas crediſiſſe conſonas non eſſe inventas ab ipſis authoribus librorum, & per conſequens hic mos loquendi, *ne legas ſic, ſed ſic*, non eſt natus ex eo, quia textus reſpectu punctorum fuit dubius, vel quia crediderunt, puncta non eſſe prolata ab ipſis Authoribus librorum. Deinde recentiores Rabbini, qui poſt Elianam punctorum inventionem vixerunt, etiam ſic loquuntur: quis ſanâ mente inde concluderet, eos Rabbinos de verâ legendi ratione dubitaſſe, aut eorum tempore puncta non extitiſſe? 2. Etiamſi nomina vocalium & accentuum expreſſe in Talmude non allegentur, nihilominus eorundem implicita ſit mentio. Hebræi varia loca ex Talmude proferunt, ex quibus hoc conantur probare: unum atque alterum locum in medium proferre ſufficiet. In tractatu *Nedarim ſolio* 37. *pag. rectâ* diſputant Talmudiſtæ, num liceat docere legem pro mercede? Diverſo modo reſpondent, tandem R. Jochanan ait, licere accipere שְׂכַר פִּסּוּק טְעָמִים *mercedem pro pauſis accentuum* docendis: *Raſchi* in margine explicat שֶׁמְּלַמְּדוֹ נִיקּוּד וּטְעָמִים *quia ipſum docet punctationem & accentus*. Ergo actualis punctatio debuit exiſtere, quomodo aliter docere potuiſſent? Alter locus invenitur in tractatu primo Talmudis, *Berachoth* nominato *fol.* 62. quærunt ibi Rabbini, *Quare non abſtergantur ſordes manu dextra, ſed ſiniſtra? Rab Nachman filius Iſaaci dixit propterea, quia oſtendunt ea* טַעֲמֵי תוֹרָה *accentus Legis*. Vox טעמים non rem, ſive poteſtatem accentuum; ſed ipſum ſignum denotat, & in tali ſignificatione ſemper ſumitur ab Hebræis. Accentus illi dextrâ, ut referunt, oſtendebantur: ergo tempore Talmudiſtarum textui Biblico fuerunt

runt adſcripti, aliter oſtendi non potuiſſent. 3. Fortaſſe puncta tempore Talmudiſtarum nondum certa habuerunt nomina, quibus eadem ab omnibus æquali modo denominabantur. In libro *Zohar* expreſſa quidem nominum accentuum & vocalium fit mentio; ſed fortaſſe illa nomina non fuerunt ab omnibus recepta, & approbata. Deinde ſi antiquitatem libri *Zohar* in dubium vocaremus, ut facit Capellus, poſſemus dicere, quod accentus & vocales tum temporis certa nomina nondum habuerint, ut fit in lingua Latina & Belgica: Belgæ & Latini ſolent ſono, ut a. e. i. o. u. vocales ſuas denotare: quare etiam antiqui Rabbini eodem modo vocales ſuas exprimere non potuiſſent? 4. Denique nonnulli ajunt, quod ipſæ figuræ punctorum in Talmude fuerint expreſſæ, & quod propterea eadem nominare, non fuerit neceſſarium. Refert R. *Aſarias*, quod viderit duo exemplaria Miſnica, quingentis annis antiquiora, utraque notata punctis & accentibus diſtinguentibus. Fortaſſe etiam hodierna punctatio Miſnæ, quæ edita eſt Amſterodami A. 1646. ſecundum antiquum punctatum exemplar eſt inſtituta.

Ad tertium reſpondeo. 1. Fortaſſe Kabbaliſtæ propterea in diſpoſitione vocalium non quæſiverunt myſteria, quia crediderunt conſonas immediatè à Deo eſſe profectas, & vocales tantum ab Eſdra. 2. Kabbaliſtæ ex vocalibus, & earundem permutatione tanta myſteria elicere non potuerunt: quia conſonę inſtar materiæ varias formas induere poſſunt, cùm vocales inſtar formæ omnem ſenſuum multiplicationem excludant. 3. Falſum eſt, quod Kabbaliſtæ nulla myſteria venati ſint ex vocalibus: legat, qui negat, librum Kabbaliſticum *R. Ioſephi ben Gecatilja libro* 1. *referente Buxtorfio de punctorum antiq. pag.* 59. 60. ibi inveniet varia myſteria, quæ ille author ex vocalibus, & earum tranſpoſitione elicuit: dicit enim quinque vocales *Cholem*, *Schurek*, *Chirek*, *Tzere*, & *Kametz* nos docere ſecretum diſpoſitionum totius mundi; *Cholem* reſpondere mundo ſupremo ſive intelligentiæ, *Schurek* mundo medio, *Chirek* mundo inferiori &c. Hic author ante ducentos præter propter annos vixit. Sic R. Aſarias profert rationem ex-

Digitized by Google

ex Kabbala deſumptam, ob quam litera Jod in nomine JEHOVA notatur cum ſimplici *Scheva*, & non cum *Chateph-patach*. Ex his ergo apparet falſum eſſe, quod dicunt adverſarii, Kabbaliſtas tam recentes quam antiquos nulla myſteria ex vocalibus exſtruxiſſe.

v. Pergit Cl. Capellus, & *quartum* argumentum deducit ex antiqua ſcripturâ Hebraicâ, quam hodie Samaritanam vocamus. Ut vis hujus argumenti melius intelligatur, explicandum prius eſt, quid Capellus de antiquis Veteris Teſt. literis ſtatuat. Capellus aſſerit Judæos fateri literas illas, quibus Biblia à temporibus Eſdræ ſunt deſcripta, non eſſe antiquas Hebręorum literas, quibus Moſes, cæterique Sacri Scriptores Vetus Teſt. exararunt; ſed hodiernas Hebraicas literas eſſe antiquas Chaldaicas, quas Eſdras loco antiquarum Samaritanarum literarum, quibus Vetus T. ex ipſius ſententiâ exaratum fuit, in odium Samaritanorum, qui illas Samaritanas retinebant, recepiſſet. Si jam verum ſit, antiquas Veteris Teſt. literas fuiſſe Samaritanas, ultro ſequitur, quod puncta vocalium & accentuum non ſint ab ipſo Moſe, cæteriſque Veteris Teſt. ſcriptoribus: ratio hęc eſt, quia literis Samaritanis nunquam puncta vocalium & accentuum fuerunt adſcripta.

Reſpondeo. 1. Falſum eſſe, antiquas literas, quibus Moſes, reliquique Sacri Scriptores in exſcribendis libris Canonicis Veteris Teſt. uſi fuerunt, fuiſſe Samaritanas, & hodiernas eſſe Chaldaicas, quas Eſdras in odium Samaritanorum mutaſſet: hoc quidem verum eſt, quod hodiernæ literæ Hebraicæ non fuerint vulgares, & communiter uſurpatæ à Notariis, aliiſque Scribis in exſcribendis rebus profanis: ad illa enim exſcribenda uſi fuerunt literis hodiernis Samaritanis, ſed ad ſacra Legis exemplaria exaranda utplurimum uſi fuerunt charactere hodierno Hebraico: duplex igitur character ante tempore Eſdræ fuit uſitatus, Hebręus, & Samaritanus: horum prior erat ſacer, & rebus ſacris exſcribendis inſerviebat: poſterior vero erat profanus, & in rebus vulgaribus exſcribendis uſurpabatur. Qui plura de hâc quæſtione cupit, adeat *præ-*

cedentes

Digitized by Google

cedentes diſſertationes 11. *&* 12. In illis ex profeſſo hanc quæſtionem diſcuſſam videbit. 2. Poſito non conceſſo, has hodiernas Hebraicas literas ab Eſra demum eſſe inventas, & loco antiquarum literarum Samaritanarum, vocalibus ſemper deſtitutarum, ſubſtitutas: inde tamen non ſequitur, quod puncta demum ſint inventa à Maſorethis Tiberienſibus: hoc quidem tum evinceretur, quod puncta non ſint adſcripta ab ipſis librorum Authoribus, ſed nullo modo probaretur, quod eadem non ſint addita ab Eſra Propheta. Nos maxime probabile eſſe judicamus, ſi Ezras hodiernas literas invenerit, quod ſimul etiam iiſdem novis literis puncta, ut literas novas lectu difficiles faciliores redderet, addiderit. Saltem non ſequitur (etiamſi ſtatuamus literas Samaritanas fuiſſe antiquas, & punctis deſtitutas) quod puncta ſint à Maſorethis. Elias Levita, primus Maſoretharum excogitator, ſcivit procul dubio quidem hanc quæſtionem de antiquitate literarum in Talmude moveri; non tamen iſto elumbi argumento, ad novitatem punctorum defendendam, uſus fuit. 3. Nondum probatum eſt, antiquas literas Samaritanas ante tempora Ezræ punctis vocalium & accentuum caruiſſe: hodiernę quidem illis carent: inde tamen non probatur, quod ſemper iiſdem caruerint. 4. Probandum etiam ipſis incumbit, hodiernas literas Hebraicas, ſi concederemus eaſdem fuiſſe Chaldæorum literas, olim ſemper fuiſſe punctis deſtitutas. Quare Chaldæi non potuiſſent eodem modo ſcripturam ſuam conſonis & vocalibus exarare, quemadmodum Hebræorum ſcriptura jam exaratur: & quod etiam vocales adhibuerint, hoc inde probabiliter evincitur, quia nomina vocalium ex ſententia adverſariorum ſunt Chaldaica, & per conſequens veroſimilius eſt eaſdem vocales ab illis Chaldæis fuiſſe inventas, quam à Maſorethis Tiberienſibus.

VI. *Quintum* argumentum, quod pro Novitate punctorum à Capello *cap.* 7. adfertur, deſumptum eſt ex notis marginalibus, quæ vulgo קְרִי וּכְתִיב *Keri uketiſ* nominantur: hæ notæ marginales, quę ab Elia Levita numerantur 848, occupantur circa conſonantes, & nulla earum circa vocales aut accentus verſatur:

verſatur: ſed ſi vocales ſemper, aut ſaltem Ezræ temporibus fuiſſent conſonantibus ſubſcriptæ, etiam hæ notæ marginales habuiſſent rationem non tantum conſonarum, ſed etiam vocalium & accentuum, quia hę notę ſunt valde antiquę, etiam nonnullę earum antiquiores ſunt ipſo Talmude, congeſto circa quintum à nato Chriſto ſęculum. Jam ſive dicamus notas illas *Keri uketiſ* eſſe à Moſe, cæteriſque ſacris Scriptoribus; ſive eſſe correctiones vocum vitioſè ſcriptarum; ſive ex codicum variorum inter ſe collatorum diſſenſione ortas, nihil attinet, variæ tamen illæ lectiones fuiſſent obſervatæ, & quidem ſæpius circa vocales & accentus, quam circa conſonantes, quia puncta corruptioni magis ſunt obnoxia, quam ipſæ literæ: & per conſequens, cum notæ hæ non recordentur vocalium, etiam puncta textui Hebraico eo tempore non videntur fuiſſe adſcripta.

Reſp. 1. Si ſtatuamus Ezram eſſe authorem punctorum, & ſimul, ſecundum ſententiam Judæorum, notarum marginalium annotatorem (ſaltem præcipuarum notarum, quę vel potuerunt lectionem dubiam reddere, vel cauſam errandi præbere, à nobis author ſtatuitur) tum nullę potuerunt obſervari variæ lectiones circa vocales & accentus, natæ ex variorum codicum diſcrepantia: nam tum temporis nondum fuiſſent Biblia punctis vocalium & accentuum ornata; ergo etiam non potuerunt fuiſſe notæ circa illa puncta: nam Eſras à ſolutâ captivitate Babylonica, poſtquam codices omnes conſideraſſet, & inter ſe contuliſſet, variaſque notas circa conſonantes annotaſſet, puncta conſonantibus ſubjeciſſet: & propterea nullas varias lectiones circa vocales potuit obſervare. 2. Si dicamus puncta eſſe à Moſe, cæteriſque Authoribus librorum, tum dicendum eſt puncta non ſemper fuiſſe omnibus Bibliis adſcripta: ſed tantum illis, quæ hic & alibi in Judæorum Synagogis fuerunt conſervata, quorum Bibliorum puncta non tam facile mutationi & corruptioni obnoxia fuerunt: verum quamplurima Biblia, quæ in populi manibus verſabantur, conſtabant ſaltem conſonantibus, pauciſſima punctis, & propterea notas circa vocales non obſervarunt

ſunt: fortaſſe etiam omnia Biblia punctata, quæ pauca fuerunt, tempore captivitatis Babylonicæ fuerunt diſrupta, & igne, aliove modo perdita, & ab Eſdra additis punctis in priſtinum ſtatum reſtituta. 3. Eſras non eſt author omnium notarum marginalium, ſed multarum inventores fuerunt Maſorethæ Tiberienſes, & alii recentiores Rabbini, qui Maſorethas ſequuti ſunt: Quare nullus ipſorum notam marginalem circa vocales annotavit? An propterea, quia textus non fuit punctatus? Non dicet hoc Capellus. Quare igitur illas notas marginales ſicco pede tranſierunt? Ratio aliqua debet aſſignari, aliter ipſius objectio nos non ferit. Non putem Capellum defenſurum eſſe, omnes illas 1826 notas marginales (quarum in nova ſua Critica mentionem facit) eſſe inventas ab Eſra Propheta, vel à famoſis illis Maſorethis: ſi jam concedatur nonnullas eſſe inventas poſt tempora Maſoretharum, quare illi Rabbini etiam in notis marginalibus rationem punctorum non habuerunt? 4. Falſum eſt, quod hæ notæ marginales etiam obſervatæ non fuerint circa quaſdam vocales, contrarium evincitur ex omnibus illis locis, in quibus vocales ſcribuntur in textu, & conſonantes in margine: exemplum unum occurrit *Ruth.* 3.5. ubi in textu ſcribuntur duæ vocales, Tzere & Patach, ad quas nota marginalis adſcripta eſt, quæ indicat Criticos etiam fuiſſe occupatos circa vocales, & eaſdem illas vocales eſſe explicandas per vocem Hebraicam אלי *ad me.* Ex hoc, ſimilibuſque locis probabiliter quis probare poſſet, puncta non tantum eſſe ab Ezra Propheta (ſi nempe ſtatuamus tales notas marginales eſſe ab Ezra) ſed ab ipſis Authoribus librorum. Nam Ezras hęc puncta conſideravit, & cogitavit aliquem poſſe hæc puncta aliter explicare, ideo notam marginalem addidit, ne quis illam vocem aliter explicaret. Nemo facile dicet hæc puncta conſonantibus eſſe interpoſita à Maſorethis Tiberienſibus, vel à vulgari quodam Rabbino. Quis Rabbinorum tam audax fuiſſet, qui ſacrilegas ſuas manus ſacro textui injicere unquam auſus fuiſſet? Præterea ſi hæc puncta à vulgari quodam Rabbino conſonantibus in nonnullis locis eſſe interpo-

ſita, procul dubio fuiſſent aliqui, qui hæc puncta vel ex textu ejeciſſent, vel authores eorundem temeritatis accuſaſſent. E contra exiſtimo illas interpoſitas vocales ab ipſis Authoribus librorum compendii cauſâ eſſe adſcriptas: quod ſi hoc ita ſit, pondus addetur ſententiæ noſtræ, & non mirum eſt Authores in nonnullis locis abbreviaturas quaſdem adſcripſiſſe: abbreviaturæ enim in omnibus linguis ſunt uſitatæ: ſic Latinorum filii per vocalem ē cum linea ſuperſcripta denotant *eſt*, & per ō indicant *non*, & ſic porro: tales abbreviaturæ vocalium videntur temporibus Prophetarum fuiſſe uſitatæ: ſed hodiernæ abbreviaturæ non niſi reſpectu conſonarum ſunt, quia Rabbini nunc commentaria & epiſtolas ſuas abſque punctis vocalium & accentuum conſcribere ſolent.

DISSERTATIO DECIMA SEXTA,

QUÆ EST

De Genuinâ Punctorum Vocalium, & Accentuum in Veteri Teſt. Antiquitate.

PARS QUARTA & ULTIMA.

Reſp. RICHARDO HELDIO, Ultraject.

Ad diem 11. *Novemb.* 1654.

SECTIO VII.

Uperiori diſſertatione diſcuſſimus quinque argumenta pro novitate punctorum vocalium & accentuum adferri ſolita, quæ deſumpta erant à variis teſtimoniis: jam ſequitur argumentum *ſextum*, ex hiſtoria petitum, hoc eſt, ex antiquis ſacrorum Bibliorum tranſlationibus in genere, & ex 70. Interpretum verſione Græcâ

Græcâ in ſpecie, & quidem tali modo. Nulli Authores tranſlationum ſive Græci fuerint, ſive Latini, aut Chaldæi, nec ipſe etiam Hieronymus, uſi fuerunt Bibliis Hebraicis punctatis; ergo tum temporis Biblia punctata non extiterunt: nam ſi talia punctata Biblia extitiſſent, procul dubio Interpretes, & præcipuè illi, qui vocati erant à Ptolomæo Rege, & à Synedrio magno deputati ad verſionem illam Græcam adornandam, talibus punctatis codicibus uſi fuiſſent: quod verò in ſpecie ſeptuaginta Interpretes ex Bibliis non punctatis verſionem ſuam adornarint, hoc clarè apparere videtur ex multis locis, in quibus multæ voces aliter fuiſſent transferendæ, ſi punctatæ fuiſſent, quàm jam tranſlatæ ſunt: nonnullas voces hic, ut vis argumenti clarius innoteſcat, in medium proferemus: ex. gr. *Pſal.* 7. 7. in textu Hebraico occurrit אֵלַי *ad me*, cum Tzere & Patach: LXX Interpretes legerunt אֵלִי *Deus meus* cum Tzere & Chirek, & propterea dixerunt ὁ θεός μου. Sic *Pſalmo* 40. 5. invenitur verbum שָׂם *poſuit* cum Sin & Kametz: hoc verbum LXX Interpretes tranſtulerunt per τὸ ὄνομα *nomen*, quaſi in textu Hebræo ſcriptum fuiſſet שֵׁם *nomen*, cum Schin & Tzere: Similiter *Pſalmo* 91. 3. legitur nomen מִדֶּבֶר *à peſte*, cum duobus Sægol. LXX vero Interpretes putarunt eſſe מִדָּבָר *à ſermone*, cum duobus kametz, & propterea tranſtulerunt per ἀπὸ λόγου *à ſermone*: centena talia loca adferri poſſent, ſi neceſſitas rei exigeret. Ex his omnibus exemplis hanc conſequentiam elicit Capellus, quod illi LXX Interpretes non fuerint uſi textu punctato; nam ſi eo uſi fuiſſent, voces illas ſupradictas aliter interpretati fuiſſent, & per conſequens Biblia tempore LXX Interpretum non fuerunt punctata: & ſi hoc verum ſit, ergo puncta non ſunt à Moſe, vel ab Ezra. Ratio eſt manifeſta, quia LXX Interpretes aliquot ſæculis poſt Ezram vixerunt. Antequam in ſpecie ad hanc objectionem reſpondeamus, prius quædam, ad hiſtoriam verſionis 70 Interpretum pertinentia, præmittenda ſunt. Verſio græca LXX Interpretum adornata fuit trecentis præter propter annis ante nativitatem Chriſti: in cauſa hujus verſionis procatarctica aſſignanda omnes non

conveniunt; nonnulli ſtatuunt ipſos Judæos Alexandrinos, quia textum Hebręum non intelligebant, petiiſſe ab aliis Judæis in linguâ Hebræâ & Græcâ verſatis, ut textum Hebręum in linguam Grætam transferrent: ſunt alii, qui adſcribunt Ptolomæo Lago Regi Ægyptiorum: denique ſunt nonnulli, qui judicant filium hujus ſuperioris Regis, ſc. Ptolomęum Philadelphum quoſdam convocaſſe ad verſionem hanc efficiendam, & quidem eum in finem, ut bibliothecam ſuam (quam Alexandriæ extruxerat, & quam 50. vel ut alii volunt, 70 millibus voluminum impleverat) etiam hoc ſacro libro, quem Judæos tanti æſtimare ſciebat, exornaret. Hæc verſio communiter vocatur verſio LXX Interpretum; ſed multi hunc Interpretum numerum in dubium vocant, putantes non fuiſſe 70. quia ille numerus ſeptuagenarius à Judæis videtur effictus, qui ſemper multa myſteria ex hoc numero (quia ſynedrium maximum, Hieroſolymæ congregatum, totidem viris conſtabat) fuerunt expiſcati. In Talmude expreſſe dicitur, quod tantum quinque ſeniores Legem tranſtulerint Regi Ptolomæo: idem etiam ſtatuit R. Azarias, qui fortaſſe ſuam ſententiam inde deprompſit. Authores, qui ſtatuunt hanc verſionem eſſe tranſlatam à 70. Interpretibus, ſemper intelligunt 72. ſed brevitatis cauſa ſumunt numerum rotundum pro non rotundo. Nos hunc Interpretum numerum ſic conciliamus: 72 viri, in Synedrio Hieroſolymitano congregati, deputarunt ex petitione Regis Ptolomæi quinque viros ex eodem collegio, qui Alexandriam profecti textum Hebræum in Linguam Græcam tranſtulerunt; vocatur ergo communiter opus 70 vel 72 ſeniorum, quia ipſorum authoritate hæc verſio tranſlata eſt: ſæpe opus aliquod toti collegio adſcribitur, cujus tantum pauci ad id delegati authores ſunt: à nonnullis vero appellatur opus quinque ſeniorum, quia quinque ſeniores, à Synedrio toto Alexandriam miſſi, hoc opus actualiter effecerunt. Corruit jam ultro fabula illa de 72 cellulis, ſive ædiculis, quibus ſinguli Interpretes tam diu incluſi fuiſſent, uſquedum ſinguli totam verſionem ad ombilicum perduxiſſent: Juſtinus Martyr, hujus fabulæ præcipuus.

cipuus effictor, dicit ſe in inſula Pharo ſeptem ſtadiis ab Alexandria adhuc rudera & veſtigia illarum ædicularum vidiſſe: ſed Interpretes, quotquot fuerunt, ſimul convenerunt in Regia ſive magna quadam domo, in qua communi operâ verſionem hanc Græcam adornarunt. Fabulantur etiam, cum dicunt ſingulos ex 72 Interpretibus totam verſionem ſpatio 72 dierum compoſuiſſe. Admodum hallucinantur, cum ajunt, omnes Interpretes conveniſſe non tantum in verbis & phraſibus; ſed etiam in omnibus punctis, diſtinctionibus ſententiarum, aliiſque rebus: Philo propter illam convenientiam eos numine Prophetico fuiſſe indutos aſſerit: ſed non mirum eſt omnes Interpretes conſenſiſſe, cum ſimul hanc verſionem compoſuerint. Errant ergo, qui eos propterea Prophetas vocant: Bellarminus peculiarem Spiritus S. aſſiſtentiam illis tribuit, ne quâ in re errarent: Auguſtinus putat eundem Spiritum Propheticum in 72 Interpretibus fuiſſe, qui fuit in Prophetis. Fabulâ unâ admiſſâ adhuc aliæ inde naſcuntur: plerique, qui ſtatuunt exacte fuiſſe 72 Interpretes, non tantum defendunt ex duodecim tribubus Jacobi Patriarchæ viros ſenos ad Ptolomæum eſſe ablegatos: ſexies enim duodecim ſunt 72; ſed etiam nomina ſingulorum Interpretum enumerant: ſic ex tribu Juda hi ſex Interpretes miſſi fuiſſent; Joſephus, Ezechias, Zacharias, Johannes, Ezechias alter, Eliſæus. Ex tribu Gad Nehemias, Joſephus, Theodoſius, Baſeas, Ornias, Datis. Totidem ex reliquis tribubus. Præterea opinantur hos 72 Interpretes fuiſſe Aſſeſſores ſive Seniores magni illius Sanhedrin, quod Hieroſolymis erat congregatum tum ad negotia eccleſiaſtica, tum etiam ad civilia decidenda: hoc totum collegium unà cum omnibus viris Hieroſolymâ Alexandriam migraſſet, & clavum imperii tam diu ab humeris ſuis abjeciſſet. Sed quis non videt totam hanc hiſtoriam multis fabularum involucris eſſe involutam? Nam Sanhedrin Judæorum poſt ſolutam captivitatem Babylonicam non amplius ex duodecim tribubus, ſed ſolummodo ex tribu Judæ conſtabat: & quia nonnulli tot fabulis fidem adhibuerunt, ideo etiam hæc verſio magni à multis fuit æſtima-

Digitized by Google

ta: ſingulis annis in memoriam hujus verſionis adornatæ à Græcis & Ægyptiis anniverſarium feſtum in inſula Pharo fuit celebratum. Judæi Græci longo tempore in Synagogis ſuis hanc tranſlationem Græcam ſingulis Sabbathis publicè prælegerunt. Circa annum à nato Chriſto 552 maximæ rixæ occaſione hujus verſionis inter Judæos obortæ ſunt, quia quidam textum Hebræum; alii vero textum Græcum in Synagogis prælegendum eſſe contendebant. Eccleſiæ Græcæ, ut & Latinæ magni ſemper Græcam hanc verſionem fecerunt: Latini verſione Latinâ, tranſlatâ ex verſione Græca, quadringentis annis in eccleſiis ſuis uſi fuerunt, & dogmata ſua exinde probarunt: quia judicabant verſionem illam Græcam divinitùs eſſe inſpiratam. Hæc voluimus hic obiter de verſione 70 Interpretum præmittere, tum quia ipſius hiſtoria, etiamſi jucunda, non tamen ubivis obvia eſt, tum etiam quia maximopere neceſſaria eſt ad ſolvendam Cl. Capelli objectionem. *Vide plura de hac verſione 70 Interpretum in Iona meo illuſtrato pag. 156. & ſequentibus.*

Reſpondeo *primo*, & quidem negando, quod hodierna 70 Interpretum verſio Græca ſit eadem illa, quam famoſi illi Interpretes juſſu Ptolomæi Philadelphi tranſtulerunt: illa enim verſio diu, ſi non in totum, ſaltem magnâ ex parte periit. Præterea verſio hęc hodierna, quæ ſpecioſo hoc 70 Interpretum titulo circumfertur, eſt mixta ex aliis verſionibus Græcis: & celebris illa antiqua tranſlatio Græca cum ipſis fontibus Hebræis maximè conveniebat: nam antequam in Regiam Bibliothecam inferebatur à quamplurimis fuit diſcuſſa, & ad Hebræum textum examinata, & ab omnibus fuit acclamatum, textum ſanctè & fideliter eſſe tranſlatum, & propterea nihil ei eſſe vel addendum, vel ex eodem delendum: ſed verſio hodierna Græca mirum in modum diſſentit à fonte Hebręo; plurima enim ſunt addita, plurima etiam adempta, & mutata, prout ſtatim videbimus. *Deinde* adhuc diſputant eruditi, num Interpretes illi tranſtulerint totum Vetus T. an vero tantum Legem Moſaicam, uti vult Joſephus, qui ait, illos Interpretes Legem tranſtuliſſe: in hac ſententia videntur etiam
eſſe

Digitized by Google

eſſe doctores Talmudici: etiam multi ex Chriſtianis in eandem inclinant ſententiam: ſi ergo Interpretes illi tantum verterint Moſis Pentateuchum: ergò argumentum Capelli tantum ſtringeret reſpectu Pentateuchi Græci, & quidem tum demum, quando prius probatum erit, textum Pentateuchi Græci eſſe illum eundem textum, quem ſupradicti Interpretes compoſuerunt. *Denique* non conſentiunt eruditi in codice, ex quo Interpretes illi textum Gręcum interpretati fuiſſent: nonnulli eos ex Hebręo codice; alii ex Chaldæo; alii verò ex Samaritano textum Græcum vertiſſe ajunt: multis veroſimile videtur eos Samaritano Pentateucho in tranſlatione ſua uſos fuiſſe, & quidem propter hanc rationem, quia eſt maxima convenientia inter textum Samaritanum & Græcum; imo in multis locis major, quàm inter Hebręum & Gręcum: plurimis exemplis poſſem, ſi opus eſſet, veritatem hujus aſſertionis probare, ſed uno atque altero exemplo hoc oſtendiſſe ſufficiet: ex. gr. *Geneſ.* 4. 8. relinquitur ſpatium aliquod vacuum in Bibliis Hebraicis, & quidem in medio illo verſu, quaſi ibi voces quædam deeſſent, textus Samaritanus hunc hiatum ſupplet his vocibus נֵלְכָה הַשָּׂדֶה *eamus in agrum*, verſio Græca has voces ita transfert, *Διέλθωμεν εἰς τὸ πεδίον.* Inde videmus majorem in illo octavo verſu eſſe convenientiam inter textum Græcum & Samaritanum, quam inter Græcum & Hebræum. Similiter *Gen.* 3. 6. textus Hebræus habet וַיֹּאכַל *& comedit*, Samaritanus ויאכלו *& comederunt*, & Græcus *καὶ ἔφαγον & comederunt.* Sic etiam *Deut.* 1. 28. in textu Hebræo eſt וָרָם *& altus*, in Samaritano ורב *& multus*, & in Græco *καὶ πολύ*: & ſic deinceps. Ex his videre eſt, quomodo illi, qui ſtatuunt Interpretes Græcos uſos fuiſſe textu Samaritano, ſententiam ſuam confirment. Saltem ex his exemplis maxime probabile videtur, vel quod hodierna verſio Gręca non ſit eadem illa famoſa antiqua; vel quod Interpretes illi in multis locis Pentateuchi ſequuti fuerint textum Samaritanum; vel quod verſionem ſuam adornarint ex textu aliquo valde corrupto; vel quod nimiâ licentiâ in verſione ſua uſi fuerint, addendo vel adimendo pro lubitu, quæcunque placuerunt.

Atqui

Digitized by Google

Atqui *dicet* aliquis, ſine cauſâ negatur, quod verſio hodierna Græca ſit à 70 Interpretibus compoſita; nam ipſe titulus hoc ſatis indicat: etiam Græca verſio, quæ Anno 1653. Londini juxta exemplar Vaticanum, olim Romæ editum, excuſa eſt, hunc titulum præ ſe fert: *ἡ παλαιὰ διαθήκη κατὰ τοὺς ἑβδομήκοντα*, hoc eſt, *Vetus Teſtamentum* Græcum *ex verſione ſeptuaginta Interpretum. Reſp.* Nomine quidem vocatur verſio 70 Interpretum, non vero reipſa: illa enim verſio antiqua magnâ ex parte periit, prout multi oſtenderunt: ſimiliter verſio Vulgata Pontificiorum à multis etiam Hieronymo adſcribitur, & Hieronymiana vocatur, quum tamen certum ſit ipſum Hieronymum illam non compoſuiſſe.

Secundo. In verſione 70 Interpretum non tantum occurrit diſconvenientia, quæ orta eſt ex diverſitate vocalium; ſed etiam maxima diſcrepantia à contextu Hebræo conſpicitur in conſonantibus & ſententiis. Nonnunquam pro *Beth* legerunt *Zain*: ex. gr. *Ieſ.* 60. 15. In textu Hebræo occurrit וְאֵין עוֹבֵר *& non eſt tranſiens*, verſio 70 Interpretum transfert per *καὶ οὐκ ἦν ὁ βοηθῶν & non eſt adjuvans*, quaſi in fonte Hebræo ſcriptum eſſet וְאֵין עוֹזֵר. Sic etiam *Proverb.* 28. 28. invenitur Verbum, quod Interpretes, adjungendo literam *Mem* per Proſtheſin, interpretati ſunt per Nomen: textus Hebræus ait, בְּקוּם רְשָׁעִים *ſurgentibus improbis*, verſio Græca tranſtulit per *ἐν τόποις ἀσεβῶν in locis impiorum*, quaſi in textu Hebręo eſſet nomen בִּמְקוֹם *in loco*. E contra *Hoſeæ cap.* 14. 3. abjiciendo per Aphæreſin literam *Mem*, 70 Interpretes plane alium ex textu elicuerunt ſenſum: textus S. dicit וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ *& rependemus juvencos labiis noſtris*, textus Græcus Interpretatur per *καὶ ἀνταποδώσομεν καρπὸν χειλέων ἡμῶν fructum labiorum noſtrorum*, ac ſi Propheta ſcripſiſſet פְּרִי *fructus*. Centena talia loca in textu Græco occurrunt, in quibus eſt diſcrepantia à textu Hebræo: ſed inveniuntur adhuc alia loca, in quibus major diverſitas obſervatur, ex quibus nonnulli concludunt, illos Interpretes linguam Hebraicam, ejuſque Grammaticam non bene calluiſſe: aliquando enim nomina Appellativa explicarunt per Propria, ſic *Nehem.* 7. 70. legitur כְּתֹנוֹת כֹּהֲנִים *tunicæ Sacerdotum*, 70

Inter-

Interpretes verterunt per χωθωναὶθ τῶν ἱερέων, ac ſi eſſet nomen Proprium. E contra *Levit.* 18. 21. לַמֹּלֶךְ *Moleco*, nomen Proprium verterunt per nomen Appellativum ſcil. per ἄρχοντι *dominanti.* Aliquando ſenſum inconvenientem vocibus per ſe claris affinxerunt: ſic 1 *Sam.* 25. 11. occurrit מֵימַי *aquas meas*, 70 Interpretes explicarunt per τὸν οἶνόν μου *vinum meum.* Sæpe vocibus Hebraicis Chaldaicum, Syriacum, vel Arabicum ſenſum indiderunt, quod quidem non mirum eſt, quia tum temporis nitor linguæ Hebraicæ per vicinarum linguarum confuſionem quodammodo perierat: ex. gr. *Ieſ.* 53. 10. legitur דַּכְּאוֹ *contererе ipſum*, 70 Interpretes ex Chaldaica hujus verbi ſignificatione tranſtulerunt per καθαρίσαι αὐτὸν *purgare eum.* Haud raro plane falſum effinxerunt ſenſum: ſic *Iona* 3. 4. textus Hebræus ait, adhuc *quadraginta dies*, & Nineve ſubvertetur: verſio 70 Interpretum habet ἔτι τρεῖς ἡμέραι *adhuc tres dies.* Quanta hic differentia, ſive potius falſitas occurrit? Hinc jam videmus argumentum Cl. Capelli deſumptum à verſione 70 Interpretum planè in fumum abire.

Tertio. Poſito, ſed non conceſſo, hanc Græcam verſionem eſſe illam, quam 70 Interpretes compoſuerunt, inde tum ſequetur, vel textum Hebræum jam eſſe corruptum: ratio hæc eſt, quia verſio illa Græca olim optimè cum textu Hebræo conveniebat; ſed jam multùm ab eodem differt, & per conſequens hæc verſio Græca vel non eſt eadem cum antiqua, vel textus Hebræus jam eſt corruptus, ſed hoc poſterius nemo ex Reformatis facile concedet: vel dicendum eſt illos Interpretes nimiâ cum licentiâ vel potius ignorantiâ verſionem ſuam adornaſſe; vel eoſdem fuiſſe uſos in tranſlatione ſua Græca Bibliis punctatis; ſed corruptis, vel vitioſè punctatis: Judæi eo tempore, quo hæc verſio Græca fuit adornata, admodum ſocordes fuerunt circa Legis ſtudium, & ejuſdem puram conſervationem, & propterea non mirum eſſet, ſi Interpretes illi corrupto codice fuiſſent uſi: præterea illis temporibus lingua Hebraica non amplius erat vernacula plebi in communi ſermone, etiam in publicis ſynagogis Lex Chaldaicè propter igno-

Digitized by Google

rantiam linguę Hebraicæ exponebatur: haud mirum ergo Bibliorum Hebraicorum illis temporibus tam accuratam rationem non eſſe habitam, quàm quidem tum, cum lingua Hebraica Judæis erat vernacula.

Quarto. Potuit fieri, ut alicubi fuerint Biblia punctata, quibus tamen Interpretes illi non fuerunt uſi, vel propter raritatem exemplarium; vel propter nimiam confidentiam, quaſi potuerint, ut viri docti, & in ſacris optime verſati, hoc ſubſidio punctorum carere; vel quia Græcis, utpote Gentilibus, non auſi fuerunt verum Legis ſenſum, quem punctatio exhibet, tradere, quoniam puncta pertinent ex ſententia Judæorum ad Legem oralem, quam Gentiles docere Judæis ſemper prohibitum fuit. Ex his reſponſionibus clare apparet argumentum ex verſione 70 Interpretum petitum eſſe elumbe & ſtramineum.

VIII. Pergit Cl: Capellus, & punctorum novitatem conatur *ſeptimò* probare ex Paraphraſibus Chaldaicis, præcipue Onkeloſi in Pentateuchum, & Jonathæ in Prophetas, & quidem duplici modo. 1. Illi Paraphraſtæ uſi fuerunt in verſionibus ſuis adornandis non punctatis Bibliis, hoc ita eſſe manifeſtum fit ex multis vocibus, quæ, ſi in textu Hebræo punctatæ fuiſſent, aliter fuiſſent tranſlatæ ab illis Paraphraſtis; ex. gr. *Hoz.* 11. 12. occurrit וְעִם קְדוֹשִׁים *& cum ſanctis*, Jonathan vertit per עַמָּא קַדִּישָׁא *populus ſanctus*, ac ſi legiſſet pro עִם cum Chirik, עַם cum Patach, quod ſignificat *populum*. Sic *Zachariæ* 14.5. in textu Hebræo invenitur וְנַסְתֶּם *& fugietis* cum Patach ſub Nun, Paraphraſtes interpretatur per וְיִסְתַּתֵּם *& obturabitur*, quaſi in fonte Hebræo ſcriptum fuiſſet וְנִסְתַּם *& occluſum eſt*, cum Chirek ſub Nun: hæc loca quidem non adferuntur à Capello, ſed ex talibus ſimilibuſque exemplis argumentum ſuum illuſtrare & urgere debet: ſi ergo Biblia Hebraica tum temporis fuiſſent punctata, illi Interpretes procul dubio iiſdem fuiſſent uſi; ſed non fuerunt uſi, aliter tam abſurdè has ſimileſque voces non tranſtuliſſent. 2. Illi Paraphraſtæ non adornarunt verſionem ſuam ex Bibliis punctatis, aliter etiam Paraphraſes ſuas punctaſſent, ſed eaſdem non punctarunt conſentientibus

tibus omnibus Judæis & Chriſtianis. Antequam ad ſingula argumenta reſpondeamus, prius quædam de Paraphraſibus Chaldaicis in genere (quia ſolutioni argumentorum plurimam lucem adſerent) præfabimur. Paraphraſis Chaldaica propriè hic ſignificat verſionem Chaldaicam factam ex textu Hebraico: Hebræi unâ voce vocant תַּרְגּוּם *Thargum* à תִּרְגֵּם *expoſuit*. Onkeloſus, qui eſt author verſionis Chaldaicæ in Legem, vixit ſecundum communem opinionem paulo ante Chriſtum: Jonathan vero, qui tranſtulit Prophetas Anteriores & Poſteriores, vixit paulo poſt Chriſtum. Hę Paraphraſes magni fiunt apud Judæos: ipſarum enim authores à Talmudiſtis tanquam viri Divini ſimul cum tranſlationibus ſuis ſunt canonizati, tum quia doctrinam ſuam à Prophetis ſcil. à Zacharia, Haggæo, & Malachia dicuntur accepiſſe: tum etiam quia tot tantaque miracula facta ſunt parturientibus Paraphraſtis fœtum ſuum Chaldaicum: cum enim Jonathan Prophetas transferret, tota Palęſtina terrę motu dicitur concuſſa, & vox cœlitus delapſa, *Quis eſt iſte, qui filiis hominum arcana mea revelat?* Præterea ſi forte muſca, vel aliquod aliud volatile Jonathæ in vertendo moleſtias aliquas pareret, ilico, illæſo ipſo vel ipſius chartâ, volatilia illa cœlitus exuſta fuerunt. Paraphraſes Chaldaicæ ſunt variæ, tres in Pentateuchum, quarum prima eſt Onkeloſi: altera vulgo Jonathæ adſcribitur, qui Prophetas tranſtulit: ſed nomine Jonathæ falsò indigitatur, cum quædam contineat, quæ diu poſt tempora Jonathę acciderunt: tertia eſt tranſlata à quodam incerto authore; hæc vulgo vocatur Thargum Hieroſolymitanum: quarta paraphraſis eſt in Prophetas Anteriores & Poſteriores, hujus author eſt Jonathan. Quinam Paraphraſes Chaldaicas in cæteros libros compoſuerint incertum eſt: bis liber Eſtheræ in linguam Chaldaicam tranſlatus eſt, ſed è contra quatuor libri, ut Ezra, Nehemia, Daniel, & Chronica ex linguâ Hebræâ in Chaldaicam tranſlati non inveniuntur. Paraphraſtæ, præcipue poſteriores nimium fabulis Thalmudicis indulſerunt, ſed etiam abſtruſiſſima ita acu tetigerunt, ut merito aliquando Talmudiſtæ debuerint dicere: *niſi Targum illius loci*

V 2 *eſſet*,

eſſet, neſciremus, quid textus ſibi vellet, nec ſenſum ejus intelligeremus. Hæc ad aliqualem Paraphraſium Chaldaicarum intelligentiam acquirendam ſufficiunt. *Vide plura de Paraphraſibus Chaldaicis in Iona meo Illuſtrato diſſert. 2. Vt & in Beehinath Happeruſchim Schickhardi diſp. 1. & 2.*

Reſpondeo ad primam Cl. Capelli objectionem. 1. Hæc diſcrepantia à textu Hebræo in Paraphraſibus non tantum obſervatur reſpectu vocalium, ſed etiam reſpectu conſonarum, quæ varietas videtur orta ex codicum pugnantia. Ipſe quidem Capellus talem varietatem circa conſonas concedit, ſed ait varias lectiones reſpectu vocalium eſſe frequentiores. *Reſp.* In totâ Paraphraſi Onkeloſi vix unum exemplum invenitur, in quo obſervatur varia interpretatio, quæ originem ſumpſit ex vocalibus. Sed poſito, quod in Jonathane ſint plures falſæ interpretationes natæ ex vocalibus, quàm quæ natæ ſunt ex conſonantibus, inde tamen non ſequitur, quod Interpretes tranſtulerint textum Chaldæum ex Bibliis non punctatis: nam non mirum eſt, quod differentiæ reſpectu vocalium ſint frequentiores, cum in univerſum in Bibliis punctatis vocales conſonantibus ſint corruptioni obnoxiores.

2. Onkelos, qui pleraque de verbo ad verbum tranſtulit, nonnunquam tamen ſententias aliquas addidit, ita ut in illis locis non tam ſimpliciter Interpres, quam quidem Paraphraſtes videatur: ex. gr. *Gen.* 4. 8. adduntur hæc verba, *eamus in agrum,* quæ tamen in textu Hebræo non habentur. Jonathan ubique fere aliquot voces explicationis ergo addidit: ergo ex ipſius Paraphraſi non poteſt probari, textum olim vocalibus fuiſſe deſtitutum, quia hic & alibi aliquando textum ſecundum aliam punctationem explicavit, quum major differentia in Paraphraſi hac, ut & in aliis paſſim conſpiciatur. Onkelos aliquando vocibus plane alium ſenſum indidit, etiamſi eaſdem forte legitimis vocalibus legerit: ex. gr. *Geneſ.* 49. 11. occurrit nomen עִירֹה *aſellus ejus*, Onkelos tranſtulit hoc nomen per לְקַרְתֵּיהּ *civitatem ejus*, cum tamen hæc explicatio ſit contra ſenſum. Hinc ſequitur, quod differentia textus Chaldaici à textu Hebraico non ſit deſumpta ex eo, quod tex-

textus Hebraicus non fuerit punctatus. Sed quæ igitur ſunt cauſæ hujus diſcrepantiæ, quæ hodie conſpicitur inter textum Chaldæum & Hebræum? *Reſp.* Variæ poſſunt aſſignari cauſæ, ob quas talis diſcrepantia in hodiernis Paraphraſibus conſpicitur; vel quia Interpretes multis in locis ſectati ſunt, omiſſo ſenſu literali, ſenſum allegoricum & myſticum: vel quia iidem uſi fuerunt Bibliis corruptis ſive vitioſe punctatis: vel quia Interpretes illi judicarunt ſenſum alium cum antecedentibus & conſequentibus melius convenire: vel in nonnullis locis hæc diſcrepantia fortaſſe exinde eſt orta, quia Paraphraſtæ propter exemplarium punctatorum raritatem ex non punctato verſionem ſuam adornarunt.

Ad ſecundam objectionem Capelli, quâ probat textum Hebręum non fuiſſe punctatum, quia Interpretes illi Paraphraſes ſuas non punctarunt, ſic reſpondeo: quod punctatio in textu Chaldaico ad veram ejus lectionem percipiendam non fuerit tam neceſſaria, quàm quidem in textu Hebraico, & quidem propter has ſequentes rationes.

1. Quia lingua Chaldaica tempore Salvatoris noſtri (quo circiter vixerunt illi Paraphraſtæ) erat Judæis vernacula, ſed non lingua Hebraica: ergo puncta in Paraphraſibus illo tempore ad textum Chaldęum bene legendum non erant tam neceſſaria, quam quidem in textu Hebræo: quia id quod eſt vernaculum & familiare facilius cognoſcitur, quam illud quod eſt peregrinum.

2. In Paraphraſibus Chaldaicis olim inveniebantur, & adhuc hodie inveniuntur tres literæ, Aleph, Vau, & Jod, quę vocantur matres lectionis, quia multarum vocalium indicia ſunt: hoc ipſe Capellus fateri tenetur, cum ait *pag. 61. Locis neceſſariis additæ ſunt* matres *lectionis, quæ ad legendum valde accommodatæ, & utiliſſimæ ſunt*: hæ ſuperfluæ literæ, quæ vocantur matres lectionis, ex Bibliis Cl. Buxtorfii fere ejectæ ſunt, ſed in Venetis editionibus adhuc inveniuntur: verum hæ tres literæ, denotantes multas vocales, in textu Biblico rariſſimè inveniuntur, etiam in illis locis, in quibus maxime ad textum bene legendum eſſent neceſſariæ: ergo vocales fuerunt magis neceſſarię in textu Hebræo, quàm in Chaldæo.

3. Verum ſenſum Paraphraſium quoad puncta poterunt in multis locis elicere ex textu Hebraico, quem etiam continuo legebant, & poſt cujus lectionem in Synagogis textum Chaldaicum addebant.

4. Potuerunt in Paraphraſibus Chaldaicis omiſiſſe puncta, tum ut facilius eas abſolverent; tum quia Judęi communiter ſcripturæ Hebraicę vocales addere non ſolebant: hoc ita eſſe apparet ex omnibus commentariis Rabbinorum, quæ ſine vocalium & accentuum punctis ſcribuntur & excuduntur.

IX. *Octavum* argumentum, quod à Capello pro novitate punctorum in medium profertur, deſumitur ex D. Hieronymo, & quidem dupliciter. 1. Hieronymus, qui vixit 400. annis poſt nativitatem Soſpitatoris noſtri, & ducentis ferè annis ante Maſorethas Tiberienſes, in verſione ſuâ Latinâ non fuit uſus punctato codice: ergo non extiterunt punctati codices, aliter ſi extitiſſent, nullis ſumptibus, nulliſque laboribus peperciſſet, ut tale aliquod punctatum exemplar ſibi comparaſſet: quod vero Hieronymus non adornarit verſionem ſuam ex punctato codice, patet ex multis locis, in quibus ab hodiernâ punctatione in verſione ſuâ diſſentit. 2. Hieronymus etiam punctorum, vel punctatorum codicum nullibi, nec in commentariis ſuis Biblicis, nec in aliis ſuis ſcriptis ullam facit mentionem: ergo puncta non videntur extitiſſe.

Reſpondeo ad primam object. 1. Si per Hieronymi verſionem intelligatur Vulgata Pontificiorum verſio, dicimus, quod illa non ſit compoſita ab Hieronymo, ſed quod ſit verſio mixta ex aliis verſionibus: ipſe Bellarminus vi veritatis adactus ait, verſionem non eſſe unius authoris, ſed eſſe mixtam ex verſione Hieronymi, Luciani, Theodotionis, & alîus Interpretis anonymi. Baronius teſtatur verſionem Vulgatam Pontificiorum eſſe conflatam & mixtam tempore Gregorii ex Veteri Itala verſione, quæ tranſlata erat ex tranſlatione Græca, & ex Hieronymi verſione. Sed quare ex duabus illis verſionibus una facta fuit? Propter rixas, inquit Baronius, quæ inter Eccleſias Latinas oriebantur: nonnullæ enim Ec-

Eccleſiæ verſione Itala; aliæ vero verſione Hieronymi utebantur, ſed poſtea propter pacem ex illis duabus unam fecerunt, quam vocarunt *Vulgatam*, quia quæ antea huic & illi Eccleſiæ erat particularis, poſtea omnibus Eccleſiis communis ſive vulgata fiebat.

2. Si intelligatur alia verſio Latina, quæ in operibus Hieronymi invenitur, de eâ hoc tempore mihi judicandi (quia talis verſio ad manum non eſt) non datur poteſtas. Attamen ex multis locis, quæ paſſim ab Hieronymo allegantur, ſatis manifeſte apparet ipſum in verſione ſua codice punctato fuiſſe uſum: ex. gr. *Gen.* 15. 11. habentur duæ voces ſine vocalibus ſatis ambiguæ וַיַּשֵּׁב אֹתָם *& abegit eas*, ne centeſimus quidem, qui punctatas has voces nunquam vidiſſet, talem ſenſum inde eliceret: ipſi Græci Interpretes malè tranſtulerunt per *& ſedit cum eis*, quaſi deſcenderet à Radice יָשַׁב *ſedit*, cum ſit à נָשַׁב *perflavit.* Quare Hieronymus non libentius 70 Interpretes (quorum verſio tum temporis Divinæ fere authoritatis eſſe eſtimabatur) ſequutus fuiſſet, quàm magiſtros Judæos, quum uterque ſenſus, ſepoſitis punctis, poſſit admitti: Sed veriſſimum eſſe videtur Hieronymum ob nullam aliam cauſam ita tranſtuliſſe, quam quia voces illas in Hebræo codice ita punctatas vidit. Poſſem quamplurima ſimilia exempla ex Hieronymo proferre, ex quibus probari poſſet Hieronymum ex punctato codice verſionem ſuam adornaſſe, ſed qui eadem deſiderat, adeat ipſum Hieronymum in commentariis & epiſtolis ſuis, in quibus videbit ipſum vix unquam aut ſaltem rariſſime ſequutum fuiſſe aliam lectionem, præter illam, quam hodierni noſtri punctati codices exprimunt.

3. Poſito, quod Hieronymus in quibuſdam locis expreſſerit aliam lectionem: inde tamen non ſequitur, quod uſus fuerit non punctato codice, fortaſſe formavit verſionem ſuam ex codice vitioſe punctato, vel corrupto, & ſic non mirum eſſet ipſum nonnunquam aliter tranſtuliſſe.

Reſpondeo ad alteram objectionem. 1. Non ſequitur, Hieronymus non fecit mentionem punctorum, vel punctatorum Biblio-

bliorum, ergo non fuerunt; nam argumentum negativum non probat: etiam aliarum rerum, ut קְרִי וּכְתִיב hoc eſt, notarum marginalium, quę textum Hebręum tangunt, ut & Paraphraſium Chaldaicarum non meminit; ergo non fuerunt: quis non videt illam conſequentiam nullo modo procedere: nam illę notæ marginales ad minimum tempore Hieronymi fuerunt obſervatæ, & Paraphraſes Chaldaicę etiam tempore Chriſti, vel paulo poſt extiterunt, & tamen nec illarum, nec harum Hieronymus ullam fecit mentionem.

2. Hieronymus, etiamſi punctati codices extiterint, tale exemplar ſibi fortaſſe comparare non potuit propter exemplarium punctatorum raritatem: nam tum temporis codices omnes exſcribebantur, non vero typis excudebantur, & propterea erant rariores. Hæc ſunt præcipua argumenta, quæ à Cl. Capello pro novitate punctorum in medium proferuntur, reliqua ſunt minoris momenti, quæ facile ex antedictis ſolvi poſſunt. Ex his jam concludimus puncta vocalium & accentuum eſſe conſonantibus adſcripta vel ab ipſis Authoribus librorum, vel ad minimum ab Ezra Propheta, qui circa ſextum ferè ſæculum ante Chriſti nativitatem vixit: non vero à Maſorethis Tiberienſibus, qui demum circa ſextum circiter ſæculum poſt Chriſtum ex ſententiâ Capelli vixiſſent; vel multo minus à duobus illis celebribus Rabbinis ſcil. à Ben Aſcher & Ben Naphtali, qui demum poſt annum milleſimum à nato Chriſto vixerunt.

Digitized by Google

DISSERTATIO
DECIMA SEPTIMA
De Linguæ Hebrææ Origine, & Antiquitate.

Reſp. PETRO SMYTEGELT, Tholâ-Zeeland.

Ad diem 2. *Decemb.* 1654.

SECTIO I.

SUperioribus aliquot diſſertationibus egimus de partibus conſtituentibus linguam Hebraicam, de conſonantibus ſcil. & vocalibus, jam ordo nos monet, ut de ipſâ hâc linguâ Hebræâ paucis diſſeramus. LinguaHebrȩa omnes alias linguas, ſi antiquitatem, authorem, utilitatem, & neceſſitatem exactâ trutinâ expendamus, longè ſuperat. Si antiquitatem ejus indagemus, videbimus eam multis ſæculis ante omnes alias linguas in mundo extitiſſe: ſi authorem conſideremus, experiemur eam divinis & cœleſtibus natalibus ortam eſſe: ſi utilitatem, imo ſummam neceſſitatem inveſtigemus, experientia probabit militem æque difficulter armis militaribus carere poſſe, ac Myſtam notitiâ linguarum originalium verbi divini: ſi enim adverſarii noſtros Paſtores ad ipſos fontes (uti ſæpenumero fieri ſolet) vocarent, an non maximo cum pudore (ſi linguarum originalium imperiti eſſent; uti proh dolor ſæpiſſime fit) diſcedere cogerentur? Nullus dubito. Præterea, qui aliorum verſionibus confidere tenentur, tantum eſt, ac ſi in alieno cerebro habitarent: nam tales & proprio ingenio, judicioque valedicere, & aliorum judicio ſe ſubjicere tenentur: nam ipſos fontes adire non poſſunt, quum tamen tutius ex ipſo fonte bibantur aquæ, uti ſonat commune proverbium: propter hanc neceſſitatem, & ne fibula ſocordiæ, & negligentiæ linguarum ori-

originalium magis laxaretur, decreverunt D. Theologi variarum Synodorum Anno hujus ſæculi vigeſimo quarto (uti videre eſt in Antibarbaro Biblico Cl. Amamę)ut nemo, niſi oſtenſis teſtimoniis tam D. D. Profeſſorum S. S. Theologiæ, quam Linguarum, ad examen S. Theologiæ admitteretur: laudabile quidem decretum, ſed quàm ſegniter ſit obſervatum quotidiana experientia (ut OEdipo nullo opus ſit) ſatis ſuperque oſtendit. In aliis Eccleſiis major Candidatorum S. S. Theologiæ habetur ratio, quàm in noſtris Eccleſiis: Tiguri in Helvetiâ nemo ad miniſterium eccleſiaſticum admittitur, niſi ad minimum integrum librum Veteris T. Hebraicè optimè explicare poſſit, & ne fraudi eſſet locus, ſolet ibidem, ut mihi à quodam Tigurino narratum eſt, examen linguarum non fieri à quodam Paſtore, ſed coram Paſtoribus ab ipſo linguę S. Profeſſore. Hęc breviter in laudem linguę S. proëmii loco dicta ſufficiant, originem porro linguæ ſanctæ inveſtigemus.

II. *Primo* quæritur: An linguæ Hebraicæ origo ſit à naturâ, hoc eſt, An homo, ſi nullam linguam didiciſſet hebraicè à naturâ loqueretur? *Reſp.* Negando: talis homo nullas voces articulatas, quę à quodam intelligi poſſent, proferret, ſed ſi quidam homines, ſeparati ab aliis hominibus, educarentur, illi cum tempore ſibi formarent novam linguam, quæ à nullo alio homine in mundo intelligeretur. Non loquerentur hebraicè, quia jam omnis loquela oritur ex auditu, atqui tales homines, ſoli alicubi relicti, nullum audiunt hebraicè loquentem, ergo non hebraicè loquentur: fortaſſe quædam voces Hebraicæ illi novæ linguæ eſſent immixtæ, ſed hoc fieret per accidens; non vero, quia Hebræi iiſdem vocibus utuntur. Quod lingua Hebraica non ſit à naturâ, hoc his ſequentibus rationibus evinci poteſt. 1. Si lingua Hebraica eſſet à natura, facilius omnes homines eam addiſcerent, & ad eam diſcendam magis proclives eſſent: ſed quotidiana experientia docet linguam Hebraicam difficilius addiſci, quam aliæ linguæ addiſcuntur, & homines minus proclives eſſe ad linguam Hebraicam diſcendam, quàm ad alias linguas Occidentales. 2. Si lingua Hebraica eſſet naturalis, ergo ſurdi à nativitate

Digitized by Google

tate hebraice loquerentur: ſed experientia probat tales ſurdos etiam ſemper eſſe mutos; imo ſurdi vix poſſent abſtinere ab illa lingua, naturam expellas furcâ tamen uſque recurret, deprimas vel per annum fumum deorſum, tamen ſemper aſcendet, quia fumus naturâ ſuâ ſemper ſurſum tendit. 3. Varietas illa in Conjugationibus, & Declinationibus, ac derivatio certa à quibuſdam radicibus non videtur eſſe à naturâ, ſed ex inſtituto, vel certo conſilio.

Atqui dicet aliquis, lingua Hebraica videtur homini eſſe naturalis, quia primus homo Adamus ſtatim à creatione Deum hebraicè loquentem intellexit: ſi vero lingua Hebraica eſſet tantum ex inſtituto & conſuetudine, tum homo ad minimum aliquot menſes inſumere debuiſſet, antequam Deum hebraicè loquentem intelligere, & animantibus nomina, convenientia naturæ ipſorum, indere potuiſſet. *Reſp.* Cognitio illa linguæ Hebraicæ in primis parentibus non fuit à natura, nec ex inſtituto humano; ſed fuit ad Deo homini immediatè præter naturam inſtillata & infuſa: fuit ergo donum extraordinarium & præternaturale, & propterea primi noſtri parentes illam cognitionem linguæ Hebraicę, utpote extraordinariam, & ad habitus infuſos pertinentem, non propagarunt in liberos, ſed liberi didicerunt eodem modo linguam Hebræam à parentibus, quemadmodum pueri linguam Belgicam, Anglicam, aliaſque linguas quotidie à parentibus ſuis addiſcunt.

Secundo quæritur: Si lingua Hebræa homini non ſit naturalis, quænam igitur lingua homini eſt naturalis: nam loquela eſt proprietas hominis, & proprietas eſt à natura? *Reſp.* Nulla lingua homini eſt naturalis, & loquela eſt quidem homini propria; inde tamen non ſequitur, quod Hebræa vel alia certa quædam lingua homini ſit innata. Gravis olim de generis vetuſtate, & quænam naturalis lingua eſſet inter Ægyptios & Phrygas nata eſt controverſia, & ut rei veritatem experirentur, duos infantes recens natos paſtori procul ab omni hominum conſortio inter pecora educandos tradiderunt, prohibentes ne ullus coram eis vocem ullam ederet, ut ſic prima vox, quæ ex his infantibus erumperet, ubi vagire deſiiſſent,

fiſſent, litem hanc dirimeret: exacto biennio infantes tantum *beccos* clamare inceperunt, quomodo Phryges *panem* appellabant; inde phryges ſuam linguam primam & naturalem eſſe putabant, & Ægyptii ita ſuperati laudem primævæ & naturalis linguæ Phrygibus libenter conceſſerunt. *Hæc refert Herodotus lib.* 2. Huic haud abſimile exemplum etiam legitur in epiſtolis Patrum Societatis de magno Regno, & Rege Magor: hic Rex triginta infantes in loco ſolitario incluſerat, & cuſtodibus interdixerat, ne voculam ullam coram eis ederent, ut experiretur, quânam linguâ aliquando eſſent uſuri, atque adeo ut ejus nationis religionem amplecteretur, cujus infantes linguam proferrent: ſed Rex tandem cognonovit, & profeſſus eſt, hunc laborem fuiſſe vaniſſimum, quia nullus eorum diſtinctas proferebat voces, quam ob cauſam etiam Rex ille nullam adhuc religionem dicitur eſſe amplexus: nulla ergo lingua homini eſt naturalis.

III. *Quæritur.* Si lingua Hebraica non ſit à naturâ, quis ergo eſt primus inventor, & author hujus linguę? *Reſpondeo primò.* Quidam inventionem linguæ Hebraicę adſcribunt ipſi Adamo, ac ſi ipſe ex propriâ induſtriâ & ingenio hanc linguam ſibi effinxiſſet, quemadmodum jam omnes hodiernæ linguæ ab ipſis hominibus excogitantur: ſed hæc ſententia rejicitur; nam Adamus non potuit tam cito linguam hanc efformare & addiſcere, quâ Deum loquentem intelligeret, & quâ eum, ut & Evam alloqueretur. *Secundo.* Alii ſtatuunt primum linguæ Hebraicæ authorem eſſe ipſum Deum: hæc ſententia à nobis approbatur: nam. 1. Si lingua Hebręa non ſit innata, vel ſi non ſit inventa ab ipſo Adamo: ergo à Deo eſſe oportet: hanc ſententiam defendunt Hebræi, qui propterea linguam Hebræam vocant *linguam creatam*, vel *creaturam divinam*, quia Deus hanc linguam in Adamo creavit, eique quaſi miraculosè inſtillavit; nam homo non loquitur certâ quâdam linguâ, niſi aliquem audiverit loqui illâ linguâ; ſed Adamus cum Deum hebraicè loquentem intelligeret, neminem ita loqui audiverat, à quo hanc linguam diſcere potuiſſet. 2. Lingua Hebraica propterea videtur etiam eſſe à Deo, quia ad Adami per-

perfectionem requirebatur talis facultas, quâ conceptus ſuos aliis exprimere poſſet: aliter enim in principio non fuiſſet perfectus reſpectu loquelę, ſed fuiſſet ſimilis illis hominibus, qui novas terras inviſitant, & linguas illarum non intelligunt; illi eatenus jam ſunt imperfecti.

Objiciet fortaſſe nonnemo, quod lingua Hebræa videatur eſſe naturalis, quia ipſe Adamus impoſuit beſtiis agri, & volucribus cœli nomina, *Gen.* 2. ergo cognitio linguæ Hebraicæ non videtur Adamo inſtillata à Deo, ſed ab ipſo Adamo videtur eſſe inventa. *Reſp.* Deus ante hanc nominum impoſitionem Adamum modò alloquutus fuerat, & ſic Adamus antequam nomin imponeret, linguam Hebraicam callebat.

IV. *Quæritur.* Cum certum ſit Deum linguam Hebraicam creaſſe in Adamo, quomodo Deus hoc effecerit, an ſolummodo ſecundum radices & fundamenta linguę Hebrææ, quibus cognitis cætera derivata facile formari poſſunt; an vero etiam ſecundum omnia derivata, ſecundum omnes literas, ſecundum puncta, accentus, verba, nomina, eorumque conjugationes, & declinationes. *Reſp.* Utramque ſententiam defendunt tum Chriſtiani, tum etiam Judæi: ſed nobis videtur illa ſententia veroſimillima, quæ ſtatuit Deum tantummodo infudiſſe Adamo linguam Hebraicam quoad radices, &c. Adamum per propriam ſcientiam & ſapientiam, quâ erat præditus, reliqua derivata, à radicibus deſcendentia, formaſſe: hæc omnia derivata formare non fuit difficile Adamo; cum ipſe majori ſapientia præditus fuerit, quàm ullus hominum, qui jam facillime, poſitâ radice, aut primigeniâ quadam voce in quacunque notâ linguâ, reliquas voces inde per additionem, vel detractionem quarundam literarum formare poſſunt; ſic etiam Adamus ex radice זרע *ſeminavit*, quam radicem Deus ipſi inſtillavit, facile potuit derivata, in ſignificatione quodammodo convenientia, excogitare: ex. gr. זרע *ſemen*, זרוע *brachium*, quia brachio ſerere ſolemus, & ſic deinceps.

Ex his antecedentibus jam facilis eſt reſponſio ad queſtionem *quintam*, quâ *quæritur*: An Hebraica lingua omnium linguarum ſit prima, & antiquiſſima? *Reſpondeo Aff.* Si enim Deus,

Digitized by Google

ſtatim à creatione hanc linguam infuderit Adamo, ergo hæc lingua eſt prima, & per conſequens antiquiſſima: adſtipulantur huic ſententiæ fere omnes doctores tam Hebræi, quam Chriſtiani, quorum longus catalogus videri poteſt in *diſſert. primâ Buxtorfii.* Sed miſſis authoritatibus videamus, quibus rationibus linguæ Hebraicæ vera antiquitas probetur.

Primum argumentum probans linguę Hebręæ ultimam antiquitatem, eſt deſumptum à ſummâ linguæ Hebraicæ perfectione, & ſimplicitate. Indubitatum eſt apud Philoſophos, & rationi maxime conſentaneum axioma, *perfectum imperfecto, & ſimplex compoſito prius eſt*, & propterea lingua Hebræa, quâ nulla datur perfectior & ſimplicior in mundo, cæteris omnibus tempore antiquiorem eſſe ipſa recta ratio indicat. Perfectio hujus linguæ manifeſta fiet, ſi penitius conſideremus. 1. Efficaciam ſignificationis vocabulorum: nulla enim lingua in toto terrarum orbe invenitur, quæ tantâ efficaciâ naturam & proprietatem rerum effert, quam hæc Hebræa, ex. gr. ciconiæ vocantur חֲסִידָה à benignitate, quam erga ſe invicem exercent. In Talmude quæritur, quare ciconia ſic vocetur, reſpondent Talmudiſtæ, quia exercet חֲסִידוּת *beneficentiam* erga ſocios ſuos, alimentum cum illis communicando. Similiter columba appellatur יוֹנָה, quia oppreſſioni & prædæ expoſita eſt, à Rad. ינה *oppreſſit vi vel fraude*: centena ſimilia exempla proferre poſſem, in quibus voces ſimili modo exprimunt naturam ſive proprietatem rerum ſignificatarum: ergo auditis nominibus animalium, etiam quodammodo natura illorum animalium nota fit. 2. Loquutiones Metaphoricæ in lingua Hebræa ſunt elegantiſſimæ, & quoties adhibentur tropi, toties micantes videas, radianteſque figurarum ſtellas tantâ dignitate ac gratia, ut eas omnes facile videant, qui Hebræa vident. 3. Cum omnes aliæ linguæ multas peregrinas voces plerumque admixtas habeant, hæc ſola nullas alias voces exoticas ex aliis linguis mutuatur. 4. Plurimum etiam ad perfectionem linguæ Hebrææ facit ejuſdem conſtantia in omnibus libris Veteris Teſt. Miratus ſæpiſſime fui, quod tanta ſit linguæ Hebraicæ convenientia in omni-

omnibus libris Veteris Teſt. cum ſciamus libros illos à diverſis viris, qui ſępe proprium ſtylum expreſſerunt, diverſis temporibus, & diverſis in locis compoſitos eſſe: ſcribatur ex. gr. liber à diverſis viris in eadem civitate habitantibus, videbimus fere majorem differentiam in illo libro vel reſpectu ſtyli, vel copulationis literarum, vel reſpectu aliarum circumſtantiarum, quam in totis Bibliis: verum ſi liber ſit ſcriptus, ex. gr. à Teutonico & Friſio, vel ſi intercedat inter ſcriptores differentia mille annorum, quanta in multis libris Veteris T. reſpectu ſcriptionis interceſſit, eheu quanta eſſet differentia linguæ! qui unam ſcripturam intelligit, vix alteram intelliget; imo erit tanta differentia, ut vix ullus eas linguas, ob differentiam temporis & loci ita diſcrepantes, regulis Grammaticæ, & Syntaxeos comprehendere poſſit: verum in Veteri Teſt. tanta eſt conſtantia, tanta convenientia in copulatione literarum, & conſtructione vocum, ut fere putares eodem tempore, iiſdem in locis, à diverſis tamen authoribus, omnes illos libros eſſe conſcriptos. Omittimus jam multa alia, quæ etiam ad perfectionem linguæ Hebraicæ plurimum conducunt: nempe quod hæc lingua ſit omnium linguarum antiquiſſima, quod ſit ab ipſo Deo creata, quod Deus ſæpe hâc linguâ Prophetas ſuos alloquutus fuerit, & oracula ſua populo hâc linguâ dederit. Sed his pręteritis *ſimplicitatem* linguæ Hebrææ porro conſideremus, quæ conſiſtit magnâ ex parte in paucitate literarum, quibus radices ſive voces primitivæ conſtant: pleræque radices communiter tribus tantum conſtant literis, & ex illis cætera derivata formantur; raro occurrunt voces compoſitæ (ad voces compoſitas non referimus nomina ornata Pronominibus præfixis, ſive etiam aliis literis ſervilibus) niſi eædem ſint nomina propria virorum, vel locorum. Non occurrunt in hâc linguâ aliquæ dialecti (niſi quis velit linguam Chaldaicam & Syriacam varias dialectos vocare) ut apud verboſos & mendaces Græcos, quorum ſinguli fere authores novam linguam cacozelo quodam videntur ſibi fabricaſſe.

Secundum argumentum, quod Judæi ad linguæ Hebrææ anti-

Digitized by Google

antiquitatem demonſtrandam adferunt, petitur ex Etymologia nominum propriorum in hiſtoria primæva Veteris Teſt. occurrentium: nam nomina illa Hebraica, quæ in principio creationis, & ſequentibus temporibus hominibus data ſunt, fere ſunt Hebraica, & derivantur à radicibus Hebraicis; ergo lingua Hebraica, illo tempore fuit uſitata, & per conſequens lingua Hebraica eſt lingua prima, & antiquiſſima: ex. gr. אָדָם *Adam* dicitur ab אֲדָמָה *Adamah, terra*, quia ex terra creatus eſt: ſimiliter חַוָּה *Eva* vocatur *vivificatrix*, quia fuit mater omnium viventium; hanc Etymologiam ipſa S. Scriptura dat; falſa eſt igitur Kabbaliſtarum Etymologia, qui ſtatuunt Evam derivari à חַוָּה *indicavit*, *annunciavit*, verbo Chaldęis uſitato, quia quodam tempore decem cabi ſive menſuræ loquelæ, ſive potius garrulitatis cœlitus deſcendiſſent, de quibus novem ſibi fœminæ abſtuliſſent, & propterea Eva ita quaſi *garrula* vocata fuiſſet. Hæc in tranſitu. Eodem modo פֶּלֶג *Peleg* derivatur à Rad. Hebraica פָּלַג *diviſit*, quia diviſio linguarum eo tempore facta eſt: ex his, ſimilibuſque nominibus propriis ipſo jubare meridiano clarius illuceſcit, linguam Hebraicam eſſe primam linguam, quia nomina illa propria ſunt deſumpta ex illa lingua, quæ temporibus illorum Patriarcharum fuit uſitata, & illa nulla alia eſt, niſi lingua Hebraica. Urgent admodum hoc argumentnm Hebræi, ut & multi ex Chriſtianis ſcriptoribus, qui hac de materiâ ſcripſerunt.

Objiciet fortaſſe aliquis, quod Moſes illa nomina propriá mutaverit, & ex aliâ linguâ in ſuam tranſtulerit. *Reſp.* Hoc nullo modo videtur veroſimile: nam ſcriptores & hiſtorici non ſolent nomina propria virorum & locorum immutare; ſed ſolent eadem illibata & invariata retinere, parumper tantum ad linguæ ſuæ flexionem accommodata, ut origo prima illorum nominum ſemper adhuc appareat.

Tertium argumentum, quo antiquitas linguæ Hebręę evincitur, eſt deſumptum ex vocibus Hebraicis occurrentibus in omnibus aliis linguis: vix ulla lingua eſt, in qua non inveniuntur voces vel puræ Hebraicæ, vel Hebraicæ originis, quæ ut filii linguam Hebræam matrem ſuam eſſe indicant. Quidam

Lexica

Lexica ediderunt, in quibus harmoniam aliarum linguarum cum linguâ Hebræâ oſtenderunt. Ut vis argumenti clarius innoteſcat, exempla quædam in medium proferam: ex. gr. ad imitationem Hebrææ vocis סִימָן Græci fecerunt vocem *σημεῖον ſignum.* פִּגֵּר latinè ſignificat *piger fuit.* רֵיחַ belgice vocatur *reuck*: ſimilis talis comparatio cum aliis linguis poſſet inſtitui, ſed res clara eſt, ita ut nulla indigeat tali demonſtratione: aſt in lingua Hebræa nullæ occurrunt voces, quæ ex aliis linguis mutuatæ ſunt.

Fortaſſe *Objiciet* nonnemo, quod lingua Hebraica non videatur eſſe pura, quia hodiernæ linguæ Hebraicæ multæ voces Arabicæ, Perſicæ, Græcæ, aliæque ex aliis linguis voces mutuatæ, ſunt immixtæ: hoc ita eſſe videri poteſt in commentariis Rabbinorum, in Talmude, aliiſque Judæorum ſcriptis: ex. gr. voces פִּלְסוֹף *Philoſophus*, פִּילְסוֹפְיָא *Philoſophia* ſunt deſumptæ ex lingua Græca: imo etiam in ipſis Bibliis nonnullæ tales voces peregrinæ inveniuntur: ex. gr. in Eſthera occurrit vox Perſica פּוּרִים ſignificans *ſortes*: multæ ſimiles peregrinę voces poſſent in medium proferri, ſed res ſatis clara eſt: ergo argumentum noſtrum non videtur procedere.

Reſpondeo. 1. Verum eſt, quod in hodierna lingua Hebręo-Rabbinica & Talmudica multę voces, ex aliis linguis deſumptæ, occurrant; ſed non in antiqua Hebraica, quę pura eſt in Veteri Teſt., & de qua ſolummodo quæſtio eſt. Rabbini debuerunt multas voces Hebraicas excogitare, quia omnium rerum in Veteri Teſt. non fit mentio. 2. Lingua, qua Talmud conſcriptum eſt, non eſt Hebraica, ſed Chaldaica; ideoque argumentum deſumptum à linguâ Talmudicâ ad Hebraicam nullius ponderis & momenti eſt. 3. In Veteri Teſt. Hebraico occurrunt quidem quædam voces alienæ, ſive ex aliis linguis mutuatæ; ſed illæ non fiunt Hebraicę: ex. gr. *Gen.* 31. 47. Laban vocavit tumulum illum יְגַר שָׂהֲדוּתָא *cumulum teſtimonii*: hæ voces alienæ, ſunt quidem textui Hebræo immixtæ, non tamen fiunt Hebraicæ; lingua ergo Hebræa Veteris Teſt, nullas voces ex aliis peregrinis linguis ita mutuatur, ut eaſdem faciat ſuas proprias. Ex his concludimus,

 quod

quod lingua Hebræa ſit omnium linguarum prima. Rejiciuntur ergo, qui ſtatuunt vel linguam Germanicam, ut vult Johannes Goropius Becanus, vel Chaldaicam, ut ſentit Theodoretus, eſſe linguarum omnium antiquiſſimam. Qui defendunt linguam Germanicam eſſe primam, riſu potius exſibilandi ſunt, quam rationibus refutandi: ſed qui hunc primatum linguæ Chaldaicæ adſcribunt, errant quidem, attamen majori veritatis ſpecie ſententiam ſuam defendunt: nam linguam aliquam Orientalem fuiſſe primam, extra controverſiæ aleam nobis poſitum eſſe videtur, quia noſtri primi parentes in Aſſyria, quæ in Oriente ſita eſt, habitarunt: atqui in Aſſyria ſaltem tempore captivitatis Babylonicæ Chaldaicè loquebantur. Verum enim vero qui aliqualem cognitionem harum duarum linguarum adeptus eſt, facile videbit linguam Hebræam Chaldæâ multo ſimpliciorem & antiquiorem eſſe: pleręque enim voces Chaldaicę à vocibus vel à radicibus Hebraicis, additis vel mutatis quibuſdam literis, formantur. Sic pro אֱלוֹהַּ *Deo*, Chaldæi dicunt אֱלָהָא, pro מֶלֶךְ *Rege* מַלְכָּא cum adjectione literæ Aleph: ex his videmus voces Hebraicas multo ſimpliciores eſſe vocibus Chaldaicis, & per conſequens verum eſt, linguam Hebraicam multo antiquiorem eſſe linguâ Chaldaicâ.

DIS-

DISSERTATIO
DECIMA OCTAVA
QUÆ EST
De Confuſione Linguarum.
PARS PRIOR.

Reſp. NICOLAO vander SANDT, Ultraject.

Ad diem 6. Decemb. 1654.

SECTIO I.

Poſtquam Deus linguam Hebręam in Adamo creaſſet, eadem etiam variis poſt invicem ſæculis in poſteris ejus incorrupta permanſit: lingua enim Hebræa non fuit ſubjectæ tali mutationi, quali communiter hodiernæ linguæ ſubjectę ſunt: nam hę tractu temporis varias ſubeunt mutationes, ex quarum mutationibus nonnunquam diverſę linguæ oriuntur: ſed lingua Hebręa ſemper pura permanſit, & non paſſa eſt tales mutationes, quales cæteræ linguę quotidie patiuntur. Vidimus ſuperiori diſſertatione Deum linguam Hebręam in Adamo creaſſe, jam porro originem & cauſas diverſarum linguarum inveſtigemus,& videamus,an hęc lingua in principio creationis ſola in mundo fuerit.

Primò igitur quæritur: An hęc lingua Hebręa in principio creationis ſola fuerit in mundo,& quamdiu fuerit ſola? *Reſpondeo*:hęc lingua Hebręa ſola & unica fuit in mundo,& quidem ultra mille & ſeptingentos annos,toto illo tempore homines tantum hebraicè loquebantur, & nulla lingua pręter Hebræam in initio creationis fuit uſitata. Hoc probatur ex *Gen.* 11. 2. *Erat tota terra*, id eſt, omnes incolæ terrę, *labii unius*, ſermonis unius, *& verborum eorundem.* Hæc verba ab omnibus

Digitized by Google

quod lingua Hebræa ſit omnium linguarum prima. Rejiciuntur ergo, qui ſtatuunt vel linguam Germanicam, ut vult Johannes Goropius Becanus, vel Chaldaicam, ut ſentit Theodoretus, eſſe linguarum omnium antiquiſſimam. Qui defendunt linguam Germanicam eſſe primam, riſu potius exſibilandi ſunt, quam rationibus refutandi: ſed qui hunc primatum linguæ Chaldaicæ adſcribunt, errant quidem, attamen majori veritatis ſpecie ſententiam ſuam defendunt: nam linguam aliquam Orientalem fuiſſe primam, extra controverſiæ aleam nobis poſitum eſſe videtur, quia noſtri primi parentes in Aſſyria, quæ in Oriente ſita eſt, habitarunt: atqui in Aſſyria ſaltem tempore captivitatis Babylonicæ Chaldaicè loquebantur. Verum enim vero qui aliqualem cognitionem harum duarum linguarum adeptus eſt, facile videbit linguam Hebræam Chaldæâ multo ſimpliciorem & antiquiorem eſſe: plerǫque enim voces Chaldaicę à vocibus vel à radicibus Hebraicis, additis vel mutatis quibuſdam literis, formantur. Sic pro אֱלוֹהַּ *Deo*, Chaldæi dicunt אֱלָהָא, pro מֶלֶךְ *Rege* מַלְכָּא cum adjectione literæ Aleph: ex his videmus voces Hebraicas multo ſimpliciores eſſe vocibus Chaldaicis, & per conſequens verum eſt, linguam Hebraicam multo antiquiorem eſſe linguâ Chaldaicâ.

DIS-

DISSERTATIO DECIMA OCTAVA QUÆ EST

De Confuſione Linguarum.

PARS PRIOR.

Reſp. NICOLAO vander SANDT, Ultraject.

Ad diem 6. Decemb. 1654.

SECTIO I.

POſtquam Deus linguam Hebręam in Adamo creaſſet, eadem etiam variis poſt invicem ſæculis in poſteris ejus incorrupta permanſit: lingua enim Hebræa non fuit ſubjectæ tali mutationi, quali communiter hodiernæ linguæ ſubjectæ ſunt: nam hę tractu temporis varias ſubeunt mutationes, ex quarum mutationibus nonnunquam diverſę linguæ oriuntur: ſed lingua Hebręa ſemper pura permanſit, & non paſſa eſt tales mutationes, quales cæteræ linguę quotidie patiuntur. Vidimus ſuperiori diſſertatione Deum linguam Hebręam in Adamo creaſſe, jam porro originem & cauſas diverſarum linguarum inveſtigemus,& videamus,an hęc lingua in principio creationis ſola in mundo fuerit.

Primò igitur quæritur: An hęc lingua Hebręa in principio creationis ſola fuerit in mundo,& quamdiu fuerit ſola? *Reſpondeo*:hęc lingua Hebręa ſola & unica fuit in mundo,& quidem ultra mille & ſeptingentos annos,toto illo tempore homines tantum hebraicè loquebantur, & nulla lingua pręter Hebræam in initio creationis fuit uſitata. Hoc probatur ex *Gen.* 11. 2. *Erat tota terra*, id eſt, omnes incolæ terrę, *labii unius*, ſermonis unius, *& verborum eorundem*. Hæc verba ab omnibus

 eodem

Digitized by Google

eodem modo non explicantur: Hebræi hic magis ſubtilius, quam ſolidius diſtinguunt inter labium & verba, quaſi hæc ſcil. verba eandem linguam, illud vero modum pronuntiandi & orationem contexendi ſignificaret: ſenſus ergo illorum verborum ex ſententia Hebræorum talis eſt, ſcil. non tantum eandem omnium fuiſſe linguam, ſed etiam eaſdem phraſes & modos loquendi fuiſſe adhibitos, ita ut Docti non ſplendidioribus & elegantioribus phraſibus ac verbis mentem ſuam expreſſerint, quàm indocti. 2. Sunt etiam ex Hebræis, qui verba *ſermonum eorundem, & labii unius* explicant de conſenſu & unitate animorum & conſiliorum in ædificanda turri, nempe quod eoſdem ſermones inter ſe miſcuerint, & quod in conſilio optime convenerint. Sed nos ſimplicitatem textus retinemus, quæ hanc gloſſam non admittit: nam in textu S. dicitur, quod in initio labium fuerit unicum, & quod lingua ipſorum, & non mens fuerit diviſa. Approbat noſtram ſententiam Targum Hieroſolymitanum in hunc locum, cum ait: והוון כל דריא דארעא לישן חד וממלל חד ועיצה חדה ארום בלישן הוו ממללין קודשא *& fuerunt omnes generationes terræ linguæ unius, & conſilii unius: nam lingua ſancta loquebantur.* Sic etiam S. Jarchi, Aben Ezra, aliique multi *labium unum* explicant per *linguam ſanctam.* Ipſi etiam Ethnici cognoverunt fuiſſe tantum unicam linguam in mundo: ſic Abydenus apud Euſebium & Cyrillum ait: *Cum vero ad id uſque tempus homines unius linguæ fuiſſent, linguam diverſam ipſis à Diis eſſe immiſſam.* Imo, quod magis eſt, ſtatuerunt unicam illam linguam etiam brutis fuiſſe communem, adeo ut homines cum brutis, & bruta inter ſe hac lingua conceptus ſuos expreſſerint. Ipſa ratio hanc unitatem linguæ videtur evincere: nam in principio creationis & deinceps omnes ab unica Adami familia dependebant: hic Adam, cum hanc linguam à Deo accepiſſet, eandem etiam filios ſuos docuit, filii nepotes, illi iterum alios, & ſic deinceps, uti ſolet fieri apud nos; filii enim tamdiu imitantur parentes ſuos in vernaculo ſermone, uſque dum alibi alias linguas diſcunt, vel in alias terras proficiſcuntur, in quibus alia lingua vulgaris eſt: ſed non legimus in S. Scriptura, quod Adami poſteri ante

Digitized by Google

ante confuſionem viſitaverint alias terras, in quibus aliæ linguæ præter Hebræam fuerunt uſitatę.

Sed *objiciet* nonnemo verba *Geneſ.* 10. 5. ubi Moſes ante linguarum confuſionem dicit: *Ab his diviſæ ſunt regiones gentium per terras earum, cuique ſecundum linguam ſuam.* Hinc videtur probari, quod ante famoſam illam linguarum confuſionem aliæ linguæ præter Hebræam fuerint uſitatæ, quia dicitur, quod *regiones fuerint diviſæ ſecundum linguam ſuam.* *Reſp.* Eſt anticipatio, quæ uſitatiſſima eſt in S. Scriptura; Moſes enim hic narrat, quod demum poſt ædificationem turris Babylonicæ fieret: ſic *Saul* dicitur quæſiviſſe aſinos patris ſui, qui tum temporis nondum ſic vocatus fuit; ſed demum, poſtquam electus eſſet à Samuele in Regem, inſignitus fuit nomine Saulis, quia petebatur à populo: Saul enim ſignificat *petitus.* Falſum ergo eſt, quod dixerunt R. Elieſer in Talmud Hieroſ. & author libri Chaſkuni, ſcil. ſingulos ſtructores turris Babylonicæ calluiſſe 70 linguas, quæ etiam ab omnibus & ſingulis intellectæ fuiſſent, & quando Deus dixiſſet: *deſcendamus, & confundamus illic labium,* tum tantum oblivionem ſexaginta novem linguarum in ſingulos architectos introduxiſſet, adeo ut quam linguam noſceret hic, non noverit ille, ſed omnes ſimul ſciviſſent 70 linguas: nam inquit nihil novi eſt ſub terra. *Verum* abſurda eſt eorum Rabbinorum gloſſa; nam ſi hoc procederet, tum eodem modo poſſem concludere, quod quidem trecentæ linguæ, imo multo plures ante confuſionem fuerint uſitatæ, quia jam quidem totidem linguæ in mundo inveniuntur. Concludimus ergo linguam Hebraicam uſque ad confuſionem linguarum fuiſſe ſolam in mundo.

II. *Quæritur*: Quis ſit author confuſionis linguarum tempore ædificationis turris Babylonicæ? *Reſpondeo.* 1. *Concluſio* eſt: Cauſa efficiens illius confuſionis non eſt aër *Borſippæ*, qui aër ex ſententia quorundam Hebræorum inducit homines in oblivionem omnium eorum, quæ didicerunt: unde factum eſſet, ut quiſque linguæ ſuę fuiſſet immemor, & aliam ſibi de novo fabricaſſet.

2. *Concl.* Ipſa natura non eſt cauſa confuſionis linguarum:

nam ſi diverſitas linguarum eſſet à natura ; ergo homines, qui diverſis linguis loquuntur, vel diviſi eſſent in diverſas ſpecies pro diverſitate linguarum, vel linguæ variarent pro diverſitate climatum : ſed utrumque falſum eſt ; nam genus humanum non dividitur in varias ſpecies, nec linguæ oriuntur ex diverſis climatibus, aliter omnes ſub eodem climate cœli habitantes, vel eo proficiſcentes, & degentes, eandem loquerentur linguam.

3. *Concl.* Cauſa confuſionis non eſt ipſe homo, quia confuſio linguarum ſuperat potentiam hominis : nam in confuſione linguarum duo erant facienda : *primò*, lingua vernacula, quam cum lacte materno imbiberant, erat è memoria eorum delenda, quam homo vix ſpatio viginti annorum, imo fere nunquam, etſi eâdem nunquam uteretur, obliterare poſſet. *Secundo*, nova lingua erat excogitanda & diſcenda, quâ pater filios, & mater filias poſſet alloqui, & intelligere. Hæc duo non potuerunt ab ipſis hominibus unquam effici, imo multo minus in momento ; nam confuſio linguarum quaſi in momento introducta eſt.

4. *Concl.* Angeli non introduxerunt confuſionem ; nam hæc etiam ſuperat angelicam poteſtatem. Hebræi quidam ſtatuunt 70 angelos effeciſſe omnes illas varias linguas, cum tamen in *Zohar* dicatur angelos tantum Hebraicam callere linguam : An ergo Angeli infuderunt & docuerunt linguas, quas ipſi non callebant ? Sed videant ipſi Judæi, quomodò hæc conciliare poſſunt.

5. *Concl.* Ipſe Deus T. O. M. invexit diverſitatem linguarum : Divina enim potentia hìc adhibenda fuit, talem etiam adhibuit Deus cum linguam primam Adamo indidit, & cum varias linguas tempore Feſti Pentecoſtes in Apoſtolos effudit : quod Deus linguas confuderit, probatur ex *Geneſ.* 11. 9. ubi dicitur, quod *confuderit Dominus labium univerſæ terræ*.

Ex his jam evincitur, quod Deus ſit author confuſionis linguarum : ſed ulterius III. *quæritur.* An Deus ſolus ſit author, an vero adhibuerit Angelos, ſive homines, ut cauſas inſtrumentales ad confuſionem efficiendam? *Reſp.* Nec Angelos adhibuit

buit, nec homines, ut cauſas inſtrumentales, & phyſicè ad confuſionem introducendam adjuvantes, & operantes.

Atqui Deus videtur in confuſione linguarum uſus operâ angelorum: nam in textu alloquitur Angelos, cum dicit: *deſcendamus, & confundamus labium eorum.* *Reſp.* 1. Sic quidem Paraphraſtes Jonathan explicat illa verba, nempe, quod Deus cum 70 Angelis effecerit confuſionem 70 linguarum. Sed illa expoſitio falſa eſt; nam in textu ſacro nulla fit mentio Angelorum, ſed dicitur: *deſcendit Dominus, ut videret urbem illam* &c. Deinde ſi Angelos alloquutus fuiſſet, tum quaſi æquales Deo hic introducerentur, & Deus quaſi unus ex illis eſſet, conſtitutus quodammodo cum illis in eodem dignitatis & potentiæ gradu: *ſed* nullibi in tota S. Scriptura aliquis locus invenitur, in quo in primâ perſonâ pluralis numeri Deus ita Angelos alloquutus eſt. Alii aliter reſpondent, nempe quod Deus hominum, & magnorum pręſertim Principum more de ſe in primâ plurali loquatur, quemadmodum reges ſolent ſcribere in decretis ſuis: Nos Carolus, nos Ludovicus &c. ſic decrevimus. Sed an ſecundum conſuetum S. Scripturæ morem, valde dubito. Eodem modo ſolent explicare verba נַעֲשֶׂה אָדָם *faciamus hominem, Gen.* 1. 26. Lipmannus, ne cogeretur concedere pluralitatem perſonarum, ſtatuit Deum quaſi in adjutorem vocaſſe terram, ac ſi dixiſſet, ô terra, des tu corpus, ego animam inſpirabo. Fingunt Judæi, Moſen, cum ad illa verba in ſcribendo perveniſſet, ſubſtitiſſe, & ita Deum rogaſſe. Quare præbes anſam errandi hominibus: nam homines errabunt, & inde plures eſſe Deos occaſionem cogitandi capient: Deus reſpondiſſet, erret qui vult errare, ſcribas, quæ ego jubeo. Nos exiſtimamus Deum Patrem (quando dicit *deſcendamus* &c. ut & *Gen.* 1. 26. cum ait: *faciamus*) alloquutum fuiſſe reliquas S. S. Trinitatis perſonas, quæ in confuſionis opere, utpote tranſeunte, etiam operatæ ſunt.

2. Deus etiam in linguarum confuſione non eſt uſus hominibus, tanquam cauſis inſtrumentalibus phyſicè concurrentibus ad confuſionem linguarum: ſunt tamen nonnulli, qui hoc defendunt, ſed eodem modo ſententiam ſuam non

ex-

explicant, Cl. Buxtorfius in *diſſert.* 2. varios modos enarrat, quibus hoc confuſionis opus mediantibus hominibus ex ſententiâ Judæorum factum fuiſſet.

1. Quod Deus tantum cor illorum hominum mutaſſet, & quod cum antea eſſent amici, facti ſint inimici, ita ut propter odium, quo ſe mutuo perſequebantur, ſinguli novam linguam ſibi fabricaſſent.

2. Alii ſtatuunt, quod Deus tantum induxiſſet oblivionem linguæ primæ, ita ut homines fuiſſent inſtar tabulæ raſæ, apti ad recipiendum omnes linguas: ex ipſorum ergo ſententiâ, lingua Hebræa fuiſſet obliterata, quâ obliteratâ ſinguli novam ſibi linguam iterum effeciſſent.

3. Quod Deus tantum in ipſis produxerit voluntatem eligendi novas linguas, per quam tales linguas, quales voluiſſent, elegiſſent. Buxtorfius adhuc alios modos dicto loco deſcribit: ſed nos, illis omiſſis & rejectis, ſoli Deo immediatè confuſionem linguarum adſcribimus.

IV. *Quæritur*: Quomodo Deus linguas confuderit? *Reſp.* S. Scriptura non expreſſe deſcribit modum illius confuſionis: nam dicit tantum, quod Dominus בָּלַל *confuderit* labium terræ: verbum hoc ſignificat *miſcere rem cum re*, ut ſtramen cum avena, aut farinam cum aquâ. Tres ſunt ſententię de modo ſecundum quem confuſio linguarum facta eſſet. 1. Nonnulli putant, quod linguæ ſint confuſæ non per variarum linguarum multiplicationem, ſed per unius vocis variam ſignificationem: ex. gr. vox מַיִם *aqua* in quorundam auribus ſignificaſſet *lapidem*, in aliorum vero auribus *perpendiculum*, *lignum*, vel aliquid aliud. Sed hoc abſque ullâ ſpecie veritatis aſſeritur: nam ſic ipſæ linguæ non eſſent confuſæ, ſed tantummodo vocum Hebraicarum diverſa ſignificatio fuiſſet per Deum introducta. 2. Hæc multiplicatio linguarum non videtur facta per creationem novarum linguarum, quaſi Deus tot novas linguas ita creaſſet, ſicut in principio mundi unam fecit: nam in textu Hebræo *Geneſ.* 11. 7. non ſcribitur פִּלֵּג *diviſit*, aut הִבְדִּיל *diſtinxit*, ſed נָבְלָה *confundamus*. 3. Veroſimillima videtur eorum ſententia, qui ſtatuunt confuſionem illam factam

eſſe

eſſe non per creationem novarum linguarum; ſed per vocalium, & literarum radicalium permutationem, tranſpoſitionem, detractionem, & productionem ſyllabarum, quâ proſodiâ mutatâ nonnunquam alius ſenſus educitur: ex. gr. *In ſylvis leporem in verbis quære lepôrem,* hæc diverſa pronunciatio diverſum parit ſenſum: tali modo, ut & addendo, vel detrahendo quaſdam literas, vel eaſdem tranſponendo putamus Deum linguas miraculoſo modo confudiſſe. Nihilominus lingua Hebræa in poſteris Heberi manſit pura & incorrupta, uti poſtea fuſius explicabimus.

V. *Quæritur*: Ob quam cauſam Deus linguas ita confuderit? *Reſp.* Ædificatio turris Babylonicæ occaſionem præbuit confuſioni linguarum. An igitur Architecti in ædificatione turris illius peccarunt? An non licet turrim aliquam, etiam altam fabricare? *Reſp. Aff.* In ipſâ quidem ædificatione turris non conſiſtit peccatum ipſorum; ſed in eo conſiſtit, quod non intenderint legitimum finem in hoc opere. In quem finem igitur ædificarunt turrim illam? *Reſp.* Ab omnibus non iidem fines hujus ædificationis aſſignantur. 1. Non ideo ædificarunt turrim illam, ut ad cœlum viam ſibi pararent, & Deo bellum inferrent. Ex hac ædificatione turris Babylonicæ nata eſt fabula apud Ovidium, quod Gigantes montes montibus impoſuerint, & ſic bellum Jovi inferre voluerint. Sed quis ſanæ mentis credere poſſet illos Architectos omnes, inter quos fuerunt multi ſapientes, tam veſanos fuiſſe, ut putaſſent ſe poſſe contra Deum belligerare: ſatis enim Dei potentiam, & cœli altitudinem noverant, quia, teſtante Joſepho, Sethi nepotes jam ante diluvium Aſtrologiæ operam dederant, qui etiam ſua inventa columnis inſcripſerant, quarum una, vivente Joſepho, adhuc in Syria ſupererat: ex illis columnis, ut & ex aliis rebus facilè magnam illam, & inacceſſibilem diſtantiam cœli potuerunt cognoſcere.

2. Non ideo extruxerunt turrim illa, ut in ea tuti eſſent contra vim aquarum, ſi fortaſſe novum diluvium iterum terram inundaret, ut ſentit Joſephus. Nam nullum eſt dubium, quin ſatis cognoverint illud fœdus, quod Deus pepigerat

cum Noacho, ejuſque poſteris, & quod ſacramento iridis confirmaverat de non amplius perdendo genere humano per aquas diluvii. *Deinde* ſi propterea ædificaſſent turrim illam, ut in ea tuti eſſent contra vim aquarum, quare ergo, relictis altiſſimis montibus Ararat, in locum depreſſum deſcendiſſent, extructuri turrim illam in valle humili inter duos amnes vaſtiſſimos, Euphratem ſcil. & Tigrim, quorum inundationibus Babylonia erat obnoxia.

3. Non ideo ædificarunt molem illam Babylonicam, ut tuti eſſent à futuro incendio, *Quo mare, quo tellus, correptaque regia cœli Ardeat.* Nam quis putaſſet ſe fore in turri illa tutum in generali orbis incendio ab igne cœlitus delapſo?

4. Tribus illis ſententiis rejectis ipſum textum ſacrum inſpiciamus, qui ait eos turrim ædificaſſe propter duos fines: 1. Ut *nomen* ſibi compararent; dicunt enim *Geneſ.* 11. 4. נַעֲשֶׂה־לָּנוּ שֵׁם *faciamus nobis nomen.* 2. Ne *diſpergerentur*; dicunt enim ibidem פֶּן־נָפוּץ עַל־פְּנֵי כָל הָאָרֶץ *ne diſpergamur in faciem terræ.*

Primus finis ædificationis turris Babylonicæ continet comparationem nominis: voluerunt enim ſibi comparare nomen. Sed *dicet* aliquis: An non viri docti libros propterea conſcribunt, ut per totum fere terrarum orbem celebres evaderent? *Reſpondeo*: Hebræi, quia non poſſunt videre, quomodo architecti illi potuerint peccare in comparando nomine, ſi *nomen* in textu ſimpliciter ſignificet famam; ideo excogitarunt aliam explicationem vocis שֵׁם *nominis*: putant enim vocem שֵׁם eo in loco ſignificare *Deum*, quemadmodum ſumitur *Levit.* 24. 11. ubi filius illius mulieris Iſraelitidis dicitur nuncupaſſe אֶת־הַשֵּׁם *nomen*, id eſt, Deum: itaque illa phraſis, *faciamus nobis nomen*, ſecundum Hebręos denotaret idem, ac ſi dixiſſent, *faciamus nobis Deum ſive idolum*, quod in illa turri collocabimus, & adorabimus. Sed hæc expoſitio Judęorum falſa eſt. Turris illa poſtmodum quidem fuit conſecrata Belo, id eſt, Nimrodo: ſed hic Nimrod tempore ædificationis vix erat natus. Deinde Nimrod ille demum poſt obitum colebatur: ergo illi propterea turrim non ædificarunt. Præterea verba textus tali modo de idolo explicari non poſſunt propter has

ſequen-

ſequentes rationes. 1. Quia vox שם *nomen* ſignificat quidem in S. Scriptura, & in ſcriptis Rabbinorum Deum verum, ſed nunquam idolum: nam idem denotat quod J E H O V A, & Rabbini ſæpiſſime pro J E H O V A, in textu occurrente, dicunt השם *nomen.* 2. Quando שם *nomen* ſumitur pro Deo, tum habet præfixum articulum ה, & dicitur השם, ut *Levit.* 24.11. ſed hic ſimpliciter dicitur שם ſine articulo. 3. *Facere ſibi nomen* eſt phraſis Hebraica, in S. Scripturâ ſatis uſitata, ſignificans idem, quod famam ſibi factis ſuis comparare: ſic ſcribitur de Davide 2 *Sam.* 8.13. *David fecit ſibi nomen*, hoc eſt, David factis ſuis ſe celebrem fecit. Ædificarunt igitur turrim illam, ut immortale nomen ſibi apud poſteros compararent.

Sed *rogabit* nonnemo: In quo conſiſtat ipſorum peccatum? *Reſp.* Quod fuerint ambitioſi, & ſuperbi in hoc opere: tantummodo enim ad pompam turrim illam ædificarunt, & non ad aliquem uſum, vel ut eſſet templum, in quo Deum adorarent, vel ut eſſet altare, ſuper quo ſacrificia ſua offerrent: non quærebant gloriam Dei, quæ ante omnia quæri debebat; ſed propriam, ut poſteris ſuis eſſent admirationi.

Alter finis ædificationis turris Babylonicæ exprimitur his verbis: *ne fortè diſpergamur.* Ædificarunt turrim illam, ne diſpergerentur; ſed illa è contra cauſa fuit, ob quam longè latèque diſperſi fuerunt. Quæſiverunt arctam conjunctionem, qualem quærere per ſe non eſt illicitum, ſed rebus publicis maxime neceſſarium. Nam, ut eſt ſententia Ordinum harum unitarum Provinciarum: *Concordia res parvæ creſcunt, Diſcordia maximæ dilabuntur.* Licet igitur quærere arctam unionem, ſi modò talis unio non repugnet voluntati & ordinationi Divinæ. Illi quærebant unionem arctam, ne diſpergerentur per terram, ſed Deus volebat eos diſpergi per terram, eoſque eandem implere: nam *Geneſ.* 1. dicitur: *Creſcite, multiplicamini, & replete terram*, huic voluntati Divinæ reſtiterunt. *Hallucinantur* igitur omnes illi, ut Aben Ezra, Toſtatus, aliique, qui architectos hujus turris à crimine omni liberant, quique ſtatuunt Deum propter nullam aliam cauſam, niſi propter beneplacitum ſuum linguas confudiſſe, & populum

Digitized by Google

diſperſiſſe. Sed pręterquam, quod jam peccata eorum architectorum demonſtraverimus, eadem adhuc apparent ex pœnis ſingularibus, quibus Deus architectos turris illius punivit: eæ pœnæ *Geneſ.* 11. dicuntur eſſe duę: Confuſio linguarum, & diſperſio populorum. Confuſio linguarum fuit *prima* pœna: ante illam enim ſe mutuo intelligebant; ſed propter illam inſtar mutorum erant, non potentes conceptus ſuos ſibi mutuò revelare.

Atqui regeret forte aliquis: creatio variarum linguarum in Apoſtolis erat egregium donum, & ſpeciale beneficium Spiritus S. ergo in architectis turris Babylonicę non videtur eſſe pœna. *Reſp.* Magna eſt differentia inter confuſionem linguarum Babylonicam, & inter donum diverſarum linguarum in Apoſtolis: nam. 1. In ſingulis Apoſtolis variæ producebantur linguæ, quibus mediantibus utrimque conceptus ſuos exprimebant; ſed in architectis tantum erat unica lingua, & quidem diverſa, ob quam diverſitatem linguæ alter alterum non intelligebat. 2. In Apoſtolis erat beneficium, quia per hoc donum linguarum amiſſa unitas primigenię linguę quodammodo in illis reſtituebatur: nam quo quis plurium conceptus intelligit, eo magis ad unitatem linguæ primæ accedit, per quam ante confuſionem omnium conceptus intelligebat: ſed è contra in architectis per confuſionem linguarum unitas illa linguæ, & potentia aliis revelandi conceptus ſuos fuit diminuta, & fere annihilata.

Altera pœna ſingularis, quæ ædificationem turris, & confuſionem linguarum ſequuta eſt, fuit diſperſio populorum.

Sed *objiciet* nonnemo, quod cum tempore neceſſario fuiſſent diſpergendi: ergo diſperſio populorum non videtur fuiſſe pœna ob ædificationem turris introducta. *Reſpondeo*: Imo fuiſſent diſpergendi: nam terræ Babylonicæ anguſta capacitas tantam hominum multitudinem non potuiſſet comprehendere: ſed. 1. Non fuiſſent tam repente eodem tempore ab invicem disjuncti. 2. Non fuiſſent à ſe invicem ſeparati ex odio; ſed ſucceſſu temporis, creſcentibus hominibus, ad alia loca colonias quaſdam deduxiſſent communi conſenſu.

Digitized by Google

ſenſu. 3. Fuiſſent quidem diſperſi; ſed in unitate linguæ Hebraicæ conveniſſent, quemadmodum ante confuſionem conveniebant. Hæc hâc diſſertatione dicta ſufficiant, reliqua de confuſione linguarum, & ædificatione turris Babylonicæ proximâ diſſertatione ſequentur.

DISSERTATIO *DECIMA NONA,* QUÆ EST

De Confuſione Linguarum.

PARS POSTERIOR.

Reſp. ESAIA CLEMENS, Mediob. Zel.

Addiem 28. *Martii* 1655.

SECTIO I.

SUperiori diſſertatione egimus de authore & modo confuſionis linguarum tempore ædificationis turris Babylonicæ; ut & de cauſis, ob quas Deus tot varias linguas effecerit: ſequuntur jam aliæ quæſtiones, quæ circa materiam confuſionis linguarum moveri poſſunt.

1. *Quæritur*: In quot linguas confuſio linguarum tempore ædificationis turris Babylonicæ ſit facta? *Reſpondeo*: Non eſt eadem omnium doctorum ſententia; alia enim eſt Hebræorum, alia vero Græcorum & Latinorum ſententia.

Prima ſententia eſt Hebræorum, qui ſtatuunt confuſionem linguarum eſſe factam in ſeptuaginta linguas: hanc ſuam ſententiam conantur præcipue probare ex 70 nepotibus, qui ex Noacho deſcenderunt: ſacra enim ſcriptura *Gen.* 10. ex tribus

Digitized by Google

Noachi liberis ſeptuaginta colligit nepotes, ex Japheto colligit 14. nepotes, ex Chamo 30. & ex Schemo 26. hi ſimul collecti conſtituunt 70 nepotes, & totidem familiarum capita. Ex his 70 nepotibus colligunt etiam fuiſſe 70 populos, quia putant ſingulos nepotes conſtituiſſe ſingulos populos; hunc numerum 70 populorum deducunt ex *Deut. 32.8. Quando hæreditates diſtribuit Excelſus gentibus, quando diviſit filios Adam, ſtatuit terminos populorum ſecundum numerum filiorum Iſraelis*; atqui 70 homines dicuntur ingreſſi in Ægyptum, *Gen. 46.27.* Ergo fuerunt 70 populi: horum 70 populorum crebra in ſcriptis Rabbinorum fit mentio. Si jam fuerunt 70 populi, ergo ex ſententia Judæorum etiam fuerunt 70 linguæ; quia diviſio linguarum eſt cauſa diviſionis populorum; uti dicitur *Gen. 10. 5. Ab his diviſæ ſunt regiones gentium per terras earum cuique juxta linguam ſuam, & juxta familias ipſarum in gentibus ſuis.* Rabbini paſſim in ſcriptis ſuis faciunt mentionem 70 linguarum, & ſeptuaginta populorum, in quos poſteri Noachi diviſi eſſent. Sunt nonnulli ex Chriſtianis, qui numerum ſeptuagenarium populorum & linguarum probant ex 70 diſcipulis, quos Chriſtus *Luc. 10. 1.* vocavit, & in mundum emiſit, ut unaquęque gens haberet proprium ſuum doctorem.

Reſpondeo 1. in genere: Judæi vix merentur fidem, quando loquuntur de numero ſeptuagenario, quia varia & plura myſteria ſemper ex hoc numero elicuerunt, quàm ex ullo alio numero; fortaſſe propterea, vel quia Sanhedrin, juſſu Dei à Moſe inſtitutum, ſeptuaginta viris conſtabat; vel quia 70 homines tempore Jacobi Patriarchi ingreſſi fuerunt in Ægyptum: ob alterutram ex his cauſis procul dubio plurima multiplicanda cancellis hujus numeri incluſerunt, & è contra alia ad tantum numerum non multiplicanda auxerunt, uti ex ſequentibus clarè apparebit. Si quis Judæos interroget: Quot gradus alta fuerit turris Babylonica, cum Deus confuſionem linguarum introduceret? Reſpondebunt fuiſſe altam 70 gradus verſus Occidentem, & totidem verſus Orientem. Si pergas rogare: Quot fuerint architecti? Reſpondebunt, ſeptuaginta. Et quot fuerint Angeli, qui quodammodo ut cauſæ

cauſę inſtrumentales linguas confuderunt? Septuaginta. Quot linguas ſinguli viri, congregati in magno Sanhedrin, calluerint? Septuaginta: & quare tot? Ut omnes & ſingulos ex ſeptuaginta populis, qui ſecundum ſententiam Judęorum 70 linguis loquebantur, coram ipſis venientes & litigantes audire, judicare, & abſque interprete intelligere poſſent: ſi enim ſinguli viri illius Sanhedrin non calluiſſent tot linguas, quoſdam per interpretem judicare debuiſſent; nam omnes Judæi, petentes deciſionem rerum gravium, Hieroſolymam ad Sanhedrin venire debuerunt; atqui videtur Judæis abſonum viros tam eruditos & ſapientes judicaſſe per interpretes, ergo ſinguli ex 70 viris etiam 70 linguas ex ſententia Judęorum calluerunt: hinc fingunt Mardochæum 70 noviſſe linguas; & quia Joſephus & Salomo non minori ſapientia fuerunt præditi, quam multi ex Sanhedrin, ideo etiam neceſſariò 70 debuerunt calluiſſe linguas. Ob hanc myſteriorum venationem facilius & libentius concedunt diviſionem populorum & confuſionem linguarum eſſe factam in 70 populos, totidemque linguas.

2. Verum quidem eſt, quod fuerint ſeptuaginta Noachi nepotes; attamen inde nemo bonâ conſequentia probabit, quod etiam totidem populi ſive gentes fuerint: nam non eſt veroſimile patrem à filio, & fratrem à fratre ita fuiſſe tum temporis ſeparatos, ut terrâ & linguâ ſibi invicem fuerint peregrini, & Barbari: ſi vero pater non fecerit diverſam à filio gentem; ergo non potuerunt tot eſſe gentes: nam inter 70 Noachi nepotes etiam decem patres numerantur, qui non videntur peculiarem à filiis ſuis gentem conſtituiſſe & linguam diverſam effeciſſe; ſi ergo decem à 70 ſint detrahendi manebunt tantum ſexaginta, & ſic ſententia illa de 70 populis, & de 70 linguis non erit certa. Deinde ex *Deut.* 32. 8. non clarè elicitur, quod per *filios Iſraëlis* intelligantur illi 70, qui ingreſſi ſunt in Æ.pyptum: nam verba Prophetæ *conſtituit terminos gentium ſecundum numerum filiorum Iſraëlis*, aliud ſonant, ſcil. Deum inter populos orbem ita diſtribuiſſe, ut Iſraelitis olim naſcituris tantum terrarum reſervaverit, aut in conſilio ſuo deſtinaverit.

naverit, quantum requiri noverat genti numeroſiſſimæ ad commodam habitationem : ſic explicat hunc locum *Doctiſſ. Bochartus in lib. Phaleg. cap.* 15. Denique ſi præciſam ſupputationem ingreſſorum in Ægyptum inſtituere vellemus, erunt plures quàm ſeptuaginta : nam in Actis Apoſtolorum *cap.* 7. *verſu* 14. expreſſe dicitur, quod fuerint 75 homines, qui in Ægyptum profecti ſunt.

3. Poſito, ſed non conceſſo, quod fuerint 70 populi, inde tamen nondum ſequitur, quod fuerint etiam 70 linguæ : nam non eſt neceſſe concedere populos terrâ à ſe invicem ſegregatos, etiam novas linguas conſtituiſſe : nec hoc etiam evincitur ex *Gen.* 10.5. ubi dicitur : *Diviſa ſunt regiones per terras earum, cuique ſecundum linguam ſuam.* Ex his verbis tantùm elicitur unicuique populo ſuam fuiſſe linguam ; ſed nullo modo ſequitur illam linguam fuiſſe propriam, & à cœteris in unoquoque populo diſtinctam. Eodem modo, quia *Eſthera cap.* 8. *verſu* 9. dicitur ex Aſſueri mandato literas fuiſſe ſcriptas ad præfectos provinciarum centum viginti ſeptem *ſecundum ſcripturam cujuſque provinciæ, & ſecundum linguam cujuſque populi*, nemo colligere poteſt totidem fuiſſe linguas, totidemque ſcribendi modos.

4. Septuaginta diſcipuli à Chriſto electi, non ad ſingulas totius orbis gentes ſunt emiſſi, ſed tantummodo ad ſolos Judæos, qui 70 populos non conſtituerunt : nam dicitur in ſuprà allegato textu *Luc.* 10. 1. Quod miſerit illos 70 diſcipulos *in omnem urbem & locum, in quem ipſe erat venturus* ; atqui Chriſtus non erat iturus ad Garamantas & Indos, nec ultra Sauromatas & glacialem Oceanum ; ſed ut ipſe dicit *Matth.* 15. 24. *Non ſum miſſus, niſi ad oves perditas domus Iſraëlis.* Ex his jam clarè ſequitur, quod illi 70 diſcipuli à Chriſto emiſſi non probent tempore confuſionis linguarum fuiſſe ſeptuaginta populos, vel 70 linguas.

Secunda ſententia de numero linguarum, ortarum ex confuſione, eſt Græcorum & Latinorum Patrum, qui ſtatuunt hanc confuſionem eſſe factam in 72 linguas : hi Patres etiam ſententiam ſuam ſtabiliunt ex numero familiarum. *Sed* rogabi

bit aliquis: Quare ergo illi Patres numerum familiarum binario auxerint? *Reſp.* Patres Græci & Latini numerum 72 familiarum deſumpſerunt ex Bibliis Græcis, in quibus *Geneſ.* 10. duo Noachi nepotes ſcil. duo Kainan adduntur, qui in textu Hebræo non inveniuntur, prior eſt filius Schemi *verſ.* 22 alter vero eſt filius Arphachſchadi *verſ.* 24. Alii adhuc paulo aliter hunc familiarum numerum colligunt, in numero tamen conveniunt. Hanc ſententiam de ſeptuaginta duabus linguis defendunt Euſebius, Epiphanius, aliique quamplurimi. Euſebii *in Chronico lib.* 1. verba tranſlata ſic ſonant: *Nunc autem redeamus ad turris ædificationem, & confuſionem 72 gentium & linguarum.* Epiphanii vero *adverſus hæreſes lib.* 1. §. 5. verba ſic ſeſe habent: *Deus diſſipavit illorum linguas, & ex una diſtribuit in ſeptuaginta duas pro hominum numero, qui eo tempore repertus fuit.*

Reſpondeo breviter. 1. Hæc ſententia de 72 populis, totidemque linguis nullâ ſpecie veritatis aſſeritur; ſaltem illi duo Kainan, quia non inveniuntur in textu Hebræo, ſed tantum in textu Græco, utpote non authentico, non ſunt numerandi inter nepotes Noachi. 2. Poſito, quod dentur 72 Noachi nepotes, inde nondum ſequitur, quod etiam in totidem linguas confuſio linguarum ſit facta: hoc nullo modo ſequi paulo ante fuſius probavimus.

Tertia ſententia eſt cujuſdam Euphori, qui ſtatuit confuſionem eſſe factam in 75 linguas, quia totidem animę cum Joſepho in Ægyptum deſcenderunt: ita aſſerit Clemens; *Euphorus & alii plures hiſtorici, gentes & linguas referunt eſſe ſeptuaginta quinque.*

Reſpondeo, quod nulla ſit conſequentia; ſi 75 animæ deſcenderunt in Ægyptum, ergo totidem fuerunt gentes & linguæ.

Quarta ſententia eſt Paciani, Epiſcopi Barcinonenſis, qui in opuſculo contra Novatianos, cujus meminit Hieronymus; defendit linguarum confuſionem eſſe factam in centum & viginti linguas.

Reſpondeo: Abſque ullo fundamento & ratione hoc aſſeritur, & propterea eâdem facilitate, quâ aſſeritur, etiam à nobis rejicitur.

His quatuor præcedentibus ſententiis rejectis, ſequitur

Digitized by Google

quinta & ultima, quæ ſtatuit numerum linguarum, in quas, vel in quot linguas confuſio facta fuiſſet, eſſe ignotum: nam nullibi in ſacris literis numerus linguarum deſcribitur, nec rationes ſupra allegatæ ullo modo probant ſententias illas, & per conſequens tutius eſt hic doctam ſuam ignorantiam fateri, quàm aliquid, quod incertum eſt, magiſtrali authoritate determinare. Hanc ſententiam defendunt multi viri eruditi, & Philologi ſaniores; conveniunt tamen cum ſententiis ſuperioribus, quod confuſio illa facta ſit in diverſas linguas; ſed in quot, vel in quas non determinant: hanc quintam ſententiam nos etiam defendendam ſuſcipimus, quia rationes ſupra allegatæ nihil certi probant. Præterea non licitum eſt ex hodierno linguarum numero etiam antiquum colligere; jam enim proculdubio plures linguarum centuriç dantur, quàm olim linguæ tempore confuſionis. Plinius à Timoſthene memoriæ proditum ait, in unam Dioſcuriadem, Colchorum emporium, trecentarum linguarum homines convenire fuiſſe ſolitos: & addit à Romanis poſtea per centum & triginta interpretes negotia ibi geſta fuiſſe. Mithridates non magnam Aſiæ partem, ſi toti conferatur imperio, tenens, viginti duas linguas in ſua ditione habuiſſe conſtanti Scriptorum conſenſu aſſeritur; quibus ſi addantur cœteræ linguæ, quæ toto terrarum orbe tum temporis diverſæ fuerunt, maximus numerus linguarum inde evadet. Complures etiam poſt Chriſti natalem ex unâ primigeniâ multæ aliæ linguæ ſunt ortæ. Quis enim neſcit ex Germanica natam eſſe Belgicam, Anglicam, Danicam, aliaſque linguas? Quis ignorat ex linguâ Latinâ natam eſſe linguam Gallicam, Italicam, Hiſpanicam &c. Maledictio illa, quâ Deus punivit homines ex occaſione turris Babylonicæ, non fuit momentanea; ſed continua, quæ adhuc durat, & uſque ad conſummationem ſæculi durabit: hinc fit, quod omnes linguæ (exceptis paucis) ſint in perpetuo fluxu, & ſingulis propè ſæculis magnâ ſui parte mutentur.

11. *Quæritur.* In quas linguas famoſa illa confuſio facta ſit? Et an adhuc hodie quædam ex illis primis linguis ſuperſint?

Reſpon-

Reſpondeo : Nemo hoc facilè determinare poteſt, quia nomina populorum & regionum ſunt variata : præterea ipſæ linguę olim ſunt mutatæ, & quotidiè mutantur. Mihi maxime probabile videtur linguas Græcam, Germanicam, Ægyptiacam, Æthiopicam, Cananæam, Philiſtæam, Aramęam, & Chaldæam ex confuſione eſſe natas; quia illæ linguæ nomina ſua retinuerunt à principibus familiarum, hoc eſt, à nepotibus Noachi; ſic lingua Græca nomen accepit à Javan, *Geneſ.* 10. 2. Hinc lingua Græcorum vocatur לשון יון : lingua Germanica nomen habet ab Aſchenaz; hinc *Germania* vocatur, אשכנז, & *Germanus* אשכנזי : lingua Ægyptiaca nominatur à Mitzrajim; hinc *AEgyptus* vocatur מצרים &c. In quas alias linguas confuſio facta ſit, & quæ adhuc ex confuſione ſuperſint difficile eſt determinare. Saltem quædam adhuc ſuperſunt; ſed illæ procul dubio magnam mutationem ſunt paſſæ. In ſacris literis viginti fere linguarum præter Hebræam fit mentio, quarum quædam ſine dubio ſunt primigenię, natæ ex confuſione.

Prima lingua, quarum mentio fit in S. Scriptura, eſt Chaldæa, quę in Daniele & Ezra eſt uſitata; hæc lingua vocatur *Dan.* 1. 4. לשון כשדים *lingua Chaldæorum*; eſtque linguæ Hebręæ maximè affinis, & originem habet ex confuſione linguarum. In confuſione omnes linguę non erant planè diverſæ, ſibique mutuo oppoſitæ; ſed magna fuit convenientia linguarum cum matre ſua Hebræa, & quo populus diſperſus Hebræis, hebraicè loquentibus, erat vicinior, eo viciniorem etiam linguam, propriùs ad Hebræam accedentem, nactus eſt, & retinuit.

Secunda lingua, cujus mentio fit in S. Scriptura, eſt lingua Arabica : *Act.* 2. 11.

Tertia lingua eſt lingua Chanaan, hujus *Ieſaias cap.* 19. 18. facit mentionem : hæc lingua Chananæa ex ſententia multorum Judæorum & Chriſtianorum non planè fuit diſtincta à lingua Hebræa : quidam putant quod lingua Hebræa vocetur Chananęa, tum quia Judæi loquentes ſermone Hebræo terram Chanaan inhabitabant; tum etiam quia lingua Chanaan

naan linguæ Hebrææ valde erat affinis. Nos exiſtimamus primam rationem eſſe veram, ſcil. quod lingua Hebræa vocetur Chananæa, quia Judæi loquentes hebraicè Chananæam inhabitabant: ergo Jeſaias per linguam Chananæam non intelligit linguam novam ab Hebraicâ diverſam.

Quarta lingua eſt lingua Ægyptiaca, ejus fit mentio *Pſal.* 81. 6. ut & *Pſal.* 114. 1. *Quum proceſſiſſet contra terram Aegypti, ubi ſermonem ignotum audiebam.* Per ignotum & peregrinum ſermonem neceſſario intelligitur lingua Ægyptiaca.

Quinta lingua eſt lingua Aſchdodęa; ut *Nehem.* 13. 24. *Filii eorum partim loquebantur Aſchdodice,* hoc eſt, linguâ Philiſtæorum.

Sexta lingua eſt lingua Perſica, cujus multa vocabula continentur in libro Eſtheræ; quia in illo deſcribitur hiſtoria ſub Perſis geſta: ex: gr: פּוּרִים eſt vox Perſica denotans *ſortes.*

Septima & *Octava* linguæ ſcil. Græcæ & Romanæ fit mentio *Luc.* 23. 38. in titulo crucis.

Nona linguæ fit mentio *Act.* 14. 11. ubi dicitur, quod turba ſuſtulerit vocem, & *Lycaonicè* loquuta fuerit.

Reliquę linguæ, quarum mentio fit in S. Scriptura, ſcil. Parthorum, Medorum, Elamytarum, Cappadociæ, Ponti, Aſiæ, Phrygiæ, Pamphiliæ, Libyæ, Cyrenaicæ, Cretæ recenſentur *Actor. cap.* 2. Hę ſunt viginti linguæ, quarum in ſacris literis obiter fit mentio; quæ jam ex illis linguis à primâ confuſione natę ſint, non ſatis conſtat; ſaltem veroſimile eſt ſupradictas linguas, quæ nomen retinuerunt à principibus familiarum, originem habuiſſe ex confuſione.

III. *Quæritur.* Quo tempore confuſio linguarum ſit facta? *Reſp.* Eodem tempore linguæ ſunt confuſæ, quo homines ſunt diſperſi: *Geneſ.* 10. 25. dicitur, quod *Hebero nati fuerint duo filii, quorum uni nomen Phaleg, quia in diebus ejus diviſa fuit terra.* Textus innuit temporibus Phalegi terram fuiſſe diviſam: per diviſionem terrę etiam diviſio linguarum intelligitur; hæc enim illius cauſa fuit: temporibus igitur Phalegi linguarum confuſio facta eſt; ſed inter doctos quæſtio eſt: Num confuſio hæc facta ſit circa mortem Phalegi; Num vero circa mediam ejus ætatem, vel potius circa ejus nativitatem?

Reſpon-

Reſpondeo: Qui *primam* ſententiam defendunt, ſcil. quod confuſio facta ſit circa mortem Phalegi, ſtatuunt hanc confuſionem eſſe factam circa annum trecenteſimum & quadrageſimum poſt diluvium. Nam Phaleg, natus anno centeſimo primo poſt diluvium, uti *Gen.* 11. dicitur, vixit ducentos & triginta novem annos. In hac ſententia ſunt plerique Hebræi, qui prętereà ſtatuunt Abrahamum fuiſſe 48 annorum, cùm confuſio à Deo introducta fuit.

Patroni *ſecundæ* ſententiæ adſcribunt confuſionem mediæ Phalegi ętati; ſed non eodem modo. Cornelius à Lapide adſcribit confuſionem anno ętatis Phalegi ſeptuageſimo, *hoc eſt*, poſt diluvium anno 171. Auguſtinus Torniellus refert confuſionem ad annum Phalegi 140. *hoc eſt*, ad annum poſt diluvium 241.

Doctores *tertiæ* ſententiæ ſtatuunt confuſionem eſſe factam circa nativitatem Phalegi, hoc eſt, circa annum poſt diluvium 101: eo enim tempore natus eſt hic Phaleg, uti apparet ex *Gen. cap.* 11. Hæc ultima ſententia videtur veroſimillima propter has duas ſequentes rationes. 1. Quia hic Phaleg nomen accepit ab hac diviſione; ergo circa ejus nativitatem confuſio videtur introducta: nam infantibus, non vero viris circa mediam ætatem, vel circa mortem nomina imponuntur. Judæi adhuc hodie pueris octavo die, & puellis poſt ſex à nativitate hebdomadas nomina imponere ſolent: hic mos infantibus nomina imponendi apud pleraſque gentes etiam uſitatus eſt. 2. Si Phalego nomen impoſitum eſſet circa mediam ejus ætatem, procul dubio S. Scriptura dediſſet aliquam rationem, ob quam hoc nomen magis impoſitum fuiſſet Phalego, quam aliis tum temporis viventibus: ſed nulla aſſignari poteſt ratio; ideoque veroſimilior eſt illa ſententia, quæ ſtatuit Phalego impoſitum eſſe nomen non circa mediam ejus ætatem, ſed circa nativitatem.

Verum contra hanc ſententiam poſſunt hæc ſequentia objici. 1. Quod non tantum nomina imponantur circa nativitatem, ſed etiam circa mediam ętatem, imo etiam circa mortem: ſic Saul nomen accepit circa mediam ætatem, cum in Regem eligeretur: Saul enim idem ſignificat, quod *poſtulatus*,

 petitus;

petitus: antequam vero in Regem electus eſſet, tali nomine non fuit inſignitus. Sic etiam Apoſtolus Paulus, poſtquam factus eſſet Chriſtianus, vocatus eſt Paulus, cum antea vocaretur Saul, *Act. 9. Saul Saul, quid me perſequeris?*

2. Objicitur, quod circa mortem, imo poſt mortem Judæi infantibus ſuis nomina imponant: nam Judæi ſolent, ſi infans ante octavum diem incircumciſus moriatur, talem ſupra ſepulchrum circumcidere, nomenque ei imponere, ut Deus illius infantis etiam ſit memor, ejuſque miſereatur in mortuorum reſurrectione.

I. *Reſpondeo.* Verum quidem eſt, quod aliquando nomina impoſita ſint hominibus, vel potius mutata ſint circa mediam ætatem; ſed hoc factum eſt ob ſpecialem rationem, quæ illos præcipue tangebat: verum nulla poteſt aſſignari ratio, ob quam Phaleg hoc nomen magis accepiſſet, quam cæteri ipſius fratres: ſic etiam Saul tali nomine fuit inſignitus, quia Iſraelitæ Regem petebant, per quam petitionem Saul ipſis concedebatur: fuit etiam ſpecialis ratio, ob quam gentium Apoſtolus loco Saulis poſtea vocatus fuit Paulus, quaſi puſillus. Paulus nomen ſuum ſecundum conſuetudinem Judæorum mutavit: ſolent enim Judæi nonnunquam nomina ſua mutare ob has tres ſequentes rationes. I. Ob morbos periculoſos, qui corpora ſua invaſerant: ægroti hâc mutatione nominis volebant indicare mutationem eſſe ſequuturam vel ad vitam, vel ad mortem. II. In ſignum mutationis vitæ anteactæ: hâc mutatione indicabant ſe facere votum, quo teſtabantur & vovebant, ſe unà cum nomine vitam anteactam in melius eſſe commutaturos, ita ut plane alii & novi homines viderentur: ob hanc ſecundam rationem videtur Paulus mutaſſe nomen ſuum, quaſi voluiſſet indicaſſe, Saul quidem perſequutus eſt eccleſiam, non vero Paulus, jam ſum alius homo, jam non amplius eccleſiam Chriſti perſequar: per mutationem ergo nominis ſui in memoriam revocabat turpitudinem & deteſtationem vitæ anteactæ, & ſimul quaſi tacitè pollicebatur ſe non amplius illam eccleſiam ita perſequuturum eſſe. III. Quidam Judæi mutabant nomina ſua,

ut irritum facerent decretum Divinum, quod Deus contra tales conceperat. Quatuor res ex ſententia nonnullorum Judæorum reſcindunt decretum judiciale Dei. 1. Eleemoſyna. 2, Precatio. 3. Mutatio nominis. 4. Mutatio operum ſive converſio: Paulus ad hanc decreti Divini annihilationem non reſpexit; decretum enim Dei non poteſt irritum fieri, ſed intendit converſionem, quia voluit indicare ſe jam eſſe hominem alium, quem vitę anteactę pœnitet: concedimus ergo, quod aliquando hominum nomina circa mediam ętatem ſint mutata, ſed fuit ſemper ſpecialis ratio, quæ illos in particulari tangebat, & non alios: ſed poteſt aſſignari ſpecialis ratio, ob quam Rex ille vocatus fuit Saul, & Apoſtolus nomen ſuum mutavit in Paulum: verum in Phalego nulla poteſt aſſignari ſpecialis ratio; nam diviſio, undè ille nomen accepit, non tantum illum, ſed etiam alios fratres tangebat.

II. *Reſpondeo.* Circa mortem, vel poſt mortem imponuntur quidem nomina; ſed tantum infantibus, nomen nondum habentibus: aſt ſi Phalegus nomen accepiſſet circa, aut poſt mortem, tum non accepiſſet nomen ſuum, cum eſſet infans; nam erat annorum 239. cum moreretur: deinde illud non fuiſſet primum Phalegi nomen, cum infantium hoc ſit primum nomen, quod poſt mortem accipiunt.

Adhuc *objicitur*, ſcil. impoſſibile eſſe, quod confuſio linguarum facta ſit circa nativitatem Phalegi, *hoc eſt*, anno 1757. poſt creatum mundum: nam ſi tum temporis facta eſſet confuſio, tum dicendum erit ſpatio annorum centum & unius (nam Phaleg natus eſt anno 101. poſt diluvium) per illos homines, qui fuerunt in arca, mundum ita vehementer fuiſſe multiplicatum, ut tot fuerint gentium capita, tot diverſæ familię, quę tot terras invadebant, tot nationes conſtituebant, tot mundi plagas occupabant. Præterea adhuc augetur hoc dubium, cum attendimus ad brevitatem vitæ Patrum poſtdiluvianorum: nam Patres antediluviani duplo fere diutius vixerunt, quam poſtdiluviani; quidam ex antediluvianis ultra nongentos annos vixerunt, cum poſtdiluviani tantum quadringentos pręter propter annos vixerint: Arphacſad primus poſt dilu-

Digitized by Google

diluvium Patriarcha tantum vixit annos 433. Sic etiam alii Patres poſtdiluviani reſpectu Patrum antediluvianorum non diu vixerunt.

Reſpondeo I. Quidam hanc objectionem ſolvunt dicendo, quod plures homines in arca Noæ fuerint, quam octo, & quod in textu tantum ſupputentur præcipui, & quod famuli, ancillæ, pueri, puellæ adhuc ſubintelligantur: ſic in curru non numeratur auriga: ſi enim aliquis quærat, Quot homines fuerint in curru? Reſpondebit quatuor aut ſex omiſſo ſemper aurigâ; ideo idem, quia non numeratur, etiam non ſolvit vectigal. Idem obſervari ſolet in nuptiis & conviviis: roganti, quot fuerint convivæ nuptiales? Reſpondebit 50. aut 60. aut plures, vel pauciores omiſſis ancillis, famulis, qui non numerantur, etiamſi in nuptiis etiam edant & bibant: idem putant nonnulli etiam dicendum eſſe de octo hominibus, in Arca Noæ contentis. Narravit mihi nonnemo, qui audiverat Paſtorem in publicâ concione hanc ſententiam defendiſſe; mihi tamen hæc ſententia non videtur veroſimilis; nam in textu dicitur, quod fuerint octo homines, qui contradiſtinguuntur cæteris hominibus, qui in diluvio perierunt.

Reſpondeo II. Alii majori ſpecie veritatis adſcribunt hanc humani generis multiplicationem Dei benedictioni, quaſi Deus ita humano generi benedixiſſet; hanc benedictionem Deus hominibus pollicitus eſt *Gen.* 9. 1. cum diceret: *Fœtificate, multiplicamini, & replete terram, &* verſ. 9. *abundè progignite in terra.* Simili benedictione Deus benedixit Iſraëlitis in Egypto ſub jugo Pharaonis habitantibus: ibi enim ſeptuaginta homines præter propter, qui cum Jacobo Patriarcha in Ægyptum deſcenderant, in aliquot centena hominum millia ducentis præter propter annis excreverunt, adeo ut Ægyptii coacti fuerint Iſraelitas variis modis opprimere, ne ab illis, utpote cum tempore futuris fortioribus, vincerentur, & ex regno ſuo pellerentur, unde videre eſt, quid Dei benedictio efficere poſſit.

Reſpondeo III. Vita Patrum poſtdiluvianorum fuit quidem multo brevior vitâ Patrum antediluvianorum; ſed Patres antediluviani multo ſerius inceperunt generare, quàm Patres poſtdi-

poſtdiluviani: plerique enim Patres poſt diluvium viventes circa annum trigeſimum aut circiter generabant, cum Patres ante diluvium viventes demum circa annum centeſimum ferè generare inceperint: Adamus cœpit generare anno 130. Seth anno 105. Sed Schelah cum eſſet 30. & Heber 34. annorum genuerunt. Concludimus ergo ſententiam illam, quæ ſtatuit linguarum confuſionem eſſe factam circa nativitatem Phalegi, *hoc eſt*, anno centeſimo primo poſt diluvium, ſive anno 1757. poſt creationem mundi, nullo modo eſſe abſurdam, vel S. Scripturæ contrariam: ſed potius ei, ut & ſanæ rationi conſentaneam, cum nomina hominibus imponantur non circa mediam ætatem, vel circa mortem; ſed circa nativitatem, & quidem ſæpe ob oblatam aliquam occaſionem: ergo Phalego, qui ſic denominatus eſt à diviſione linguarum, nomen impoſitum eſt circa tempus nativitatis, & quidem propterea, quia illo tempore linguæ confuſæ ſunt. Hæc ſufficiant de linguarum confuſione.

D I S S E R T A T I O

V I G E S I M A.

De Linguę Hebręę poſt confuſionem conſervatione, & ejuſdem propagatione.

Reſp. MICHAELE MICHIELZON Vliſſing. Zel.

Ad diem 12. *May* 1655.

S E C T I O I.

SUperioribus duabus diſſertationibus egimus de confuſione linguarum, ut & de earundem diverſitate: ſequitur nunc, ut porro inveſtigemus, ubi & apud quos lingua Hebręa in, & poſt confuſionem

ſuerit conſervata: de hac materia variæ quęſtiones moveri poſſunt.

I. *Quæritur*: An lingua Hebræa tempore confuſionis permanſerit in ſua puritate? *Reſpondeo Aſſ.* Deus hanc linguam utpote ſanctam in puritate ſuâ ſervavit in illis, qui nec conſilio, nec auxilio ſtructuram turris Babylonicę promoverunt: illi enim non peccarunt in ædificatione illâ, & per conſequens non videtur veroſimile, quod Deus illos in linguâ ſuâ puniverit.

II. *Quæritur*. An lingua Hebræa tempore confuſionis ſit conſervata in populis & familiis pluribus; an verò tantummodo in unicâ familiâ? *Reſpondeo* 1. Quidam ſtatuunt linguam Hebræam in multis familiis & locis, ut in tota Syria, Aſſyria, & terra Canaan, ut & in poſteris Chami incorruptam manſiſſe: ab hac ſententia non plane eſt alienus Scaliger, qui expreſſè *in epiſtolis* ſuis ait linguam Hebræam partim in Aſſyria, partim etiam in Canaan integram manſiſſe: & ſi in Canaan lingua Hebræa etiam manſiſſet integra; ergo etiam inter poſteros Chami: nam in diviſione terræ poſteris Chami conceſſa eſt Cananæa. Sed hæc prima ſententia eſt abſurda; nam Cham & familia ejus conſenſerunt in ædificationem turris, & propter eam ædificationem Deus linguas confudit: ſi ergo poſteri Chami ſint participes peccati, procul dubio etiam participes fuerunt confuſionis linguarum, & propterea in poſteris Chami lingua Hebræa nullo modo videtur in puritate ſua permanſiſſe. 2. Alii putant eam ſententiam eſſe veroſimiliorem, quæ ſtatuit linguam Hebræam in unâ certâ familiâ; non vero in pluribus familiis eſſe conſervatam.

III. *Quæritur*. Si in unicâ familiâ lingua Hebræa ſit conſervata, quęnam illa familia fuerit? *Reſp.* Receptiſſima Doctorem tam Hebræorum, quam Chriſtianorum ſententia eſt eam familiam fuiſſe Heberi familiam; inde enim lingua Hebræa nomen ſuum accepit. Hæc ſententia his ſequentibus rationibus probatur.

1. Quia hæc familia Heberi non conſenſit in impium Babylo-

bylonicorum fabrorum conſilium de ædificanda turri: Patres enim illius familiæ fuerunt viri pii, Deum timentes, qui nullo modo videntur tam inſanum & impium opus approbaſſe; qui vero non ſunt participes peccati, etiam non videntur eſſe participes pœnæ, quam Deus ſpecialiter ob illud peccatum inflixit.

2. Diſperſio populorum per terras fuit ſequuta linguarum confuſionem; ſed Schemi familia, per Heberi lineam deſcendens, tempore confuſionis non fuit diſperſa more aliarum familiarum per terras; ſed manſit in ſuis ſedibus, donec Abrahamus ſpeciali vocatione inde vocatus fuit: ſi ergo hæc familia non fuit paſſa diſperſionem per terras, non videtur etiam paſſa linguarum confuſionem.

3. Poſteri Schemi & Heberi loquuti fuerunt hebraicè, ergo in illa familia lingua Hebræa fuit conſervata: nam non eſt veroſimile poſteros Schemi per lineam Heberi deſcendentes aliâ linguâ fuiſſe uſos, quàm quâ uſi fuerunt patres ipſorum: ſed quod poſteri Schemi hebraicè loquuti fuerint, apparet ex nominibus Patriarcharum, ut Abrahæ, Iſaaci, Jacobi, omniumque ipſius filiorum, etiam ex nominibus locorum, ut Zoar, Beerzebah &c. Hæc omnia nomina purè Hebraica ſunt, & per conſequens illi, qui hæc nomina impoſuerunt, hebraicè loquuti ſunt; ſed illi fuerunt poſteri Schemi per lineam Heberi deſcendentes: ergo lingua Hebraica videtur in familia illa conſervata; quia illi, qui multis ſeculis poſt ex illa familia deſcenderunt, loquuti fuerunt hebraicè.

4. Lingua Hebræa magis videtur conſervata in familia Heberi, quam in aliis familiis; quia poſteri Schemi per lineam Heberi deſcendentes ſemper in vera pietate permanſerunt; ſed è contra poſteri patris Cham à Deo & vera religione diſceſſerunt, & multo probabilius eſt linguam ſanctam fuiſſe conſervatam in illa familia, quæ veræ religionis & pietatis fuit conſervatrix, quam in alia, quę à Deo fuit maledicta: ſic enim dicitur *Gen. 9. 25. Maledictus Canaan, benedictus ſit Dominus Deus Schem. Vide plura de hac materia in diſſ. 3. Cl. Buxtorfii.* Hinc eſt, quod Hebræi meliores prærogativas tribuant poſte-

Digitized by Google

ris Schemi, quam poſteris aliorum filiorum Noachi: ſtatuunt enim, quum Deus inter ſeptuaginta angelos per ſortem diſtribueret ſeptuaginta populos (in tot enim omnes homines tempore confuſionis linguarum eſſe diſtributos aſſerunt) quod ſors Dei ceciderit in familiam Abrahami, ex Heberi familia & linea deſcendentem, ita ut illa familia fuerit quaſi peculium Dei, in qua, quum vera religio permanſerit, etiam linguam ſanctam permanſiſſe probabile eſt. Præterea ſi lingua Hebræa etiam fuiſſet in aliis familiis conſervata, quam in Heberi familia; ergo non ſolum vocata fuiſſet Hebræa ab Hebero, ſed etiam aliis nominibus, deſumptis ab aliis poſteris filiorum Noachi, fuiſſet inſignita: verum lingua hæc ſancta nullis aliis nominibus fuit denominata; vocatur quidem lingua Canaan, ſed hoc propterea fit, quia poſteri Heberi, loquentes hanc linguam, terram Canaan inhabitarunt.

IV. *Quæritur.* Quare lingua Hebræa potius in Heberi familia, quam in aliorum filiorum Schemi familiis ſit conſervata? *Reſpondeo*: Deus voluit potius linguam ſuam conſervare in familia, quæ ſinceri cultus & veræ pietatis erat conſervatrix, quam in aliis familiis, quæ Deum non colebant. Verbum Dei linguâ ſanctâ conſcribendum erat, & cultus Dei hâc linguâ peragendus, & propterea illi, per quos eccleſia Dei erat propaganda, linguam ſanctam callere debuerunt: ſed eccleſia Dei fuit ordine propagata à Noacho per Schemum, Heberum, Pelegum, Rehu, Serug, Nachorem, Terachum, Abrahamum, Iſaacum, Jacobum &c. Hi omnes linguæ Hebrææ uſum conſtanter retinuerunt, & Hebræi κατ' ἐξοχὴν fuerunt vocati, cum cęteri poſteri, etiamſi ab Hebero etiam deſcenderint, hoc nomine fuerint deſtituti, quoniam vera eccleſia in illis Schemi poſteris non fuit conſervata. Hinc eſt, quod Schem *Geneſ.* 10. 21. vocetur *Pater omnium filiorum Heberi.* Sed *quæret* aliquis: Quare Schem non vocetur etiam pater aliorum filiorum, quorum æque pater erat, quam Heberi? *Reſpondet* Abarbaniel, quod Schem vocetur tantum pater filiorum Heberi ob amorem, quo proſequebatur Heberum, ejuſ-

ejuſque poſteros prę omnibus aliis filiis, quia videbat Heberum eſſe juſtum coram facie ſua, & filium ſapientem, ex cujus lumbis deſcenderent, qui Deo adhærerent. Hinc poſteri Heberi vocati ſunt Hebræi, quod nomen non ſolum eſt Patronymicom & Gentile; ſed etiam nomen profeſſionis, fidei, & doctrinæ, Lingua Hebræa ergo in poſteris Schemi per lineam ſive familiam Heberi fuit conſervata. Hic Schem pater Heberi falſò ab Hebræis cum Melchiſedecho confunditur: Paraphraſis, quæ vocatur Jonathæ, *Gen.* 14. 18. explicat Melchiſedechum per הוא שֵׁם בַּר נֹחַ *ille eſt Schem filius Noachi*, & Paraphraſis Hieroſolymitana, ac Midras Agada, nec non Kabbaliſtę idem ſtatuunt: nam putant non eſſe veroſimile alienigenam Abrahamo benedixiſſe, eumque ab eo tanquam Sacerdotem ordinis ſuperioris decimas exegiſſe. Sed falſum eſt, quod Schem ſit idem cum Melchiſedecho, & contrarium probatur his duabus rationibus. 1. Melchiſedech dicitur *Hebr.* 7. 3. Ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος, *ſine patre, ſine matre, ſine genealogia*: Noſtri Theologi ſolent communiter hæc verba ita explicare, quod ipſius parentes non fuerint noti, & quod ipſius genealogia latuerit: dicitur enim *verſu 7. quod ejus generatio non annumeretur in eis*: ſed Schemi parentes fuerunt noti, & Abrahamus fuit ex deſcendentibus Schemi, ad cujus genus non pertinuit Melchiſedech, ergo Melchiſedech non fuit Schem. 2. Melchiſedech regnavit in terra Canaan; ſed Schem ibi non videtur regnaſſe, quia terra Canaan pertinuit ad ſortem Chami. Hæc in tranſitu.

V. *Quæſtio.* Cum lingua Hebræa in poſteris Heberi aliquandiu fuerit vernacula: quæritur porro, Quando eadem vernacula eſſe deſierit, & ubi tamdiu fuerit conſervata?

Reſpondeo. 1. Lingua Hebræa ab Hebero uſque ad Abrahamum fuit propagata in Meſopotamia, quæ Hebręis vocatur אֲרַם נַהֲרַיִם *Syria duorum fluviorum*, quia ſita fuit inter duos fluvios Euphratem ſcil. & Chiddekel, ſive Tygrin.

2. Abraham ſpecialiter vocatus à Deo ex Meſopotamia in Canaan, ſecum hanc linguam in Canaan apportavit, & ſic lingua Hebræa in Canaan inter Abrahamum & ipſius amicos

Digitized by Google

fuit vernacula. Sed *rogabit* fortaſſe aliquis; quomodo Abraham cum Cananæis, & illi iterum cum ipſo loqui potuerint? *Reſpondeo*: Cananæi erant Syris propinqui, & propterea videtur veroſimile eos fuiſſe uſos linguâ, quæ non multum differebat à linguâ tum temporis uſitatâ in Meſopotamiâ: & ſi non magna fuerit differentia inter illas linguas facilè alter alterius linguam potuit intelligere.

3. Jacobus, quum ad Joſephum proficiſceretur, linguam Hebræam ſecum in Ægyptum detulit, ibique linguam illam immutatam retinuit: hoc paſſim teſtantur Rabbini, qui præterea ajunt Iſraelitas propter meritum quarundam rerum ex Ægypto eſſe liberatos; & inter cæteras res, ob quas illam liberationem à ſervitute Ægyptiaca meriti fuiſſent, etiam numeratur hæc, quod linguam ſuam ſanctam in Ægypto non mutaverint.

4. Iſraelitæ omnes, liberati ex Ægypto, in deſerto hebraicè fuerunt loquuti, & hanc linguam per totum illud tempus, quo in deſerto vixerunt, retinuerunt, & eam ſecum, expulſis Cananæis, in Canaan attulerunt, in quâ omnes docti & indocti; viri & fœminæ; Principes & ſubditi; juvenes & ſenes hebraicè fuerunt loquuti: quod hoc ita ſit, patet paſſim in Veteri Teſt. ex variis nominibus purè Hebraicis, ut גִּלְגָּל *Gilgal*, שְׁמוּאֵל *Schemuel*, נָעֳמִי *Noomi*, quæ voluit *Ruth* 1. 20. vocari מָרָה *Mara*, כִּי־הֵמַר שַׁדַּי לִי *quia*, dicit, *Omnipotens me amaritudine affecit*. Hæc omnia nomina ſunt pure Hebraica; ergo illo tempore in illis locis hebraicè fuerunt loquuti. Sunt quidem nonnulli, qui abſque ullo fundamento ſtatuunt Iſraelitas in terra Canaan chaldaicè fuiſſe loquutos: ſed illi refutantur ex *Danielis cap.* 1. ubi dicitur, quod poſtquam Nebucadnezar Judæos ex Canaan in Babyloniam abduxiſſet, juſſerit eligere ex illis captivis quoſdam juvenes, eoſque docere linguam Chaldæorum; ergo Judęis, in terrâ Canaan habitantibus, lingua Chaldaica non fuit vernacula. Verum quidem eſt, quod nonnulli Judæi etiam linguam Chaldaicam intellexerint; ſed populus Hebraicâ linguâ ut vernaculâ utebatur, uti apparet ex 2 *Reg.* 18. 26. ubi miniſtri

ſtri Regis Hiſkiæ dicebant Rabſaki: *Alloquere ſervos tuos aramicè* ſive chaldaicè, *quia nos intelligimus; neque alloquitor nos judaicè*, hoc eſt, hebraicè, *audiente populo hoc, qui eſt ſuper murum*: colloquium hoc inſtitutum eſt in Canaan annis centum & viginti tribus ante captivitatem Babylonicam. Hinc ergo illuceſcit ipſâ luce diurnâ clarius populum in Canaan hebraicè fuiſſe loquutum.

5. Judæi, tranſportati ex terra Canaan in Babyloniam, adhuc hebraicè loquebantur; ſed quum aliquandiu ibi fuiſſent, linguam Hebræam oblivioni tradiderunt, & linguam illi terræ vernaculam, h. e. Chaldæam didicerunt: ſic enim communiter fieri ſolet, homines præcipue plebeii communiter addiſcunt linguam uſitatam in terra, in qua habitant: hoc idem etiam accidit Judæis in Babylonia captivis; ibi enim linguæ Hebrææ familiaris uſus ceſſavit, & non amplius ſub Veteri Teſt. unquam Judæis vernacula fuit, *Nehemias* in libro ſuo *cap. 13. verſ. 23. 24.* dicit ſe vidiſſe ſuo tempore Judæos, quorum filii Aſdodicè loquebantur, & neſciebant loqui Judaicè, hoc eſt, hebraicè: ergo lingua Hebraica tum temporis deſiit eſſe plebi Judaicæ vernacula. *Vide plura apud Cl. Buxtorfium in diſſ. 3.*

VI. *Quæritur*: Quum lingua Hebraica in captivitate Babylonica deſierit Judæis eſſe vernacula: quæ igitur lingua in locum ejus ſucceſſit, vel quâ linguâ Judæi in & poſt captivitatem Babylonicam tanquam vernaculâ fuerunt uſi?

Reſpondeo. 1. In ipſa captivitate Babylonica didicerunt linguam in Babylonia vernaculam, hoc eſt, Chaldæam: omnes enim Babylonii tam Principes quam ſubditi in Babylonia chaldaicè loquuti fuerunt, & filii Judæorum, qui in captivitate naſcebantur, facillime abſque ullo labore à Chaldæorum pueris linguam Chaldæam addiſcere potuerunt; ſed procul dubio Patres, qui ex terra ſancta abducti fuerant, adhuc in ipſa captivitate uſque ad finem vitæ hebraicè fuerunt loquuti: idem etiam concedendum videtur de Sacerdotibus & Judicibus, uti videre eſt in libro Coſri, ubi dicitur, *quod cognitio Legis & linguæ Hebrææ manſerit in corde Sacerdotum & Iudicum.*

2. Ju-

2. Judęi poſtea liberati ex captivitate Babylonica, in qua 70 annos habitaverant, & reducti in terram ſanctam, ferè omnes chaldaicè loquebantur, & quidem ſecundum dialectum puram, quâ Daniel in libro ſuo uſus eſt: ſed cum aliquandiu in terra ſancta habitaſſent, etiam linguam illam Chaldaicam parumper corruperunt: ſic ferè ſolet fieri in omnibus linguis; varias enim tractu temporis patiuntur mutationes, & quotidiè magis magiſque à primæva puritate degenerant.

3. Sequentibus ſeculis poſt captivitatem Babylonicam ſcil. ſtante templo ſecundo uſque ad confectum Thalmud, hoc eſt, ad quingenteſimum fere annum poſt nativitatem Chriſti, imo adhuc diu poſt illud tempus chaldaicè, ſed dialecto impuriori, loquuti fuerunt; & non tantum ita loquuti fuerunt, ſed etiam libros ſuos tali lingua, & tali impurâ dialecto conſcripſerunt, uti videre eſt in Thalmud Babylonico, & Hieroſolymitano, aliiſque libris circa illud tempus tali dialecto conſcriptis: Pręterea quo libri Chaldaici citius poſt captivitatem Babylonicam ſunt conſcripti, eo etiam elegantiori & puriori dialecto Chaldaica ſunt exarati: hoc verum eſſe apparet ex Paraphraſibus Chaldaicis Onkeloſi & Jonathæ, quæ circa tempora Chriſti conſcriptę ſunt, & quidem eum in finem, quia populus linguam Hebræam non amplius intelligebat: ante illud tempus, fortaſſè adhuc in ipſa Captivitate Babylonica, vel paulo poſt procul dubio Paraphraſes quædam Chaldaicæ fuerunt conſcriptæ; ſed illæ jam diu perierunt. Hæ Paraphraſes Onkeloſi ſcil. & Jonathæ puriori dialecto Chaldaica conſtant, quam Thalmud, aliique libri Chaldaici, poſterioribus temporibus conſcripti. Noſter Salvator in cruce pendens etiam partim chaldaicè loquutus fuit, cum exclamaret אֵלִי אֵלִי לָמָה שְׁבַקְתָּנִי *Deus mi, Deus mi, quare me dereliquiſti?* Ultimum verbum eſt Chaldaicum, deſumptum ex Paraphraſi Chaldaicâ Jonathæ *Pſal.* 22. 2. In textu enim Hebræo habetur verbum Hebraicum עֲזַבְתָּנִי *dereliquiſti me*, quod in ſignificatione cum voce illa Chaldaica convenit.

Sed *objiciet* nonnemo, quod Judæi tempore Salvatoris noſtri loquuti fuerint Syriacè, & non Chaldaicè; ergo falſum videtur

Digitized by Google

detur eſſe Chriſtum loquutum fuiſſe Chaldaicè. *Reſp.* Lingua Chaldaica & Syriaca non ſunt diverſæ linguæ, ſed tantummodo diverſæ dialecti; ideoque qui loquitur Chaldaicè etiam Syriacè loqui dicitur: ſic Daniel in libro ſuo *cap.* 2. *verſ.* 4. dicit, Chaldæos Regem alloquutos fuiſſe אֲרָמִית *Syriacè*, cum propriè Chaldaicè loquuti fuerint. Lingua Chaldaica nomine generaliori ſæpiſſime vocatur Syriaca, quia Syria comprehendebat Babyloniam, in qua propriè Chaldaicè loquebantur.

VII. *Quæritur.* An lingua Hebraica poſt captivitatem Babylonicam ullo tempore alicubi fuerit vernacula? *Reſpondeo* negando. Nullibi nec olim Hieroſolymis, nec jam vel ullo tempore in Germania, Hiſpania, Portugallia, lingua Hebrea, poſtquam ſemel ejus familiaris loquendi uſus deſiit, amplius vernacula fuit. Inveniuntur quidem hodie multi inter Judæos, qui hebraice loquuntur; ſed illa loquela ipſis non eſt vernacula: nam Judæi, etſi quidem citius, tamen eodem modo, quo Chriſtiani, linguam Hebræam addiſcunt: Judæorum pueri quinquennes ad ſcholas Hebraicas mittuntur ad diſcendam linguam Hebræam, quemadmodum Chriſtianorum filii mittuntur ad ſcholas Teutonicas ad diſcendam linguam Teutonicam: lingua igitur Hebræa nec Judæis hodiernis, nec illis, qui temporibus Chriſti, & multis ſequentibus ſeculis vixerunt, eſt vernacula; ſed illa lingua ipſis eſt vernacula, quæ eſt uſitata in illis locis, in quibus habitant: ſic Judæis Germanis in Germania habitantibus lingua Germanorum eſt vernacula: Hiſpanis vero Hiſpanica, & ſic deinceps. Multi ex hodiernis Judęis linguam Hebręam nec intelligunt, nec loqui poſſunt: & etiamſi multi ex Judæis linguam Hebręam non intelligant, tamen ſolent utplurimum preces ſuas hebraicè recitare, quia credunt tantam vim & efficaciam illi linguæ ineſſe, ut nihilominus, etiamſi ipſi preces ſuas intelligant, vel non intelligant, putent Deo eas gratiores eſſe, quàm ſi in nota aliquâ linguâ recitarent. Sed ſi Judæi ſcripturam Hebraicam ne quidem legere poſſint, quales multi jam Amſterodami inter Hiſpanos inveniuntur, illi ſolent preces ſuas quo-

quotidianas Hiſpanicè in Synagogâ recitare. Et quandoquidem lingua Hebræa deſiit eſſe vernacula, ideo illa fortaſſe jam diu è memoria fuiſſet deleta, niſi extitiſſent Biblia Hebraica, quę ſpeciali providentia Divina hactenus fuerunt conſervata. Ex illis Bibliis quidam Rabbini ante aliquot ſæcula Grammaticam conſcripſerunt, ut linguam Sanctam conſervarent, & ſtudium illud Hebraicum promoverent, ac facilius redderent.

VIII. *Quæritur*. An beati in futuro ſæculo articulatè loquentur, & quidem hebraicè? *Reſpondeo*: Melius conjecturis ad hanc quæſtionem reſponderi poteſt, quàm certis rationibus, petitis vel ex S. Scriptura, vel etiam ex rectâ ratione: nam ipſa S. Scriptura nullibi ejus rei facit mentionem; nec rationes, quę pro affirmativa ſententia afferuntur, certò probant: nihilominus nobis videtur maxime probabile beatos poſt reſurrectionem in futuro ſeculo articulate, & quidem hebraice eſſe loquuturos: rationes noſtræ probabiles, quibus ſententiam noſtram confirmamus, ſunt hæ ſequentes.

Primò, Beati in futuro ſæculo videntur articulate eſſe loquuturos. 1. Quia loquela pertinet ad perfectionem hominis, & pertinuit etiam in ſtatu innocentiæ ad perfectionem Adami, & è contra mutum eſſe dicit imperfectionem; ſed in ſęculo futuro ſumme beati & perfecti erimus, & per conſequens non videtur illa perfectio beatis deneganda in futuro ſæculo, quæ Adamo conceſſa fuit in ſtatu innocentiæ. 2. Organa loquelæ inſervientia, ut lingua, guttur &c. non videntur beatis fruſtra eſſe concedenda. 3. Beati Deum laudabunt, & ei laudes cantabunt; ſed illæ laudes non videntur poſſe commodiori modo fieri, quàm per externum ſermonem: nam non videtur veroſimile, quod Deum laudaturi ſint motitando tantum caput, manus, pedes, aliaque membra, cum laudes proprie fiant ore. 4. Beati in cælo aliis beatis procul dubio conceptus ſuos indicabunt; ſed non eſt veroſimile eos hoc facturos eſſe digitis vel annuendo, aut motitando caput, ut muti ſolent; ergo videtur veroſimile, quod beati articulato ſermone aliis beatis ſenſus ſuos in futuro ſæculo revelabunt.

Secundo:

Secundo: Jam probabimus beatos in futuro ſęculo poſt ultimum judicium loquuturos eſſe hebraice: nam. 1. Si beati articulate loquentur, ergo non utentur linguâ Græcâ, Latinâ, Germanicâ, Gallicâ, aliiſque linguis natis in & poſt linguarum confuſionem. Ratio hæc eſt: quia omnes illæ linguę natæ ſunt ex peccato, & non videtur veroſimile beatos in ſtatu omnium perfectiſſimo uſuros eſſe linguâ aliquâ, quæ nata eſt ex peccato, quum peccatum, & omnia quæ communicationem habent cum peccato in beato ſęculo ſint annihilanda. 2. Si beati nullâ ex omnibus linguis natis in & poſt confuſionem ex peccato utentur; ergo loquentur hebraice: quia illa lingua eſt omnium linguarum perfectiſſima, ſtatui perfectiſſimo etiam optime conveniens: eſt lingua omnium prima, creata ab ipſo Deo & Adamo inſtillata: Deus ipſe hâc linguâ Adamum, cæteroſque viros Sanctos & Prophetas ſub Veteri fœdere eſt alloquutus: Sacrum ſuum verbum Veteris Teſt. hâc linguâ conſignavit: & ſicut hæc lingua fuit prima uſitata in paradyſo terreſtri, ſic etiam videtur fore ultima in paradyſo cœleſti. Aſſentiuntur huic ſententiæ plærique Judæi & plurimi Chriſtiani, quorum priores ſtatuunt beatos non tantum in futuro ſæculo hebraice eſſe loquuturos, ſed etiam tempore adventus Meſſię, quando liberabuntur à tyrannide Chiſtianorum. Sed poſteriores ſcil. Chriſtiani, qui Chiliaſtarum defendunt ſententiam, ſtatuunt Chriſtianos mille annis ante ultimum adventum Meſſiæ hebraice eſſe loquuturos. Nos, illis omiſſis, judicamus ſententiam illam eſſe veram, quæ ſtatuit beatos in futuro ſæculo articulato ſermone, & quidem Hebraico eſſe uſuros: ſed cum erimus in cęlo, melius & certius de hâc quæſtione judicare poterimus.

Digitized by Google

DISSERTATIO
VIGESIMA PRIMA
De Nominibus, quibus *lingua prima* poſt confuſionem fuit inſignita.

Reſp. JOHANNE BUSSON Mediob. Zel.

Ad diem 26. May 1655.

SECTIO I.

LIngua prima per ſeptendecim ſæcula uſque ad confuſionem linguarum non videtur fuiſſe ſpecialibus quibuſdam titulis inſignita, quia uſque ad illud tempus ſola & unica in mundo fuit, & nomina vulgo rebus imponuntur ad diſtinguendum: ſed hæc lingua utpote ſola in mundo ſatis per ſe fuit diſtincta, & propterea non indiguit ſpecialibus nominibus, quibus ab aliis linguis diſtingueretur: verum poſtquam linguarum confuſio in mundum introducta eſſet, neceſſe fuit linguam primam aliquo nomine, ſive quibuſdam nominibus inſignire, ut hæc ab aliis linguis, quæ variæ poſt confuſionem fuerunt, diſtingueretur. Nomina illa, quibus lingua prima poſt confuſionem fuit inſignita, ſunt quinque, & deſumpta vel ab hominibus, in quibus hæc lingua fuit conſervata, & ſic fuit vocata *Hebræa*, quia fuit conſervata in Hebræis: vel à Tribu, in qua poſt diſperſionem tribuum permanſit, ſic fuit *Iudæa* nominata: vel à terra, in qua fuit uſitata, & ſic appellata fuit *Cananæa* lingua: denique duo reliqua nomina ſunt deſumpta à dignitate & puritate, atque ſic fuit vocata lingua *Sancta*, & *Pura*: de ſingulis ordine diſſeremus.

II. Primum nomen, deſumptum ab hominibus, in quibus lingua

lingua prima fuit conſervata, eſt, quo vocatur lingua *Hebræa*. In Veteri Teſt. nullibi lingua prima vocatur *Hebræa*, etiamſi *Hebræi* creberrima ibidem mentio fiat: verum in Novo Teſt. Apoſtoli ſæpiſſime linguæ Hebrææ faciunt mentionem; ſic *Act.* 26. 14. Paulus ait, ſe audiviſſe vocem, quæ ipſum alloquebatur τῇ Ἑβραΐδι διαλέκτῳ. *Hebraicâ dialecto ſive linguâ*, Saul Saul, quid me perſequeris? Sic etiam *Act.* 21, 40. & 22. 2. Et *Ioh.* 19. 13. locus Lithoſtrotos dicitur vocari Ἑβραϊστὶ *Hebraicè* Gabbatha. Attamen vox *Hebraica*, utpote vox generalis, in Novo Teſt. ambigua eſt; ſæpiſſime enim per eam denotatur lingua Syriaca, quæ Judæis tempore Chriſti fuit vernacula: lingua Syriaca ſæpe vocatur lingua Hebraica, quia illa non tam eſt nova lingua, quàm quidem linguæ Hebrææ diverſa dialectus. *Lingua* igitur *Hebræa* denominatur ab Hebręo, & de Hebræo hæ duæ quæſtiones moveri poſſunt.

I. *Quæritur*: Quis primus Hebræi nomine fuerit inſignitus? *Reſpondeo*: Primus omnium nomine Hebręi fuit vocatus Abrahamus, *Gen.* 14. 13. *Venit profugus & indicavit* לְאַבְרָם הָעִבְרִי *Abrahamo Hebræo*. Hoc nomen poſteri Abrahami, & poſteri cæterorum Patriarcharum diu retinuerunt, *Geneſ.* 39. 14. Joſephus vocatur *ſervus Hebræus*. Poſteri Jacobi in Ægypto habitantes vocantur *Exod.* 1. 15. *Hebræi*. Et 1 *Sam.* 4. 6. fit mentio vociferationis, quę fiebat in caſtris *Hebræorum*. Et Jonas *cap.* 1. 9. dicebat *Hebræus* ſum. In Novo Teſt. Apoſtolus Paulus ſcripſit epiſtolam ad Hebræos. Ex his omnibus apparet nomen *Hebræi* à temporibus Abrahami fuiſſe uſitatum: ſed qui antiquitùs vocabantur Hebræi, hodie plerumque *Iudæi* nominantur.

II. *Quæritur*: Unde hoc nomen Hebræi derivetur? *Reſpondeo*: Quatuor occurrunt ſententiæ de Etymologia nominis *Hebræi*.

Prima ſententia ſtatuit Hebræos derivari ab Abram, quia *Geneſ.* 14. 13. Abram primus vocatur Hebræus, & ſic Hebræi dicti eſſent quaſi *Abraæi*. Hanc ſententiam olim defenderunt Ambroſius & Auguſtinus, quorum poſterior tamen hanc ſententiam revocavit in libro Retractationum *cap.* 16. Sed

hæc ſententia abſurda eſt propter has ſequentes rationes.

1. Quia in ipſa prima principia linguæ ſanctæ impingit; אַבְרָם *Abram* enim incipit ab *Aleph*, eſtque vox compoſita ex אָב *patre*, & רָם *ex celſo*; ſed עִבְרִי *Hebræus* in principio habet *Ajin* literam radicalem, eſtque vox ſimplex.

2. Hebræus non poteſt derivari ab *Abram*, quia tum Abram, qui primus eſt vocatus Hebręus, à ſe ipſo fuiſſet denominatus: ſed nihil à ſe ipſo denominatur; non enim dicimus *Ionas Ionæus, Moſes Moſæus* &c.

Secunda ſententia defendit Hebræos derivari à verbo עָבַר *tranſivit*, & ſic Abram vocatus eſſet עִבְרִי, hoc eſt, *tranſitor*, quia trajeciſſet fluvium aliquem: ſed in fluvio illo aſſignando non conveniunt.

Nonnulli putant Abram vocatum eſſe à Cananæis עִבְרִי *tranſitorem*, quia quum *Ioſ.* 24. ſpeciali vocatione à Deo ex Meſopotamia in terram Canaan vocatus eſſet, trajicere debebat fluvium *Euphratem*.

Alii è contra Hebręos nominatos volunt *Tranſitores*, non à tranſitu Euphratis; ſed à tranſitu *Iordanis* fluvii, & ſic Chaldæi Cananæos vocaſſent Hebræos ſive tranſitores, quia cum Cananæi ſe ſepararent à Chaldæis, & in Canaan migrarent, *Iordanem* tranſibant.

Denique nonnulli, rejectis his duobus fluviis, tertium excogitarunt ſcil. *Tigrim*, à cujus tranſitu Hebræos dictos volunt; quia Arphacſad filius Schem cum aliis fluvium Tigrim verſus Occidentem tranſivit. Primi authores hujus ſententię videntur eſſe LXX Interpretes, quia *Geneſ.* 14. 13. עִבְרִי tranſtulerunt per περάτην *tranſitorem*. Sed hæc ſententia etiam rejicitur propter has ſequentes rationes.

1. Quia nomina populorum in *Iod* deſinentia ſunt Patronymica vel Gentilia: ut, יהודי *Iudæus*, עמלקי *Amalekita*; ergo nomen *Hebræi* non eſt deſumptum à tranſitu alicujus fluvii; quia nomen deſumptum ab actione aliqua non eſt Patronymicum aut Gentile. Præterea ſi עִבְרִי à tranſitu fluvii derivaretur, tum non haberet hanc formam; ſed Abram potius vocatus fuiſſet עֹבֵר in Participio, vel עָבַר *tranſiens*.

2. Quia

2. Quia nullo modo videtur veroſimile populum tam ſanctum, & ita ſemper in Veteri Teſt. à Deo dilectum nomen accepiſſe à tranſitu alicujus fluvii; nam tranſitus alicujus fluvii non eſt res tanti momenti, ut inde tota illa gens tam longo tempore denominaretur.

3. Populus Hebræus etiam videtur vocatus à patre ſuo ſecundum morem aliorum populorum, quorum mentio fit in Veteri Teſt. qui denominati ſunt à patribus ſuis: ex. gr. Ammonitæ ab Ammon, Moabitæ à Moab, &c. Eſt etiam contra morem aliarum linguarum, in quibus nomina populorum nunquam deſumuntur ab actione quadam tranſitoria: ſed ſemper à Patribus, vel à terra quam inhabitant, ex. gr. Galli, Angli, Hiſpani, Germani &c. ſic denominantur, quia ex Gallia, Anglia, Hiſpania, vel Germania ſunt oriundi: ſic etiam in lingua Hebræa מִצְרִי *AEgyptius* nomen habet à terra Ægypti; ergo nomen Hebræi non derivatur à עָבַר *tranſiit*.

Sed *objiciet* nonnemo: quod nomen Hebræi videatur derivari à verbo עָבַר *tranſivit*; quia in omnibus Lexicis Hebraicis, ut & in Lexico Buxtorfii nomen עִבְרִי *Hebrai* collocatur ſub עָבַר tanquam radice ſua. *Reſpondeo*: Verum quidem eſt, nomen עִבְרִי derivatur à Radice עָבַר *tranſivit*, ſed remotè, non proxime: hic vero movetur quæſtio, unde nomen עִבְרִי proxime & immediate derivetur? Nos negamus proximè derivari à עָבַר *tranſiit*.

Tertia ſententia arbitratur quod nomen *Hebrai* ſit deſumptum à עֵבֶר *trans* per compendium pro עֵבֶר הַנָּהָר *trans fluvium*, hoc eſt, tranſfluvialis; quia *Ioſ.* 24. 3. dicitur, *Et accepi patrem veſtrum Abrahamum* מֵעֵבֶר הַנָּהָר *è trans fluvium*; Abrahamus ergo hoc nomen accepiſſet à terra, in qua natus aut educatus fuit, aut in qua diu habitavit; hæc terra ſita fuit in Meſopotamia trans fluvium, & Abraham, poſtquam cum ſuis ex Meſopotamia, ſita trans fluvium Euphratem reſpectu terræ Canaan, migraſſet in Cananæam, vocatus fuiſſet עִבְרִי (conciſe pro עִבְרִי נַהֲרִי) nomine deſumpto à terra nativitatis. Hæc etymologia majorem ſpeciem veritatis habet, quàm ulla ex præcedentibus: nam non eſt præter morem nominare populum à terra,

terra, in qua natus vel educatus eſt: Deinde tales etymologię ſunt etiam frequentes in aliis linguis, ſic quidam denominantur Tranſmarini, Tranſalpini, Tranſylvani &c. Attamen hæc ſententia nobis non plane arridet propter has rationes.

1. Quia nullibi in S. Scriptura עֵבֶר ſumitur pro עֵבֶר הַנָּהָר; ergo עִבְרִי non videtur idem eſſe, qui Transfluvialis: ſi unicum exemplum poſſet proferri, in quo עֵבֶר ſumeretur pro עֵבֶר הַנָּהָר, tum ſententia hæc haberet majorem ſpeciem veritatis; ſed nullum tale exemplum poteſt in medium proferri.

2. Moſes nullibi Abrahami patriam vocavit עֵבֶר הַנָּהָר *trans fluvium*, dicitur quidem *Ioſ.* 24. quod patres Abrahami habitaverint בְּעֵבֶר הַנָּהָר *trans fluvium*, & quod Deus Abrahamum inde vocaverit; attamen illa terra vocata אֲרַם נַהֲרַיִם *Syria interamnis*, ſive *Meſopotamia*, nunquam à Moſe nominatur עֵבֶר הַנָּהָר; ergo Abrahamus inde non videtur nominatus.

3. Si hoc nomen deſumptum eſſet à terra, ergo omnibus filiis Heberi conveniret; quia omnes ex regionibus, trans fluvium Euphratem ſitis, nati ſunt: ſed non legimus, quod ullis hoc nomen ſit datum præter quoſdam, qui ex Abrahami lineâ deſcenderunt, ejuſque fidem & profeſſionem ſequuti ſunt, etiamſi etiam trans fluvium habitaverint: ergo nomen hoc videtur reſpicere populum, & non terram. Hoc confirmat Jonas; nam rogantibus ex quonam populo eſſet, reſpondit *cap.* 1. 9. *Hebræus* ſum.

His tribus ſuperioribus ſententiis rejectis ſupereſt *quarta*, ſtatuens nomen Hebræi derivari ab עֵבֶר *Hebero* filio Schemi, cujus mentio fit *Geneſ.* 10. 21. *ubi Schem* vocatur *pater omnium filiorum Heber*. Eſt igitur ſecundum hanc quartam ſententiam nomen Patronymicum deductum à patre Heber: hęc ultima ſententia à nobis etiam approbatur propter has ſequentes rationes.

1. Quia tales locutiones ſunt frequentes in Sacris literis, ſic per *filios Iſraël* intelliguntur Iſraelitæ, per *filios Iuda* Judæi, ſic etiam per *filios Heber* denotantur Hebræi.

2. *Num.* 24. 24. Poſteri Heber nomine primi patris *Heber* nomi-

nominantur, mutato nomine Proprio in Patronymicum: textus ſic ait, *Et affligent Aſſur, & affligent Heber*, ſicut hic per Aſſur intelliguntur filii Aſſur, hoc eſt, Aſſyrii, ſic etiam per Heber denotari debent filii Heber, hoc eſt, Hebræi; ergo nomen Hebræi derivatur ab Heber: hanc explicationem etiam confirmat verſio Græca, quæ vulgo vocatur LXX Interpretum; illa enim explicat *Heber* per Ἑβραίυς *Hebræos*: & Paraphraſis, quæ Jonathæ adſcribitur, exponit vocem Heber per *filios Heberi*.

3. Nomen *Hebræi* non eſt deſumptum à *Terra*, ut jam probavimus; nec ab *Vrbe* quadam, ergo derivatur ab Authore ſive primo patre: ratio hæc eſt, quia nomina Hebraica Gentilia & Patronymica, in *Iod* deſinentia, à nullis aliis deſumuntur, quàm ab his ſupradictis: ergo remotis illis antecedentibus neceſſariò ſequitur nomen Hebræi deſumptum eſſe ab authore.

Sed *objiciet* aliquis; ſi Hebræi deriventur ab Hebero, ergo omnes poſteri Heberi ſcil. filii Keturæ; filii Eſau, aliique etiam vocati fuiſſent Hebræi; ſed falſum eſt conſequens; nam nullibi legimus filios Eſau, alioſque fuiſſe vocatos Hebræos. *Reſpondeo*: ſi nomen Hebræi tantum eſſet nomen gentile, denotans tantummodò deſcenſum & generationem naturalem, argumentum procederet: ſed quia hoc nomen poſtea etiam, & quidem præcipue, tanſivit in nomen profeſſionis & religionis, & illi ſolummodò Hebræi vocati ſint, qui linguam, doctrinam, religionem & pietatem Heberi retinuerunt; ideo argumentum non procedit, ex. gr. Jonas interrogatus de quonam populo eſſet, reſpondit *Hebræus ſum*, & immediate majoris explicationis ergo addit, JEHOVAM *Deum cælorum timeo*. Hinc eſt, quod Ægyptii noluerint edere cum Hebræis, non quia ex Meſopotamia vel ſimpliciter ab Hebero deſcenderant; ſed quia diverſam religionem profitebantur, quum Hebræi jumenta illa, quæ Ægyptii venerabantur, comederint. Nomen igitur Hebræi non tam denotat generationem naturalem, quàm quidem eandem profeſſionem & veram religionem, quam Heber profeſſus fuit. Ex his omnibus appa-

Digitized by Google

ret nomen *Hebrææ* linguæ derivari ab *Hebero*, & quidem eum in finem, quia illa lingua tempore confuſionis in ipſius familia fuit conſervata. Atque hæc dicta ſufficiant de primo linguæ primæ nomine: qui plura cupit, adeat *Doctiſſ. Buxt. in diſſ. ſuis*, qui multis teſtimoniis tum Judæorum, tum etiam Chriſtianorum hanc ſententiam confirmat.

III. *Alterum* primę linguę nomen eſt, quod יְהוּדִית *Iudæa* ſive *Iudaica* vocetur: de hoc nomine hæ ſequentes quæſtiones moveri poſſunt.

I. *Quæritur*: Unde יְהוּדִית *Iudæa* derivetur? *Reſpondeo*: *Iudæa* deſcendit à *Iudæis*, & *Iudæi* à *Iuda* quarto filio Jacobi Patriarchæ, & *Iuda* à verbo Hiphil הוֹדָה *confeſſus eſt, laudavit*, quaſi *celebrationis filius*, quia mater à partu Deum celebravit; ſic ipſa hujus nominis rationem dat *Gen.* 29. 35. *Et dixit* Lea אוֹדֶה *celebrabo hâc vice* JEHOVAM, *idcirco vocavit ejus nomen Iehudam*. Quod Judæi deriventur à יְהוּדָה *Iuda*, hoc etiam apparet ex *Pſal.* 76. 2. ubi per יְהוּדָה nomen proprium intelliguntur Judæi, ſive poſteri Judæ.

II. *Quæritur*: Quando nomen *Iudæorum* inceperit innoteſcere?

Reſpondeo I. Nomen Judæorum plane fuit ignotum ad illud uſque tempus, quo poſteri Jacobi fuerunt in regimine & religione conjuncti.

2. Quum tempore Rehabeami filii Salomonis decem tribus ab ipſo diſcederent, & duæ tantum tribus ſcil. Judæ & Benjamin ipſi adhærerent, non tamen legimus eo tempore poſteros Jacobi vocatos fuiſſe *Iudæos*: ſed decem abſciſſæ tribus vocantur בֵּית יִשְׂרָאֵל *domus Iſraël*; & duæ tribus, Davidis domui adhærentes, vocantur בֵּית יְהוּדָה *domus Iehudæ*.

3. Poſtquam decem tribus à Salmaneſare Aſſyriorum Rege in Aſſyriam & Mediam tranſportatæ fuerunt, poſteri Jacobi, ex Juda deſcendentes, *primò* vocati ſunt *Iudæi*. *Deinde* quoniam tribus Benjamin unum cum tribu Judæ regnum faciebat, ideo etiam Benjamitæ nomine Judæorum fuerunt inſigniti: hoc ita eſſe probatur ex *Eſth.* 2. 5. ubi Mordechai vocatur אִישׁ יְהוּדִי *vir Iudæus*, qui tamen fuit ex tribu Benjamin;

Digitized by Google

min; nam additur אִישׁ יְמִינִי *vir Iemini*, hoc eſt, Benjamita. *Denique* omnes poſteri Jacobi, ex omnibus tribubus deſcendentes, poſtea vocati fuerunt generali nomine *Iudæi*: hanc conſuetudinem Paraphraſtę Chaldæi ut plurimum obſervarunt: nam illi nomen *Hebræi* fere ſemper, præterquam in libro Geneſeos, tranſtulerunt per *Iudæum*; exemplum occurrit *Ion.* 1. 9. ubi verba *Hebræus ſum*, Paraphraſtes transfert per יְהוּדָאָה אֲנָא *Iehudæus ſum.* Similiter per Hebręos in Veteri Teſt. denotantur omnes poſteri Jacobi: ſic etiam hoc tempore omnes poſteri Patriarchæ Jacobi generali nomine vocantur *Iudæi.* Poſt deportationem ergò decem tribuum nomen *Iudæi* demum innotuit.

Sed *objiciet* aliquis, quod 2 *Reg.* 16. 6. fiat mentio *Iudæorum*; nam in textu S. dicitur, *Rezin expulit Iudæos*, cum demum in capite ſequenti fiat mentio deportationis factæ per Regem Aſſyriorum: ergo ante illam deportationem nomen *Iudæi* fuit notum. *Reſpondeo*: Hìc eſt anticipatio, quæ ſæpiſſime in S. Scriptura uſurpatur. Deinde liber ille Regum demum poſt tranſportationem decem tribuum conſcriptus eſt cùm modò poſteri Jacobi vocarentur Judæi; & textus dicit, quod Rezin expulerit eos, qui tum, cum liber conſcriberetur, vocabantur Judæi. Hanc ſententiam confirmat *Elias Levita in Thiſbi* in voce יהודי, ubi dicit: לא נִמְצָא בַּמִּקְרָא שֶׁנִּקְרְאוּ יְהוּדִים רַק כִּזְמַן גָּלוּת עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים *Non invenitur in Bibliis, quod* Hebræi *vocentur Iudæi, niſi ab eo tempore, quo decem tribus abductæ fuerunt in captivitatem.*

Jam ſatis innoteſcit, quando Hebræi vocati ſunt Judæi; ſed an eodem illo tempore etiam lingua Hebræa vocata fuerit *Iudæa*, non adeo clarum eſt: ſaltem 2 *Reg.* 18. 26. & *Ieſ.* 36. 11. fit mentio linguæ יְהוּדִית *Iudaica*, quando Hiſkiæ miniſtri Rabſaki dicebant, *ne alloquitor nos Iudaicè*, id eſt, hebraicè, & hoc colloquium dicitur inſtitutum annis 123. ante captivitatem Babylonicam: ergo ad minimum illo tempore lingua Hebræa vocata fuit *Iudaica.*

111. *Quæritur*: An nomen *Iudæi* ſit tantummodo nomen generationis naturalis; an vero etiam profeſſionis? *Reſpondeo*: Aff. poſt. nam ſi tantum denotaret generationem naturalem,

Digitized by Google

tum nemo poſſet fieri Judæus; ſed in *Eſth.* 8. 17. legimus, *quod* רַבִּים מֵעַמֵּי הָאָרֶץ מִתְיַהֲדִים *Multi ex populis terræ facti ſint Iudæi*, non per generationem; ſed ideo dicuntur facti Judæi, quia fidem Judæorum profeſſi fuerunt: Paraphraſtes exponit hoc verbum מתיהדים *Iudæi facti ſunt* per מִתְגַּיְּרִין *& proſelyti facti ſunt:* Ex his manifeſtum eſt, quod nomen *Iudæi* præter generationem naturalem etiam ſignificet profeſſionem religionis Judaicæ.

IV. Tertium nomen primæ linguę eſt, quod *Cananæa* nominetur; ejus fit mentio *Ieſ.* 19. 18. ubi textus ſacer ait: *Tempore illo erunt quinque civitates in terra Ægypti loquentes* שְׂפַת כְּנַעַן *labium*, id eſt, *linguam Canaan.*

Hinc *Quæritur*: Quare hæc lingua prima vocetur lingua *Canaan? Reſpondeo.* 1. Non vocatur ideo lingua Canaan, quia Cananitæ ſive poſteri Canaan eâ fuerunt uſi; nam Canaan fuit maledictus, & cum aliis etiam author ædificationis molis Babylonicæ, & propterea ipſe, & poſteri ejus participes fuerunt confuſionis linguarum: & per conſequens, cum hic per linguam Canaan intelligatur lingua Hebręa, quâ Cananitæ non fuerunt uſi; ergo hæc lingua, cujus Jeſaias facit mentionem, non vocatur Canaan, quia Cananitæ eâ fuerunt uſi, cum incolæ Canaan aliam linguam, natam ex confuſione, uſurpaverint?

2. Nullibi in S. Scriptura legimus, quod lingua Cananęorum tum vocata fuerit *Cananæa*, cum Cananęi adhuc terram Canaan (habitantibus inter illos Hebręis) poſſiderent, ſed poſtquam diu pulſi fuiſſent Cananęi, tum demum hęc lingua nomine Canaan fuit inſignita.

3. Per linguam Canaan intelligitur ipſiſſima lingua Hebræa; ſed vocatur Canaan, quia Judęi, expulſis Cananæis, terram Canaan inhabitabant; non vero quia Cananæi linguâ Hebræâ fuerunt uſi. Sunt nonnulli, qui ſtatuunt linguam Hebræam etiam vocari Cananęam, quia Hebrææ valde erat affinis; ſed illam ſententiam ſuprà refutavimus.

Sed *rogabit* nonnemo: An ergo Jeſaias prædicit Ægyptios tempore gratiæ loquuturos eſſe hebraicè? *Reſpondeo*: In annota-

notationibus verſionis Belgicæ ſic *labium Canaan*, cujus Jeſaias facit mentionem, explicatur: *AEgyptii loquentur de verbo Dei, quod linguâ Canaan, id eſt, Hebræâ conſcriptum eſt.* Vatablus vero paulo aliter exponit: *Labio Canaan, quaſi Scriptura diceret tempore gratiæ erit tantum commercii Iudæis cum AEgyptiis, ut multæ urbes AEgypti ſint loquuturæ ſermone Hebræo.*

v. Sequitur nunc quartum nomen, quo lingua prima vocatur Lingua *Sancta*. Judæi hodierni vix ullo alio nomine linguam primam indigitant, quàm hoc nomine. Hebræi hebraicè vocant hanc linguam לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ *linguam ſanctitatis*; vel לָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, vel הַקְּדֹשָׁה *linguam ſanctam.*

1. *Quæritur*: Ob quam cauſam lingua prima à Judæis vocetur *lingua ſancta? Reſpondeo*: Authores in aſſignandâ cauſâ, ob quam hæc lingua vocetur *Sancta*, non conveniunt.

1. Quidam ajunt, quod hæc lingua prima vocetur *Sancta*, quia Deus, qui eſt Sanctus, hujus linguæ author eſt; Deus enim linguam Hebræam Adamo inſtillavit, & quia opus aliquando nomen accipit ab authore, ideo putant hanc linguam vocari ſanctam, quia Deus ſanctiſſimus hanc linguam creavit. *Sed* hæc ſententia rejicitur; nam ſic omnia Dei opera poſſent vocari ſancta, quia Deus omnium operum author eſt, & ſic ſoli linguę Hebręę hoc epitheton ſanctitatis non competeret. *Alii* rejectâ hâc ſententiâ ſtatuunt linguam primam etiam ab Authore vocari ſanctam; ſed tum *Sanctam* explicant per incorruptibilem & æternam, quia ſicut Deus, qui eſt author hujus linguę, eſt æternus, ſic etiam hęc lingua eſt æterna, & in æternum manſura. *Sed* nec hæc ſententia placet, quia tum potius lingua prima eſſet vocanda lingua *æterna*, quàm *ſancta*.

2. Sunt, qui propter *formam internam* hanc linguam titulo ſanctitatis coronant, ſcil. ob ſummam ejus perfectionem, quæ conſiſtit in emphaſi verborum, quâ verba exprimunt naturam & proprietatem rerum: ex. gr. חַוָּה *Eva* nomen accepit ab effectu, quia fuit vivificatrix & mater omnium viventium. *Verum enim vero* efficacia ſignificationum dat huic linguæ quidem excellentiam quandam; ſed non acquirit ipſi titulum ſanctitatis.

 3. Non

Digitized by Google

ſint compoſitæ, non adeo certum eſt. Etiam Salomon Jarchi, Aben Ezra, qui circa undecimum à nato Chriſto ſæculum vixerunt, primam linguam vocant *ſanctam*. Communis Doctorum ſententia eſt hoc epitheton *ſanctitatis* linguæ primæ eſſe datum in ipſa captivitate Babylonica, vel paulo poſt eandem, & quidem eum in finem, ut linguam Hebręam à lingua Chaldaica, utpote profanâ, & quam in captivitate Babylonica didicerant, diſtinguerent. Pentateuchus olim, ut & adhuc hodie prælegitur, preces etiam eâdem linguâ recitantur; & propterea illa lingua in vel poſt captivitatem Babylonicam videtur vocata *ſancta*, ut diſtingueretur à lingua Chaldæorum, quam Judæi in captivitate Babylonica didicerant. Quod à temporibus Ezræ Legem in publicis ſynagogis hebraicè, etiamſi eandem in tali lingua non intelligerent, prælegerint, hoc teſtatur Maimonides in pandectis Juris Hebræi de precibus & benedictione Sacerdotum *cap.* 12. *§.* 10. ubi præterea addit, quod lector publicus unum tantum verſum ex lege Hebraicâ legerit, & tum tam diu tacuerit, uſque dum interpres eundem interpretatus fuiſſet, & tum quod iterum lector publicus alium verſum tali modo legerit, & ſic deinceps. Putamus igitur linguam primam vocatam fuiſſe linguam *ſanctam* ad diſtinguendum hanc linguam à lingua Chaldaica; & nullo modo videtur veroſimile, quod hæc lingua hoc epitheton ſanctitatis acceperit ante captivitatem Babylonicam, quia nullibi S. Scriptura ejus tituli mentionem facit. A captivitate igitur Babylonica uſque ad hodiernum diem hæc lingua prima hoc titulo ſanctitatis fuit inſignita, & Profeſſores, qui hanc linguam docuerunt, vocati ſunt *linguæ ſanctæ* Profeſſores. Hunc titulum nemo ex Doctoribus tam Judęorum, quàm Chriſtianorum linguę S. ademit; ſed omnes Doctores tam antiqui, quàm recentes hanc linguam vocarunt *ſanctam*, & procul omni dubio uſque ad finem mundi eodem titulo denominabitur.

VI. *Quintum* & ultimum epitheton linguæ primæ eſt, quo nominatur lingua *Pura*. Nomen hoc perquam rarum eſt, imo fere inter Judæos obſoletum; attamen in S. Scriptura eſt uſita-

uſitatum ſcil. *Zeph.* 3. 9. *Tum mutabo in populis* שְׂפָה בְרוּרָה *labium purum ſive electum, ut omnes invocent nomen* JEHOVÆ, *ut ſerviant ei humero uno*; explico בְּרוּרָה per *purum* ſive *electum*, quia radix ברר utrumque ſignificat ſcil. *purgare*, & *eligere*. Paraphraſis Jonathæ explicat vocem ברורה per בְּחִיר *electum*, & verſio noſtra Belgica per *purum*.

De hoc titulo I. *Quæritur*. An per *labium purum* intelligatur peculiaris quædam lingua, & quidem Hebraica; an vero tantummodo pura profeſſio veræ religionis. *Reſpondeo*: Mihi veroſimile videtur, quod hic intelligatur certa quædam lingua, & quidem Hebraica: hanc ſententiam confirmat Aben Ezra ad hunc locum, qui expreſſè *in commentariis ſuis* שְׂפָה בְרוּרָה *labium purum* exponit per לשון הקדש *linguam ſanctam*: etiam David Kimchi allegat *in commentariis ſuis* ex Aben Ezra hanc expoſitionem. Abarbaniel in *commentariis* in Prophetas poſteriores ad hunc locum *pag.* 272. etiam *labium purum* explicat per *linguam ſanctam*: & ſcimus in explicatione verborum non facile eſſe recedendum à ſententia Rabbinorum, niſi ſufficiens ratio contrarium ſuadeat. Deinde *labium purum*, cujus *Zephania* capite tertio fit mentio, vocatur *Ieſ.* 19. 18. *labium Canaan*, & probavimus ſuprà per labium Canaan intelligi linguam Hebræam, & in Zephaniæ loco per labium *purum* intelligitur lingua Canaan, quia eadem eſt utrobique prophetia; ergo per *labium purum* intelligitur lingua Hebræa: Zephanias tamen non vult, quod gentes tempore Novi Teſt. loquentur *labium purum* ſive *Hebraicum*; ſed ſic textus ille eſt exponendus, *reddam in populis labium purum*, hoc eſt, ego faciam eos loqui verba Dei, quæ linguâ purâ, hoc eſt, Hebræâ deſcripta ſunt.

II. *Quæritur*: Quare lingua prima vocetur *labium purum*? *Reſpondeo*: quia eloquia Dei ſunt pura, ſic ait Pſalmiſta *Pſal.* 19. 9. *Præceptum Dei eſt* בָּרָה *purum*. Atque hæc hoc tempore dicta ſufficiant de quinque nominibus, quibus lingua prima inſignitur.

hæc ſententia abſurda eſt propter has ſequentes rationes.

1. Quia in ipſa prima principia linguæ ſanctæ impingit; אַבְרָם *Abram* enim incipit ab *Aleph*, eſtque vox compoſita ex אָב *patre*, & רָם *ex celſo*; ſed עִבְרִי *Hebræus* in principio habet *Ajin* literam radicalem, eſtque vox ſimplex.

2. Hebræus non poteſt derivari ab *Abram*, quia tum Abram, qui primus eſt vocatus Hebręus, à ſe ipſo fuiſſet denominatus: ſed nihil à ſe ipſo denominatur; non enim dicimus *Ionas Ionæus, Moſes Moſæus* &c.

Secunda ſententia defendit Hebræos derivari à verbo עָבַר *tranſivit*, & ſic Abram vocatus eſſet עִבְרִי, hoc eſt, *tranſitor*, quia trajeciſſet fluvium aliquem: ſed in fluvio illo aſſignando non conveniunt.

Nonnulli putant Abram vocatum eſſe à Cananæis עִבְרִי *tranſitorem*, quia quum *Ioſ.* 24. ſpeciali vocatione à Deo ex Meſopotamia in terram Canaan vocatus eſſet, trajicere debebat fluvium *Euphratem*.

Alii è contra Hebręos nominatos volunt *Tranſitores*, non à tranſitu Euphratis; ſed à tranſitu *Iordanis* fluvii, & ſic Chaldæi Cananæos vocaſſent Hebræos ſive tranſitores, quia cum Cananæi ſe ſepararent à Chaldæis, & in Canaan migrarent, *Iordanem* tranſibant.

Denique nonnulli, rejectis his duobus fluviis, tertium excogitarunt ſcil. *Tigrim*, à cujus tranſitu Hebræos dictos volunt; quia Arphacſad filius Schem cum aliis fluvium Tigrim verſus Occidentem tranſivit. Primi authores hujus ſententię videntur eſſe LXX Interpretes, quia *Geneſ.* 14. 13. עִבְרִי tranſtulerunt per περάτην *tranſitorem*. Sed hæc ſententia etiam rejicitur propter has ſequentes rationes.

1. Quia nomina populorum in *Iod* deſinentia ſunt Patronymica vel Gentilia: ut, יהודי *Iudæus*, עמלקי *Amalekita*; ergo nomen *Hebræi* non eſt deſumptum à tranſitu alicujus fluvii; quia nomen deſumptum ab actione aliqua non eſt Patronymicum aut Gentile. Præterea ſi עִבְרִי à tranſitu fluvii derivaretur, tum non haberet hanc formam; ſed Abram potius vocatus fuiſſet עֹבֵר in Participio, vel עָבַר *tranſiens*.

2. Quia

Digitized by Google

2. Quia nullo modo videtur veroſimile populum tam ſanctum, & ita ſemper in Veteri Teſt. à Deo dilectum nomen accepiſſe à tranſitu alicujus fluvii; nam tranſitus alicujus fluvii non eſt res tanti momenti, ut inde tota illa gens tam longo tempore denominaretur.

3. Populus Hebræus etiam videtur vocatus à patre ſuo ſecundum morem aliorum populorum, quorum mentio fit in Veteri Teſt. qui denominati ſunt à patribus ſuis: ex. gr. Ammonitæ ab Ammon, Moabitæ à Moab, &c. Eſt etiam contra morem aliarum linguarum, in quibus nomina populorum nunquam deſumuntur ab actione quadam tranſitoria: ſed ſemper à Patribus, vel à terra quam inhabitant, ex. gr. Galli, Angli, Hiſpani, Germani &c. ſic denominantur, quia ex Gallia, Anglia, Hiſpania, vel Germania ſunt oriundi: ſic etiam in lingua Hebræa מִצְרִי *AEgyptius* nomen habet à terra Ægypti; ergo nomen Hebræi non derivatur à עָבַר *tranſiit*.

Sed *objiciet* nonnemo: quod nomen Hebræi videatur derivari à verbo עָבַר *tranſivit*; quia in omnibus Lexicis Hebraicis, ut & in Lexico Buxtorfii nomen עִבְרִי *Hebræi* collocatur ſub עָבַר tanquam radice ſua. *Reſpondeo*: Verum quidem eſt, nomen עִבְרִי derivatur à Radice עָבַר *tranſivit*, ſed remotè, non proximè: hic vero movetur quæſtio, unde nomen עִבְרִי proxime & immediate derivetur? Nos negamus proximè derivari à עָבַר *tranſiit*.

Tertia ſententia arbitratur quod nomen *Hebræi* ſit deſumptum à עֵבֶר *trans* per compendium pro עֵבֶר הַנָּהָר *trans fluvium*, hoc eſt, tranſfluvialis; quia *Ioſ.* 24. 3. dicitur, *Et accepi patrem veſtrum Abrahamum* מֵעֵבֶר הַנָּהָר *è trans fluvium*; Abrahamus ergo hoc nomen accepiſſet à terra, in qua natus aut educatus fuit, aut in qua diu habitavit; hæc terra ſita fuit in Meſopotamia trans fluvium, & Abraham, poſtquam cum ſuis ex Meſopotamia, ſita trans fluvium Euphratem reſpectu terræ Canaan, migraſſet in Cananæam, vocatus fuiſſet עִבְרִי (conciſe pro עִבְרִי נַהֲרִי) nomine deſumpto à terra nativitatis. Hæc etymologia majorem ſpeciem veritatis habet, quàm ulla ex præcedentibus: nam non eſt præter morem nominare populum à terra,

terra, in qua natus vel educatus eſt: Deinde tales etymologię ſunt etiam frequentes in aliis linguis, ſic quidam denominantur Tranſmarini, Tranſalpini, Tranſylvani &c. Attamen hæc ſententia nobis non plane arridet propter has rationes.

1. Quia nullibi in S. Scriptura עֵבֶר ſumitur pro עֵבֶר הַנָּהָר; ergo עִבְרִי non videtur idem eſſe, qui Transfluvialis: ſi unicum exemplum poſſet proferri, in quo עֵבֶר ſumeretur pro עֵבֶר הַנָּהָר, tum ſententia hæc haberet majorem ſpeciem veritatis; ſed nullum tale exemplum poteſt in medium proferri.

2. Moſes nullibi Abrahami patriam vocavit עֵבֶר הַנָּהָר *trans fluvium*, dicitur quidem *Ioſ.* 24. quod patres Abrahami habitaverint בְּעֵבֶר הַנָּהָר *trans fluvium*, & quod Deus Abrahamum inde vocaverit; attamen illa terra vocata אֲרַם נַהֲרַיִם *Syria interamnis*, ſive *Meſopotamia*, nunquam à Moſe nominatur עֵבֶר הַנָּהָר; ergo Abrahamus inde non videtur nominatus.

3. Si hoc nomen deſumptum eſſet à terra, ergo omnibus filiis Heberi conveniret; quia omnes ex regionibus, trans fluvium Euphratem ſitis, nati ſunt: ſed non legimus, quod ullis hoc nomen ſit datum præter quoſdam, qui ex Abrahami lineâ deſcenderunt, ejuſque fidem & profeſſionem ſequuti ſunt, etiamſi etiam trans fluvium habitaverint: ergo nomen hoc videtur reſpicere populum, & non terram. Hoc confirmat Jonas; nam rogantibus ex quonam populo eſſet, reſpondit *cap.* 1. 9. *Hebræus* ſum.

His tribus ſuperioribus ſententiis rejectis ſupereſt *quarta*, ſtatuens nomen Hebræi derivari ab עֵבֶר *Hebero* filio Schemi, cujus mentio fit *Geneſ.* 10. 21. *ubi Schem* vocatur *pater omnium filiorum Heber*. Eſt igitur ſecundum hanc quartam ſententiam nomen Patronymicum deductum à patre Heber: hęc ultima ſententia à nobis etiam approbatur propter has ſequentes rationes.

1. Quia tales locutiones ſunt frequentes in Sacris literis, ſic per *filios Iſraël* intelliguntur Iſraelitæ, per *filios Iudæ* Judæi, ſic etiam per *filios Heber* denotantur Hebræi.

2. *Num.* 24. 24. Poſteri Heber nomine primi patris *Heber* nomi-

nominantur, mutato nomine Proprio in Patronymicum: textus ſic ait, *Et affligent Aſſur, & affligent Heber,* ſicut hic per Aſſur intelliguntur filii Aſſur, hoc eſt, Aſſyrii, ſic etiam per Heber denotari debent filii Heber, hoc eſt, Hebræi; ergo nomen Hebræi derivatur ab Heber: hanc explicationem etiam confirmat verſio Græca, quæ vulgo vocatur LXX Interpretum; illa enim explicat *Heber* per Ἑβραίους *Hebræos*: & Paraphraſis, quæ Jonathæ adſcribitur, exponit vocem Heber per *filios Heberi.*

3. Nomen *Hebræi* non eſt deſumptum à *Terra*, ut jam probavimus; nec ab *Vrbe* quadam, ergo derivatur ab Authore ſive primo patre: ratio hæc eſt, quia nomina Hebraica Gentilia & Patronymica, in *Iod* deſinentia, à nullis aliis deſumuntur, quàm ab his ſupradictis: ergo remotis illis antecedentibus neceſſariò ſequitur nomen Hebræi deſumptum eſſe ab authore.

Sed *objiciet* aliquis; ſi Hebræi deriventur ab Hebero, ergo omnes poſteri Heberi ſcil. filii Keturæ; filii Eſau, aliique etiam vocati fuiſſent Hebræi; ſed falſum eſt conſequens; nam nullibi legimus filios Eſau, alioſque fuiſſe vocatos Hebræos. *Reſpondeo*: ſi nomen Hebræi tantum eſſet nomen gentile, denotans tantummodò deſcenſum & generationem naturalem, argumentum procederet: ſed quia hoc nomen poſtea etiam, & quidem præcipue, tanſivit in nomen profeſſionis & religionis, & illi ſolummodò Hebræi vocati ſint, qui linguam, doctrinam, religionem & pietatem Heberi retinuerunt; ideo argumentum non procedit, ex. gr. Jonas interrogatus de quonam populo eſſet, reſpondit *Hebræus ſum*; & immediate majoris explicationis ergo addit, JEHOVAM *Deum cælorum timeo.* Hinc eſt, quod Ægyptii noluerint edere cum Hebræis, non quia ex Meſopotamia vel ſimpliciter ab Hebero deſcenderant; ſed quia diverſam religionem profitebantur, quum Hebræi jumenta illa, quæ Ægyptii venerabantur, comederint. Nomen igitur Hebræi non tam denotat generationem naturalem, quàm quidem eandem profeſſionem & veram religionem, quam Heber profeſſus fuit. Ex his omnibus appa-

Digitized by Google

ret nomen *Hebraa* linguæ derivari ab *Hebero*, & quidem eum in finem, quia illa lingua tempore confuſionis in ipſius familia fuit conſervata. Atque hæc dicta ſufficiant de primo linguæ primæ nomine: qui plura cupit, adeat *Doctiſſ. Buxt. in diſſ. ſuis*, qui multis teſtimoniis tum Judæorum, tum etiam Chriſtianorum hanc ſententiam confirmat.

III. *Alterum* primę linguę nomen eſt, quod יְהוּדִית *Iudæa* ſive *Iudaica* vocetur : de hoc nomine hæ ſequentes quæſtiones moveri poſſunt.

I. *Quæritur*: Unde יְהוּדִית *Iudæa* derivetur? *Reſpondeo* : *Iudæa* deſcendit à *Iudæis*, & *Iudæi* à *Iuda* quarto filio Jacobi Patriarchæ, & *Iuda* à verbo Hiphil הוֹדָה *confeſſus eſt, laudavit*, quaſi *celebrationis filius*, quia mater à partu Deum celebravit; ſic ipſa hujus nominis rationem dat *Gen.* 29. 35. *Et dixit* Lea אוֹדֶה *celebrabo hâc vice* JEHOVAM, *idcirco vocavit ejus nomen Iehudam.* Quod Judæi deriventur à יְהוּדָה *Iuda*, hoc etiam apparet ex *Pſal.* 76. 2. ubi per יְהוּדָה nomen proprium intelliguntur Judæi, ſive poſteri Judæ.

II. *Quæritur* : Quando nomen *Iudæorum* inceperit innoteſcere?

Reſpondeo I. Nomen Judæorum plane fuit ignotum ad illud uſque tempus, quo poſteri Jacobi fuerunt in regimine & religione conjuncti.

2. Quum tempore Rehabeami filii Salomonis decem tribus ab ipſo diſcederent, & duæ tantum tribus ſcil. Judæ & Benjamin ipſi adhærerent, non tamen legimus eo tempore poſteros Jacobi vocatos fuiſſe *Iudæos*: ſed decem abſciſſæ tribus vocantur בֵּית יִשְׂרָאֵל *domus Iſraël*; & duæ tribus, Davidis domui adhærentes, vocantur בֵּית יְהוּדָה *domus Iehudæ*.

3. Poſtquam decem tribus à Salmaneſare Aſſyriorum Rege in Aſſyriam & Mediam tranſportatæ fuerunt, poſteri Jacobi, ex Juda deſcendentes, *primò* vocati ſunt *Iudæi*. *Deinde* quoniam tribus Benjamin unum cum tribu Judæ regnum faciebat, ideo etiam Benjamitæ nomine Judæorum fuerunt inſigniti: hoc ita eſſe probatur ex *Eſth.* 2. 5. ubi Mordechai vocatur אִישׁ יְהוּדִי *vir Iudæus*, qui tamen fuit ex tribu Benjamin;

min; nam additur אִישׁ יְמִינִי *vir Iemini*, hoc eſt, Benjamita. *Denique* omnes poſteri Jacobi, ex omnibus tribubus deſcendentes, poſtea vocati fuerunt generali nomine *Iudæi*: hanc conſuetudinem Paraphraſtę Chaldæi ut plurimum obſervarunt: nam illi nomen *Hebræi* fere ſemper, præterquam in libro Geneſeos, tranſtulerunt per *Iudæum*; exemplum occurrit *Ion.* 1. 9. ubi verba *Hebræus ſum*, Paraphraſtes transfert per יְהוּדָאָה אֲנָא *Iehudæus ſum.* Similiter per Hebręos in Veteri Teſt. denotantur omnes poſteri Jacobi: ſic etiam hoc tempore omnes poſteri Patriarchæ Jacobi generali nomine vocantur *Iudæi.* Poſt deportationem ergò decem tribuum nomen *Iudæi* demum innotuit.

Sed *objiciet* aliquis, quod 2 *Reg.* 16. 6. fiat mentio *Iudæorum*; nam in textu S. dicitur, *Rezin expulit Iudæos*, cum demum in capite ſequenti fiat mentio deportationis factæ per Regem Aſſyriorum: ergo ante illam deportationem nomen *Iudæi* fuit notum. *Reſpondeo*: Hìc eſt anticipatio, quæ ſæpiſſime in S. Scriptura uſurpatur. Deinde liber ille Regum demum poſt tranſportationem decem tribuum conſcriptus eſt cùm modò poſteri Jacobi vocarentur Judæi; & textus dicit, quod Rezin expulerit eos, qui tum, cum liber conſcriberetur, vocabantur Judæi. Hanc ſententiam confirmat *Elias Levita in Thiſbi* in voce יהודי, ubi dicit: לא נִמְצָא בַּמִּקְרָא שֶׁנִּקְרְאוּ יְהוּדִים רַק מִזְּמַן גָּלוּת עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים *Non invenitur in Bibliis, quod* Hebræi *vocentur Iudæi, niſi ab eo tempore, quo decem tribus abductæ fuerunt in captivitatem.*

Jam ſatis innoteſcit, quando Hebræi vocati ſunt Judæi; ſed an eodem illo tempore etiam lingua Hebræa vocata fuerit *Iudæa*, non adeo clarum eſt: ſaltem 2 *Reg.* 18. 26. & *Ieſ.* 36. 11. fit mentio linguæ יְהוּדִית *Iudaicæ*, quando Hiſkiæ miniſtri Rabſaki dicebant, *ne alloquitor nos Iudaicè*, id eſt, hebraicè, & hoc colloquium dicitur inſtitutum annis 123. ante captivitatem Babylonicam: ergo ad minimum illo tempore lingua Hebræa vocata fuit *Iudaica.*

III. *Quæritur*: An nomen *Iudæi* ſit tantummodo nomen generationis naturalis; an vero etiam profeſſionis? *Reſpondeo*: Aff. poſt. nam ſi tantum denotaret generationem naturalem,
 tum

tum nemo poſſet fieri Judæus; ſed in *Esth.* 8. 17. legimus, *quod* רַבִּים מֵעַמֵּי הָאָרֶץ מִתְיַהֲדִים *Multi ex populis terræ facti ſint Iudæi*, non per generationem; ſed ideo dicuntur facti Judæi, quia fidem Judæorum profeſſi fuerunt: Paraphraſtes exponit hoc verbum מתיהדים *Iudæi facti ſunt* per מִתְגַּיְּרִין *& proſelyti facti ſunt.* Ex his manifeſtum eſt, quod nomen *Iudæi* præter generationem naturalem etiam ſignificet profeſſionem religionis Judaicæ.

IV. Tertium nomen primæ linguę eſt, quod *Cananæa* nominetur; ejus fit mentio *Ieſ.* 19. 18. ubi textus ſacer ait: *Tempore illo erunt quinque civitates in terra AEgypti loquentes* שְׂפַת כְּנַעַן *labium*, id eſt, *linguam Canaan.*

Hinc *Quæritur*: Quare hæc lingua prima vocetur lingua *Canaan? Reſpondeo.* 1. Non vocatur ideo lingua Canaan, quia Cananitæ ſive poſteri Canaan eâ fuerunt uſi; nam Canaan fuit maledictus, & cum aliis etiam author ædificationis molis Babylonicæ, & propterea ipſe, & poſteri ejus participes fuerunt confuſionis linguarum: & per conſequens, cum hic per linguam Canaan intelligatur lingua Hebręa, quâ Cananitæ non fuerunt uſi; ergo hæc lingua, cujus Jeſaias facit mentionem, non vocatur Canaan, quia Cananitæ eâ fuerunt uſi, cum incolæ Canaan aliam linguam, natam ex confuſione, uſurpaverint?

2. Nullibi in S. Scriptura legimus, quod lingua Cananęorum tum vocata fuerit *Cananæa*, cum Cananęi adhuc terram Canaan (habitantibus inter illos Hebręis) poſſiderent, ſed poſtquam diu pulſi fuiſſent Cananęi, tum demum hęc lingua nomine Canaan fuit inſignita.

3. Per linguam Canaan intelligitur ipſiſſima lingua Hebræa; ſed vocatur Canaan, quia Judęi, expulſis Cananæis, terram Canaan inhabitabant; non vero quia Cananæi linguâ Hebræâ fuerunt uſi. Sunt nonnulli, qui ſtatuunt linguam Hebræam etiam vocari Cananęam, quia Hebrææ valde erat affinis; ſed illam ſententiam ſuprà refutavimus.

Sed *rogabit* nonnemo: An ergo Jeſaias prædicit Ægyptios tempore gratiæ loquuturos eſſe hebraicè? *Reſpondeo*: In anota-

Digitized by Google

notationibus verſionis Belgicæ ſic *labium Canaan*, cujus Jeſaias facit mentionem, explicatur : *AEgyptii loquentur de verbo Dei, quod linguâ Canaan, id eſt, Hebraâ conſcriptum eſt.* Vatablus vero paulo aliter exponit : *Labio Canaan, quaſi Scriptura diceret tempore gratiæ erit tantum commercii Iudæis cum AEgyptiis, ut multa urbes AEgypti ſint loquuturæ ſermone Hebræo.*

v. Sequitur nunc quartum nomen, quo lingua prima vocatur Lingua *Sancta*. Judæi hodierni vix ullo alio nomine linguam primam indigitant, quàm hoc nomine. Hebræi hebraicè vocant hanc linguam לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ *linguam ſanctitatis*; vel לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, vel הַקְּדוֹשָׁה *linguam ſanctam.*

1. *Quæritur*: Ob quam cauſam lingua prima à Judæis vocetur *lingua ſancta? Reſpondeo*: Authores in aſſignandâ cauſâ, ob quam hæc lingua vocetur *Sancta*, non conveniunt.

1. Quidam ajunt, quod hæc lingua prima vocetur *Sancta*, quia Deus, qui eſt Sanctus, hujus linguæ author eſt; Deus enim linguam Hebræam Adamo inſtillavit, & quia opus aliquando nomen accipit ab authore, ideo putant hanc linguam vocari ſanctam, quia Deus ſanctiſſimus hanc linguam creavit. *Sed* hæc ſententia rejicitur; nam ſic omnia Dei opera poſſent vocari ſancta, quia Deus omnium operum author eſt, & ſic ſoli linguę Hebręę hoc epitheton ſanctitatis non competeret. *Alii* rejectâ hâc ſententiâ ſtatuunt linguam primam etiam ab Authore vocari ſanctam; ſed tum *Sanctam* explicant per incorruptibilem & æternam, quia ſicut Deus, qui eſt author hujus linguę, eſt æternus, ſic etiam hęc lingua eſt æterna, & in æternum manſura. *Sed* nec hæc ſententia placet, quia tum potius lingua prima eſſet vocanda lingua *æterna*, quàm *ſancta*.

2. Sunt, qui propter *formam internam* hanc linguam titulo ſanctitatis coronant, ſcil. ob ſummam ejus perfectionem, quæ conſiſtit in emphaſi verborum, quâ verba exprimunt naturam & proprietatem rerum : ex. gr. חַוָּה *Eva* nomen accepit ab effectu, quia fuit vivificatrix & mater omnium viventium. *Verum enim vero* efficacia ſignificationum dat huic linguæ quidem excellentiam quandam; ſed non acquirit ipſi titulum ſanctitatis.

 3. Non

Digitized by Google

3. Non deſunt, qui hanc linguam nominari *ſanctam* volunt, quia populus Judaicus, utpote in Veteri Teſt. Sanctus, eâ linguâ uſus fuit: rationem hujus aſſertionis hanc dant, quia linguæ ſæpiſſimè nomen accipiunt à populo, qui eâ utitur; hoc apparet in *Dan. cap.* 1. ubi mentio fit *lingua Chaldæorum*, quæ ſic vocabatur, quia Chaldæi eâ utebantur.

4. Alii hanc linguam ſanctam nominari ajunt à *Terra ſancta* ſcil. à terrâ Iſraelis, in quâ Iſraelitæ uſi fuerunt hâc linguâ: atqui terra illa vocatur terra ſancta *Ezech.* 20.40. *In monte ſanctitatis meæ*: & *Ieſ.* 64. 9. urbes terræ Iſraëlis vocantur *urbes ſanctitatis.* Sic lingua Gallica nomen accepit à terra; nam vocatur *Gallica*, quia in Gallia eâ linguâ utuntur. *Sed* hæ duæ ſententiæ, quæ vel à ſubjecto ſcil. populo; vel à terra hanc linguam vocari *ſanctam* ajunt, non arrident; quia nec populus, nec terra in ſe inhærentem habuerunt ſanctitatem, à quâ hæc lingua vocari potuit *ſancta.* Præterea populus Judaicus ſæpiſſime præcepta Dei graviter transgreſſus eſt, unde non videtur veroſimile hoc epitheton ſanctitatis huic linguæ propter populum conceſſum fuiſſe.

5. Nonnulli defendunt hanc linguam vocari *ſanctam*, quia in hac lingua nulla occurrunt vocabula propria denotantia pudenda viri, aut mulieris, vel etiam actum venereum; ſed hæc omnia exprimuntur, & circumſcribuntur vocabulis tropicis, ac metaphoricis: hanc ſententiam defendit Maimonides. Sed hæc ſententia falſa eſt propter has duas rationes: *primò*, quia in lingua Hebræa occurrunt tales voces, quæ auditu quodammodo ſunt obſcœnæ: ex. gr. verbum שָׁגַל *coire* ſignificat propriiſſimè ipſum actum venereum, ac proinde Judæi pro eo utuntur verbo honeſtiori שָׁכַב *cubuit.* *Secundò*, poſito non dari talia vocabula in linguâ S. inde tamen hæc lingua non potuit vocari *ſancta*; ſed potius vocanda fuiſſet *Caſta & Verecunda.*

6. Denique quamplurimi inveniuntur authores, qui ajunt hanc linguam à Veteribus *ſanctam* fuiſſe vocatam, quia Vetus Teſt. in quo ſunt oracula & præcepta Dei ſancta, hâc linguâ conſcriptum eſt, & ſic à materiâ Veteris Teſt. ſanctâ hæc

lingua

lingua vocata fuiſſet *ſancta*: hæc ſententia ultima mihi maximè arridet; hanc videtur etiam confirmare Apoſtolus 2 *Tim.* 3. 15. ubi ſcripta Veteris Teſt. vocat *τὰ ἱερὰ γράμματα ſacras literas*, & ad *Rom.* 1. 2. *γραφὰς ἅγιας ſcripturas ſanctas*. Ex his antecedentibus concludo, quod ſi authores ad unam tantummodo cauſam reſpexerint in dando titulo *ſanctitatis*, quod ad nullam aliam cauſam reſpexerint, quàm ad hanc ultimam, quâ lingua prima vocatur *Sancta*, quia materia Veteris Teſt. eſt ſancta: ſed fieri poteſt, quod primi authores etiam ad alias ex præcedentibus cauſis reſpexerint. Quicquid ſit, ego arbitror ultimam ſententiam eſſe veroſimiliorem: nihilominus jam lingua prima propter alias cauſas etiam poteſt vocari ſancta, ſcil. (*ſunt verba Doctiſſimi Buxt. in diſſert.* 1.) Quia im-
„ mediatè authorem habet *Deum*, qui ipſa eſt קֹדֶשׁ *Sanctitas*,
„ qui etiam eâ primò uſus eſt in primo hominum alloquio,
„ uti viſum: *Sancta* merito dicitur, quia *Lex* Dei *ſancta*, Ora-
„ cula Dei *ſancta*, Scriptura Prophetarum *ſancta*, &c. hâc lin-
„ guâ ſunt conſcripta; imo quia illa hodie nullibi amplius
„ pura, quam in *Libris Sacris* exiſtit: *Sancta* meritò dicitur, quia
„ niveo pudore ubique verecunda, profana *ſancte*, turpia ca-
„ ſtè & verecundè profert, & vocabulis obſcœnis, quæ à
„ pudoris lege abeunt, vel deſtituta eſt, vel non *ſæpe* utitur.
„ *Sancta* eſt ob ſummam perfectionem, quam à perfectiſſimo
„ authore conſecuta eſt, prout etiam alia hanc ob cauſam *San-*
„ *cta*, vel *Divina* appellare ſolemus. *Sancta* etiam vocari po-
„ teſt, propter *Populum* olim *Sanctum*, cujus hæc lingua erat
„ peculium, propter *Terram Sanctam*, in qua exercebatur,
„ propter *Vrbem Sanctam* & *Templum Sanctum*, ubi Sacra eâ lin-
„ guâ peragebantur.

11. *Quæritur* de tempore: Quando lingua prima vocata ſit lingua *ſancta*. *Reſpondeo*. Tempus hujus denominationis difficulter poteſt determinari, quia lingua prima nullibi in toto Veteri T. vocatur *ſancta*, ſed tantummodo in Paraphraſi Hieroſolymitana ad *Gen.* 11. 1. ubi שָׂפָה אֶחָת *ſermo unus* explicatur per לִשָּׁן קוּדְשָׁא *linguam ſanctam*. Et Paraphraſis Jonathę eodem modo *ſermonem unum* explicat: ſed quando jam illæ Paraphraſes

ſint

ſint compoſitæ, non adeo certum eſt. Etiam Salomon Jarchi, Aben Ezra, qui circa undecimum à nato Chriſto ſæculum vixerunt, primam linguam vocant *ſanctam*. Communis Doctorum ſententia eſt hoc epitheton *ſanctitatis* linguæ primæ eſſe datum in ipſa captivitate Babylonica, vel paulo poſt eandem, & quidem eum in finem, ut linguam Hebręam à lingua Chaldaica, utpote profanâ, & quam in captivitate Babylonica didicerant, diſtinguerent. Pentateuchus olim, ut & adhuc hodie prælegitur, preces etiam eâdem linguâ recitantur, & propterea illa lingua in vel poſt captivitatem Babylonicam videtur vocata *ſancta*, ut diſtingueretur à lingua Chaldæorum, quam Judæi in captivitate Babylonica didicerant. Quod à temporibus Ezræ Legem in publicis ſynagogis hebraicè, etiamſi eandem in tali lingua non intelligerent, prælegerint, hoc teſtatur Maimonides in pandectis Juris Hebræi de precibus & benedictione Sacerdotum *cap.* 12. *§.* 10. ubi præterea addit, quod lector publicus unum tantum verſum ex lege Hebraicâ legerit, & tum tam diu tacuerit, uſque dum interpres eundem interpretatus fuiſſet, & tum quod iterum lector publicus alium verſum tali modo legerit, & ſic deinceps. Putamus igitur linguam primam vocatam fuiſſe linguam *ſanctam* ad diſtinguendum hanc linguam à lingua Chaldaica; & nullo modo videtur veroſimile, quod hæc lingua hoc epitheton ſanctitatis acceperit ante captivitatem Babylonicam, quia nullibi S. Scriptura ejus tituli mentionem facit. A captivitate igitur Babylonica uſque ad hodiernum diem hæc lingua prima hoc titulo ſanctitatis fuit inſignita, & Profeſſores, qui hanc linguam docuerunt, vocati ſunt *linguæ ſanctæ* Profeſſores. Hunc titulum nemo ex Doctoribus tam Judęorum, quàm Chriſtianorum linguę S. ademit; ſed omnes Doctores tam antiqui, quàm recentes hanc linguam vocarunt *ſanctam*, & procul omni dubio uſque ad finem mundi eodem titulo denominabitur.

VI. *Quintum* & ultimum epitheton linguæ primæ eſt, quo nominatur lingua *Pura*. Nomen hoc perquam rarum eſt, imo fere inter Judæos obſoletum; attamen in S. Scriptura eſt uſita-

Digitized by Google

uſitatum ſcil. *Zeph. 3.9. Tum mutabo in populis* שָׂפָה בְרוּרָה *labium purum ſive electum, ut omnes invocent nomen* J E H O V Æ, *ut ſerviant ei humero uno*; explico בְּרוּרָה per *purum* ſive *electum*, quia radix ברר utrumque ſignificat ſcil. *purgare*, & *eligere*. Paraphraſis Jonathæ explicat vocem ברורה per בְּחִיר *electum*, & verſio noſtra Belgica per *purum*.

De hoc titulo I. *Quæritur*. An per *labium purum* intelligatur peculiaris quædam lingua, & quidem Hebraica; an vero tantummodo pura profeſſio veræ religionis. *Reſpondeo*: Mihi veroſimile videtur, quod hic intelligatur certa quædam lingua, & quidem Hebraica: hanc ſententiam confirmat Aben Ezra ad hunc locum, qui expreſſè *in commentariis ſuis* שָׂפָה בְּרוּרָה *labium purum* exponit per לשון הקדש *linguam ſanctam*: etiam David Kimchi allegat *in commentariis ſuis* ex Aben Ezra hanc expoſitionem. Abarbaniel in *commentariis* in Prophetas poſteriores ad hunc locum *pag.* 272. etiam *labium purum* explicat per *linguam ſanctam*: & ſcimus in explicatione verborum non facile eſſe recedendum à ſententia Rabbinorum, niſi ſufficiens ratio contrarium ſuadeat. Deinde *labium purum*, cujus *Zephaniæ* capite tertio fit mentio, vocatur *Ieſ. 19. 18. labium Canaan*, & probavimus ſuprà per labium Canaan intelligi linguam Hebræam, & in Zephaniæ loco per labium *purum* intelligitur lingua Canaan, quia eadem eſt utrobique prophetia; ergo per *labium purum* intelligitur lingua Hebræa: Zephanias tamen non vult, quod gentes tempore Novi Teſt. loquentur *labium purum* ſive *Hebraicum*; ſed ſic textus ille eſt exponendus, *reddam in populis labium purum*, hoc eſt, ego faciam eos loqui verba Dei, quæ linguâ purâ, hoc eſt, Hebræâ deſcripta ſunt.

II. *Quæritur*: Quare lingua prima vocetur *labium purum*? *Reſpondeo*: quia eloquia Dei ſunt pura, ſic ait Pſalmiſta *Pſal.* 19.9. *Præceptum Dei eſt* בָּרָה *purum*. Atque hæc hoc tempore dicta ſufficiant de quinque nominibus, quibus lingua prima inſignitur.

DISSERTATIO
VIGESIMA SECUNDA
QUÆ EST
DE MASORA
PARS PRIMA,

Reſp. HERMANNO vander HAGEN Endov. Brab.

Ad diem 2. Iunii 1655.

In Jona Illuſtrato nonnulla de Maſora propoſuimus, quia ibi tum Maſora parva, tum etiam Maſora magna varia exempla, in Bibliis majoribus ad Ionam annotari ſolita, in medium protulimus: ſed quandoquidem multo plura de Maſora proferri poſſunt, ideo in hoc Philologo Hebræo, in quo ex profeſſo quæſtiones Philologicas tractamus, pleniorem Maſoræ tractatum dabimus.

SECTIO I.

ANtequam de materia Maſoræ in ſpecie agamus, prius nomen, ejuſque origo, & definitio inſpicienda veniunt. Maſora eſt vox origine Hebraica, & apud Hebræos tribus modis Hebraicè ſolet efferri: dicunt enim hebraicè מָסוֹרָה *Maſora*, מָסוֹרֶת *Maſoreth*, & מַסּוֹרֶת *Maſſoreth*: horum trium nominum primum eſt omnium frequentiſſimum; dicimus enim communiter Maſora, & raro Maſoreth, vel Maſſoreth. Hæc tria nomina in genere ſignificant

Digitized by Google

ficant *traditionem* manualem, vel oralem; dirivantur enim à מָסַר *tradidit*: hoc verbum מסר, ſignificans *tradere*, tantum bis in Bibliis *ſcil. Num.* 31. 5. & *verſ.* 16. invenitur. In genere hoc verbum מסר dicitur (ut Elias Levita ait) *de rebus*, nonnunquam etiam de perſonis, *quas homo tradit ſive committit in manum alterius, ut eam pro lubitu recipiat in poteſtatem ſuam.* Hoc in loco מסר *tradidit* ſumitur de rebus animo conceptis, de doctrina & ſcientia, de conſiliis & ſecretis, quæ unus alterum docet, & quaſi in manus tradit: ejus correlatum eſt קָבַל *accipere*, à quo derivatur קַבָּלָה *kabbala*, quæ propriè ex ſententia Judæorum denotat ſtudium, quod verſatur circa altiſſima Legis myſteria, quæ vocibus, punctis, accentibus muſicis, & præcipue literis continentur, ex quarum mutatione, tranſpoſitione, in numeros reſolutione, aliiſque modis myſteria, ſed ſæpiſſimè tantum nugatoria, eliciuntur. Jam vidimus nomen & originem Maſoræ; jam porro definitionem inſpiciamus. *Maſora*, definiente Buxtorfio, eſt doctrina Critica, à priſcis Hebræorum ſapientibus, circa textum Hebræum ſacræ Scripturæ, ingenioſè inventa, qua verſus S. Scripturæ, ejuſque voces & literæ numeratæ, omniſque ipſarum varietas notata, & ſuis locis cum ſingulorum verſuum recitatione indicata eſt, ut ſic genuina ejus lectio conſervetur, & ab corruptione in æternum præſervetur, & validè præmuniatur. Vel *brevius*: Maſora eſt doctrina critica, quæ verſatur circa rectam lectionem vocum, quoad literas, vocales, & accentus, &c. Authores, qui hanc Maſoram conſcripſerunt; vocati ſunt Maſorethæ, & quia illi Maſorethæ verſus, voces, & literas cujuſque libri etiam numerarunt, inde vocati ſunt סוֹפְרִים *Numeratores.* Per Maſoram ergo intelliguntur illæ annotationes, quę in Bibliis Cl. Buxtorfii immediatè ſupra & infra textum Hebræum, & nonnunquam ab ejus latere (exceptis tamen commentariis Rabbinorum) atque præcipuè in fine illorum Bibliorum poſt textum Hebræum ordine Alphabetico collocantur. In Jona Illuſtrato, ut & in Joël meo explicato Maſora parva diſpoſita eſt à latere textus Hebraici; ſed magna immediatè ſub textu Hebræo, hoc eſt, inter textum He-

Digitized by Google

bræum & commentaria Rabbinorum collocata eſt. Ubique ferè per tota Biblia Buxtorfiana, & Bombergiana conſpicitur Maſora: attamen non integra, prout olim fuit, jam in illis Bibliis invenitur; nam magnâ ex parte periit, adeo ut jam vix dimidium ejus amplius ſuperſit: hoc etiam non mirum eſt, quoniam Judęis jam longo tempore nullibi tutò vivere licuerit; ſed illi ſemper ſub aliorum, imo nonnunquam ſub tyrannorum dominio habitarunt, qui aliquando Judæorum ſcripta fregerunt, & Vulcano dederunt.

11. Explicato nomine Maſoræ, & propoſitâ ejus origine ac definitione, ad ejus cauſas tum internas, tum etiam externas deſcendamus. *Quæritur* igitur in principio: Quænam ſit materia Maſoræ; ſive circa qualia Maſorethæ fuerunt verſati? *Reſpondeo*: Maſorethæ in genere verſati fuerunt circa totam S. Scripturam, ejuſque omnes libros: ſed in ſpecie etiam verſati fuerunt circa minimas partes S. Scripturę: hoc eſt, circa hęc octo ſequentia. 1. Circa *conſonantes*. 2. Circa *vocales*. 3. Circa *accentus*. 4. Circa *integras voces*. 5. Circa *verſus*. 6. Circa *octodecim voces*, quæ vulgo vocantur, תִּקּוּן סוֹפְרִים *ordinatio* ſive *correctio Scribarum* 7. Circa *quinque voces*, quæ vulgò nominantur עִטּוּר סוֹפְרִים *ablatio Scribarum*. 8. Circa *notas marginales*, quę vulgo קְרִי וּכְתִיב *Keri & Cetib* vocantur. De ſeptem prioribus partibus agemus hâc diſſertatione; de ultimâ verò differemus diſſertatione 23 & 24.

Maſorethæ in genere criſin ſuam inſtituerunt circa totum Vetus Teſt. numerando omnes libros ſacros & canonicos, ac eliminando è numero canonicorum libros profanos & non canonicos. Sed in ſpecie criſin ſuam inſtituerunt circa illa octo jam ſtatim recitata.

Primò, Maſorethæ verſati fuerunt circa *conſonantes* Veteris Teſt. & quidem variis modis.

1. Maſorethæ annotarunt in Veteri Teſt. inveniri triginta literas, quæ cæteris literis, in aliis locis occurrentibus, multo *majores* ſunt; duo exempla occurrunt *Deut.* 6. 4. in verbo שְׁמַע *audi*, & in nomine אֶחָד *unus*. In ſingulis his vocibus pingitur litera major, quàm aliis in locis pingi ſolet.

In

In verbo שמע ſcribitur ע majori forma; in אחד verò litera ד. Hinc poſteriores Judæi varia myſteria eliciuerunt, quæ fere in nugas mutata ſunt.

2. Etiam Maſorethæ obſervarunt triginta tres literas *minores*: exemplum eſt *Geneſ.* 2. 4. in verbo בהבראם *quando creata erant illa*. Hæc Litera He in plerisque Bibliis minori formâ deſcribitur.

3. Maſorethę etiam annotarunt quatuor literas *ſuſpenſas*, quæ non in eâdem regulâ juxta alias literas collocantur; ſed quæ ſupra eaſdem ſcribuntur: ex. gr. *Pſal.* 80. 14. in nomine מיער *ex ſylva*: litera ע in multis Bibliis non ſcribitur in eâdem rectâ lineâ cum aliis literis; ſed multum eminet ſupra alias literas.

4. Attenderunt ad novem literas *inverſas*, quæ inverſâ figurâ ſcriptæ ſunt, ut *Num.* 10. 35. in verbo בנסע *in proficiſcendo*: ſed in hodiernis Bibliis Hebraicis tantum duæ literæ inverſâ figurâ exaratę inveniuntur.

5. Conſiderarunt tres literas, ſcil. duas literas *Mem*, & unam *Nun*; harum una litera *Mem* finalis occurrit in medio *Ieſ.* 9. 7. Deinde altera litera Mem intermedia invenitur in fine *Neh.* 2. 13. Denique litera *Nun* intermedia ſcribitur in fine *Iob.* 38: 1. De his quinque antecedentibus, ſcil: de literis majoribus, minoribus, ſuſpenſis, inverſis, & de tribus aliis literis *vide ſupra diſſert.* 10. In quâ omnia loca enumerantur, in quibus hæ diverſæ literæ occurrunt.

6. Maſorethæ annotarunt cujuſque libri tam majoris, quàm minoris *mediam* literam: ex. gr. *Levit.* 11. 42. occurrit vox גחון *venter*. Maſora notat literam *Vau* in illa voce eſſe mediam literam totius Pentateuchi. In *Pſal.* 80. 14. occurrit vox מיער *ex Sylva*, in qua, ut ajunt Thalmudiſtæ, litera *Ajin* eſt media litera totius Pſalterii.

7. Maſorethæ numerarunt omnes literas *finales*, ſcil. quoties hæc, vel illa litera finalis in Bibliis occurrit; ſic in Bibliis Hebraicis inveniuntur ſecundum ſupputationem Maſoretharum literæ *Caph* finales 10981. *Mem* 24973. *Nun* 8719. *Pe* 1975. *Tzade* 4872. Hæ ſimul collectę conſtituunt literas

 51520.

51520 finales. Ergo ex ſententia Maſoretharum tot literæ finales in Veteri Teſt. occurrunt.

8. Etiam numerarunt illas quinque ſupradictas in medio ſcriptas; ſic occurrunt in Veteri Teſt. literæ *Caph* intermediç 37272. *Mem* 52805. *Nun* 32977. *Pe* 20750. *Tzade* 16950. Raſ Saadia Gaon circa annum Chriſti 927 compoſuit carmen Hebraicum, in quo ſubtiliter expreſſit numerum literarum, quoties unaquçque litera tam finalis quàm intermedia in Veteri Teſt. contineatur. Carmen hoc invenitur *in Tiber. Buxt. cap.* 18. Nos breviter hic ſchema dabimus, ex quo numerus omnium literarum tam finalium, quàm intermediarum in Veteri Teſt. occurrentium, innoteſcet,

א	*Aleph*	42377.	ל	*Lamed*	41517.
ב	*Beth*	38218.	מ	*Mem*	77778.
ג	*Gimel*	29537.	נ	*Nun*	41696.
ד	*Daleth*	32530.	ס	*Samech*	13580.
ה	*He*	47554.	ע	*Ajin*	20175.
ו	*Vau*	76922.	פ	*Pe*	22725.
ז	*Sain*	22867.	צ	*Tzade*	21822.
ח	*Heth*	23447.	ק	*Koph*	22972.
ט	*Theth*	11052.	ר	*Reſch*	22147.
י	*Ioth*	66420.	ש	*Schin*	32148.
כ	*Caph*	48253.	ת	*Thau*	59343.

Hæ literç in unam ſummam collectæ conſtituunt 815280 literas totius Veteris Teſt. Sed an hic numerus ſingularum literarum bene ſit collectus & numeratus, non adeo conſtat. Ipſe ſupputationem literarum totius Veteris Teſt. rudi minervâ inſtitui, & dinumeravi primò paginas; deinde unius paginæ literas, & has per illas multiplicavi; ſed inveni circiter 1128800 literas: qui otio abundat, inſtituat tali vel ſimili modo ſupputationem literarum in diverſarum editionum exemplaribus. *Schickardus in bechinath happ. pag.* 47. ſuperficiariâ ſupputatione literas Veteris Teſt. ſupputavit, & multo plures eſſe expertus eſt, & propterea putat in Maſoretharum ſup-

Digitized by Google

ſupputatione tantum comprehendi literas, quæ in Prophetis, & Hagiographis inveniuntur, exceptis literis, quæ inveniuntur in Pentateucho Moſis, in quo ſolo ex ſententiâ Eliæ Levitæ ſunt literæ 600045. quæ ſi addantur ad numerum Maſoretharum ſcil. 815280. exurgent 1415325 literæ. Quicquid ſit, ſaltem hinc apparet ſtupenda & incredibilis priſcorum Judęorum in ſervandâ integritate Bibliorum diligentia; nam literas eum in finem numerarunt, ut textum Hebręum in puritate & integritate ſervarent, atque ut nemo quicquam vel adderet, vel demeret.

9. Maſorethæ etiam ad calculum revocarunt literas ſingulorum librorum Veteris Teſt. & literas ſingularum ſectionum legalium: exemplum invenitur in fine Geneſeos, ubi deſcribitur numerus literarum totius Geneſeos, & dicitur in illo libro eſſe literas 4395; ſed ibi error eſt; nam ille numerus literarum ibi expreſſus non intelligitur de toto libro Geneſeos; ſed tantummodo de ultima ejus ſectione, incipiente à verſu 28 capitis 47. uſque ad finem libri.

III. *Secundò* Maſorethæ, præcipue poſteriores, ſcil. Tyberienſes, aliique verſati fuerunt circa *vocales*; non quidem eas invenerunt, ſed à corruptelis conſervarunt, & irregulares punctationes annotarunt, ne forte aliquis puncta in vocibus irregulariter punctatis mutare præſumeret. Qui punctorum inventionem etiam Maſorethis Tyberienſibus adſcribunt, eos toto cœlo errare demonſtravimus ſuprà *diſſert.* 13. 14. 15. & 16. Sed ſi aliquis per Maſorethas intelligat Eſram, & viros Synedrii magni (qui primariò per Maſorethas intelligi debent) iiſque vocalium inventionem adſcribat, ille ſententiam maximè probabilem defendit: ſaltem illis Tyberienſibus nullo modo punctorum inventio tribuenda eſt. Sed quid ergo illi Tyberienſes doctores circa vocales fecerunt, ſi eas non invenerint? *Reſpondeo*: Illi tantum occupati fuerunt circa multarum vocalium rectam lectionem, earumque conſervationem; ex. gr. *Geneſ.* 1. 5. Maſora magna ad vocem לָאוֹר notat ſepties vocem illam cum Kametz ita notatam inveniri. Maſora hanc vocem propterea annotavit, ne aliquis puta-

putaret ſub *Lamed* debere ſcribi *Scheva*, prout aliàs tredecim vicibus ſcripta invenitur. Sic *Iona* 1.6. occurrit verbum וַיִּקְרַב *& appropinquavit*: Maſorethæ annotant illud verbum quinquies inveniri ſcriptum cum Patach in fine. Plurima talia exempla cuivis Biblia tantum aperienti & inſpicienti occurrent. Hæ notæ circa vocales non tantum Maſorethis Tyberienſibus, ſed etiam ipſi Prophetæ Ezrę adſcribi poſſunt: nam hæ notæ plurimum faciunt ad conſervandam S. Scripturam; ſed Ezras multum deſudavit in reſtitutione & conſervatione S. Scripturæ, & propterea non eſt abſurdum multas ſimiles notas circa vocales eſſe obſervatas & annotatas ab Ezra. Poſteriores Maſorethæ notas obſervatas ab Ezra retinuerunt, & alias de novo excogitarunt; attamen præcipuam Maſoræ partem non compoſuerunt.

IV. *Tertio*, Maſorethæ etiam diligentem rationem habuerunt *accentuum*: nam quoties alicubi vox aliqua accentu non communi notaretur, eum accentum annotarunt, & monuerunt talem accentum illo in loco requiri, etiamſi talis vox tali accentu communiter non notetur: ex. gr. Nomen בֵּן *filius* cum accentu tonico ſemper habet *Tzere*, ſed ante *Makkaph* habet Sægol; hæc eſt communis regula: ſed Maſora annotavit ſepties vocem בֶּן notari cum *Sagol* & accentu tonico, & quater cum *Tzere* ante *Makkaph*. Sic *Ionæ* 1. 3. occurrit verbum בָּאָה cum accentu in ultima ſyllaba: Maſora parva in margine annotat hoc verbum undecies in Bibliis inveniri cum accentu מִלְּרַע, hoc eſt, in ultimâ ſyllabâ. Has & ſimiles multas obſervationes circa accentus obſervarunt Maſorethæ poſteriores, ſi nempe defendamus Ezram & viros Synagogę magnæ eſſe punctorum vocalium & accentuum primos authores; ſed ſi dicamus ipſos Authores librorum eſſe ſimul inventores punctorum, tum commodè defendere poſſumus, Ezram & viros Synagogæ magnę eſſe præcipuos authores hujus partis Maſoræ, quæ verſatur circa vocales & accentus.

V. *Quartò*, Maſorethę etiam attenderunt ad integras *voces* conſtantes conſonantibus & vocalibus, & quidem diverſis modis.

1. Ma-

1. Maſorethæ annotarunt voces מְלֵאִים *plenas*, hoc eſt, ſcriptas cum literis quibuſdam quieſcentibus: Maſora utitur hâc voce מָלֵא *plena*, *primò* de vocibus, in quibus literæ *Vau* & *Iod* quieſcentes expreſſæ ſunt, ubi non ſemper exprimi ſolent: nam Maſorethæ ad omnes voces plenè, vel etiam defectivè ſcriptas non ſtatim notas ſuas adjecerunt; ſed præcipuè ad eas, quæ ex communi ſuo uſu ſcribuntur plenè, & rarò defectivè; & è contra ad eas etiam reſpexerunt, quæ communiter defectivè ſcribuntur, & nonnunquam plenè: & quando voces plenè ſcriptæ rarò occurrunt, tunc annotarunt loca, in quibus voces illæ plenè occurrunt, & quidem propterea, ut genuina vocum ſcriptio ſemper conſervaretur: ex. gr. Maſora *Gen.* 1. 12. notat verbum וַתּוֹצֵא *& protulit* bis inveniri plenè cum *Vau* in medio, quæ litera *Vau* ſemel abeſſe debet ſecundum Maſoram. Sic וַיִּיצֶר *& formavit Gen.* 2. 7. ſemel ſcribitur plenè cum duplici Jod, quum alias unum *Iod* in hoc verbo ſemper abſit.

Secundò, Maſorethæ utuntur hâc voce מָלֵא de literâ *He* paragogicâ, additâ ſecundæ perſonæ Præteriti, & Affixo ejuſdem perſonæ כָה. Prioris exemplum occurrit *Pſal.* 31. 6. in verbo פְּדִיתָה *redemiſti*: hoc verbum vocatur *plenum*, quia in fine addita eſt litera *He*, quæ litera illæſo verbo poſſet abeſſe. Poſterioris exemplum eſt *Gen.* 27. 7. in verbo וַאֲבָרֶכְכָה, *& benedicam tibi*: ad hoc verbum Maſora in externo latere annotat illud non amplius inveniri *plenè* cum *He* in Affixo כה.

2. Maſorethæ conſiderarunt voces חֲסֵרִים *defectivas*, hoc eſt, ſcriptas ſine literis quieſcentibus *Iod*, *Vau*, *Aleph*, vel etiam ſine finali *He*: hæ literæ in aliis locis S. Scripturæ communiter illis vocibus adſcribi ſolent, & quando illæ literæ in quibuſdam vocibus expreſſę non ſunt, tum illæ voces vocantur *defectivæ*; quia non habent illam literam quieſcentem expreſſam, quam aliàs communiter habere ſolent: ſingularum literarum defectivarum dabo unicum exemplum, in quo una ex literis quieſcentibus deeſt, quæ aliis in locis addi ſolet: Ex. gr. *Jonæ* 1. 7. occurrit וַיַּפִּלוּ *& projecerunt*: Maſora parva notat ad hoc verbum לׄ חָסֵר *non amplius eſſe defectivum*, ſcil. cum

de-

Digitized by Google

defectu *Iod* ante *Lamed* : nam ſecundum regulam generalem ibi requiritur *Iod*, quia eſt in Conjugatione *Hiphil*. Exemplum deficientis literæ *Vau* occurrit *Ionæ* 2. 3. in verbo סְבָבֻנִי *circumdedit me* : Maſora ad hoc verbum notat illud novies defectivè inveniri, ſcil. cum defectu literæ *Vau* in medio , quæ litera *Vau* aliàs addi ſolet. Et *Levit*. 11. 11. invenitur verbum מָצָתִי *inveni* pro מצאתי : in margine ſcribitur חָסֵר א *deficit Aleph* ; nam ſecundum regulas communes deberet in medio exprimi litera *Aleph*. Denique *Ruth*. 1. 9. eſt verbum וּמְצֶאןָ. *& invenite* : ad hoc verbum Maſora parva notat ל׳ חסר *non amplius eſſe defectivum*, ſcil. cum defectu literæ *He* in fine , quæ litera aliàs ſemper ibi adſcribi ſolet.

3. Maſorethæ etiam conſiderarunt *ſitum* & *locum* multarum vocum, an eæ eſſent in principio, medio , vel fine verſuum: ſingularum dabo unicum exemplum ; verbi gratiâ *Iona* 1. 2. occurrit verbum קוּם *ſurge* in principio illius verſus : Maſora notat hoc verbum novies inveniri in principio verſus : Deinde *Gen*. 6. 4. in medio verſu habentur hæ voces אַחֲרֵי־כֵן *poſtea*: Maſora parva notat has voces ita conjunctas *ter* in medio verſu inveniri. Denique *Gen*. 1. 1. verſus ille primus finitur voce הָאָרֶץ *terra* : Maſora marginalis ſcribit ad hanc vocem has literas ג׳ בס״ pro ג׳ בְסוֹף פָּסוּק , hoc eſt , ter inveniri in fine verſus.

4. Maſorethæ etiam rationem habuerunt *ſignificationum* in talibus vocibus, in quibus ambiguitas eſſe potuit : ex. gr. *Gen*. 26. 12. Maſora notat ad nomen שְׁעָרִים , quod communiter ſignificat *portas*, tantum hoc in loco ſignificare *menſuras*, nec amplius in tali ſignificatione in Bibliis occurrere : hoc exprimit vocibus ל׳ בלישנא *non amplius extat in hac ſignificatione* : hanc criſin obſervarunt Maſorethæ propterea, ne aliquis fortè aliam ſignificationem illi voci affingeret.

5. Maſorethæ etiam notas ſuas addiderunt ad voces, quibus adſcribi ſolet סְבִירִין *putantur* , quas aliter ſcribendas vel punctandas eſſe nonnulli *putare* poſſent , vel quia in aliis locis ita ſcribi ſolent, vel quia regulæ Syntaxeos , vel Grammaticæ aliam ſcriptionem requirunt : ex. gr. *Gen*. 19. 23. inveniuntur

niuntur hæc verba הַשֶּׁמֶשׁ יָצָא *ſol prodibat*: ſecundum regulas Syntaxeos deberet eſſe יָצְאָה *Genere fœm.* quia שֶׁמֶשׁ *ſol* ut plurimum Genere Fœm. uſurpatur; ut *Exod.* 22. 3. וזרח השמש *ortus fuit ſol* &c. Maſora parva notat ad hoc verbum ג׳ סבירין יצאה *tria putantur legi debere* יצאה *Gen. Fœm.* Maſorethæ addiderunt hanc notam, ut lector certus eſſet hanc lectionem verbi יצא Genere Maſc. etiamſi ſit contra regulas Syntaxeos, eſſe nihilominus veram, & propterea illud verbum Maſc. à nemine in genus fœmin. eſſe mutandum.

6. Maſorethæ etiam ſub cenſuram revocarunt *Structuram* quarundam vocum, quæ non ſecundum communem modum cum aliis vocibus, vel cum literis ſervilibus conſtruuntur: *primæ* varietatis occurrit exemplum 2 *Reg.* 20. 13. ubi occurrit hęc verborum conſtructio וַיִּשְׁמַע עֲלֵיהֶם *& auſcultavit eis*: Maſora magna obſervat hanc ſtructuram eſſe contra communem regulam; nam communiter verbum שָׁמַע ſignificans *auſcultare* conjungitur cum præpoſitione אֶל, ideoque eadem Maſora annotat ad hanc ſtructuram כל לשון שמיעה אל בר׳ יב׳ על i. e. hoc verbum in hac ſignificatione requirere אל, ſed excipi duodecim loca (quæ ibi adferuntur) in quibus hoc verbum conſtruitur cum prępoſitione עַל. *Secundò*: Maſorethæ inconſuetam ſtructuram verbi cum literis ſervilibus conſiderarunt; ex. gr. *Gen.* 42. 16. ad verbum וְיִקַּח *& accipiat* notatur ל׳ רפי׳ *non amplius extare raphatum*, hoc eſt, lene, ſcil. cum Scheva ſub Vau, & ſine *Dageſch* poſt *Vau*; aliter enim ſemper ſcribitur וַיִּקַּח cum *Patach* ſub *Vau* ſequente *Dageſch*.

7. Maſorethæ etiam, ne aliquis voces aliquas adderet, vel etiam demeret, infinitas ferè voces *numerarunt*: ex.gr. *Iona* 2.6. Maſora magna annotat ad לְרֹאשִׁי *capiti meo* eam vocem quater inveniri in Bibliis. Sic *cap.* 3. *verſ.* 6. ad verbum וַיַּעֲבֵר Maſora notat novies hoc verbum occurrere. Aliquando libros vel Veteris T. partes addiderunt, in quibus hæ voces inveniuntur.

8. Maſorethæ in Veteri T. attenderunt ad *quindecim* voces ſupernè uno vel pluribus punctis notatas, adeo ut ex his obſervationibus clarum fiat eos etiam minima, quæ in Bibliis occurrunt, conſideraſſe, & inter illa minima ſunt hæ quindecim

Digitized by Google

cim voces punctatæ, quarum decem in Lege occurrunt, quatuor in Prophetis, & una in Hagiographis : hæc puncta nec vocales ſunt, nec accentus, & tamen puncta illa paſſim, ac ſi vocales eſſent, inveniuntur illis quindecim vocibus supernè adſcripta. Judæi antiqui varia myſteria excogitarunt, quæ putarunt per illa puncta fuiſſe denotata. Hæc omnia loca adferuntur à *Cl. Buxtorfio in Tiber. cap. 17. & in Theſ. Gramm. cap. 5.* Nos breviter voces punctis illis coronatas hic dabimus, & ſimul loca addemus, in quibus hæ voces punctatæ inveniuntur. 1. וּבֵינֶיךָ *& inter te, Gen. 16. 5.* Punctum eſt ſupra literam *Iod* poſteriorem : Maſorethæ putarunt literam *Iod* non fruſtra eſſe additam, quia hæc vox in tota Lege ita plenè, cum litera *Iod* notata non amplius invenitur, ideoque Maſora hanc vocem annotavit, & de ea ita dixit ובינך נקוד על י׳ בתרי חד מן י׳ נקודות בתורה ור׳ בנביאים וא׳ בכתובים hoc eſt, *punctum eſt ſupra Iod poſterius, & eſt unum ex decem punctatis in Lege, & quatuor in Prophetis, & uno in Hagiographis.* 2. אֵלָיו *ad eum, Gen. 18. 9.* In hac voce tres literæ ſunt punctatæ, ſcil. Aleph, Jod, & Vau. 3. וּבְקוּמָהּ *& cum ſurgeret illa, Gen. 19. 33.* In margine annotat maſora נקוד על ו׳ *punctum eſt ſupra Vau.* 4. וַיִּשָּׁקֵהוּ *& oſculatus eſt eum, Gen. 33. 4.* In hac voce quatuor literæ punctatæ ſunt. 5. אֶת *Gen. 37. 12.* Maſora addit, חד כן ט״ו נקודות בתורה *unum ex quindecim punctatis in Lege.* Vel Maſora hic hallucinatur ; vel eſt vitium Typographi ; nam Maſora aliis in locis conſtanter ait eſſe tantum decem voces punctatas in Lege : vel pro בתורה *in Lege* eſt ſubſtituendum בקריאה *in Scriptura.* 6. וְאַהֲרֹן *& Aharon, Num. 3. 39.* Omnes literæ hujus vocis ſunt punctatæ. 7. רְחֹקָה *longinqua Num. 9. 10* Maſora notat נקוד על ה״א *punctum eſt ſuper He.* 8. אֲשֶׁר *quod Num. 21. 30.* Hæc vox duobus punctis notata eſt. 9. וְעִשָּׂרוֹן *& decimam, Num. 29. 15.* Hæc vox non invenitur punctata in Bibliis ; fortaſſe ex incuria Typographorum illud punctum omiſſum eſt : nam Maſora notat hanc vocem etiam eſſe punctandam. 10. לָנוּ וּלְבָנֵינוּ *Nobis & liberis noſtris, Deut 29. 29.* Hæ voces tot variis punctis in Scriptura coronantur. Hic jam eſt finis decem vocum punctatarum in Lege, ſequuntur jam reliquæ

Digitized by Google

liquæ quinque, ſcil. 11. יָצָא *egreſſus eſt* 2 *Sam.* 19. 20. Omnes literę hujus vocis ſunt punctatę: Maſora notat quatuor voces punctatas inveniri in Prophetis. 12. הֵמָּה *ipſa*, *Ieſ.* 44. 9. Litera *He* eſt punctata. 13. הַהֵיכָל *templi*, *Ezech.* 41. 20. Quatuor puncta ſunt ſcripta ſupra hanc vocem. 14. מְהֻקְצָעוֹת *angulata Ezech.* 46. 22. Hæ quatuor voces punctatæ occurrunt in Prophetis. Ultima & 15 invenitur in *Pſal.* 27. 13. in voce לוּלֵא *niſi*; hæc unica vox tantum eſt punctata in Hagiographis.

De his ſupra allegatis vocibus punctatis primo *quæritur*: An illa puncta vocibus illis quindecim ſint adſcripta ab ipſis Authoribus librorum? *Reſpondeo.* Mihi non videtur veroſimile hęc puncta eſſe adſcripta ab ipſis Authoribus librorum: ſed puto ea vel caſu in textum irrepſiſſe inter tempora Ezræ, & confectum Talmud; vel arbitror eadem certo conſilio à quibuſdam Judæis iiſdem illis temporibus eſſe addita, & quidem eum in finem, ut efficta quædam myſteria ex textu elicerent. Mihi videtur veroſimile poſteriores Maſorethas inveniſſe hæc puncta vocibus ſupernè adſcripta, qui propterea noluerunt aliquid in illis mutare; ſed cogitarunt eſſe addita vel ab ipſis librorum Authoribus; vel ab Ezra Propheta ad denotanda quædam myſteria, in quibus effingendis jam non conveniunt, vel olim convenerunt.

Secundo *quæritur*: Si hæc puncta non adſcripta ſint ab ipſis Authoribus librorum: Quando igitur illa in textum Hebręum irrepſerunt. *Reſpondeo*: Tempus præciſum, quo hæc puncta ſunt adſcripta, nobis ignotum eſt; aſt certiſſimum eſt, hęc puncta textui eſſe adſcripta ante confectum Thalmud: ratio probationis hæc eſt, quia in Thalmude horum punctorum fit mentio; ſic in *Tractatu Berachoth cap.* 1. *fol. recto* 4. fit mentio vocis לולא punctatæ, & ſic in aliis locis etiam allegantur aliæ voces punctatæ: hinc elicimus hoc conſectarium; ergo Maſorethæ Tyberienſes non ſunt authores illorum punctorum, quia Maſorethę poſt confectum Thalmud vixerunt, & per conſequens non ſunt authores totius Maſoræ; ſed hęc poſtea adhuc clarius probabimus.

Digitized by Google

VI. *Quintò*, Maſorethæ etiam occupati fuerunt circa *verſus*, & quidem variis modis.

I. Eoſdem numerarunt, *primò* in ſingulis libris totius S. Scripturæ: ex. gr. in Geneſi ſunt verſus "אך לד" 1534. In Joſua vero continentur verſus "נום" 656. Et in Pſalmis "אא"כון 2527. Hic numerus in fine ſingulorum illorum librorum expreſſus eſt. Ego hic brevitatis cauſa literas numerales tantummodo profero; ſed in Bibliis Hebraicis etiam hic numerus verſuum ſingulorum librorum vocibus Hebraicis plenè exprimitur: ex. gr. poſt Geneſin hæc verba habentur: סכום פסוקי דספר בראשית אלף וחמש מאות ושלשים וארבעה וסימן "אך לד": hoc eſt, *numerus verſuum libri Geneſeos, mille, & quingenti, & triginta quatuor, & ſignum ipſorum eſt* 1534. Eodem modo numerus verſuum in fine aliorum librorum exprimitur. *Secundo*, Maſorethæ numerarunt verſus in ſingulis ſectionibus majoribus Pentateuchi, quæ per tres literas *Samech* vel Pe diſtinguuntur. Sic prima ſectio Geneſeos à principio libri uſque ad 9. verſum capitis 6. vocata *Bereſchith*, comprehendit verſus "קמו" 146. & ſic in omnibus ſectionibus verſus numerati ſunt. Numerus verſuum poſt ſingulas ſectiones in Bibliis Buxtorfii eſt expreſſus tum literis numeralibus, tum etiam nominibus propriis in ſe continentibus totidem verſus, ex. gr. poſt primam ſectionem Geneſeos habentur hæ voces "קמו", אמציה יחזקיה" hoc eſt, 146. *Amaſia, Iehiſkia*. Hæc duo nomina propria memoriæ cauſa adduntur, quia in ſingulis illis etiam idem numerus continetur, ſi ſingulorum nominum propriorum literæ in numerum reſolvantur. Idem exercitii cauſa tentari poteſt in ſingulis ſectionibus. *Tertio*, Maſorethæ etiam numerarunt medium verſum ſingulorum librorum per totum Vetus T. ex. gr. In Geneſi verſus medius continetur *capite* 27. *verſu* 40. & in margine annotatur ועל חצי הספר בפסוקים hoc eſt, verſus ille, qui incipit à voce ועל *& ſupra, eſt medium libri in verſibus*. Hic medius verſus etiam ſolet exprimi in fine nonnullorum librorum: ſic in fine Geneſeos ad indicandum verſum medium illius libri ſcribuntur hæ voces וחצי ועל חרבך תחיה *& medium ejus libri eſt, & ſupra gladium tuum vives*, hoc eſt,

me-

medius verſus incipit ab illis vocibus. Sic etiam medius verſus in Exodo eſt *capite* 22. *verſu* 28. incipiente ab his vocibus אלהים לא תקלל *Iudicibus non maledices.* In Joſua vero *capite* 10. *v.* 8. eſt medius verſus illius libri, & ſic deinceps. *Quarto*, Maſorethæ etiam ſupputarunt verſus multorum librorum ſimul, ſic in toto Pentateucho ſunt 5845 verſus; ſed hic numerus male eſt expreſſus in hodiernis Bibliis Hebraicis, in quibus loco hujus veri numeri dicuntur in toto Pentateucho eſſe verſus חמשת אלפים ומאתים וארבעים וחמשה, hoc eſt, 5245. Si omnes verſus totius Veteris T. multiplicentur, erunt in univerſum 23206 verſus in toto Veteri T. Hunc laborem Maſorethæ ſuſceperunt eum in finem, ne aliquis ſacrilegas ſuas manus in S. Scripturam injicere poſſet, interponendo, vel ejiciendo hic vel alibi verſum aliquem.

II. Maſorethæ conſiderarunt verſus ſecundum varias *affectiones* in vocibus, & literis. *Primo* conſiderarunt in verſibus voces, ſic *Ionæ* 3. 4. occurrunt in verſu hæc verba ויקרא ויאמר, Maſora notat inveniri פסוק׳ ם ויקרא ויאמר; *decem verſus*, in quorum ſingulis hæc duo verba Hebraica inveniuntur. Sic in eodem libro *capite* 1. *verſu* 9. ſunt tres voces ואת את ואת, Maſora ad hunc verſum notat inveniri ſex verſus, in quorum ſingulis tales tres voces tali ordine occurrunt. *Secundo*, Maſorethæ conſiderarunt verſus ſecundum literas, hoc eſt, annotarunt primas & ultimas literas verſuum, etiam literas multorum verſuum numerarunt, & ſic deinceps: hæc omnia clara fient ex exemplis ſequentibus: ex. gr. annotarunt quoſdam verſus, in quibus literam initialem & finalem conſiderarunt; ſic dantur undecim verſus, quorum prima & ultima litera eſt *Nun.* Aliquando tantum annotarunt initialem, vel finalem literam in verſibus: ex. gr. In Lege ſunt duo verſus, qui incipiunt à litera *Samech* ſcil. *Exod.* 32. 8. & *Num* 14. 19. ſic etiam in Lege, hoc eſt, Pentateucho dantur duo verſus, quorum omnes & ſingulæ voces exeunt in *Mem*; prior locus invenitur *Geneſ.* 32. 14. In hoc verſu ſunt octo voces deſinentes in *Mem*; poſterior locus eſt *Num.* 29. 33. in quo ſunt ſeptem voces ſimiliter in *Mem* deſinentes. Nonnunquam numerarunt

merarunt literas in verſibus: ex. gr. occurrunt tres verſus, in quorum ſingulis ſunt octuaginta literæ, ex illis unus eſt *Num.* 36. 8. qui incipit à vocibus וכל בת. Sic in Veteri T. inveniuntur viginti ſex verſus, in quorum ſingulis omnes literæ Alphabethi extant, & inter hos viginti ſex verſus eſt unus, qui præter omnes Alphabethi literas etiam quinque finales comprehendit, ſcil. *Zeph.* 3. 8.

III. Maſorethæ etiam obſervarunt hiatus ſive *ſpatia vacua* quæ in multis verſibus inveniuntur; ſuntque 25. ſive 28 verſus, in quorum medio relinquitur ſpatium vacuum, quia in illo ſpatio ſubintelliguntur quædam verba, ſine quibus ſenſus eſt imperfectus: *Primus* verſus occurrit *Gen.* 4. 8. ubi textus Hebræus ait, *Et locutus eſt Kain cum Abele fratre ſuo*; poſt hæc verba relinquitur in textu Hebræo ſpatium vacuum, in quo ſpatio aliquando ſtellula notatur: hoc ſpatium textus Samaritanus, & textus Græcus ſupplent vocibus *Eamus in agrum*: in textu Hebręo poſt hiatum hæc ſequuntur verba, *& factum eſt cum eſſent in agro*, ſi ſpatium illud non ſuppleatur vocibus ſubintellectis, ſenſus erit imperfectus; quis enim eſt ſenſus? *Et Kain locutus eſt cum Abele, & factum eſt cum eſſent in agro*: ſed ſi voces *eamus in agrum* ſubintelligantur, ſenſus erit, ut putant Judæi, multo perfectior, ſcil. ſic, *& Kain locutus eſt cum Abele fratre ſuo*, eamus in agrum, *& factum eſt cum eſſent in agro* &c. Maſorethæ conſiderarunt & numerarunt omnes illos verſus, in quibus ſenſus ita eſt ellypticus: ideo Maſora ad hunc locum in margine ait כח״ פסו׳ פסקי׳ באמצע׳ פסוק *ſunt 28 verſus deſinentes in medio verſu* ſcil. quoad ſenſum: ſed *Gen.* 35. 21. ubi etiam hiatus in medio verſu invenitur, dicitur, quod tantum ſint כה׳ 25 tales verſus; fortaſſe hic, vel *Geneſeos quarto capite* eſt vitium Typagraphi. *Tertius* verſus eſt *Num.* 25. *verſu ultimo*, qui verſus in nonnullis Bibliis Hebraicis non finitur accentu *Silluk*, ſed tantum accentu *Athnach*, qui ſolet eſſe in medio verſu, & caput vigeſimum quintum incipit à medio verſu capitis præcedentis. Verba verſus ultimi ſunt, *& fuit poſt plagam*: poſt hęc incipit caput 25 his verbis, *& dixit* JEHOVA *Moſi* &c. *Quartus* verſus eſt *Deut.* 2. 8. ubi etiam tale ſpatium relinquitur: hi qua-

tuor

tuor verſus in Lege annotantur à Maſorethis. Reliqua loca ſunt, *Ioſ.* 4. 1. & *cap.* 8. 24. *Iudic.* 2. 1. & 1 *Sam.* 14. 13. & verſibus 20. & 37. Etiam *cap.* 16. 12. & *cap.* 19. 21. nec non *cap.* 23. 2. & *verſu* 11. Adhuc 2 *Sam.* 5. 2. & *verſu* 19. Etiam *cap.* 7. 4. Et *cap.* 24. 11 Præterea 1 *Reg.* 13. 20. & 2 *Reg.* 1. 17. *Ieſa.* 8. 3. *Ezech.* 3. 17. & *cap.* 44. 15. Hęc ſunt præcipua loca, in quibus ſpatium vacuum in medio verſuum Hebraicorum relinquitur: qui otium habet, poteſt hæc omnia loca in Bibliis Hebraicis inſpicere. *Vide plura apud Buxt. in clavi Maſ. cap.* 11.

VII. *Sextò*, Maſorethæ obſervarunt *octodecim* voces, quas vocant תִּקּוּן סוֹפְרִים *Ordinationem* ſive *correctionem Scribarum*: hæc loca recenſentur in principio libri *Numer.* in interiori Maſora, & *Pſal.* 106. 20. ubi etiam adferuntur; *primus* locus eſt *Geneſ.* 18. 22. Ubi *Abraham dicitur ſtetiſſe coram* JEHOVA, putant magis ad honorem Dei eſſe, ſi ſcriptum fuiſſet, *Et* JEHOVA *ſtabat coram Abrahamo.* Maſora parva annotat eſſe יח מלין תקון סופרים *octodecim voces*, quæ vocantur *Ordinatio Scribarum.* Scribę timuerunt, ne homines quidam hunc textum poſteriori modo legerent, & depravarent, ideo ordinarunt, ut omnes verſum illum legerent, ſicuti ſcriptus eſt, etiamſi textus verba aliquid gloriæ divinæ videantur detrahere. *Secundus* locus eſt *Numer.* 11. *verſ.* 15. textus ait ברעתי *malum meum* pro ברעתם *malum ipſorum*, Maſora ad hanc vocem ait, eſſe unam ex octodecim vocibus, quæ vocantur *Ordinatio Scribarum.* *Tertius & quartus* locus eſt *Numer.* 12. 12. אמו *matris ſuæ*, pro אִמֵּינוּ *matris noſtræ*, & בשרו *carnis ejus* pro בשרנו *carnis noſtræ*, Maſora notat, יח תיקון עזרא *octodecim* ſunt *correctio Ezræ.* *Quintus* eſt, 1 *Sam.* 3. 13. להם *ſibi* pro לי *mihi.* *Sextus* eſt, 2 *Sam.* 16. 12. בְּעֵינִי *oculum meum* pro בְּעָנְיִי *afflictionem meam.* *Septimus* & *octavus* eſt, 1 *Reg.* 12. 16. & 2 *Chron.* 10. 16. vel 2 *Sam.* 20. 1. in לאהליו *ante tentoria ſua* pro לאלהיו *ad Deos ſuos.* *Nonus* locus eſt *Ezech.* 8. 17. אל־אפם *ad naſum ſuum*, pro אל אפי *ad naſum meum.* Maſora ad hanc vocem notat eſſe unam ex octodecim vocibus, quæ ſunt *Ordinatio Scribarum*, *Decimus* eſt, *Hab.* 1. 12. לא נמות *non moriemur* pro לא תמות *non morieris.* *Undecimus* eſt, *Malach.* 1. 13. אותו *illud* pro אותי *me.* *Duodecimus* eſt, *Zach.* 2. 8. עינו *oculus*

lus ipſius pro עיני *oculus meus. Decimus tertius* eſt, *Ier.* 2. 11. כבודו *gloriam ſuam* pro כבודי *gloriam meam. Decimus quartus* eſt, *Hoſ.* 4. 7. כבודם *gloriam ipſorum* pro כבודי *gloriam meam. Decimus quintus* eſt, *Pſal.* 106. 20. ubi etiam eſt כבודם, pro quo כבודי ſcribendum eſſe putant. *Decimus ſextus* eſt, *Iob* 7 20. עלי *ſuper me* pro עליך *ſuper te. Decimus ſeptimus* eſt, *Iob* 32. 3. את איוב *Iobum* pro ארת דין *Iudicium*, vel את אלהים *Deum. Decimus octavus* locus & ultimus eſt *Thren.* 3. 20. in עלי pro עליך. Hęc ſunt octodecim illa loca, quę vocantur *Correctio Scribarum : de his vide Cl. Buxtorfium in lex. Thalm. Rad.* תקן, *& Glaſſium pag.* 41.

Ex occaſione horum locorum *quæritur*: An ex hac correctione Scribarum in octodecim illis locis non ſequatur corruptio textus Hebraici? *Reſpondeo*: *Galatinus lib.* 1. *cap.* 8. conatur probare Scribas multa in S. Scriptura depravaſſe; quia additur תיקון סופרים *Correctio Scribarum* : non quidem vult eos depravaſſe textus illos malo animo, ſed propter rationes probabiles; & addit has depravationes eſſe reſtituendas ex Thalmude Judaico; quia illa loca aliter olim fuerunt lecta. Sed falſa eſt hæc Galatini aſſertio, nunquam S. Scriptura à Judęis datâ operâ corrupta fuit; obſtat enim ſpecialis Judæorum reverentia, ſive potius ſuperſtitio erga S. Scripturam: Philo Judęus ait, *quemlibet Iudæum potius centies eſſe moriturum, quam ut pateretur Legem in aliquo mutari.*

Atqui dicet aliquis *octodecim* voces vocantur *Correctio Scribarum?*

Reſpondeo. 1. Si per *Scribas* intelligantur Ezras, & viri Synagogę magnæ, tum dicendum eſt, illos S. Scripturam in *octodecim* illis locis non depravaſſe, ſed emendaſſe, & antiquam lectionem reſtituiſſe. Multi non ſine ratione putant per סופרים *Scribas* intelligi debere Ezram & viros Synagogæ magnæ; hoc probant ex *Numer.* 11. 15. ubi Maſora pro תיקון סופרים *Ordinatio Scribarum* expreſſe dicit תקון עזרא *Correctio Ezræ.*

2. Si per *Scribas* intelligantur Maſorethę poſtthalmudici, tum reſponderi poteſt, illos teſtari non quid revera factum ſit, ſed quid factum eſſe Hebræorum Rabbini tradunt.

3. Mihi veroſimile videtur per *Scribas* eſſe intelligendos ipſos

Digitized by Google

ipſos Authores librorum ſcil. Moſen & Prophetas, qui ſic ſcripſerunt, prout hodie ſcriptum eſt; ſed ſapientes Hebræorum viderunt inconvenientiam quandam in illis locis, ideoque judicarunt primos Authores propter antecedentia aliter loqui, & ſcribere debuiſſe; ſed maluiſſe ita ſcribere, prout hodie ſcriptum eſt: hoc approbat *S. Iarchi in comm. ad Gen.* 18. qui ait היה לו לכתוב *ſcribendum ipſi* (Moſi) *erat, Dominus ſtabat*, non quod aliter ſcripſerit, ſed ſcripſit, prout hodie in textu eſt: ſapientes ergo Hebræorum obſervarunt honorem Dei, ſive cohærentiam textus aliter quidem requirere, ſed quia Scribæ, hoc eſt, Authores librorum ita ſcripſerunt, ideo talis lectio eſt retinenda, & propterea ſapientes dixerunt, *Scribarum eſt ordinatio*, ſive ipſi Authores ita ordinarunt. In hanc ſententiam etiam inclinat *Buxt. apud Glaſſium pag.* 57.

VIII. *Septimò*, Maſorethæ etiam obſervarunt quinque voces, quæ vocantur עִטּוּר סוֹפְרִים *Ablatio Scribarum.* Hæc nota reſpicit literam *Vau*, quæ quinque vocibus in initio ab imperitis fuit addita; ſed Maſorethæ notarunt illud *Vau* eſſe abjiciendum, quia ipſi librorum Authores illud *Vau* non addiderunt. *Primus* locus eſt *Gen.* 18. 5. in voce אחר *poſtea*, imperiti addiderunt *Vau*, & legerunt ואחר *& poſtea*, quia ſenſus videtur *Vau* requirere. Maſora parva ad hanc vocem annotat ה׳ מלין עיטור סופרים *eſſe quinque voces*, quæ vocantur *ablatio Scribarum*. *Secundus* eſt *Geneſ.* 24. 55. in eadem voce. *Tertius* eſt *Num.* 12. 14. in voce ואחר, Maſorethæ rejecerunt hoc *Vau*, ſed in noſtris exemplaribus eſt expreſſum: *Buxtorfius in Rad.* עטר miratur, quare authores editionis non abſtulerint hoc *Vau* juxta Maſoram. *Quartus* locus eſt *Pſal.* 68. 26. ubi iterum eſt אחר pro ואחר. *Quintus* locus & ultimus eſt *Pſal.* 36. 7. in voce משפטך *Iudicia tua* pro ומשפטך, Maſora magna notat, *eſſe unam ex quatuor vocibus in S. Scriptura*, quæ vocantur *Ablatio Scribarum*; ſed ibi unus locus eſt omiſſus.

Hic oritur *quæſtio*: quinam hic intelligantur per *Scribas? Reſpondeo*: Ipſi Authores librorum, qui *Vau* illis quinque, ſive quatuor vocibus non addiderunt: Sed viri Synagogæ magnæ annotarunt has voces, quia videbant imperitos facile additu-

ros eſſe, vel modo addidiſſe *Vau*, quod tamen ab ipſis Authoribus non erat additum. Hujus notæ ſcil. *ablationis Scribarum* fit mentio in Thalmude tractatu *Nedarim fol.* 37. ergo perantiqua eſt, & antiquitate ſua Maſorethas Tyberienſes ſuperat. Ex hâc curioſa Maſoretharum diligentia circa hæc ſeptem ſuperiora apparet, quàm falſa ſit quorundam aſſertio ſtatuentium S. Scripturam per Judæorum malitiam eſſe corruptam. Jam *octavo* & ultimo agendum eſſet de notis marginalibus, quę vulgo *Keri & Cetib* vocantur; nam circa eaſdem etiam verſatur Maſora: ſed quia hæc materia nimis prolixa eſt, ideo eandem in duabus diſſertationibus ſequentibus tractabimus.

DISSERTATIO
VIGESIMA TERTIA,
QUÆ EST
DE MASORA
PARS SECUNDA,
Quæ agit de notis marginalibus, *quæ vulgo vocantur,*
KERI & KETIB.

Resp. PETRO TIELENIO Neomago-Gelro.

Ad diem 27. *Iunii* 1655.

SECTIO I.

SUperiori diſſertatione diximus Maſoram præcipue circa octo diverſas res verſari, ſcil. circa Conſonas, Vocales, Accentus, circa integras Voces, circa Verſus Biblicos, circa Ordinationem Scribarum, circa Abla-

Ablationem Scribarum, & denique circa Notas Marginales vulgò vocatas קְרִי וּכְתִיב *Keri* & *Ketib*: de ſeptem præcedentibus jam ſtatim egimus, jam hâc diſſertatione, ut & ſequenti diſſeremus de Notis marginalibus. Hæc materia valde difficilis eſt, & propterea multos tum Judæos, tum etiam Chriſtianos vehementer vexavit. Nos quibuſdam quæſtionibus totam hanc materiam, quantum fieri poteſt, dilucide proponemus, & eandem variis exemplis illuſtrabimus. Ante omnia Etymologia vocum *Keri & Ketib* inſpicienda venit.

Primò quæritur de Etymologia: Unde hæ voces קרי וכתיב deriventur, & quid ſignificent? *Reſpondeo*: קְרִי ſignificat *Lectum*, eſtque Participium Præteritum in Conjugatione Chaldaica *Pehal* ſive *Kal*, hebraicè dicendum eſſet קָרוּא à קָרָא *vocavit*, *legit*. In margine brevitatis cauſa ſcribitur ſolummodo litera ק *koph* virgulâ transverſâ notata: Maſorethæ per hanc literam indicant vocem ita, prout in margine ſcribitur, eſſe legendam, non vero prout in textu ſcripta eſt. Ejus vox oppoſita eſt כְּתִיב *Ketib* ſive hebraicè כָּתוּב & ſignificat *Scriptum*, eſtque in eadem Conjugatione, & in eodem tempore, denotatque ex ſententia Judæorum, & multorum Chriſtianorum vocem in textu ſcriptam (quæ communiter circello notatur) per vocem in margine notatam eſſe emendandam, & legendam. In multis Bibliis Hebraicis omne Keri in margine non annotatur, ſed tantummodo circulus vocibus in textu adſcribitur, qui circulus denotat in margine notam marginalem eſſe annotandam.

Secundo quæritur: Quinam ſint Authores notarum marginalium vulgo vocatarum *Keri & Ketib*? *Reſpondeo*: Hoc in loco non inveſtigabimus Authores totius Maſoræ, ſed tantummodo videbimus (quia multum hac in re ſitum eſt) quinam ſint Authores harum notarum marginalium. Tres ſunt ſententiæ de antiquitate harum notarum marginalium.

Prima ſententia eſt Thalmudiſtarum ſtatuentium notas has marginales eſſe הלכה למשה מסיני *traditionem Moſis e monte Sinai*, hoc eſt, eſſe à Moſe, & ab Authoribus ſingulorum librorum: verum enim vero Authores, qui hanc ſententiam defendunt,

Digitized by Google

nolunt omnes omnium & ſingulorum librorum notas marginales eſſe à Deo Moſi traditas, vel ab ipſo Moſe aliis doctoribus poſterioribus: ſed volunt hanc conſuetudinem aliter quaſdam voces ſcribendi in textu, & legendi in margine primùm à Moſe eſſe profectam, illumque hunc modum docendi, accepiſſe in monte Sinai, & Senioribus ſuis tradidiſſe, atque hanc conſuetudinem poſtea cæteros librorum ſcriptores eſſe ſequutos: ex. gr. Moſes fuiſſet author notarum marginalium, quę inveniuntur in Pentateucho, cæterique authores fuiſſent inventores notarum, quę in libris ſuis inveniuntur. Sed hæc ſententia nullam ſpeciem veritatis habet, ideoque ſicco, quod ajunt, pede eam præterimus.

Secunda ſententia de antiquitate notarum marginalium eſt multo veriſimilior: hæc ſtatuit notas marginales eſſe inventas ab Ezra & viris Synagogæ magnę, qui ſexcentis fere annis ante nativitatem Chriſti vixerunt: hanc ſententiam defendunt plerique Judæi, & quamplurimi ex Chriſtianis: & illi omnes, qui hanc, ut & primam propugnant ſententiam, ſtatuunt has notas marginales habere authoritatem divinam, & non humanam.

Patroni *Tertiæ* ſententiæ arbitrantur omnes has notas eſſe inventas à Maſorethis Tyberienſibus, qui ſexto fere ſæculo poſt Chriſtum vixerunt: inter hos patronos præcipuus eſt Cl. Capellus, qui etiam defendit, has notas habere tantum authoritatem humanam, & eſſe tanquam correctiones, quæ ex mero & ſolo judicio & arbitrio Maſoretharum ſunt natæ.

Nos nullam ex his tribus ſententiis putamus ſeparatè & abſtractè eſſe veram. *Primo*, omnes notę marginales non poſſunt eſſe à Tyberienſibus propter has ſequentes rationes.

1. Quia multarum notarum marginalium ſit mentio in Thalmude: ex. gr. in Talmude Hieroſolymitano, tractatu Sanhedrin, & in Babylonico tract. Joma expreſſè dicitur, quod verbum אִכָּבֵד *Hagg.* 1. 8. ſit in textu ſcriptum ſine *He*, cum legendum ſit ex ſententia Judęorum per *He*. Et in codice Megilla *cap.* 3. vox עפלים numeratur inter eas, quæ hone-

ſtatis

ſtatis cauſa mutatæ ſunt; Atqui doctores Tyberienſes vixerunt poſt confectum Thalmud; ergo omnes *notæ* non ſunt à Tyberienſibus.

2. Maſora ubique enumerat *Keri* & *Ketib*, & maxima pars Maſoræ eſt conſcripta ab Ezra, ut poſtea clarè probabimus, & non demum à Maſorethis Tyberienſibus; ergo Maſorethę Tiberienſes non ſunt Authores omnium *Keri* & *Ketib*.

3. Paraphraſtæ Chaldæi, qui circa tempora Chriſti vixerunt, ferè ſemper vocem *lectam* ſive marginalem tranſtulerunt in ſuis Paraphraſibus Chaldaicis, aliquando tamen vocem *ſcriptam* retinuerunt: ergo *Keri* fuit notum ante Tiberienſes, & per conſequens, omnes notæ marginales non ſunt à Maſorethis Tyberienſibus.

4. Accedit univerſalis conſenſus omnium Judæorum ſtatuentium has notas marginales eſſe ab Eſdra: nullus ex Judæis eſt, qui defendit notas *Keri* & *Ketib* eſſe à Tiberienſibus.

Secundo, omnes notæ marginales non ſunt inventę ab Ezra propter has rationes.

1. Quia nullo modo videtur veroſimile Ezram Prophetam, & viros Synagogæ magnæ, inter quos multi Prophetæ fuerunt, tales nugas excogitaſſe, mutando voces prolatu obſcenas inhoneſtiores. Quis credere poſſet viros illos ſapientes pro חריאיהם *ſtercora ſua Ieſ.* 36. 12. ſcripſiſſe צואתם *ejecta ſua*: & pro מחראות *latrinis* 2 *Reg.* 10. 27 ſubſtituiſſe מוצאות *exortus*? Si enim Spiritus S. ipſe illas voces ſcripſerit, & viris ſanctis eaſdem dictaverit, ac per conſequens nullo modo judicarit voces illas eſſe obſcœnas, quo minus in S. Scriptura ſcriberentur; quare igitur erunt prolatu obſcœnæ? An veroſimile eſt Spiritum S. dictaſſe & ſcripſiſſe in S. Scriptura quaſdam voces, quas coram honeſtis auribus proferre indecorum fuit.

2. Non eſt veroſimile Ezram, multoſque Prophetas ſcil. Nehemiam, Haggæum, Zachariam, Malachiam, viros Synagogę magnæ, dubios hæſiſſe, quid in variâ lectione, ortâ in nonnullis locis, uti jam videtur, ex diſcrepantiâ codicum, ſtatuendum eſſet: nam illi operâ Spiritus S. quo ducebantur, illas

illas varias lectiones tollere, & ſecundum mentem Dei corrigere potuiſſent, adeo ut lectores non manſiſſent dubii & penduli in hac lectionum varietate.

3. In libro ab ipſo Ezra compoſito quædam notæ *Keri* annotantur, quę non poſſunt eſſe ab Ezra: an enim Ezras ita propriam mentem ignoraſſet, ut neſciviſſet, utram lectionem eligere debuiſſet? Hinc ergo ſequitur omnes notas marginales non eſſe ab Ezra, & viris Synagogæ magnę.

Tertio, omne *Keri* & *Ketib* etiam non eſt à Moſe, quia Moſis tempore libri Prophetici & Hagiographi, in quibus maxima pars harum notarum annotatur, nondum erant conſcripti. Verum quidem eſt, quod Authores, qui defendunt notas marginales eſſe *traditionem Moſis è monte Sinai*, non ſtatuant omnes notas totius Veteris Teſt. eſſe à ſolo Moſe: ſed hoc volunt pleraſque notas marginales in ſingulis libris eſſe à ſingulis Authoribus librorum. Verum hæc ſententia eſt abſurda: nam nota marginalis aliquando reſpectu ſenſus eſt contraria voci in textu occurrenti; atqui hęc contrarietas nullo modo videtur eſſe ab ipſis Authoribus librorum.

His ſententiis rejectis ſtatuimus notas marginalet *Keri* partim eſſe ab Ezra, partim etiam à Maſorethis Tyberienſibus, qui poſt confectum Talmud vixerunt. 1. Ezras annotavit multas varias lectiones, quæ ſunt ut parvæ expoſitiones, ne lectores voces dubias contra intentionem Spiritus S. explicarent: ex. gr. *Geneſ.* 30. 11. occurrit vox בגד proprie ſignificans *prævaricatus eſt*; ſed nota marginalis monet vocem illam eſſe compoſitam, & per duas voces ſcil. per בא גד *venit turma* eſſe explicandam. Sic etiam multas voces anomalas annotaſſe videtur, & quidem eum in finem, ne aliquis corrigere ſecundum analogiam præſumeret. Poſtea in ſpecie plura adferemus, in quibus Ezras videtur fuiſſe verſatus.

2. Non tantum Propheta Ezras eſt author notarum marginalium; ſed etiam Maſorethæ poſteriores ſcil. Tyberienſes, & procul dubio etiam alii, qui ante ipſorum tempora vixerunt, ſunt harum notarum Authores: nam non eſt veroſimile Ezram illas voces obſcœnas, uti ſtatim diximus, in

voces

voces honeſtiores mutaſſe. Deinde Maſorethæ Tyberienſes non ſunt omnium notarum Authores, uti jam jam probavimus; ergo illi ſimul earum notarum Authores eſſe videntur: nam Maſorethæ poſteriores videntur notas ab Ezra inventas retinuiſſe, & alias de novo addidiſſe: procul dubio etiam nonnullas notas annotarunt, quæ natæ ſunt ex diverſitate codicum; non enim auſi fuerunt quicquam in textu mutare, ideoque unam lectionem in margine, alteram vero in textu ſcripſiſſe videntur.

Tertio quæritur. Quot ſint ſpecies variarum lectionum? *Reſpondeo*: In genere notę marginales verſantur vel circa integras voces, vel tantummodo circa literas, & quidem variis modis. Elias Levita enumerat ſeptem ſpecies τȣ̃ *Keri* & *Ketib* circa literas & voces.

Prima ſpecies continet literas, quæ leguntur & non ſcribuntur, & vice verſa, quæ ſcribuntur & non leguntur, & hęc ſpecies habet præcipue locum in literis אהוי *Ehevi*. Hæc ſpecies τȣ̃ *Keri* duplex eſt: nam. 1. Oſtendit literas quaſdam eſſe omiſſas, quæ ad perfectionem vocis requiruntur: ex. gr. 2 *Sam.* 21. 12. occurrit verbum תְּלוּם *ſuſpenderant eos*, *Keri* in margine addit *Aleph*, & legit תלאום: ſic ibidem שָׁם *ibi*, *Keri* legit שמה cum *He* in fine.

2. E contra quædam literæ ſcribuntur in textu, quæ ex ſententia Judæorum non leguntur: ex. gr. 2 *Reg.* 7. 12. in textu ſcribitur בְּהַשָּׂדֶה *in agro*, *Keri* legit בשדה *ſine He*; hic ergo litera ſcribitur, quæ ſecundum *Keri* non legitur: ſic etiam *Pſal.* 38. 21 וְרוֹדְפַי *perſequi me*; hæc litera *Vau* per *Keri* non eſt legenda. Quamplurima ſimilia exempla poſſent in medium proferri, ſed diligens lector ipſe illa inveniens ad hanc ſpeciem eadem referre poteſt.

Hæc eadem ſpecies etiam locum habet in aliis literis præter *Ehevi*; ſed rarius; exemplum occurrit. 2 *Sam.* 10. 9. In textu ſcribitur בְּיִשְׂרָאֵל, *Keri* in margine legit ישראל ſine *Beth*, & ſic deinceps. *Amama in Antibarb. Biblico pag.* 466. *edit. poſtr. ex Erpenio* numerum literarum deficientium & abundantium in Veteri Teſt. profert: ait ibidem literam א *Aleph* quinquies de-

ficere, ex. gr. *Num.* 11.11. occurrit מָצָתִי pro מָצָאתִי cum Aleph.

ה *He* in 44 locis, ut מֶּלֶךְ pro המלך.

ו *Vau* in 30 locis, ut אָמְרָ pro אמרו.

י *Iod* in innumeris fere locis, ut עֲבוֹר pro יעבור.

Non tantum hæ literæ quieſcentes deficiunt, ſed etiam nonnullæ mobiles aliquando quieſcunt: ſic literæ בדת ſemel deficiunt, literæ חבל bis, & litera נ ter deficit in Veteri Teſt. Lector ipſe exempla in margine inquirat, ubi hæ literæ deficiunt.

E contra literæ quieſcentes, & nonnullæ mobiles aliquando abundant: ex. gr. א *Aleph* in media voce redundat in 45. locis, ut נָאִין.

ה *He* in initio, medio, & fine in 33. locis: ut חֲנִית.

ו *Vau* in 95 locis abundat, ut וַיֹּאמְרוּ.

י *Iod* in 147 locis, ut דְּבָרֶיךָ.

Literæ לש tantum ſemel abundant, כמת bis, נ ter, ב quater & literæ ע quinquies abundant.

Hę varietates literarum quieſcentium & mobilium ad hanc primam ſpeciem debent referri.

Secunda ſpecies eſt, quando una litera ſcribitur, ſed alia legitur, & hęc ſpecies pręcipue etiam locum habet in literis אהוי. *Ehevi* quieſcentibus, ſed valet etiam ſæpiſſime in aliis literis mobilibus: dabo quædem exempla, ex quibus etiam hæc ſpecies innoteſcet. Sic *Deut.* 21. 7. occurrit verbum שָׁפְכָה *effuderunt*, *Keri* legit שפכו per *Vau*. Similiter Maſorethæ obſervarunt לא *non* in *quindecim* locis ſcribi, pro quo legendum eſt לו *ipſi*. Ita etiam 1 *Reg.* 12. 33. מִלְּבַד pro מלבו *ex corde ejus*, *Daleth* ſcribitur pro *Vau*: ita explicant hanc vocem Targum, Verſio LXX Interpretum, & Verſio vulgata. *Eccleſ.* 12. 6. occurrit *Cheth* pro *Thau*, in textu ſcribitur יִרָחֵק *procul amoveatur*, *Keri* in margine legit ירתק *concatenetur* per *Thau*, & Maſora magna ad hanc vocem annotat inveniri in Bibliis undecim voces, quæ leguntur per Thau, quæ tamen in textu per Thau non ſcribuntur. Idem Erpenius catalogum in Grammatica ſua expreſſit, in quo oſtendit, quænam literæ in Veteri Teſt. inter ſe permutentur, & quoties; ex. gr.

ב pro

ב pro	ד	ſemel.
	מ	ſexies.
	כ	undecies.
	פ	ſemel.
	ת	ſemel.
ג pro	ז	bis.
ד pro	ר	bis.
	ו	ſemel.
ה pro	כ	bis.
	נ	ſemel.
	ת	bis.
ו pro	ד	ſemel.
ח pro	ע	ſemel.
	ת	ſemel.
י pro	נ	ſemel.

כ pro	ה	ſemel.
	ד	ſemel.
	מ	ſemel:
מ pro	נ	ſemel.
	ה	bis.
נ pro	ת	ſemel.
	מ	ſemel.
ס pro	ה	ſemel.
ע pro	א	quinquies.
	צ	ſemel.
פ pro	נ	ſemel.
	מ	ſemel.
ר pro	ד	quater.
ש pro	ט	ſemel.
ת pro	ד	ſemel.
	ה	bis.

Hæc mutatio literarum ad ſecundam ſpeciem referri debet; nam hìc una litera ſcribitur pro alia, prout in hoc catalogo videri poteſt.

Tertia ſpecies continet literas, quę per Metatheſin tranſponuntur: tales *ſexaginta dua* dictiones inveniuntur, in quibus literæ radicales, vel ſerviles ita tranſponuntur: ex. gr. *Ezech.* 42. 17. חֲמֵשׁ אַמּוֹת pro חמש מאות *quingentis*, litera *Mem* in voce אמות ſcribitur ſecundo loco, cum debeat ſcribi primo loco, *Keri* in margine legit מאות. Ita *Eſdr*. 4. 4. וּמְבַלְּהִים *& turbabant*, *Keri* ſcriptum in margine legit ומבהלים per tranſpoſitionem literæ *Lamed* & *He*. Eadem hæc ſpecies etiam locum habet in literis ſervilibus: ut *Iudic*. 16. 26. In textu ſcribitur והימשני *& fac ut pulpem*, ſed juxta *Keri* eſt legendum per tanſpoſitionem literæ *Iod*, ſcil. והמישני, & ſic deinceps. Si quis plura exempla hujus tertiæ ſpeciei videre deſiderat, adeat ipſa Biblia Hebraica, in quibus multas ex ſexaginta duabus dictionibus, Metatheſin literarum admittentibus, annotatas videbit.

Quarta ſpecies eſt tantum de *tribus* dictionibus copulatis,

quarum primæ dictiones aſſumunt *He* demonſtrativum à dictione ſequenti, quod *He* cum ſequenti voce juxta Maſorethas eſt legendum: exemplum eſt 2 *Sam*.5.2. הָיִיתָה מּוֹצִיא, *Keri* legit הָיִית הַמּוֹצִיא, ubi *He* vocis præcedentis rejicitur ad vocem ſequentem. Reliqua loca inveniuntur *Eſai*.42.9. & *Iob*.38.11. Hæc tamen in omnibus Bibliis ita præciſè non obſervantur.

Quinta ſpecies continet integras voces, quæ ſcribuntur, ſed juxta Maſoram non leguntur; & è contra continet voces, quę leguntur, ſed non ſcribuntur. Hæc ſpecies igitur duplex eſt.

1. Continet voces, quæ ſcribuntur & non leguntur, quæ ideo etiam in textu Hebræo deſtituuntur vocalibus, & ſunt *decem* numero, quarum quædam inveniuntur in locis ſequentibus: 2. *Sam*. 15. 2. in textu ſcribitur אם ſine vocalibus, Maſora in margine ſcribit כתיב ולא קרי, hoc eſt, vox illa *ſcribitur* quidem, *ſed non legitur*, & 2 *Sam*. 13. 33. & *Ierem*. 39. 13. etiam occurrit vox אם, ad quam vocem idem adſcribitur. *Ierem*. 51. 3. occurrit verbum ידרך *tendat*, hoc verbum caret punctis, ideoque ſecundum Maſoram judicatur eſſe ſuperfluum, & non legendum, & propterea Maſora in margine ait, *ſcribitur*, *ſed non legitur*.

2. Hæc ſpecies etiam eſt reciproca, hoc eſt, continet voces, quę in textu non ſcribuntur, quę tamen leguntur, ſuntque etiam numero *decem*, quę recenſentur in veſtibulo Deuteronomii. In textu tantum ſcribuntur vocales ſubintellectis conſonantibus, quæ in margine ſcribuntur. Sic *Iudic*.20.13. in textu ſcribuntur ְ ֵ, *Scheva* & *Tzere*, in margine vero ſcribuntur hæ conſonę בני *filii*, Maſora addit קרי ולא כתיב, *legitur, ſed non ſcribitur*: ſic etiam *Ruth* 3. 5. & *verſu* 17. ubi in textu habentur vocales *Tzere* & *Patach*, in margine vero habentur conſonantes אלי *ad me*. Reliqua loca, in quibus tantum ſcribuntur vocales, omiſſis conſonantibus, inveniuntur 2 *Sam*. 8. 3. in voce פְּרָת: 2 *Sam*. 16. 23. in אִישׁ, in textu tantummodo ſcribitur *Chirek*, ſed in margine ſcribitur איש cum his adjectis vocibus קרי ולא כתיב *legitur & non ſcribitur*: 2 *Sam*. 18. 20. in textu eſt *Tzere*, quod legitur per בֵּן. 2 *Reg*. 19. 81. צְבָאוֹת. Et eodem capite verſu ult. in textu ſunt duo *Kametz*, quæ in margine denotant

tant בניו *filios ejus. Ierem.* 31. 38. *Kametz* & *Chirik* ſignificant באים *veniunt*: & *Ierem.* 50. 29. eſt *Kametz* denotans לָהּ *ei.* Hæc decem loca ſunt ſuperioribus contraria, & pertinent ad hanc quintam ſpeciem.

Sexta ſpecies continet voces, quę conjunctim tanquam una ſcribuntur, ſed diviſim tanquam duæ leguntur: & è contra, hæc ſpecies etiam continet voces, quæ diviſim ut duæ in textu ſcribuntur, ſed conjunctim ut una leguntur: hæc igitur ſpecies iterum duplex eſt. 1. Comprehendit voces in textu conjunctas, quæ per notam marginalem in duas dividendæ ſunt, ſuntque numero *quindecim*, ut *Geneſ.* 30. 11. occurrit verbum compoſitum בָּגָד, quod ſecundum *Keri* in duas voces ſcil. in בָּא גָד *venit turma* eſt dividendum: hanc vocem Cl. Capellus *in Critica ſua pag.* 77. aliter punctari poſſe ait, ſcil. per בְּגָד *in turma*: ſed hanc nimiam audaciam in mutandis punctis rejicimus. Reliqua loca, in quibus voces conjunctæ pro diviſis in textu habentur, inveniuntur *Exod.* 4. 2. ubi legitur מַזֶּה pro מַה זֶּה. *Ieſ.* 3. 15. מלכם pro מה לכם. *Ezech.* 8. 6. מֵהֶם pro מה הם. *Ier.* 6. 30 legitur in textu כאשתם pro כאש תם. *Ierem.* 18. 3. הנהו pro הנה הוא. *Pſal.* 10. 10. הלכאים pro חל כאים. *Pſal.* 55. 16. ישימות pro ישי מות & ſic deinceps. Vide reliqua loca *in Anticrit. Cl. Buxt. pag.* 479. *& in Maſora magna ad* 1 *Paral.* 27. 12. ubi ad vocem לבנימיני Maſora expreſſe ait, eſſe unam ex quindecim vocibus, quæ ſcribuntur ut una, & leguntur ut duæ. Hæ omnes quindecim voces ita conjunctim quidem in hodiernis Bibliis non ſcribuntur, etiamſi ſecundum Maſoram omnes ita ſcribendæ eſſent.

2. Etiam hæc ſpecies eſt reciproca, hoc eſt, continet voces, quæ diviſim ut duæ in textu ſcribuntur, ſed conjunctim ut una leguntur: Maſora magna 2 *Paral.* 34. 6. ad vocem בְּחַר בָּתֵּיהֶם ait *octo* tales voces inveniri, quæ ſcribuntur ut duæ voces, ſed leguntur ut una: ipſa Maſora parva etiam notat hanc vocem conjunctim eſſe legendam. Sic 1 *Sam.* 9. 1. in textu vox בֶּן־יָמִין diviſim ſcribitur, quæ ſecundum *Keri* conjunctim legi debet, ſcil. מבנימין. Reliqua loca inveniuntur in Maſora magna ſuperius allegata.

Septima & ultima Species *Keri & Ketib* continet voces, quę prolatu videntur eſſe obſcœnæ, pro quibus Maſorethæ nonnulli alias prolatu honeſtiores & caſtiores in margine ſubſtituerunt, ſecundum Rabbinorum regulam, *quæ in Bibliis ſcripta ſunt* לִגְנַאי *per vituperium, ea leguntur* לְשֶׁבַח *ad laudem.* Tales voces obſcœnæ annotantur *decem*: loca ſunt ſequentia: *Deut.* 28. 30. pro יִשְׁגָלֶנָּה *vitiabit eam*, naſutiores ſive ſuperſtitioſiores Judæi juſſerunt legi *cubabit cum ea*, ne aures Lectorum vel Auditorum offenderentur, quia verbum שָׁגַל *coire* jam ſignificat propriiſſimè actum venereum: fortaſſe olim temporibus Prophetarum hæ voces prolatu non fuerunt obſcœnæ, quæ poſtea tractu temporis factæ ſunt obſcœnæ: ſic vox שֵׁגַל, denotans *conjugem* & quidem *Auguſtam*, eſt vox etiamnum honeſta: ita fortaſſe verbum שָׁגַל inde deductum, jam ipſum actum venereum ſignificans, olim temporibus Prophetarum fuit prolatu honeſtum, Ut ut ſit, Judęi poſtea ex religione quâdam, ſive potius ex ſuperſtitione voces illas obſcœnas in voces honeſtiores tranſmutarunt. Idem illud verbum שגל in Fœm. Gen. etiam occurrit *Ieſ.* 13. 16. & *Zach.* 14. 2. pro quo ſubſtitui volunt תשכבנה, ſic etiam *Ier.* 3. 2. In his ſequentibus textibus, ſcil. *Deut.* 28. 27. & 1 *Sam.* 5. *verſ.* 6. 9. 12. etiam 1 *Sam.* 6. 4. & *verſu* 5. pro עפלים ſubſtituunt טחרים, quia עפלים ſignificat ipſum *anum*, hebraicè ſic vocatum ab eminentia clunium, intra quas veluti concluſus eſt, & latet; hanc vocem tanquam minus puram & honeſtam eſſe putarunt, ideo טחרים tanquam vocem honeſtiorem ſubſtituerunt. Reliqua loca, in quibus voces prolatu obſcœnæ occurrunt, inveniuntur 2 *Reg.* 18. 27. & *Ieſ.* 36. 12. 2 *Reg.* 6. 25. 2 *Reg.* 10. 27. Denique 2 *Reg.* 18. 27. & *Ieſ.* 36. 12. Hæc ſunt *decem* loca, in quibus voces honeſtiores loco vocum obſcœnarum ſunt ſubſtitutæ: vide de his uberius *Cl. Capellum in Criticâ ſuâ lib.* 3. *cap.* 6. Et *Cl. Hotting. in Theſ. ſuo Philol. pag.* 423. Ad has ſeptem ſupradictas ſpecies omnes notæ marginales, paſſim in Bibliis Hebraicis occurrentes, referri debent; ſed quas ex his ſeptem compoſuerint Ezras, vel Maſorethæ Tyberienſes, aliique, difficile eſt determinare: ſtatim in cauſas motivas harum notarum

inveſtigantes, in particulari oſtendemus, quarum notarum vel Ezras, vel Tyberienſes, aliive, Authores eſſe potuerunt.

Quartò quæritur: Quænam ſint cauſæ, ob quas hæ notæ marginales ſunt excogitatæ? *Reſpondeo*: Cauſæ illæ ſunt variæ.

Prima cauſa fuit *ſtudium* conſervandi veram & genuinam textus Hebraici lectionem in illis vocibus, quæ contra communes regulas ſcribuntur: ex. gr. *Geneſ.* 14. 8. occurrit in textu צביים cum *Iod* poſt *Beth*, quum debeat ſecundum analogiam ſcribi cum *Vau*, ideo *Keri* in margine notat vocem illam, etiamſi ſcripta ſit cum *Iod*, eſſe ita pronuntiandam, ac ſi in textu ſcriberetur *Vau* tum *Cholem*: hanc notam marginalem propterea obſervarunt, ne aliquis textum S: mutare præſumeret, ſubſtituendo *Vau* in locum *Iod*. Hæ notæ, quæ inſerviunt ad veram lectionem conſervandam, ſunt præcipue excogitatę propter libros Biblicos non punctatos, quibus Judæi ſæpiſſimè utebantur, ex. gr. 2 *Sam.* 1. 12. invenitur בגדו *veſtes ejus* ſine *Iod* ante *Vau*, quod *Iod* regulariter in plurali requiritur: qui vocem hanc punctis privatam videt, prima fronte explicaret ſecundum communem regulam per ſingularem numerum *veſtem ejus*, ſed *Keri* notavit vocem illam eſſe legendam & explicandam per pluralem numerum, ſubintellecto *Iod* ante *Vau*. Hæ notæ, propter hanc cauſam excogitatę, poſſunt eſſe partim ab Ezra, & Viris Synagogę magnę; partim etiam à Tyberienſibus, aliiſque doctoribus, qui voluerunt textum Hebræum integrum conſervare: nam ſi Ezras, aliique has notas, conſervantes veram & genuinam ſcriptionem textus Hebraici, non obſervaſſent, procul dubio aliqui extitiſſent, qui ex religione quadam nonnullas voces, ſemel aut bis vel etiam ſæpius valde irregulariter in textu Hebræo ſcriptas, eaſdem ſecundum analogiam aliarum vocum ſcripſiſſent & punctaſſent: ſed contra hanc difficultatem illi ſupradicti doctores remedium excogitarunt, ſcil. annotando tales voces irregulares, & quaſi dicendo, vox illa, quæ in textu irregulariter ſcripta eſt, ita eſt retinenda in textu: nam ipſi Sacri Scriptores ita voces illas exara-

exararunt: ſed illa vox ſecundum mentem Spiritus S. paulo aliter eſt explicanda, quàm externa ſcriptio præ ſe fert: ex gr. *Geneſ.* 24. 14. occurrit vox הַנַּעֲרָ *puella* ſine *He* in fine, cum aliàs ſecundum regulas Fœmininorum recipere deberet *He*: in ſolo Pentateucho Moſis hæc vox 21 vicibus invenitur ſcripta ſine *He*. Doctores, qui voluerunt genuinam ſcriptionem & verum ſenſum S. Scripturæ conſervare, annotarunt in margine illas voces הנער eſſe pro הנערה, & propterea illud Kametz in fine ſub *Reſch* eſſe ſcribendum & legendum.

Secunda cauſa, ob quam nonnullæ notæ marginales *Keri* fuerunt excogitatæ, eſt *parva expoſitio* vocum dubiarum, quas Lectores facillimè contra mentem S. Scriptorum explicarent: Ezras igitur, vel fortaſſe nonnulli antiqui Maſorethę circa ſenſum S. Scripturæ optimè verſati, ad voces illas dubias *parvæ expoſitionis* ergo nonnullas notas marginales, explicantes verum ſenſum à Spiritu S. intentum, adjecerunt, & quidem propterea, ne aliquis ex inſcitia voces illas quoad ſenſum dubias contra mentem Spiritus S. explicaret. Exemplo res fiet clarior: *Geneſ.* 30. 11. invenitur verbum בָּגָד ſatis ſine notâ marginali dubium: nonnulli poſſent hoc verbum conſiderare ut verbum ſimplex, & ſic etiam explicare, & tum ſignificaret *prævaricatus eſt*: ſed ne Lectores hic ita impingerent, ideo nota marginalis docuit verbum בגד non eſſe verbum ſimplex, ſed compoſitum ex בא גד, & per conſequens hoc verbum per duas voces eſſe explicandum, ſcil. per *venit turma*. Hę & ſimiles notæ, conſervantes verum ſenſum S. Scripturæ, poſſunt eſſe à Propheta Ezra, vel etiam ab aliis piis Judæorum Criticis.

Tertia cauſa quarundam notarum marginalium eſt ſuperſtitioſa *verecundia* & *honeſtas*: nam quidam antiqui Judæi magis ſuperſtitioſi, quàm religioſi *Verecundiæ & honeſtatis* cauſâ decem illas voces prolatu quodammodo, ut putant, obſcœnas, ſupra ad ſpeciem ſeptimam allegatas, in alias voces honeſtioſtiores mutarunt: has honeſtiores margini adſcripſerunt, & loco obſcœnarum eaſdem etiam pronuntiandas eſſe voluerunt. Hæ voces honeſtiores nullo modo videntur eſſe adſcriptæ ab Ezra & Viris Synagogę magnę: ſed procul dubio

ſunt

ſunt additæ à quibuſdam curioſis & ſuperſtitioſis Judęis, qui, ne honeſtis auribus offendiculo eſſent, illas voces ita mutarunt.

Quarta cauſa nonnullarum notarum marginalium fuit *diſcrepantia codicum*: nam nullum eſt dubium, quin Maſorethæ Tyberienſes, aliique nonnullas notas collegerint ex *diſcrepantia variorum codicum*, in uno codice ſic, in alio vero aliter ſcriptum eſſe invenerunt, & quia hæſitabant, utram lectionem eligerent, ideo utramque retinuerunt, unam in textu, alteram vero in margine annotantes. Hæc cauſa non habuit locum in Ezra, quia ille, utpote infallibili Spiritu Prophetico prædītus, potuiſſet alterutro modo determinaſſe, ſed hæc cauſa habuit tantummodo locum in aliis Judæis, qui tali Spiritu non ducebantur, quique propterea penduli fuerunt utram lectionem eligerent. Ego puto Maſorethas, colligentes veram ſcriptionem textus Hebraici ex variis codicibus, eam lectionem, quam in pluribus codicibus invenerunt, quamque putarunt eſſe divinam, & ab ipſis S. Scriptoribus exaratam, in ipſo textu ſcripſiſſe, & quia illa lectio ſępiſſime fuit irregularis, ideo regulariter voces illas legendas & explicandas eſſe judicarunt: nam quis credere poſſet Criticos illos Judæorum, qui ſemper ita ſuperſtitioſi fuerunt circa corticem S. Scripturæ, unquam auſos fuiſſe voces nonnullas, quas judicarunt eſſe peregrinas, irregulares, & monſtroſas, atque ab ipſis S. Scriptoribus non exaratas, in textum S. injicere, rejectis vocibus regularibus, inventis ab ipſis Scriptoribus, extra textum in marginem. Non arbitror ullum cum aliqua ſpecie veritatis hoc defendere poſſe.

Quinta cauſa quarundam variarum lectionum eſt venatio *myſteriorum*, vel alterius *alicujus ſenſus*, quem etiam verba textus videntur continere: nam procul dubio quædam notæ marginales ſunt excogitatæ *myſterii* cauſa ad *ſenſum alium*, ſecundum quem ex ſententia Criticorum etiam textus explicari poteſt, eliciendum. Judæi hunc modum allegoricè textum explicandi ſemper amarunt, ideoque nonnulli putant, quod ex Bibliis, quę in Synagogis aſſervantur, puncta ejecerint,

 ut

ut textum Biblicum variis modis exponere poſſent. Exemplo res hæc illuſtranda eſt : 2 *Sam*.3. 35. occurrit in hodiernis Bibliis verbum לְהַבְרוֹת *ad cibandum.* R.David Kimchi ad illum locum ait : Rabbini noſtri b. m. dicunt ſcriptum eſſe in textu להכרות *ad exſcindendum* cum Caph , ſed legi in margine להברות cum Beth, quaſi , en duplicem ſenſum , innueretur , populum veniſſe primò להכרותו *ad exſcindendum eum* ſcil. Davidem, & poſtea ſententiam mutaſſe & veniſſe להברותו *ad eum cibandum* : ſed jam in omnibus Bibliis eſt להברות . D. Kimchi ibidem multis authoritatibus variorum Rabbinorum illam ſententiam confirmat, ſcil. olim in textu ſcriptum fuiſſe להברות , & in margine להכרות : ſed ille fatetur ſe nullibi in correcto aliquo codice ita illud verbum ſcriptum vidiſſe. Ut ut ſit, ſaltem inde videmus, quomodo antiqui Critici diverſum ſenſum per *Keri* elicere conati fuerint. Hæc cauſa variarum lectionum Ezræ adſcribi nequit.

Sexta cauſa notarum marginalium, quę à multis, ſed falſò aſſignatur, eſt *religio* & *pietas*. Multi ex legentibus Adonai & Elohim pro Jehova & Jehovi, ajunt quoſdam Rabbinos *religionis* & *pietatis* cauſa vocales antiquas & genuinas , nomini יהוה ſubſcriptas, mutaſſe in vocales אֲדֹ Adonai & Elohim : ſed credat hoc Judæus Apella, non ego. Quis Judæorum non timuiſſet ſacrilegas ſuas manus in textum ſacrum injicere ? Quis auſus fuiſſet S. Scriptores, qui ducti fuerunt ab infallibi Spiritu, hac in parte corrigere, quaſi genuina puncta vocibus illis non ſubjeciſſent. Videant præterea illi, qui ſtatuunt hęc puncta eſſe corrupta , an non quodammodo deſcendant in caſtra Pontificiorum accuſantium S. Scripturam corruptionis. Ego malo hanc ultimam cauſam omittere , & ſtatuere illas quinque ſupradictas cauſas, quas approbo, eſſe veras notarum marginalium cauſas. Falſa igitur eſt ſententia Cl: Capelli putantis notas marginales eſſe meras cenſuras , caſtigationes, & correctiones Maſoretharum Tyberienſium , natas ex ſola ſuſpicione erroris, quem codicibus ſuis ineſſe putarunt. Proxima diſſertatione reliqua, quę de *Keri* & *Ketib* dicenda reſtant, dabimus.

DIS-

Digitized by Google

DISSERTATIO
VIGESIMA QVARTA,
QUÆ EST
DE MASORA
PARS TERTIA,
ET PARS POSTERIOR DE
KERI & KETIB.

Reſp. DAVIDE LACCHER Mediob. Zeeland.

Ad diem 30. *Iunii* 1655.

SECTIO I.

EGimus ſuperiori diſſertatione de Authoribus notarum marginalium vulgo *Keri & Ketib* vocatarum, ut & de ſpeciebus, & cauſis, ob quas hæ notæ marginales ſunt excogitatæ, jam ſequuntur cæteræ queſtiones, quę circa hanc materiam moveri poſſunt.

Quintò quæritur de numero: Quot ſint notę marginales, quæ vulgò *Keri* & *Ketib* vocantur? *Reſpondeo*: Elias Levita, natione Germanus, qui ſuperiori ſæculo vixit, omne *Keri* & *Ketib* numeravit, & ait ſe inveniſſe in toto Veteri T. 848 notas marginales, ſcil: 65 in Lege, 454 in Prophetis, & 329 in Hagiographis: harum notarum ſummam duabus vocibus Hebraicis קריין וכתבן *Karjan vekatban* expreſſit: hæ voces, ſi in numerum reſolvantur, conſtituunt numerum 848. Miratur admodum Elias Livita, quod in toto Pentateucho tantum inveniantur 65 notæ marginales, inter quas ſunt una & viginti

voces נער, quæ ſcribuntur ſine *He*, & leguntur נערה cum *He*, quum in Joſua, qui mole vix æquat decimam Pentateuchi partem, occurrant 32 *keri*, & in libris Samuelis, qui vix quartam Pentateuchi partem æquant, inveniantur 133 *Keri*. Numerum variarum lectionum ab Elia inventum hodierni Doctores augent; Cl. Capellus *in Critica ſua cap.* 1. *lib.* 3. docet ſe varias editiones ut Bombergianam in folio, Plantinianam in quarto, & Biblia Regia edita Antverpiæ contuliſſe, & plures notas in nonnullis editionibus inveniſſe: ſcil. in editione Bombergiana 1171. & in Bibliis Regiis 983. ſed in Plantinianâ tantum 793 notas marginales invenit. Verum notandum eſt in hodiernis Bibliis omne *Keri* & *Ketib* non annotari, aliquando quædam exempla notarum marginalium adferuntur, omiſſis aliis exemplis, quæ circulis in Bibliis tantummodò notantur, quibus lectores monentur de adſcribendâ variâ lectione in margine. Quicquid ſit, numerus augendus eſt, attamen certus numerus ex variis editionibus non eſt hauriendus, quia authores editionum non ita accuratè attenderunt ad omnes varias lectiones; ſed hic numerus eſt eliciendus ex Maſorâ, quæ antiquitate ſuâ omnes hodiernas verſiones longè ſuperat; verum in quantum ille numerus ſit multiplicandus, non adeo facilè determinari poteſt,

Sextò quæritur: An textus ſit legendus & explicandus ſecundum *Keri* marginale; an vero ſecundum *Ketib* textuale? *Reſpondeo*: Non eſt eadem omnium Judæorum & Chriſtianorum ſententia: nos ad has tres ſequentes ſententias opiniones diverſorum Authorum referemus.

1ª. Sententia eſt Judæorum, qui ſtatuunt lectionem marginalem ſemper eſſe legendam, & vocem in textu ſcriptam ſecundum notam marginalem ut plurimum eſſe explicandam; ideoque omnes Judæi ſemper lectionem marginalem non tantum privatim, ſed etiam publicè in Synagogis, quando ſectionem legalem ex Pentateucho prælegunt, exprimunt. Verum quidem eſt, quod in libro legali, ex quo lectiones Sabbathinas prælegunt, notæ marginales non ſint deſcriptæ, attamen eaſdem facillimè, quia continuâ lectione

eas

eas memoriter didicerunt, proferunt. Quod Judæi ſemper debeant legere notam marginalem, hoc probatur ex libro rituali, qui vocatur *Schulchan Aruch parte* 1. *Num.* 141. ubi expreſſe dicitur, quod *Ketib* debeat ſcribi, & *Keri* legi, & immediatè ſubjungitur hiſtoria de quodam Lectore, qui coram magnis Rabbinis R. Iſaaco Abuhab, R. Abrahamo Valantiniano, aliiſque legit vocem ſcriptam, & non marginalen; juſſerunt ipſum repetere & legere vocem marginalem, quod quum facere recuſaret, eum de ambone ſive ſuggeſtu deturbarunt. Verum in expoſitione textuum majori libertate aliquando fuerunt uſi; nonnunquam enim Paraphraſtæ Chaldæi ipſum *Ketib* in Paraphraſi ſua Chaldaica expreſſerunt; exemplum occurrit 2 *Sam.* 22. 51. ubi in textu ſcribitur מגדיל, quod Paraphraſtes transfert per מַסְגֵּי *multiplicans*, cum *Keri* legat מגדול *turris*, quod etiam verſio noſtra Belgica imitatur.

2ª. Sententia eſt multorum Chriſtianorum, qui textum Sacrum tranſlaturi fluctuarunt & dubitarunt neſcientes utram lectionem eligerent, textualem, an vero marginalem. Inter hos dubitantes ſunt Junius & Tremellius, Piſcator, Arias Montanus, aliique quamplurimi Interpretes, qui ſæpiſſimè textum ſacrum ſecundum notam marginalem explicarunt, nonnunquam tamen ipſum textum retinuerunt, imo aliquando in reiteratâ editione ſententiam ſuam mutarunt, exprimendo in primâ editione notam marginalem, vel lectionem textualem, cum in ſecundâ pro notâ marginali lectionem textualem expreſſerint, & vice versâ. Exemplis res hæc fiet clara: Junius & Tremellius 2 *Reg.* 8. 10. in primâ editione verterunt: *Abi dic ei*, ſequentes notam marginalem לו; ſed in aliis editionibus hic expreſſerunt ipſum textum vertentes illas voces per *Abi dic*, *non vives*, retinentes לא in textu ſcriptum. *Ezra* 4. 2. in edit. primâ tranſtulerunt לו *eidem* ſacrificamus, quod eſt in margine; in poſterioribus verò edit. verterunt *non* ſacrificamus per לא *non*, quod eſt in textu. Sic etiam mutarunt ſententiam priorem in 1 *Reg.* 22. 49. In prima edit. habetur Joſaphat עשה *paravit* claſſem, prout eſt in margine: ſed in poſterioribus edit. habetur, Joſaphat עשר

decem naves, ſecundum vocem textualem. Qui plura exempla fluctuationis videre deſiderat, adeat *Antibarb. Biblicum Amamæ pag.* 472 *edit. poſter.* Piſcator etiamſi ut plurimum notam marginalem exprimat, in multis tamen locis ipſam lectionem textualem retinuit, ſcil. *Levit.* 11. 21. *Pſal.* 100. 3. 2 *Reg.* 20. 4. *Ieſ.* 9. 3. *Iob* 6. 21. Idem etiam fecerunt Arias Montanus, Authores vulgatæ editionis Latinę, & verſionis Græcæ: hi omnes nonnunquam voces quaſdam tranſtulerunt, prout in ipſo textu habentur. Nova noſtra Verſio Belgica ſępius lectionem textualem expreſſit; in nonnullis tamen locis notam marginalem elegit: exempla nonnulla videri poſſunt: *Ezech.* 42. 16. 1 *Reg.* 12. 33. 2 *Sam.* 20. 14. 2 *Sam.* 23. 13. *& verſ.* 20. 21. 2 *Sam.* 24. 16. & in quamplurimis aliis locis, quæ, quia ipſe Lector hæc loca conferre poteſt, brevitatis causâ prætereo.

3ª. Sententia eſt quorundam Theologorum, qui ſemper lectionem textualem legunt, & in Verſionibus ſuis eandem exprimunt. Nos huic tertiæ ſententiæ ſubſcribimus propter hoc argumentum: vel *Keri* marginale eſt authenticum, vel *Ketib* textuale; ſi *Keri* ſit authenticum, ergo illud ſemper eſt legendum, & transferendum; ſed plerique Interpretes ſæpiſſime quidem, aſt non ſemper textum ſecundum *Keri* expoſuerunt, quod facere neceſſario debuiſſent, ſi K*eri* eſſet authenticum. Si vero K*etib* eſt authenticum, ergo illud eſt retinendum & explicandum; ſi vero K*etib* non ſit authenticum, quare Interpretes ſæpiſſime textum ſecundum K*etib* explicarunt? Et quare adhuc in ipſo textu Hebræo illud, quod non eſt authenticum, retinetur? Nam ſi credamus K*etib* non eſſe authenticum, & ab ipſis Authoribus librorum profectum, tum omne K*etib* tanquam alienum ex textu eſſet rejiciendum, & K*eri* in ejus locum ſubſtituendum. Nos igitur judicamus hanc tertiam ſententiam, quæ defendit ipſum K*etib* ab ipſis Authoribus librorum eſſe profectum, multo eſſe veriſimiliorem & tutiorem: nam quis Judæorum unquam auſus fuiſſet voces non authenticas in textum intrudere, & authenticas ex textu eximere, & in margine collocare? Verum obſtat, & ſemper obſtitit ſuperſtitio, & ſuperſtitioſa Judęorum religio,

Digitized by Google

gio, quâ textum ſacrum mirum in modum honorant: nam potius centies mortem obirent, quàm paterentur quicquam in ſacro textu mutari. Verum Doctores Judæorum viderunt multas voces irregulariter eſſe ſcriptas, vel ſenſum fore convenientiorem, ſi aliter voces illæ legerentur, & explicarentur, ideoque judicium ſuum appoſuerunt, quo judicarunt voces illas ita regulariter poſſe legi, & ſenſum etiam fore convenientiorem, ſi vel litera addatur, abjiciatur, vel etiam tranſponatur, & ſic deinceps.

Sed *objiciet* nonnemo, quod impoſſibile ſit textum ſemper explicare ſecundum *Ketib*: nam ſi hoc fiat, ſæpiſſime nullus erit ſenſus, vel ſenſus plane abſurdus, & voces erunt ita irregulariter ſcriptæ, ut ad nullas Grammaticæ regulas referri poſſent.

Reſpondeo negando: ſenſus verborum, quando textus ſecundum *Ketib* explicatur, nihilominus erit bonus, etiamſi ſecundum noſtrum judicium ſenſus videatur paulo convenientior, ſi aliter explicetur. Nos ſæpiſſime etiam explicamus textum, prout *Keri* judicat eſſe explicandum, ſed hoc non facimus, quia *Keri* eſt authenticum, vel quia eſt ab ipſis Authoribus exaratum; ſed ideo, quia *Keri* in multis locis difficilioribus S. Scripturę nobis oſtendit verum ſenſum, quem Prophetæ in *Ketib* intenderunt: nam facillimè homines imperiti ſenſum Spiritus S. in *Ketib* intentum aliter explicare potuiſſent, ideo Ezras, vel alii Maſorethæ margini adſcripſerunt *Keri*, quo verum ſenſum à Spiritu S. in locis dubiis intentum expreſſerunt, & quidem propterea, ne aliquis à ſcopo Spiritus S. & Authoris aberraret: *Keri* ergo nobis in multis eſt expoſitio, explicans verum ſenſum ab ipſis Authoribus librorum intentum: eſt ex. gr. ac ſi nonnullus in Latino Authore, in quo occurrunt voces *voſter, olli*, margini adſcriberet, illas voces eſſe explicandas per *veſter*, & *ulli*: ita etiam judicamus de multis vocibus margini adſcriptis, quæ nobis nullo modo videntur eſſe à Spiritu S. ſed ab Ezra, vel ab aliis Maſorethis, qui genuinum ſenſum lectoribus voluerunt notum facere: & ut mea expoſitio magis innoteſcat, breviter ſeptem ſpecies

Digitized by Google

cies τῦ *Keri* & *Ketib* percurram, & oſtendam, quomodo ſingulæ voces explicari poſſint.

Quantum *primam* ſpeciem attinet, in quâ litera vel abundat, vel deeſt, illa etiam eſt uſitata in aliis linguis, ſic dicimus *gnavus* pro *navus*; *relligio* pro *religio*: & contra *naſcor* pro *gnaſcor*, *caldum* pro *calidum*, *tun* pro *tunc*, & ſic deinceps; non mirum ergo, quod etiam in lingua Hebræa quædam literæ vel abundent, vel deficiant.

Secunda ſpecies notarum marginalium reſpiciens literas, quæ invicem mutantur, etiam locum habet in aliis linguis, ſic dicimus *faciundum* pro *faciendum*, &c. Quis mirabitur Antitheſin hanc etiam locum habere in linguâ Hebræâ.

Tertia ſpecies continet literas, quæ per Metatheſin tranſponuntur, ſic etiam dicimus in linguâ Latinâ *piſtris* pro *priſtis*, &c.

Quarta ſpecies eſt nullius momenti: tantum tria exempla ejus ſpeciei occurrunt, in quibus nihil ſitum eſt: nam litera præcedentis vocis facilè poteſt addi voci ſequenti.

Quinta ſpecies continet voces non punctatas in textu, & è contra comprehendit etiam puncta deſtituta conſonantibus: quantum attinet ad voces, quæ ſine vocalibus ſunt deſcriptæ, putamus vocales ab ipſis Authoribus non eſſe additas; ſed ſubintelligi, & propterea etiam inter pronuntiandum eſſe exprimendas. Sed vocales quod attinet, quæ ſolæ ſine conſonantibus ſcribuntur, judicamus eaſdem ab ipſis Authoribus per abbreviaturam ita eſſe exaratas, & propterea arbitramur illas vocales eſſe authenticas, quæ ſimul cum ſubintellectis conſonantibus integram vocem conſtituunt: hic mos ſcribendi vocales abſque conſonantibus etiam eſt uſitatus in lingua Latina; ſic litera ō apice notata denotat *non*, & ē *eſt*. Quidni hic modus etiam in Hebræa lingua uſitatus eſſe potuit? Rabbini, qui ante aliquot ſæcula vixerunt, ut & hodierni formant tantum abbreviaturas ex conſonantibus, non vero ex vocalibus; ſed hoc non eſt mirum, nam Rabbini communiter tantum conſonantes in commentariis ſuis exprimunt, non vero vocales.

Sexta

Sexta ſpecies continet voces compoſitas, quæ conjunctim ſcribuntur, & è contrà voces ſeparatim ſcriptas, quę conjunctim leguntur. Voces compoſitæ, quæ per duas ſimplices explicari debent, in omnibus linguis ſunt uſitatiſſimę: ſed voces illæ, quæ in textu diviſim ſcribuntur, quum debeant conjunctim ſcribi, ſunt procul dubio profectæ ab incuriâ quorundam Scribarum, qui ex oſcitantiâ voces diviſerunt, quum debuerint eaſdem conjungere. In talibus vocibus ita ſeparatim ſcriptis nulla eſt corruptio; omnes enim literæ ſunt expreſſæ, ſed *Keri* tantummodo notat eas voces ſeparatas eſſe conjungendas.

Septima ſpecies, quæ mutat voces prolatu obſcœnas in voces honeſtiores, habet etiam locum in aliis linguis: ipſis pueris hic modus voces obſcœnas in honeſtiores mutandi eſt notiſſimus, ideoque mingere nominant **wateren**: ſimiliter Latini *coire* explicant per *cubare*, & ſic deinceps In communi loquela quotidie audimus & efferimus voces honeſtiores loco obſcœnarum; ſed Judæi, qui voces obſcœnas per alias honeſtiores explicandas eſſe judicarunt, magis ſuperſtitioſi fuerunt, quàm religioſi, & multo melius olim feciſſent, & adhuc hodie facerent, ſi voces legerent, prout à Spiritu S. ſunt deſcriptæ, licet impuris & petulantibus auribus auditu eſſent obſcœnę. Ex his apparet *Ketib* ubique poſſe eſſe authenticum, & non eſſe neceſſe dicere vel *Keri* eſſe authenticum, vel textum præterito *Ketib* ſecundum *Keri* eſſe explicandum.

Sed adhuc *objiciet* aliquis: *Keri* neceſſariò in multis locis debet eſſe authenticum; nam multæ voces, quæ *Ketib* conſtituunt, non ſunt Hebraicę: ex: gr: *2.Sam.*23.20. in textu eſt חי, in margine legitur חיל *roboris,* noſtri Interpretes in verſione Belgica etiam, uti in margine habetur, exprimunt, & nullibi in Lexicis חי ſignificat *robur*; ergo חיל eſt authenticum.

Reſpondeo. 1. Fortaſſe litera ultima per Apocopen eſt abjecta, ſicuti aliis in locis media litera, ubi dicitur חי, abjicitur. Deinde quod nomen חי in Lexicis non annotetur, hoc propterea eſt, quia plerique authores, qui Lexica ſcripſerunt, putarunt *Keri* tantum eſſe authenticum, & propterea *Ketib* in

Digitized by Google

Lexicis ſuis non annotarunt. 2. Quod mihi veroſimilius videtur, dici poteſt חַי ſignificare *vivum* vel *vividum* à Rad: חָיָה *vixit*, & ſic אִישׁ חַי denotaret *virum vividum*, quam expoſitionem *τὸ* Keri ferè exprimit, quando exponit per אִישׁ חַיִל *virum roboris*. 3. חַי poſſet eſſe pro חַיִּים *vita*, quaſi *virum vitæ*, hoc eſt, *roboris* dicas; & ſic K*etib* commodè hoc in loco, ut & in aliis locis poteſt retineri & explicari. Reliqua exempla, quæ noſtram ſententiam videntur infringere, commodè aliquo modo vel per Metatheſin literarum, vel per earundum mutationem, vel alio aliquo modo explicari poſſunt, ita ut non opus ſit fugere ad notas marginales tanquam authenticas, & ab ipſis Authoribus librorum profectas. Sunt etiam multa exempla, in quibus nihil ſitum eſt, quocunque modo illa etiam explicentur, per K*eri* ſive per K*etib*, tamen ſenſus, qui inde elicitur, erit bonus: ex. gr. *Exod.* 32. 19. parum refert utram lectionem ſequaris, ſenſus nihilominus erit bonus. *Vide plura exempla in Theſ. Philol. Hotting. pag.* 426.

Septimo quæritur: An non ex his notis marginalibus ſequatur corruptio textus Hebraici? *Reſpondeo*: nullo modo; nam textus Sacer eſt integer, & voces margini adſcriptæ non pertinent ad eſſentiam textus Hebraici; ſed pleręque voces marginales ſunt tantummodo parvæ expoſitiones, & notæ explicantes genuinum Sacræ Scripturę Senſum; nam annotare literas abundantes, deficientes, ſcriptionem irregularem, aliaque ſimilia, genuinum ſenſum ſervantia, non eſt corrumpere textum, ſed à corruptione eundem conſervare. Pontificii etiam ex his notis marginalibus & variis lectionibus non poſſunt probare corruptionem textus Hebraici: nam ſimiles notæ marginales ſunt in Vulgata verſione annotatæ ab ipſis Pontificiis, qui tamen Critici propterea à Pontificiis corruptores Bibliorum non vocantur. Lovanienſes Theologi varias lectiones ad marginem Bibliorum annotarunt, qui propterea corruptores Bibliorum vocari non poſſunt. *Vide Hotting. in Theſ. Phil. pag.* 426. Si quis Editiones Sixti V. & Clementis VIII conferret, inveniret in illis aliquot millia variarum lectionum, cum tamen inter eas Editiones tantum unius bien-

bienniiintervallum fuerit. *Vide Antib. Bibl. Amamæ pag.* 476. Ergo ſi Pontificii textum Hebræum corruptionis velint accuſare propter illas varias lectiones, tum nos meliori jure illud de Verſione Vulgatâ, quam tamen Pontificii pro authenticâ populo obtrudere volunt, aſſerere poſſemus: nam in illâ infiniti ferè adhuc ſunt errores, etiamſi Iſidorus Clarius 8000 errorum annotaverit, & correxerit. *Deinde*, poſito & non conceſſo, quod *Keri* in pleriſque locis ſit authenticum, & ab ipſis Authoribus librorum profectum; inde tamen non ſequitur textum eſſe corruptum; nam ipſum *Keri*, quod ſi ab ipſis Authoribus ſit profectum, eſt adhuc integrum, etiamſi margini adſcriptum. Jam an illud margini adſcriptum; num vero illud in textu deſcriptum ſit authenticum, à quibuſdam diſputatur, ſaltem alterutrum eſt authenticum, & utrumque eſt adhuc conſervatum; ſed utrum jam ſit authenticum, ſit hoc pro tempore dubium, inde tamen nullo modo ſequitur, quod textus ſit corruptus. Ego hoc tempore judico voces in textu ſcriptas eſſe authenticas; alius vero voces in margine ſcriptas: utrum jam eligatur, perinde eſt: inde tamen non ſequitur textum eſſe corruptum. Saniores è Pontificiis, qui in Hebraicâ veritate aliquandiu deſudarunt, non deſument ex illis notis marginalibus argumentum pro corruptione textus Hebraici; ſed è contra potius judicabunt textum eſſe incorruptum, quia Critici illi ſacri tam curioſi fuerunt circa conſervationem S. Scripturæ, obſervantes etiam minima, quę remoram aliquam lectoribus injicere potuiſſent; ideoque iidem Pontificii in locis dubiis recurrerunt ad textum Hebræum tanquam ad infallibilem regulam fidei & morum. Hiſce duabus diſſertationibus jam abſolvimus materiam de *Keri* & *Ketib*: proximâ diſſertatione reliquas cauſas Maſoræ inveſtigabimus.

Digitized by Google

DISSERTATIO VIGESIMA QVINTA, QUÆ EST

DE MASORA

PARS QVARTA & VLTIMA.

Reſp. GUILIELMO à BAXCAMP, Roterod. Batav.

Ad diem 2. Iulii 1655.

SECTIO I.

SUperioribus tribus diſſertationibus egimus de materiâ, circa quam Maſora verſatur, jam porro ſequitur *forma* Maſoræ inſpicienda, de quâ primo *quæritur: Quæ ſit forma Maſoræ? Reſpondeo*: Forma Maſoræ, quæ hodie in libris impreſſis invenitur, longe alia eſt, quàm quæ olim in libris Manuſcriptis fuit: olim margini Bibliorum non adſcribebatur, ſed in ſeparatis chartis & libris exprimebatur: nec tota Maſora etiam potuiſſet juxta textum Biblicum deſcribi, quia magnitudine ſuâ ipſa Biblia Hebraica longè ſuperabat; ſed jam ejus magna pars injuriâ temporis periit: poſtea quidam ſuperbientes Scribæ in Manuſcriptis Bibliis partes Maſoræ ſingulis paginis librorum Biblicorum adſcribere inceperunt, & quidem præcipuè vanæ oſtentationis causâ: nam Scribę Maſoram variis figuris, & imagunculis in libris ſuis, poſtquam eam inceperunt textui Biblico addere, expreſſerunt. Tale exemplar Manuſcriptum in 8°. vocalibus, & Maſorâ ornatum ex Oriente attulit Magnus Golius, in quo exemplari notæ Maſorethicæ ita artificioſè ſunt conſcriptæ, ut urſarum, canum, & boum imagines

præ

Digitized by Google

præ ſe ferant. Simile exemplar olim Capnio dono accepit à Divo Maximiliano I. Romanorum Imperatore, quod idem, cum moreretur patriæ Phorcenſi legavit; hoc exemplar olim ante aliquot ſæcula erat conſcriptum pro Aben Ezra. *Schickardus in præfatione ad Bechinath happeruſchim* teſtatur ſe vidiſſe hoc idem exemplar, & præterea ait notas Maſorethicas minutiſſimis literulis in hoc exemplari, non lineatim, ſed inſtar picturę tam affabrè fuiſſe conſcriptas, ut eminus inſpectæ viderentur eſſe leonum, urſarum, boum, ovium, aliorumque animalium imagines, nec artificium prius innoteſcere potuiſſe, antequam oculos ſuos cominus membranæ admoviſſet: & hæ imagines ita depictæ occaſionem præbuerunt depravationibus; nam aliquando quædam addiderunt, vel omiſerunt, prout ratio figuræ exprimendæ requirebat. In hâc formâ Maſora permanſit uſque ad publicam ejus impreſſionem, quam primus procuravit Daniel Bombergus Typographus Venetus Anno 1523. Hic Bombergus (à quo Biblia Bombergiana nomen ſuum acceperunt) linguam Hebræam optimè calluit, & mirificè propagavit; is enim primus typis in lucem emiſit Biblia magna in folio ornata Maſorâ, & commentariis Rabbinorum. Hic ergo Bombergus fuit primus author editionis Maſorę; ſed author diſpoſitionis Maſorę in Hebraicis Bibliis fuit doctiſſimus R. Jacob ben Chaiim conductus à Bombergo eum in finem, ut Maſoram adornaret, & in commodum ordinem diſponeret. Hic Rabbi magno pretio varios Maſoræ Manuſcriptos libros conquiſivit, ex quibus ingenti labore & ſtudio Maſoram tum temporis in ſeparatis libris & ex parte in Bibliis M. S. adhuc confuſè diſpoſitam, in hunc ordinem, qui in impreſſis Bibliis jam conſpicitur, digeſſit: ſed in primâ illâ editione innumeri ferè errores manſerunt, quorum magnam partem Cl. Buxtorfius in ſuâ editione correxit. Hodie, poſtquam Maſora publicè excudi cœpit, non ſeparatim amplius, ſed conjunctim cum textu Biblico ſemper lucem aſpexit; aſt non tota, quia magna ejus pars jamdiu periit. Tota ſuperſtes Maſora, quæ hodie unà cum Bibliis Hebraicis in lucem emittitur, eſt triplex, *parva, mediocris, & maxima.*

Parva Maſora eſt, quę literis numeralibus, vocibus decurtatis, & ſymbolis obſcurioribus inter textum Hebræum & Chaldæum breviter deſcribitur: hæc Maſora non allegat ipſa loca, niſi quando vox tantum bis in Bibliis occurrit, tum ſępiſſime alter locus unâ alterâve voce indicatur.

Mediocris Maſora, quæ à quibuſdam magna, ſed textualis vocatur, eſt, quæ in textu Biblico paſſim vel ſupra, vel infra, vel nonnunquam etiam ad latus deſcribitur, quando nempe commentaria Rabbinorum deficiunt: hęc Maſora ferè ſemper ſupra textum Hebræum tribus tantum regulis deſcribitur, ſed infra ſæpiſſime pluribus, prout copia textuum allegatorum requirit. Ad hanc mediocrem Maſoram etiam pertinent præliminares Maſoræ, quę paſſim in veſtibulis librorum Biblicorum ornatus causâ inſtar magnificę alicujus portæ majuſculis literis deſcribuntur: hæ Maſoræ ſæpiſſimè non ad locum vel textum illum, ad quem adferuntur, propriè pertinent, attamen ob aliquam eorum, quæ ibi in textu habentur, qualemcunque occaſionem adferuntur.

Maxima Maſora, quæ alias *magna finalis* denominatur, eſt, quæ in fine Bibliorum ordine Alphabetico diſpoſita eſt; hæc fere continet illa loca, quæ in Mediocri Maſora ob ſpatii anguſtiam diſponi non potuerunt.

11. Hactenus egimus de cauſis internis Maſoræ, ſequuntur jam conſiderandæ cauſæ externæ, de quibus primo quæritur: *Quinam ſint Authores Maſoræ: & quando eadem conſcripta eſt?*

Reſpondeo: duæ ſunt ſententiæ, quarum *prima* ſtatuit Maſoram eſſe conſcriptam à Maſorethis Tyberienſibus, qui poſt confectum Thalmud circa ſextum ferè ſæculum poſt nativitatem Chriſti vixerunt: hi Maſorethæ vocantur *Tyberienſes* ab urbe Tyberiade, in quâ congregaſſe & Maſoram conſcripſiſſe dicuntur; hęc urbs, vocata Tyberias à Tyberio, ſita fuit in terra Galilææ ad locum Gennaſareth: Joſephus de ea refert, quod Herodes, receptus in ſummam amicitiam Tyberii, de nomine ipſius urbem à ſe conditam vocaverit Tyberiada. In Novo Teſt nonnunqnam Tyberiadis fit mentio, *Ioh.* 21. 1. dicitur, quod *Deus manifeſtaverit ſe prope mare Tyberiadis*, vide plura

plura de hac urbe in *Tyberiade Cl. Buxtorſio cap.* 4. Aben Ezra, & præcipue Elias Levita ſtatuunt primos & pręcipuos Maſoræ authores fuiſſe Rabbinos Tyberienſes, qui ſimul eodem tempore convenerunt, & pleraſque notas Maſorethicas invenerunt & annotarunt: attamen Elias ille ſtatuit hos Tyberienſes eſſe præcipuos authores, ſed poſtea innumeros alios poſterioribus ſæculis extitiſſe, qui Maſoram jam ex parte à Tyberienſibus inceptam, locupletarunt; attamen putat principium, & finem, quo inceperunt & deſierunt, non certò & præciſe poſſe determinari. Nos hanc ſententiam rejicimus: certum quidem eſt ſtudia Hebraica diu in Palæſtina, & præcipue Tyberiade viguiſſe, & conſervata eſſe; inde tamen non ſequitur, certo quodam tempore ſexcentis ferè annis poſt nativitatem Chriſti tot celebres Judæos conveniſſe, qui Maſoram conſcripſerunt. Rationes probabiles, ſententiam hanc infringentes, ſunt hæ ſequentes.

Primò: Hiſtoria Judaica nullam facit mentionem talium Tyberienſium doctorum, & Elias Levita, novitius Judęus, eſt pręcipuus author Maſoretharum Tyberienſium. Verum quidem eſt, quod argumentum negativum firmiter non probet, attamen nullo modo videtur veroſimile Chronologos Hebræos tam mirabile, & utile inventum, conſervationi S. Scripturæ optimè inſerviens, ſicco pede ita tranſiiſſe: ergo videtur argumentum negativum hoc in loco aliquid probare: nam circa multo minora admodum diligentes fuerunt; utriuſque enim Thalmudis tam Babylonici quàm Hieroſolymitani tota hiſtoria quoad elaborationem, conſcriptionem, quoad Authores, & quoad alia minima perfectè à Judæis deſcripta eſt.

Secundò: Ipſum tempus, quo Maſora dicitur eſſe conſcripta, ſatis ſuperque hanc ſententiam refutat; nam Maſora demum poſt confectum Thalmud dicitur eſſe compoſita, ſed hoc falſum eſſe probatur ex ipſo Thalmude: ſi enim in utroque Thalmude nominis Maſoræ, & rerum pręcipuarum, circa quas Maſora verſatur, mentio fiat; ergo Maſora non demum inventa eſt poſt Thalmud à Maſorethis Tyberienſibus, quia illi

illi poſt conſcriptum Thalmud vixerunt. Major eſt veriſſima; minor probatur ex quibuſdam exemplis: *Cl. Buxtorfius cap. 8. in Tyberiade* multa exempla ex Thalmude profert, ex quibus probat totam Maſoram non eſſe conſcriptam poſt confectum Thalmud à Tyberienſibus. Ex. gr. Omne *Keri* non eſt à Tyberienſibus, quoniam multorum fit mentio in Thalmude, ergo tota Maſora non eſt à Tyberienſibus; nam magna pars Maſoræ verſatur circa *Keri*. *Deinde* in tractatu Talmudico *Sopherim cap.* 6. & 7. fit mentio Maſoræ, cum dicitur אלו כתובין חסרין ויו וקוראין בויו *illa ſunt ſcripta cum defectu Vau, & leguntur cum Vau.* Sic etiam in tractatu קדושין *Fol.* 3: R. prope finem, expreſsè multa ad Maſoram pertinentia allegantur: Maſoretharum opus fuit numerare literas, voces, & verſus S. Scripturæ, atqui numerationis literarum, vocum, & verſuum fit mentio in hoc loco, ubi ſic dicitur: Priſci ſunt vocati *numeratores*, quia numerarunt omnes literas Legis, Litera *Vau* vocis גחון *Levit.* 11. 42. eſt media litera Legis. דרש דרש *Levit.* 10. 16. eſt media vox Legis, & והתגלח *Levit.* 13. 33. eſt medius verſus in Lege: Similiter *Pſal.* 80. 14. litera ע vocis מיער dicitur eſſe media litera in Pſalmis. Hinc ergo apparet totam Maſoram non eſſe à Tyberienſibus. Præterea ex ipſo Thalmude ita etiam contrarium evincitur, quia *Numeratores* illi, hoc eſt, Maſorethæ, ibi vocantur à Thalmudiſtis ראשנים *priores, priſci. Denique* in Thalmude fit mentio literarum majuſcularum, minuſcularum, inverſarum, ſuſpenſarum, &c. atqui Maſora enumerat omnia illa loca, in quibus differentia harum literarum obſervatur; ergo Maſora non demum eſt inventa à Tyberienſibus, qui poſt confectum Thalmud vixiſſe dicuntur.

Altera ſententia defendit Maſoram eſſe conſcriptam ab Ezra, & viris Synagogæ magnæ, congregatis in concilio 120 virorum, quod concilium Ezras convocavit ad reſtituenda, & reſtauranda omnia, quæ ad ædificationem & conſervationem eccleſiæ Judaicæ faciebant; & quia per Maſoram Sacra Scriptura optimè potuit conſervari, ideo putant Ezram cum viris illius concilii operam Maſoræ dediſſe, & literas, verſus, aliaque numeraſſe, & annotaſſe. De hoc collegio 120 virorum vide

Digitized by Google

vide ſuprà *diſſert. Philol.* 9. Hanc ſecundam ſententiam ferè omnes Judæi defendunt, Elias Levita hoc ex parte fatetur *præfat. tertia*, cum dicit: *Sententia multorum eſt, Ezram Scribam, & concilium ejus feciſſe Maſoram.* Ego puto ſententiam illam de Authoribus Maſoræ eſſe veram, quæ ſtatuit Ezram cum viris illius concilii hoc ſtudium inchoaſſe, & quia res iſta non unius tantum ætatis vel hominis erat, ideo ſucceſſores varii poſt Ezram ſtudium hoc continuarunt, & alia nondum obſervata obſervarunt; ſed longo tempore ſtudium hoc refriguit, & pæne extinctum fuit propter varias perſequutiones, quas Judæi ſæpiſſimè paſſi ſunt, donec circa ſextum ferè ſæculum poſt Chriſti nativitatem in urbe Tyberiade, ut referunt nonnulli, celebris doctorum Judæorum conventus convocatus fuit, qui collapſum Maſoræ ſtudium iterum reſtauravit, & propter illam reſtaurationem Elias Levita putavit illos Tyberienſes fuiſſe primos Maſoræ authores. Nonnulli in dubium vocant, an unquam in urbe Tyberiade talis Maſorætharum Tyberienſium conventus convocatus fuerit; quicquid ſit, ego arbitror Maſoram partim ab Ezra, & viris Synagogæ magnæ, partim etiam ab aliis doctis Rabbinis vel Tyberienſibus, aliiſve, qui poſt Ezram, & deinceps per aliquot ſecula vixerunt, eſſe compoſitam. Maſora Chriſtianis propter raritatem, & difficultatem fuit inacceſſa uſque dum à Bombergo unà cum Bibliis in lucem ederetur, & ab Elia Levita Germano illuſtraretur in libro *Maſſoreth Hammaſſoreth*, in quo Maſoram in multis illuſtravit: ſed omnium optimè hoc præſtitit Cl. Buxtorfius in Tyberiade ſua, in qua omnia penetralia Maſoræ, quæ lectores retardare poſſent, reſeravit.

III. Denique de cauſâ finali Maſoræ quæritur. *Quis ſit finis Maſoræ, ob quem conſcripta eſt? Reſpondeo*: finis Maſoræ non fuit inutilis, vel fruſtraneus; ſed maxime neceſſarius: Maſora enim fuit conſcripta, ut genuina lectio ſemper conſervaretur, nec ulli poteſtas daretur literas, vel voces addendi, abjiciendi, vel etiam mutandi: ſi enim aliquis ſacrilegas ſuas manus in S. Scripturam injeciſſet, ille ſtatim ex Maſora convinci poterat. Judæi vocant Maſoram סְיָג לַתּוֹרָה *Sepem legis*,

quia defendit legem ſive S. Scripturam à corruptione: nam ut ſepes hortum munit, ne ferarum vel furum invaſioni pateat, ita Maſora S. Scripturam defendit, ne à falſificis corrumperetur, & depravaretur. Aben Ezra hunc finem etiam allegat, cum dicit: *Merces magna debetur Maſorethis, quia ſunt quaſi cuſtodes murorum civitatis, propter eos perſtat Lex Domini, & libri ſacri in formâ abſque ullâ additione aut detractione.* Sacra ergo Scriptura antiquis temporibus, nec injuriâ temporis, nec per malitiam Judæorum potuit corrumpi; Maſora S. Scripturam à tali corruptione ſemper defendit: Verum hoc tempore Maſora S. Scripturam ita nequit defendere, quia jam eſt corrupta, & demidiâ ſuâ parte mutila, ideoque etiam non eſt certa & infallibilis regula veræ lectionis S. Scripturæ. Judæi jam diu in exilio ſub jugo aliorum habitarunt, & propterea Maſoram ſuam tam nitidè & incorruptè conſervare non potuerunt: hinc eſt, quod tractu temporis magna ejus pars periérit, & reliqua pars, quæ adhuc ſuperfuit, corruptionem talem paſſa ſit, ut non amplius regula incorruptibilitatis Sacræ Scripturæ eſſe poſſit. Hæc jam dicta ſufficiant de cauſis Maſoræ tam intrinſecis, quam extrinſecis. Hactenus igitur vidimus materiam, formam, cauſam efficientem, & cauſam finalem Maſoræ, & ex illis omnibus luce meridianâ clarius illuceſcit Maſorethas hâc ſcriptione Maſoræ nullo modo voluiſſe ſacram Scripturam corrumpere, ſed è contra eandem conſervare: nam literas, accentus, voces irregulares numerare, aliaque multa annotare, non eſt velle ſacram Scripturam corrumpere; ſed hoc fecerunt Maſorethæ, uti ſuprà latius probavimus. Abeant ergo omnes illi, qui ſtatuunt Judæos datâ operâ unquam S. Scripturam vel corrupiſſe, vel unquam corrumpere voluiſſe. De hac integritate ſive incorruptibilitate S. Scriprturæ infrà *diſſertatione* 33. latius diſſeremus.

DIS-

D I S S E R T A T I O
V I G E S I M A S E X T A
De Kabbala & Kabbaliſtis.

Reſp. ABRAHAMO de SADELER, Amſtelod Batav.

Ad diem 31. *Octobris* 1655.

S E C T I O I.

LEx Judæorum, ſecundum quam vitam ſuam inſtituunt, eſt duplex, Scripta ſcilicet, & Oralis; illam vocant תורה שבכתב *Legem, quæ in ſcripto eſt*, ſive Legem Scriptam; hanc vero תורה שבעל פה *Legem, quæ per os*, ſupple tradita eſt, ſive Legem Oralem. Lex Scripta continet quinque libros Moſis; ſed Lex Oralis comprehendit traditiones, quas Deus ſecundum ſententiam Judæorum Moſi in monte Sinai dicitur tradidiſſe: hanc Legem Oralem iterum ajunt eſſe duplicem, ſcil. *Miſnam*, quæ continet penitiorem explicationem ceremoniarum & præceptorum, quorum tantum obiter in Lege Scripta facta eſt mentio: *Miſna* ergo eſt quaſi plenior commentarius rerum in S.Scriptura non ſatis explicatarum; has igitur res obiter tantum explicatas *Miſna* clarius ſuo more explicat. Alteram Legis Oralis partem vocant *Kabbalam*, quam definiunt eſſe ſcientiam occultam, quæ incumbit indagandis altiſſimis Legis Scriptæ myſteriis, quæ vocibus, literis, punctis, & accentibus muſicis continentur.

Primi, qui ſolummodo *Legem Scriptam* conſiderant, vocantur homines ſtupidi, quia tantum verſantur circa externum corticem, hoc eſt, circa hiſtoriam earum rerum, quæ in libris Moſis deſcribuntur.

Succedunt, qui *Miſnæ* operam dant, hi majoris æſtiman-

Digitized by Google

tur à Judæis,& comparantur Apothecariis, qui potiones & medicamenta ſua ex variis ſimplicibus parantes, cum vires eorum ipſi ignorent, tantum præſcriptum Medicorum ſequuntur.

Ultimi & omnium præſtantiſſimi, quique hos duos præcedentes longe ſuperant, ſunt Kabbalæ ſtudioſi, ſive *Kabbaliſtæ*: hi Medicis ſimiles ſunt, qui cauſas & rationes eorum, quæ Apothecariis paranda dederunt, apprimè noverunt: exemplo res fiet clarior: *Menaſſe ben Iſrael in conciliatore pag.* 169 affert exemplum, quo triplicem hanc conſiderationem Legis illuſtrat: Deus *Deut.* 6. 8. mandat טוטפות, hoc eſt, Deus jubet ex ſententiâ Judæorum ut Tephillin ſive Phylacteria inter oculos ponantur, & ut in ſignum manibus alligentur. Ut hoc obiter moneam, omnes Judæi hoc præceptum de Phylacteriis induendis literaliter explicant; nos vero è contra illud præceptum de Phylacteriis induendis ſic explicamus: illa, quæ ego præcipio tibi, ita ſemper verſentur ob oculos tuos, ac ſi Phylacteria & frontalia eſſet. Vide plura de Phylacteriis capitis & manuum *apud. Buxt. in Synag. cap.* 4. Hoc mandatum ita literaliter propoſitum pertinet ad Legem Scriptam. Sed in Lege Scripta non explicatur, quid propriè ſint Tephillin, aut quid proprie ſignificet vocabulum טוטפות, aut ex quali materiâ, aut quali formâ debeant fieri, & quo in loco ante frontem & in brachio poni, ideo *Miſnam*, ſive primam partem Legis Oralis neceſſariam eſſe idem Menaſſe ſtatuit: in eâ enim explicatur ex quali corio, & quali formâ debeant eſſe quatuor capſulæ, quarum ſingulis includendæ ſunt membranulę, textibus quibuſdam S. Scripturæ conſignatæ. Hæc poterant jam ſufficere, ſed homines curioſi ſolent rationes horum omnium indagare; Quare Deus hoc pręceptum de Phylacteriis dederit? Quare eadem tantum conficiantur ex corio nigro, & non ex corio alterius coloris? Quare in Phylacterio, quod capiti alligatur, ſint quatuor capſulæ; cum in Phalacterio manui alligari ſolito tantum ſit unica capſula, & quę myſteria ſub his omnibus lateant? Omnium harum rorum rationes inveſtigare pertinet ad *Kabbalam & Kabbaliſtas.*

Judęi

Digitized by Google

Judæi arbitrantur has tres Leges in monte Sinai à Deo Moſi eſſe traditas quadraginta illis diebus, quibus in monte Sinai morabatur: ſed Menaſſe, quia judicat tempus illud nimis breve eſſe, putat veroſimile eſſe, quod Moſes ter quadraginta diebus in monte Sinai commoratus fuerit ad triplex hoc ſtudium diſcendum, & quod cuilibet ſtudio quadraginta dies impenderit: primis quadraginta diebus didiciſſet Legem Scriptam: ſequentibus *Miſnam*: ultimis vero Kabbalam, quæ à Judæis vocatur *anima animæ*. Hæc hoc in loco ita obiter illuſtrata ſufficiant, poſtea, quid ſit Kabbala, magis illuceſcet, quando ſpecies ejus enumeraverimus.

II. Antequam ad diviſionem & ſpecies Kabbalæ deſcendamus, ante omnia inquirendum eſt, quid ſignificet nomen. Quæritur igitur primò, *Quid Kabbala ſignificet? Reſpondeo*: Kabbala, hebraice dicitur קַבָּלָה, & ſignificat *acceptionem*, ſive *receptionem*, eſtque vox origine Hebraica, deſcendens à verbo קבל. *accipere*, & ſignificat doctrinam, quam Moſes à Deo in monte Sinai accepit: ejus correlatum eſt Maſora ſive Traditio, quia quod Deus Moſi tradidit, hoc Moſes à Deo accepit. Kabbala igitur eſt doctrina arcana, quâ ex literis, vocibus, punctis, & accentibus Hebraicis myſteria quædam eliciuntur.

Authores qui Kabbalam tractarunt, vocantur Kabbaliſtæ: Kabbaliſta igitur eſt nomen Appellativum, & non Proprium: errarunt ergo omnes illi qui crediderunt. 1. Kabbaliſtas non homines eſſe, ſed hircocervos, centauros, vel monſtruoſa quędam animalia. 2. Vel qui putarunt Kabbalam fuiſſe hominem perfidum & diabolicum, qui multum contra Chriſtum ſcripſiſſet, & quod inde ſequaces ejus vocati fuiſſent Kabbaliſtæ, ſicut à Scoto ſequaces vocantur Scotiſtæ, & à Thomâ Thomiſtæ. 3. Etiam hallucinati ſunt, qui crediderunt Kabbalam fuiſſe vetulam veneficiis deditam, à quâ eidem arti operam dantes vocatę fuiſſent Kabbaliſtæ. Nos his nugis rejectis ad veræ Kabbalę, prout ea conſideratur à Judæis, ſpecies deſcendemus.

III. Secundo quęritur: *Quomodo Kabbala dividatur? Reſpon-*

Digitized by Google

ſpondeo: Kabbala dividitur in duas ſpecies, in Practicam ſcil. & Theoreticam. Kabbala *Practica* eſt ars Magica ſive Diabolica, quâ Judæi miracula ſive potius miranda quædam efficere conantur: agit enim de Diabolis pellendis per literas aliquas, vel collo appenſas, vel pronuntiatas: etiam agit de incantationibus Diabolicis, & de multis aliis rebus in benè conſtitutâ republicâ non permittendis; eſt enim Magica & Diabolica, conjuncta cum verbi Divini horrendâ prophanatione. Judæi hodierni negant ſe exercere hanc Diabolicam Kabbalam. Ut ut ſit, ſaltem quod antiqui Judęi ſæpe ei operam dederint, clarè ex libris ipſorum apparet. *Hottingerus in Theſ. Phil. pag.* 4 8. adfert exempla Magię Theoreticæ ex libro *Schalſch. Hakkab.* In eo libro narratur hiſtoria de ſene aliquo, qui ob ſuſpicionem ſcortationis comburendus educebatur, hunc ſenem, quum in ignem projicere putarent, ipſemet beneficio Kabbalę Practicę ita ſe permutavit, ut loco ſui aſinum in ignem projicerent, & ipſemet ex manibus ipſorum liber evaderet. Etiam ibidem adſcribitur alia hiſtoria de Ramban, qui voce JEHOVA nominatâ Barzilonę coram Rege grandem navem in mare deduxit, quę antea à multis hominibus in mare deduci non poterat. Etiam *Myllerus in Rabbiniſmo* duorum Judęorum facit mentionem, quorum alter beneficio hujus Kabbalæ extinxit incendium; alter vero curavit febrim. Judæi etiam Chriſto hanc Kabbalam Practicam adſcribunt. Quando nos Deitatem Chriſti contra Judæos probamus, utimur inter cætera hoc argumento ab operibus ſive miraculis deſumpto: Judæi non audent negare miracula Chriſti, ſed ajunt eum omnia illa miracula feciſſe per nomen JEHOVA, cujus rectam pronuntiationem ſolus tum temporis ſcivit. Sed unde quęſo Chriſtus illam rectam pronuntiationem nominis JEHOVA didiciſſet? Reſpondent, quod Chriſtus aliquo tempore intraverit templum, & quod ibidem illud nomen alicubi ſcriptum viderit, Chriſtus idem nomen in membranâ ſcripſiſſet, & in vulnere pedis, eum in finem facto, poſuiſſet: multi quidem eo tempore intrarunt templum, ſed tali aſtutiâ non fuerunt uſi; legerunt quidem illud nomen,

Digitized by Google

men, ſed propter horrendum rugitum leonum, ad januam ſtantium, hæc pronuntiatio è memoriâ ſemper fuit deleta. Omnes intrantes facilè quidem potuiſſent illud nomen in chartulâ quâdam ſcripſiſſe, ſed non licitum fuit aliquid ex templo portare, ideoque putant antiquos Judęos nulla miracula patrare potuiſſe. Judęi referunt Chriſtum ſtetiſſe coram Reginâ Helenâ, & dixiſſe, poſſum mortuos excitare, Judæi juſſerunt Judam Iſcariotem etiam intrare templum, ut ſimili modo illam pronuntiationem diſceret. Chriſtus poſtea coram eodem illo Judâ gloriatus fuiſſet de miraculis, & inter cætera, quod volando in aërem aſcendere poſſet, Judas idem feciſſet, & in aëre rixæ ortæ fuiſſent inter Chriſtum & Judam, Judas Chriſtum percuſſiſſet, adeo ut Chriſtus cecidiſſet, & brachium ſuum fregiſſet: hanc horrendam Judæorum fabulam, ſive potius blaſphemiam deteſtamur, & pernegamus Chriſtum unquam tali diabolicæ arti operam dediſſe, nec Judæi unquam hoc probabunt, niſi ex obſtinato & incredulo ſuo cerebro.

Hanc Kabbalam *Practicam* ſequuntur illi Chriſtiani, qui per literas, vel nomina quędam collo, vel ſupra januas ſuſpenſa ſe contra peſtem, bellum, diabolum, aliaque defendere volunt, vel qui putant ſe morbum herculeum, alioſque morbos ſanare poſſe pronuntiando vel inſuſurrando clanculum in aurem nomen JEHOVA. Etiam hujus Kabbalæ participes ſunt, qui per Euangelium Johannis miracula quædam efficere tentant: ſed omnes, ſive ſint Judæi ſive Chriſtiani, abſurdi ſunt, qui literis, vel vocibus ullam phyſicam vim vel morbos ſanandi, vel diabolum pellendi adſcribunt.

IV. Jam porro ſequitur conſideranda Kabbala *Theoretica,* quæ eſt acuta inventio, quâ ex literis tranſpoſitis, vel in numerum reſolutis, aliiſve modis mutatis, vel ex vocibus, punctis, aut accentibus muſicis myſteria quędam eliciuntur. Hæc Kabbala Theoretica ſub ſe varias habet ſpecies. *Menaſſe in Concil. quaſt. ult. in Exodum* hujus Kabbalæ Theoreticæ tredecim enumerat ſpecies; alii tamen pauciores, ſcil. tres vel quatuor, utpote celebriores, ſpecies tantum enumerarunt. Nos hic

Digitized by Google

hic omnes tredecim ſpecies dabimus, & oſtendemus, quomodo myſteria ex S. Scriptura per ſingulas ſpecies eliciantur.

Prima ſpecies Kabbalæ Theoreticæ vocatur גִּימַטְרִיָּא *gematria*, eſtque vox origine Græca; dicitur enim græcè *γεωμετρία*; ſed hic in latiori ſignificatione ſumitur: nam hìc denotat, & quidem præcipuè, Arithmeticam, ſecundariò etiam Geometriam, hoc eſt, dimenſiones ædificiorum ſacrorum, ut arcæ, tabernaculi, &c. Hæc igitur Kabbalæ ſpecies, quæ Geometria vocatur, duos habet modos.

Prior modus eſt, quo diverſæ voces eundum numerum literis ſuis exprimunt, ut una per aliam explicetur. Fundamentum hujus ſpeciei eſt, quia literæ Hebraicæ in numeros reſolvi poſſunt, ideo alios ſenſus ex vocibus, in numeris cum aliis vocibus convenientibus, elicuerunt: ex. gr. *Geneſ.* 1. 1. occurrit vox בְּרֵאשִׁית, ex quâ per Gematriam probant, quod Deus mundum creaverit *in lege*: nam voces בְּתוֹרָה יָצַר *in lege formavit* eundum numerum exprimunt; ubique enim exprimitur numerus 913. hinc Judęi per Kabbalam eliciunt, mundum *in lege* eſſe formatum. Hic modus etiam valet in pluribus vocibus conjunctis: ex. gr. ex vocibus בְּרֵאשִׁית בָּרָא *in principio creavit* probant mundum in principio anni, olim à Septembri inchoati, eſſe creatum, quia in vocibus בראש השנה נברא *In principio anni creatus eſt*, idem numerus ubique exprimitur, ſcil. 1116, ergo ex בראשית ברא *in principio creavit* probatur mundum in principio anni, hoc eſt, in Septembri eſſe creatum. Similiter per hanc ſpeciem quærunt rationes, ob quas Vetus T. incipiat à litera ב *Beth*, ajunt, quum ב in numero ſignificet duo, Moſen denotaſſe duplicem Legem, Scriptam ſcil. & Oralem: vel Moſen reſpexiſſe ad duplicem mundum, ſcil. ad עוֹלָם הַזֶּה *Mundum hunc*, in quo jam vivimus, & עוֹלָם הַבָּא *mundum futurum*, per quem denotatur tum mundus futurus temporibus futuri Judæorum Meſſiæ, tum etiam mundus poſt hanc vitam in cœlo. Hæc ſpecies Kabbalæ etiam ad alias linguas emanavit: *Apoc.* 13. 18. fit mentio beſtię, cujus numerus eſt 666, Irenęus vocem *λατεῖνος* huc applicavit, quia in hac Græcâ voce idem numerus exprimitur. Po-

Poſterior modus Gematriæ verſatur circa dimenſiones ſacrorum ædificiorum, ut arcæ, tabernaculi, altaris, templi &c. Sacra Scriptura perfectè recenſet quantitates plerarumque fabricarum, ſcil. earum longitudinem, altitudinem, & profunditatem; ſed S. Scriptura hoc non videtur fruſtra feciſſe: ergo ſunt quædem rationes, ob quas ſacra illa ædificia ſunt tantæ, & non majoris, vel minoris quantitatis: rationes illarum quantitatum inquirere pertinet ad Kabbalam, ideoque Kabbaliſtæ quantitates illas metiuntur, & numeros vel ſubtrahunt, vel multiplicant, vel etiam dividunt: exemplo res fiet clarior, *Geneſ. 6. 15.* Arca Noachi dicitur 300 cubitos longa, 50 lata, & 30 alta fuiſſe: hinc quidam Kabbaliſtæ occultè Chriſtianizantes probant nomen Jeſu: Kabbaliſta primò longitudinem 300 dividit per altitudinem 30. & prodeunt decem, qui numerus deſignat *Iod*, huic *Iod* adjungatur longitudo 300 denotans *Schin*, tandem longitudo 300 dividatur per latitudinem 50 & emergunt *ſex*, hoc eſt, *Vau*, hæ tres literæ ſimul conjunctæ denotant ישו *Ieſu* nomen Meſſiæ noſtri: ſic enim ſolent Judæi in contemptum Chriſtianorum pro ישוע ſcribere ישו *Ieſu.* Hęc de primâ ſpecie dicta ſufficiant. *Vide plura in Bechin. Happer. Schickardi pag. 65.*

Secunda ſpecies Kabbalæ appellatur נוֹטָרִיקוֹן *Notarikon*, eſtque, quando ex ſingulis vocabuli alicujus ſignificativi literis totidem aliæ dictiones formantur, ex. gr. vocis מַכַּבִּי *Macchabæi* ſingulæ literæ denotant integras voces, ſcil. מִי כָמוֹךָ בָּאֵלִים יְהֹוָה *Quis ſicut tu inter Deos o* J E H O V A?

Per hanc ſpeciem unum vocabulum etiam in duo dividitur: ex. gr. nomen בראשית in duo vocabula diviſum, ſcil. in ברא שית *Creavit ſex*, denotat ſex dies creationis, vel ſex extrema mundi, ſcil. ſummum, imum, & quatuor latera: Hęc eadem ſpecies, ſive hic idem modus etiam locum habet in linguâ Latinâ: ex. gr. quando voces ſimplices *ſummus, terminus, magiſter* dividuntur in voces diviſas, ſcil. *Sum mus, ter minus, & magis ter.* Quidam ex Chriſtianis allegoricè Trinitatem voluerunt probare ex verbo בָּרָא *Creavit*, in quo tres literæ ſunt, quarum prima ב denotaret בֵּן *Filium*; altera רוּחַ *Spiritum S.* & ultima אָב *Patrem.*

Patrem. Socinianus Enjedinus riſu hanc Kabbalam & meritò explodit, ſed ſceleratè aliam Kabbalam elicit, ſcil. ex ב facit בליעל *Belial*, *ſceleratus*; ex ר efficit ראש *caput*, *princeps*; ex א vero אתה *tu*, hoc eſt, *tu es caput* ſive *princeps ſceleratorum.* Hæc ſpecies etiam in lingua Latina brevitatis ergo uſurpatur; ſic literæ J. U.D. denotant *Iuris Vtriuſque Doctorem.* L. A. M. *Lib. Artium Magiſtrum.* Et per literas S.P. Q. R. varia poſſunt denotari, ſcil. vel *Senatus populuſque Romanus.* Vel, *Serva populum quem redemiſti.* Venerabilis Beda cum Romam ingrederetur, legebat, *Stultus populus quærit Romam.* A nonnullis per interrogationem de Papa Romano explicatur, *Sancte pater, quare rides?* Quibus ille retrogradam reſponſionem dat, *Rideo, quia Papa ſum.*

Tertia ſpecies nominatur תְּמוּרָה *Permutatio*, & fit, quando una Alphabeti litera ſumitur pro alia: ex. gr. ת pro א, & א pro ת, vel ש pro ב, & ſic deinceps. Judæi ſolent tali modo integros libros transferre. Cl. Hottingerus ait ſe totum Pentateuchum ita tranſlatum poſſidere. Menaſſe hanc ſpeciem probat ex *Ierem.* 25.26. ubi Propheta, ne irritaret Regem Babel, eum vocavit *Regem* שֵׁשַׁךְ pro בבל, ſumendo literas ש pro ב, & ך pro ל per modum, qui vocatur אתבש. *Athbaſch*, ſcil. quando ת ſignificat א, ב ש, ר vero ג, & ſic deinceps. Nonnulli putant Sapientes Babyloniæ propterea non potuiſſe legere verba parieti adſcripta, *Dan. cap.* 5. quia putant eadem illa verba etiam hoc modo ſcripta fuiſſe: quicquid ſit, hęc ſpecies Kabbalę non tantum eſt uſitata in linguâ Hebręâ, ſed etiam in lingua Belgica, & Latina, & pręcipuè in literis, quibus ſecreta quædam transſcribuntur: nemo talem ſcripturam legere poteſt, niſi ſciat qualem literam ſcriptor ſumpſerit pro A, aut unde literas Alphabeti numerare inceperit. Multi modi ita occultè ſcribendi pro cujuſque ingenio & induſtriâ poſſunt formari; nam prima Alphabeti litera poteſt eſſe vel B, C, D, E, vel alia quæcunque litera.

Quarta ſpecies Kabbalæ appellatur צֵירוּף *Ziruph*, hoc eſt, *combinatio*, eſtque, quando ex alicujus vocis conſonantibus per Metatheſin tranſpoſitis, aliterque coagmentatis, nova dictio

dictio ſignificativa exurgit: ex. gr. *Geneſ.* 1. 1. ex voce בראשית *in principio* Judæi probant mundum creatum eſſe primo die Septembris, quia ex hâc voce Hebraicâ per Metatheſin formatur alia dictio, ſcil. א בתשרי, hoc eſt, *primo Septembris* ſcil. mundus eſt creatus. Sic ex ישמח *lætabitur* fit משיח *Meſsias* per Metatheſin. Græci & Latini hâc in parte Judæos nonnunquam ſint ſequuti; ſic ex *Iulius* formarunt *Livius*, ex *Roma Maro*, ex *Corpus porcus*, quia eædem literæ continentur in his vocibus, quæ ita invicem tranſmutantur.

Quinta ſpecies vocatur צורה *Zura*, hoc eſt, *forma* aut *figura*: hęc ſpecies argumentatur ex figuris ſive formis characterum: per hanc ſpeciem quærunt, quare literæ א, ב, ג &c. talem habeant figuram, & non aliam. Omnium harum figurarum Kabbaliſtæ dant rationes. Sic *quærunt*, Quare Vetus Teſt. incipiat à ב, ſive à literâ, quæ talem habet figuram & non aliam? *Reſpondent*, quia ב habet apicem ſupernè reſpicientem, ſi quis ergo quęrat ex ב, quis te creavit? Reſpondebit, qui apice literæ ב denotatur, ſcil. Deus habitans in cœlis. Menaſſe ex primâ illâ literâ ב aliud quid probat, ſcil. Deum, qui mundum creavit, eſſe unicum, & quidem tali modo: litera ב continet tres lineas, hoc eſt, tres literas *Vau*; hanc literam, ſi plenè ſcribas, ſcil. ואו *Vau*, valet in numero 13, ſi jam 13, quia in ב ſunt tres literæ *Vau*, triplicetur, exurgent 39, qui numerus etiam continetur in vocibus יהוה אחד; ergo ſecundum Menaſſe propterea Lex incipit à litera ב habente tria *Vau*, quia Deus ſuam unitatem voluit indicare: ſed tædet, imo pudet tales nugas Judæorum referre; ex illis nihilominus Judæi ſua dogmata eliciunt, & confirmant. Menaſſe in *Concil. in Exod. pag.* 172. ait: *Sane ipſa ratio dictare videtur, characterum formas, à ſupremo artifice repertas, myſteria continere*: Sed deplorandum eſt, homines aliàs in ſacris literis verſatiſſimos, tempus ſuum in talibus nugis terere. Hinc etiam, quia ex figura literarum myſteria quærunt, ſolent in libris M. S. ut Pentateuchis, Phylacteriis, aliiſque literam ח ſcribere cum gibbo ſupernè reſpiciente. Quæritur quare? Judæi dant hanc rationem, quia litera ח eſt prima litera vocis ח *viventis*, ideo illa litera debet coronari gib-

Digitized by Google

bo aſcendente, qui gibbus denotat Deum viventem in excelſiori loco mundi habitare.

Sexta ſpecies nuncupatur רָאשֵׁי תֵּיבוֹת וְסוֹפֵי תֵּיבוֹת ***Principia verborum, & fines verborum***, vel nonnunquam etiam תּוֹכֵי תֵּיבוֹת ***media verborum***: hæc ſpecies elicit alias voces vel ex literis vocum initialibus, vel finalibus, vel nonnunquam etiam ex literis intermediis : ex. gr *Deut.* 30. 12. dicitur כי יעלה לנו השמימה *quis faciet aſcendere nos in cœlum* : quatuor literæ initiales in his quatuor vocibus conſtituunt מִילָה *circumciſionem* : ſed quatuor literę finales earundem vocum formant יהוה JEHOVAM : hæc verba ergo ex ſententiâ Judæorum continent & quæſtionem & reſponſum: quæſtio eſt, quis nos evehet in cœlum? Reſpondetur kabbaliſticè per hanc ſpeciem; JEHOVA *per circumciſionem.* Hæ literæ ſive initiales, ſive finales, vocem aliquam denotantes, à Kabbaliſtis ſolent notari accentu Segolta, hoc eſt, tribus punctis talimodo א֒, ut lectores certi eſſent, an ex initialibus; an vero ex finalibus literis aliæ voces formentur.

Septima ſpecies Kabbalæ Theoreticæ eſt חָסֵר וּמָלֵא *defectivum & plenum.* In textu Hebraico ſæpiſſimè voces ſcribuntur defectivè ſine *Vau*, vel *Iod*, quæ literæ ſecundum regulas generales in illis vocibus regulariter requiruntur : ſed in quibuſdam locis illæ literæ deſunt, quum in aliis omnibus locis adſint : horum omnium rationes expiſcantur Kabbaliſtæ, ſcil. quare uno in loco addatur *Vau*, in alio verò loco illud *Vau* omittatur. Quare in uno loco vox ſcribatur plenè cum litera *Vau* vel *Iod* ; in alio verò loco illud *Iod* vel *Vau*, omittatur. Sic אלהי *Deus* in Regimine ſemper defectivè, hoc eſt, ſine *Vau* ſcribitur ; ſed excipitur unus locus, annotatus à Maſorethis, ubi אלוהי in Regimine ſcribitur plenè cum literâ *Vau*, ſcil. *Pſal.* 18. 47. Præterea eadem vox cum affixis ſemper etiam defectivè ſcribitur, exceptis duobus locis, ſcil. *Pſal.* 143. 10. & 145. 1. in quibus *Vau* additur. Kabbaliſtæ horum omnium dant, vel fingunt quaſdam rationes, ob quas in tam paucis locis ſit talis exceptio à communi regula.

Octava ſpecies appellatur סְתוּמוֹת וּפְתוּחוֹת *clauſa & aperta.* Hæc ſpecies conſiderat literas ם & ס paſſim in Pentateucho occurrentes;

rentes; פ eſt prima litera vocis פְּתוּחָה *aperta*, & ס vocis סְתוּמָה *clauſa*. Kabbaliſtæ inquirunt, & dant rationes, ob quas in quibuſdam locis Pentateuchi occurrat פ vel ס. Literæ illæ פ & ס non ſunt ab ipſis Authoribus librorum; ſed à poſterioribus quibuſdam Judæis: ergo myſteria, quæ eliciuntur, non ſunt intenta à ſacris Scriptoribus, ſed tantum à curioſis quibuſdam Judæis. Similiter totus Pentateuchus dividitur in 54. ſectiones majores, quæ ſingulæ tribus literis פ vel ס diſtinguuntur, exceptâ ultimâ ſectione Geneſeos, quę incipit *cap.* 47. *verſu* 28 ad hæc verba ויחי יעקב *& vixit Iacob*. Hęc ſola ſectio major diſtinguitur unicâ literâ ס, hujus rei cauſam inveſtigarunt Kabbaliſtæ per hanc ſpeciem Kabbalæ. Ad hanc ſpeciem etiam pertinent hiatus ſive ſpatia vacua, quæ in medio 28 verſuum inveniuntur: ſenſus S. Scripturæ aliquando videtur eſſe hiulcus & mancus in medio verſu: Maſorethæ enumerarunt illa loca, & Kabbaliſtæ rationes perſcrutati ſunt, quare hęc ita ſeſe haberent: ex. gr. *Geneſ.* 4. 8. relinquitur ſpatium in medio verſu, in quo ſcribitur circulus, qui denotat ibi verba quædam eſſe ſubintelligenda, Kabbaliſta hujus rei rationem dat. Huc etiam pertinet, quod *Ieſ.* 9. 7 occurrat ם finale in mediâ voce לםרבה, & *Neh.* 2. 13 ם intermedium in fine vocis הם. Horum omnium rationes inveſtigare pertinet ad Kabbalam, & Kabbaliſtas.

Nona ſpecies comprehendit קְרִי וְלָא כְתִיב כְּתִיב וְלָא קְרִי, hoc eſt, *legitur nec ſcriptum eſt*, *ſcriptum eſt nec legitur*. Ut hæc Kabbalæ ſpecies clarius intelligatur, ſciendum eſt in textu Hebræo nonnunquam vocales occurrere ſine conſonantibus, & è contra conſonantes ſine vocalibus. Rabbini puncta ſine conſonantibus vocant קרי ולא כתיב *legitur & non ſcribitur*, hoc eſt, eo in loco, ubi vocales ſunt expreſſæ, legitur vox, quæ tamen in textu non eſt ſcripta: ex. gr. *Iudic.* 20. 13 occurrunt *Scheva* & *Tzere*, quæ denotant ex judicio Maſoretharum בני *filii*. E contra, conſonantes vocalibus deſtitutas vocant כתיב ולא קרי *ſcriptum eſt, nec legitur*, hoc eſt, vox illa, etiamſi in textu occurrat, non tamen legitur, quia caret vocalibus: ex. gr. *Ierem.* 51. 3 occurrit verbum ידרך ſine vocalibus, quod in legendo omit-

Digitized by Google

tendum eſſe judicarunt Maſorethę. Horum omnium, quare quibuſdam in locis tantum vocales inveniantur, in aliis vero locis tantum conſonæ, cauſas & rationes inveſtigare pertinet ad Kabbaliſtas; nam illi nihil ignorant, vel ſaltem nihil volunt ignorare,

Decima ſpecies Kabbalæ continet אותיות קטנות וגדולות *literas parvas & magnas*. In Veteri Teſt. Hebraico occurrunt 33 literæ cæteris multo minores, & circiter 30 cæteris multo majores: ex. gr. *Geneſ.* 2. 4. in voce בהבראם litera ה eſt multo minor, quàm aliis in locis: è contra *Deut.* 32. 6. eadem litera in voce הליהוה eſt multo major; ſic totum Alphabetum literarum minuſcularum & majuſcularum invenitur in Veteri Teſt. Kabbaliſtarum officium eſt inquirere rationes, quare literæ quædam Alphabeti in uno loco minori vel majori formâ deſcribantur, quàm aliis in locis. Huc etiam pertinent quatuor literæ ſuſpenſæ, & novem inverſæ, ex. gr. *Pſal.* 80. 14. in voce מיער litera ע eſt ſuſpenſa ſupra alias literas: & *Numer.* 10. 35 in verbo בנסע litera *Nun* eſt inverſa. Maſorethæ poſteriores invenerunt has literas eſſe ſcriptas, ſed Kabbaliſtæ inquiſiverunt, ob quas hæ literæ tali diversâ figurâ in quibuſdam locis ſcriptæ inveniantur.

Vndecima ſpecies vocatur חילוף *variatio*, eſtque, quando una litera ſcribitur pro alia: ex. gr. *Deut.* 21. 7. eſt verbum שפכה *effuderunt*, quod in fine habet He loco Vau: ſimiliter *Gen.* 13. 2. eſt nomen אהלה *tentorium ejus*, juxta regulas Grammaticæ ſcribendum eſſet אהלו cum Vau: horum rationes inquirunt Kabbaliſtæ.

Duodecima ſpecies conſiderat נקודות *puncta*, eſtque, quando myſteria quæruntur ex punctis. Quum vox aliqua irregulariter punctata eſt, ejus irregularis punctationis rationes inquirit Kabbaliſta: ſic ex. gr. JEHOVA communiter ſcribitur cum Scheva in principio, & Kametz in fine, ſed in quamplurimis locis aliter ſcribitur, ſcil. cum Chateph Sęgol in principio, & Chirek in fine, hoc modo יֱהוִה. Hæc irregularis punctatio cadit ſub cenſuram Kabbaliſtarum. Ad hanc ſpeciem etiam pertinent quindecim voces ſupernè variis punctis punctatæ,

quæ

quæ puncta nec vocales, nec accentus ſunt: ſic *Geneſ.* 16. 5. & 18. 9. & 33. 4. ut & *Deut.* 29. 29. aliiſque in locis quædam puncta vocibus ſupernè imponuntur: Kabbaliſtę dant rationes, ob quas illæ quindecim voces, & non aliæ ita punctatæ ſint. *Vide de vocibus punctatis ſuprà diſſert.* 22.

Decima Tertia ſpecies continet טעמים *accentus*, ſcil. irregulares, quales aliis in locis regulariter non inveniuntur. Nonnulli accentus in linguâ Hebręâ diſtinguunt ſententias, ſed quibuſdam in locis illi non diſtinguunt: ergo à Kabbaliſtis excogitanda eſt ratio, quare accentus illi uno in loco diſtinguant, & non ita alio in loco: ex. gr. *Geneſ.* 1. 1. accentus Athnach denotans Colon non diſtinguit, cum alias ſolet diſtinguere. Similiter *Num.* 27. 3. filiæ Zelophad dixerunt אבינו מת במדבר *pater noſter mortuus eſt in deſerto*, vox אבינו habet accentum Zarka, qui ſolet diſtinguere à ſequentibus; ſed hoc in loco nullam efficit diſtinctionem: rationes hujus irregularitatis inveſtigant Kabbaliſtæ. Præterea ſingulæ voces Hebraicę per tota Biblia tantum unico accentu tonico notantur; ſed excipitur decalogus, in quo quamplurimæ dictiones duobus accentibus tonicis notatæ ſunt. Kabbaliſtæ rationes hujus multiplicationis accentuum in decalogo inveſtigarunt. Sed rationes, quas de multis dant, riſu, imo cachinno exſibilandæ ſunt. In his tredecim ſpeciebus tota ſcientia Kabbalę conſiſtit, & qui talia ficta myſteria excogitare novit, ille magni fit apud Judęos, & pro docto ac ſubtili viro habetur, & quo quis plures ſimiles nugas expiſcari poteſt, eo doctior etiam æſtimatur. De his nugis Kabbaliſticis videri poterunt præter *Menaſſe* etiam *Schickardus in Bechinath Happeruſchim pag.* 60. & *ſeqq. Hottingerus in Theſ. Phil. lib.* 1. *ſect.* 5. & *Reuchlinus de arte Kabbaliſtica.*

Jam vidimus differentiam inter opus Maſoretharum & Kabbaliſtarum: aliter verſati fuerunt circa textum Hebræum Maſorethæ, aliter Kabbaliſtæ. Maſorethæ enumerarunt in genere omnes literas Veteris Teſt. & in ſpecie literas majuſculas, minuſculas, inverſas, & ſuſpenſas: prętereà annotarunt omnes voces punctis ſupernè notatas, etiam voces plenas & defectivas: deinde voces deſtitutas vocalibus, & vo-

cales

Digitized by Google

cales deſtitutas conſonantibus annotarunt. Kabbaliſtæ hæc omnia etiam conſiderarunt, ſed alio modo: Kabbaliſtæ omnium inveſtigarunt rationes: ex. gr. Quare in hoc vel illo loco ſit litera majuſcula, minuſcula, inverſa, aut ſuſpenſa? Quare illa vox illo in loco ſit punctis ſupernè ornata, & quare non aliæ voces aliis in locis? Quare vox uno in loco ſcribatur plenè vel defectivè, & quare non eodem modo etiam in aliis locis? Quare nonnunquam tantum conſonantes ſine vocalibus in textu occurrant, & è contra, quare aliquando tantum vocales ſine conſonantibus inveniantur. Horum omnium rationes inveſtigarunt Kabbaliſtæ: ſed rationes eorum ſunt ſæpiſſime tam futiles & abſurdæ, ut virum alicujus tantum judicii pudere debeat tam futilium ratiuncularum, quibus fides Apellarum innititur.

V. Tertiò quæritur: *Quinam ſint primi Authores Kabbalæ, & ejuſdem per varia ſecula Propagatores?* Reſpondeo: primus Author Kabbalæ à Judæis communiter ſtatuitur Propheta Moſes, qui dicitur doctrinam illam in monte Sinai accepiſſe. Moſes, quum in monte Sinai 40 dies morabatur, accepit quidem Legem Scriptam: ſed Menaſſe ben Iſrael ait, Moſen præter illos 40 dies, adhuc bis 40 dies ibi fuiſſe, ipſumque prioribus 40 diebus accepiſſe Legem Oralem, quę alias vocatur *Miſna*, & poſterioribus Kabbalam, cujus tredecim ſpecies jam ſuprà enumeravimus: attamen Moſes hanc artem ex ſententia Judæorum nunquam literis mandavit, ſed ille de ore ad os tradidit aliis ſequentibus uſque ad Eſdram Prophetam, qui dicitur Kabbalam primus in literas retuliſſe, & 70 volumina impleviſſe: Huc trahunt illud, quod habetur 4 *Eſd.* 14. 46. 47. 48. *Priores libros, quos ſcripſiſti, propone palam, ut legant digni, & indigni. Poſteriores ſeptuaginta libros conſerva, ut tradas eos ſapientibus de populo tuo. In his eſt vena intellectus, & ſapientiæ fons, & ſcientiæ flumen.* Per 70 libros nonnulli intelligunt libros Kabbaliſticos. Propagatores ergo hujus ſcientiæ Kabbaliſticæ ſtatuuntur Prophetę, & inter illos præcipue Jeremias, quia ille quędam veſtigia Kabbalæ in libro ſuo dicitur reliquiſſe, uti ſupra ad tertiam ſpeciem demonſtravimus. Etiam Salomonem Kabbalæ

fuiſſe

fuiſſe peritiſſimum ſtatuunt Judæi, quia dicitur 1 *Reg.* 4. 30. 31. *Quod ſapientia ipſius major fuerit, quam ſapientia omnium Orientalium & AEgyptiorum, & quod ſapientior fuerit Ethane, Hemane, &c.* tum temporis pro ſapientiſſimis celebratis: Salomonis hanc ſapientiam in Kabbalæ ſtudio ſitam fuiſſe aſſerunt. Ezras ergo ex multorum ſententiâ primus Kabbalam ſcriptis mandavit. Picus Mirandula refert, quod ipſe quoſdam libros Kabbaliſticos, ab Ezrâ conſcriptos, viderit, & quod eoſdem à quodam Judęo 7 mille ducatis coëmerit, ac pleroſque perlegerit, & totam religionem Chriſtianam in illis invenerit, ſcil. myſterium Trinitatis, Incarnationem Verbi, Divinitatem Meſſiæ, aliaque multa Chriſtianorum religionem contra Judęos confirmantia. Judæi ergo ſtatuunt Moſen Kabbalæ primum eſſe Authorem: ſed nos rejicimus illam ſententiam Judęorum, ſtatuentium vel Moſen eſſe primum Kabbalæ Authorem, vel Ezram, alioſque Prophetas harum nugarum Kabbaliſticarum eſſe Propagatores: nullo enim modo eſt veroſimile Moſen, Ezram, alioſque Prophetas harum nugarum eſſe primos vel inventores, vel propagatores: abſit à talibus doctis, & piis viris, quod S. Scripturam vel ita peſſimè in multis explicaſſent, vel ejus ſenſum ita torſiſſent: ideoque judicamus ejus primos inventores, & continuatores eſſe quoſdam nugivendulos & ſuperſtitioſos Judęos, qui quidlibet ex quolibet probare voluerunt. *Buxtorfius in Bibliotheca Rabbinica* quoſdam authores librorum Kabbaliſticorum enumerat, qui ibi paſſim videri poſſunt. *Schickardus in becb. happ. pag.* 96. integram genealogiam antiquorum Kabbaliſtarum uſque ad Moſen citat. In margine exteriori primæ partis Bibliorum Buxtorfii literis minoribus Kabbala deſcribitur, cujus author vocatur בעל הטורים *Author ordinum*; ſed hoc nomen eſt Appellativum: ejus enim nomen Proprium putatur fuiſſe Jacobus.

VI. *Quarto* quęritur de fine: *Quis ſit finis Kabbalæ?* Reſpondeo: finis Kabbalæ eſt duplex, vel reſpectu Judæorum, vel reſpectu Chriſtianorum.

Judæi utuntur Kabbalâ Theoreticâ, ut per illam nova dogma-

Digitized by Google

gmata, & myſteria religionis excogitent. Varia exempla in ſupradictis tredecim ſpeciebus attulimus.

Kabbalâ practicâ eum in finem utuntur, ut fiant familiares cum Angelis, per quos miracula, ſive potius mira quædam efficere tentant: per hanc Kabbalam conantur ſanare morbos, diabolos expellere, & contra ejuſdem inſultus, aliaſque noxas ſe defendere. Extat libellus, referente Schickardo, & Amama *antib. pag.* 317. vocatus שמוש תלים *uſus hymnorum*, in quo ex ſingulis ferè Pſalmis quædam Symbola Kabbaliſtica pro certis morbis curandis collecta inveniuntur.

Finis Kabbalæ Theoreticæ reſpectu noſtri eſt, ut eo utamur contra Judæos harum nugarum Kabbaliſticarum ſummos admiratores: ex Kabbalâ multi Judæi fortius & citius ad ſilentium redigentur, & quodammodo convertentur, quàm ex ipſo ſacro textu; ideoque, quando ea noſtram confirmat ſententiam, utiliter à nobis contra Judæos adhiberi poteſt: ex. gr. quando Judæi negant, quod *Geneſ.* 49. 10. per שילה intelligatur משיח, refutari poſſunt ex propria Kabbala; nam יבא שילה per Gematriam denotant משיח *Meßiam*, quia idem numerus, ſcil. 358 ubique exprimitur. Schickardus refert exemplum cujuſdam Judæi medici, qui nullis remediis ad Chriſtianiſmum converti poterat, niſi per Kabbalam: oſtendebant literam ש eſſe tricipitem, inde ipſe concludebat eſſe tres perſonas in Deitate: etiam monſtrabant Radices Hebraicas conſtare tantum tribus literis, non pluribus, nec paucioribus, inde ſimiliter concludebat eſſe tres perſonas in Deitate. Judæi antiqui & novitii ſemper Kabbalam occultarunt, ita ut vulgus Judæorum nihil, & Doctorum vix centeſimus aliquid ex illa cognoſcere potuerit; unde non mirum eſt tam raram Kabbalę cognitionem inter Chriſtianos inveniri: ex illa tamen, quam novimus, licet nobis argumentari contra Judæos, quia pro Divina, & infallibili ſcientiâ à pleriſque Judæis æſtimatur. Hęc authoritas Kabbalæ colligi poteſt ex dicto Thalmudico, quod habetur in tractatu, qui vocatur ראש השנה *pag.* 19. *col.* 1. ubi ſic dicitur דברי קבלה הוא ודברי קבלה כדברי תורה רכו *Verba Kabbalæ ſunt, & verba Kabbalæ æquiparan-*

parantur verbis Legis. Alibi ſolent Kabbalam vocare אמרי אמת על דרך האמת *verba veritatis* ſcripta *ſecundum viam veritatis.* Longe majoris faciunt Kabbalam, quàm ipſam S. Scripturam. Comparant enim ſenſum literalem S. Scripturæ candelæ, quæ minimo quadrante emi poteſt; ſed Kabbalam precioſiſſimę margaritæ, quæ per ſtudium Kabbaliſticum tanquam per accenſam candelam invenitur. Sed reverà tota Kabbala, etiamſi Judæi ſtatuant Moſen à Deo eam accepiſſe, nihil aliud eſt, niſi inventum, & commentum humanum, ea propter illa nihil nobis præſcribere debet, vel poteſt. Hæc de Kabbala & Kabbaliſtis dicta hoc tempore ſufficiant.

DISSERTATIO *VIGESIMA SEPTIMA,* QUÆ EST

De Nominibus Dei Hebraicis.

PARS PRIMA,

Reſp. HENRICO van CAUWENHOVEN, Ultraject.

Ad diem 8. *Martii* 1656.

SECTIO I.

ANtequam de nominibus Dei Hebraicis diſſeramus, ante omnia monendum eſt in Deum propriè non cadere nomen, quia eſt ens ſingulariſſimum, & ita ab omnibus rebus diſtinctum, ut non opus ſit nomine quodam diſcretivo, quo ab aliis diſtinguatur: propterea *Proverb.* 30. 4. rogatur: *Quod eſt nomen hujus, & quod nomen filii ipſius? ſi noveris?* Sic etiam Angelus fœderis Manoę nomen roganti reſpondit: *Ecquid interrogas de nomine meo? Iudic.* 13. 18.

Digitized by Google

Deus nihilominus in S. Scripturâ ſe nobis variis nomimbus manifeſtavit, ut ita per illa nomina ad ſui cognitionem nos deduceret: attamen quædam nomina Divina, in S. Scripturâ uſurpata, non tantum Deo vero tribuuntur, ſed etiam nonnunquam creaturis.

In genere nomina Divina tribus modis in S. Scripturâ ſumuntur. 1. *Propriè*, quando de vero Deo dicuntur: ut *Geneſ.* 1. 1. *Deus creavit* &c. Sic nomen יְהֹוָה propriè ſoli Deo convenit.

2. Nonnulla nomina Divina *participativè* propter communicationem excellentiæ & dignitatis creaturis attribuuntur: ex. gr. nomen אֱלֹהִים datur Angelis propter communicatam excellentiam & gloriam, *Pſal.* 8. 6. *Minorem feciſti eum pauliſper* כאלהים *Diis*, hoc eſt, Angelis. Propter eandem rationem etiam hoc idem nomen convenit Magiſtratibus, *Pſal.* 82. 6. *Dixi dii eſtis, & filii Excelſi vos omnes.* Tali modo Anti-chriſtus 2 *Theſ.* 2. 4. ſe debebat *efferre ſupra quicquid dicitur Deus aut Numen.*

3. Nomina Divina nonnunquam *abuſive* vel *putativè* ſumuntur, quando de falſis diis dicuntur. Nos nomina Divina præcipuè priori modo conſiderabimus, quia ea de vero Deo propriè & per ſe dicuntur; de creaturis verò, vel de idolis planè in alia ſignificatione. Nomina Divina, quibus Deus ſe nobis in S. Scripturâ revelavit, ſunt Hebraica, vel Greca. Græca hoc tempore, quia in Veteri T. verſamur, præteribimus. Hebraica vulgo enumerantur decem, quorum tria deſumuntur ab ipsâ eſſentiâ divinâ: ut, אֶהְיֶה יְהֹוָה & יָהּ: reliqua vero ſeptem deſumuntur ab effectis & proprietatibus ejus: ut אֵל, אֱלֹהַ, צְבָאוֹת, עֶלְיוֹן, אֲדֹנָי, שַׁדַּי. De prioribus primò agemus; de poſterioribus verò poſtea.

11. De nomine Dei JEHOVA variæ quæſtiones moveri poſſunt.

Primò quæritur: Unde nomen JEHOVA derivetur? *Reſpondeo*: Nomen יְהֹוָה derivatur à Radice הָיָה *fuit*: JEHOVA igitur ſignificat *Ens, exiſtens ab æterno & in æternum.* Johannes *Apoc.* 1. 4. illud nomen optimè interpretatur, cum ait: εἰρήνη ἀπὸ τοῦ ὁ ὢν καὶ ὁ ἐρχόμενος. *Pax ab eo qui eſt, qui erat, & qui venturus eſt.* Hæc tria

Tem-

Tempora nonnulli ex ipſâ formâ nominis יְהוָה eliciunt: quia litera *Iod* in principio dictionum apud Hebræos ſæpe denotat Futurum, ideo putant illud Jod in JEHOVA denotare Futurum, & *Vau* in medio Pręſens: & *He* in fine punctatum cum Kametz Præteritum. Hinc concludunt Deum habere eſſentiam & exiſtentiam æternam à parte ante & à parte poſt, & præterea omnis compoſitionis eſſe expertem: nam ſi habeat eſſentiam & exiſtentiam à ſe ipſo, ergo non videtur ullo modo compoſitus.

III. Judæi nomen JEHOVA, utpote glorioſum, variis titulis condecorarunt: Buxtorfius *in diſſert. de Nominibus Dei* pleroſque illos titulos enumerat.

1. JEHOVA vocatur à Rabbinis שֵׁם הָעֶצֶם vel שֵׁם הֲוָיָה *Nomen ſubſtantiæ* vel *exiſtentiæ*, quia JEHOVA denotat ens exiſtens à ſeipſo ab æterno & in æternum. Multa nomina Divina denotant tantummodo proprietatem aliquam, ſed nomen JEHOVA ſignificat ipſam eſſentiam & exiſtentiam Divinam, & propterea tali titulo à Rabbinis fuit inſignitum.

2. Hebræi JEHOVA vocant שֵׁם הַמְיוּחָד *Nomen proprium*, quia ſoli Deo proprium eſt, & nunquam ulli creaturæ directè tribuitur.

3. שֵׁם הַמְּפוֹרָשׁ *Nomen explicatum* à פֵּרֵשׁ *explicare*, quia Divina eſſentia hoc nomine propriè explicatur: vel quia Deus eo nomine Divinam ſuam eſſentiam Iſraëlitis expoſuit. Nonnulli hunc titulum explicant per *nomen ſeparatum* à פֵּרֵשׁ, quod etiam ſignificat *ſeparare*, quia plane ab aliis Dei nominibus eſt ſeparatum & diſtinctum, quum hoc nomen ſoli Deo competat.

4. JEHOVA etiam nominatur שֵׁם שֶׁל אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת *Nomen quatuor literarum*, quia quatuor literis conſtat.

Sed *dicet* aliquis: etiam alia nomina Divina quatuor literis conſtant: ut אֶהְיֶה & אֲדֹנָי: Quare ergo יְהוָה vocatur tantummodo à Rabbinis *nomen quatuor literarum*, & à Græcis *τετραγράμματον*? *Reſpondeo*: JEHOVA *κατ' ἐξοχὴν* vocatur nomen quatuor literarum, quia eſt nomen Dei proprium, quod nunquam creaturis tribuitur; ſed אֶהְיֶה tantum *Exod.* 3. eſt nomen Dei, &

aliis in locis eſt prima perſona futuri ſignificans *ero*. Præterea nomen אֲדֹנָי, etiamſi etiam quatuor literis conſtet, non tamen eſt nomen Dei proprium; nam ſæpiſſimè creaturis tribuitur.

5. Nonnulli reverentiæ cauſâ nomen JEHOVA ex *Deut.* 28. 58 vocant שֵׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא *nomen glorioſum & terribile*: fortaſſe propterea vocarunt nomen JEHOVA, nomen *terribile*, quia non auſi fuerunt illud pronuntiare: nam nonnunquam plebi ſub pœnâ mortis pronuntiatio nominis JEHOVA vetita fuit, uti videre eſt in *Lexico Hebr. Buxt. Rad.* הוה. *Abba Saul in Thalmude tractatu Sanhedrin cap.* 11. *in principio* ait: tali non eſſe partem in futuro ſeculo, qui הוגה את השם באותיותיו *profert Nomen tetragrammaton per literas ſuas.*

6. Rabbini in commentariis ſuis ſępe nomen JEHOVA exprimunt per הַשֵּׁם *Nomen*, quia *Levit.* 24. 11. de filio mulieris Iſraelitidis dicitur, quod maledixerit vel expreſſerit הַשֵּׁם *Nomen*, per quod intelligunt nomen JEHOVA. Hæc dicta ſufficiant de titulis, quibus JEHOVA à Rabbinis inſignitur, pergamus nunc ad Cæteras quæſtiones, quæ circa hoc nomen à Philologis moveri poſſunt.

Secundò quæritur: An nomen JEHOVA ſoli Deo ſit proprium, & nunquam creaturis tribuatur? *Reſpondeo* affirmando. Rationes noſtram ſententiam confirmantes partim ſunt deſumptæ ex S.Scriptura; partim etiam ex Grammatica. 1. In S.Scriptura Deus hoc nomen ſibi ipſi vendicat Exod. 3. 15. JEHOVA *Deus patrum veſtrorum miſit me ad vos: hoc eſt nomen meum in ſeculum, & hoc memoriale meum in omnem ætatem.* Exod. 20. 2. *Ego ſum* JEHOVA. *Ieſai.* 42. 8. *Ego ſum* JEHOVA, *illud eſt nomen meum.* Hinc Iſraelitæ in cantico ſuo Exod. 15. 3. cantant: JEHOVA *eſt bellicoſiſſimus, nomen ejus eſt* JEHOVA. Et *Pſal.* 83. 19. *Vt cognoſcant te ſolum nomine tuo eſſe* יהוה JEHOVA.

2. Ipſa Grammatica Hebræa etiam docet nomen JEHOVA eſſe nomen Deo proprium; quia nomen JEHOVA habet omnes proprietates, quas nomina Propria in linguâ Hebræâ habere ſolent. Harum proprietarum *prima* eſt: nomina Propria non ſolent ab initio recipere ה *He* Pronomen demon-

demonſtrativum, quia per ſe, utpote individua, ſatis ſunt determinata: nam illud Pronomen ה ſolet præponi ad determinandum illud, cui præponitur; ſed individua ſunt jam per ſuppoſitalitatem ſuam ſatis determinata, ideoque non opus eſt recipere aliquid, quod ulterius illa determinat. Hinc nunquam dicimus האברהם *Abraham*, היצחק *Iſaac* cum pronomine He, quia ſunt nomina propria: ſic etiam nunquam legitur היהוה, ſed bene האלהים, האל &c. quia poſteriora nomina etiam creaturis competunt, ſed prius nomen, ſcil. JEHOVA ſoli Deo proprium eſt.

Secunda proprietas eſt: nomina Propria nunquam à fine recipiunt Pronomina affixa: nunquam enim ſcribimus יעקובינו cum affixis, ſed bene אלהינו, ita nunquam JEHOVA recipit affixa à fine, quia JEHOVA eſt nomen Dei proprium.

Tertia proprietas nominum Propriorum eſt, quod illa nunquam ſint in ſtatu regiminis. Status regiminis eſt, quando Subſtantivum regit Subſtantivum rei diverſæ in Genitivo, ut *palatium Regis*: ſed apud Hebræos primum Subſtantivum mutatur, quando apud Latinos ſecundum mutatur: verum poſt JEHOVA nunquam ſequitur aliud Subſtantivum, ob quod communiter dicendum eſſet, ex. gr. יהות צבאות, quum tamen ſępiſſime occurrat hæc conſtructio אלהי צבאות. Ratio eſt manifeſta, quia *Elohim* non eſt nomen Proprium. Sed *dices*, etiamſi in יהוה non mutetur ה in ת, nihilominus tamen videtur aliquando conſtrui cum Nominibus Appellativis, quando in S. Scriptura dicitur יהוה צבאות. *Reſp*. In talibus locis primâ fronte videtur quidem eſſe conſtructio, ſed revera non eſt, nam eſt tantummodo Ellypſis alterius Subſtantivi, ex. gr. אלהי, ergo talis conſtructio יהוה צבאות videtur eſſe pro יהוה אלהי צבאות JEHOVA *Deus exercituum*.

Quarta & ultima proprietas eſt, quod Nomina Propria ex ſingulari non flectantur in numerum pluralem: nunquam enim dicimus יעקובים &c. ita nunquam invenimus ſcriptum eſſe JEHOVIM, vel alio quodam modo in plurali numero: ſed alia nomina divina habent pluralem numerum: ut, אלהים, אלים quia eadem non ſunt nomina propria, ſed creaturis nonnunquam tribuuntur. Con-

Contra hæc nonnemo *objicere* poſſet: Quod nomen JEHOVA aliquando videatur tribui creaturis, ſic *Numer.* 10. 35. ubi Moſes arcam videtur vocare JEHOVA, cum ait, קומה יהוה *ſurge* JEHOVA. Et *Indic.* 6. 12. Angelus miſſus ad Gideonem vocatur *verſu* 14 & 16 JEHOVA; ſic *Geneſ.* 18. 2. tres viri dicuntur veniſſe ad Abrahamum, quorum unus *verſu* 13. vocatur JEHOVA.

Reſpondeo: In illis locis nomen JEHOVA non tribuitur creaturis; Moſes enim non alloquitur arcam, ſed ipſum Deum, qui per ſpecialem præſentiam ibi præſens erat. Quantum reliqua loca attinet, in quibus nomen JEHOVA tribuitur Angelo, reſpondeo, per angelum illum non intelligi aliquem creatum angelum, ſed increatum, Angelum nempe fœderis, filium Dei, qui revera unà cum Patre eſt verus JEHOVA. Nomen JEHOVA ergo ſoli Deo proprium eſt, & nunquam creaturis in caſu recto & abſolute tribuitur; ſed nonnunquam in caſu obliquo de creaturis prędicatur: ut cum dicitur, *civitas* JEHOVÆ, *templum* JEHOVÆ, *&c.*

Tertiò quæritur: An nomen JEHOVA etiam tribuatur Filio & Spiritui Sancto? *Reſpondeo*: Affirmativa ſententia ex collatione locorum Veteris & Novi Teſt. fit manifeſta: ex. gr. *Numer.* 21. 5. 6. dicitur populus in deſerto contra Deum murmuraſſe, & JEHOVA dicitur immiſiſſe ſerpentes &c. & 1 *Cor.* 10. 9. habetur: *Neque tentemus Chriſtum, ſicuti quidam eorum tentarunt, & per ſerpentes perierunt.* Similiter nomen JEHOVA etiam Spiritui S. tribuitur: ex. gr. *Numer:* 12. 6. JEHOVA dicitur loquutus per Prophetas, & 2 *Pet.* 1. 21. Prophetæ dicuntur acti à Spiritu S. &c. Hinc jam ultro ſequitur Jeſum Chriſtum & Spiritum S. eſſe verum Deum, quia illis nomen JEHOVA, quod ſoli Deo proprium eſt, tribuitur.

Quartò quæritur: An nomen JEHOVA ante Moſen ulli fuerit notum? Vel an Deus Patriarchis, vel aliis quibuſdam ſe unquam hoc nomine revelaverit? *Reſpondeo* aff. Nam in Geneſi aliquoties JEHOVA dicitur alloquutus Patriarchas, & viciſſim Patriarchæ JEHOVAM: ſic *Geneſ.* 15. 7. Deus dicit Abrahamo, *Ego ſum* JEHOVA *qui te eduxi* &c. Et Abrahamus

Digitized by Google

mus dicit Melchiſedecho *Geneſ.* 14. 22. *Suſtuli manus meas ad* JEHOVAM *Deum fortem excelſum.* Et *Geneſ.* 4. 26. ait Moſes: *Tunc cœptum eſt invocari nomen* JEHOVÆ.

Sed *dicet* aliquis, *Exod.* 6. 3. contrarium videtur doceri, ubi dicitur: *Et apparui Abrahamo, Iſaaco, Iacobo nomine Dei fortis omnipotentis: ſed nomine meo* JEHOVA *non cognitus ſum illis.*

Reſpondeo: In illo textu non tam eſt ſermo de nomine, quàm quidem de re ſignificatâ per hoc nomen: Patriarchæ audiverunt quidem ipſum nomen, ſed quid nomen illud ſignificaret, non intellexerunt: non ſciverunt illud nomen propriè denotare ipſam eſſentiam Divinam, & eſſe quaſi fundamentum & baſin omnium attributorum; ſed Moſi unà cum nomine hæc revelata ſunt.

Quintò quæritur: An ex nomine יְהֹוָה Trinitas perſonarum probari poſſit? *Reſpondeo*: Galatinus in multis maximus nugator *lib.* 2. *cap.* 10. ex ipſo nomine יהוה probat Trinitatem, & duas naturas in Chriſto, & quidem variis modis. 1. Sic procedit, יהוה conſtat tantum tribus literis diverſis, ergo ſunt tres perſonæ: in יהוה videntur quidem eſſe quatuor literæ, ſed ſecunda eſt geminata, & propterea tantummodo ſunt tres literæ, quæ tres perſonas ex ipſius ſententiâ denotant. *Iod* ſignificat Patrem, quia ſicut *Iod* eſt principium literarum, ita Pater eſt prima inter Dietatis perſonas, à quâ reliquæ perſonæ ſunt. *He* derivatum ab הָיָה *eſſe* innuit filium, quia per Filium omnia, quæ facta ſunt, eſſe cœperunt. *Vau*, denotans *&*, ſignificat Spiritum S. qui cum ſit amor Patris & Filii, quo ſe viciſſim amant, rectè copula, id eſt, nexus utriuſque nuncupatur.

2. Idem Galatinus eandem Trinitatem etiam probat ex tribus ſyllabis, quę in JEHOVA ſunt: eâdem facilitate potuiſſet ex tribus vocalibus etiam tres perſonas elicere: ſed fortaſſe de hoc myſterio non cogitavit.

3. Galatinus etiam probat Trinitatem ex antiqua ſcriptione nominis יהוה per tres literas Iod circulo incluſas, & vocali Kametz notatas talimodo ⁖. Galatinus putat Iudæos

Digitized by Google

in antiquis codicibus Hebraicis tali modo nomen Jehova expreſſiſſe ad denotandam Trinitatem: ſed quomodo antiqui Iudæi nomen יהוה olim expreſſerint, videri poteſt in *Ioele explicato pag.* 9. *&* 10. ubi ſimul do cauſam, quare Galatinus dicat, quod antiqui Hebræi tribus literis Iod nomen Jehova denotarint. Utut ſit, ſaltem hodierni Iudæi tantummodo per duo *Iod* hoc nomen Jehova pingere ſolent. Tres illæ literæ *Iod* ex ſententiâ Galatini ſignificant tres perſonas; unica vero vocalis *Kametz*, tribus *Iod* ſubſcripta, unam divinam eſſentiam denotat. Circulus, cui hę tres literæ includuntur, indicat identitatem divinæ eſſentiæ. Præterea ait idem Galatinus, quod tres literæ *Iod* æquales ſignificent trium perſonarum æqualitatem. His nugis adhuc addit aliam, quum *quærit*; Quare in nomine Jehova ſola ſecunda litera geminetur, & non prima, vel ultima? *Reſpondet*, quia Filius habet duplicem reſpectum; Filius à Patre eſt genitus, & ſimul cum Patre Spiritum S. mittit; ſed ſinguli, Pater nempe & Spiritus S. habent tantummodò unicum reſpectum: nam Pater mittit, & Spiritus S. mittitur, & propterea putat ſolam ſecundam literam eſſe geminatam. Poſſet eodem modo ex duplicatâ illâ literâ *He* duas naturas in Chriſto, ſcil. humanam & divinam probare: ſed tædet has nugas hìc in medium proferre. Galatinus voluit Iudęos omnibus mediis convincere, & ad Chriſtum ducere: ſed talibus ſtramineis argumentis non facile debellantur. Galatinus *lib.* 2. *cap.* XI & XII facit mentionem alicujus libri vocati גלי רזיא *revelatoris arcanorum*, qui liber fortaſſe nunquam in rerum natura fuit: in hoc libro aſſerit nomen Jehova aliis duobus nominibus fuiſſe explicatum, quorum unum duodecim; alterum vero quadraginta duabus literis conſtabat. Primum nomen duodecim literarum eſt hoc: אב בן ורוח הקדש *Pater, Filius, & Spiritus Sanctus.* Sunt quidem hic plura nomina; ſed illa communiter vocantur tantummodo unum nomen. Pręterea ſicuti Iudęi ex ſententiâ Galatini hoc nomen duodecim literarum à nomine Tetragrammato Jehova derivant, ita etiam ex hoc nomine duodecim literarum aliud nomen quadraginta duarum lite-

rarum

rarum eliciunt; ſcilicet, אב אל בן אל , ורוח הקדש אל אבל לא שלשה אלהים כי אם אלה אחד *Pater Deus, Filius Deus, ac Spiritus Sanctus Deus: at non tres dii, ſed Deus unus.* Vel aliter ſolent nonnulli illud nomen quadraginta duarum literatum explicare, ſcil. per אב אלהים , בן אלהים , רוח הקדש אלהים שלשה באחד , אחד בשלשה *Pater Deus, Filius Deus, Spiritus Sanctus Deus, tres in uno, unus in tribus.* Si hæc nomina ita in ipſis ſcriptis Rabbinorum expoſita invenire poſſemus; multum ad religionem noſtram ex ipſis Iudæis confirmandam efficerent.

Sextò quæritur: An Chriſtus & Moſes omnia ſua miracula per nomen JEHOVA effecerint? *Reſpondeo*: Iudæi hoc affirmant, etiam idem firmiter credunt, & hinc noſtra argumenta refellunt, quæ nos proferre ſolemus pro Dietate Chriſti. Quando nos Chriſti Deitatem probamus ex effectis miraculoſis, quæ Chriſtus, fatentibus ipſis Judæis, effecit: reſpondent, verum eſt, Chriſtus quidem multa miracula edidit, ſed omnia per rectam pronuntiationem nominis JEHOVA. Sed ubi quæſo, Chriſtus rectam illam pronuntiationem nominis JEHOVA didiciſſet? Reſpondent in templo, in quo illud nomen vidit, ſcripſit, & vulneri pedis impoſuit: de hac blaſphemâ fabulâ *vide plura* ſupra *in diſſert. 26. §. 3. de Kabbala.* De Moſe etiam ajunt, quod omnia ſua miracula effecerit per nomen JEHOVA, quod inſcriptum fuiſſet virgæ, quâ pulſabat petram in deſerto. *Buxtorfius in Lexico Hebr. ad Rad.* הוה ex libro *Caphtor* hęc de Moſe excerpſit, quæ tranſlata ita ſonant: *Moſes non eſt uſus niſi nomine iſto maximo, & omnia miracula ſua, quæ fecit, fuerunt per nomen expoſitum, quod eſt ipſum nomen* JEHOVA, *& Ehieh aſcher Ehieh.* Sed hæc tanquam falſa rejicimus: verbis enim & characteribus nulla ineſt vis vel morbos ſanandi, vel diabolum pellendi, aliave miracula efficiendi. Chriſtus per propriam virtutem, & Moſes per virtutem Dei miracula edidit.

 DIS-

DISSERTATIO VIGESIMA OCTAVA, QUÆ EST

De Nominibus Dei Hebraicis.

PARS SECUNDA, QUÆ AGIT

De verâ lectione nominis JEHOVA,

Reſp. LIBERTO ESSENIO A. F. Ultraject.

Ad diem 12. *Martii* 1656.

SECTIO I.

HAc diſſertatione examinabimus celebrem illam quæſtionem philologicam, quæ à longo tempore inter doctos fuit agitata, ſcil. de genuinâ pronunciatione nominis JEHOVA: nonnulli hoc nomen ita legunt, quemadmodum ſcribitur; alii vero pro eo ſubſtituunt *Adonai. Quæritur igitur.* An nomen JEHOVA debeat legi iis vocalibus & conſonantibus, quibus in S. Scriptura deſcribitur; an vero præſtet pro eo legere *Adonai? Reſpondeo*: Priorem ſententiam nos judicamus eſſe eligendam: alii vero poſteriorem præferunt. Videamus quibus argumentis utraque ſententia confirmetur. Prius noſtra argumenta præmittemus: deinde objectiones, contra noſtram ſententiam adferri ſolitas, examinabimus, & pro viribus noſtris debellabimus.

II. *Primum* noſtrum argumentum pro lectione JEHOVA eſt tale. Omnis vox Hebraica legitur ſecundum conſonas & vocales

Digitized by Google

vocales quas habet, ergo pro Jehova non eſt legendum *Adonai.* Major procedit, quia Jehova non habet conſonas, nec vocales τῦ *Adonai*; ergo non debet legi per *Adonai*: quod Jehova non habeat conſonas τῦ *Adonai*, hoc apud omnes in confeſſo eſſe debet, & nemo niſi cæcus negare poteſt. Etiam Jehova non habet vocales τῦ *Adonai*, ſed æque ſuas proprias ac יְהוּדָה *Iehuda.* Capellus lectionis τῦ Adonai pro Jehova magnus propugnator in *Critica ſua pag.* 715 expreſſe negat vocales nominis Jehova & Adonai eſſe eaſdem; ſed probat eaſdem tum reſpectu ſoni, tum etiam reſpectu figuræ multum differre, & tantummodo abuſivè vocari eaſdem vocales: Scheva enim effertur ut E, quum Chatephpatach pronuntietur ut A. Minor etiam eſt manifeſta, non poteſt unicum contrarium exemplum dari, ubi vox aliter legitur quàm ſcribitur; ergo in Jehova vel Jehovi non facile fingenda eſt exceptio.

111. Contra hoc argumentum variæ inſtantiæ poſſunt formari.

Prima inſtantia. Decem voces obſcœnæ, in textu Hebræo occurrentes, leguntur per alias voces honeſtiores in margine annotatas: ſic ſuperſtitioſi Iudæi pro עפלי 1 *Sam.* 6. 4. quia eſt vox obſcœna, denotans ipſum anum, legunt טחרי vocem honeſtiorem. Similiter pro ישגלנה *vitiabit eam, Deut.* 28. 30. legunt ישכבנה *cubabit cum ea.* Omnes Iudæi legunt notam marginalem, & multi ex Chriſtianis Iudæos hac in parte ſequuntur: ergo omnis vox non legitur ſecundum conſonas, quas habet.

Reſpondeo: Superſtitioſum eſt legere voces honeſtiores loco vocum obſcœnarum. Verum quidem eſt, quod Iudæi voces honeſtiores ſemper legant; ſed ſcimus Iudæos à longo tempore ſuperſtitioni fuiſſe addictiſſimos. Præterea Chriſtiani hâc in parte non deberent Iudæos ſuperſtitioſos imitari. An illæ voces erunt obſcœnæ, quas ipſe Spiritus S. Prophetis dictavit? Et, ſi Spiritus S. eas voces dictaverit, & Prophetæ eaſdem ſcripſerint, quare ita non poſſent pronuntiari? Præterea omnes illæ decem voces obſcœnæ commodè poſſunt per conſonas ſuas, & per ſuas vocales, etiamſi irregulares, pronun-

Digitized by Google

tiari,& propterea non decet cum ſuperſtitioſis Iudæis lectionem hanc marginalem, utpote in cerebris nugivendulorum Iudæorum fictam, eligere.

Secunda inſtantia. Hoc argumentum reſpectu conſonarum non videtur procedere, quia pro יְהֹוִה JEHOVI non tantum ab omnibus Iudæis, ſed etiam à multis Chriſtianis legitur *Elohim*, quia hujus nominis vocales habet.

Reſpondeo: Verum eſt, omnes Iudæi, ut & multi Chriſtiani, legentes aliàs JEHOVA, pro JEHOVI pronuntiant *Elohim*: ſed falluntur, tum legendum eſt JEHOVI, quia ejus vocales & conſonas habet.

Sed *regeret* aliquis: *Iod* litera non gutturalis in principio nunquam ſolet habere Chatephſægol, niſi in JEHOVI: nec *He* unquam ſolet quieſcere in Chirek; ergo pro JEHOVI legendum eſt *Elohim*.

Reſpondeo. 1. Sæpiſſime ſub literis non gutturalibus invenitur ſcheva compoſitum, *uti videre eſt in Theſ. gram. Buxt. pag.* 19. Ergo non videtur abſurdum, quod talis vocalis compoſita ſcripta ſit ſub *Iod*. 2. Non eſt magis abſurdum literam *He* quieſcere in Chirek in hâc unicâ voce JEHOVI, quàm in Patach in unicâ voce פַּה: nam in Hebraicis multa ſunt, de quibus dicitur אֵין דִּכְוָתֵיהּ *non eſt ipſi ſimile*. Quidni JEHOVI etiam inter talia numerari poſſet?

Tertia inſtantia. Poſito, quod JEHOVA habeat proprias ſuas conſonas, non tamen habet ſuas proprias vocales, & vocalium etiam eſt habenda ratio. Ergo pro JEHOVA eſt legendum *Adonai*.

Reſpondeo: Nomen JEHOVA habet ſuas proprias vocales, & non alienas.

Sed fortaſſe *quæres*. Quare ergo nomen יְהֹוָה non ſemper eas vocales retinet, ſi illæ vocales ſint propriæ: nam JEHOVI ſæpiſſime recipit puncta τȣ̃ *Elohim*.

Reſpondeo: Quando defendimus vocales in JEHOVA eſſe proprias vocales, tum non ſtatuimus eaſdem eſſe proprias quarto modo, quæ ſemper conveniunt, ut riſibilitas homini: ſed *proprium* contradiſtinguimus *alieno*, hoc eſt, vocales ſubſcriptæ nomini

nomini Jehova ſunt propriæ vocales, & non alienæ, ſive aliunde mutuatæ.

Sed adhuc *regeres*: Si vocales in Jehova ſint propriæ, quid fiet de Jehovi? An etiam in illo nomine ſint propriæ vocales?

Reſpondeo: Utræque vocales tam in Jehova, quam in Jehovi ſunt propriæ, hoc eſt, non ſunt alienæ, vel aliunde mutuatæ; nam quis Iudæorum auſus fuiſſet vocales proprias ex textu ejicere; & alienas loco illarum propriarum in textum intrudere? Et qui ſtatuunt has vocales ita eſſe mutatas, illi concedere tenentur textum Hebręum toties eſſe corruptum, quoties tales alienæ vocales ſunt ſubſtitutæ.

IV. *Secundum* argumentum pro lectione Jehova eſt deſumptum à nominibus propriis virorum, compoſitis ex יהו *Iebo*, parte nominis Jehova, & alio quodam verbo, ut נתן, חנן &c. ex. gr. יהונתן *Iehonathan*, יהוחנן *Iehochanan* &c. Hinc ſic argumentamur: ſi pro Jehova ſit legendum *Adonai*, ergo in nominibus propriis, compoſitis ex *Iebo*, & quodam verbo, ex. gr. נתן, legendum eſt Adonathan, non vero Iehonathan. Conſequentia procedit: quia *Iebo* eſt pars τȣ̃ Jehova; ergo ſi pro Jehova ſit legendum *Adonai*, tum etiam in compoſitione pro *Iebo* legendum erit *Ado*. Sed nemo ex legentibus *Adonai* pro Iehonathan pronuntiat Adonathan; ergo pro Jehova non eſt legendum *Adonai*. Hoc argumentum valde ſtringit, & propterea illi, qui legunt *Adonai*, omnes vires intenderunt, & varias inſtantias excogitarunt, quibus hoc argumentum ſolvi poſſe videtur.

Prima inſtantia. Patroni contrariæ ſententiæ negant illa nomina propria, ut יהונתן, יהושפט &c. eſſe compoſita ex nomine Tetragrammato, & alio quocunque verbo.

Reſpondeo: Illa nomina compoſita eſſe ex nomine Divino, patet inde, quia nomina illa pro *Iebo* in initio ſępe habent *El*: ut; pro יהונתן, יהוחנן, & יהויקים ſæpe eſt אלנתן, אלחנן, & אליקים; ergo ſunt compoſita ex nomine Divino, & quidem ex nomine Tetragrammato, quia non poteſt dari aliud nomen Divinum, ex quo nomina illa propria compoſita eſſent.

Secun-

Secunda inſtantia: Illa nomina יהונתן &c. non videntur eſſe compoſita, quia indecorum videtur nomen Dei proprium cum creaturis componi.

Reſpondeo: Nullo modo eſt indecorum nomen Dei componi cum creaturis: nam præterquam quod jam demonſtravimus nomen Dei אל appellativum cum vocibus profanis conjungi, etiam nomen Dei יָה *Iah*, quod æque eſt nomen Dei proprium ac Jehova, cum creaturis componitur in nominibus deſinentibus in יה, ut, יחזקיה, חנניה &c. Quod illud יָה in fine ſit nomen Dei, nemo negare poteſt: nam aliquando יחזקיה, חנניה dicimus יחזקאל, חנאל cum nomine Dei אל in fine

Tertia inſtantia. Non videtur eſſe compoſitio in יהונתן &c. aliter enim conſtans eſſet punctatio; ſed aliquando in principio pro *Iebo* eſt *Iehu*: ut יְהוּכַל *Iehuchal, Ierem.* 37. 3. & in fine יָהוּ ut ישעיהו, &c.

Reſpondeo: An illud nomen *Iehuchal* ſit compoſitum ex Jehova, non adeo certum eſt: ſed ſi dicamus eſſe compoſitum, tum dicendum eſt, quod hoc in loco ſit irregularis punctatio. Deinde illud יָהוּ in fine, nominibus propriis additum, videtur componi ex יָה nomine Divino, & *Vau* literâ ſervili, formante multa nomina propria virorum. Quemadmodum enim in lingua Latina multa nomina propria deſinunt in us, ut Antonius, Petrus, Paulus, &c. ſic multa nomina propria in linguâ Hebræâ deſinunt in *Vau* cum Schurek, ut עבדיהו &c.

Quarta inſtantia. Nomen Jehova non videtur cum illis nominibus eſſe compoſitum, quia aliquando dicitur יונתן, יושפט &c. pro יהונתן, יהושפט. Præterea forma hæc יונתן &c. ſine *He* videtur eſſe prima, & litera *He* videtur inſerta vel euphoniæ cauſa, vel devotionis cauſa in memoriam, quod Deus nomini *Abraham* inſeruerit *He*.

Reſpondeo. 1. Ionathan per *Io* non eſt forma prima, ſed Iehonathan, & nomen Ionathan eſt contractum per Syncopen ex Iehonathan. 2. Poſito, quod nonnulla nomina, ut יהושע &c. poſſint eſſe ex Hiphil; inde tamen non ſequitur, quod litera illa *He* ſit addita vel Euphoniæ vel religionis cauſâ: nam illa litera *He* erit characteriſtica conjugationis Hiphil, in

Digitized by Google

in qua conjugatione nonnunquam *He* retinetur: ſic יהושיע *ſalvabit* poteſt eſſe Futurum, pro quo regulariter dicitur יושיע ſine *He*, charactere conjugationis Hiphil. 3. Illud *He* in verbis quieſcentibus Pe Iod poteſt quidem eſſe characteriſticum; ſed in verbis perfectis, deficientibus, aut quieſcentibus mediâ vel ultimâ radicali hoc eſt impoſſibile: etiamſi enim ex Futuro יושיע formari poſſit יהושיע per additionem literæ characteriſticæ Hiphil, inde tamen non ſequitur, quod aliquis ex יִתֵּן, ſi uſitatum eſſet, vel ex יִשְׁפֹּט, vel ex יָקִים formare poſſet יהושפט, יהונתן, vel יהוקים. Unde, quæſo, erit illud Cholem? Et quis talia Futura in verbis deficientibus, perfectis, aliiſque unquam vidit? Sed revera, niſi velimus apertæ veritati refragari, talia nomina compoſita derivantur ex parte nominis Jehova, & verbis נתן, שפט, קים. 4. Nominibus propriis non ſolet communiter inſeri litera *He*: unum quidem exemplum eſt in Abrahamo, ubi Deus ob ſpecialem cauſam literam *He* interpoſuit; ſed in aliis nominibus hoc non ſolet obſervari, quia eſt contra genium linguæ Hebrææ. In יהוסף *Pſal.* 81.6. videtur quidem litera *He* interpoſita eſſe, quia ſemper in textu alias occurrit יוסף ſine *He*. Sed reſponderi poteſt illud nomen יוסף eſſe contractum ex יהוסף, ut Ionathan ex Iehonathan. Vel יוסף poteſt derivari ex Futuro Hiphil, ubi *He* characteriſticum regulariter ejicitur, ſed hic ſemel retinetur: nam ex verbis quieſcentibus Pe Iod talia Futura formari poſſunt, ſed non ex aliis verbis.

Quinta inſtantia. Poſito quod in Iehonathan &c. ſit compoſitio nominis Jehova & alicujus verbi, inde tamen non ſequitur eſſe legendum Adonathan &c. quia eſt tantummodo compoſitio indirecta & obliqua: nam nomen Jehova non adhibetur integrum.

Reſpondeo: Ipſe Druſius, qui aliàs vehementer in legentes Jehova invehebat, ita ut illos vocare ſoleret Jehovistas, concedit compoſitionem nominis Tetragrammati in יהושפט יהונתן &c. vocat enim talia nomina *ἰαωφόρα* & *τετραγραμματοφόρα*. Si ergo ſit compoſitio, ſive jam ſit directa & tantummodo quoad duas ſyllabas, tamen eſt compoſitio, quod

ſufficit ad probandam lectionem JEHOVA.

Sexta inſtantia. Capellus contra hoc ſecundum argumentum aliam inſtantiam excogitavit: nempe quod nomina illa propria, ut יהונתן &c. ſint compoſita ex nomine Divino יָה, & non ex JEHOVA. Sed unde igitur eſt illa litera Vau? Ait duas priores literas *Iod & He* eſſe nomen יָה, & literam *Vau* cum Cholem eſſe copulativam, quâ nomen Divinum cum ſequenti verbo copulatur.

Reſpondeo. Hoc effugium nimis inane eſt: nam יָה habet Kamets, & יְהוֹ Scheva. Deinde *Vau* copulativum nunquam habet Cholem, quemadmodum hìc habet. Ex his antecedentibus ergo ſequitur illa nomina propria eſſe compoſita ex JEHOVA, & per conſequens, ſi legendum ſit Iehonathan, etiam legendum erit JEHOVA.

V. *Tertium* argumentum pro lectione JEHOVA eſt ad hominem, ut Philoſophi loquuntur, eſtque tale. Qui legit *Adonai*, non exprimit conſonantes nec vocales, quibus nomen JEHOVA ab ipſis Prophetis & Viris Sanctis ante prohibitionem fuit pronuntiatum & lectum. Nam qui legit *Adonai*, fatentibus omnibus contrariæ ſententiæ patronis, non exprimit conſonantes τῦ JEHOVA: nam hodiernæ conſonæ ſemper fuerunt. Deinde qui legit *Adonai*, non exprimit vocales, quibus JEHOVA antiquis temporibus fuit lectum: nam vocalis Scheva in JEHOVA differt à Chatephpatach in Adonai tum reſpectu figurę, tum etiam reſpectu ſoni, uti ſupra ex Capello demonſtravimus. Pręterea multi ex legentibus *Adonai* negant vocales τῦ *Adonai* conſonantibus Nominis יהוה fuiſſe ab initio ſubſcriptas. Capellus defendit puncta genuina nominis JEHOVA fuiſſe *Patach*, *Scheva*, & *Cholem*, & lectum fuiſſe יַהְוֹה: in hanc ſententiam etiam inclinat Sixtinus Amama. Alii ajunt lectum fuiſſe יַהְוֶה vel יְהֱוֶה, aliiſve modis. Sunt etiam, qui abſque ullâ ſpecie veritatis divinant olim lectum fuiſſe יהוה הוה ויהיה Quicquid ſit, perinde nobis eſt, quomodo fuerit lectum, modo non fuerit lectum *Adonai*, quod nobis ſufficit ad probandum illum malè legere, qui legit *Adonai*: quia non exprimit conſonantes, nec vocales τῦ JEHOVA.

Sed

Digitized by Google

Sed contra hoc argumentum variæ inſtantiæ excogitantur: nam multi putant eum, qui legit *Adonai*, exprimere vocales τῦ JEHOVA. Harum inſtantiarum *prima* eſt, quod Scheva & Catephpatach ſint eædem vocales, & quod *Iod*, utpote litera non gutturalis, non recipiat Scheva compoſitum, quia vocales compoſitæ regulariter gutturalibus ſubjiciuntur.

Reſpondeo: Scheva & Chatephpatach non ſunt eædem vocales, & litera Iod, ut & multæ aliȩ literæ non gutturales ſæpiſſime recipiunt Scheva compoſitum, quidni etiam Iod in JEHOVA reciperet Chatephpatach, quando judicant legendum eſſe Adonai, quum quidem recipiat Chatephſægol, quando volunt legendum eſſe Elohim.

Secunda inſtantia. Non mirum eſt ſub JEHOVA loco vocalis Chatephpatach eſſe Scheva ſimplex, cum hoc idem aliis in locis Veteris Teſt. etiam fieri ſoleat: ex. gr. Si τὸ *Ketib* retinendum eſt, pro Scheva ſimplici neceſſariò legendum eſt Scheva compoſitum in voce בְּעֳפָלִים 1 *Sam.* 5. 6.

Reſpondeo: Nullo modo opus eſt in allato exemplo Scheva compoſitum legere; nam vox commodè legi poteſt, uti ſcripta eſt.

Tertia inſtantia. JEHOVA compendii cauſa notatur in principio cum Scheva ſimplici, quia ſepè occurrit; & JEHOVI recipit quidem in principio Chatephſægol, ſed hoc propterea eſt, quia rarius occurrit.

Reſpondeo: JEHOVI non habet Chatephſȩgol, quia raro occurrit: nam in ſolo Ezechiele invenitur nomen JEHOVI ducentis & undecim vicibus notatum cum Chatephſægol; ergo raritas non eſt in cauſa, quare JEHOVI in principio recipit Chatephſægol, & JEHOVA tantum Scheva ſimplex. Ex his ergo ſequitur, quod, qui legit *Adonai*, non exprimat conſonas, nec vocales τῦ JEHOVA; ſed qui pronuntiat JEHOVA, ille exprimit conſonas, etiam exprimit vocales, ſi non genuinas, ut quidam putant, ſed hoc adhuc diſputatur, ſaltem pronuntiat eas vocales, quȩ ab ipſis Prophetis, vel ſaltem ex quorundam ſententiâ à Maſorethis ante mille annos fuerunt adſcriptæ.

VI. *Quartum* argumentum pro lectione JEHOVA eſt tale:

non eſt legendum *Adonai*, quia illa lectio videtur Iudæos aliquo modo ſtabilire in ſuâ ſuperſtitione. Iudæi hodierni ex ſuperſtitione abſtinent à lectione Jehova, & quando audiunt Chriſtianos etiam non pronuntiare Jehova, ſed ejus loco fictitium *Adonai*, confirmantur in ſuâ ſuperſtitione. Antiquis temporibus interdixerunt quidem pronuntiationem nominis Jehova ex pietate, quia homines quidam impii leviter & ſine attentione illud nomen uſurpabant: ſed jam Iudæi ex ſolâ ſuperſtitione nomen Jehova nec in ſacris precibus, nec in lectione Bibliorum, multo minus in communi ſermone de rebus mundanis unquam pronuntiant. Aliquando Amſterodami Iudæo pauperrimo aliquot nummos obtuli, ut tantum ſemel cum attentione pronuntiaret nomen Jehova; ſed non auſus fuit, dixitque ſibi hoc non licere. Superſtitio Iudæorum adhuc clarior fit, ſi conſideremus pœnas, quas Rabbini infligendas eſſe judicarunt iis, qui legunt Jehova: plebi Iudæorum ſub pœnâ mortis, & ſub pœnâ ejectionis ex futuro ſeculo, hoc eſt, cœlo, interdicta fuit à Rabbinis pronuntiatio τοῦ Jehova. Hoc ita eſſe ſuperiori diſſertatione demonſtravimus. Hinc Iudæi præ metu, ne nomen Jehova profanaretur, ſolent ex ſuperſtitione in aſſeribus, parietibus, aliiſque locis pro יהוה ſcribere ייי. Chriſtiani ergo, qui Iudæos hâc in parte ſequuntur, non quidem ſunt ſuperſtitioſi, ſed Iudæos in ſuperſtitione ſuâ quodammodo confirmant. Saltem illi excuſari poſſunt, referente Amama *Antib. Bibl. pag.* 332, qui legunt Jehova, quando credunt vocales τοῦ Jehova eſſe proprias vocales: verba ejus ſic ſonant. *Qui neſcit, qui non credit puncta illa eſſe tetragrammati genuinas & priſcas vocales, ille certe excuſandus eſt, ſi* Jehova *legat. At qui credit puncta illa eſſe vocis* Adonai, *non vero tetragrammati propria, qui credit genuinas vocales aut ignorari aut incertas eſſe & nihilominus in Hebræo textu vocem* Jehova *legit, næ ille ultro ſciens volens* βαρβαρίζει. Hinc ſequitur nos excuſari poſſe, quia credimus hæc puncta vocis Jehova eſſe genuina, & ab ipſis Prophetis addita: ſed an contrariæ ſententiæ præcipui patroni excuſari poſſint valde dubito; nam ſequuntur punctationem, quam credunt non eſſe divinam, &

à Maſo-

à Maſorethis profectam : credunt eadem puncta non eſſe ſubjecta, quæ Sacri Scriptores ſubjicienda eſſe voluerunt, & ſic quodammodo S. Scripturam in vocibus JEHOVA & JEHOVI corruptam eſſe aſſerunt. Præterea Chriſtiani legentes Adonai Iudæos in ſuperſtitioſâ ſuâ lectione confirmant, & ſic deinceps. Sed hæc omnia nihil ad nos : nam nos ſtatuimus S. Scripturam eſſe incorruptam : nos ſequimur punctationem, quam credimus eſſe divinam, & nullo modo Iudæos ſuperſtitioſos confirmamus.

VII. *Quintum* noſtrum argumentum pro lectione JEHOVA deducit ad abſurdum : ſi pro JEHOVA ſemper ſit legendum *Adonai*, ergo etiam in illis locis, in quibus Deus propriè ſibi hoc nomen vendicat : ut, *Exod. 6. 3. Nomine meo* JEHOVA *non ſum cognitus iis.* Qui legit *Adonai*, diceret, Nomine meo *Adonai* non ſum cognitus iis, & ſic falſum diceret ; nam Deus jam diu ſe nomine *Adonai* notum fecerat. Et *Pſal.* 83. 19. *Vt cognoſcant te ſolum nomine tuo eſſe* JEHOVA. Qui pronuntiat *Adonai*, ſic legeret, ut cognoſcant te ſolum nomine tuo eſſe *Adonai*, quod falſum eſt ; nam nomen *Adonai* in S. Scriptura ſępe hominibus tribuitur. Et *Ieſ.* 42. 8. *Ego ſum* JEHOVA, *illud eſt nomen meum*, ſcil. Proprium, mihi ſoli competens : ſed *Adonai* non eſt tale nomen Dei Proprium. Capellus videns ſe hic quodammodo eſſe conſtrictum, concedit *Exod.* 6. 3. docendi cauſa poſſe legi JEHOVA ; quia ibi eſt ſingularis ratio, quæ in aliis Scripturæ locis non eſt : Capellus enim arbitratur nomen JEHOVA ante Moſen Patriarchis non fuiſſe revelatum. An idem etiam in cæteris locis concederet, neſcio : judico ipſum hoc etiam debere concedere, quia etiam eſt ſpecialis ratio. Hinc concludo, ſi in illis locis ſit legendum JEHOVA, etiam in aliis locis eodem modo eſſe legendum : nulla enim eſt ratio, quę hoc impedire poteſt.

VIII. *Sextum* & ultimum argumentum noſtrum eſt hinc deſumptum, quia, qui legunt Adonai, fallunt auditores ; nam auditores, audientes legentem *Adonai*, neſciunt, an ſit *Adonai* ut ſic, an vero JEHOVA, quia ubique eodem modo ab illis legitur. *Denique* addatur & hoc pro lectione JEHOVI. Qui legit *Elohim*, nonnunquam abſque causâ peccat contra regulam

de duobus Subſtantivis, quorum unum alterum regere ſolet in Genit: ſic *Ieſai.* 3. 15. dicitur יֱהוִֹה צבאות : ſi quis pro JEHOVI velit legere *Elohim*, quia ejus puncta videtur habere, ille tenetur dicere אלהים צבאות pro אלהי contra regulam de regimine: ſcio quidem hanc regulam in Bibliis habere exceptiones, etiam in *Elohim*: ut *Pſal.* 80. 15. & alibi: ſed quid opus eſt exceptiones contra hanc regulam fingere, quum ſine exceptionibus textus ſervari poſſit. Hæc ſunt præcipua noſtra argumenta, quę pro lectione JEHOVA hoc tempore adferre placuit.

IX. Antequam finem imponamus, adhuc hæc quæſtio movenda eſt: *Quare nomen* JEHOVA *ab omnibus Iudæis, & nonnullis Chriſtianis aliter legatur, quàm in Bibliis ſcribitur?* Reſpondeo: Genuina lectio nominis JEHOVA Prophetis fuit nota; ſed poſterioribus temporibus, cum Rabbini viderent populum hoc nomine in vulgari ſermone ſæpiſſimè abuti, ideo ex religione & pietate videntur lege quâdam ejus pronuntiationem interdixiſſe, & quidem ſeverâ, nam ut Buxtorfius ait *in Lexico Hebr. Rad.* הוה, plebi ſub pœnâ mortis pronuntiatio nominis JEHOVA vetita fuit. Poſtea acceſſit ſuperſtitio, quâ judicarunt ab ejus pronuntiatione planè eſſe abſtinendum, nec etiam ſcribendum in parietibus, aliiſque locis. Tandem Rabbini videntur docuiſſe vera puncta nominis JEHOVA eſſe perdita, & hodierna eſſe mutuatitia nominis *Adonai*, & hinc videtur orta lectio *Adonai* pro JEHOVA. Poſtea Patres, linguę S. ignari, videntes & audientes omnes Iudæos unanimi conſenſu inclinare in lectionem *Adonai*, etiam eos ſequuti fuerunt. Sequentibus temporibus multi ex Chriſtianis, moti tum omnium Iudæorum, tum etiam Patrum authoritate, lectionem *Adonai* retinuerunt. Sed cum linguarum cognitio indies inter Chriſtianos accreſceret, quidam fuerunt, qui exactâ trutinâ, ab omnibus præjudiciis liberâ, rem hanc penitius conſiderarunt, & priſtinam lectionem in uſum revocarunt, inter quos Galatinus primus, vel præcipuus vulgò dicitur fuiſſe. Sed quando Rabbini genuinam pronuntiationem nominis JEHOVA interdixerint, ex hiſtoriis

Digitized by Google

ſtoriis Iudæorum clarè non innoteſcit: veriſimile eſt ſub templo ſecundo hoc interdictum fuiſſe. Quicquid ſit, ſaltem Iudæi à longo tempore, fortaſſe à temporibus Chriſti, vel etiam ante Chriſtum à pronuntiatione nominis JEHOVA abſtinuerunt. Hęc jam ſufficiant, proximâ diſſertatione contraria argumenta, pro lectione *Adonai* adferri ſolita, examinabimus.

D I S S E R T A T I O
VIGESIMA NONA,
QUÆ EST

De Nominibus Dei Hebraicis,

PARS TERTIA,
QUÆ AGIT

De vera lectione nominis JEHOVA.

Reſp. JOHANNE SNOUPSIO Goezâ-Zeel.

Ad diem 15. *Martii* 1656.

SECTIO I.

SUperiori diſſertatione propoſuimus noſtra argumenta, quibus probavimus eos rectius facere, qui nomen Tetragrammaton JEHOVA legunt uti ſcribitur, quàm illos qui vicarium nomen *Adonai* ſubſtituunt: jam ſequuntur adverſariorum argumenta, quibus conantur probare pro JEHOVA legendum eſſe *Adonai*, pro JEHOVI verò *Elohim*. Argumenta illa pleraque ſunt Grammaticalia, & antequam ea in medium proferam, hoc præmonendum eſt, quod illi, qui ſtatuunt vocales demum eſſe inventas à Maſorethis Tyberienſibus, non poſſint illa argumenta, è Grammatica petita, tanquam firmas objectiones opponere. Nam ſi quis ex. gr. nobis opponat literas וכלב ab initio

initio ante Jehova alias requirere vocales, quam quibus tam notantur, Reſpondebimus ad hominem, uti vocant, vocales illas non eſſe authenticas, ſed eſſe à Maſorethis Tyberienſibus, qui ut ſuperſtitioſam lectionem *Adonai* pro Jehova, & Elohim pro Jehovi confirmarent, tales vocales ſubſcripſerunt. Verum illi qui defendunt puncta vocalium eſſe ab ipſis authoribus librorum, vel ad minimum ab Ezra, & per conſequens Divina, illi fortius argumenta contraria deſumpta ex punctatione literarum וכלך, urgere poterunt.

11. Argumentum *primum* pro lectione *Adonai* eſt tale. Vocales nomini יהוה ſubſcriptæ non ſunt ejus propriæ vocales, ſed nominis *adonai*: ergo legendum eſt *Adonai*. Ratio hæc eſt, quia voces Hebraicæ propriis vocalibus ſunt legendæ. Quod vocales ſub Jehova non ſint ejus propriæ vocales, hoc inde probatur: quia ſi eſſent propriæ, tum ſemper immutatæ permanerent, ſed ſæpiſſime mutantur, ſcil. antecedente, vel ſequente nomine *Adonai*: ut, *Ezech.cap.17. verſ.* 16. 19. 22. & in aliis infinitis ferè locis, in quibus nomen יהוה videtur habere puncta τοῦ *Elohim*, & quidem ob hanc cauſam, ne quis bis legeret Adonai. Adverſarii, ut lectionem ſuam confirmarent, ſemper illud Jehovi per *Elohim* legunt.

Reſpondeo. 1. Superiori diſſertatione reſpondendo ad inſtantias ex parte etiam ad hoc argumentum reſpondimus, ideoque eadem hic repetere ſupervacaneum putamus. Præterea negamus vocales nomini Jehova ſubſcriptas non eſſe ejus proprias vocales, ſed nominis Adonai: antea contrarium ex Capello demonſtravimus. Deinde poſito quod in Jehova & Adonai ſint eædem vocales, inde tamen non ſequitur, quod vocales τοῦ Jehova ſint vocales τοῦ Adonai; nam multæ voces habent eaſdem ſimiles vocales: poſſunt eſſe vocales τοῦ Adonai & nihilominus ſimul vocales τοῦ Jehova.

2. Nullo modo ſequitur, ſi vocales in Jehova eſſent vocales propriæ, tum ſemper manerent: nam non dicimus vocales illas eſſe proprias quarto modo, quæ ſemper ſubjecto conveniunt, ut riſibilitas homini; ſed proprium contradiſtinguimus alieno, & dicimus vocales in Jehova eſſe proprias vocales

tales nominis JEHOVA, hoc eſt, non eſſe alienas ſive nominis *Adonai*. Verum quidem eſt, nomen יהוה antecedente vel ſequente nomine *Adonai* recipit eaſdem vocales, quas *Elohim* ſolet recipere, inde tamen non ſequitur legendum eſſe *Elohim*, vel יהוה propterea recipere vocales τῦ *Elohim*, ne aliquis bis legeret *Adonai Adonai*. Ob quam cauſam ſcribatur JEHOVI concurrente *Adonai* doctè ignoramus, nec putamus aliquem facilè poſſe ejus rei rationem dare: dicitur quidem, ne aliquis bis legeret *Adonai Adonai*, ſed unde hoc probatur? Gomarus *parte 3. diſp. 4. de Nominibus Dei* facilem reſponſionem ad hoc argumentum excogitavit, cui tamen non facilè poſſumus aſſentiri; nihilominus judicamus illam reſponſionem eſſe ſufficientem ad reſpondendum illi, qui negat puncta eſſe authentica, vel qui ſtatuit eadem demum inventa eſſe à Maſorethis Tyberienſibus, qui facilè potuerunt errare. Sic ait Gomarus, quod diverſitas hæc ſcriptionis originem ſuam traxerit ab audaci Maſorethatum licentia, qui ut vicariam & vulgo receptam conſuetudinem legendi *Adonai* confirmarent, hæc puncta ita mutarunt. Ergo ex Gomari ſententiâ hæc puncta ſunt mutata à Maſorethis Tyberienſibus, & tantummodo eum in finem, ut lectionem, à ſuperſtitioſis Iudæis aliquandiu receptam, hâc ſuâ irregulari punctatione confirmarent: & quod illi Maſorethę tali ſimili, imo majori licentiâ uſi fuerint circa textum Sacrum, hoc probat idem Gomarus ex decem illis vocibus, quę vulgo obſcœnæ vocantur: illarum loco Maſorethæ voluerunt alias voces, margini adſcriptas, legi. Gomarus non videt rationem, quare hæc mutatio vocalium in JEHOVI etiam à Maſorethis eſſe non poſſet. Quantum me attinet, non poſſum facilè Gomaro hâc in parte aſſentiri: non enim puto Iudæos unquam auſos fuiſſe alias vocales in textum intrudere. Iudæi ſcripſerunt quidem in margine alias voces, ſed non in ipſo textu: attamen hæc Gomari reſponſio eſt valida contra omnes Novatores punctorum, ut Capellum, Amamam, alioſque: nam ſi quis, qui defendit novitatem punctorum, ſic opponat: יהוה habet puncta nominis *Elohim*, ergo eſt legendum *Elohim*: illi reſpondebit Gomarus, illa puncta ſunt ita adſcripta à Maſorethis, qui, ut confirmarent ſuperſtitioſam illam

Digitized by Google

lectionem, hęc puncta adjecerunt: ſed hæc Gomari reſponſio non valebit contra eum, qui ſtatuit puncta eſſe ab ipſis Authoribus librorum, & adhuc incorrupta.

3. Poſito, in JEHOVA eſſe vocales τῦ Adonai, quod tamen nunquam probabitur, & in JEHOVI vocales τῦ *Elohim*, inde tamen nondum ſequitur, legendum eſſe *Adonai & Elohim*: nam in legendo non tantum eſt habenda ratio vocalium, ſed etiam conſonarum, & quidem præcipuè: nam in pronuntiatione ſemper etiam conſonæ exprimendæ ſunt; verum in pronuntiatione *Adonai & Elohim* pro JEHOVA & JEHOVI ad ſummum tantum vocales illorum nominum & non conſonæ audiuntur, & exprimuntur. Atqui propter ſimiles vocales ſtatim non eſt alia vox ſubſtituenda: eſt enim ac ſi ſic velim argumentari, pro פָּקַר aliquando legi poteſt שָׁמַר, aut aliud quodcunque verbum iiſdem vocalibus notatum; nam שמר eaſdem habet vocales, quas פקר: ſed quemadmodum hęc conſequentia non procedit, ſic nec illa.

III. *Secundum* argumentum deſumitur ex literis præfixis וכלב״, & ex litera מ. Hæ literæ non punctantur eo modo, quo deberent regulariter ante JEHOVA punctari; ſed punctantur ad formam punctationis *Adonai*, ergo legendum eſt Adonai. Ut hæc objectio clarius intelligatur, quædam exempla in medium proferam: ex. gr. literæ וכלב״ ante JEHOVA deberent regulariter notari cum vocali Chirek, ut לִיהֹוָה בִּיהֹוָה ad formam nominum incipientium à *Iod*, ut לִיהוּדָה בִּיהוּדָה &c. Sed literę illę recipiunt Patach, ac ſi ſcriptę eſſent ante אדני, ut לַיהוָֹה בַּיהוָֹה &c. Similiter litera *Mem* ante nomina à *Iod* incipientia communiter recipit Chirek, ut מִיהוּדָה &c.: ſed ante JEHOVA notatur cum Tzere eodem modo, quo ante *Adonai* ſcribi ſolet, ut מֵיהוָֹה, ergo pro JEHOVA videtur legendum eſſe *Adonai*.

Reſpondeo. 1. Concedo literas וכלב regulariter ante nomina à *Iod* incipientia requirere Chirek, ut & מ *Mem*; ſed in JEHOVA eſt exceptio à communi regula, & non mirum, quia in nominibus Divinis reſpectu literarum præfixarum ſæpe eſt irregularis punctatio. Meelfurerius *in epit. Gramm. ſua ſect.* 41. expreſſe à communi regula punctationis excipit nomen JE-

HOVA, quando ait: *Excepto ſolo nomine Divino* יהוה, *cum quo patach pro chirek ponitur*. Regula generalis ſic ſonat: Concurrentibus in principio duobus ſcheva, prius mutatur in Chirek, & alterum, ſi ſub *Iod* fuerit, tollitur: ſed in לַיהוָה &c. eſt exceptio à communi illâ regulâ, quia in nominibus Dei ſępe eſt anomalia reſpectu literarum præfixarum. Hoc approbat ipſe Buxtorfius Theſ. Gramm. pag. 17. quando ait: *Anomalia ſcheva compoſiti triplex hic occurrit: primo chateph ſægol & antecedens ſægol contrahuntur aliquando in tzere*, & adfert tria exempla, quorum duo ſunt nomina Divina. Regula ſic ſonat: *litera gutturalis punctat ſe & præcedentem*: ut בֶּאֱמוּנָה &c. ſed in Elohim, Adonai, & in unico verbo לֵאמֹר eſt tantummodo exceptio à communi illâ regulâ: ergo in nominibus Divinis reſpectu literarum præfixarum ſæpe eſt anomalia: & quare etiam aliqua anomalia non poſſet habere locum in nomine JEHOVA?

Sed fortaſſe *objicies*, quod hæc punctatio non videatur eſſe anomalia, vel exceptio à communi regula, quia illa ubique ſibi ſimilis eſt.

Reſpondeo: Hoc nihil obſtat etiamſi punctatio ſit ſibi ſimilis: nam ubique eſt exceptio à communi regula: ſic etiam in בֵּאלֹהִים & בַּאדֹנָי punctatio ſibi ubique ſimilis eſt, ſed ubique etiam eſt exceptio.

2. Punctatio literarum וכלב cum Patach ante JEHOVA non videtur eſſe adeo abſurda, ut propterea opus ſit legere *Adonai*: nam concurrentibus duobus Scheva in principio, prius non tantum mutatur in Chirek, ſed etiam ſæpiſſime in Patach, ut נַפְתּוֹ &c. Quare etiam hæc punctatio æquè non poſſet habere locum in unico nomine JEHOVA, quàm in aliis vocibus?

IV. *Tertium* argumentum, è Grammatica petitum, deſumitur à literis בגדכפת punctatis cum Dageſch leni in principio poſt יהוה. Hinc talis formatur objectio: literæ illæ ſex poſt יהוה non debent recipere Dageſch lene, quia JEHOVA terminatur literâ quieſcente, poſt quas illæ ſex literæ communiter non recipiunt Dageſch: atqui illæ literæ recipiunt Dageſch, ergo legendum eſt *Adonai*: nam quando legitur *Adonai*, tum in fine eſt litera mobilis, poſt quam literę בגדכפת communiter recipiunt Dageſch.

Reſpondeo. 1. Regula illa de Dageſch leni in literis *Begad-Kephat* poſt literas mobiles habet varias exceptiones. Buxtorfius in *Theſ. Gram. cap.* 5. ſeptem exceptiones enumerat, in quibus literæ *Begad-Kephat* recipiunt Dageſch poſt literas quieſcentes.

2. Regula illa de literis ſex punctandis poſt literas mobiles non ita valet in lectione, quàm quidem in ſcriptione, hoc eſt, literæ *Begad-Kephat* recipiunt Dageſch lene, quando præcedit *ſcripta* litera mobilis; non vero quando tantummodo pronuntiatur vox, quæ literâ mobili terminatur.

3. Quando JEHOVA notatur uno ex ſeptendecim accentibus Regiis, tum neceſſariò ſecundum tertiam Buxtorfii exceptionem literæ *Begad Kephat* debent recipere Dageſch lene: atqui nomen JEHOVA ſæpiſſimè accentibus Regiis notatur.

4. Si JEHOVA notaretur accentu miniſtro in penultimâ ſyllabâ, tum illud punctum in *Begad-Kephat* nonnunquam poſſet referri ad Dageſch forte euphonicum ſecundum regulam Buxtorfii in *Theſ. Gram. pag.* 44. ubi ait: *Tertio, vox penacuta in* ה *ſæpe impouit primæ literæ ſequentis dictionis Dageſch forte euphonicum: ut,* ימה סוף *Exod.* 10. 19. Vel nonnulla exempla referri poſſent ad אתי מרחק, ſive ad quintam exceptionem de Dageſch leni, ibidem *pag.* 50. ubi idem Buxtorfius ait, *quod literæ* Begad-Kephat *recipiant Dageſch lene, quando vox præcedens in* ה *finita accentum habet in penultima.* Buxtorfius excerpſit hanc exceptionem ex *Michlol Kimchi pag.* 106.

5. Reliqua loca, ubi præcedit accentus miniſter in ultimâ ſyllabâ, referri poſſunt ad ſextam exceptionem Buxtorfii *pag.* 50. Ubi Octo exempla adfert, quæ ad præcedentes regulas ſive exceptiones referri non poſſunt.

6. Si propter Dageſch lene in *Begad-Kephat* ſit legendum *Adonai*; ergo ſi poſt אדני ita ſcriptum non ſequatur Dageſch in *begad-Kephat*, vice verſa pro *Adonai* legendum erit JEHOVA, ut *Pſal.* 68. 18. ubi ſcribitur אדני בם abſque Dageſch in *Beth*. Ex his videmus argumentum, à literis *Begath-Kephath* deſumptum, non procedere.

V. *Quartum* argumentum pro lectione *Adonai* eſt deſumptum

ptum ex terminatione τ̃ϰ̃ JEHOVA, eſtque tale: ſi legendum ſit JEHOVA ut ſic, tum nomen Dei proprium, denotans eſſentiam Dei, pronuntiabitur ſub formâ nominum fœmininorum, quod videtur eſſe abſurdum & indecorum Deo.

Reſpondeo. 1. Si non ſit indecorum ſcribere in ſacro codice ſub terminatione fœmininâ, quare erit indecorum pronuntiare? Ipſi ſacri Scriptores ex ſententiâ Saniorum Philologorum hæc puncta ſubjecerunt, quare ergo non licitum eſſet ita legere? Ipſe Amama, qui vehementer lectionem *Adonai* propugnat in *Antib. Bibl. pag.* 297. *& ſeq.* expreſſe ait *pag.* 324. *Nulla Grammaticorum regula lectioni* JEHOVA *adverſatur. Nec inſolens eſt,* inquit, *nomen proprium etiam Maſculini Gen. in* ה *deſinere. Ecce enim exemplum in* יְהוּדָה *Iehuda.* Quis poſſet meliorem reſponſionem ad hoc argumentum deſiderare?

2. Deo attribuuntur adhuc alia nomina, habentia terminationem fœmininam: ſic nomen צְבָאוֹת habens terminationem fœm. pluralis numeri tribuitur Deo. Etiamſi non ſit nomen Dei proprium, habet tamen terminationem fœm. Præterea nomen יָהּ, Deo æquè proprium ac JEHOVA, habet etiam terminationem fœmininam, ſive potius terminationem affixi fœm. generis tertiæ perſonæ.

3. Non mirum eſt in linguâ Hebraicâ terminationem fœmininam competere viris, cum idem in aliis linguis ſit uſitatiſſimum: ſic Iugurtha, Catilina terminantur terminatione fœmininâ, cum tamen ſint maſculini Gen. &c. Ergo non videtur abſurdum nomen JEHOVA pronuntiari terminatione fœminini generis. Proxima diſſertatione reliqua argumenta in medium proferemus.

Digitized by Google

DISSERTATIO
TRIGESIMA,
QUÆ EST
De Nominibus Dei Hebraicis,
PARS QUARTA,
QUÆ AGIT
De vera lectione nominis JEHOVA.

Reſp. JACOBO WALLECAM, Lekâ-Flandr.

Ad diem 19. *Martii* 1656.

SECTIO VII.

SUperiori diſſertatione quatuor argumenta, quæ pro lectione *Adonai* objici ſolent, attulimus, jam ſequitur *quintum* argumentum, quod deſumitur à novitate, eſtque tale. Hæc lectio τοῦ JEHOVA demum ſuperiori ſeculo eſt inventa à quodam Galatino, ſuperſtitioſo monacho, qui floruit Anno Chriſti 1518: ante eum enim omnes Iudæi & Chriſtiani ſemper pronuntiarunt *Adonai*.

Reſpondeo. 1. Galatinus non eſt primus inventor hujus lectionis: ſed fortaſſe Galatinus fuit primus, qui priſtinam lectionem in uſum revocavit; hoc tamen ex ipſius ſcriptis clarè demonſtrari non poteſt, ait quidem *Lib.* 2. *cap.* 10. *quod quatuor literæ* יהוה, *ſi, ut punctatæ ſunt, legantur*, JEHOVA *efficiunt*, ibi tamen non ait, ſe vel primum lectionis JEHOVA eſſe inventorem, vel primum reſtitutorem.

2. Poſito, quod Galatinus priſtinam lectionem in uſum revocaverit, inde tamen non ſequitur, quod hæc lectio ſit nova: ſed hoc ſequitur, quod hæc lectio ſit renovata, & à ſuperſtitione Iudæorum reformata. Similiter religio noſtra, ſupe-

ſuperiori ſæculo reſtituta, non tam eſt dicenda nova, quàm quidem renovata: idem dicendum eſt de lectione JEHOVA.

3. Galatinus, etiamſi fuerit ſuperſtitioſus Monachus, quid hoc facit ad Philologiam? Etiam Lutherus in initio fuit ſuperſtitioſus Monachus, propterea tamen ipſius reformatio non eſt rejicienda. Si ergo Galatinus prius legerit JEHOVA, ille antiquam & veram lectionem in uſum revocaſſe, & reſtituiſſe dicendus eſt.

4. Valde de eo dubitatur, an Galatinus fuerit primus inventor, vel reſtitutor lectionis JEHOVA: contrarium potius apparet *ex Lib.* 2. *Cap.* 10. *circa finem*, ubi ait, Iudęos eſſe à Moſe edoctos, ut legerent Adonai: ſic enim ait: *Ob eam rem* ſcil. ob nominis hujus reverentiam *antiqui Iudæorum à Moſe illo magno edocti, ſtatuerunt hoc nomen minimè proferri: ſed ubicunque inveniretur, loco ejus nomen hoc* יהוה Adonai *pronuntiari debere.* Si Galatinus judicarit Iudæos accepiſſe lectionem illam *Adonai* à Moſe, ergo non videtur, quod ille novam lectionem voluerit excogitare.

5. Sunt ferè certa indicia, ex quibus probari poteſt, etiam ante Galatinum hanc lectionem JEHOVA fuiſſe uſitatam. *Amama in Antib. Bibl. Edit. poſtr. pag.* 321. ait, qui tamen lectionem JEHOVA vehementer improbat, ſe inveniſſe in Commentariis *Dionyſii Carthuſiani ad Exod.* 6. *cap. Edit. Colonienſis* anni 1548 lectionem JEHOVA: hic Dionyſius vixit anno Chiſti 1472. Ergo hæc lectio fuit uſitata ante Galatinum, qui ferè 50 annis poſt illum Dionyſium vixit. Quod Amama putat Correctorem fortaſſe in illam edit. pro *Iao* intruſiſſe JEHOVA, hoc idem de omnibus editionibus dici poſſet. Ipſe etiam Druſius locum produxit ex Commentariis, vulgo Hieronymo inſcriptis, in Pſal. 8. Edit. Plantinianæ, ubi legitur JEHOVA. Idem Druſius quidem oſtendit in aliis edit. ibi eſſe *Iao*; ſed fortaſſè illę edit. ſunt corruptæ ab illis, qui pro JEHOVA legerunt *Adonai. Vide Amamam pag.* 320. Quidam ex Chriſtianis, ne Galatinum, ſuperſtitioſum illum Monachum imitarentur, vix audent dicere JEHOVA; ſed, volentes illud nominare, vocant illud, Nomen Jod, He, Vau, He. An non præſtaret brevitatis

cauſâ

cauſâ ſimpliciter dicere JEHOVA, quàm Nomen Iod, He, Vau, He? Nullus dubito.

VIII. *Sextum* argumentum pro lectione *Adonai* eſt deſumptum ab authoritate omnium Patrum Græcorum, qui nomen JEHOVA vocarunt ἀνεκφώνητον, ἄῤῥητον, ἄφρασον, ἄλεκτον, ἄφθεγκτον, ἀπόῤῥητον, καὶ ῥηθῆναι μὴ δυνάμενον, & ab authoritate Patrum Latinorum, Interpretum, Paraphraſtarum Chaldæorum, aliorumque præſtantiſſimorum Authorum, qui omnes pro JEHOVA legerunt *Adonai*: hoc inde patet, quia ſemper JEHOVA per κύριος, ſive per *Dominus* tranſtulerunt, & κύριος idem ſignificat quod *Adonai*.

Reſpondeo primò. Non eſt adeo certum, quare Græci nomen JEHOVA vocarint *ineffabile* &c. Sunt quidem hâc de re tres ſententiæ. 1. Eſt Galatini *lib.* 2. *cap*. 10. qui ait illud nomen vocari ineffabile quoad myſterii ſignificatum: verba ipſius non pigrabor hîc exſcribere: *Non enim hoc nomen quoad vocem ipſam nominis ineffabile dicitur, cum & ipſi illud quandoque pronunciarunt, & æquè ut ſcriptum eſt, facilè proferri poſſit, ſi literæ ipſæ cum apicibus & punctis legantur: ex ipſis enim hæc vox* JEHOVA *redditur: ſed quoad myſterii ſignificatum omnino ineffabile eſt. Ita enim diſtinctè divinam eſſentiam ſignificat, ut cum ſimpliciſſima ipſius unitate, & divinarum perſonarum trinitate, & æternam earum diſtinctionem, originem, productionemque apertè inſinuet. Quia igitur Deus trinus, qui omnino ineffabilis eſt, atque incomprehenſibilis, per hoc nomen ſignificatur, idcirco nomen ipſum ineffabile dicitur.* Ergo Galatinus vocat nomen JEHOVA ineffabile quoad ſignificationem. 2. Alii putant hoc nomen à Græcis vocatum fuiſſe *ineffabile*, quia non potuit legi illis vocalibus & conſonantibus, quibus in Sacro codice deſcriptum eſt. Sed hæc ſententia abſurda eſt: nam qui ſyllabas Hebraicas tantum colligere poteſt, etiam facillimè ita leget, prout nomen hoc ſcriptum eſt. 3. Fullerus *Miſcell. lib.* 2. *cap*. 6. & *lib*. 4. *cap*. 13. planè à duabus præcedentibus diverſam ſententiam, quæ etiam à nobis approbatur, defendit. Ait Græos nomen JEHOVA vocaſſe *ineffabile*, quia ipſi Græci hoc Nomen Græcè, ſive Græcis literis, ſive Græcâ linguâ non potuerunt legere, ſive exprimere. Ratio ergo, quare Nomen JEHOVA vocetur

cetur à Græcis *ineffabile*, eſt deſumpta ab inextricabili pronuntiationis Græcanicæ difficultate. Nam JEHOVA difficillimè, & adhuc malè à Græcis pronuntiatur: ratio ejus eſt duplex; *prima* eſt, quia Græci ignorant Vau conſonantem, quæ tamen in JEHOVA invenitur. *Secunda* ratio eſt, quia Græci talem aſpirationem literæ H reſpuunt. Experimentum igitur faciamus, & Greco more hoc nomen efferamus: omnino dicendum erit ἰεωουὰ aut ἰεωυὰ: verum quanta hìc eſt prolationis inconcinnitas? Litera aſpirata H penitus perit, & diphthongus ſuppoſititia in genuinę conſonantis locum ſubrepit. Hinc ergo apparet quàm operoſa & moleſta ſit unius hujus Nominis Græci prolatio, & propterea Greci non ſine causâ vocarunt hoc Nomen *ineffabile*: & quia tanta eſt in pronuntiatione hujus Græci nominis difficultas, ideo Docti variis modis Nomen JEHOVA grecè legerunt. 1. Macrobius *Saturnal. lib. 1. cap.* 18. *citante Fullero lib. 2. cap.* 6. ait Deum vocari Ἰαῶ *Iao*, pro quo Fullerus putat legendum eſſe Ἰωὰ per Metatheſin. 2. Porphyrius Nomen JEHOVA transfert per Ἰευὼ *Ieúo. Vide Fullerum ibidem.* 3. Epiphanius vertit græcè in Ἰαβέ, pro quo in initio ſcriptum fuiſſe ἰαβά credit idem Fullerus. 4. Euſebius citante Fullero *lib. 4. cap.* 13. ſeptem vocalibus tali ordine ιηεωουα diſpoſitis, Nomen JEHOVA græcè exprimit. 5. Septuaginta Interpretes verba textus 2 *Sam.* 1. 2. על עם יהוה ſic transferunt, ἐπὶ τὸν λαὸν ἰούδα: ſed Fullerus putát hìc vitium aliquod irrepſiſſe, & delendam eſſe literam δ, & ſic maneret ἰουὰ. Ex his quinque modis videmus Græcos non ſine ratione dixiſſe Nomen JEHOVA eſſe *ineffabile*. Ergo Greci non vocarunt hoc Nomen *ineffabile*, quia hebraicè pronuntiari non poteſt; ſed ideo, quia græcè efferri nequit. An per hæc quinque Nomina, allata à Fullero, certò denotetur Nomen JEHOVA, nonnulli non ſine ratione dubitare poſſent.

Reſpondeo ſecundò. Verum quidem eſt, quod multi Patres putarint Nomen illud JEHOVA vocari ineffabile, quia crediderunt illud non poſſe pronuntiari: ſed hoc abſque ullâ ratione crediderunt: illi Patres fuerunt decepti à Iudæis, qui hoc facilè Patribus imponere potuerunt; nam plerique Patres

 lin-

linguam Hebræam non calluerunt, qui propterea etiam de hâc quæſtione aptè judicare non potuerunt. Tantum duo Patres Hieronymus ſcil. & Origines linguam Hebræam intellexerunt, quorum prior linguam Hebræam didicit à Iudæis præceptoribus, qui facilè ipſi authoritate ſuâ hoc imponere potuerunt. Unus pater deceptus fefellit multos ſequentes, quia hæc quęſtio plerorumque Patrum judicium ſuperabat: & ſcimus in multis aliis quæſtionibus, quàm nimis creduli Patres ſæpiſſimè fuerint. Quid non potuit unus Papias toti antiquitati imponere? Quare etiam authoritas omnium Iudęorum, & unius aut duorum Patrum multos linguæ Hebrææ imperitos in quęſtione Hebraicâ fallere non potuiſſet?

Reſpondeo tertiò. Non ſequitur, omnes Patres & Interpretes tranſtulerunt nomen JEHOVA per *κύριος* vel *Dominus*, ergo legerunt *Adonai*: poſſunt variæ dari rationes, ob quas Nomen JEHOVA tranſtulerint per Dominum, & belgicè per Heere. 1. Potuerunt ita tranſtuliſſe, ut ſeſe accommodarent ad intellectum communem, cui maximè S. Scripturam deſtinatam ſciebant: nam communiter ſic transferebatur, & propterea Interpretes noluerunt à communi ſententia diſcedere. 2. Quia non eſt vox aliqua in ullâ linguâ, quæ unicâ voce abſque ullâ circumſcriptione perfectè Nomen JEHOVA explicat, & propterea, quia talis exacta interpretatio eſt impoſſibilis, tranſtulerunt Nomen JEHOVA per nomen Dominii, quia qui eſt verus JEHOVA, qui dat omnibus bona, & qui conſerva omnia, is ſane eſt Dominus. Poſtea ad argumentum ſeptimum aliis reſponſionibus argumentum, à tranſlatione deſumptum, refutaturus ſum. Iam ſolummodò oſtendo illam conſequentiam nullo modo procedere, Interpretes tranſtulerunt Nomen JEHOVA per Κύριος *Dominus*, vel Heere; ergo legerunt *Adonai*: exemplo res fiet clara: Viri in Synodo Dordracenâ congregati legerunt JEHOVA, vel ſaltem plerique, ut & Interpretes verſionis noſtræ Belgicę ita legerunt, & nihilominus judicarunt Nomen JEHOVA commode poſſe trans ferri per Heere. Quod Viri illius Synodi legerint JHOVA,

VA, & quod nihilominus judicarint illud Nomen commodè per Heere poſſe transferri, hoc apparet ex Actis Synodal. ſeſſione 12. ubi ſic rogatur de futurâ verſione Belgica. *Secunda quæſtio fuit, Quomodo nomen* JEHOVA *in Vet.* T. *ſit transferendum? Vtrum in Belgico ſit retinendum, an vero per vocem* Heere/ *uti hactenus, aut ſimilem exprimendum? At conſultum fuit judicatum, cum alia commoda atque uſitata vox Belgica non exiſtet, quâ vis iſtius nominis exprimatur, ut interpretes vocem* JEHOVAM *transferant per vocem* Heere/ *utque hac vox majuſculis literis in textu exprimatur. Vbicunque vero vox* JEHOVÆ *emphaſin habere videtur peculiarem, ibi ponendum eſſe aſteriſcum, & vocem* JEHOVA *in margine adſcribendam.* Ex hoc decreto videmus, Viros illius Synodi legiſſe JEHOVA, & nihilominus judicaſſe Nomen illud transferendum eſſe per vocem Heere: ergo non ſequitur illa conſequentia ſuprà in objectione allegata. Aliter nonnemo eodem modo poſſet concludere: noſtri Interpretes verſionis Belgicę tranſtulerunt Nomen divinum יָהּ *Iah* per vocem Heere; ergo legerunt *Adonai.* Sed quis non videt ibi nullam eſſe conſequentiam? Noſtri igitur Interpretes nomen JEHOVA ita tranſtulerunt, non quia legerunt *Adonai*; ſed quia non noverunt vocem aliquam Belgicam, quæ perfectè ſine circumlocutione aliquâ nomen JEHOVA exprimeret, ideo voluerunt JEHOVA, ſecundum communem conſuetudinem, per nomen Heere interpretari.

Reſpondeo quartò. Paraphraſtæ Chaldęi nomen JEHOVA per ſuum יי, ſive per duas literas Iod tranſtulerunt, & propterea ex illis firmum argumentum pro lectione *Adonai* deduci non poteſt. Nam quis nobis certò dicet Interpretes illos Chaldęos per illas duas literas Iod denotaſſe *Adonai*? Iam quidem illud duplex Iod communiter ita legitur à Iudæis, inde tamen non ſequitur omnes Iudæos ſemper ita illas literas expreſſiſſe.

IX. *Septimum* & ultimum argumentum eſt deſumptum ab authoritate Chriſti & Apoſtolorum, eſtque tale: Chriſtus & Apoſtoli ſemper pro JEHOVA legerunt *Adonai*, ergo & nos ita legere debemus: antecedens probatur, quia ſemper nomen JEHOVA (allegantes textus ex Veteri Teſt.) tranſtulerunt

runt per κύριος, quod nomen eſt ejuſdem ſignificationis cum *Adonai*, ergo legerunt *Adonai*: ſi verò Chriſtus & Apoſtoli legerunt *Adonai*, etiam eodem modo à nobis legendum videtur, niſi velimus eſſe ſapientiores Chriſto & Apoſtolis.

Reſpondeo. 1. Non ſequitur, ſi Chriſtus & Apoſtoli pro JEHOVA legerint *Adonai*, ergo & nos ita legere debemus: nam poſito, quod Chriſtus & Apoſtoli ita legerint, hoc non fecerunt ex ſuperſtitione, vel ut lectionem illam à Iudæis tunc temporis modò, ut putatur, receptam ſtabilirent, ſed ideo (ut *Gomarus* inquit) *ne intempeſtivá vocis* JEHOVA *pronuntiatione Iudaos irritarent, & ab Euangelio alieniores redderent, ideo conſuetudini eorum in re libera, & indifferenti prudenter ceſſerunt, & cognomen pro nomine uſurparunt.*

Sed *regeret* aliquis: ſi hoc ita ſit, ergo Chriſtus & Apoſtoli Iudæos in ſuperſtitioſâ lectione confirmarunt, & ſic quodammodo videntur participes ſuperſtitionis Iudaicę. *Reſpondeo.* Nullo modo, Chriſtus & Apoſtoli omiſerunt quidem pro tempore illam pronuntiationem, attamen non ex ſuperſtitione: ſed ideo, ne Iudæos illo tempore irritarent, qui procul dubio Chriſto & Apoſtolis obloquuti fuiſſent, ſi JEHOVA pronuntiaſſent, ita ut Iudæi ad verba Chriſti, & Apoſtolorum non rectè attendiſſent. Chriſtus & Apoſtoli hâc in re non fuerunt ſuperſtitioſi, etiamſi idem fecerint quod Judæi: nam duo intendentes diverſum finem, etiamſi idem facere videantur, non tamen idem faciunt. Pontificii diebus Veneris abſtinentes ab eſu carnis ſuperſtitioſi ſunt, non tamen Reformati; quia non abſtinent propter eundem finem.

2. Falſum eſt Chriſtum & Apoſtolos nomen JEHOVA ſemper tranſtuliſſe per Κύριος: contraria dantur exempla, in quibus nomen JEHOVA tranſlatum eſt per Θεὸς, exempli gr. *Geneſ.* 15. 6. וְהֶאֱמִן בַּיהוָה וַיַּחְשְׁבֶהָ לּוֹ צְדָקָה *credidit vero* JEHOVÆ, *& imputavit ei illud in juſtitiam.* Hic textus allegatur ab Apoſtolo ad *Roman.* 4. 3. ubi ſic dicitur, τί γὰρ ἡ γραφὴ λέγει, ἐπίστευσε δὲ Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. *Quid enim ſcriptura dicit? Credidit autem Abrahamus Deo, & imputatum eſt ei ad juſtitiam.* Ex hoc textu clarè apparet Apoſtolum non tranſtuliſſe JEHOVA per Κύριος, ſed per Θεὸς:

3. Chri-

3. Chriſtus & Apoſtoli, allegantes textus ex Veteri Teſt. non ſemper eoſdem formaliter de verbo ad verbum ex linguâ Hebraicâ in Græcam tranſtulerunt: ſæpiſſimè tantum ad ſenſum reſpexerunt, addendo, vel abjiciendo quaſdam voces, quę ad præſentem occaſionem non faciebant: ſic *Ieſ.* 61.1. dicitur: רוּחַ אֲדֹנָי יְהֹוָה עָלָי *Spiritus Domini* JEHOVI *ſuper me &c.* & *Luc.* 4.18. quędam omittuntur, ubi dicitur πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμὲ, *Spiritus Domini ſuper me*.

4. Poſito, & non conceſſo, quod Chriſtus & Apoſtoli ſemper nomen JEHOVA tranſtulerint per κύριος *Dominus*, inde tamen nullo modo ſequitur, quod illi etiam legerint *Adonai*; nam Κύριος non tantum *Dominum* ſignificat, ſed etiam idem, quod ὁ ὢν, & ita idem denotat quod JEHOVA: κύριος enim æque poteſt derivari à themate κυρέω ὤ, quod ſignificat *ſum, exiſto*, ut vidêre eſt in Lexico *Scapulæ* & *Stephani*, quàm à κῦρος *autoritas*: ſi dicamus κύριος derivari à Κυρέω ὤ, *ſum, exiſto*, unde commodè derivari poteſt, tum hæc objectio nullius erit momenti, ſed potius ſtabiliet noſtram lectionem.

Sed *inſtabit* nonnemo: ſi Κύριος idem denotet, quod JEHOVA, ergo nomen κύριος æquè erit Deo proprium, quàm JEHOVA; in ſignificatione enim conveniunt: ſed hoc falſum eſt, nam κύριος ſæpe tribuitur creaturis.

Reſpondeo. Nomen κύριος derivatum à κυρέω ὤ eſt ſoli Deo proprium, & nunquam creaturis tribuitur: ſed quatenus derivatur à Κῦρος *Autoritas*, eatenus etiam creaturis tribuitur: ſic Cęſar *Act.* 25.26. vocatur Κύριος ab authoritate, quâ pollebat: non enim abſonum eſt, idem nomen à duobus thematibus derivari; ſic in linguâ Hebraicâ vox תַּאֲוָה derivatur vel à Radice אִוָּה *expetivit*, & tum ſignificat *deſiderium*; vel à Rad. תָּאָה *determinavit*, & tum denotat *finem, terminum*. Ex his jam videmus, quàm ſtraminea ſint omnia argumenta, quę pro lectione *Adonai* in medium proferuntur. Placuit ita hiſce tribus diſſertationibus meam ſententiam explicare, nulli volo aliquid præſcribere, ſi quis nolit dediſcere, quæ malè didicit, & antiquam Iudæorum conſuetudinem non vult aut poteſt deponere, per me licet, fruatur ille ſuo judicio, ego meo, legat

Digitized by Google

runt per κύριος, quod nomen eſt ejuſdem ſignificationis cum *Adonai*, ergo legerunt *Adonai*: ſi verò Chriſtus & Apoſtoli legerunt *Adonai*, etiam eodem modo à nobis legendum videtur, niſi velimus eſſe ſapientiores Chriſto & Apoſtolis.

Reſpondeo. 1. Non ſequitur, ſi Chriſtus & Apoſtoli pro JEHOVA legerint *Adonai*, ergo & nos ita legere debemus: nam poſito, quod Chriſtus & Apoſtoli ita legerint, hoc non fecerunt ex ſuperſtitione, vel ut lectionem illam à Iudæis tunc temporis modò, ut putatur, receptam ſtabilirent, ſed ideo (ut *Gomarus* inquit) *ne intempeſtivâ vocis* JEHOVA *pronuntiatione Iudæos irritarent, & ab Euangelio alieniores redderent, ideo conſuetudini eorum in re libera, & indifferenti prudenter ceſſerunt, & cognomen pro nomine uſurparunt.*

Sed *regeret* aliquis: ſi hoc ita ſit, ergo Chriſtus & Apoſtoli Iudæos in ſuperſtitioſâ lectione confirmarunt, & ſic quodammodo videntur participes ſuperſtitionis Iudaicæ. *Reſpondeo.* Nullo modo, Chriſtus & Apoſtoli omiſerunt quidem pro tempore illam pronuntiationem, attamen non ex ſuperſtitione: ſed ideo, ne Iudæos illo tempore irritarent, qui procul dubio Chriſto & Apoſtolis obloquuti fuiſſent, ſi JEHOVA pronuntiaſſent, ita ut Iudæi ad verba Chriſti, & Apoſtolorum non rectè attendiſſent. Chriſtus & Apoſtoli hâc in re non fuerunt ſuperſtitioſi, etiamſi idem fecerint quod Judæi: nam duo intendentes diverſum finem, etiamſi idem facere videantur, non tamen idem faciunt. Pontificii diebus Veneris abſtinentes ab eſu carnis ſuperſtitioſi ſunt, non tamen Reformati; quia non abſtinent propter eundem finem.

2. Falſum eſt Chriſtum & Apoſtolos nomen JEHOVA ſemper tranſtuliſſe per κύριος: contraria dantur exempla, in quibus nomen JEHOVA tranſlatum eſt per Θεός, exempli gr. *Geneſ.* 15. 6. וְהֶאֱמִן בַּיהוָה וַיַּחְשְׁבֶהָ לּוֹ צְדָקָה *credidit vero* JEHOVÆ, *& imputavit ei illud in juſtitiam.* Hic textus allegatur ab Apoſtolo ad *Roman.* 4. 3. ubi ſic dicitur, τί γὰρ ἡ γραφὴ λέγει, ἐπίστευσε δὲ Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. *Quid enim ſcriptura dicit? Credidit autem Abrahamus Deo, & imputatum eſt ei ad juſtitiam.* Ex hoc textu clarè apparet Apoſtolum non tranſtuliſſe JEHOVA per κύριος, ſed per Θεός:

3. Chri-

3. Chriſtus & Apoſtoli, allegantes textus ex Veteri Teſt. non ſemper eoſdem formaliter de verbo ad verbum ex linguâ Hebraicâ in Græcam tranſtulerunt: ſæpiſſimè tantum ad ſenſum reſpexerunt, addendo, vel abjiciendo quaſdam voces, quę ad præſentem occaſionem non faciebant: ſic *Ieſ.* 61.1. dicitur: רוּחַ אֲדֹנָי יֱהֹוִה עָלָי *Spiritus Domini* JEHOVI *ſuper me &c.* & *Luc.* 4.18. quędam omittuntur, ubi dicitur πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμὲ, *Spiritus Domini ſuper me.*

4. Poſito, & non conceſſo, quod Chriſtus & Apoſtoli ſemper nomen JEHOVA tranſtulerint per κύριος *Dominus*, inde tamen nullo modo ſequitur, quod illi etiam legerint *Adonai*; nam Κύριος non tantum *Dominum* ſignificat, ſed etiam idem, quod ὁ ὢν, & ita idem denotat quod JEHOVA: κύριος enim æque poteſt derivari à themate κυρέω ὢ, quod ſignificat *ſum, exiſto*, ut vidêre eſt in Lexico *Scapulæ* & *Stephani*, quàm à κῦρος *autoritas*: ſi dicamus κύριος derivari à Κυρέω ὢ, *ſum, exiſto*, unde commodè derivari poteſt, tum hæc objectio nullius erit momenti, ſed potius ſtabiliet noſtram lectionem.

Sed *inſtabit* nonnemo: ſi Κύριος idem denotet, quod JEHOVA, ergo nomen κύριος æquè erit Deo proprium, quàm JEHOVA; in ſignificatione enim conveniunt: ſed hoc falſum eſt, nam κύριος ſæpe tribuitur creaturis.

Reſpondeo. Nomen κύριος derivatum à κυρέω ὢ eſt ſoli Deo proprium, & nunquam creaturis tribuitur: ſed quatenus derivatur à Κῦρος *Autoritas*, eatenus etiam creaturis tribuitur: ſic Cęſar *Act.* 25.26. vocatur Κύριος ab authoritate, quâ pollebat: non enim abſonum eſt, idem nomen à duobus thematibus derivari; ſic in linguâ Hebraicâ vox תַּאֲוָה derivatur vel à Radice אָוָה *expetivit*, & tum ſignificat *deſiderium*; vel à Rad. תָּאָה *determinavit*, & tum denotat *finem*, *terminum*. Ex his jam videmus, quàm ſtraminea ſint omnia argumenta, quę pro lectione *Adonai* in medium proferuntur. Placuit ita hiſce tribus diſſertationibus meam ſententiam explicare, nulli volo aliquid præſcribere, ſi quis nolit dediſcere, quæ malè didicit, & antiquam Iudæorum conſuetudinem non vult aut poteſt deponere, per me licet, fruatur ille ſuo judicio, ego meo, legat

Rr 3 ille

ille *Adonai*, ego JEHOVA legam; quia judico ipſos Sacros Scriptores has conſonas & vocales in S. codice exaraſſe. His jam ſimul ſatisfactum eſt Iohanni Apatzai S. S. Theologiȩ Doctori, qui in Epiſtolâ Philologicâ, quam Encyclopædiæ Ungaricæ adjunxit, argumentum ſuum de genuinâ lectione nominis JEHOVA, quod mihi publicè ante triennium oppoſuerat, ulterius urget. Plura jam nolo addere, niſi quod illum, cui hæc mea ſententia offendiculo erit, amicè moneam illius Apoſtolici ad *Gal.* 5.26. *Ne ſimus inanis gloriæ cupidi, alii alios provocantes, alii aliis invidentes.*

Annexum.

An non meliori jure illi, qui legunt *Adonai* pro JEHOVA, poſſint vocari *Adoniſtæ*, quàm nos, qui legimus JEHOVA, JEHOVISTÆ? *Reſpondeo* affirmando: ratio hæc eſt, quia non eſt ſpecialis ratio, ob quam ille titulus JEHOVISTARUM nobis competit: nam, ſi propterea vocandi ſimus JEHOVISTÆ, quia ita legimus, prout in Bibliis ſcribitur; ergo etiam eodem jure vocari poſſemus *Eliſtæ, Elohiſtæ, Schaddiſtæ* &c. quia ita illa nomina Divina proferimus, quemadmodum ſcripta ſunt. Sed qui legunt *Adonai*, majori veritatis ſpecie poſſunt vocari *Adoniſtæ*, quia tantum unicum nomen Dei JEHOVA vel JEHOVI excipiunt, quod aliter legunt, quàm ſcriptum eſt: ergo quia exceptionem effingunt tantummodo in unico hoc nomine divino, ideo ob ſpecialem illam exceptionem etiam ſpeciali nomine *Adoniſtarum* (ſi nos JEHOVISTAS nominare velint) vocari poterunt.

DIS-

Digitized by Google

DISSERTATIO
TRIGESIMA PRIMA,
QUÆ EST
De Nominibus Dei Hebraicis,
PARS QVINTA,

Reſp. GERARDO à BLOTENBURCH, Sylvæd.Brab.

Ad diem 27. Martii 1656.

SECTIO I.

HActenus egimus de nomine Divino JEHOVA, quod deſumitur ab ipsâ eſſentiâ Divinâ; ſequuntur adhuc duo nomina Divina, eſſentiam Dei etiam denotantia, ut אֶהְיֶה & יָהּ. Nominis אהיה ſit mentio *Exod.* 3.14. & de hoc prius agemus.

Quæritur igitur *primò* de Etymologiâ, Unde hoc nomen Divinum אהיה *Ehjeh* derivetur?

Reſpondeo: אהיה eſt Futurum à verbo היה *fuit*: hoc nomen ter *Exod.* 3.14. repetitur, prius dicitur אהיה אשר אהיה, quæ ad verbum ſonant *ero qui ero*, ſcil. ſemper vobiſcum in veſtris affli-ctionibus, tanquam is, qui ſemper idem eſt ac permanet: hæc Futura commodiùs poſſunt transferri per Præſentia, *Sum qui Sum*: nam Futurum ſæpiſſimè in re continuâ pro Præſenti ponitur. 70 Interpretes & Hieronymus confirmant hanc expoſitionem, quum illi transferant per ἐγώ εἰμι ὁ ὤν: hic vero, ſi verſio Latina ſit Hieronymi, per *Sum qui ſum*, vel *Sum quod ſum*, vel *Qui eſt*. Deus videtur hic voluiſſe idem tempus obſervare, ut doceret in ſe nullam varietatem temporis locum habere. Gomarus *parte* 3. *Diſp.* 4. ait, quod nomen אהיה non tam denotet *Ero*, vel *Sum*, quàm *Ens*, & quidem non ejuſdem generis cum creatis ac finitis eſſentiis; ſed κατ᾽ ἐξοχὴν peculiare atque

que infinitum, nempe æternum abſolutè, atque immutabile. Non eſt eadem omnium ſententia circa expoſitionem vocum *Exod.*3.14. Quidam cum Pagnino explicant per *Ero qui ero*, ſive *Ero quod ero*. Alii cum Piſcatore exponunt per *Ero qui eram*. Junius ab aliis diſcedens reddidit per *Ehjeh, quia ſum*, ita ut prius ſit Nomen Divinum; poſterius verò profanum ſive Futurum verbi הוה. Vatablus transfert per *Ero, quia ero*. Vide plura de his explicationibus in diſſert. *Thomæ Gatakeri de Nomine Tetragr. pag.*7.8.9.

II. *Secundò quæritur*: An אהיה EHIEH, *Exod.*3.14. uſurpatum, ſit nomen Dei; an vero tantummodo prima perſona Futuri?

Reſp. Nomen EHIEH ęquè eſt nomen Dei ac JEHOVA: hoc inde probatur, quia Moſes Deum ita alloquitur *verſu* 13. *Si dicerent mihi, quodnam eſt Nomen ejus?* Deus reſpondit *verſu* 14. אהיה אשר אהיה *Sum, qui ſum ita dices Iſraelitis, &* אהיה *miſit me ad vos*. Hic Deus ſibi hoc nomen tanquam proprium tribuit. Ipſi Hebræi & plerique Chriſtiani hoc nomen inter decem Dei nomina referunt, & vix ullam differentiam inter JEHOVA & *Ehjeh* eſſe ajunt, quàm quod JEHOVA ſit tertiæ, & *Ehjeh* primæ perſonæ. In אהיה eſt quidem *Iod*, in יהוה vero *Vau*; ſed illæ literæ facilè inter ſe tranſmutantur. Duobus ergo modis ex illo textu probatur אהיה eſſe nomen Dei. 1. Quia Deus eo nomine ſe ipſum nuncupavit. 2. Quia אהיה dicitur miſiſſe Moſen: ergo *Ehjeh* eſt nomen Dei. Capellus putat אהיה non eſſe nomen Dei, quia tantum ter in S. Scriptura occurrit: ſed hoc minime obſtat; nam unum nomen Dei ſæpius invenitur, quàm aliud: J o-VA in Bibliis ſępiùs occurrit, quàm *Iah*, inde tamen non ſequitur, unum minus eſſe nomen Dei, quàm aliud.

Tertiò quæritur. An in nomine Divino אהיה contineantur differentiæ trium temporum, hoc eſt, An ex vi nominis illius poſſit probari, quod Deus jam *ſit, fuerit*, & *erit?*

Reſpondeo. Galatinus *lib.*2.*cap.*14. has tres temporum differentias probat ex hoc nomine: ait *Aleph* denotare primam Futuri, quod ſignificat *Ero*: *He* & *Iod* primam perſonam Præteriti, quia ſunt primæ literæ verbi היתי *fui*: *He* verò in fine Participium Præſens הוה *Hove*, id eſt, *Sum*. Sed hęc incerta eſſe

Digitized by Google

eſſe minimè dubitamus, etiamſi idem Galatinus dicat ſe ex Talmudiſtarum dictis hæc ſumpſiſſe. Kabbaliſtæ, referente Galatino ibidem, ex R. Abrahamo Pico in libro de ſignificatione apicum refert, quod ſingulis ex ſeptem literis שעטנזגץ ſuperſcribantur tres apices, qui in univerſum ſunt viginti unus. Sed quare tot apices illis literis adduntur ? Ajunt per illos 21 apices denotari nomen Divinum אהיה, quod in numero etiam ſignificat 21. Et quare ſingulis illis literis tres apices apponuntur ? Reſpondent, quia *Exod.* 3. ter occurrit nomen Dei אהיה : vel quia fuerunt in Veteri T. tres Patriarchæ, Abraham, Iſaac, & Iacob. Ut hoc obiter de apicibus moneam, apices illi in libris impreſſis nunquam inveniuntur: ſed in libris manuſcriptis, ex quibus Iudæi in Synagogis publicè textus Sacros prælegunt, & in phylacteriis, atque in membranis, poſtibus Iudæorum affigi ſolitis, accurata horum apicum ratio habetur. Sed hæc Kabbaliſtica Kabbaliſtis relinquimus.

IV. Tertium nomen Divinum, ab eſſentia deſumptum, eſt יה *Iah*, quod à noſtris Interpretibus eodem modo ut Jehova per nomen *Heere* transfertur. Quod *Iah* ſit nomen Dei inde apparet, quia in *Pſal.* 68. 5. expreſſè Dei nomen vocatur: & *Pſal.* 150. 6. dicitur *Omnis anima laudabit Iah.* De hoc nomine *Iah* hæ ſequentes quæſtiones moveri poſſunt.

Primo quæritur: Unde hoc nomen Divinum *Iah* derivetur ?

Reſpondeo 1. Quidam derivant nomen *Iah* à יהה idem ſignificante quod היה *fuit.*

2. Alii ajunt nomen *Iah* eſſe per Syncopen contractum ex primâ & ultimâ literâ nominis יהוה.

3. Alii ſtatuunt nomen *Iah* eſſe dimidium nominis Jehova, continens duas priores literas. Schelomoh Iarchi ad *Ieſ.* 12. 2. vocat יהוה nomen שלם *integrum*, & יה vocat nomen חלוק *diviſum.*

4. Nonnulli ſtatuunt *Iah* eſſe nomen primum ſive radicale à nullo alio derivatum: hæc ſententia nobis videtur valde probabilis. Hieronymus putat non nomen *Iah* componi ex Jehova; ſed è contra Jehova componi ex nomine יה *Iah* geminato.

V. *Secundo quæritur*: Quid nomen *Iah* denotet?

Reſpondeo 1. Kabbaliſtæ ajunt nomen *Iah* idem denotare quod JEHOVA, quia utrumque nomen eundem numerum exprimit: יהוה valet 26. totidem valet יה *Iah*, ſi nempe literæ יוד & הֵא integrè ſcribantur, & in numerum reſolvantur.

2. Reuchlinus *libro* 3. *Kabbala* ait nomen *Iah* aliquid participare ex tribus nominibus Dei, ſcil. principium ex יהוה, medium ex אלהים, quia in medio eſt literâ *He*, & finem ex אהיה.

3. Judæi, referente Reuchlino ibidem, volunt Deum vocari *Iah* propter beneficia, & *El* propter vim & virtutem: ſic enim ajunt; יה שהוא עולם הרחמים אדני שהוא עולם הדין Jah, *quod ſit ſeculum clementiæ*: Adonai, *quod ſit ſeculum ſeveritatis*.

4. Græci Interpretes reddiderunt nomen Divinum *Iah* per κύριος, quia judicarunt idem ſignificare, quod JEHOVA.

5. Hieronymus ait nomen *Iah* denotare inviſibilem.

6. Maimonides vult nomem *Iah* ſignificare נצחות המציאה *æternitatem eſſentiæ*. Quicquid ſit, nomen *Iah* videtur eſſe nomen Dei diſtinctum à JEHOVA; ſed quid vi vocis denotet, non puto aliquem eſſe certum. *Ieſ*. 26. 4. occurrunt ſimul JEHOVA & *Iah*, cum dicitur ביה יהוה, inde aliquis probabiliter colligere poſſet, quod ſit quædam differentia inter hæc duo nomina Divina.

VI. *Tertio quæritur*. An hoc nomen Dei *Iah* ſit additum nominibus propriis, deſinentibus in יה, ut ישעיה, ירמיה, עבדיה &c.

Reſpondeo Affirmando: nam quędam nomina nonnunquam loco nominis *Iah* habent in fine *El*: ut, עזריה & עזראל &c. atqui non poteſt eſſe aliud nomen Dei, quod illis nominibus propriis additum eſt, quàm *Iah*: ergo illud nomen *Iah* talibus nominibus eſt annexum. *He* ex *Iah* in nominibus compoſitis deſtituitur quidem puncto Mappik, ſed hoc non mirum eſt: quia nomina in compoſitione ſæpiſſimè aliquam patiuntur mutationem. Hæc dicta ſufficiant de nominibus Dei Hebraicis deſumptis ab ipsâ eſſentiâ Divinâ.

VII. Iam ſequuntur ſeptem nomina Divina deſumpta à proprietate aliquâ. Inter hæc primò ſe offert nomen אל *El* deſumptum à fortitudine, quæ fortitudo Deo κατ᾽ ἐξοχὴν competit.

Digitized by Google

petit. De hoc nomine *El* hæ duæ ſequentes quæſtiones moveri poſſunt.

Primo quæritur de Etymologia; Unde hoc nomen *El* derivetur?

Reſpondeo 1. Quidam deducunt ab אול *robore* ex *Pſal.*73.4. ubi dicitur אולם *robur eorum*, q. d. robuſtus.

2. Alii ab איל *fortitudine* ſic dictum volunt: hinc quidam nomen אל non ſimpliciter per *Deum* transferunt, ſed per *Deum fortem*. *Daniel.*11.36. Deus vocatur אל אלים *fortiſſimus omnium fortium*.

3. Nonnulli ajunt nomen Dei אל eſſe decurtatum ab אֱלֹהַּ quemadmodum putant יה eſſe ex יהוה. Nos putamus אל derivari ab איל *fortitudine*, quia Deus alias creaturas fortitudine ſua longè ſuperat. *Vide Buxtorf. in diſſert. de Nomin. Dei §.* 45.

VIII. *Secundo quæritur.* An nomen Dei אל *El* etiam creaturis competat? *Reſpondeo* Aff. *Primariò* & *propriè* competit Deo vero, quia ille eſt fortiſſimus, ideo 2*Sam.*22.32. rogatur: כי אל מבלעדי יהוה, *Quis eſt Deus fortis præter* JEHOVAM. *Abuſive* nomen *El* aliquando idolis tribuitur, quia non ſunt propriè Deus, ut *Malach.*2.11. ובעל בת-אל נכר *& in uxorem accepit filiam Dei alieni.* *Analogicè* nomen *El* etiam creaturis convenit: ut, *Ezech.*31.11. ubi de Rege Babyloniæ dicitur, ביד אל גוים *in manus fortiſſimi gentium.* Etiam nomen *El* tribuitur Angelis, ſed præcipue in compoſitione, ut *Michaël, Gabriël, Raphaël* &c. Fere omnia nomina Angelorum in *El* deſinunt. Nomina Propria virorum, vel locorum ſæpe hoc nomen *El* in principio, vel in fine recipiunt, ut *Eliſabeth, Elnathan, Iſrael, Bethuel.* &c.

IX. Sequitur nomen Dei צבאות *Tzebaoth*, quod eſt à ſingul. צבא *exercitus*. Deus jure merito vocatur *Deus exercituum*, quia multorum exercituum eſt dominus, qui ipſi ad nutum ſemper inſerviunt. Sic Angeli *Pſ.*103.21. vocantur exercitus ejus, *Benedicite* JEHOVÆ *omnes exercitus ejus.* Eodem modo aſtra & ſydera nominantur *Geneſ.*2.1. *Perfecti ſunt cæli & terra, omniſque exercitus ejus.* Præter hos exercitus ſunt adhuc multi alii in hiſce terris, qui à Deo ad puniendum impios ſæpe adhibentur: ſic locuſtæ, bruchi, aliaque pernicioſa animalia ſunt exercitus Dei.

Digitized by Google

De hoc nomine *quaritur*. An צבאות *Tſebaoth*, conjunctum cum alio nomine Divino, ſemper ſit nomen Dei?

Reſpondeo negando: quia ſępiſſime per צבאות denotantur exercitus tum ſuperiores, tum etiam inferiores; ſed tum videtur eſſe nomen Dei, quando cum alio nomine Divino Jehova vel *Elohim* per appoſitionem conjungitur: ut quando dicitur יהוה צבאות *Ieſ.* 1. 9. 24. & 3. 1. &c. vel cum אלהים, ut אלהים צבאות *Pſ.* 80. 8. 15. & 84. 9. *Ieſ.* 3. 15. In his locis Jehova & *Elohim* non ſunt in regimine: nam Jehova, utpote nomen Proprium, non poteſt eſſe in regimine, ideoque illi, qui negant eſſe conſtructionem, ſtatuunt per Ellypſin poſt יהוה intelligi אלהי. Preterea voces אלהים צבאות videntur etiam conjunctæ eſſe per appoſitionem, quia in regimine communiter ſolet eſſe אלהי: ergo videtur nomen צבאות, per appoſitionem conjunctum cum alio nomine, eſſe nomen Dei. Verum quidem eſt, quod nomen צבאות nunquam ſeparatim Deo tribuatur, quemadmodum alia nomina Divina Deo ſeparatim tribui ſolent; ſed ſemper invenitur conjunctum cum alio nomine Divino. Hinc tamen nemo bonâ conſequentiâ probabit צבאות non eſſe nomen Dei: nam hæc appoſitio nominis צבאות cum alio nomine Divino ſufficit ad Nominis Divini conſtitutionem; nam conſtructio in aliis locis oſtendit nomen צבאות in appoſitione cum nomine Divino ipſum Deum denotare. Hinc non videtur in illis locis, in quibus eſt appoſitio, nomen צבאות bene transferri per *Deum*, vel *Dominum exercituum*; quia non eſt conſtructio, ſed tantummodo appoſitio, ideoque etiam per appoſitionem ſunt exponenda, & propterea videtur convenientius, ſi retentâ voce Hebraicâ tales appoſitiones verterentur per *Deus* vel *Dominus Tzebaoth*, quia *Tzebaoth* æque eſt nomen Dei, ac *Elobim* & *El*.

x. Inter nomina Divina etiam numeratur עֶלְיוֹן *Excelſus*, ut *Pſ* 82. 6. *Vos eſtis dii, & filii* Altiſſimi *vos omnes*. Et *Pſ.* 92. 2. *Bonum eſt canere nomini tuo* עליון *Altiſſime*. *Ieſ.* 14. 14. *Aſcendam ſupra excelſa nubis denſa, æquabo me* לעליון *Excelſo*. In his locis per עליון intelligitur Deus, qui ſic vocatur à עָלָה *aſcendere*, quia ille ſolus eſt eminentiſſimus & celſiſſimus, gloriâ, Majeſtate, & potentiâ ſuâ alias crea-

Digitized by Google

creaturas longè ſuperans: hinc Pſalmiſta *Pſ.* 97.9. ait: *Tu* JEHOVA *ſummus es ſupra omnem terram, admodum exaltatus es ſupra omnes Deos.*

De hoc nomine עֶלְיוֹן *Quæritur* : An proprie ſit nomen Dei; an potius epitheton Dei?

Reſpondeo. 1. Multi ſtatuunt nomen עליון æque eſſe nomen Dei, ac צבאות. 2. Alii tamen non minori veritatis ſpecie defendunt עליון potius eſſe nominis Divini epitheton, quàm ipſum nomen, & quidem propter hanc rationem, quia eſt Adjectivum, & quia pro Adjectivo ab Interpretibus transfertur: ſic Latini vertunt hoc nomen עליון per *Excelſus*, *Altus*: Græci verò per ὕψιστος. Pręterea עליון ſępiſſime aliis Dei nominibus adjungitur, & quando ſeparatim abſque nomine Divino invenitur, tum multi judicant aliquod nomen Dei eſſe ſubintelligendum. Quicquid ſit, nos judicamus עליון in multis locis eſſe nomen Divinum, & rationes, quę contrarium videntur ſuadere, non ſunt tanti ponderis, ut propterea neceſſe ſit contrariam ſententiam eligere. Deus apud Rabbinos metonymice etiam vocatur שָׁמַיִם *cœlum*, quia cœlum eſt primaria ſedes glorię Divinæ. Propter eandem cauſam Deus etiam in N. T. *Matt.* 21.25. à Chriſto vocatur οὐρανὸς, quum rogat. Unde baptiſmus Iohannis eſſet, è cęlo, hoc eſt, à Deo, an ab hominibus?

XI. Deus in Sacris literis ſæpiſſimè appellatur אֲדֹנָי *Adonai*. De hoc nomine hę ſequentes quęſtiones moveri poſſunt.

Primò quæritur: Unde hoc nomen Divinum אדני *Adonai* derivetur?

Reſpondeo. 1. Non derivatur à דין *judicare*, ut Adonai idem denotaret, quod *Iudex*. 2. Nomen *Adonai* deſcendit à Rad. אֶדֶן *baſis*, quaſi Adonai eſſet ſubditorum baſis & columen. Similiter modo Græci ajunt, quod Rex denominetur βασιλεὺς, quaſi βάσις τοῦ λαοῦ *baſis populi. Vide Gomar. diſp. 4. de nomin. Dei.*

Secundo quæritur: An *Adonai* ſit nomen plurale, an vero ſingulare? *Reſpondeo.* Adonai eſt nomen plurale deſcendens à ſing. אָדוֹן *Dominus.* Hoc nomen Divinum *Adonai* uſurpatur de Deo variis modis. 1. Nonnunquam in plurali in conſtructione, ut אֲדֹנֵי *Deut.* 10.17. 2. Abſolutè אֲדֹנִים *Malach.* 1.6. ubi Deus dicit אם אדנים אני *ſi Dominus ego.* 3. Sæpiſſime de Deo dici-

tur cum *Iod* præcedente *Kametz*, ut אֲדֹנָי, ita Abrahamus Deum oompellavit *Geneſ.* 15.2. hæc ultima forma plur. numeri in *Iod* eſt irregularis, nihilominus tamen in quibuſdam aliis exemplis etiam uſitata eſt in S. Scriptura: ut in חַלּוֹנַי *feneſtra, Ierem.* 22.14. שָׂרַי *principes, Iudic:* 5. 15. in נֹגְבַי חָרַי &c. In his exemplis ſcribitur quidem *Patach* in fine, quum in *Adonai* ſcribatur *Kametz*: ſed ſacri Scriptores in *Adonai* addiderunt *Kametz*, ut hoc nomen *Adonai* diſtinguerent ab Adonai cum *Patach*, quod explicatur per *Domini mei*.

Tertiò quæritur: Quomodo nomen *Adonai* debeat transferri, an ſimpliciter per *Dominos*, vel *Dominum*; an vero per *Dominum meum*, vel *Dominos meos*?

Reſpondeo. Nomen *Adonai* non debet transferri per *Dominum meum*, vel per *Dominos meos*, quia illud *Iod* finale non eſt affixum: ſed optimè vertitur per *Dominum* in ſingulari, etiamſi ſit plurale: nam *Adonai* ſignificat ſingularem numerum, & Deus propterea vocatur *Adonai* in plur. numero, quia multarum rerum dominus eſt.

Quartò quæritur: An *Adonai* ſit nomen Dei proprium?

Reſpondeo. 1. Nomen *Adonim* & *Adone* nonnunquam creaturis tribuitur: ut *Ieſ.* 19. 4. ארנים קשה, & *Geneſ.* 42.30 de Ioſepho dicitur ארני הארץ.

2. Nomen *Adonai* notatum cum *Kametz* per ſe, hoc eſt, quando illud Kamets in fine ſub *Adonai* non eſt propter accentum aliquem, tum ſoli vero Deo, & non creaturis tribuitur. Maſorethæ annotarunt nomen אֲדֹנָי de Deo ſic ſcriptum & lectum inveniri in centum & triginta quatuor locis, inter quæ ſeptem loca ſunt, in quibus eſt לַאדֹנָי, & quinquaginta in quibus eſt וַאדֹנָי. *Vide Buxtorfium in Lexico Hebr. & Concordantias Hebr. in fine.*

3. In ſingulari ארון *Dominus* vel אֲדֹנָי *Dominus meus* tum Deo, tum etiam hominibus tribuitur. *Ioſ.* 3. 11. *Deus* vocatur *Adon*, & *Pſal.* 110.1. Deus nominatur אֲדֹנָי: è contra *Geneſ.* 45. 8 nomen ארון Ioſepho tribuitur, & *Geneſ.* 23.15 Abraham vocatur *Adonai*. In genere *Adon, Adonim*, & *Adonai* in primariâ ſignificatione conveniunt Deo, quia ille eſt ſummus Dominus omnium rerum

Digitized by Google

rerum : ſed eadem nomina, vel ſaltem pleraque creaturis tribuuntur propter participationem dominii alicujus, quod Deus iis in hiſce terris concedit.

XII. Sequitur nomen שַׁדַּי *Schaddai*, cujus prima mentio fit *Geneſ. 17. 1. Ego ſum* אֵל שַׁדַּי *Deus fortis omnipotens.* Sæpiſſime hoc nomen שדי in ſacris literis uſurpatur. De hoc nomine שדי hæ duæ quæſtiones moveri poſſunt.

Primo quæritur : Unde hoc nomeu שַׁדַּי derivetur ?

Reſpondeo. Buxtorfius in diſſert. de nominibus Dei varias ejus nominis adfert etymologias. 1. Quidam derivant à שָׁדַד *vaſtavit*, quia Deus eâ potentiâ, quâ omnia creavit, etiam eadem omnia vaſtare poteſt. Vel quia Deus pro lubitu ſuo vaſtat virtutes ſuperiores ſcil. ſyderum &c. Sed hæc etymologia rejicitur : ratio hæc eſt, quia *Iod* in fine additum non ſolet eſſe loco literæ geminatæ.

2. Alii diducunt à שַׁד *Mamma*, quaſi שדי denotaret *mammoſum*, quia Deus omnes creaturas alit & nutrit : ſic apud prophanos ſcriptores invenitur *Ceres mammoſa, Diana mammoſa*, &c.

3. His ſententiis rejectis maximè arridet ſententia eorum, qui שדי derivant à שֶׁ idem denotante quod אשר *qui*, & דַּי *ſufficiens*, vel *ſufficientia* : & ſic שדי idem eſſet, quod אשר די *qui ſufficit*, vel qui *ſufficiens eſt*, vel *qui ſufficientia eſt.* Hanc ſententiam approbant Maimonides *More, nev. part. 1. cap. 63. Elias in Thiſbi*, aliique quamplurimi. Hoc nomen deſumptum eſt à proprietate quâdam, & non ab eſſentiâ Divinâ : ſed à quâ proprietate hoc nomen שדי ſit deſumptum, non adeo clarum eſt. Communis Doctorum ſententia ſtatuit hoc nomen Deo dari propter potentiam ſive omnipotentiam, ideoque communiter transfertur à Latinis per *Præpotentem, Omnipotentem*, & à Græcis per παντοκράτορα.

Secundo quæritur : An hoc nomen שדי etiam creaturis tribuatur ?

Reſp. Nomen שדי nunquam creaturis tribuitur, ſed ſemper ſoli Deo proprium eſt: duobus quidem in locis componitur cum Nominibus propriis, ut *Num. 1. 6. & 12.* in צוּרִישַׁדַּי & עַמִּישַׁדַּי, attamen inde non ſequitur, quod creaturis communicetur: nam

no-

nomina propria, ex.gr. JEHOVA, *Iah*, etiamſi extra compoſitionem nunquam communicentur creaturis, tamen in compoſitione ſæpiſſimè nominibus propriis adduntur, ut עובדיה , יהונתן &c. Vulgo objiciuntur quædam loca, ut *Ezech.* 1. 24. *Iob* 6.4. & 22. 25. in quibus nomen שדי videtur tribui creaturis: ſed revera circumſtantiæ, & loca ſimilia oſtendunt Deum intelligi: nam poteſt eſſe vel Ellypſis Adverbii ſimilitudinis *ſicut*, vel alio quocunque modo loca illa poſſunt explicari, ſaltem nullo modo ex illis textibus probari poteſt nomen *Schaddai* etiam creaturis tribui. Proximâ diſſertatione de *Eloah* & *Elohim* diſſeremus.

DISSERTATIO
TRIGESIMA SECVDNA,
QUÆ EST
De Nominibus Dei Hebraicis,
PARS SEXTA & VLTIMA,
QUÆ AGIT,
De *ELOAH* & *ELOHIM.*

Reſp. JOHANNE CAMP, Ultraject.

Ad diem 10. *May* 1656.

SECTIO I.

HActenus egimus de Nominibus Dei deſumptis ab ipsâ eſſentiâ Dei, ut & de pleriſque deſumptis à proprietate aliquâ Divinâ: adhuc ſupereſt ut agamus de אֱלוֹהַּ & אֱלֹהִים. Sub quadruplici formâ nomen Divinum אלוה in S. Scriptura occurrit: dicimus enim אֱלֹהַי, אֱלוֹהַּ, אֱלֹהִים & אֱלֹהֶיךָ אֱלֹהַי, vel alio quocunque modo cum affixis in fine. Hinc, quia hoc nomen divinum ſæpè cum affixis

fixis in Bibliis occurrit, elicitur non eſſe nomen Dei Proprium, ſed Appellativum. Ratio eſt: quia nomina Propria non ſolent à fine recipere affixa. De אלוה & אלהים hæ ſequentes queſtiones poſſunt moveri.

11. *Primò* quæritur. *Vnde nomen* Divinum אלוה *&* אלהים *derivetur?*

Reſpondeo. Variæ à Doctis aſſignantur etymologiæ hujus nominis; ſed omnes ſunt incertæ, quia S. Scriptura nullibi ejus etymologiam oſtendit: nam אָלַהּ cum He Mappicato in totâ Scripturâ non occurrit, niſi in hoc nomine divino אלוה.

1. Quidam nomen אלוה deducunt ab antiquo verbo אָלַהּ, quod apud Arabes adhuc uſitatum eſt, apud quos ſcribitur *Alaha*, quod ſignificat *adoravit*: hinc apud Arabes *Allaho* eſt *Deus*, & ſic אלוה ex eorum ſententiâ idem ſignificaret, quod *colendus* ſive *adorandus*.

2. Alii derivant nomen אלוה à verbo אָלָה ſine He mappicato, ſignificante *execratus eſt, juravit*, quia in Juramentis & execrationibus fit mentio Dei. Sed hæc etymologia non videtur tàm veroſimilis, quàm prima; quia in hoc verbo אָלָה *execratus eſt* non eſt He Mappicatum, quale in præcedenti verbo invenitur. Prҽterea hæc etymologia non videtur approbanda, quia non ſolet ſimplex He mutari in He Mappicatum.

3. Nonnulli deducunt à nomine אֵל *fortis*, & ſic אלהים denotaret *Potentiſſimum*. Sed illa etymologia non videtur eſſe vera, quia litera He Mappicata, qualis eſt in אלוה, nunquam ſolet eſſe ſervilis, ſed ſemper radicalis, niſi ſit affixum fœm. gen. Verum hanc difficultatem videns Abarbanel in *cap.* 1. *Gen.* dicit אלוה & אלהים derivari ab אֵל, & cæteras literas addi de Nomine Tetragrammato. Sed quomodo quæſo cæteræ literæ adduntur ex Nomine Tetragrammato? Ait in אֱלוֹהַּ eſſe duas literas nominis יהוה, nempe *Vau* & *He*; totidem etiam in אלהי ſcil. *He* & *Iod*: in אלהים ſunt quidem additҽ tres literҽ; ſed idem Abarbanel putat literam illam *Mem* tantum eſſe additam ad denotandum, quod אלהים non ſit in ſtatu regiminis. Præterea idem Abarbanel putat אלהים non eſſe nomen plurale, ſed tantum ſingulare. Hinc elicit rationem, quare אֱלוֹהַּ

 ſemper

ſemper ſcribatur plenè cum literâ Vau , excepto unico loco *Deut.*32.17. ubi de Dæmonibus ſermo eſt , & dicitur , quod non ſint אֱלֹהַּ *Deus.* Et è contra , quare אלהים , אֱלֹהֵי , vel cum affixis , ſemper defectivè ſine literâ *Vau* ſcribatur , exceptis tribus locis ſcil. ſemel ſecundum Maſoram in אֱלוֹהֵי *Pſal.* 18.47. & bis in אֱלוֹהַי *Pſal.*143.10. & 145.1. Abarbanel dat hujus rei hanc rationem, quia duæ literæ Nominis Tetragrammati additæ huic nomini ſufficiunt: nam ſi ſcriptum eſſet אלוהי , tum quidem tres literæ nominis יהוה eſſent additæ. Sed hæc ſuo loco relinquimus.

4. Nos putamus certam etymologiam nominis אלוה dari non poſſe , & propterea in Lexicis ſcribitur, uti voces primitivæ ſcribi ſolent.

III. *Secundò* quæritur. *Quid nomen* Eloah *vel* Elohim *propriè ſignificet.*

Reſpondeo. Multorum nominum Divinorum , quia eorundem etymologia dari poteſt, ſignificatio eſt nota : ex. gr. nominum עליון , אל , שדי , utpote deſumptorum à proprietate quâdam divinâ, ſignificatio eſt certa : ſed quia neſcimus, unde *Eloah* derivetur , ideo etiam certa ſignificatio illius nominis nos latet. Similiter neſcimus , quid propriè ſignificet Θεὸς quia ejus nominis certa etymologia dari non poteſt. In genere tres ſunt ſententiæ de ſignificatione nominis *Eloah* vel *Elohim.*

1. Judæorum communis ſententia eſt hoc nomen propriè denotare *Iudicem* ſive *Magiſtratum*, & JEHOVA Deum gratioſum : *vide Lexicon Hebr. Buxt. in Rad.* אלוה : hoc inde probant, quia 1*Sam.*2.25. dicitur, *Si peccaverit vir in virum judicabit eum* אלהים *Elohim.* Et *Exod.*22.7. *Et accedet Paterfamilias ad Elohim*, hoc eſt, Judices : ſed hoc gratis à Judæis aſſeritur.

2. Abarbanel, quia deducit nomen *Eloah* ab אל , putat ſignificare *effectorem*, & omnium rerum *productorem omnipotentem*: hoc inde probat , quia Deus tanquam Creator hoc nomine inſignitur : ut *Ieſ.*44.6. *Ego ſum primus, & ego ſum ultimus, & præter me non eſt* אלהים , quaſi dicas, *Influens*, vel *Efficiens per influxum. Vide plura apud Buxt. in diſſert. de nominib. Dei.* Addi poſſet & hoc, quia

Digitized by Google

quia in principio Geneſeos, ubi agitur de creatione, ſtatim dicitur ברא אלהים *Creavit Elohim.*

3. Capellus in Diatriba de nomine אלהים *cap.* 3. negat nomen *Eloah* vel *Elohim* eſſe concipiendum ſub conceptu alicujus proprietatis divinę in particulari, uti cætera Nomina Divina שדי, אל, עליון &c. quę tantum concipiuntur ſub conceptu unius proprietatis divinæ: ſed vult *Eloah* & *Elohim* in conceptu ſuo involvere omnes proprietates ſive perfectiones divinas, quemadmodum in aliis linguis nomen *Deus*: hoc nomine enim omnes Gentes in linguâ ſibi propriâ & vernaculâ deſignant ſummum Numen, quod omnes perfectiones in ſe comprehendit. Hæc ultima ſententia mihi veroſimillima videtur: nam concipiendo *Elohim*, non concipimus eum ſub hac vel illa proprietate; ſed in genere concipimus eum ita, quemadmodum Græci θεὸν, Latini *Deum*, & Belgæ GODT concipere ſolent.

IV. *Tertiò* quæritur. *Quibus nomen* Elohim *præterea in S. Scripturâ tribuatur quàm verò Deo? Et quare aliis quibuſdam tribuatur, quàm vero Deo?*

Reſpondeo. 1. Nomen *Elohim* tribuitur Magiſtratui ſive Judicibus *Pſal.* 82.6. *Ego dixi* אלהים אתם *vos Dii eſtis*: & *verſu* 1. Deus dicitur ſtare in medio אלהים *Iudicum.* Et *Exod.* 21.6. *Dominus adducet eum* אל האלהים *ad Deos*, hoc eſt, Judices.

2. Nomen *Elohim* etiam tribuitur Angelis *Pſal.* 8. 6. *Feciſti eum inferiorem paululum* מאלהים *infra Angelos*, vertente ſic Apoſtolo illam vocem ad *Hebr.* 2.7 Et *Pſal.* 97. 7 *Adorent eum omnes* אלהים *Angeli*, ſic eam vocem idem Apoſtolus ad *Hebr.* 1. 6. transfert.

3. Tribuitur falſis Diis, *Exod.* 22.19. *Qui ſacrificat* לאלהים *diis falſis, anathema ſit.* Sic idem nomen etiam Vitulo aureo *Exod.* 32.31. tribuitur.

Jam porro cauſas conſideremus, ob quas nomen Elohim aliis attribuatur, quàm vero Deo: cauſæ illæ non eædem aſſignantur ab omnibus.

Primò. Hoc nomen *Elohim* conceditur Regibus, Magiſtratibus, & Judicibus propter has rationes. 1. quia ſunt ſupra

Digitized by Google

communem reliquorum ſui generis ſortem & conditionem: nam illud *Divinum* vocamus, quod eſt eximium & excellens, ſic *divinum* ſcriptum, *divinum* ingenium nominamus illud, quod eſt excellens ſupra reliqua ſui generis ſcripta & ingenia: ſic *Pſal.* 36.7. *montes Dei* vocantur montes excelſi, qui reliquis montibus altiores ſunt.

2. Vel nomen *Elohim* datur Magiſtratibus & Judicibus, quia vicem Dei in hiſce terris gerunt: illi enim ſæpiſſimè exequuntur judicia Dei, puniendo ſontes, quos Deus puniri juſſit.

3. Fortaſſe Reges & Magiſtratus vocantur *Elohim*, quia ſubditi ſæpe Reges ſuos & ſummos Magiſtratus ita colunt, ac ſi Dii eſſent.

Secundo, Nomen אלהים tribuitur Angelis. 1. quia in ipſis divina & cœleſtis gloria quodammodo refulget.

2. Fortaſſe nomen Elohim propterea tribuitur Angelis, quod mihi etiam veroſimilius videtur, quia vulgo, hominum errore tum temporis pro Diis habebantur, non quidem à piis, ſed ab impiis & idololatris: nam non eſt veroſimile Angelos in principio tam ſpecioſo nomine ab ipſo Deo eſſe nominatos, quia tam magnificum nomen fuiſſet in hominibus magnum idololatriæ periculum: facilis enim datur à nominis communicatione ad honoris & cultus communionem tranſitus.

Sed *dices*: idem periculum etiam eſt in Regibus & ſummis Magiſtratibus, qui tamen à Deo vocantur *Elohim*.

Reſpondeo. Tantum periculum non eſt in Regibus & Magiſtratibus, quia homines ſatis vident eos non eſſe Deos, ſed mori inſtar aliorum hominum. Deinde Angeli ſunt magis ſimiles Deo: ſunt enim immortales, & planè ſpiritualis naturæ, quum Magiſtratus ſint mortales, & præterea corpus habeant.

Tertio. Nomen *Elohim* datur falſis Diis, quia idola ſive falſi Dii pro veris Diis à cultoribus ſuis habentur.

V. *Quarto* quæritur. *Quum hoc nomen* Elohim *tribuatur vero Deo, & nonnunquam etiam creaturis*; quæritur. *Vtrum de Deo, an vero de crea-*

creaturis in primariâ ſignificatione dicatur?

Reſpondeo. 1. *Maimonides More Nevoc. parte 2. cap. 6. pag.* 119. in initio ait: *Hoc nomen primariò ſignificat Iudices, & metaphoricè transfertur ad Angelos & Creatorem, eò quod ipſe ſit Iudex ſuper Angelos.* Sed hæc ſententia falſa eſt: nam rariſſimè dicitur de Angelis & de Judicibus; ſed millenis vicibus de vero Deo, & illud magis pro propriâ ſignificatione eſt habendum, quod ſępiſſime in S. Scripturâ uſurpatur, quàm illud, quod tantum rariſſimè eſt uſitatum.

2. Aben Ezra videtur velle hoc nomen primariò dici de Angelis, & Deum vocari Elohim, quia ejus opera fiunt per miniſterium Angelorum. Sed hęc ſententia eodem modo refutatur, quo prima. Præterea Deus non vocatur Elohim, quia mediantibus Angelis omnia creavit: nam *Geneſ.* 1. 1. dicitur, *Elohim creavit cælum,* &c. cum nondum eſſent Angeli, quibus mediantibus potuiſſet creaſſe.

3. Nos putamus nomen Elohim in primâ & propriâ ſignificatione competere Deo, & in ſecundariâ ſignificatione Judicibus & Angelis; rationes ſuprà dedimus. Vide plura apud *Buxt. in diſſert. de Nomin. Dei.*

VI. Jam ſequitur celebris, & diu agitata inter Doctos quęſtio, quâ *quintò* quæritur. *An ex nomine pluralis numeri Elohim conjuncto cum verbo ſingularis numeri: ex. gr.* בָּרָא אֱלֹהִים *poſſit probari Trinitas, vel ad minimum pluralitas Perſonarum in unicâ eſſentiâ Divinâ? Reſp.* Negamus cum Calvino, Mercero, Druſio, Paræo, Gomaro, Buxtorfio, multiſque aliis præſtantiſſimis tum Theologis, tum etiam Philologis: ſed nolumus hìc tantum autoritatibus ſtare, & Judæis, vel Socinianis ullo modo patrocinari, חלילה *abſit* hoc: ſed volumus rem ipſam è genio linguæ Hebraicæ ad exactam trutinam, ab omnibus præjudiciis liberam, penitius examinare.

Primò conſiderabimus ipſum nomen אלהים *Elohim,* & videbimus, an ſemper in ſignificatione plurali uſurpetur? Hoc in principio negamus, & his ſequentibus exemplis contrarium ipſâ luce clarius probamus, ſcil. nomen plurale *Elohim* ſæpè rebus ſingularibus attribui.

1. Angelus ille ſingularis, qui apparuit Manoæ, vocatur *Elohim*: nam *Iudic.* 13.22. ait, *Moriemur*, quia vidimus אלהים *Angelum*.

2. Nomen *Elohim* ſępiſſimè in S. Scriptura dicitur de uno Idolo in ſingulari: ſic *Exod.* 32.31. vitulus aureus vocatur אֱלֹהֵי זָהָב *Deus aureus*, & *verſu* 4. Aaron oſtendens aureum vitulum, dicit אלה אלהיך *Hi ſunt Dii tui, qui te eduxerunt è terra Ægypti.* Et *Iudic.* 16. 23. 24. Idolum Dagon vocatur *Elohim*, לדגון אלהיהם *Dagoni Deo ſuo*, & נתן אלהינו *dedit Deus noſter Sampſonem*, dicunt de unico idolo Dagone.

3. Moſes dicitur *Exod.* 4.16. Pharaoni fuiſſe לאלהים *in Deum.*

4. Arca vocatur אלהים; Pheliſtæi enim de adveniente arca in caſtra Iſraelitarum dicebant, בא אלהים *venit Deus.* Capellus in diatriba ſua de hoc nomine varias exceptiones contra hæc exempla adfert; ſed illæ facilè à quovis ſolvi poſſunt.

Secundò. Elohim non denotat plures Deos ſive perſonas, etiamſi ſit pluralis numeri: nam ſecundum genium linguæ Hebrææ multa alia nomina pluralia, ſignificantia dominium aliquod, ut בעלים *behalim*, אדנים *Adonim* ſæpiſſimè per ſingularem numerum explicantur: exempla ſunt hæc ſequentia; ſic *Exod.* 21.29. dicitur בעליו in plurali cum affixo de uno domino: nam ſcriptum eſt בבעליו ולא ישמרנו *Dominis ejus, & non aſſervaverit eum*, & בעליו יומת *Domini ejus* pro dominus *occidatur*: utrumque verbum eſt ſingulare, & nomen eſt plurale, & nihilominus de unico domino tantum ſermo eſt. Sic *Exod.* 22. 11. dicitur בעליו de uno Domino. Similiter *Ieſ.* 1.3. בעליו etiam dicitur de uno Domino. Etiam אדנים in plurali ſępiſſimè de uno ſingulari dicitur, *Gen.* 24.9. תחת ירך אברהם אדניו *ſub femore Abrahami dominorum ſuorum.* *Gen.* 42.30. Joſephus vocatur האיש אדני הארץ *vir ille Domini*, plur. *terra. Geneſ.* 40. 1. לאדניהם למלך *Dominis ſuis Regi* &c. Ex his exemplis apparet etiam nomina pluralia ſæpiſſimè in ſingulari uſurpari. *Vide Lexicon Hebr. Buxtorfii.* Hæc duo nomina planè conveniunt cum *Elohim*: nam ſicut hęc duo nomina in ſingulari, & in plurali uſurpantur, ſic etiam Elohim: & ſicut eadem in plurali ſignificant ſingulariter, ſic etiam *Elohim*, uti jam multis exemplis probavimus. Buxtorfius,

ſius, videns ex multis illis exemplis nomina pluralia ſæpiſſimè ſignificare ſingulariter; hanc, exinde formavit regulam in Syntaxi *cap.* 2. *Nomina domini,* אָדוֹן, אֱלֹהִים, בַּעַל, *ex linguæ uſu & proprietate, efferantur numero plurali cum antecedente ſingulari, ad ſummam dignitatem & honorem excellentiſſimum perſonæ indicandum, ut Hebræorum Interpretes tradunt.*

Tertiò. Ex tali conſtructione non poteſt probari pluralitas perſonarum, quia ſæpiſſime verbum ſingulare conjungitur cum nomine plurali, ubi tantum ſermo eſt de unica perſona: exempla ſunt quamplurima, pauca tantum adferemus. *Exod.* 21.4. אם אדניו יתן לו אשה *ſi domini ejus, pro* dominus, *dederit ei uxorem:* hic אדניו nomen plur. conjungitur cum verbo ſing. & tantum de unico domino eſt ſermo. *Exod.* 21. 9. גם בעליו יומת *etiam dominus ejus morte afficiatur.* *Geneſ.* 42, 30. de ſolo Joſepho dicunt אדני הארץ דבר *Domini terræ, pro* dominus, *loquitur.* *Pſal.* 45. 8 de ſolo Patre dicitur *Elohim*; אלהיך משחך *unxit te Deus.* In hoc textu fit mentio trium Perſonarum, & verbum ſingulare משחך conjungitur nomini plur. אלהים, quod nomen plurale eo in loco ſolum Patrem denotat. Simile exemplum occurrit 2 *Sam.* 2. 7. ubi de ſolo Saule dicitur, מת אדניכם שאול *mortuus eſt domini veſtri, pro* dominus veſter, *Saul.* Etiam nomen plurale aliquando jungitur cum pronomine ſingulari ex. gr. *Ioſ.* 24. 19. כי אלהים קדשים הוא *nam Deus ſanctus ipſe eſt,* ubi Elohim eſt plur. & הוא ſingulare. Simile exemplum occurrit *Mal.* 1. 6. in אדנים אני *Dominus ego.* Buxtorfius *in Syntax. cap.* x. ex his format talem regulam. *Hic Enallage numeri eſt, quando Nomina Domini pluralia junguntur verbo ſingulari, ad ſummam majeſtatem exprimendam, ſive, ut Hebræi loquuntur, ad indicandum* רבוי הכחות *pluralitatem virtutum & potentiarum in perſona dominante.* Ad hanc regulam etiam referri poteſt illud Jobi *cap.* 40. 10. ubi plur. בהמות jungitur cum verbo ſing. יאכל: nomen plur. בהמות explicant per *Elephantem*, & inquiunt eſſe plurale ob magnitudinem ſuam, quâ inſtar plurium eſt. Simile exemplum invenitur *Ioel.* 1. 20. in verbis בהמות שדה תערוג *beſtia agri clamat*, ubi nomen plur. jungitur cum verbo ſingulari.

Quartò. Si אֱלוֹהַּ in ſingulari denotet *Deum*, ergo in plurali, ſi deno-

denotet plures, denotabit plures *Deos*, & non perſonas, & per conſequens liceret dicere dari plures Deos: ſed hoc eſt abſurdum. Conſequentia eſt firma: nam numerus pluralis differt à ſingulari non in ſignificatione, ſed tantummodo in pluralitate: ergo אלהים, ſi in ſing. denotet *Deum*, in plurali ſignificabit plures Deos, quod tamen nemo concedet.

Quintò. Etiam nomen plurale אדנים *Adonim* tribuitur Deo; ex eo tamen nemo hactenus, quod ſciam, Trinitatem vel pluralitatem perſonarum conatus eſt probare: ex. gr. *Malach.* 1. 6. habetur אדנים אני *Domini ego*. Cur magis hæc loquutio אלהים אני denotabit pluralitatem, quàm præcedens אדנים אני? *Deut.* 10. 17 conjunguntur in eodem verſu אלהי האלהים, & אדני האדנים, cum verbo ſingul. numeri: ſi jam pluralitas perſonarum poſſit probari ex אלהי האלהים, quidni etiam probabitur ex אדני האדנים? Detur veroſimilis ratio hujus diverſitatis. Præterea nomen plurale אדֹנָי cum Kamets in fine ſoli Deo in S. Scripturâ tribuitur; inde tamen non ſolent pluralitatem perſonarum in Deo probare. *Vide plura apud Buxtorf. in diſſ. de nomin. Dei.*

Hinc jam elicitur hoc conſectarium: ſi ne quidem pluralitas perſonarum ex hâc conſtructione poſſit probari, multo minus inde probabitur Trinitas. Plerique etiam authores, qui ex illâ conſtructione perſonarum pluralitatem conantur probare, iidem tamen negant, quod inde etiam Trinitas probari poſſit. Ex his videmus argumentum deſumptum à verbo ſingulari, conjuncto cum nomine plurali, non eſſe firmum pro probandâ pluralitate, vel Trinitate perſonarum. Verùm illud argumentum, quod vulgò deſumitur à primâ perſonâ plur. num. judicamus eſſe firmum pro probandâ pluralitate perſonarum: ex. gr. *Gen.* 1. 26. dicitur נעשה אדם *faciamus hominem*: Deus alloquitur Trinitatis perſonas: nam eſt contra genium linguę Sanctæ uſurpari verbum plurale primæ perſonæ pro perſona ſingulari. Hæc jam dicta ſufficiant de Nominibus Dei Hebraicis.

Digitized by Google

DISSERTATIO
TRIGESIMA TERTIA,
De Integritate textus Hebraici Veteris Teſtamenti.

Reſp. JACOBO JANSSONIO, Mediob. Zel.
Ad diem 21. *May* 1656.

SECTIO I.

Pontificii ad ſtabiliendam authoritatem verſionis Vulgatæ plenis buccis effutiunt Codicem Hebræum multis in locis eſſe corruptum, & à primæva integritate alieniſſimum, & per conſequens eundem Codicem non poſſe eſſe regulam fidei & morum, ad quem tanquam ad infallibilem regulam in controverſiis tutò confugimus. Audi hac de re verba Gordoni Huntlæi Jeſuitæ, quæ in epit. Controverſ. tom. 1. cap. 8. nimis audaciter effutit: *Non ſolum textus Hebraicus eſt ambiguus, ſed in multis etiam locis depravatus, quæ tamen loca in noſtrá vulgatâ editione adhuc correctè & integrè extant, quippe quæ facta eſt ante illam depravationem. Quare non rectè faciunt illi, qui rejecto vulgato & ſincero textu, confugiunt ad textum Iudaicum depravatum.* Ob hanc cauſam operæ pretium duximus penitiùs Codicem Hebræum examinare, & inquirere, an Codex Hebræus vel injuriâ temporis, aut Judæorum malitiâ ita corruptus ſit, ut in controverſiis norma fidei & morum eſſe nequeat. Pontificii id affirmant, nos negamus. Verum ut quęſtio meliùs intelligatur, priùs hæc ſequentia præmittemus.

1. Quando defendimus textum Hebræum non eſſe corruptum, tum non loquimur de particularibus Codicibus Hebraicis, in quos facilè malitiâ quorundam quædam vitia irrepſiſſe potuerunt: ex. gr. *Geneſ.* 3. 15 in Bibliis interlinearibus apud Chriſtoph. Plantinum A°. 1572. excuſis, pro הוא *ipſe*, in

 gra-

gratiam Vulgatæ verſionis, היא *ipſa*, ut excuderetur, curatum fuit, addito circulo variæ lectionis notâ, ac ſi litera *Vau* ſcripta fuiſſet loco *Iod*. Hæc corruptela, inſigni inſuper vitio typographico aucta היה pro הוא, in lucem prodiit. Sed hujus pudendi facinoris poſtea Pontificios puduit, qui in reiterata editione A. 1584. priſtinam lectionem הוא *ipſe* reſtituerunt. Hanc impudentiam ſuperat adhuc alia, quam adhibuerunt in Pſalterio Latino Bonaventuræ, pro *Deo* ſubſtituendo *Mariam*. Hæc omnia deteſtamur. Judæi etiam accuſant Achabum, quod S. Codicem corrupiſſet, ſcribendo ſemper pro nomine *Dei* nomen *Baal*, ex. gr. *Geneſ.* 1. 1. dixiſſet, *In principio creavit* Baal &c. Talia particularia vitia non obſtant, quo minus S. Scriptura in aliis codicibus incorrupta permanſerit.

2. Non loquimur de vitiis, quæ in nonnullos particulares codices Hebræos ex oſcitantia Typographorum nonnunquam irrepſerunt: nam illa vitia in reiteratis editionibus corriguntur: ſic in pleriſque codicibus Hebraicis ſunt nonnulla vitia; ſed illa nullo modo obſunt integritati & incorruptibilitati textus Hebraici.

3. Non eſt quæſtio de vocibus irregulariter ſcriptis, hoc eſt, de vocibus defectivis, plenis, tranſpoſitis, aliiſque vocibus non ordinario modo ſcriptis vel punctatis: nam illæ voces ita irregulariter ſunt ſcriptæ ab ipſis Authoribus librorum.

4. Non eſt ſermo de levioribus quibuſdam erroribus, qui injuria temporis, vel incuria Typographorum in omnes codices irrepſerunt: ex. gr. poſito, quod accentus *Peſik*, *Maccaph*, *Dageſch lene*, vel in nonnullis locis *Dageſch forte*, aliique nonnulli accentus perierint, Quid illa omnia ad ſenſum textus Hebræi faciunt? Plane nihil, ſive abſint, ſive adſint, perinde eſt, illa ſenſum non pervertunt, vel turbant, illa etiam authentiæ veritatis Hebraicæ nihil derogant. *Buxtorfius in libro de antiquitate punctorum pag.* 281. puritatem textus Hebraici ſtrenuè defendens, non vult propterea textum Hebræum jam in minimis punctulis eſſe, prout ab ipſis Authoribus fuit exaratus: verba ipſius ſic ſonant. Non dicam, quod Santes Pa-
„ gninus olim in pręf. Gramm: ſuæ ſcripſit & dixit: *Hebræa*
„ *volu-*

„ *volumina nec in unâ dictione corrupta reperies.* Neque enim exiſti-
„ mo tales eſſe, ut in nullo planè punctulo, apiculo, aut lite-
„ rulâ, à primis Moſis & Prophetarum autographis, apogra-
„ pha unquam diſceſſerint, aut nullum omnino vitium vel le-
„ viſſimum in eos irrepſerit. Nam ne ipſi quidem Judæi hoc
„ aſſerunt, qui & antiquitus jam Exemplaria corrupta, ſed
„ ab Eſrâ iterum correcta eſſe & reſtituta fuiſſe; & poſterio-
„ ribus temporibus, cum inter celebres Authores, tum inter
„ Exemplaria varia, diſſenſiones & diſcrepantes quaſdam le-
„ ctiones notant. Tales ſunt præter notas τῦ *Keri uketiſ*, diſ-
„ ſenſiones de quarundam Vocum lectione inter Judæos O-
„ rientales & Occidentales, & inter Ben Aſcher & Ben Na-
„ phtali &c. Hinc apparet, etiamſi talis corruptio in talibus minimis concedatur, vel non concedatur, nihil propterea derogari puro ſenſui, qui ab ipſis Scriptoribus in textu Hebræo eſt intentus.

5. His præteritis, quia de talibus vitiis non eſt quæſtio inter nos & Adverſarios; ſed quæſtio eſt de erroribus majoris momenti, ſenſum textus Hebræi ita pervertentibus, ut in locis controverſis regula deciſionis eſſe nequeat. Nos pernegamus textum Hebræum in probatiſſimis Codicibus ita eſſe corruptum, ut regula fidei & morum eſſe non poſſet. Ad hanc theſin evincendam hæc tria ſequentia probanda ſunt. 1. Judæos nunquam voluiſſe Vetus Teſt. corrumpere. 2. Eoſdem, nec etiam Chriſtianos unquam Vetus Teſt. ita potuiſſe corrumpere. 3. Vetus Teſt. etiam revera ita non eſſe corruptum. Hæc tria poſt invicem probabimus.

II. *Primò* quæritur, *An Judæi unquam Vetus Teſt. Hebraicum voluerint corrumpere?*

Reſpondeo negando. Rationes negationis ſunt hæ ſequentes: 1. Obſtat eorum religio, ſive potius ſuperſtitio circa conſervationem textus Sacri. Judæi magnâ reverentiâ ſunt affecti ergo S. Scripturam, non audent ſecundum leges illotis manibus textum attingere, inſidere grande ducunt eſſe nefas; imo potius centies mortem obirent, quàm ut paterentur aliquid in textu S. mutari. Tradunt indicenda eſſe jejunia, & me-

metuendum, ne totus terrarum orbis in priſtinum chaos redigatur, ſi forte fortuna contingat Codicem S. in terram cadere. Si ergo ex naturâ tali religione affecti verſentur circa externum corticem S. Scripturæ, quis eorum unquam auſus fuiſſet ſacrilegas ſuas manus in textum S. injicere, eumque corrumpere? Judæi etiam admodum ſunt ſuperſtitioſi in exſcribendis codicibus ſacris: tale requiritur atramentum. membrana debet eſſe pura, abſciſſa ab animali puro, parata à Judæo, & neſcio, quibus non ceremoniis membranas illas parare ſoleant, in quibus textus S. deſcribitur.

2. Si Judæi Sacrum textum corrumpere voluiſſent, illam corruptionem præcipuè inſtituiſſent in illis locis, in quibus prophetię de futuro Meſſia contra Judęos clarè deſcribuntur: ut *Ieſa. cap.* 7. *&* 53. *Geneſ.* 49. 10. *Daniel. cap.* 9. *verſibus* 24. 25. 26. *Haggæi cap.* 2. & multis aliis in locis: ſed non poſſumus experiri Judæos in illis locis ullam corruptionem inſtituere voluiſſe; ergo multo minus veroſimile eſt eos eandem tentaſſe in aliis locis, quæ fidem Judaicam non refutant.

3. Si Judæi unquam S. Scripturam corrumpere voluiſſent, hoc tentaſſent etiam in Paraphraſibus Chaldaicis, quæ ſæpiſſimè multò clarius ſententiam Judæorum refutant, quàm ipſe textus Hebræus: & Paraphraſes illæ apud Judæos ſunt magnæ, & apud nonnullos authenticæ authoritatis, & propterea ſi Scripturam corrumpere voluiſſent, talem corruptionem etiam inſtituiſſent in Paraphraſibus, quia ſæpè fortius inde convincuntur, quàm ex ipſo textu Hebręo. *Ex. gr. Geneſ.* 49. 10. *Sceptrum non recedet à Iuda, donec Silo veniat &c.* Nos per Silo intelligimus Meſſiam: Judæi hoc negant; ſed convincuntur ex tribus Paraphraſibus Chaldaicis, quæ vocem שילה *Silo* explicant per משיחא *Meſiam.* Similiter probamus ex iiſdem Paraphraſibus vocem שֵׁבֶט ibidem denotare *Sceptrum*, & non *virgam*, prout quidam Judæorum eam vocem explicant, quia Paraphraſtæ vocem שבט exponunt per מלכין & שלימין *Reges* & *Dominatores* &c. Plurima talia exempla in medium proferre poſſemus, niſi brevitati operam daremus.

4. Ju-

4. Judæi non videntur unquam S. Scripturam corrumpere voluiſſe, quia ipſis Codices corrupti admodum diſplicent, & lege quâdam apud ipſos cautum eſt, ne librum Pentateuchi Manuſcriptum diutius apud ſe retineant, quàm triginta dies. Præterea ſi integrum folium membranæ contineat tria errata, corrigibile eſt: ſed ſi quatuor, illud folium rejiciendum eſſe judicant.

5. Quid dico de voluntate corrumpendi S. Scripturam, iidem è contra omnibus conatibus, & ferè ridendis ejus integritatem ſemper conati ſunt ſervare: nam omnes literas totius Veteris T. pleroſque accentus, omnes verſus numerare, & pleraſque irregulares voces annotare, non eſt ſignum, quod S. Scripturam corrumpere voluerint, ſed è contra, quod eandem conati fuerint ſervare. Hæc omnia antedicta, imo multo plura Maſorethæ magno labore circa conſervationem S. Scripturæ effecerunt, uti ſupra in Diſſertatione 22 de Maſora videri poteſt. Ex his jam manifeſtum eſt Judæos nunquam S. Scripturam corrumpere voluiſſe.

111. *Secundo* quęritur. *An Iudæi unquam potuerint Vetus T. corrumpere? Reſpondeo* Negando. Rationes quibus hanc ſententiam probamus ſunt hę ſequentes.

1. Obſtat ſtudium Maſorethارum, qui, ut textum S. integrum ſervarent, omnes literas, multas voces, omnes verſus, &c. numerarunt: ſi jam quidam Judæi fuiſſent, qui textum Sacrum unquam corrumpere voluiſſent, iidem hoc efficere non potuiſſent, quia ſtatim à Maſora, & Maſorethis redargui potuiſſent: ſi enim aliqui literam aliquam ſubſtituere, vel voces aliquas mutare, vel verſus quoſdam è textu ejicere voluiſſent, ſtatim Maſora illam corruptionem monſtraſſet: & ſtudium illud Maſorethicum non eſt recens, ſed eſt peranti-quum: ipſe Eſdras & viri Synagogæ magnę ſunt primi Authores Maſoræ. Præterea fuerunt alii Maſorethę, qui ſtudium hoc pręſtantiſſimum, ab Eſdrâ inchoatum, continuarunt. Rabbinus AbenEſra, qui circa undecimum ſęculum poſt Chriſtum vixit, refert, quod viderit nonnullos libros à Maſorethis examinatos, ubi quindecim Seniores jurejurando

 con-

confirmant, quod tribus vicibus attentè conſiderarint ſingulas dictiones, ſingulas literas, ſingula puncta &c. Hinc Maſorethæ Maſoram vocare ſolent סְיָג לַתּוֹרָה *Sepem Legis*, quia ea S. Scripturam à corruptione defendit.

2. Poſito, quod quidam ſceleſti Judæi fuerint, qui S. Scripturam corrumpere voluerint, judico hoc ipſis fuiſſe impoſſibile, quia Codices Hebræi fuerunt permulti, & per totum orbem ferè diſperſi, quorum quidam fuerunt in manibus Chriſtianorum, alii in manibus piorum Judæorum, vel nonnulli etiam in publicis bibliothecis fuerunt aſſervati, qui in poteſtate malevolorum illorum Judæorum non fuerunt, quique propterea eoſdem corrumpere non potuerunt, etiamſi voluiſſent.

3. Obſtat divina providentia, & ſedula Dei cura circa S. Scripturam. Omnia alia ſcripta, circa tempora Moſis & Prophetarum compoſita, jam diu perierunt; ſed Vetus T. utpote ſcriptum divinum, ſemper contra inſultus Diaboli fuit defenſum. Ratio ejus conſervationis eſt Dei providentia, quam Chriſtus oſtendit *Matth. 5. 18. Amen dico vobis, donec prætereat cœlum & terra, unum Iota & unus apex non præteribit ex Lege, donec omnia fiant.* Et *Luc. 16. 17, Facilius eſt cœlum & terram tranſire, quàm Legis unum apicem cadere.* Si ne Jota vel apex perire potuerit; ergo multo minus aliqua pars Legis divinæ: ſi enim providentia divina circa S. Scripturam eo uſque progrediatur, ut ne unum Jota, vel unus apex è Lege tolli poſſit, ſequitur quod Judæi Vetus T. univerſim corrumpere non potuerint: nam ſic apex de Lege cecidiſſet. *Vide plura apud Glaſſium phil. S. pag. 25.*

IV. *Tertiò* quæritur. *An Vetus T. etiamſi Judæi idem nunquam voluerint vel potuerint corrumpere, revera jam non ſit corruptum?*

Reſpondeo negando. Nonnullæ rationes, ad priores quæſtiones ſuprà allatæ, etiam hanc probare poſſent; ſed iis jam præteritis, ſolummodo hanc ſequentem hic urgebimus: ſcil. Si Vetus T. eſſet corruptum, illa corruptio accidiſſet vel ante Chriſtum, vel poſt Chriſtum: non ante. 1. quia Chriſtus procul dubio auditores ſuos monuiſſet de illâ corruptione: verum Chriſtus non admonuit auditores ſuos, ſed è contra

ad

Digitized by Google

ad Scripturas Veteris T. eos adhortatus eſt, dicendo *Ioh.5,39. Scrutamini Scripturas* ſcil. Veteris T. 2. Chriſtus multa dogmata ex Veteri T. probavit, quod non feciſſet, ſi idem corruptum fuiſſet. 3. Chriſtus, vel Apoſtoli unquam Judæos reprehendiſſent, & falſitatis eoſdem accuſaſſent, ſi S. Scripturam corrupiſſent: ſed è contra eos, tanquam veros ejuſdem conſervatores, laudant, cum ajunt ad *Rom.3,2. E is concredita eſſe verba Dei.* Auguſtinus Judæos propterea vocat *Capſarios*, quia S. Scripturam ita conſervarunt.

Vetus T. etiam non eſt corruptum poſt tempora Chriſti & Apoſtolorum propter has rationes. 1. Quia Maſora extabat, quæ Vetus T. non tantum poſt, ſed etiam ante Chriſtum diu incorruptum potuit ſervare. 2. Fuerunt poſt tempora Apoſtolorum multi viri apoſtolici, viri pii & eruditi, Patres Græci & Latini, ut Auguſtinus, Origenes, Hieronymus, aliique quamplurimi, quorum quidam circa quartum ſeculum poſt Chriſtum vixerunt: hi Judæos falſitatis accuſaſſent, ſi circa illa tempora S. Scripturam corrumpere voluiſſent: ſed è contra multi ex illis Patribus teſtantur S. Scripturam eſſe incor-
„ ruptam: ſic *Hieronymus in cap.6. Ieſ.* inquit: Quod ſi aliquis di-
„ xerit Hebræos libros à Judæis eſſe fallatos: audiat Origi-
„ nem, quid in octavo volumine explanationum Jeſaiæ huic
„ reſpondeat quæſtiunculæ: quod nunquam Dominus, &
„ Apoſtoli, qui cætera crimina arguunt in Scribis & Phari-
„ ſæis, de hoc crimine, quod erat maximum, reticuiſſent &c:
Vide plura teſtimonia pro integritate textus Hebraici ex Veteribus allegata apud *Cl: Hotting. lib. 1. cap. 2. quæſt. 4. Theſ. Philol.*

v. Contra hæc præcedentia nonnulli conjecturas quaſdam proferunt, ex quibus putant ſe probabiliter probare poſſe S. Scripturam à Judæis eſſe corruptam.

Primò objiciunt: Judæi ſunt jurati hoſtes Chriſtianorum; ergo procul dubio Vetus T. in odium ipſorum corruperunt.

Reſpondeo 1. Non tam reſpiciendum eſſe ad ipſorum odium, quàm quidem ad Dei providentiam. 2. Si propter odium quædam loca mutare voluiſſent, procul dubio ea loca mutaſſent, quæ fidem Chriſtianorum contra Judæos confirmant:

ſed.

ſed hoc non fecerunt. Ergo non videntur S. Scripturam unquam voluiſſe corrumpere.

VI. *Secundò* objicitur. Judæi vocalium Authores in odium Chriſtianorum procul dubio falſa puncta conſonantibus ſubſcripſerunt.

Reſpondeo 1. Judæi, ſive Maſorethæ Tyberienſes non ſunt Authores vocalium. 2. Poſito & non conceſſo Judæos eſſe primos inventores vocalium. Unde quæſo probabitur eos falſas vocales addidiſſe, niſi ex vanis conjecturis?

VII. *Tertio* objicitur. Sunt octodecim voces in Veteri T. annotatæ à Maſorethis; quæ vocantur תִּקּוּן סוֹפְרִים *Correctio Scribarum*; ergo quædam loca videntur eſſe corrupta à Judæis.

Reſpondeo. Hic per Scribas intelliguntur ipſi Authores librorum, & vox תִּקּוּן non tam denotat *Correctionem*, quam quidem *Ordinationem*. Vide plura de hac objectione in diſſertatione 22. §. 7. de Maſora. Solent nonnulli adhuc multa alia loca ex Vet. T. adferre, quorum corruptionem probant ex verſionibus antiquis, quia antiqui Interpretes olim aliter legerunt, quàm hodie in textu Hebræo invenitur. Sed multa talia loca, ut & reſponſiones ad eadem *vide in Hottingeri Theſauro Philol. pag.* 147 *& ſeq.* & quia intra brevitatis cancellos nos coercere debemus, ideo hic hanc diſſertationem finimus.

DISSERTATIO
TRIGESIMA QUARTA & ULTIMA.
De Pentateuchis Manuſcriptis.

Reſp. JOACHIMO HEIDANO Tholâ Zeeland.

Ad diem 11. *Iunii* 1656.

SECTIO I.

SUperiori diſſertatione multis probavimus Judæos textum Hebræum nunquam voluiſſe corrumpere: hoc idem etiam evinci poteſt ex curioſâ librorum M. S. deſcriptione. Ut hoc de libris Judæorum M. S.

Digitized by Google

M. S. melius intelligatur, in principio ſciendum eſt Judæos in publicis Synagogis nunquam textum Pentateuchi prælegere ex libris impreſſis, ſed ſemper ex Manuſcriptis, in quibus exſcribendis miram adhibent curioſitatem. Hanc curioſitatem, ut inde etiam appareat, quod Judæi nunquam S. Scripturam corrumpere voluerint, hac ultimâ diſſertatione declarabimus. Maimon. in libro *Iad chaſaka tomo primo. Hal. Thephillin capp.*7.8.9. & 10. nec non Schickardus ex ipſo in משפט המלך modum libros Sacros exſcribendi dilucidè deſcribunt. Nos hæc omnia, quæ in deſcribendis, & deſcriptis libris ſacris obſervanda ſunt, ad hæc duodecim capita referemus.

Primò. Codicum M. S. *Materia* conſideranda eſt, quę nunquam eſt charta vel papyrus; ſed ſemper membrana, ut codices illi, qui magnâ difficultate exſcribuntur, tam facilè corruptioni obnoxii non eſſent: ſed non perinde eſt, quali membranę textus Sacer inſcribatur: multę enim conditiones requiruntur, quę membranam illam licitam reddunt.

1. Membrana illa deſumenda eſt ex animali mundo, non immundo: ſi enim membrana ex animali immundo deſumpta ſit, totus liber eſt profanus, & ad legendum ex illo illicitus. Omnes ſchedę, ex quibus fiunt Mezuzoth & Phylacteria, etiam ex pelle animalis puri præparantur. Nonnunquam etiam ſolent in membranis avium ſcribere, ſed aves illæ debent eſſe magnæ, ut magna pars textus Hebręi commodè in illis exſcribi poſſit. Solent etiam in pellibus ſpontè mortuorum vel diſcerptorum ſcribere, ſi modò pelles illæ ſint deſumptę ex animalibus puris.

2. Membrana illa debet eſſe parata à Judęo, & non à Chriſtiano, vel Gentili, & quidem eum in finem, ut textus ſacer ei poſtea inſcriberetur: aliter ſi ſit parata à Judæo in alium uſum, vel à Chriſtiano aut Gentili in hunc uſum, ut inde liber fieret, tamen liber ille, qui inde pararetur, eſſet profanus.

3. Ipſi Judæi in membranis illis ſcribunt, non Chriſtiani, non etiam Gentiles: nam librum à Samaritano ſcriptum comburunt; ſed à Gentili, vel ab Iſraelitico apoſtata, vel ſer-

 vo,

vo, muliere, aut minorenni ſcriptum, in terrâ ſepeliunt.

4. Non ſcribunt ſupra pergamenum contiguum carni, ſed ſupra alteram partem, quæ antea pilis ornata fuit: ſi tamen corium in duas partes diſſectum fuerit, ſcribunt in parte illâ corii, quę fuit vicina carni.

5. Omnes regulę, in membranâ deſcribendæ, prius ſunt delineandæ, ut ſcriptura appareat elegantior & rectior: ſi liber abſque lineato ſcriptus ſit, profanus æſtimatur: quia putant ſe hanc legem de ſulcis faciendis à Moſe accepiſſe. Sulci linearum nonnunquam ducuntur à tergo, ita ut eminentiæ antrorſum conſpiciantur: in aliis tamen exemplaribus iidem ſulci in illâ ipsâ parte ducuntur, in quâ textus deſcribendus eſt. In duobus exemplaribus M. S. Eſtheræ, quæ poſſideo; quorum alterum eſt in folio; alterum vero in octavo, ſulci linearum à parte ſcripturę ducti ſunt. In exemplari M.S. Eſtherę in folio ſulci linearum non ſunt ita conſpicui, quàm quidem in altero exemplari, ita ut primâ fronte illi ſulci vix ſint conſpicui. Ex hoc ipſo meo exemplari diu in feſtis *purim* publicè in Synagogis hiſtoriam Eſtheræ & Hamanis prælegerunt. Omnes ergo Scribæ tenentur ſulcos in membranis ducere, & non puto etiam expertiſſimos Scribas ſine lineato audere ſcribere.

Secundo. Conſideranda eſt *dimenſio* librorum M. S. Judæi non ſolent libros ſacros in complicatis libris more Chriſtianorum ſcribere; ſed in unâ longâ continuâ membranâ, quæ aliquando viginti, triginta, vel etiam plures ulnas longa eſt: dimenſio hæc ſive diſtributio ſecundum certas leges fit.

1. Membranę longitudo ejus altitudini proportionata eſſe debet, ne craſſities reſpectu altitudinis ſit nimis enormis: itaque altitudo Pentateuchi Manuſcripti non eſt facienda longior ejus ambitu. Hoc optimè obſervatum eſt in libris meis M. S. Eſtherę.

2. Communiter altitudo Membranæ eſt ſex palmorum, & longitudo ejus eſt proportionata altitudini. Si omnes membranę ſemper ejuſdem eſſent craſſitiei, facile poſſet aliqua certa menſura pręſcribi, quam omnes Scribę commodè ſequi poſſent: ſed quum hoc fieri nequeat, & ne altitudo ambitum exquo-

cedat, ſolent nudas aliquot membranas à ſcripturâ vacuas aliquoties convolvere, donec juſtam craſſitiem nanciſcantur: deinde in rejectitia aliqua membrana priùs experimentum faciunt, ut ſupputent in quantum literas augere, vel minuere debeant.

3. Multas columnas in qualibet membrana faciunt, aliter libri M. S. in legendo nimium eſſent ſolvendi. Paginæ columnares non debent eſſe ampliores & latiores ſemiſſe altitudinis, ne viſus inter legendum ob regularum longitudinem titubet & hallucinetur. Maimon putat circiter 30 literas in qualibet regula eſſe ſcribendas, ut ter vox polyſyllabica למשפחותיכם *familiæ; veſtræ* in ea commodè deſcribi poſſit.

4. Inter ſingulas columnas ſpatium aliquod eſt relinquendum vacuum: ſed quantum? Duorum digitorum, ne lineæ videantur eſſe continuæ: ſed paulo majus ſpatium eſt relinquendum inter ſingulas cortinas, ut illæ commodè conſui poſſint.

5. Lineę etiam ſecundum antiquam conſuetudinem non ſunt nimis multiplicandæ, nec nimis minuendæ. Non ſolent certum linearum numerum cuilibet columnæ aſſignare; communiter tamen non pauciores, quàm quadraginta octo, nec plures, quam ſexaginta regulas in quâlibet columnâ exprimunt.

6. Lineas in membranâ non incipiunt deſcribere à ſummitate, & finire in extremitate paginarum; ſed ſuprà communiter relinquitur ſpatium trium digitorum vacuum, & infrà ſpatium quatuor digitorum: nam in exſcribendis ſacris codicibus etiam ornatus ratio habetur.

Tertiò. Quia totus Pentateuchus non poteſt in unâ continuâ membranâ deſcribi, ideo variæ membranæ, quaſi diverſæ cortinæ, conſuuntur & conjunguntur. Sed quomodo illa conjunctio diverſarum cortinarum fieri ſolet, ut in illis commodè totus Pentateuchus deſcribi poſſit?

Reſp. his ſequentibus modis. 1. Non ſolent has cortinas nectere filis quibuſdam ſericis, vel cannabinis; ſed nervis animalium mundorum.

2. Nervi illi, quibus membranæ conſuuntur, nectuntur ex-

extrinſecus, & non intrinſecus, ubi ſcriptura eſt, ne nodi illi varii ſcripturam deforment.

3. Si nervi illi vetuſtate, vel caſu quodam rumpantur, prima & ſecunda vice reſarciuntur; ſed non tertia vice, ne ſcriptura lædatur.

Quartò. Non perinde eſt quali *atramento* Pentateuchi à Judæis deſcribantur, ſed requiritur atramentum ſpeciali modo confectum. *Maimon H. Tephil. 1.4. transferente Schikhardo*, ſic ait. „ Colligunt fumum olei, vel picis, vel ſevi, vel talium, & „ pinſunt in exuſto ligno cum exiguo mellis, & depſunt valde, donec attenuetur: poſtea exſiccant & reponunt. Tem„ pore ſcriptionis macerant vel diſſolvunt in aquis gallarum „ aut ſimilium, & ſcribunt eo. Non ſolent vel unicam litterulam rubeo, viridi, alioque colore depingere. Pontificii veteres, exſcribentes S. Scripturam, initia librorum & capitum à literis aureis, rubeis, & aliorum colorum inchoabant; ſed tales colores ſolent Pentateuchos Hebræorum profanare. Referunt de Pentateucho Alexandri M. in quo nomen *Dei* ubique aureis literis deſcriptum erat: ſed Sapientes Judæorum, de hoc Pentateucho interrogati, judicarunt è medio eſſe tollendum.

Quintò. Ne errori eſſet locus, ſolent ſuos particulares Pentateuchos ex authentico quodam exemplari deſcribere. Antiquitùs originale exemplar ſervabatur à Levitis in ſanctuario, ex eo Rex (quia ſinguli Reges propriis manibus totum Pentateuchum exſcribere tenebantur) ſuum deſumebat, & corrigebat. Sunt quidem Judæi, qui integrum Pentateuchum memoriæ callent, & à quolibet dato loco recitare poſſunt: ſed talibus non licitum eſt vel unam literam abſque authentico quodam exemplari ſcribere: ne, nimium memoriæ confidentes, vitia quædam in textum Sacrum intruderent.

Sextò. Non perinde eſt, qualibus *literis* Pentateuchi deſcribantur: nonnullæ enim requiruntur conditiones, quæ literas licitas efficiunt.

1. Literæ hodiernæ Hebraicę uſurpari debent: nam ſi quis aliis literis in deſcribendo uteretur, is totum librum profanaret.

2. Oc-

2. Occurrunt quædam voces Chaldaicę in Pentateucho, ut *Geneſ.*31.47. ſed illę etiam iiſdem characteribus ſunt exprimendæ. Fuerunt nonnulli inter Chriſtianos, qui textum Hebraicum literis Græcis vel Latinis in commodum lectorum expreſſerunt, ſed hoc plane in libris M. S. Judæorum illicitum eſt.

3. Non licitum eſt voces aliquas dividere, ita ut quędam literæ in priori, & aliæ in ſequenti regulâ ſcriberentur. Nonnunquam ſolent quaſdam literas extra communem regulam in margine collocare, hoc tamen alii Rabbini concedere nolunt.

4. Diligentiſſima ratio habetur literarum Majuſcularum, Minuſcularum, Inverſarum, Suſpenſarum, & Punctatarum: *de his vide ſuprà nonam diſſert.*

5. In M. S. Pentateuchis, in Manuſcriptis libris Eſtheræ, in Phylacteriis, & in Mezuzoth diligenter attenditur ad ſeptem literas שעטנזגץ, quæ quibuſdam corniculis ſive apicibus ſupernè coronantur. Etiam Scribæ ſolent literam ח cum gibbo, & literam פ ſæpe reduplicatam pingere.

Septimò. Quia omnes literæ decenti modo diſpoſitæ eſſe debent, ideo non nimis magnum, vel nimis parvum *ſpatium* inter literas & dictiones eſt relinquendum, ideoque variis modis diſtantias illas determinarunt.

1. Omnes & ſingulę literæ à ſe invicem ita debent eſſe diſtinctę, ut una alteram non attingat. In multis linguis Orientalibus & Occidentalibus literæ inter ſcribendum conjunguntur, & propterea facilius ſcribuntur; ſed in ſcriptura Hebraica literæ ita diviſę eſſe debent, ut ſpatium unius pili inter ſingulas literas vacuum relinquendum ſit.

2. Inter ſingulas dictiones relinquendum eſt ſpatium uniusliterulæ.

3. Inter ſingulas lineas omittitur ſpatium unius lineæ.

4. Inter ſectiones *clauſas*, quæ in Pentateucho literâ *Samech* denotantur, relinquitur ſpatium trium literarum: inter ſectiones *apertas*, quæ literâ *Pe* ſignificantur, relinquitur ſpatium novem literarum: & inter ſectiones *maximas*, quæ tribus

bus literis *Samech* vel *Pe* denotantur, omittitur ſpatium trium regularum vacuum. *Maimonides* toto *cap.* 8. *in Hal. Thephil.* omnes ſectiones *clauſas* & *apertas* enumerat, & ibidem allegat loca in quibus ſectiones *aperta* vel *clauſa* eſſe debent. Sectiones illæ ſunt variæ: *Maimonides* ait ſectiones סְתוּמִים *clauſas* in Pentateucho inveniri trecentas ſeptuaginta novem: פְּתוּחִים *apertas* verò ducentas & nonaginta. Ergo in Pentateucho ſimul occurrunt ſectiones tam clauſæ quàm apertæ ſexcentæ & ſexaginta novem: ſed hæ omnes & ſingulæ in hodiernis noſtris Bibliis Hebraicis non exprimuntur.

5. Inter ſingulos Pentateuchi libros omittitur ſpatium quatuor linearum. Hæc omnia accurati Scribæ in Pentateuchis M.S. tenentur diligenter obſervare.

Octavò. In Pentateucho, ſcil. *Exod.* 15, & *Deut.* 32. occurrunt carmina: hæc ita ſunt ſcribenda, ut primo intuitu appareat eſſe carmina, aliter liber eſſet profanus. *Maimonides cap.* 7. deſcribit modum, ſecundum quem hæc duo carmina deſcribenda ſunt: docet unde initia regularum ſunt deſumenda, & quot voces in ſingulis regulis ſunt ſcribendæ, & ſic deinceps. Non mirum eſt Judæos differentiam aliquam obſervare in carminibus Hebraicis exſcribendis, quum ille mos apud Chriſtianos etiam ſit uſitatiſſimus: nam carmina Virgilii, Ovidii, aliorumque Poëtarum aliter diſponuntur, quàm proſa Ciceronis, aliorumque Oratorum.

Nonò. Nomina *Dei* magnâ devotione ſunt deſcribenda, & qui ſecundum leges Judæorum eadem benè exſcribet, has conditiones obſervare tenetur.

1. Scriba intingens calamum non audet tali jam intincto calamo nomen Dei deſcribere; ſed tali pleno calamo ab antecedente literâ incipere debet, ne nomen Dei præ nimiâ atramenti copiâ maculetur.

2. Scriba ſemper attendere debet ad Majeſtatem Dei, quando nomina Dei ſcribit: ſi quis enim eo tempore, quo Pentateuchum exſcribit, non eſſet devotus, totus liber redderetur profanus.

3. Ita Scriba, quando deſcribit nomina Dei, aſtrictus debet eſſe

eſſe ſcripturę, ut Regem ſalutantem non reſalutet, antequam duo vel tria verba poſt nomen Dei addiderit.

Decimò. Quandoquidem ex oſcitantiâ Scribarum nonnunquam quędam vitia in textum irrepunt, ideo Pentateuchi M. S. diligenter ad exemplar authenticum ſunt examinandi, & corrigendi: & ut Pentateuchi M. S. benè corrigantur, hæ conditiones requiruntur.

1. Correctio illa intra breve tempus, ſcil. intra 30. dies poſt ſcriptionem eſt inſtituenda, ne planè oblivioni tradatur: ſi enim liber intra hoc tempus non corrigatur, profanus eſt.

2. Si liber M. S. ita negligenter ſit exaratus, ut vix corrigi poſſit, planè abjicitur: attamen ut certi eſſent, an corrigibilis eſſet, nec ne, ita rem hanc determinarunt: ſi pagina ſive columna contineat tantum tria errata, corrigibilis eſt; ſi vero contineat quatuor, pagina illa removenda eſt.

3. In nominibus Divinis nihil licet mutare: ſi quis vel unam literam corrigeret vel deleret, graviter eum peccare exiſtimant: attamen conceſſerunt pronomina præfixa & affixa corrigi poſſe. Ex his videmus, quàm curioſi ſint Judæi in libris M. S. exſcribendis.

Undecimò. Pentateuchi in Synagogis aſſervari ſoliti, ut commodè ex arcâ depromi, & per Synagogas geſtari poſſent, ſolent. 1. Bina tornata ligna unà cum manubriis ab utraque extremitate nectere: hęc ligna à Judęis עצי חיים *ligna vitæ* vocantur ex *Prov. 3. 18. Sapientia lignum vitæ eſt apprehendentibus eam.* Hos cylindros ſolent infantes ſemeſtres, quando Sabbatho in Synagogam deferuntur, attingere. In Synagogis Hiſpanorum, utpote Judæorum divitum, ligna illa variis ornamentis, ut turriculis, factis ex auro, argento, aliiſque pretioſis rebus, ornantur. In ſolâ Hiſpanorum Synagogâ ſunt ſexaginta præter propter M.S. Pentateuchi, ornati variis ſplendidis ornamentis, quos omnes vidi unicâ vice à totidem Judæis ter circumgeſtari per Synagogam in feſto, quod vocatur שמחת תורה *Lætitia Legis.*

2. Omnes & ſinguli M. S. Pentateuchi faſciæ cuidam, quatuor aut quinque ulnas longę, & palmum latæ, ſemper involvi-

volvuntur : has faſcias ſolent pueruli ſemeſtres donare, quando in Synagogam primùm deferri ſolent : & quandoquidem plures deferantur pueruli in Synagogam, quàm ſunt ibidem Pentateuchi, ideo ſolent eas, ut ipſemet quidem vidi, in angulum Synagogæ projicere. In omnibus & ſingulis illis faſciis nomen infantis, nomen patris, ætas, & dies nativitatis ipſius artificiosè ſunt depicta.

3. Judæi judicant hanc faſciam ad Pentateuchum ſervandum non ſufficere, ideoque adhuc alii cuidam palliolo Bombycino, vel ex aliâ quâdam materiâ facto eum involvunt. Hoc palliolum, quando Pentateuchus per Synagogam portatur, ſolent omnes adſtantes, qui idem attingere poſſunt, oſculari; vel ſi ore eò uſque pertingere non poſſint, ſolent idem digitis attingere, quos repentè ori & oculis ſuis admovent, quod putant eſſe optimum adverſus oris fœtorem & oculorum lippitudinem remedium.

4. Ab hoc palliolo, cui Pentateuchus involvitur, de catenulâ argenteâ dependet lamina argentea, cui nomina feſtorum, dierum, aliaque inſcripta ſunt. Memini me in Synagogâ Judæorum Germanorum talem laminam vidiſſe, in quâ hæc ſequentia verba inſcripta erant ab unâ parte :

ראש חורש חול המועד ראש השנה ויום כפור

יום טוב

הענ̋דלה בת יעק̋ב של̋יט

Ab alterâ vero parte hæc eidem laminæ erant inſcripta :

לפרט כי שׁם צוׂה ה אׂת הברכה חיים עד העלם

שבת

מנחם בר אברהם זצ̋ל

5. Etiam dependet de Pentateucho, ex quo lectiones Sabbathinas in Synagogis prælegunt, ſtylus argenteus, in cujus ſum-

ſummitate, cum viderem, erat parva manus argentea: hunc ſtylum prælector in manus ſumit, ut textum eo demonſtrare poſſit, ne inter legendum hallucinetur.

6. Sectione aliquâ ex Pentateucho prælectâ: ſolent eundem Pentateuchum rurſus recondere in arcam, quæ eum in finem parieti affixa eſt. Arca Amſtelodamenſis in Judæorum Germanorum Synagoga non eſt magna, quia pauci Pentateuchi in eâ reconduntur: ſed in Hiſpanorum Synagoga eſt multo major, quia, ut ante dixi, ſexaginta, vel fortaſſe plures Pentateuchi ibidem aſſervantur. Arcæ illæ intrinſecus ſolent ornari eleganti velo, & quidem acupicto, atque quo feſtum eſt majus, eo pretioſius ſolet eſſe velum: communiter avium picturę in velis illis exprimuntur. *Vide plura in Synag. Buxt. cap. 9.* Nonnunquam extrinſecus in januis arcarum ſolent textus quidam Biblici depingi. Amſterodami in Synagoga Hiſpanorum hæc verba magnis aureis literis depicta in arcâ conſpiciuntur:

יי מלך

יי מלך

שמע ישראל ידוד
אלדינו ידוד אחד:
וזאת התורה אשר שם
משה לפני בני ישראל
ידוד מלך ידוד מלך
יי ימלוך לעולם ועד
דרכיך דרכי נעם
וכל נתיבותיה שלום

יי ימלוך לו״

ברוך שם כבוד
מלכותו לעולם ועד:
התורה צוה לנו משה
מורשה קהלת
יעקב יי הוא
האלדים ידוד הוא
האלדים ידוד עוז
לעמו יתן יי יברך את
עמו בשלום.

ארון אשר שם ברית יי אשר
כרת עם אבותינו בהציאו אתם
מארץ מצרים.

Hoc unicum hic conſiderandum eſt, quod pro יהוה & אלהים in aſſeribus, & in libris profanis, aliiſque in rebus utpluri-

 mum

mum ſcribant ידוד & אלדים, quia verentur, ne ſi inſtrumenta illa profanarentur, etiam nominis Divini profanatio fieret.

Duodecimò. Ut Judæi certi eſſent, quinam libri ſint ſacri, & liciti; quinam verò propter ſcripturam illiciti, ideo Maimonides *Hal. Thephillin cap.* 10. viginti vitia enumerat, quæ libros M. S. reddunt profanos, & ad legendum ex eis illicitos. Omnia illa vitia poſt invicem breviter hîc dabo: qui plura de his videre deſiderat, adeat ipſum Maimonidem loco citato.

א. אם נכתב על עור בהמה טמאה

1. Si liber ſit ſcriptus ſupra pellem immundæ beſtiæ, liber ille eſt profanus.

ב. שנכתב על עור בהמה טהורה שאינו מעובד.

2. Etiamſi ſit ſcriptus in pelle animalis puri, ſi pellis illa non ſit debito modo parata, liber eſt profanus.

ג. שהיה מעובד שלא לשם ספר תורה

3. Si pellis debito quidem modo ſit parata, ſed non cum hac intentione, ut inde liber legis fieret.

ד. שנכתב שלא במקום כתיבה על הגויל במקום בשר ועל הקלף במקום שער

4. Liber eſt profanus, quando ſcriptura non eſt ſcripta in debito loco ſcripturæ, hoc eſt, ſi in parte pergameni, quæ contigua fuit carni, aut in parte illa membranæ, in qua fuerunt pili ſcripta ſit. *Ut hoc intelligatur, ſciendum eſt Iudæos pelles nonnunquam dividere in duas partes, quod ſi hoc factum ſit, tum non licet ſcribere ubi fuerunt pili, & illa pars membranæ, quæ pilis olim ornata fuit, vocatur* קלף, *& nos diſtinctionis ergo vocamus* membranam; *ſed quando pellis non eſt diviſa, tum eam nominamus* pergamenum.

ה. שנכתב מקצתו על הגויל ומקצתו על הקלף

5. Liber eſt profanus, quando pars ejus eſt ſcripta in pergameno, & pars in membrana,

ו. שנכתב

6. Si

Digitized by Google

ו. שנכתב על דו דוכסוסטוס

6. Si ſit ſcriptus in corio, *hoc eſt, in alterâ parte pellis diviſæ, quæ reſpicit carnem.*

ז. שנכתב בלא שירטוט

7. Qui eſt ſcriptus ſine lineato.

ח. שנכתב בלא שחור העומד

8. Qui eſt ſcriptus atramento evanido.

ט. שנכתב בשאר לשונות

9. Qui eſt ſcriptus aliis linguis.

י. שכתבו אפיקורוס או כותב בו משאר פסולין

10. Ille liber etiam eſt profanus, quem ſcripſit Epicuræus, ſive aliquis ex profanis, aut gentilibus.

יא. שכתב האזכרות בלא כוונה

11. Si quis ſcripſerit Nomina Divina ſine attentione.

יב. שחסר אפילו אות אחת

12. Si una litera deſit liber profanus eſt.

יג. שהוסיף אפילו אות אחת

13. Si una litera redundet etiam profanus eſt.

יד. שנגעה אות באות

14. Si una litera tangat aliam.

טו. שנפסדה צורת אות אחת עד שלא תקרא כל עיקר או תדמה לאות אחרת בין בעקר הכתיבה בין בנקב בין בקרע בין בטשטוש

15. Si figura literarum ſit corrupta, aut ſi literæ ſint ambiguæ, perverſæ, perforatæ, aut maculatæ.

יו. שהרחיק או שהקריב בין אות לאות עד שתראה התיבה כשתי תיבות או שתי תיבות כתיבה אחת

16. Si literæ ita anguſtè, vel ita latè ſint ſcriptæ, ut una vox videatur ut duæ, aut duæ voces ut una.

יז. ששינה צורת הפרשיות

17. Quando Paraſchę ſive lectiones legales ſunt mutatæ, & non debito modo diſtinctæ.

יח. ששינה צורת השירות

18. Quando carmina *Exod.* 15. & *Deut.* 32. ſunt ſcripta ut reliqua proſa.

יט.שכתב בשאר הכתב כשירה	19. Si proſa Pentateuchi ſit ſcripta uti Carmina ſcribi debent.
כ.שתפר היריעות בלא גידי טהורה	20. Si cortine libri M. S. ſint conſutæ nervis animalium immundorum.

Hæc ſunt viginti illa vitia, quorum ſingula librum M. S. reddunt profanum. Sed quem uſum habent tales profani libri, ſive inveterati?

Reſp. 1. Vel docent inde pueros. 2. Aut ſepeliunt tales cum hominibus probis includendo eos vaſi teſtaceo, quod vas ponunt juxta cadaver probi viri. Ex his omnibus apparet, quàm curioſi, ſi non ſuperſtitioſi, ſint Judæi circa S. Scripturam, & quod nunquam datâ operâ eandem corrumpere voluerint. Ita hactenus quæſtiones illas Philologicas abſolvi, quæ tangunt ipſum textum Hebræum: ſi Deus vires & vitam concedat, adhuc alias quæſtiones philologicas, concernentes extrinſecè textum Hebræum, illuſtraturus ſum, hoc eſt, de Verſionibus, Commentariis Rabbinorum, aliiſque rebus, ad ſtudium Hebraicum pertinentibus, acturus ſum.

לישועתך קויתי יהוה׃

Salutem tuam exſpecto JEHOVA.

F I N I S.

CATALOGUS
HEBRAICUS
ET
LATINUS
Sexcentorum & tredecim
PRÆCEPTORUM,
Nempe 248 Affirmativorum, & 365 Negativorum, in quæ totus Pentateuchus ex ſententiâ Judęorum diviſus eſt, tranſlatus, & in hunc ordinem diſpoſitus

A

JOHANNE LEUSDEN.

Digitized by Google

PROLEGOMENA

In ſexcenta & tredecim Præcepta.

ANtequam hæc ſexcenta & tredecim præcepta in medium proferam, priùs quaſdam quæſtiones, concernentes hæc pręcepta, illuſtrationis ergo præmittam, ut Lector cognoſcat, qualia ſint illa Præcepta, & unde eadem ſint deſumpta, & quare Judæi nec in plura, nec in pauciora Præcepta Pentateuchum diviſum eſſe ſtatuant. &c.

Primò quæritur: Unde hæc ſexcenta & tredecim præcepta ſint deſumpta?

Reſpondeo. Hæc omnia præcepta ſunt deſumpta ex ſolo Pentateucho, ſive ex quinque libris Moſis: hoc ita eſſe, apparet ex omnibus textibus Biblicis, qui immediatè poſt ſingula præcepta tum Affirmativa, tum Negativa adferuntur.

Secundò quæritur: Quis hæc omnia *613* præcepta hoc ordine ex Pentateucho collegit?

Reſpondeo. Varii fuerunt Judæi, qui Moſen ita in ordinem redegerunt, & omnia præcepta in hunc numerum diviſerunt: omnes tamen eodem modo & ordine ea non collegerunt: quidam hæc, alii vero alia præcepta præmiſerunt. Hic ordo præceptorum Hebraicorum eſt deſumptus ex præfatione libri Jad Chazaka compoſiti à R. Majm. ibi omnia præcepta tam Affirmativa, quàm Negativa hoc ordine poſt invicem hebraicè diſponuntur: & quia omnibus non datur ad ea intelligenda acceſſus, ideo ab altera parte Latinam interpretationem addi-

Digitized by Google

addidi, tum ut eadem ab omnibus, etiam linguam Hebræam non callentibus, intelligerentur; tum etiam ut Philohebræi ſe in his exercere poſſent. Nonnunquam de verbo ad verbum hæc præcepta tranſtuli, ſed ſæpiſſime magis ad rem, quàm ad verba reſpexi, quia ſæpe phraſes Hebraicæ non patiuntur tranſlationem verbotenùs factam. Deinde adjeci loca S. Script. ex quibus Maimonides hæc ſexcenta & tredecim prǫcepta probat: verba textuum, ex quibus hæc præcepta eliciuntur, allegantur quidem, à Maimonide; ſed capita, verſus, & nomina librorum non adduntur, in quibus hæc prǫcepta dicuntur contineri, ideoque, ut viam hæc præcepta evolvendi faciliorem redderem, magnâ moleſtiâ horum textuum libros, capita, & verſus inveſtigavi, & Latinæ interpretationi addidi: & adhuc multo majori moleſtiâ hos textus inveſtigare debuiſſem, niſi, poſtquam tranſlationi & inveſtigationi aliquandiu intentus fuiſſem, incidiſſem in opera Theologica Simonis Epiſcopii, qui me multùm in hoc præceptorum Catalogo adornando adjuvit. Denique Maimonides in multis non tantum ipſa præcepta recenſet, ſed ſæpiſſimè explicationem ſuam, petitam ex Lege Orali, adjecit: hanc explicationem etiam in linguam Latinam tranſtuli.

Tertiò quæritur: Quare Judæi ſtatuant in Pentateucho præciſè ſexcenta & tredecim præcepta contineri?

Reſpondeo. 1. Propterea præciſè ajunt dari 613. præcepta, quia *Deut.* 33.4. dicitur תורה צוה לנו משה *Legem præcepit nobis Moſes.* In hoc textu continetur vox תורה *lex* conſtans quatuor literis *Tau, Vau, Reſch, He,* quæ ſecundum ſupputationem Hebraicam, quam Judęi per literas faciunt, continet numerum 611, Sed quia hîc

duo

duo numeri deſunt, ideo hoc myſterium in eo latere aiunt, quod duo priora Decalogi præcepta, ſcil. *Ego ſum Dominus Deus tuus, qui* &c. Et *Non facies tibi ſculptile* &c. non per Moſen populo ſint data, ſed quod ea immediatè ab ipſo Deo toti populo tradita fuerint; adeo ut reſpectu duorum illorum præceptorum Moſes & populus in eodem gradu prophetiæ, ſive revelationis immediatæ ex Dei ore auditæ tum temporis conſtituti fuerint. Hæc duo præcepta ab ipſo Deo populo annuntiata, ſi addantur, erunt ſexcenta & tredecim præcepta.

2. Sunt ex ſententiâ nonnullorum Judæorum 613 præcepta, quia in Decalogo, exceptis duabus ultimis vocibus אשר לרעך, continentur *613* literæ: & quare illę ſeptem literæ in Decalogo ſint ſuperfluæ, hoc ipſi Judæi explicare non poſſunt.

Hæc 613 præcepta dividuntur à Judæis in *248* Affirmativa, & in *365* Negativa.

Hinc *quarto quæritur*: Quare Moſes ex ſententiâ Judæorum præciſè conſtituerit 248 præcepta Affirmativa?

Reſpondeo: Maimonides ait *in Præf. Iad Chazaka* tot eſſe præcepta Affirmativa כמנין איבריו של אדם *ſecundum numerum membrorum hominis.* Judęi omnia membra hominis accuratè, ſive potius ſuperſtitiosè à planta & digitis pedis uſque ad verticem numerarunt, & invenerunt eſſe 248 membra, atque propterea putant Deum totidem præcepta Affirmativa dediſſe, ut ſic cuilibet membro ſpeciale aliquod pręceptum aſſignaretur. *vide ſuprà diſſert. 5.*

Quintò quæritur: Quare Judæi ſtatuant Moſen pręciſè dediſſe 365 præcepta Negativa?

Reſpondeo. 1. Idem Maimonides ait hoc factum eſſe propter

propter מנין ימי שנת החמה *numerum dierum anni ſolaris*: quia in anno ſolari ſunt 365 dies, ideo putant Deum per Moſen totidem præcepta Negativa tradidiſſe, ut, ſi Iſraelitæ ſingulis diebus unum mandatum obſervarent, & ab uno interdicto ſibi caverent, ſic omnia Negativa præcepta addiſcerent.

2. In libro Hebræo-Germanico, vocato *Brandſpiegel*, dicuntur dari 365 præcepta Negativa, quia totidem ſunt venæ in corpore humano. Scribunt inſuper Sapientes, *inquit Buxt. Synag. Cap. 1. Vnamquamque corporis humani venam hominem, veluti fræno, cohibere, ne in vetitum nitatur (& hac ratione 365 præcepta illa prohibentia exactè obſervantur.)* En ſubtilitatem Judęorum!

Sextò quæritur: Quare quidam ſapientes ſuperioribus 613 præceptis adhuc addiderint ſeptem præcepta, ita ut numerus ille jam accreverit ad 620 præcepta?

Reſpondeo 1. Numerum pręceptorum ad 620 auxerunt, quia tot ſunt literæ in Decalogo Hebraico, ſi duæ ultimę voces, continentes ſeptem literas, addantur

2. Quia literæ vocis כתר *corona* ſexcenta & viginti juxta computum Hebraicum exprimunt. Quia ſi quis hæc omnia præcepta obſervare poſſet, totius orbis Corona foret. *Et qui* (dicente Buxt. ibidem) *præcepta omnia cuſtodiunt, illi Creatoris capiti coronam imponunt, & Deus viciſſim ſeptem coronis coronat illos, hæredeſque conſtituit ſeptem conclavium in horto Eden, & è contrario à ſeptem Gehennæ conclavibus liberat; eò quod ſeptem cælos & ſeptem terras* (ſcil. obſervatione horum præceptorum) *conſervarint.*

Septimò quæritur: An in rei veritate præcisè ſint 613. vel 620 præcepta, quot Judæi conſtituunt? An non ſint plura vel pauciora?

Reſpondeo. Numerus Iudaicus præceptorum eſt innixus nugaciſſimis nugis, & propterea, illis ſtramineis fundamentis rejectis, etiam numerus præceptorum eſt incertus. Credo equidem tot circiter eſſe præcepta, quot Iudæi conſtituunt: ſed tot præciſè eſſe, & non plura vel pauciora, non poſſum mihi perſuadere: contrarium etiam apparebit ex ipſis præceptis, ibi videbimus quod Iudæi nonnunquam unum præceptum in plura diviſerint, & è contra plura ad unum redegerint.

Octavò quæritur: Quali medio Iudæi utantur, quo præcepta hæc ſibi quotidie in memoriam revocant?

Reſpondeo. Utuntur eum in finem veſte quadrangulâ, cui octo fila, quinque nodis ligata, annectuntur. Quinque illi nodi denotant quinque libros Moſis, in quibus ſexcenta & tredecim prçcepta continentur. Octo fila, ſingulis angulis illius veſtis quadrangulæ alligata, denotant 8, & fimbriæ illæ hebraicè vocantur ציצית, quç literæ, ſi in numerum reſolvantur, conſtituunt ſexcenta, addantur jam octo fila & quinque nodi, & exurget numerus *613*. Ergo qui diligenter has fimbrias adſpiciunt. illi in memoriam revocant omnia 613 Iudæorum præcepta. Harum fimbriarum Chriſtus facit mentionem *Matth 23.5.* quando ait. *Dilatant phylacteria, & producunt (NB) fimbrias. Vide plura de his fimbriis apud Buxt. in Synag. cap.* 4.

Nonò quæritur: An Judæi poſt lapſum eadem *613* prçcepta unquam potuerint obſervare?

Reſpondeo negando. Nam omnes ſumus peccatores, & tranſgredimur præcepta Dei *Pſal. 14*. David, Schelomo, aliique ſanctiſſimi viri, etiamſi dicantur ambulaſſe in viis Dei, & neque ad ſiniſtram, neque ad dextram deflexiſ-

flexiſſe, nihilominus ſæpiſſime præcepta Dei tranſgreſſi ſunt, ut in S. Scripturâ videri poteſt. *Ieſaias cap.* 1. *verſu* 4. vocat Iudæos gentem ſceleſtam, populum iniquitate onuſtum, ſemen malitioſum, filios perditiſſimos, qui Dominum deſeruerunt &c. Idem Ieſaias *cap* 38. *verſu* 4 ait eos eſſe duros, ferreæ cervicis, frontis æneæ, cordis indomiti &c. Quoties Iudæi peccatorum accuſati ſunt tempore Chriſti? Et quot ſeculis jam in exilio ſub jugo aliorum debuerunt habitare? Hæc omnia acciderunt ipſis ob tranſgreſſionem præceptorum Dei. Poſſem pluribus, ſi in Theologiam me intromittere vellem, hanc reſponſionem negativam probare; ſed quia intra terminos Philologicos me continere volo, ideo hic ſubſiſto.

Decimò quæritur: Qualia ſint hæc ſexcenta & tredecim præcepta?

Reſpondeo: Quædam ſunt moralia, quædam ceremonialia, quædam etiam forenſia: hoc ita eſſe apparet ex ipſis præceptis: ex. gr. 3. 4. 7. 9. aliaque quamplurima præcepta ſunt moralia, & propterea tam in Veteri, quàm in Novo T. obligant. Deinde 25, 28. 29. 37. 39. aliaque multa ſunt præcepta ceremonialia. Denique 173. 182. 184. aliaque multa ſunt præcepta affirmativa forenſia. Unuſquiſque, qui præcepta hæc percurret, facilè hanc triplicem differentiam præceptorum inveniet.

Vndecimò quæritur: An hodierni Judæi ad omnia hæc ſexcenta & tredecim præcepta obſervanda ſint obligati?

Reſpondeo. 1. Judæi hodierni negant ſe obſtrictos eſſe ad omnia hæc præcepta obſervanda: nam inter illa 613 præcepta ſunt multa de ſacrificiis offerendis, de officiis Levitarum: atqui Judæi jam non amplius ſacrificia of-

Digitized by Google

ferunt; quia putant ſe non obligari ad ea offerenda, quia templum Hieroſolymitanum jam eſt dirutum; & eo non ſtante, putant ſe non obligari ad ſacrificia offerenda. Verum quidem eſt, quod Judęi non amplius ſint obſtricti; ſed veram ejus libertatis rationem ignorant, quæ hęc eſt, ſcil. quia Chriſtus in mundum venit, qui delevit rituum chirographum, quod adverſum nos erat. *Col.* 2. 14.

2. In rei veritate nec Judæi, nec etiam Chriſtiani omnia illa 613 Moſis præcepta obſervare tenentur; nam multa ſunt ceremonialia, multa etiam forenſia, quæ nos quatenus talia jam non amplius obligant. Conſule hâc de re Theologos in locis communibus.

3. Multa ſunt pręcepta, quæ fœminas non tangunt, & per conſequens non obligant. Judæi nonnulli dicunt omnia præcepta negativa fœminas obligare; ſed non affirmativa: ex. gr. præcepta de Circumciſione, de Officio Sacerdotum & Levitarum, Primogenituræ, aliaque multa fœminas obligare non poſſunt. Buxtorfius *in Synagoga* cap. 1. ait *Si quis exactius inquirere & rationes inire voluerit, inveniet, mulieres ſexaginta quatuor tantum præceptis negativis, & triginta ſex affirmativis obnoxias eſſe. Hæc nempe à prudentiſſimis Rabbinis, circa obſervationem legis gratia facta eſt mulieribus; eo quod non ſemper otioſæ ſint, & multis aliis negotiis domeſticis, ut ciborum præparatione & coctione, lotione, liberorum educatione, & variis maritorum mandatis exequendis, occupatæ.* Ex his videmus, quod omnia 613 præcepta, fatentibus ipſis Judæis, jam non ſint à quolibet obſervanda?

Duodecimò quæritur. An tàlis ſemper ſit horum præceptorum ſenſus, qualem Judæi ex verbis Moſis eliciunt?

Reſpondeo Negando. Veritas hujus negationis ex lectione pręceptorum clarè illuceſcet, ideoque hìc prolegomena finio, & ad ipſa præcepta tum Hebraicè, tum etiam Latinè recenſenda, deſcendo.

CATA-

CATALOGUS

Sexcentorum & tredecim Præceptorum partim Affirmantium & partim Negantium, prout idem diſpoſitus eſt à R. Moſche Filio Majemonidis in præfatione Libri יָד חֲזָקָה *Iad Chaſaka*.

מצות עשה

מ צוה ראשונה ממצות. עשה לידע שיש שם אלוה שנאמר ואנכי יי' אלהיך	1	PRæceptum primum ex Præceptis Affirmativis eſt, ut cognoſcamus Dominum Deum exiſtere : ſicut dicitur Exod. 20. 2. *Ego ſum Dominus Deus tuus.*
ליחרו שנאמר יי' אלהינו יי' אחד	2	Quod Deus ſit unus : ſicut dicitur : *Dominus Deus noſter eſt Dominus unus.* Deut. 6. 4.
לאהבו שנאמר ואהבת את יי' אלהיך	3	Quod Deus ſit diligendus : ſicut dicitur : *Et diliges Dominum Deum tuum.* Deut. 6. 5.
ליראה ממנו שנאמר את יי' אלהיך תירא	4	Quod Deus ſit timendus : ſicut dicitur : *Dominum Deum tuum timebis.* Deut. 6. 13. & 10. 20.
להתפלל שנאמר ו ועבדתם את יי' אלהיכם ועבורה זו תפלה	5	Quod Deus ſit invocandus : ſicut dicitur : *Et coletis Dominum Deum veſtrum.* Exod. 23. 25. & ſervitium hoc eſt oratio.
לרבקה		

לדבקה בו שנאמר ובו תדבק	6	Ut ei adhæreamus : ſicuti dicitur : *& ei adhæreto*. Deut. 10. 20.
להשבע בשמו שנאמר ובשמו תשבע	7	Ut juremus per Nomen ejus : ſicut dicitur : *& per nomen ejus jurato*. Deut,6.13. & 10.20.
להדמות בדרכיו הטובים והישרים שנאמר והלכת בדרכיו	8	Ut Similes ei ſimus in viis ejus bonis & rectis: juxta id quod dicitur : *& ambulabis in viis ejus*: Deut. 28. 9.
לקדש את שמו שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל	9	Ut ſanctificemus Nomen ejus : ſicut dicitur : *& ſantificabor in medio filiorum Iſrael*. Levit. 22. 32.
לקרות קרית שמע פ׳ פעמים ביום שנ׳ ודברת בם בשכבך ובקומך	10	Ut legamus lectionem שמע *Audi* (Deut.6.4.) bis ſingulis diebus : ſicut dicitur: *& loqueris de eis quum cubas , & quum ſurgis*. Deut. 6. 7.
ללמוד תורה וללמדה שנאמר ושננתם לבניך	11	Ut ipſi Legem diſcamus, eamque *alios* doceamus: ſicut dicitur : *& acutè ingeres ea filiis tuis*. Deut.6.7.
לקשור תפילין בראש שנאמר והיו לטוטפות בין עיניך	12	Ut Thephillin i.e. *Phylacteria* capiti alligemus : ſicut dicitur Deut.6.8. *Et erunt pro frontalibus inter oculos tuos*.
לקשור תפילין ביד שנאמר וקשרתם לאות על ידיך	13	Ut phylacteria alligemus manui, *ſive brachio* : ſicut dicitur Deut.6.8. *Et alligabis ea in ſignum manui tuæ*.
לעשות ציצית שנאמר ועשו להם ציצית	14	Ut faciamus zizith i.e. *fimbrias*, ſicut dicitur : *& faciant ſibi fimbrias*. Numer.15.38.

לקבוע

Ut

לקבוע מזוזה שנאמר וכתבתם על מזוזות ביתיך	15	Ut affigamus poſtibus מזוזה *Schedam ſacram*: ſicut dicitur Deut. 6.9. *Et inſcribes ea poſtibus domus tuæ.*
להקהל את העם לשמוע התורה במוצאי שביעית שנאמ׳ הקהל את העם	16	Ut congregetur populus ad audiendum Legem in fine anni ſeptimi: ſicut dicitur: *Fac congregari populum* Deut. 31.12.
לכתוב כל א״ש ספר תורה לעצמו שנא׳ כתבו לכם את השירה הזאת	17	Ut unuſquiſque ſibi exſcribat librum Legis, *ſive Pentateuchi*: ſicut dicitur: *Scribite vobis canticum iſtud.* Deut. 31.19.
לכתוב המלך ספר תורה לעצמו יתר על אחד של כל אדם ויהיו לו שתי תורות שנא׳ וכתב לו את משנה התורה הזאת	18	Ut Rex ſibi exſcribat librum Legis, præter illum particularem, quem ſinguli exſcribunt, & erunt ei duæ Leges: ſicut dicitur: *Et ſcribet ſibi duplum Legis hujus.* Deut. 17.18.
לברך אחר המזון שנאמר ואכלת ושבעת וברכת את יי׳ אלהיך	19	Ut benedicamus poſt cibum: juxta id quod dicitur Deut. 8.10. *Et comedes & ſaturaberis, & benedices Domino Deo tuo,*
לבנות בית הבחירה שנאמר ועשו לי מקדש	20	Ut extruatur domus electionis, *ſive Templum Hieroſolymytanum*: juxta id quod dicitur Exod. 25.8. *Et facient mihi Sanctuarium.*
ליראה מבית המקדש שנא׳ ומקדשי תיראו	21	Ut revereantur Domum ſanctuarii: ſicut dicitur: *Et ſanctuarium meum reverebimini.* Levit. 19.30.

לשמור Ut

Digitized by Google

22	לשמור בית זה תמיד שנאמר ואתה ובניך אתך לפני אהל העדות	Ut cuſtodiatur domus hęc jugiter, *ſcil. à Sacerdotibus & Levitis*: ſicut dicitur Numer. 18.2. *Tu autem & filii tui tecum* miniſtrabitis *ante tentorium teſtimonii.*
23	להיות הלוי עובד ב במקדש שנאמר ועבד הלוי	Ut Levita ſerviat in ſanctuario: ſicut dicitur: *Et ſerviet Levita.* Numer. 18.23.
24	לקדש הכהן ידיו ורגליו בשעת העבודה שנאמר ורחצו אהרן ובניו וגומר	Ut ſanctificent *ſive Lavent* Sacerdotes manus ſuas & pedes ſuos tempore miniſterii: ſicut dicitur Exod. 30. 19. *Et lavabunt Aharon & filii ejus* &c.
25	לערוך נרות במקדש שנאמר יערוך אותו אהרן ובניו	Ut ordinent lucernas in ſanctuario: ſicut dicitur: *Diſponet eam Aharon, & filii ejus.* Exod. 27.21.
26	לברך הכהנים את ישראל שנאמר כה ת תברכו את בני ישראל	Ut Sacerdotes benedicant Iſraeli: ſicut dicitur: *Sic benedicetis filiis Iſrael.* Numer. 6. 33.
27	להסדיר לחם ולבונה לפני יי׳ בכל שבת שנאמר לחם הפנים לפני תמיד	Ut quolibet Sabbatho ante facies JEHOVÆ diſponantur panes *facierum*, & thus *per ordinem ponatur*: ſicut dicitur: *Panem facierum ad facies meas jugiter.* Exod 25.30.
28	להקטיר הקטרת פעמים ביום שנאמר והקטיר עליו אהרן את קטרת הסמים	Vt faciat ſuffire ſuffimentum bis ſingulis diebus, ſicut dicitur: *Et ſuffire faciet ſuper illud Aharon ſuffimentum aromatum.* Exod. 30.7.

להבעיר Vt

29 להבעיר אש במזבח העולה תמיד שנאמר אש תמיד תוקד על המזבח

Ut ignis in altari perpetuò accenſus ardeat : ſicut dicitur : *Ignis jugiter accenſus erit ſuper altare.* Levit. 6.13,

30 להרים את הדשן מעל המזבח שנאמר והרים את הדשן

Vt *quotidie* removeant cineres ab altari : ſicut dicitur : *Et removebit cinerem*, Levit. 6. 10.

31 לשלח טמאים ממחנה שכינה שהוא המקדש שנאמר וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש

Vt mittant immundos è caſtris, *ſive area* divinæ præſentiæ, quæ erat Sanctuarium : ſicut dicitur, Deut. 5. 2. *Et emittant è caſtris omnem leproſum, & omnem fluentem, & omnem immundum animæ.*

32 לחלוק כבוד לזרעו של אהרן ולהקדימו לכל דבר שבקדושה שנאמר וקדשתו

Vt in omnibus rebus & negotiis ſacris honoris prærogativa ſit penes Aharonis poſteros : ſicut dicitur Levit. 21. 8. *Et ſanctificabis eum.*

33 להלביש הכהנים לעבודת בגדי כהונה שנא׳ ועשית בגדי קדש

Vt induantur Sacerdotes ad miniſterium veſtibus Sacerdotii : ſicut dicitur, Exod. 28. 2. *Et facies veſtes ſanctitatis.*

34 לשאת את הארון על הכתף כשנושאים אותו שנאמר עבדת הקדש עליהם בכתף ישאו

Vt tollant arcam ſupra humerum, quum portant eam : quia dicitur, Numer. 7:9. *Servitium ſanctitatis ſuper eos, in humero ferent.*

35 למשוח כהנים גדולים ומלכים בשמן המשחה שנאמר שמן משחת קדש

Vt ungant Sacerdotes ſummos & Reges oleo unctionis : ſicut dicitur, Exod. 30. 31. *Oleum unctionis ſanctitatis.*

36 להיות הכהנים עובדים במקדש כשמרות משמרות

Vt Sacerdotes miniſtrantes in Sanctuario per vices mini-

ובמועדים עובדים כאחד שנאמר וכי יבא הלוי לבד ממכריו על האבות

ſteria ſua obeant: at ſimul omnes juncti miniſtrent in feſtis ſolennibus: ſicut dicitur Deut.18.6.8. *Et cum venerit Levita Præter venditiones ejus ſuper patribus.* .....

37 להיות הכהנים מטמאים לקרוביהן ומתאבלין ע עליהן כשאר קרוביהם שהן מצווין להתאבל ש שנאמר לא יטמא

Vt Sacerdotes *minores* ſe contaminent propter cognatos ſuos *defunctos*, & ut lugeant ſuper eis ſicut cæteri propinqui illorum, quibus mandatum eſt lugere: ſicut dicitur Levit.21.3. *In eâ contaminabitur.*

38 להיות כהן גדול נושא בתולה שנאמר והוא אשה בבתוליה יקח

Vt Sacerdos magnus ducat uxorem virginem: ſicut dicitur, Levit.21.13. *Et ipſe mulierem in virginitatibus ejus accipiet.*

39 להקריב תמידין בכל יום שנאמר שנים ליום עולה תמיד

Vt quotidie juge Sacrificium offeratur: ſicut dicitur, Numer. 18. 3. *Duos per diem, holocauſtum juge.*

40 להקריב כהן גדול מנחה בכל יום שנאמר זה קרבן אהרן ובניו

Vt Sacerdos ſummus offerat ſingulis diebus oblationem Mincha: ſicut dicitur, Levit.6.20. *Iſta eſt oblatio Aharonis, & filiorum ejus.*

41 להוסיף קרבן אחד בכל שבת שנאמר וביום השבת שני כבשים

Vt addatur oblatio una ſingulis Sabbathis, ſicut dicitur, Numer.28.9. *Et in die Sabbathi duos agnos.*

42 להוסיף קרבן בכל ראש חדש וראש חדש שנאמר ובראשי חדשיכם

Vt addatur oblatio quolibet novilunio, ſicut dicitur: Numer. 28. 11. *Et in capitibus menſium veſtrorum.*

43 להוסיף קרבן בחג הפסח שנאמר שבעת ימים תקריבו

Vt addatur oblatio *ſpecialis* in feſto Paſchatis, ſicut dicitur

Digitized by Google

תקריבו אשה ליהוה

tur Levit. 23. 36. *Septem diebus appropinquare facietis ignitionem* JEHOVÆ.

44 להקריב מנחת העומר ממחרת יום ראשון של פסח עם כבש אחד ש שנאמר והבאת את ע עומר ראשית קצירכם אל הכהן

Vt offeratur oblatio manipuli *primitiarum meſſis* altero die Paſchatis[*hoc eſt, decimo ſexto Menſis Niſan*] cum agno uno, ſicut dicitur: Levit. 23. 10. *Et afferetis Homer primitiarum meſſis veſtræ ad Sacerdotem.*

45 להוסיף קרבן ביום עצרת שנאמר וביום הבכורים וגו׳

Vt addatur oblatio in feſto Pentecoſtes, ſicut dicitur Numer. 28. 26. *Et in die primitiarum, &c.*

46 להביא שתי הלחם עם הקרבנות הקרבים בגלל הלחם ביום עצרת שנאמר ממושבותיכם תביאו לחם תנופה

Vt offerantur in feſto Pentecoſtes duo panes unà cum ſacrificiis, quæ *ex lege Dei* propter panes illos offerenda erant: ſicut dicitur Levit. 23. 17. *Ex habitaculis veſtris adferetis panem elevationis.*

47 להוסיף קרבן בראש השנה שנאמר ובחדש השביעי באחד לחדש

Vt addatur oblatio *peculiaris* in principio anni, ſicut dicitur Numer. 29. 1. *Et in menſe ſeptimo, in una menſis.*

48 להוסיף קרבן ביום הצום שנאמר ובעשור לחדש השביעי מקרא קדש יהיה לכם

Vt addatur ſacrificium *peculiare* die jejunii, *hoc eſt, decimo die Tiſri, ſive Septembris*: ſicut dicitur Numer. 29. 7. *Et decimo die menſis hujus ſeptimi convocatio ſanctâ eſto vobis.*

49 לעשות עבודת היום ביום הצום שנאמר בזאת יבא אהרן אל הקדש

Vt miniſteria diei *ſolicitè* obeantur in die jejunii, i. e. *expiationis*: ſicut dicitur Levit. 16. 3. *In iſto ingredietur Aharon in San-*

בפר בן בקר וכל העבודה הכתובה בפרשת אחרי מות

ctitatem cum juvenco filio bovis. Etiam omnia miniſteria deſcripta in paraſcha אחרי מות *poſt mori, ſcil.* Levit. 16. &c.

50 להוסיף קרבן בחג הסוכות שנאמר והקרבתם עולה אשה ריח ניחוח

Vt addatur ſacrificium *peculiare* in feſto Tabernaculorum: ſicut dicitur Numer. 29. 13. *Et appropinquare facietis holocauſtum, igne abſumendum, odorem gratum* JEHOVÆ.

51 להוסיף קרבן ביום שמיני עצרת כי רגל בפני עצמו הוא שנאמר וביום השמיני

Vt addatur ſacrificium in die octavo feſti *Tabernaculorum*, quoniam eſt feſtum per ſe: ſicut dicitur Numer. 29. 35. *Et in die octava.*

52 לחוג ברגלים שנאמר שלש רגלים תחוג לי

Vt feſtum agatur tribus vicibus in anno: ſicut dicitur Exod. 23. 14. *Tribus vicibus feſtum ages mihi* in anno.

53 להראות ברגלים שנא' שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך

Vt *omnis maſculus* appareat in feſtis illis: ſicut dicitur Deut. 16. 16. *Tribus vicibus in anno conſpicietur omnis maſculus tuus.*

54 לשמוח ברגלים שנאמר ושמחת בחגך

Vt lætentur in feſtis illis *tribus*: ſicut dicitur Deut. 16. 14. *Et lætaberis in ſolennitate tua.*

55 לשחוט כבש הפסח שנאמר ושחטו אותו כל קהל וגו'

Vt mactetur agnus Paſchalis: ſicut dicitur Exod. 12. 6. *Et immolabunt eum omnis cœtus &c.*

56 לאכול בשר פסח צלי בלילה חמשה עשר מניסן שנאמר ואכלו את הבשר

Vt comedatur caro Paſchalis aſſata in decimâ quintâ nocte *menſis* Niſan, *Martii*: ſicut dicitur Exod. 12. 8. *Et comedent carnem.*

57 לעשות פסח שני שנאמר בחדש

Vt *ſecundo menſe, decimâ quartâ die*

Digitized by Google

בחדש השני בארבעה עשר יום לחדש תעשו אותו במועדו		*die* Paſcha ſecundum celebretur *ab illis, qui in primo Paſchate fuerant immundi.* ſicut dicitur Num. 9.11. *In menſe ſecundo, in decima quarta die menſis celebrabitis illud in tempore ſtatuto ſuo.*
לאכול את בשר פסח שני על מצה ומרור ש שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו	58	Vt comedatur caro Paſchatis ſecundi cum panibus infermentatis & herbis amaris: ſicut dicitur Num. 9. 11. *Cum panibus infermentatis & amaritudinibus comedent illam.*
לתקוע חצוצרות על ה הקרבנות ובשעת הצרות שנאמר ותקעתם ב בחצוצרות	59	Vt clangantur tubæ ſuper ſacrificiis, & tempore anguſtiarum: ſicut dicitur Numer. 10.10. *Et clangetis in tubis.*
להיות כל קרבנות ב בהמה מיום שמיני והלאה שנאמר מיום השמיני והלאה	60	Vt fiant omnia Sacrificia ex animalibus à die octavo & ſupra: ſicut dicitur Levit. 22, 27. *A die octavo & ſupra.*
להיות כל קרבן בהמה תמים שנאמר תמים יהיה לרצון	61	Vt omne ſacrificium ex animali ſit integrum: ſicut dicitur Levit. 22. 21. *Integrum erit ad beneplacitum.*
למלוח כל קרבן שנאמר על כל קרבנך תקריב מלח	62	Vt ſale conſpergantur omnia ſacrificia: ſicut dicitur Levit. 2.13. *Super omni oblatione tuâ Offeres ſal.*
מעשה העולה שנאמר אם עולה קרבנו	63	*Vt* holocauſta *offerantur juxta præſcriptam formam:* ſicut dicitur Levit. 1. 3. *Si holocauſtum eſt oblatio ejus.*
מעשה חטאת שנאמר	64	*Vt ſimiliter fiat* ſacrificium pro peccato: ſicut dicitur Levit. 6.25.

ואת תורת החטאת		6. 26. *Iſta eſt lex oblationis pro peccato.*
מעשה האשם שנאמר זאת תורת האשם	65	*Vt ſimiliter fiat* ſacrificium pro delicto : ſicut dicitur Levit. 7. 1. *Illa eſt lex delicti.*
מעשה זבח השלמים ש שנאמר וזאת תורת זבח השלמים	66	*Vt ſimiliter ſecundum legem fiat* ſacrificium pacificorum : ſicut dicitur Levit. 7. 11. *Et hæc eſt lex ſacrificii pacificorum.*
מעשה המנחה שנאמר ונפש כי תקריב קרבן מנחה	67	*Vt ita etiam fiat* ſacrificium Mincha : ſicut dicitur Levit. 2. 1. *Et anima cum obtulerit oblationem Mincha* muneris.
להקריב בית דין קרבן אם טעו בהוראה שנאמר ואם כל עדת ישראל ישגו	68	Vt offerat Sanhedrin ſacrificium ſi erraverit in doctrina : ſicut dicitur Levit. 4. 13. *Et ſi tota congregatio Iſrael erraverit.*
להקריב יחיד קרבן חטאת אם שגג במצות לא תעשה שחייבים עליהם כרת שנאמר ונפש כי תחטא	69	Vt offerat privatus ſacrificium pro peccato ſi erraverit in præceptis negativis, propter quæ dignus eſſet exciſione : ſicut dicitur Levit. 4. 27. & 5. 1. *Et anima, cum peccaverit.*
להקריב היחיד קרבן אם נסתפק לו אם חטא חטא שחייבים עליו ח חטאת או לא חטא ש שנאמר ולא ידע וגו' והביא את אשמו וזהו נקרא א אשם תלוי	70	Vt offerat privatus ſacrificium, ſi dubitet, an peccatum commiſerit, ob quod tenetur offerre ſacrificium pro peccato; aut an non peccaverit : ſicut dicitur Levit. 5. 17. 18. *Et non cognoverit &c. Et adferet delictum ſuum :* & hoc vocatur delictum ſuſpenſum.
להקריב השוגג במעילה או החוטא בגזילה או בשפחה	71	Vt offerat qui erravit in prævaricatione, i. e. *in culpa falſi,* Levit. 5. 15. 16. aut qui peccaverit

Digitized by Google

בשפחה חרופה או שכפר בפקדון ונשבע כביא קרבן אשם וזהו הנקרא אשם ודאי

caverit in furto: Levit. 6. 2. aut cum ancilla deſpecta *ſive deſponſata*, Levit. 19. 20. aut qui negavit depoſitum, Levit. 6. 2. Et juravit, verſu 3. adferat ſacrificium delicti, & hoc vocatur delictum confeſſum.

72 להקריב קרבן עולה ויורד שנאמר אם לא תגיע ידו ואם לא תשיג ידו

Vt offeratur ſacrificium aſcendens & deſcendens, h.e. *Vt ſacrificium offeratur pro ratione ſacultatum cujuſq;* ſicut dicitur Levit. 5. 7. 11. *Et ſi non attigerit manus ejus. Et ſi non attigerit manus ejus.*

73 להתודות לפני יהוה מ מכל חטא שיעשה האדם בשעת הקרבן ושלא ב בשעת קרבן שנאמר והתודו את חטאתם א אשר עשו

Vt peccator confiteatur coram JEHOVA omne peccatum, qualecunque homo commiſerit ſive tempore ſacrificii, ſive extra tempus ſacrificii: ſicut dicitur Numer. 5. 7. *Et confitebuntur peccatum ſuum, quod fecerunt.*

74 להקריב הזב קרבן אחר שיטהר מזובו שנ׳ וכי יטהר הזב מזובו

Vt affectus gonorrhæâ offerat ſacrificium poſtquam mundatus fuerit à profluvio ſuo: ſicut dicitur Levit. 15. 13. *Et cum mundatus fuerit fluens à fluxu ſuo.*

75 להקריב הזבה קרבן אחר שתטהר שנאמר ואם טהרה מזובה

Vt mulier fluens offerat ſacrificium poſtquam mundata fuerit: ſicut dicitur Levit. 15. 28. *Et ſi mundata fuerit à fluxu ſuo.*

76 להקריב המצורע קרבן אחר שיטהר שנאמר וביום השמיני יקח

Vt leproſus offerat ſacrificium poſtquam mundatus fuerit: ſicut dicitur Levit. 14. 10. *Et in die octavo accipiet.*

להקריב היולדת קרבן אחר שתטהר שנאמר ובמלאת ימי טהרה	77	Ut puerpera offerat ſacrificium poſtquam mundata fuerit: ſicut dicitur Levit. 12. 6. *Et cum impleti fuerint dies purificationis ejus.*
לעשר הבהמה שנאמר וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבור	78	Ut decimentur animalia: ſicut dicitur Levit. 27. 32. *Et omnis decima boum & ovium, cujuſcunque* animalis, *quod tranſibit.*
לקדש בכור הבהמה הטהורה ולהקריבו שנא׳ כל הבכור וגו׳	79	Ut ſanctificetur primogenitum ex mundis animalibus, & ut idem offeratur *Deo*: ſicut dicitur Deut. 15. 19. *Omne primogenitum &c.*
לפדות בכור אדם ש שנאמר אך פדה תפדה את בכור האדם	80	Ut redimatur primogenitus hominis: ſicut dicitur Numer. 18. 15. *Sed redimendo redimes primogenitum hominis.*
לפדות פטר חמור ש שנאמר ופטר חמור תפדה בשה	81	Ut redimatur primogenitus aſini: ſicut dicitur Exod. 13. 13. *Et primogenitum aſini redimes agno.*
לערוף פטר חמור ש שנאמר ואם לא תפדה וערפתו	82	Ut cervix frangatur primogenito aſini: ſicut dicitur Exod. 13. 13. *Et ſi non redemeris, cervicem franges ei.*
להביא כל הקרבנות שיש על האדם בחובה או בנדבה ברגל ראשון שפגע בו שנאמר ובאת שמה והבאתה שמה	83	Ut adferantur *Hieroſolymam* omnes oblationes tàm ex legis præſcripto neceſſariæ, quàm ſpontaneæ feſto proximo, quod inſtat: ſicut dicitur Deut. 12. 5. 6. *Et venietis illuc. Et afferetis illuc.*
להקריב כל הקרבנות בבית הבחירה שנאמר	84	Ut omnia ſacrificia offerantur in templo Hieroſolymitano:

ושם

ושם תעשה כל אשר אנכי מצוך היום

tano: ſicut dicitur Deut. 12. 14. *Et ibi facies omnia, quæ ego præcipio tibi hodie.*

85 להטפל בהבאת ה הקרבנות מחוצה לארץ לבית הבחירה שנאמר רק קדשיך אשר יהיו לך ונדריך תשא ובאת מפי השמועה למדו שאינו מדבר אלא בקדשי ה חוצה לארץ

Operam eſſe dandam ut ſacrificia,ad quę offerenda quis ſe obligat extra terram ſanctam,in ſacrâ æde Hieroſolymitanâ offerantur: ſicut dicitur Deut. 12.26. *Sed ſanctificata tua, quæ erunt tibi, & vota tua feres, & venies.* Per traditionem didicerunt, quod non loquatur textus niſi de ſanctitatibus extra terram ſanctam.

86 לפדות קדשים בעלי מומים ויהיו מותרים ש שנאמר רק בכל אות נפשך תזבח

Ut redimantur ſancta animalia,in quibus macula eſt,& tum erunt licita: ſicut dicitur Deut. 12.15. *Tantummodo in omni deſiderio animæ tuæ mactabis.*

87 להיות התמורה קדש שנאמר והיה הוא ותמורתו יהיה קדש

Ut, quod mutatum eſt, ſit etiam conſecratum *Deo*: ſicut dicitur Levit. 27.10. *Et erit illud, & commutatio ejus erit ſanctitas.*

88 לאכל שירי מנחות שנאמר והנותרת ממנה יאכלו אהרן ובניו

Ut *Aharon & filii ejus* comedant reliquias *mincharum*: ſicut dicitur Levit. 6.16 *Et reſiduum ex ea comedent Aharon & filii ejus.*

89 לאכל בשר חטאת ואשם שנאמר ואכלו אותם אשר כפר בהם

Ut *Sacerdotes* comedant carnem *ſacrificiorum* pro peccato & reatu *oblatorum*: ſicut dicitur Exod. 29.33. *Et comedent ea per quæ propitiatio facta eſt.*

90 לשרוף בשר קדש ש שנטמא שנאמר והבשר

Ut comburatur caro ſancta, quæ immunda facta eſt: ſicut dicitur Levit. 7.19. *Et caro, quæ*

Digitized by Google

אשר יגע בכל טמא

tetigit omne immundum.

91 לשרוף הנותר שנאמר והנותר מבשר הזבח ביום השלישי באש ישרף

Ut reſidua *caro, quæ reſtat ſupra præſcriptum diem tertium,* comburatur: ſicut dicitur Levit.7.17. *Et reſiduum de carne ſacrificii in die tertiâ igne comburetur.*

92 לגדל הנזיר שערו שנאמר גדל פרע שער ראשו

Ut Naziræus creſcere ſinat capillos ſuos : ſicut dicitur Numer. 6. 5. *Magnificando nuditatem capilli capitis ſui.*

93 לגלח הנזיר שערו על קרבנותיו במלאת ימי נזרו או בתוך ימי נזרו אם נטמא שנאמר וכי ימות מת עליו

Ut Nazitæus radat capillos ſuos præter ſacrificia ſua, cum impleti ſunt dies ſeparationis ſuæ, aut in medio dierum ſeparationis ſuæ, ſi immundus factus fuerit: ſicut dicitur Numer.6.9. *Et cum mortuus fuerit mortuus ſuper eum.*

94 לקיים אדם כל מה ששיוצא בשפתיו מקרבן או צדקה וכיוצא בהם שנאמר מוצא שפתיך רת תשמור ועשית

Ut homo confirmet omne quod pollicitus eſt labiis ſuis, ſive ſacrificium, aut eleëmoſynam, & eis ſimilia: ſicut dicitur Deut. 23.23. *Egreßionem labiorum tuorum cuſtodies & facies.*

95 לדון בהפרת נדרים בכל הדינים האמורים בתורה

Ut judicium fiat de abolitione votorum ſecundum judicia, quæ lege ſunt expreſſa Num.30,3. &c.

96 להיות כל הנוגע בנבילה טמא שנאמר וכי ימות מן הבהמה

Vt omnis, qui tangit morticinium, ſit immundus : ſicut dicitur Levit. 11. 39. *Et cum mortuum fuerit de animali.*

97 להיות שמנה שרצים מטמאין שנאמר וזה לכם הטמא

Octo ſpecies reptilium *poſt mortem* contaminant: ſicut dicitur Levit.11.29. *Et hoc vobis immundum.*

להיות

Eſcu-

להיות האוכלין מ מתטמאין שנאמר מכל האוכל אשר יאכל	98	Eſculenta ſunt immunditiei capacia: ſicut dicitur Lev. 11. 34. *Ex omni cibo, qui comedetur.*
להיות הנדה טמאה ומטמאה לאחרים	99	Menſtruata mulier eſt immunda, & polluit alia; Lev. 15.19.
להיות היולדת טמאה כנידה	100	Puerpera eſt immunda ſicut mulier menſtruata Lev. 12.2.
להיות המצורע טמא ומטמא	101	Leproſus immundus eſt, & immundat: Levit. 13.3.
להיות בגד מנוגע טמא ומטמא	102	Veſtis leprâ tacta immunda eſt, & immundat: Lev. 13.47
להיות בית מנוגע מ מטמאה	103	Domus leprâ tacta immundat: Levit. 14.35.
להיות הזב מטמא	104	Gonorrhęus immundat: Levit. 15.2.
להיות שכבת זרע מ מטמא	105	Cubatio ſeminis immundat: Levit. 15.16.
להיות הזבה מטמאה	106	Mulier fluens *extra ſtatum tempus* immundat: Lev. 15.25.
להיות המת מטמא	107	Mortuus immundat: Num. 19.14.
להיות מי נדה מטמאין לאדם טהור ומטהרין ל לאדם טמא מטומאת מת בלבד	108	Aquę mulieris menſtruatæ immundant hominem purum, & purgant hominem immundum tantummodò ab immunditie mortui.
להיות הטהרה מכל ה הטמאות בטבילה במי מקוה שנאמר ורחץ במים את כל בשרו למדו מפי השמועה	109	Mundatio ab omnibus pollutionibus fieri debet immerſione in aquas confluentis, *ſive in balnea*: ſicut dicitur Levit. 15.16. *Et abluet in aquis omnem car-*

Digitized by Google

השמועה שרחיצה זו ב
במים שכל גופו עולה בהן
בבת אחת

carnem ſuam: didicerunt per traditionem, quod hæc lotio in aquis ſit talis, quando totum corpus ingreditur in eas vice unâ.

110 להיות הטהרה כן ה
הצרעת בין צרעת אדם
בין צרעת בית בעץ ארז
ואזוב ושני תולעת ושתי
צפרים ומים חיים שנאמר
זאת תהיה תורת ה
המצורע

Ut mundatio lepræ, ſive lepræ hominis, ſive lepræ domus fiat cum ligno cedri, & hyſſopo, & cocco vermiculi, & duobus paſſerculis, & aquis vivis; ſicut dicitur Lev. 14.2. *Iſta erit lex leproſi.*

111 להיות המצורע מגלח
את כל שערו שנאמר
והיה ביום השביעי יגלח
את כל שערו

Ut leproſus radat omnem capillum ſuum: ſicut dicitur Levit. 14.9. *Et erit in die ſeptimo radet omnem capillum ſuum.*

112 להיות המצורע ידוע
לכל בדברים ה
האמורים בו בגדיו יהיו
פרומים וראשו יהיה פרוע
וגומר וכן כל שאר
הטמאים צריכין להודיע
את עצמן

Ut leproſus omnibus ſit notus ex ſignis de ipſo mandatis: veſtimenta ejus erunt rupta, & caput ejus nudatum, &c. Et ſic omnes reliqui immundi debuerunt ſe manifeſtare: Levit. 13.45.

113 לעשות פרה אדומה
להיות אפרה מוכן ש
שנאמר והיתה לעדת בני
ישראל

Ut fiat *ſive comburetur* vacca rufa, & cinis ejus ponatur *extra caſtra*: ſicut dicitur Num. 19.9. *Et erit congregationi filiorum Iſrael.*

114 להיות מעריך אדם נותן
דמים הקצובין בפרשה
שנאמר

Ut, qui vovet taxationem hominis, det pretium determinatum in paraſcha *h.e. in ſe-*
ctione

Digitized by Google

שנאמר איש כי יפליא
נדר

ctione legis: ſicut dicitur Levit. 27.2. *Vir cum ſeparaverit votum.*

115 להיות מעריך בהמה ט
טמאה נותן דמיה ש
שנאמר והעמיד את ה
הבהמה

Ut, qui vovet taxationem animalis immundi, ſolvat pretium ejus: ſicut dicitur Lev.27.11. *Et ſtatuet animal.*

116 להיות מעריך ביתו נותן
כערך הכהן שנאמר
והעריכו הכהן

Vt, qui vovet taxationem domus ſuę, ſolvat ſecundum æſtimationem Sacerdotis: ſicut dicitur Levit.27. 14. *Et aſtimabit eam Sacerdos;*

117 להיות מקדיש שדהו
נותן כערך הקצוב ב
בפרשה שנאמר והיה ע
ערכך כפי זרעו

Vt, qui conſecrat agrum ſuum, ſolvat juxta æſtimationem definitam in Paraſcha: ſicut dicitur Levit. 27. 16. *Et erit æſtimatio tua juxta ſementem ejus.*

118 לשלם השוגג במעילה
מה שמעל ליהוה ולהוסיף
חומש שנאמר ואת אשר
חטא מן הקדש ישלם

Vt, qui per errorem culpam falſi ergo Deum commiſerit, ſolvat quintam partem *ultra rem falſatam*: ſicut dicitur Levit.5.16. *Et quod peccavit de ſanctificatione retribuet.*

119 להיות נטע רבעי קדש
שנאמר יהיה כל פריו ק
קדש הלולים ליהוה

Vt planta anni quarti ſit *Deo* ſancta: ſicut dicitur Levit.19. 24. *Erit omnis fructus ejus ſanctitas laudum Domino.*

120 להניח פאה

Vt relinquantur anguli agrorum *pauperibus*: Levit.19.9.

121 להניח לקט

Vt relinquantur ſpicilegia: Levit.19.9.

122 להניח עומר השכחה

Vt relinquatur manipulus, qui per oblivionem in agro relictus eſt: Deut.24.19.

להניח עוללות בכרם	123	Vt relinquantur racemi in vinea: Levit.19.10.
להניח פרט הכרם לפי שבכל אלו נאמר לעני ולגר תעזוב אותם	124	Vt relinquantur grana vineæ, quia in omnibus illis dictum eſt Levit. 19. 10. *Pauperi & peregrino relinques ea.*
להביא בכורים לבית הבחירה שנאמר ראשית ביכורי אדמתך	125	Vt adferantur primitiæ *primitivorum fructuum* in Templum Hieroſolymitanum: ſicut dicitur Exod. 23. 19. *Initium primitivorum terræ tuæ.*
להפריש תרומה גדלה לכהן שנאמר ראשית דגנך תתן לו	126	Vt ſeparetur oblatio magna Sacerdoti: ſicut dicitur Deut. 18.4. *Initium frumenti tui dabis ei.*
להפריש מעשר דגן ללוים שנאמר כל מעשר הארץ וגומר	127	Vt ſeparentur decimæ frumenti Levitis: ſicut dicitur Num.27.30. *Omnis decima terræ &c.*
להפריש מעשר שני להאכיל לבעליו בירושלם שנאמר עשר תעשר כפי השמועה למדו שזהו מעשר שני	128	Vt ſeparentur decimæ ſecundæ ad cibandum dominos Hieroſolymæ: ſicut dicitur Deut. 14.22. *decimando decimabis.* Per traditionem didicerunt, quod ſit decima ſecunda.
להיות הלוים מפרישים מעשר מן המעשר שלקחו מישראל ונותנין אותו לכהנים שנאמר ואל הלוים תדבר	129	Vt Levitę ſeparent decimas à decimis, quas acceperunt ab Iſraelitis, ut darent eas Sacerdotibus: ſicut dicitur Num. 18.26. *Et ad Levitas loqueris.*
להפריש מעשר עני תחת מעשר שני בשלישית ובשישית	130	Vt ſeparetur decima pauperum loco decimæ ſecundę in tertio & ſexto anno Schemitæ, *h.e. anni intermiſſionis*: ſicut

Digitized by Google

בשמוע שנאמר מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך

dicitur Deut. 14.28. *A fine trium annorum educes omnem decimam proventus tui.*

131 להתודות וידוי מעשר שנאמר ואמרת לפני יהוה אלהיך בערתי הקדש

Vt confeſſio peccatorum fiat ſuper decimâ: ſicut dicitur Deut. 26. 13. *Et dices ad facies Domini Dei tui, abſtuli ſanctitatem.*

132 לקרות על הבכורים ש שנאמר וענית ואמרת ל לפני יהוה אלהיך

Vt legatur ſuper primitiis *oblatis*: ſicut dicitur Deut. 26.5 *Et reſpondebis & dices ad facies Domini Dei tui &c.*

133 להפריש חלה לכהן ש שנאמר ראשית ע עריסותיכם חלה תרימו תרומה

Vt ſeparetur placenta Sacerdoti: ſicut dicitur Numer. 15.20: *Principium maſſarum veſtrarum, placentam elevabitis elevationem.*

134 להשמט קרקע שנאמר והשביעית תשמטנה ונטשתה

Vt intermittatur terra *ſeptimo anno, hoc eſt, ut, quicquid anno ſeptimo naſcitur, ſit commune*: ſicut dicitur Exod. 23.11. *Et ſeptimo* anno *relinques eam, & dimittes eam.*

135 לשבות מעבודת הארץ שנאמר בחריש ובקציר תשבות

Vt *anno ſeptimo* quieſcat *terra* ab *omni* cultura: ſicut dicitur Exod. 34.21. *In aratione, & in meſſe ceſſabis.*

136 לקדש שנת יובל ב בשביתה בשמיטה ש שנאמר וקדשתם את שנת החמשים

Vt annus Jubilæus ſanctificetur per quietem, & per intermiſſionem: ſicut dicitur Levit. 25. 10. *Et ſanctificabitis annum quinquageſimum.*

137 לתקוע בשופר בשנת היובל שנאמר והעברת שופר תרועה

Vt clangatur tuba in anno Jubilæo: ſicut dicitur Levit. 25.9. *Et tranſire facies tubam jubilationis.*

ליתן Vt

138 ליתן גאולה לארץ ב
בשבת היובל שנאמר
ובכל ארץ אחוזתכם ג
גאולה תתנו לארץ

Vt dent redemptionem terræ in anno Jubilæo : ſicut dicitur Levit. 25.24. *Et in omni terrâ poſſeſſionis veſtræ redemptionem dabitis pro terra.*

139 להיות גאולה בבתי ערי
חומה עד שנה שנאמר
ואיש כי ימכר בית מושב

Vt ſit *venditori* jus redimendi intra unius anni ſpatium domos ſtantes in urbibus, cinctis muris : ſicut dicitur Lev. 25.29. *Et vir cum vendiderit domum habitationis.*

140 למנות שני יובל שנים
ושמטים שנאמר וספרת
לך שבע

Vt numerentur anni Jubilęi per annos, & per ſeptem annos : ſicut dicitur Levit. 25.8. *Et numerabis tibi ſeptem.*

141 להשיב כספים בשביעית
שנאמר שמוט כל בעל
משה

Vt debitorum remiſſio fiat anno ſeptimo : ſicut dicitur Deut. 15.2. *Vt remittat omnis dominus crediti.*

142 לנגש לנכרי שנאמר
את הנכרי תגש ואשר
יהיה לך את אחיך ת
תשמט ידיך

Vt exigatur ab alienigenâ: ſicut dicitur Deut. 25.3. *Ab alienigena exiges, & quod fuerit tibi cum fratre tuo remittet manus tua:*

143 ליתן מן הבהמה לכהן
הזרוע והלחיים והקיבה
שנאמר ונתן לכהן הזרוע

Ab animalibus *oblatis* dentur Sacerdoti brachium, maxillę, & ventriculus : ſicut dicitur Deut. 18.3. *Et dabit Sacerdoti brachium.*

144 ליתן ראשית הגז לכהן
שנאמר ראשית גז צאנך
תתן לו

Dentur Sacerdoti primitiæ tonſuræ : ſicut dicitur Deut. 18.4. *Primitias velleris ovium tuarum dabis ei.*

145 לדון בריני חרמים מהם
ליהוה ומהם לכהן ש
שנאמר אך כל חרם א
אשר

Judicia de *cherem* fiant, ita ut quædam Deo, quædam Sacerdoti *cedant* : ſicut dicitur Levit.

אשר יחרים		Levit. 27. 28. *Veruntamen omnis conſecratio, quam conſecrabit.*
לשחוט בהמה חיה ועוף ואחר יאכל בשרם ש שנאמר וזבחת מבקרך ומצאנך	146	Vt *rite prius* mactentur jumenta, beſtię, & aves, & poſtea caro ipſarum comedatur: ſicut dicitur Deut. 12. 21. *Et mactabis de bove tuo, & de pecore tuo.*
לכסות דם חיה ועוף שנאמר ושפך את דמו וכסהו בעפר	147	Ut operiatur ſanguis animalium & avium *pulvere*: ſicut dicitur Levit. 17. 13. *Et effundet ſanguinem ejus, & operiet illum in pulvere.*
לשלח אם צפור מן הקן שנאמר שלח תשלח את האם	148	Ut mater incubans pullis in nido dimittatur libera, quando pulli eximuntur: ſicut dicitur Deut. 22. 7. *Dimittendo dimittes matrem.*
לבדוק בסימני בהמה שנאמר זאת חיה אשר תאכלו	149	Vt diligenter inquirantur ſigna animalium *mundorum*: ſicut dicitur Levit. 11. 2. *Hæc eſt beſtia quam comedetis.*
לבדוק בסימני העוף שנאמר כל צפור	150	Vt diligenter inquirantur ſigna avium: ſicut dicitur Deut. 14. 11. *Omnem avem.*
לבדוק בסימני חגבים לידע טהור מן הטמא שנאמר אשר לו כרעים	151	Ut diligenter inquirantur ſigna locuſtarum, ut dignoſcantur puræ ab immundis: ſicut dicitur Levit. 11. 21. *Cui ſunt crura.*
לבדוק בסימני דגים שנאמר את זה תאכלו מכל אשר במים	152	Vt diligenter inquirantur ſigna piſcium, *antequam comedantur*: ſicut dicitur Levit. 11. 9. *Hoc comedetis ex omnibus, quæ ſunt in aquis.*
לקדש חדשים ולחשב שנים	153	Vt menſes ſanctificentur,

שנים וחדשים בבית דין בלבד שנאמר החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה		& ut menſes & anni ſolum ſupputentur per Senatum, *ſive beth din*: ſicut dicitur Exod. 12.2. *Menſis iſte vobis caput menſium, primus ipſe vobis in menſibus anni.*
לשבות בשבת שנאמר וביום השביעי תשבות	154	Vt in Sabbatho quieſcamus: ſicut dicitur Exod. 23. 12. *Et in die ſeptimo quieſces.*
לקדש שבת שנאמר זכור את יום השבת ל לקדשו	155	Vt Sabbathum ſanctificetur: ſicut dicitur Exod. 20. 8. *Recordare diei Sabbathi ad ſanctificandum eum.*
לבער חמץ שנאמר ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם	156	Vt expellatur *omne* fermentum *ex ædibus in feſto Paſchatis*: ſicut dicitur Exod. 12. 15. *In die primâ ceſſare facietis fermentum à domibus veſtris.*
לספר ביציאת מצרים בלילה ראשונה של חג המצות שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא	157	Ut in primâ nocte feſti azymorum, ſermocinatio fiat de *admirabili* exitu *populi* ex Ægypto: ſicut dicitur Exod. 13.8. *Et nuntiabis filio tuo in die iſto.*
לאכול מצה בליל זה שנאמר בערב תאכלו מצות	158	Ut comedant panem infermentatum in nocte illâ: ſicut dicitur Exod. 12. 18. *In veſperâ comedetis infermentata.*
לשבות בראשון של פסח שנאמר וביום הראשון מקרא קדש	159	Vt quieſcant primo die feſti Paſchatis: ſicut dicitur Exod. 12. 16. *Et in die primo convocatio ſanctitatis.*
לשבות בשביעית בו ש שנאמר וביום השביעי מ מקרא קדש	160	Ut quieſcant ſeptimo *die in eodem feſto*: ſicut dicitur Exod. 12. 16. *Et in die ſeptimo convocatio ſanctitatis.*
לספור מקצירת העומר	161	Ut numerent à meſſe Ho-

מ״ט mer

מ"ט יום שנאמר וספרתם לכם ממחרת השבת		mer quadraginta novem dies : ſicut dicitur Levit. 23. 15. *Et numerabitis vobis à craſtino Sabbathi.*
לשבות ביום חמשים שנאמר וקראתם בעצם היום הזה מקרא קדש	162	Vt quieſcant die quinquageſimâ, *quæ eſt feſtum Pentecoſtes:* ſicut dicitur Levit. 23. 21. *Et vocabitis in ipſo illo die convocationem ſanctitatis.*
לשבות בראשון של חדש השביעי שנאמר באחד לחדש יהיה לכם שבתון.	163	Vt quieſcant primo die menſis ſeptimi : ſicut dicitur Levit. 23. 24. *In unâ menſis erit vobis requies.*
להתענות בעשירי בו שנאמר ובעשור לחדש תענו את נפשותיכם	164	Vt quiſque ſe affligat decimo die menſis Tiſri, *ſive Septembris*: ſicut dicitur Levit. 16. 29. *In decimâ menſis affligetis animas veſtras.*
לשבות ביום הצום שנאמר שבת שבתון	165	Vt quieſcant in die jejunii, *hoc eſt, decimo illo die*, ſicut dicitur Levit. 23. 32. *Ceſſatio quietis.*
לשבות בראשון של חג הסוכות שנאמר ביום הראשון מקרא קדש	166	Vt quieſcant primo die feſti Tabernaculorum : ſicut dicitur Levit. 23. 35. *In die primo erit convocatio ſanctitatis.*
לשבות בשמיני של חג שנאמר וביום השמיני מקרא קדש	167	Vt quieſcant octavo die illius feſti : ſicut dicitur Lev. 23. 36. *Et in die octavo convocatio ſanctitatis.*
לישב בסוכה שבעת ימים שנאמר בסוכות תשבו שבעת ימים	168	Vt habitent in Tabernaculis per ſeptem dies : ſicut dicitur Levit. 23. 42. *In Tabernaculis habitabitis ſeptem diebus.*
ליטול לולב שנאמר ולקחתם לכם ביום הראשון	169	Vt geſtetur *Lulab*, hoc eſt, *palma* : ſicut dicitur Levit. 23.

הראשון פרי עץ הדר כ כפות תמרים

40. *Et capietis vobis in die primo fructum ligni decoris ramos palmarum.*

170 לשמוע קול שופר בראש השנה שנאמר יום ת תרועה יהיה לכם

Vt audiatur vox buccinæ in principio *novi* anni : ſicut dicitur Numer. 29. 1. *Dies triumphi erit vobis.*

171 ליתן מחצית השקל בכל שנה שנאמר זה יתנו כל העובר על הפקודים

Vt *omnis Iſraelita* det dimidium ſiclum *argenti* ſingulis annis : ſicut dicitur Exod. 30. 13. *Hoc dabunt omnes tranſeuntes ad viſitatos.*

172 לשמוע מכל נביא שיהא בכל דור ודור אם לא יוסיף ולא יגרע שנאמר אליו תשמעון

Vt obedientia præſtetur omni Prophetæ in quacunque ætate & generatione, ſi non addiderit vel detraxerit: ſicut dicitur Deut. 18. 15. *Ei obedietis.*

173 למנות מלך שנאמר ש שום תשים עליך מלך

Vt conſtituant Regem: ſicut dicitur Deut. 17. 15. *Ponendo pones ſuper te Regem.*

174 לשמוע מכל בית דין הגדול שיעמדו להם ל לישראל שנאמר ועל ה המשפט

Vt Senatui magno, qui conſtitutus eſt ſuper Iſraële, obtemperetur : ſicut dicitur Deut. 17. 11. *Et ſuper judicium.*

175 לנטות אחרי רבים אם ת תהיה מחלוקת בין ה הסנהדרין בדינן שנאמר אחרי רבים להטות

Vt accedatur majori parti ſuffragiorum, ſi in judiciis ſit diſſenſio penes Sanhedrin : ſicut dicitur Exod. 23. 2. *Poſt multos ad pervertendum.*

176 למנות שופטים ושוטרים בכל קהל וקהל מישראל שנאמר שפטים ושטרים תתן לך

Vt conſtituant Judices & Præfectos in qualibet congregatione populi Iſraelitici : ſicut dicitur Deut. 16. 18. *Iudices & præfectos pones tibi.*

להשוות

Vt.

Digitized by Google

177 להשוות בין בעלי דינין בשעה שעומדים בדין שנאמר בצדק תשפט עמיתך

Vt, qui in judicio ad cauſam dicendum comparent, æqualiter audiantur & judicentur: ſicut dicitur Levit. 19. 15. *In juſtitiâ judicabis proximum tuum.*

178 להעיד בבית דין למי שיש לו עדות שנאמר והוא עד או ראה או ידע

Vt ille, qui verè teſtari poteſt, in ſenatu teſtetur : ſicut dicitur Levit.5.1. *Et ipſe teſtis, vel vidit, vel ſcivit.*

179 לחקור העדים הרבה שנאמר ודרשת וחקרת ושאלת היטב

Vt teſtes rigidè examinentur : ſicut dicitur Deut.13.14. *Et quæres, & inveſtigabis, & interrogabis diligenter.*

180 לעשות לעדים זוממין כמו שזממו לעשות ש שנאמר ועשיתם לו כ כאשר זמם

Vt falſis teſtibus idem fiat, quod cogitarunt *innocentibus* facere : ſicut dicitur Deut. 19. 19. *Et facietis ei , quemadmodum cogitavit.*

181 לערוף את העגלה כ כמצותה שנאמר וערפו שם את העגלה בנחל

Vt vitula decolletur ſecundum preceptum ejus , *quando aliquis occiſus invenitur, incerto cædis authore* : ſicut dicitur Deut. 21.4. *Et decollabunt ibi vitulam in valle.*

182 להכין שש ערי מקלט שנאמר תכין לך הדרך ושלשת

Vt conſtituant ſex urbes refugii, *ſive azyla* ; ſicut dicitur Deut.19.3 *Parabis tibi viam , & in tres partes divides.*

183 לתת ללוים ערים לשבת וגם הם קולטות שנאמר ונתנו ללוים ערים

Vt Levitis dent urbes ad habitandum , etiam illę recipiunt *homicidas* : ſicut dicitur Num. 35.2. *Et dabunt Levitis urbes.*

184 לעשות מעקה לגגך ש שנאמר ועשית מעקה לגגך

Vt tecta ædium peribolo circumdentur : ſicut dicitur Deut .22.8. *Et facies loricam ad tectum tuum.*

185 לאבד עבודת כוכבים ומזלות ומשמשיה שנאמר אבד תאבדון וגו׳

Vt exſtirpentur cultus ſtellarum & planetarum (*hoc eſt, Idololatria*) & ſervientes ei: ſicut dicitur Deut. 12. 2. *Perdendo perdetis &c.*

186 להרוג אנשי עיר ה הנדחת ולשרוף את ה העיר שנאמר ושרפת באש את כל שללה

Ut occidantur cives, qui ad idololatriam ſe induci paſſi ſunt, & ut civitas eorum comburatur : ſicut dicitur Deut. 13. 16. *Et combures igne omne ſpolium ejus.*

187 לאבד שבעה עממים מארץ ישראל שנאמר החרם תחרימם

Ut internecioni dentur ſeptem populi terræ Iſraelis: ſicut dicitur Deut. 20. 17. *Perdendo perdes eos.*

188 להכרית זרעו של עמלק שנאמר תמחה את זכר עמלק

Ut ſemen Amalekitarum exſcindatur : ſicut dicitur Deut. 25. 19. *Delebis mentionem Amalek.*

189 לזכור מה שעשה לנו עמלק תדיר שנאמר זכור את אשר עשה לך עמלק

Ut *Iſraelitæ* omni tempore recordentur eorum, quæ ipſis fecit Amalek : ſicut dicitur Deut. 25. 17. *Memento, quæ fecit tibi Amalek.*

190 לעשות במלחמת ה הרשות כמשפט הכתוב בתורה שנאמר כי תקרב אל עיר

Vt bellum liberum (*h. e. non in ſingulari mandatum à Deo*) inſtituatur ſecundum morem pręſcriptum in Lege : ſicut dicitur Deut. 20. 10. *Cum appropinquaveris ad urbem.*

191 למשוח כהן במלחמה שנאמר ונגש הכהן ודבר אל העם

Ut ungatur Sacerdos prælii cauſâ : ſicut dicitur Deut. 20. 2. *Et accedet Sacerdos, & loquetur ad populum.*

192 להתקין יד במחנה שנאמר ויד תהיה לך

Vt locus deſignetur in caſtris *ad requiſita naturæ facienda*:

מחוץ ſicut

מחוץ למחנה		ſicut dicitur Deut.23.12. *Et locus tibi erit extra caſtra.*
להתקין יתד שנאמר ויתד תהיה לך על אזנך	193	Vt geſtent paxillum *in exercitu ſuper armis ſuis*: ſicut dicitur Deut.23.13. *Et paxillus erit tibi ſuper arma tua.*
להשיב את הגזל שנאמר והשיב אשר הגזלה אשר גזל	194	Ut reddant rapinam: ſicut dicitur Levit.6.4. *Et reddet rapinam quam rapuit.*
ליתן צדקה שנאמר פתח תפתח את ידך	195	Vt dent eleemoſynam: ſicut dicitur Deut.15.8.11. *Aperiendo aperies manum tuam.*
להעניק לעבד עברי שנאמר העניק תעניק לו וכן אמה העבריה	196	Vt ſervus Hebræus, *quum ſervitute exit*, ſit bene muneratus: ſicut dicitur Deut.15.14, *Onerando onerabis eum.* Sic etiam ſerva Hebræa *eſt dimittenda*, uti dicitur *verſu* 12.
להלוות לעני שנאמר אם כסף תלוה את עמי אם זה אינו רשות אלא מצוה שנאמר והעבט תעביטנו	197	Vt egeno mutuum detur: ſicut dicitur Exod.22.25. *Si argentum mutuaveris populo meo.* Vox אם non *denotat tantum* licentiam, ſed pręceptum: ſicut dicitur Deut.15.8. *Et mutuando mutuabis ei.*
להלוות לנכרי עובד כוכבים ומזלות ברבית שנאמר לנכרי תשיך מפי השמועה למדו שזו מצות עשה	198	Vt cum fœnore mutuum detur extraneo colenti ſtellas & planętas: ſicut dicitur Deut. 23.20. *Extraneo fœnerabis.* Per traditionem didicerunt hoc eſſe præceptum affirmativum.
להשיב המשכון לבעליו שנאמר השב תשיב לו את העבוט	199	Vt reddatur pignus domino ſuo: ſicut dicitur Deut.24.13. *Reddendo reddes ei pignus.*

ליתן Vt

ליתן שכר שכיר בזמנו שנאמר ביומו תתן שכרו	200	Vt detur mercenario merces tempore ſuo : ſicut dicitur Deut. 24. 15. *In die ejus dabis mercedem ejus.*
להיות השכיר אוכל בזמן שכירות שנאמר כי תבוא בכרם רעך כי תבוא בקמת רעך	201	Vt mercenarius laborans *in vinea* &c. edat de *fructibus* tempore illo quo laborat : ſicut dicitur Deut. 23. 24. 25 *Cum ingreſſus fueris in vineam ſocii tui. Cum ingreſſus fueris in ſegetem ſocii tui.*
לעזוב מעול חבירו או מעול בהמתו שנאמר עזוב תעזוב עמו	202	Vt proximi jumento, ſub onere lapſo, in levando onere auxilium præſtetur : ſicut dicitur Exod. 23. 5. *Auxiliando auxiliaberis ei.*
להקם המשא על הבהמה שנאמר הקם תקים עמו	203	Vt *proximum adjuvemus* in imponendo ſarcinam ſupra jumentum ; ſicut dicitur Deut. 22. 4. *Erigendo eriges cum ipſo.*
להשיב אבדה שנאמר השב תשיבם לאחיך	204	Vt reſtituatur res perdita: ſicut dicitur Deut. 22. 1. *Reducendo reduces eos ad fratrem tuum.*
להוכיח החוטא שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך	205	Vt *proximus* peccans redarguatur : ſicut dicitur Levit. 19. 17. *Corripiendo corripies proximum tuum.*
לאהוב כל אדם מבני ברית שנאמר ואהבת לרעך כמוך	206	Vt omnes fœderati amentur: ſicut dicitur Levit. 19. 18. *Et diliges ſocium tuum ſicut te ipſum.*
לאהוב את הגר שנאמר ואהבתם את הגר	207	Vt peregrinus ametur : ſicut dicitur Deut. 10. 19. *Et diligite peregrinum.*
לצדק מאזנים עם המשקלות שנאמר מאזני צדק	208	Vt juſtificent, h. e. ut ſtateræ & pondera ſint juſta *ſive exacta,* ſicut

צדק אבני צדק		ſicut dicitur Levit. 19. 36. *Statera juſtitiæ, lapides juſtitiæ.*
לכבד החכמים שנאמר מפני שיבה תקום	209	Vt Sapientes honorentur: ſicut dicitur Levit. 19. 32. *Ante caniciem conſurge.*
לכבד אב ואם שנאמר כבד אביך ואת אמך	210	Vt honorentur pater & mater: ſicut dicitur Exod. 20. 12. *Honora patrem tuũ, & matrem tuã.*
ליראה מאב ואם שנאמר איש אמו ואביו תיראו	211	Vt timeantur pater & mater: ſicut dicitur Levit. 19. 3. *Vir matrem ſuam, & patrem ſuum timeatis.*
לפרות ולרבות שנאמר פרו ורבו	212	Vt fœtificent & multiplicent: ſicut dicitur Geneſ. 1. 28. *Creſcite & multiplicamini.*
לבעול בקידושין שנאמר כי יקח איש אשה	213	Ut conjugium contrahatur cum *præcedentibus* ſponſaliis: ſicut dicitur Deut. 24. 1. *Cum acceperit vir uxorem.*
לשמח חתן את אשתו שנה שנאמר נקי יהיה לביתו שנה אחת וגומר	214	Vt ſponſus exhilaret ſe cum uxore ſuâ anno *primo*: ſicut dicitur Deut. 24. 5. *Immunis erit in domo ſuâ anno uno &c.*
למול את הבן שנאמר וביום השמיני ימול בשר ערלתו	215	Vt filii circumcidantur: ſicut dicitur Levit. 12. 3. *Et in die octavo circumcidetur caro præputii ejus.*
ליבם אשת אח שנאמר יבמה יבא עליה	216	Vt vidua mariti ſine liberis defuncti nubat fratri ejus: ſicut dicitur Deut. 25. 5. *Levir ejus ingredietur ad eam.*
לחלוץ ליבם שנאמר וחלצה נעלו מעל רגלו	217	Ut neganti viduam fratris ſui defuncti ducere calceus extrahatur: ſicut dicitur Deut, 25. 9. *Et ſolvet calceamentum ejus à pede ejus,*

218 לישא אונס את אנוסתו שנאמר ולו תהיה לאשה

Ut, qui per vim virginem oppreſſit, eam in uxorem ducat: ſicut dicitur Deut. 22. 29. *Et ei erit in uxorem.*

219 לישב מוציא שם רע עם אשתו כל ימיו שנאמר ולו תהיה לאשה

Ut omnibus diebus ſuis habitet cum uxore ſua *ſine ſpe repudii*, qui eam diſſamavit: ſicut dicitur Deut. 22. 29. *Et ei erit in uxorem.*

220 לדון במפתה בחמשים שקל עם שאר דינין ש שנאמר וכי יפתה

Ut qui *virginem* ſeduxit *ad ſtuprum* judicetur, *& ſolvat* quinquaginta ſiclos, cum aliis judiciis: ſicut dicitur Exod. 22. 16. *Et cum ſeduxerit.*

221 לעשות ליפת תאר כ ככתוב בתורה שנאמר וראית בשביה אשת יפת תואר

Ut *mulieri* pulchræ formâ *in bello capta* fiat juxta quod ſcriptum eſt in Lege: ſicut dicitur Deut. 21. 11. *Et videris in captivitate mulierem pulchram formâ.*

222 לגרש בשטר שנאמר וכתב לה ספר כריתות

Vt divortium fiat per literas *repudii*: ſicut dicitur Deut. 24. 1. *Et ſcribet ei libellum repudii.*

223 לעשות לסוטה כתורה שנאמר ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת

Ut mulieri declinanti (*hoc eſt, de adulterio ſuſpecta*) fiat ſecundum Legem: ſicut dicitur Numer. 5. 30. *Et fecerit ei Sacerdos omnem legem hanc.*

224 להלקות לרשע שנאמר והפילו השופט והכהו ל לפניו

Ut flagellent impium, *qui criminis capitalis reus non eſt*: ſicut dicitur Deut. 25. 2 *proſternere faciet eum Index, & cadere faciet eum coram ſe.*

225 להגלות הרוצח בשגגה שנאמר וישב בה עד מות

Vt in exilium agatur homicida ex ignorantia [*hoc eſt, involuntarius*] ſicut dicitur Num.

הכהן הגדול		35.25. *Et manebit in eâ donec moriatur Sacerdos magnus.*
להיות בית דין הורגין בסייף שנאמר נקם ינקם	226	Vt domus judicii *ſive Iudices* occidant gladio : ſicut dicitur Exod. 21. 20. *Vindicando vindicabitur.*
להיות בית דין הורגין בחנק שנאמר מות יומת הנואף והנואפת	227	Vt Judices occidant *ſontes* ſtrangulatione : ſicut dicitur Levit. 20. 10. *Moriendo morietur adulter & adultera.*
להיות בית דין שורפין באש שנאמר באש ישרפו אותו	228	Vt Judices igne comburant *ſontes* : ſicut dicitur Levit. 20. 14. *Igne comburent eum.*
להיות בית דין סוקלין באבנים שנאמר וסקלתם אותם וגומר	229	Vt Judices lapidibus lapident *ſontes* : ſicut dicitur Deut. 22. 24. *Et lapidabitis eos &c.*
לתלות מי שנתחייב ת תלייה שנאמר ותלית אותו על עץ	230	Ut ſuſpendant eum, qui dignus eſt ſuſpendio : ſicut dicitur Deut. 21. 22. *Et ſuſpenderis eum in ligno.*
לקבור הנהרג ביומו ש שנאמר כי קבור תקברנו ביום ההוא	231	Vt occiſi eo ipſo die ſepeliantur ; ſicut dicitur Deut. 21. 23. *Sed ſepeliendo ſepelies eum in die ipſâ.*
לדון לעבד עברי כ כהלכותיו שנאמר כי ת תקנה עבד עברי	232	Vt judicent ſervum Hebræum ſecundum leges ſuas : ſicut dicitur Exod. 21. 2. *Cum emeris ſervum Hebræum.*
ליעד אמה עבריה ש שנאמר אשר לא יעדה והפדה	233	Vt *Herus* deſponſet ſervam Hebræam: ſicut dicitur Exod. 21. 8. *Qui ſibi deſponſavit eam, & redimere faciet eam.*
לפדות אמה עבריה שנאמר והפדה	234	Vt redimatur ſerva Hebræa: ſicut dicitur Exod. 21. 8. *Et redimere faciet eam.*

Digitized by Google

לעבוד בעבד כנעני ל לעולם שנאמר לעולם ב בהם תעבודו	235	Vt ſervi Cananæi in perpetuam ſervitutem addicantur: ſicut dicitur Levit. 25. 46. *In perpetuum eis ut ſervis utemini.*
לחיות החובל משלם ממון שנאמר כי יריבון אנשים והכה איש	236	Vt qui damnum intulit, ſolvat mulctam pecuniariam: ſicut dicitur Exod. 21. 18. *Quum rixati fuerint viri, & percuſſerit quiſpiam.*
לדון בנזקי בהמה ש שנאמר וכי יגוף שור איש את שור רעהו	237	Vt judicent de damnis ab animali bruto *illatis*: ſicut dicitur Exod. 21. 35. *Et cum percuſſerit bos cujuſpiam bovem ſocii ſui.*
לדון בנזקי הבור שנאמר כי יפתח איש בור	238	Vt judicent de damnis *per neglectam* putei *munitionem illatis*: ſicut dicitur Exod. 21. 33. *Cum aperuerit quiſpiam puteum.*
לדון לגנב בתשלומין או במיתה שנאמר וכי יגנוב אם במחתרת ימצא ה הגנב וגונב איש ומכרו	139	Vt fur damnetur ad reſtitutiones, aut ad mortem: ſicut dicitur Exod. 2.1. *Et cum furatus fuerit.* verſu 2. *Si in perfoſſione inventus fuerit fur.* Et Exod. 21. 16. *Et qui furatus fuerit virum & vendiderit eum.*
לדון בנזקי הבער ש שנאמר כי יבער איש שדה או כרם	240	Vt judicent de damnis depaſtionis: ſicut dicitur Exod. 22. 5. *Cum paſci fecerit quiſpiam agrum vel vineam.*
לדון בנזקי האש שנאמר כי תצא אש ומצאה קוצים	241	Ut judicent de damnis *illatis* per ignem: ſicut dicitur Exod. 22. 6. *Cum egreſſus fuerit ignis, & invenerit ſpinas.*
לדון בנזקי שומר חנם שנאמר כי יתן איש אל רעהו	242	Vt judicent de damnis *commiſſis apud cuſtodem* gratis cuſtodientem: ſicut dicitur Exod. 22. 7: *Cum dederit quiſpiam proximo ſuo.*

לדון Vt

Digitized by Google

243 לדון בדין נושא שכר שנאמר כי יתן איש אל רעהו חמור או שור

Vt judicent judicium capientis mercedem, hoc eſt, *ut judicent de rebus, quæ mercedis gratiâ alicujus curæ ſunt commiſſæ*: ſicut dicitur Exod. 22 10. *Si dederit quis proximo ſuo aſinum vel bovem.*

244 לדון בדין השואל ש שנאמר וכי ישאל איש מעם רעהו

Vt judicent judicium accipientis mutuò gratis, hoc eſt, ut *judicent de rebus, quæ gratis mutuò data ſunt*: ſicut dicitur Exod. 22. 14. *Et cum petierit* commodatum *quiſpiam à proximo ſuo.*

245 לדון בדיני מקח וממכר שנאמר וכי תמכרו ממכר לעמיתך

Vt judicent de rebus emptionis & venditionis: ſicut dicitur Levit. 25.14. *Et cum vendideritis venditionem proximo tuo.*

246 לדון בדין טוען ונטען שנאמר על כל דבר פשע על שור על חמור על שה

Vt judicent cauſam Actoris & Rei: ſicut dicitur Exod. 22.9. *Super omni verbo prævaricationis, ſuper bove, ſuper aſino, ſuper agno.*

247 להציל הנרדף ואפילו בנפש הרודף שנאמר וקצותה את כפה

Vt liberetur is, qui perſequutionem patitur, etiamſi eſſet cum animâ *ſive vitâ* perſequentis, *h.e. etiamſi perſequens occidendus eßet*: ſicut dicitur Deut. 25.12. *Et abſcindes manum illius.*

248 לדון בדיני נחלות שנאמר איש כי ימות ובן אין לו

Vt judicent cauſas hæreditatum: ſicut dicitur Numer. 27.8. *Vir cum mortuus fuerit, & filius non fuerit ei.*

מצות לא תעשה

1 צוה ראשונה
ממצות לא
תעשה שלא ל
לעלות במחשבה שיש שם
אלוה זולתי יהוה שנאמר
לא יהיה לך אלהים·א
אחרים על פני

PRæceptum primum ex præceptis Negativis eſt, ne cogitemus alium eſſe Deum præter JEHOVAM: ſicut dicitur Exod.20.3. *Non erunt tibi dii alii coram facie mea.*

2 שלא לעשות פסל לא
יעשה בידו ולא יעשו לו
אחרים שנאמר לא ת
תעשה לך פסל

Ne ſculptilia vel ipſi nobis faciamus, vel per alios nobis fieri curemus: ſicut dicitur Exod,20.4. *Non facies tibi ſculptile.*

3 שלא לעשות עבודת
כוכבים ומזלות ואפילו ל
לאחרים שנאמר אלהי
מסכה לא תעשה לך

Ne faciamus ullum cultum ſtellarum & planetarum (*hoc eſt, imaginem idololatricam*) etiamſi aliis, *ſive in aliorum gratiam*: ſicut dicitur Exod.34.17. *Deos conflatiles non facies tibi.*

4 שלא לעשות צורות ל
לכותי ואף על פי שאין
עובדין אותן שנאמר לא
תעשון אתי

Ne faciamus *ſaltem ad ornatum* ullas imagines Cuthæis *ſive Gentilibus* etiamſi non colant eas: ſicut dicitur Exod.20.23 *Non facietis mecum.*

5 שלא להשתחות לעבודת
כוכבים ומזלות ואף על פי
שאין דרך עבודתה ב
בהשתחויה שנאמר ולא
תשתחוה להם

Ne incurvemus nos cultui ſtellarum & planetarum, etiamſi modus cultus eorum non *conſiſtat* in incurvatione: ſicut dicitur Exod.20. 5. *Non incurvabis te eis.*

6 שלא לעבור עבודת כ
כוכבים ומזלות בדברים
שדרכה

Ne ſerviamus cultui ſtellarum & planetarum rebus, quarum conſuetudo eſt ut co-

שדרכה להעבד בהם שנאמר ולא תעבדם		colantur per illas : ſicut dicitur Exod.20.5. *Et non ſervies eis.*
שלא להעביר בנו למולך שנאמר ומזרעך לא תתן להעביר למולך	7	Ne aliquis *per ignem* tranſire faciat filium ſuum *aut filiam ſuam* Molocho : ſicut dicitur Levit.18.21. *Et de ſemine tuo non dabis ad tranſire faciendum ad Molochum.*
שלא לעשות מעשה אוב שנאמר אל תפנו אל האובות	8	Ne exerceant opus Ob, *hoc eſt, Pythonis* : ſicut dicitur Levit.19.31. *Ne reſpiciatis ad Pythones.*
שלא לעשות מעשה י ידעוני שנאמר ואל ה הידעונים	9	Ne exerceant opus Jiddeoni, *hoc eſt, Arioli* : ſicut dicitur Levit.19.31. *Et ad Sciolos.*
שלא לפנות אחר עבודת כוכבים ומזלות שנאמר אל תפנו אל האלילים	10	Ne reſpiciamus ad cultum ſtellarum & planetarum : ſicut dicitur Levit. 19.4. *Ne reſpiciatis ad idola.*
שלא להקים מצבה שנאמר ולא תקים לך מצבה	11	Ne erigamus ſtatuam : ſicut dicitur Deut.16.22. *Neque eriges tibi ſtatuam.*
שלא ליתן אבן משכית שנאמר ואבן משכית לא תתנו בארצכם	12	Ne conſtituatur lapis figuratus, *ſive depictus* : ſicut dicitur Levit.26.1. *Et lapidem depictum non ponetis in terrâ veſtrâ.*
שלא ליטע אילן במקדש שנאמר לא תטע לך א אשרה כל עץ	13	Ne plantetur arbor in Sanctuario : ſicut dicitur Deut. 16.21. *Non plantabis tibi lucum, omnem arborem.*
שלא לישבע בעבודת כוכבים ומזלות לעובדים	14	Ne per cultum ſtellarum & planetarum (*hoc eſt, per falſos Deos*)

ולא

ולא משביען אותן ברה שנאמר ושם אלהים א אחרים לא תוכירו לא ישמע על פיך

Deos) juremus idololatris, neque faciamus illos jurare per eum *ſc. cultum idololatricum*: ſicut dicitur Exod. 23. 13. *Et nomen Deorum aliorum non memorabitis. Non audietur ſuper os tuum.*

15 שלא להדיח בני ישראל אחר עבודת כ כוכבים ומזלות שנאמר ולא ישמע על פיך וו א אזהרה למדיח

Ne quis inducat filios Iſrael ad cultum ſtellarum & planetarum: ſicut dicitur Exod. 23.13. *Et non audietur ſuper os tuum.* Hæc eſt præmonitio ſeductori.

16 שלא להסית אדם מ מישראל אחר עבודת כוכבים ומזלות שנאמר במסית ולא יוסיפו לעשות

Ne quis incitet *ſive urgeat* aliquem ex Iſraelitis ad cultum ſtellarum & planetarum: ſicut dicitur de incitatore, *Et non addent facere.* Deut. 13. 11.

17 שלא לאהוב המסית שנאמר לא תובה לו.

Ne amemus impoſtorem: ſicut dicitur Deut. 23.8. *Non acquieſces ei.*

18 שלא לעזוב השנאה למסית שנאמר ולא ת תשמע אליו

Ne deſinamus odiſſe impoſtorem: ſicut dicitur Deut. 13.8. *Et non audies ad eum.*

19 שלא להציל המסית אלא עומד על דמו ש שנאמר לא תחוס עינך עליו

Ne liberemus impoſtorem, ſed potius opera danda eſt ut occidatur: ſicut dicitur Deut. 13.8. *Neque parcet oculus tuus ſuper eum.*

20 שלא ילמד המוסת זכות על המסית שנאמר לא תחמול

Ne ſeductus cauſam impoſtoris defendat, *hoc eſt, pro eo intercedat*: ſicut dicitur Deut. 13.8. *Non ignoſces.*

21 שלא ישתוק המוכרת מללמד

Ne ſeductus taceat oſtende-

re

מללמד חובה על המסית אם ידע לו חובה שנאמר ולא תכסה עליו

re culpam ſeductoris, ſi noverit ipſius culpam: ſicut dicitur Deut. 13. 8. *Et non operies ſuper eum.*

22 שלא ליהנות בציפוי נעבד מעבודת כוכבים ומזלות שנאמר לא תחמוד כסף וזהב עליהם

Ne utamur iis, quibus imagines idololatricæ ornantur & veſtiuntur: ſicut dicitur Deut. 7. 25. *Non concupiſces argentum & aurum ſuper eis.*

23 שלא לבנות עיר הנדחת כמות שהיתה שנאמר לא תבנה עוד.

Ne urbs ſeducta *ad idololatriam* reędificetur ſicut fuit: juxta id quod dicitur Deut. 13. 16. *Non ædificabitur amplius.*

24 שלא ליהנות בממון עיר הנדחת שנאמר ולא ידבק בידך

Ne utamur opibus *ſive ſpoliis* urbis ſeductæ *ad idololatriam*: ſicut dicitur Deut. 13. 17. *Et non adhærebit in manu tua.*

25 שלא ליהנות בעבודת כוכבים ומזלות ובכל משמשיה ובתקרובת שלה וביין שנתנסך לה שנאמר ולא תביא תועבה אל ביתך

Ne utamur iis, quæ ad cultum ſtellarum & planetarum pertinent, neque omnibus quę inſerviunt ei, neque munere, quod ei offertur, neque vino, quod libatur ei: ſicut dicitur Deut. 7. 26. *Et non introduces abominationem in domum tuam.*

26 שלא להתנבא בשמה שנאמר ואשר ידבר בשם אלהים אחרים

Ne quis prophetet in nomine ejus, *hoc eſt, in nomine falſorum deorum*: ſicut dicitur Deut. 18. 20. *Et qui loquetur in nomine deorum alienorum.*

27 שלא להתנבא בשקר שנאמר אשר יזיד לדבר דבר בשמי את אשר לא צויתיו

Ne quis prophetet falsò: ſicut dicitur Deut. 18. 20. *Qui ſuperbe egerit loquendo verbum in nomine meo quod non præcepi ei.*

שלא לשמוע למתנבא לשם עבודת כוכבים ומזלות שנאמר לא תשמע אל דברי הנביא	28	Ne quis audiat prophetantem in nomine cultus ſtellarum & planetarum: ſicut dicitur Deut. 13.3. *Non audies ad verba Prophetæ.*
שלא ימנע מהריגת נביא השקר ולא נירא ממנו שנאמר לא תגור ממנו	29	Ne aliquis prohibeatur ab occiſione Prophetæ falſi, & ne timeamus eum *ſcil. occidere*: ſicut dicitur Deut. 18. 22. *Non timebis ab eo.*
שלא ללכת בחקות עבודת כוכבים ומזלות ולא במנהגותם שנאמר ולא תלכו בחקות וגומר	30	Ne quis ambulet in ſtatutis cultus ſtellarum, & planetarum, neque in ritibus ipſorum: ſicut dicitur Levit. 20. 23. *Et ne ambuletis in ſtatutis &c:*
שלא לקסום שנאמר לא ימצא בך קוסם קסמים	31	Ne aliquis divinationibus operam det: ſicut dicitur Deut. 18. 10. *Non inveniatur in te —— divinans divinationes.*
שלא לעונן שנאמר לא תעוננו	32	Ne aliquis præſtigiis utatur; ſicut dicitur Levit. 19. 26. *Neque præſtigiabimini.*
שלא לנחש שנאמר לא תנחשו	33	Ne aliquis auguretur: ſicut dicitur Levit. 19. 26. *Non augurabimini.*
שלא לכשף שנאמר לא ימצא בך וגומר ומכשף	34	Ne aliquis magiam exerceat: ſicut dicitur Deut. 18. 10. *Non inveniatur in te &c. Et maleficus.*
שלא לחבור חבר שנאמר וחובר חבר	35	Ne aliquis incantet incantationes: ſicut dicitur Deut. 18. 11. *Et incantans incantationem.*
שלא לשאול באוב שנאמר ושואל אוב	36	Ne quis conſulat oraculum Ob, *hoc eſt, Pythonis*: ſicut dicitur Deut. 18. 11. *Et interrogans Pythonem.*
שלא לשאול בידעוני שנאמר	37	Ne quis conſulat oraculum

Jid:

Digitized by Google

שנאמר ושואל אוב ו וידעוני

Jiddeoni, *hoc eſt, Arioli* : ſicut dicitur Deut.18.11. *Et interrogans Pythonem & Sciolum.*

38 שלא לשאול בחלום מן המתים שנאמר ודורש אל המתים

Ne aliquis conſulat in ſomnio mortuos : ſicut dicitur Deut.18,11. *Et quærens à mortuis.*

39 שלא תעדה אשה עדי איש שנאמר לא יהיה כלי גבר על אשה

Ne mulier ſe ornet ornamento virili : ſicut dicitur Deut.22.5. *Non erit inſtrumentum virile ſuper mulierem.*

40 שלא יעדה איש עדי אשה שנאמר לא ילבש גבר שמלת אשה מפני שזהו מנהג עובדי עבודת כוכבים ומזלות

Ne vir ſe ornet ornamento muliebri : ſicut dicitur Deut. 22.5. *Non induet vir veſtimentum muliebre.* Quoniam hæc eſt conſuetudo colentium cultum ſtellarum &planetarum.

41 שלא לכתוב בגוף כ כעובדי עבודת כוכבים ומזלות שנאמר וכתבת קעקע לא תתנו בבשרכם

Ne aliquis ſcribat in corpore, ſicut colentes cultum ſtellarum & planetarum *faciunt* : ſicut dicitur Levit.19.28. *Et ſcripturam exarationis non dabitis in carne veſtrâ.*

42 שלא ללבוש שעטנז כמו שלובשין כומרי עבודת כוכבים ומזלות שנאמר לא תלבש שעטנז

Ne quis induat veſtimentum heterogeneum *h.e. confectum ex lanâ & lino, aut ex aliis prohibitis generibus*, ſicut ſeſe veſtiunt Sacerdotes idololatrici: ſicut dicitur Deut.22.11. *Non indues te contexturâ.*

43 שלא להקיף פאת ראש ככומרי עבודת כוכבים ומזלות שנאמר ולא ת תקיפו פאת ראשכם

Ne quis in circuitu attondeat angulum capitis, ſicut Sacerdotes idololatrici *faciunt* : ſicut dicitur Levit.19.27. *Non in circuitu attondebitis angulum capitis veſtri.*

Digitized by Google

44 שלא להשחית כל הזקן כעובדי עבודת כוכבים ומזלות שנאמר ולא ת תשחית את פאת זקנך

Ne quis corrumpat totam barbam ſicut cultores cultus ſtellarum & planetarum *faciunt*: ſicut dicitur Levit. 19. 27. *Et non corrumpes angulum barbæ tuæ.*

45 שלא להתגודד כעובדי עבודת כוכבים ומזלות שנאמר לא תתגודדו וגדידה ושריטה אחת היא

Ne quis inciſiones faciat ſicut idololatræ: ſicut dicitur Deut. 14. 1. *Non incidetis vos.* גדידה & שריטה *inciſio* idem ſunt.

46 שלא לשכון בארץ מ מצרים לעולם שנאמר לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד

Ne unquam *redeant* ad habitandum in terrâ Ægypti: ſicut dicitur Deut. 17. 16. *Non addetis ut revertamini per viam iſtam amplius.*

47 שלא לתור אחר מ מחשבות הלב וראיית העינים שנאמר ולא ת תתורו וגומר

Ne quis perveſtiget (*hoc eſt, erret*) poſt cogitationes cordis & viſum oculorum: ſicut dicitur Num. 15. 39. *Et non perveſtigabitis &c.*

48 שלא לכרות ברית ל לשבעה עממין שנאמר לא תכרות להם ברית

Ne pangant fœdus cum ſeptem populis: ſicut dicitur Exod. 23. 32. *Non percuties cum eis fœdus.*

49 שלא להחיות אדם מ משבעה עממים שנאמר לא תחיה כל נשמה

Ne ſinant vivere ullum hominem ex ſeptem populis: ſicut dicitur Deut. 20. 16. *Non vivificabis omnem animam.*

50 שלא לחון על עובדי כוכבים ומזלות שנאמר לא תחונם

Ne miſericordiam habeamus erga cultores ſtellarum & planetarum: ſicut dicitur Deut. 7. 2. *Non miſereberis eorum.*

51 שלא להושיב עובדי כוכבים ומזלות בארצנו

שנאמר

Ne ſinamus habitare in terrâ noſtrâ cultores ſtellarum

&

שנאמר לא ישבו ב בארצכם

& planetarum: ſicut dicitur Exod.23. 33. *Non habitabunt in terrâ veſtrâ.*

52 שלא להתחתן בעובדי כוכבים ומזלות שנאמר לא תתחתן בם

Ne connubia ineamus cum idololatris: ſicut dicitur Deut.7.3. *Non junges te affinitate cum eis.*

53 שלא ישא עמוני ומואבי בת ישראל לעולם שנאמר לא יבא עמוני ומואבי בקהל יהוה

Ne unquam Hammonita aut Moabita in uxorem ſumat filiam Iſraelis: ſicut dicitur Deut. 23. 3. *Non ingredietur Hammonita, & Moabita in eccleſiam Dei.*

54 שלא להרחיק זרע עשו מן הקהל אלא עד ש שלשה דורות שנאמר לא תתעב אדומי

Ne removeant poſteros Eſau ab eccleſiâ, niſi uſque in tertiam generationem: ſicut dicitur Deut.23.7. *Non abominaberis Edomæum.*

55 שלא להרחיק מצרי מן הקהל אלא עד שלשה דורות שנאמר לא תתעב מצרי

Ne removeant Ægyptios ab eccleſiâ, niſi uſque in tertiam generationem: ſicut dicitur Deut.23,7. *Non abominaberis Ægyptium.*

56 שלא לקרוא שלום לעמון ומואב בתחלה בשעת מלחמה כשאר כותים שנאמר לא תדרוש שלומם וטובתם

Ne offeratur pax Hammonitæ & Moabitę in principio, tempore belli, ſicut cæteris nationibus: ſicut dicitur Deut, 23. 6. *Non quæres pacem eorum, & bonum eorum.*

57 שלא להשחית אילני מאכל שנאמר לא תשחית את עצה

Ne perdant arbores fructiferas: ſicut dicitur Deut. 20. 19. *Non corrumpes arbores ejus.*

58 שלא יראו אנשי ה המלחמה ולא יפחדו מאויביהם

Ne timeant milites, neque paveant propter hoſtes ſuos tempore belli: ſicut dicitur

מאויביהם בשעת מלחמה שנאמר לא תערוץ מ מפניהם לא תיראום

Deut.20.3. & 7.21. *Ne paveas à faciebus eorum.* Et Deut.3.22. *Ne timeatis eos.*

שלא נסור מלבנו מעשה הרע שעשה לנו עמלק שנאמר לא תשכח

59 Ne obliviſcamur operum malorum, quæ nobis fecit Hamalek: ſicut dicitur Deut.25.19. *Ne obliviſcaris.*

שאנו מוזהרין על ברכת השם שנאמר אלהים לא תקלל

60 Ut ſimus admoniti de benedictione Dei: ſicut dicitur Exod.22 28. *Elohim non maledices.*

שלא לעבור על שבועת בטוי שנאמר ולא תשבעו בשמי לשקר.

61 Ne quis tranſgrediatur juramento temerario, *quod poſtea non obſervat*: ſicut dicitur Lev. 19.12. *Et non jurabitis in nomine meo mendaciter.*

שלא ישבע לשוא שנאמר לא תשא את שם יהוה אלהיך לשוא

62 Ne quis juret in vanum: ſicut dicitur Exod. 20. 7. *Non aſſumes nomen* Jehovæ *Dei tui in vanum.*

שלא לחלל את שם ה הקדוש ברוך הוא שנאמר ולא תחללו את שם קדשי

63 Ne quis profanet nomen Dei benedicti: ſicut dicitur Levit.22.32. *Et non polluetis nomen Sanctitatis meæ.*

שלא לנסות את דבר יהוה שנאמר לא תנסו את יהוה אלהיכם

64 Ne quis tentet Jehovam: ſicut dicitur Deut. 6. 16. *Non tentabitis* Jehovam *Deum veſtrum.*

שלא לאבד בית ה המקדש או בתי כנסיות או בתי מדרשות וכן אין מוחקין את השמות ה המוקדשין ואין מאבדין כתבי הקדש שנאמר אבד

65 Ne quis perdat Sanctuarium, aut Synagogas, aut Scholas, & ſic, non ſunt delenda nomina *Dei* ſanctificata, neque ſunt perdenda ſcripta ſancta: ſicut dicitur Deut. 12. 2. 4. *Perdendo perdetis. Non facietis ſic*

Je-

Digitized by Google

אבד תאבדון לא תעשון כן ליהוה אלהיכם		JEHOVÆ *Deo veſtro.*
שלא ילין הצלוב על ה העץ שנאמר לא תלין נבלתו על העץ	66	Ne pernoctet ſuſpenſus in patibulo: ſicut dicitur Deut. 21. 23. *Non pernoctabit cadaver ejus ſuper ligno.*
שלא להשבית שמירה סביב. למקדש שנאמר ושמרתם את משמרתי	67	Ne ceſſet cuſtodia circa Sanctuarium : ſicut dicitur Num. 18. 5. *Et cuſtodietis cuſtodiam meam.*
שלא יכנס כהן להיכל בכל עת שנאמר ואל יבוא בכל עת אל הקדש	68	Ne ingrediatur Sacerdos in Templum omni tempore : ſicut dicitur Levit. 16. 2. *Et non ingrediatur in omni tempore ad ſanctitatem.*
שלא יכנס בעל מום מן המזבח ולפנים שנאמר אך אל הפרוכת לא יבא	69	Ne ingrediatur maculatus ab altari & interius : ſicut dicitur Levit. 21. 23. *Veruntamen ad velum non ingredietur.*
שלא יעבוד בעל מום שנאמר אשר יהיה בו מום	70	Ne maculatus ſerviat *in Sanctuario:* ſicut dicitur Levit. 21. 17. *Cui fuerit in eo macula.*
שלא יעבוד בעל מום עובר שנאמר כל איש אשר בו מום לא יקרב	71	Ne ſerviat qui maculatus eſt maculâ tranſeunte , hoc eſt, *qui per accidens, aut ad tempus tantum maculatus eſt:* ſicut dicitur Levit. 21. 21. *Omnis vir cui in eo eſt macula non appropinquabit.*
שלא יתעסקו הלוים בעבודת הכהנים ולא הכהנים בעבודת הלוים שנאמר בלוים אל כלי הקדש ואל המזבח לא יקרבו גם הם גם אתם	72	Ne adminiſtrent Levitę quę ſunt muneris Sacerdotalis, nec Sacerdotes quæ ſunt muneris Levitici : ſicut dicitur Num. 18. 3. de Levitis. *Ad vaſa ſanctitatis, & altare non appropinquabunt, etiam ipſi, etiam vos.*
שלא		Ne

73 שלא יכנס למקדש ולא יורה בתורה שתוי יין שנאמר יין ושכר אל תשת בבואכם אל אהל מועד ונאמר ולהורות את בני ישראל

Ne ingrediatur in Sanctuarium, neque doceat Legem, is qui vinum bibit: ſicut dicitur Levit. 10.9. *Vinum & ſiceram ne bibas, cum vos intrabitis in tabernaculum conventus.* Et dicitur verſu 11. *Et ad docendum filios Iſrael.*

74 שלא יעבוד הזר במקדש שנאמר וזר לא יקרב אליכם

Ne ſerviat extraneus in Sanctuario: ſicut dicitur Num. 18.4. *Et extraneus non appropinquabit ad vos.*

75 שלא יעבוד כהן טמא שנאמר וינזרו מקדשי בני ישראל

Ne ſerviat Sacerdos immundus: ſicut dicitur Levit. 22.2. *Et ſeparentur à ſanctitatibus filiorum Iſrael.*

76 שלא יעבוד כהן טבול יום עד שעריב שמשו שנאמר ולא יחללו

Ne ſerviat Sacerdos qui laverit illo die uſque dum noteſcat: ſicut dicitur Levit. 22. 2. *Et non polluant.*

77 שלא יכנס כהן טמא לעזרה שנאמר ולא יטמאו את מחניהם זו מחנה שכינה

Ne Sacerdos immundus intret in atrium: ſicut dicitur Num. 5.3. *Et non polluent caſtra ſua.* Hæc ſunt caſtra præſentię divinæ.

78 שלא יכנס טמא למחנה לויה שנאמר לא יבוא אל תוך המחנה זו מחנה לויה

Ne intret immundus in caſtra Levitarum: ſicut dicitur Deut. 23.10. *Non ingredietur ad medium caſtrorum.* Hęc ſunt caſtra Levitarum.

79 שלא לבנות אבני מזבח גזית שנאמר לא תבנה אתהן גזית

Ne ædificetur altare ex lapidibus politis: ſicut dicitur Exod. 20.25. *Non ædificabis eos exciſos.*

80 שלא לפסוע על המזבח שנאמר ולא תעלה ב

Ne aſcendatur *gradibus* ad altare: ſicut dicitur Exod. 20.

במעלות

26.

Digitized by Google

במעלות על מזבחי		26. *Et non aſcendes per gradus ad altare meum.*
שלא להקטיר ולהקריב במזבח הזהב שנאמר לא תעלו עליו קטרת זרה	81	Ne ſuffire faciant, neque offerant in altari aureo: ſicut dicitur Exod. 30. 9. *Non aſcendere facietis ſuper illud ſuffimentum alienum.*
שלא לכבות אש המזבח שנאמר אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה	82	Ne extinguatur ignis altaris: ſicut dicitur Levit. 6. 13. *Ignis jugiter accenſus erit ſuper altari, non extinguetur.*
שלא לעשות במתכונת שמן המשחה שנאמר ובמתכנתו לא תעשו	83	Ne faciant oleum unctionis ſecundum pondus: ſicut dicitur Exod. 30. 32. *Et ſecundum pondus ejus non facietis.*
שלא לסוך בשמן המשחה זר שנאמר על בשר אדם לא יסך	84	Ne ſe ungat extraneus oleo unctionis: ſicut dicitur Exod. 30. 32. *Super carnem hominis non ungetur.*
שלא לעשות במתכנת הקטרת שנאמר ובמתכנתה לא תעשו	85	Ne faciant ſuffimentum ſecundum pondus: ſicut dicitur Exod. 30. 37. *Et ſecundum pondus ejus non facietis.*
שלא להוציא בדי הארון שנאמר לא יסורו ממנו	86	Ne educantur vectes Arcæ ſanctæ: ſicut dicitur Exod. 25. 15. *Non removebuntur vectes ab eâ.*
שלא יזח החושן מעל האפוד שנאמר ולא יזח החשן מעל האפד	87	Ne ſeparetur pectorale à ſuperhumerali: ſicut dicitur Exod. 28. 28. *Et non ſeparetur pectorale a ſuperhumerali.*
שלא יקרע המעיל שנאמר כפי תחרא יהיה לו לא יקרע	88	Ne laceretur pallium Sacerdotale: ſicut dicitur Exod. 28. 32. *Sicut os loricæ erit ei, ne ſcindatur.*
שלא להעלות קדשים בחוץ	89	Ne offerant ſacrificia extra Tem-

בחוץ שנאמר השמר לך פן תעלה עולותיך

Templum : ſicut dicitur Deut: 12, 13. *Caveas tibi ne offeras holocauſta tua.*

90 שלא לשחוט קדשים בחוץ שנאמר איש אשר ישחט שור או כשב ואל פתח אהל מועד לא הביאו ונכרת

Ne mactentur ſacrificia extra *Templum* : ſicut dicitur Levit. 17. 3. 4. *Vir qui mactaverit bovem, vel agnum. Et ad oſtium Tabernaculi conventus non adduxerit eum. & excidetur.*

91 שלא להקדיש בעלי מומין למזבח שנאמר כל אשר בו מום לא תקריבו וזהו איסור הקדישו

Ne ſanctificentur ad altare res maculatæ : ſicut dicitur Levit. 22. 20. *Omne in quo eſt macula non appropinquare facietis.* Hoc eſt vetitum ad ſanctificandum.

92 שלא לשחוט בעלי מומין לשם קרבן שנאמר לא תקריבו אלה ליהוה

Ne mactentur res maculatæ in ſacrificium : ſicut dicitur Levit. 22. 22. *Non offeretis illa* JEHOVÆ.

93 שלא לזרוק דם בעלי מומין לגבי המזבח שנאמר בבעלי מומין, לא תקריבו ליהוה וזהו איסור זריקת דמו

Ne ſpargatur ſanguis animalium maculatorum ſuper altari : ſicut dicitur de maculatis Levit. 22. 24. *Non offeretis* JEHOVÆ. Et hoc eſt interdictum ad ſpargendum ſanguinem ejus.

94 שלא להקטיר אימורי בעלי מומין שנאמר ואשה לא תתנו מהם

Ne ſuffiant partes animalium maculatorum : ſicut dicitur Levit. 22. 22. *Et oblationem ignitam non dabitis ex his.*

95 שלא להקריב בעל מום עובר שנאמר לא תזבח ליהוה אלהיך שור ושה אשר יהיה בו מום וזהו מום עובר

Ne offerant animal, in quo eſt macula accidentalis : ſicut dicitur Deut. 17. 1. *Non ſacrificabis* JEHOVÆ *Deo tuo bovem, & pecus parvum, in quo fuerit macula.* Hæc eſt macula tranſiens.

Digitized by Google

שלא להקריב בעל מום מיד הכותים שנאמר ו ומיד בן נכר לא תקריבו	96	Ne offerant animal maculatum, *quod acceperunt* è manu Ethnicorum: ſicut dicitur Levit.22.25. *Et de manu filii extranei non offeretis.*
שלא יתן מום בקדשים שנאמר מום לא יהיה בו כלומר לא תתן בו מום	97	Ne fiat ulla macula in ſacrificiis: ſicut dicitur Levit. 22. 21. *Macula non erit in eo.* Quaſi diceret: non facies in eo maculam.
שלא יקטיר שאור או דבש שנאמר כי כל שאור וכל דבש לא ת תקטירו	98	Ne offerant fermentum aut mel: ſicut dicitur Levit. 22. 11. *Quia omne fermentum, & omne mel non facietis ſuffire.*
שלא להקריב תפל שנאמר ולא תשבית מלח ברית אלהיך	99	Ne offerant *ſacrificium* inſulſum (*ſine ſale*) ſicut dicitur Levit 2.13. *Et non facies ceſſare ſal fœderis Dei tui.*
שלא להקריב אתנן ו ומחיר שנאמר לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב	100	Ne offerant mercedem *meretricis*, & pretium *canis*: ſicut dicitur Deut.23.18. *Non introduces mercedem meretricis, & pretium canis.*
שלא לשחוט אותו ואת בנו שנאמר אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד	101	Ne mactent animal cum ejus fœtu *eodem die*: ſicut dicitur Levit.22.28. *Ipſum & filium ejus non mactabitis in die unâ.*
שלא יתן שמן זית ב במנחת חוטא שנאמר לא ישים עליה שמן	102	Ne conjiciatur oleum olivę in oblationem peccatoris: ſicut dicitur Levit.5.11. *Non ponet ſuper eam oleum.*
שלא יתן עליה לבונה שנאמר ולא יתן עליה לבונה	103	Ne injiciatur ei thus: ſicut dicitur Levit.5.11. *Neque ponet ſuper eam thus.*

שלא יתן שמן במנחת סוטה שנאמר ולא יצוק עליו שמן	104	Ne conjiciatur oleum in oblationem Sotâ (*hoc eſt, mulieris declinantis*) ſicut dicitur Num. 5.15. *Et non effundet ſuper eam oleum.*
שלא יתן עליו לבונה שנאמר ולא יתן עליו לבונה	105	Ne injiciatur ei thus: ſicut dicitur Num. 5.15. *Et non dabit ſuper eam thus,*
שלא להמיר את הקדשים שנאמר לא יחליפנו ולא ימיר אותו	106	Ne permutentur ſacrificia *animalium*: ſicut dicitur Levit. 27.10. *Non permutabit illud, neque commutabit illud.*
שלא לשנות את ה הקדשים מקרבן לקרבן שנאמר בבכור לא יקדיש איש אותו כלומר שלא יקדישנו לקרבן אחר	107	Ne permutetur ſacrificium unum in alterum: ſicut dicitur de primogenito Levit. 27 26. *Non ſanctificabit vir illud*: quaſi diceret, quod non ſanctificaret illud in ſacrificium aliud.
שלא לפדות בכור ב בהמה טהורה שנאמר אך בכור שור וגומר לא תפדה	108	Ne redimatur primogenitum animalis mundi: ſicut dicitur Num. 18.17. *Sed primogenitum bovis &c. non redimes*
שלא למכור מעשר ב בהמה שנאמר לא יגאל	109	Ne vendantur decimæ animalium: ſicut dicitur Levit. 27.33. *Non redimetur.*
שלא למכור שדה ה החרם שנאמר לא ימכר	110	Ne vendatur ager anathematis: ſicut dicitur Levit 27. 28. *Non vendetur.*
שלא לפדות שדה ה החרם שנאמר לא יגאל	111	Ne redimatur ager anathematis: ſicut dicitur Levit. 27.28. *Neque redimetur.*
שלא יבדיל ראש חטאת העוף שנאמר ומלק את ראשו	112	Ne ſeparetur caput avis expiationis: ſicut dicitur Levit. 5.8.

Digitized by Google

ראשו ממול ערפו

5.8. *Et contorquebit caput ipſius è regione cervicis ejus.*

113 שלא לעבור בקדשים
שנאמר לא תעבור ב
בבכור שורך

Ne quis operetur animalibus ſanctis: ſicut dicitur Deut. 15.19. *Non operaberis primogenito bovis tui.*

114 שלא לגוז את הקדשים
שנאמר ולא תגוז בכור
צאנך

Ne quis tondeat animalia ſancta: ſicut dicitur Deut. 15. 19. *Neque tondebis primogenitum pecoris tui.*

115 שלא ישחט הפסח ו
והחמץ קיים שנאמר לא
תשחט על חמץ דם זבחי

Ne mactetur agnus Paſchalis, dum adhuc eſt fermentum: ſicut dicitur Exod. 23, 18. *Non immolabis ſuper fermento ſanguinem victimæ meæ.*

116 שלא להניח אימורי ה
הפסח עד שיפסל בלינה
שנאמר לא ילין חלב חגי

Ne aſſerventur partes agni Paſchalis, donec profanetur pernoctatione: ſicut dicitur Exod. 23. 18. *Neque pernoctabit adeps feſti mei* uſque mane.

117 שלא להותיר מבשר ה
הפסח שנאמר ולא ת
תותירו ממנו עד בוקר

Ne aliquid relinquatur ex carne agni Paſchalis: ſicut dicitur Exod. 12. 10. *Et non relinquetis ex eo uſque mane.*

118 שלא להותיר מחגיגת
ארבעה עשר ליום ה
השלישי שנאמר ולא ילין
מן הבשר מפי השמועה
למדו שבבשר הגיגת יד"
הכתוב מדבר וזה שנאמר
לבקר לבוקרו של יום שני
של יום הפסח שהוא ש
שלישי לשחיטה

Ut nihil relinquatur ex ſacrificiis decimi quarti *diei, ſcil. Paſchatis* uſque ad tertium diem: ſicut dicitur Deut. 16. 4. *Neque pernoctabit de carne.* Per traditionem didicerunt, quod de carne ſacrificii decimi quarti diei Scriptura loquatur, & hoc eſt quod dicitur *uſque mane*, ſc. uſque mane diei ſecundi diei Paſchatis, qui eſt tertius mactationis.

Digitized by Google

119 שלא להותיר מבשר פסח שני עד בוקר ש שנאמר ולא ישאירו ממנו עד בוקר

Ne aliquid relinquatur ex carne agni Paſchalis ſecundi uſque mane: ſicut dicitur Num.9.12. *Neque reliquum facient ex eo uſque mane,*

120 שלא להותיר מבשר התודה עד בוקר שנאמר ולא תותירו ממנו עד ב בוקר והוא הדין לשאר קדשים שאין מניחין א אותן לאחר זמן אכילתן

Ne aliquid aſſervetur de carne confeſſionis uſque mane: ſicut dicitur Levit. 7. 15. & Exod.12.10. *Et non relinquetis ex eo uſque mane.* Et hoc eſt jus pro reliquis ſanctitatibus, quæ non relinquuntur poſt tempus comeſtionis.

121 שלא לשבור עצם ב בפסח שנאמר ועצם לא תשברו בו

Ne frangatur ullum os ex agno Paſchali: ſicut dicitur Exod.12.46. *Et os non confringetis in eo.*

122 שלא לשבור עצם בפסח שני שנאמר ועצם לא ישברו בו

Ne frangatur ullum os ex agno Paſchali ſecundo: ſicut dicitur Num. 9. 12. *Et os non confringent in eo.*

123 שלא להוציא מבשר ה הפסח מן החבורה ש שנאמר ולא תוציא מן הבית

Ne aliquid carnis agni Paſchalis auferatur ex ſodalitio: ſicut dicitur Exod.12.46. *Neque educes è domo* de carne extrà.

124 שלא לעשות שירי מ מנחות חמץ שנאמר לא תאפה חמץ חלקם

Ne reliquiæ oblationum fiant fermentatæ: ſicut dicitur Levit.6.17. *Non coquetur fermentatum. Partem eorum.*

125 שלא לאכול בשר הפסח נא ומבושל שנאמר אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל

Ne comedatur caro agni Paſchalis cruda & elixa: ſicut dicitur Exod.12.9. *Ne comedatis ex eo crudum, aut coctione coctum* in aqua, ſed aſſum igni.

126 שלא להאכיל בשר הפסח לגר תושב שנאמר תושב ושכיר לא יאכל בו

Ne caro agni Paſchalis detur comedenda peregrino advenę: ſicut dicitur Exod. 12. 45. *Advena & mercenarius non comedet ex eo.*

127 שלא יאכל הערל בשר פסח שנאמר כל ערל לא יאכל בו

Ne incircumciſus comedat carnem agni Paſchalis: ſicut dicitur Exod. 12, 49. *Omnis præputiatus non comedet ex eo.*

128 שלא להאכיל בשר ה' הפסח לישראל שנהפך לעבודת כוכבים ומזלות שנאמר כל בן נכר לא יאכל בו כלומר ישראל שנלוה לבני נכר ועבד כוכבים ומזלות כמותם לא יאכל בו

Ne caro agni Paſchalis detur comedenda Iſraelitæ *apoſtatæ*, qui converſus eſt ad idololatriam: ſicut dicitur Exod. 12. 43. *Omnis filius alienigenæ non comedet ex eo*: quaſi diceret, Iſrael, qui adjunxit ſe filiis alienigenę, & colit ſtellas & planetas ſicut illi, non comedet ex eo.

129 שלא יאכל אדם ש' שנטמא קדשים שנאמר והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים

Ne quis immundus comedat res ſanctas: ſicut dicitur Levit. 7. 20. *Et anima quæ comederit carnem de ſacrificio pacificorum.*

130 שלא לאכול מן הקדשים שנטמאו שנאמר ובשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל

Ne comedantur ſancta, quæ ſunt contaminata: ſicut dicitur Levit. 7. 19. *Et caro quæ tetigerit in omne immundum, non comedetur.*

131 שלא לאכול נותר ש' שנאמר ואוכליו עונו ישא ונכרתה הנפש ההיא

Ne comedatur de eo quod remanſit ex ſacrificiis. ſicut dicitur Levit. 19. 8. *Qui vero comederit illud, iniquitatem ſuam portabit & exſcindetur anima ipſa.*

132 שלא לאכול פיגול ש' שנאמר המקריב אותו לא

Ne comedatur res abominanda: ſicut dicitur Levit. 7. 18.

יחשב

יחשב לו פיגול יהיה		18. *Offerens illud, non reputabitur illi. Profanum erit.*
שלא יאכל זר תרומה שנאמר וכל זר לא יאכל קדש	133	Ne comedat extraneus oblationes: ſicut dicitur Levit. 22.10. *Et omnis extraneus non comedet ſanctificationem.*
שלא יאכל אפילו תושב כהן ושכירו תרומה שנאמר תושב כהן ושכיר לא יאכל	134	Ne comedat etiam inquilinus Sacerdotis & ejus mercenarius oblationem: ſicut dicitur Levit.22.10. *Inquilinus Sacerdotis, & mercenarius non comedet.*
שלא יאכל ערל תרומה והוא הדין לשאר קדשים	135	Ne comedat incircumciſus oblationem, & hoc eſt jus pro reliquis ſanctitatibus.
שלא יאכל כהן טמא תרומה שנ' איש מזרע וגומר בקדשים לא יאכל	136	Ne comedat Sacerdos immundus oblationem: ſicut dicitur Levit.22.4. *Vir è ſemine tuo &c. de ſanctitatibus non comedet.*
שלא תאכל חללה קדש לא תרומה ולא חזה ושוק שנאמר ובת כהן כי תהיה לאיש זר	137	Ne profana, *ſive filia Sacerdotis nupta extraneo*, comedat ſanctificationem, nec oblationem, neque pectus, nec crus: ſicut dicitur Levit.22.12. *Et filia Sacerdotis cum fuerit viro extraneo.*
שלא תאכל מנחת כהן שנאמר וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל	138	Ne comedatur munus Sacerdotis: ſicut dicitur Levit. 6.23. *Et omne munus Sacerdotis totum erit, non comedetur.*
שלא לאכול בשר חטאות שנעשו בפנים שנאמר וכל חטאת אשר יובא מדמה	139	Ne comedatur caro expiationum quæ intus fiunt: ſicut dicitur Levit. 6.30. *Et omnis oblatio pro peccato, de cujus ſanguine adducetur.*
שלא לאכול פסולי המוקדשים שהוטל בהם	140	Ne comedantur maculata ſacrificia, quæ corrupta ſunt da-

מום

מום בכוונה שנאמר לא תאכל כל תועבה

datâ operâ: ſicut dicitur Deut. 14.3. *Non comedes omnem abominationem.*

141 שלא לאכול מעשר שני של דגן חוץ לירושלם שנאמר לא תוכל לאכול בשעריך

Ne comedatur decima ſecunda frumenti extra Jeruſalem: ſicut dicitur Deut. 12. 17. *Non poteris comedere intra portas tuas.*

142 שלא לאכל מעשר שני של תירוש חוץ לירושלם שנאמר תירושך

Ne comedatur decima ſecunda muſti extra Jeruſalem: ſicut dicitur Deut. 12.17. *Muſti tui.*

143 שלא לאכל מעשר שני של יצהרך חוץ לירושלם שנאמר ויצהרך

Ne comedatur decima ſecunda olei extra Jeruſalem: ſicut dicitur Deut. 12. 17. *Et olei tui.*

144 שלא לאכול בכור תמים חוץ לירושלם שנאמר לא תוכל וגומר ובכורות

Ne comedatur primogenitum perfectum extra Jeruſalem: ſicut dicitur Deut. 12. 17. *Non poteris &c. & primogenita.*

145 שלא יאכלו הכהנים חטאת ואשם חוץ לעורה שנאמר לא תוכל וגומר בקרך וצאנך מפי השמועה למדו שלא בא הכתוב אלא לאסור בשר חטאות ואשמות חוץ לעורה לפי שכל דבר שיאכל חוץ למקום אכילתו לא תוכל לאכול בשעריך אקרא בי

Ne Sacerdotes comedant expiationem & delictum extra Atrium: ſicut dicitur Deut. 12.17. *Non poteris &c. Bovis tui & pecoris tui.* Per traditionem didicerunt, quod Scriptura non prohibeat niſi carnem expiationum & delictorum extra atrium, quia ad omne, quod comeditur extra *debitum* locum comeſtionis, applicabo verba textus: *Non poteris comedere in portis tuis.*

146 שלא לאכול בשר עולה שנאמר לא תוכל ונדריך אשר תידור כלומר לא תוכל לאכול נדריך אשר תדור

Ne comedatur caro holocauſti: ſicut dicitur Deut.12.17. *Non poteris. Et vota tua quæ voveris*: quaſi diceret, non poteris comedere vota tua, quæ voviſti.

147 שלא לאכול בשר קדשים קלים קודם ז וריקת הדם שנאמר לא תוכל וגומר ונדבותיך כ כלומר לא תוכל לאכול נדבותיך קודם זריקת הדם

Ne comedatur caro ſanctitatum leviorum ante aſperſionem, *ſive effuſionem* ſanguinis: ſicut dicitur Deut.12.17. *Non poteris &c. Et ſpontanea tua*, quaſi diceret, non poteris comedere ſpontanea tua ante aſperſionem ſanguinis.

148 שלא יאכל זר בשר קדשי הקדשים שנאמר וזר לא יאכל כי קדש הם

Ne comedat extraneus carnem ſanctitatis ſanctitatum: ſicut dicitur Exod.29.33. Et *alienigena non comedet, quia ſanctitas ſunt.*

149 שלא יאכל כהן בכורים קודם הנחה בעזרה שנאמר לא תוכל וגומר ותרומת ידך

Ne Sacerdos comedat primitias antequam poſuerit illas in Templo: ſicut dicitur Deut.12.17. *Non poteris &c. & oblationem manus tuæ.*

150 שלא לאכול מעשר שני בטומאה ואפילו ב בירושלם עד שיפדה ש שנאמר לא בערתי ממנו בטמא

Ne comedatur decima ſecunda in immunditiâ etiamſi Hieroſolymę donec redimatur: ſicut dicitur Deut.26.14. *Neque abſtuli ex eâ cum immundo.*

151 שלא לאכול מעשר שני באנינות שנאמר לא אכלתי באוני ממנו

Ne comedatur decima ſecunda in luctu: ſicut dicitur Deut.26.14. *Non comedi in triſtitia mea ex ea.*

שלא Ne

152 שלא להוציא דמי מעשר
שני בשאר דברים שאין
בהם אכילה ושתייה
שנאמר ולא נתתי ממנו
למת

Ne impendatur pretium decimæ ſecundę in cæteris rebus, quæ non comeduntur & bibuntur: ſicut dicitur Deut. 26. 14. *Neque dedi ex ea pro defuncto.*

153 שלא לאכול הטבל
וחטבל הוא דבר שגידוליו
מן הארץ החייבת ב
בתרומת ובמעשרות שלא
הוציאו ממנו תרומת יהוה
שנאמר ולא יחללו את
קדשי בני ישראל את
אשר ירימו ליהוה

Ne comedatur cibus non decimatus. Cibus non decimatus eſt res, cujus nutritio eſt ex terra, quæ tenetur dare oblationes & decimas, unde tamen non protulerunt oblationem Jehovæ: ſicut dicitur: Levit. 22. 15. *Et non contaminabunt ſanctificata filiorum Iſrael, quæ elevabunt Domino.*

154 שלא להקדים תרומה
לבכורים ולא מעשר ר
ראשון לתרומה ולא מ
מעשר שני לראשון אלא
מוציאן על הסדר בכורים
תחלה ואחר כך תרומה
גדולה ואחר כך מעשר
ראשון ואחר כך מעשר
שני שנאמר מלאתך
ודמעתך לא תאחר כ
כלומר לא תאחר דבר
הראוי להקדימו

Ne תרומה *oblatio* præveniat primitias, neque decima prima oblationem, neque decima ſecunda primam, ſed proferantur ſecundum ordinem in *Lege præſcriptum*, primitiæ in principio, deinde oblatio magna, & poſtea decima prima, denique decima ſecunda: ſicut dicitur Exod. 22. 29. *Primitias ſementis tuæ cum fuerint maturæ & primitias vini tui* offerre *non tardabis*: quaſi diceret: non differes rem, quę debet antecedere.

155 שלא לאחר הנדרים
והנדבות שנדר ושנדב
שנאמר לא תאחר

Ne differantur vota & voluntaria ſacrificia, quę aliquis vovit, & ad quæ offerenda ſponte eſt motus: ſicut dicitur

לשלמו

Deut.23.21. *Non tardabis rependere illud.*

156 שלא לעלות לחג בלא קרבן שנאמר לא יראו פני ריקם

Ne aſcendant *Hieroſolymam* ad feſtum ſine ſacrificio: ſicut dicitur Exod. 23. 15. *Non conſpicientur coram me vacui.*

157 שלא לעבור על דברים שאסר אדם על נפשו שנאמר לא יחל דברו

Ne aliquis tranſgrediatur verba, ad quę ligavit animam ſuam (*hoc eſt, ne aliquis violet promiſſa ſua*: ſicut dicitur Num. 30.3. *Non polluet verbum ſuum.*

158 שלא יקח כהן זונה שנאמר אשה זונה וחללה לא יקחו

Ne Sacerdos meretricem ducat in uxorem: ſicut dicitur Levit. 21.7. *Mulierem meretricem & profanam non capient.*

159 שלא יקח כהן חללה שנאמר וחללה לא יקחו

Ne Sacerdos ducat prophanam: ſicut dicitur Levit. 21. 7. *Et prophanam non capient.*

160 שלא יקח גרושה שנאמר ואשה גרושה מאשה לא יקחו

Ne *Sacerdos* ducat repudiatam: ſicut dicitur Levit. 21. 7. *Et mulierem repulſam à viro ſuo non accipient.*

161 שלא יקח כהן גדול אלמנה שנאמר אלמנה וגרושה וחללה זונה את אלה לא יקח

Ne ſummus Sacerdos ducat viduam: ſicut dicitur Levit. 21. 14. *Viduam, repudiatam, & prophanam, meretricem: iſtas non accipiet.*

162 שלא יבעול כהן גדול אלמנה ואפילו בלא קידושים מפני שמחללה שנאמר לא יחלל זרעו הרי הוא מוזהר שלא לחלל כשרה

NeSacerdos magnus in uxorem accipiat viduam, etiam id ſit ſine ſponſaliis, quoniam contaminaret eam: ſicut dicitur Levit. 21. 15. *Non contaminabit ſemen ſuum.* Certe hic admonetur ne contaminet rectam.

163 שלא יכנס כהן למקדש

פרוע

Ne Sacerdos ingrediatur in San-

Digitized by Google

פרוע ראש שנאמר ר ראשיכם אל תפרעו

Sanctuarium retecto capite: ſicut dicitur Levit.10.6, *Capita veſtra ne nudetis.*

164 שלא יכנס כהן למקדש קרוע בגדים שנאמר ובגדיכם לא תפרומו

Ne Sacerdos ingrediatur in Sanctuarium laceratis veſtibus: ſicut dicitur Levit.10.6. *Et veſtimenta veſtra ne ſcindatis.*

165 שלא יצא כהן מן העזרה בשעת עבודה שנאמר ומפתח אהל מועד

Ne Sacerdos exeat ex Templo in tempore; quo cultus divinus *celebratur*: ſicut dicitur Levit. 10.7. *Et ex oſtio Tabernaculi conventus.*

166 שלא יטמא כהן הדיוט לשאר מתים שנאמר לנפש לא יטמא.

Ne Sacerdos idiota *ſive minor* polluat ſe propter reliquos mortuos, *ſive propter extraneos*: ſicut dicitur Levit.21.1. *Super animam non contaminabit ſe in populis ſuis.*

167 שלא יטמא כהן גדול ואפילו לקרוביו שנאמר לאביו ולאמו לא יטמא

Ne ſummus Sacerdos ſe contaminet etiam pro ſuis propinquis, *ſive parentibus*: ſicut dicitur Levit.21.11. *Super patre ſuo, & ſuper matre ſua non contaminabit ſe.*

168 שלא יכנס כהן גדול עם מת שנאמר. ועל כל נפשות מת לא יבא

Ne ſummus Sacerdos ingrediatur ubi eſt mortuus: ſicut dicitur Levit.21. 11. *Et ſuper omnes animas mortui non ingredietur.*

169 שלא יקח כל שבט לוי חלק בארץ שנאמר ו ונחלה לא יהיה לו

Ne tribus Levi accipiat partem in terra *Sancta*: ſicut dicitur Deut.18.2. *Et hæreditas non erit ei.*

170 שלא יקח כל שבט לוי חלק בבזה בשעת כיבוש

Ne tribus Levi accipiat partem in ſpoliis tempore ſubjugationis terræ: ſicut

הארץ שנאמר לא יהיה לכהנים הלוים חלק ונחלה

dicitur Deut. 18. 1. *Non erit Sacerdotibus Levitis; —— pars & hereditas.*

171 שלא לעשות קרחה על מת שנאמר לא תשימו קרחה בין עיניכם למת

Ne faciat calvitium propter mortuum: ſicut dicitur Deut. 14. 1. *Non ponetis calvitium inter oculos veſtros ſuper mortuum.*

172 שלא לאכול בהמה טמאה שנאמר את זה לא תאכלו ממעלי הגרה

Ne comedatur animal immundum: ſicut dicitur Lev. 11. 4. *Hoc non comedetis de facientibus aſcendere ruminationem.*

173 שלא לאכול דג טמא שנאמר ושקץ יהיו לכם מבשרם לא תאכלו

Ne comedatur piſcis immundus: ſicut dicitur Levit. 11. 11. *Et abominatio erunt vobis: de carne eorum non comedetis.*

174 שלא לאכול עוף טמא שנאמר ואת אלה תשקצו מן העוף

Ne comedatur avis immunda: ſicut dicitur Levit. 11. 13. *Et iſta abominamini ex volatili.*

175 שלא לאכול שרץ עוף שנאמר כל שרץ העוף טמא הוא לכם

Ne comedatur reptile ex avibus: ſicut dicitur Deut. 14. 19. *Et omne reptile volatile immundum eſt vobis.*

176 שלא לאכול שרץ הארץ שנאמר וכל השרץ השורץ על הארץ שקץ הוא

Ne comedatur שרץ *reptile* terreſtre: ſicut dicitur Levit. 11. 41. *Et omne reptile reptans ſuper terram abominatio eſt.*

177 שלא לאכול רמש הארץ שנאמר ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ

Ne comedatur רמש *reptile* terreſtre, *ſive vermes terreſtres:* ſicut dicitur Levit. 11. 44. *Et non polluetis animas veſtras in omni reptili.*

178 שלא לאכול תולעת הפירות כשתצא לאויר שנאמר לכל השרץ ה

השורץ

Ne comedantur vermes fructuum, cum prodeunt in aërem: ſicut dicitur Levit. 11.

42.

השורץ		42. *Inter omne reptile reptans.*
שלא לאכול שרץ המים שנאמר אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ	179	Ne comedatur reptile aquaticum: ſicut dicitur Levit. 11. 43. *Ne contaminetis animas veſtras in omni reptili.*
שלא לאכול מתה שנאמר לא תאכלו כל נבלה	180	Ne comedatur morticinium: ſicut dicitur Deut, 14.21. *Non comedetis omne cadaver.*
שלא לאכול טריפה שנאמר ובשר בשדה טריפה לא תאכלו	181	Ne comedatur diſcerptum: ſicut dicitur Exod. 22. 31. *Et carnem in agro raptam non comedetis.*
שלא לאכול אבר מן החי שנאמר לא תאכל הנפש עם הבשר	182	Ne comedatur membrum animalis vivi: ſicut dicitur Deut. 12. 23. *Non comedes animam cum carne.*
שלא לאכול גיד הנשה שנאמר על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד ה הנשה	183	Ne comedatur nervus contractus: ſicut dicitur Geneſ. 32.32. *Idcirco non comedunt filii Iſrael nervum contractionis.*
שלא לאכול דם שנאמר וכל דם לא תאכלו	184	Ne comedatur ſanguis: ſicut dicitur Levit. 7. 26. *Et omnem ſanguinem non comedetis.*
שלא לאכול חלב ש שנאמר כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו	185	Ne comedatur adeps: ſicut dicitur Levit.7.23. *Omnem adipem bovis, & agni, & capræ non comedetis.*
שלא לבשל בשר בחלב שנאמר לא תבשל גדי בחלב אמו	186	Ne coquatur caro cum lacte; ſicut dicitur Exod.23.19. *Non coques Hædum in lacte matris ſuæ.*
שלא לאכול בשר בחלב שנאמר לא תבשל גדי פעם.	187	Ne comedatur caro cum lacte: ſicut dicitur Deut.14.21. *Non coques Hædum*, vice ſecundâ

Digitized by Google

פעם שנייה מפי השמועה למדו שהאחד לאיסור בישול והאחד לאיסור אכילה

dâ *hic textus repetitur*, per traditionem didicerunt, quod prior textus ſcil. Exod. 23. 19. interdicat coctionem: & poſterior ſcil. Deut. 14. 21. interdicat comeſtionem carnis cum lacte.

188 שלא לאכול בשר שור הנסקל שנאמר ולא יאכל את בשרו

Ne comedatur caro bovis lapidati: ſicut dicitur Exod. 21. 28. *Et non comedetur caro ejus.*

189 שלא לאכול פת תבואה חדשה קודם הפסח ש שנאמר ולחם וגומר

Ne comedatur fruſtum proventus novi ante Paſcha: ſicut dicitur Levit. 23. 14. *Et panem, &c.*

190 שלא לאכול קלי מן ה החדש שנאמר וקלי

Ne comedatur triticum toſtum de novis frugibus: ſicut dicitur Levit. 23. 14. *Et toſtum.*

191 שלא לאכול כרמל מתבואה חדשה שנאמר וכרמל לא תאכלו

Ne comedatur ſpica ex novo proventu: ſicut dicitur Levit. 23. 14. *Et ſpicam teneram non comedetis.*

192 שלא לאכול ערלה עד שלש שנים שנאמר שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל

Ne comedatur pręputium (*hoc eſt, fructus arboris junioris*) donec *tranſierint* tres anni: ſicut dicitur Levit. 19. 23. *Tribus annis erit vobis præputiatus, non comedetur.*

193 שלא לאכול כלאי ה הכרם שנאמר פן תקדש המלאה הזרע אשר ת תזרע ותבואת הכרם ה הוא איסור אכילה

Ne comedatur mixtura vineę: ſicut dicitur Deut. 22. 9. *Ne forte ſanctificetur plenitudo, ſemen quod ſeminaveris, & proventus vineæ.* Hoc eſt interdictum edere.

194 שלא לשתות יין נסך שנאמר אשר חלב ז

Ne bibatur vinum libaminis *Planetarum*: ſicut dicitur Deut.

זבחימו

Digitized by Google

ובחימו יאכלו ישתו יין נסיכם		Deut. 32. 38. *Qui adipem ſacrificiorum eorum comedent, bibent vinum labaminis eorum.*
שלא לאכול ולשתות דרך זולל וסובא שנאמר בננו זה זולל וסובא	195	Ne comedatur & bibatur inſtar guloſi & ebrioſi: ſicut dicitur Deut. 21. 20. *Filius noſter iſte vorator & potator.*
שלא לאכול ביום הצום שנאמר כי כל הנפש אשר לא תענה	196	Ne comedatut in die jejunii *h. e. cippur*: ſicut dicitur Levit. 23. 29. *Quia omnis anima quæ non afflicta fuerit.*
שלא לאכול חמץ בפסח שנאמר לא יאכל חמץ	197	Ne comedatur fermentum in Paſchate: ſicut dicitur Exod. 13. 3. *Non comedetur fermentatum.*
שלא לאכול תערובת חמץ שנאמר כל מחמצת לא תאכלו	198	Ne comedatur mixtura fermenti: ſicut dicitur Exod. 12. 20. *Omne fermentatum non comedetis.*
שלא לאכול חמץ אחר חצות יום ארבעה עשר שנאמר לא תאכל עליו חמץ	199	Ne comedatur fermentum poſt dimidium decimi quarti diei: ſicut dicitur Deut. 16. 3. *Non comedes ſuper eo fermentatum.*
שלא יראה חמץ שנאמר לא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור	200	Ne conſpiciatur fermentum *in noſtrâ Iuriſdictione*: ſicut dicitur Exod. 13. 7. *Non conſpicietur tibi fermentatum, & non conſpicietur tibi fermentum.*
שלא ימצא שאור שנאמר שאור לא ימצא בבתיכם	201	Ne inveniatur fermentum *in noſtris ædibus*: ſicut dicitur Exod. 12. 19. *Fermentum non invenietur in domibus veſtris.*
שלא ישתה הנזיר יין ולא דבר שנתערב בו יין	202	Ne Nazireus bibat vinum, nec quicquã cum quo mixtum eſt vinũ, cujus ſapor eſt ſicut ſapor

וטעמו — Hh — vini

וטעמו כטעם יין שנאמר וכל משרת ענבים ואפילו החמיץ היין או דבר ש שנתערב בו היין הרי זה אסור עליו שנאמר והומץ יין וחומץ שכר לא ישתה

vini: ſicut dicitur Num. 6. 3. *Et omnem madefactionem uvarum* non bibet. Etiamſi vinum aceſceret, aut quicquam in quo mixtum eſt vinum, certè hoc eſt prohibitum ipſi: ſicut dicitur ibidem. *Acetum vini, & acetum ſechar non bibet.*

203 שלא יאכל ענבים לחים שנאמר וענבים לחים

Ne comedat uvas virides: ſicut dicitur Numer. 6. 3. *Et uvas virides.*

204 שלא יאכל ענבים יבשים שנאמר ויבשים לא יאכל

Ne comedat uvas ſiccas *ſive paſſas*: ſicut dicitur Num. 6. 3. *Et ſiccas non comedet.*

205 שלא יאכל חרצנים שנאמר מחרצנים ועד זג לא יאכל

Ne comedat nucleos acinorum: ſicut dicitur Num. 6. 4. *Ab acinis, & uſque ad corticem non comedet.*

206 שלא יאכל זגים שנאמר ועד זג לא יאכל

Ne comedat cutim exteriorem uvarum: ſicut dicitur Num. 6. 4. *Et uſque ad corticem non comedet.*

207 שלא יטמא הנזיר למת שנאמר לאביו ולאמו לא יטמא

Ne contaminet ſe Nazireus pro mortuo: ſicut dicitur Num. 6. 7. *Super patre ſuo, & ſuper matre ſuâ non polluet ſe.*

208 שלא יכנס באהל המת שנאמר על כל נפשות מת לא יבא

Ne ingrediatur tentorium defuncti: ſicut dicitur Num. 6. 6. & Exod. 21. 11. *Et ſuper omnes animas mortui non ingredietur.*

209 שלא יגלח הנזיר שנאמר תער לא יעבור על ראשו

Ne Naziræus radat capillos: ſicut dicitur Num. 6. 5. *Novacula non tranſibit ſuper caput ejus.*

210 שלא לקצור כל השדה

Ne demetatur totus cam-

שנאמר

pus:

שנאמר לא תכלה פאת שדך לקצור		pus : ſicut dicitur Levit. 19.9. *Non conſummabis angulum agri tui metendo.*
שלא ללקוט השבלים הנופלים בשעת קצירה שנאמר ולקט קצירך לא תלקט	211	Ne colligantur ſpicæ cadentes tempore meſſis : ſicut dicitur Levit. 19.9. *Et ſpicilegium meſſis tuæ non colliges.*
שלא לבצור עוללות הכרם שנאמר וכרמך לא תעולל	212	Ne vindemientur racemi vineæ : ſicut dicitur Lev. 19.10. *Et vineæ tuæ non colliges racemos.*
שלא ללקוט פרט הכרם שנאמר ופרט כרמך לא תלקט	213	Ne colligatur granum vineę: ſicut dicitur Levit. 19.10. *Et granum vineæ tuæ non colliges.*
שלא ליקח עומר ה השכחה שנאמר לא ת תשוב לקחתו וכן כל האילנות יש שכחה ש שנאמר לא תפאר אחריך	214	Ne *redeant* ad accipiendum manipulum per oblivionem relictum: ſicut dicitur Deut. 24.19. *Non reverteris ad capiendum eum.* Et ſic in omnibus arboribus etiam hæc oblivio habet locum : ſicut dicitur verſu 20. *Non ſcrutaberis ramos poſt te.*
שלא לזרוע כלאי זרעים שנאמר שדך לא תזרע כלאים	215	Ne ſerantur *ſimul* diverſa genera ſeminum : ſicut dicitur Levit. 19. 19. *Agrum tuum non ſeres diverſis ſpeciebus.*
שלא לזרוע תבואה או ירק בכרם שנאמר לא תזרע כרמך כלאים	216	Ne plantentur in vineâ fruges, *ut frumentum &c.* & olera: ſicut dicitur Deut. 22.9. *Non ſeres vineam tuam diverſis generibus rerum.*
שלא להרביע בהמה מין בשאינו מינו שנאמר ב	217	Ne aliquis faciat coire animal ſuum cum animali diver-

בהמתך לא תרביע כ כלאים

ſæ ſpeciei : ſicut dicitur Levit. 19.19. *Animal tuum non facies coire cum alterâ ſpecie.*

218 שלא יעשה מלאכה בשני מיני בהמה כאחד שנאמר לא תחרוש בשור ובחמור יחדו

Ne fiat opus (*ſive aretur*) cum duabus ſpeciebus beſtiæ pariter : ſicut dicitur Deut. 22. 10. *Non arabis cum bove & cum aſino pariter.*

219 שלא יחסום בהמה ב בשעת מלאכה בדבר שאוכלת ממנו ונהנית שנאמר לא תחסום :שור בדישו

Ne obturetur os animalis cum laborat in re aliqua ; de quâ edit, & unde commodum percipit : ſicut dicitur Deut. 25.4. *Non obturabis os bovis, cum ille triturat.*

220 שלא לעבוד אדמה בשביעית שנאמר שדך לא תזרע

Ne aretur terra anno ſeptimo : ſicut dicitur Levit. 25.4. *Agrum tuum non ſeres.*

221 שלא לעבוד אילן ב בשביעית שנאמר וכרמך לא תזמור

Ne colantur arbores anno ſeptimo : ſicut dicitur Levit. 25.4. *Et vineam tuam non putabis.*

222 שלא לקצור ספיחי ש שביעית כדרך שקוצרין בשאר השנים שנאמר את ספיח קצירך לא תקצור

Ne demetantur ſpontè nata in anno ſeptimo, ſicut demetuntur in reliquis annis: ſicut dicitur Levit. 25.5. *Sponte naſcens meſsis tua non metes.*

223 שלא לאסוף פירות ה האילן בשביעית כדרך שאוספין בכל השנה שנאמר ואת ענבי נזירך לא תבצור

Ne colligantur fructus arborum in anno ſeptimo, ſicut colliguntur in omnibus annis : ſicut dicitur Levit. 25.5. *Et uvas ſeparationnm tuarum non vindemiabis*

224 שלא לעבוד בשנת יובל

Ne colatur terra ſive arbor in

כ׳

Digitized by Google

בין אדמה בין אילן שנאמר בה לא תזרעו		in anno Jubilæi: ſicut dicitur de illo Levit.25.11. *Non ſeretis.*
שלא לקצור ספיחי יובל כשאר השנים שנאמר בו לא תקצרו את ספיחיה	225	Ne demetantur ſponte nata in Jubilæo, ſicut in reliquis annis: ſicut dicitur de eo Levit. 25. 11. *Non metetis ſponte naſcentia ejus.*
שלא לאסוף פירות יובל כאסיפת שאר שנים שנאמר בו ולא תבצרו את נזיריה	226	Ne colligantur fructus Jubilæi, ſicut colliguntur in cæteris annis: ſicut dicitur de eo Lev.25.11. *Neque vindemiabitis ſeparationes ejus.*
שלא למכור שדה בארץ ישראל לצמיתות שנאמר והארץ לא תמכר לצמיתות	227	Ne ager in terra Iſraelis vendatur ad exciſionem, *hoc eſt, in perpetuum*: ſicut dicitur Levit. 25.23. *Et terra non vendetur ad exciſionem.*
שלא לשנות מגרשי הלוים ושדותיהם שנאמר ושדה מגרש עריהם כפי השמועה למדו שזו אזהרה שלא ישתנה	228.	Ne mutentur ſuburbia Levitarum, eorumque agri: ſicut dicitur Levit.25.34. *Et ager ſuburbii civitatum eorum.* Per traditionem didicerunt eſſe præmonitionem de non mutandis.
שלא לעזוב את הלוים שנאמר השמר לך פן תעזוב את הלוי	229	Ne derelinquantur Levitæ: ſicut dicitur Deut.12.29. *Cave tibi ne forte derelinquas Levitam.*
שלא יתבע הלואה שעברה עליה שביעית שנאמר לא יגש את רעהו	230	Ne repetatur debitum, cum preterierit ſuper illud annus ſeptimus: ſicut dicitur Deut. 15.2. *Non exiget à proximo ſuo.*
שלא ימנע להלוות לעני מפני השמטה שנאמר השמר לך פן יהיה דבר	231	Ne omittatur mutuum dare pauperi propter annum remiſſionis *inſtantem*: ſicut dicitur Deut. 15.9. *Cave tibi ne*

Digitized by Google

זה הכלל כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא מצות לא תעשה

forte ſit quidpiam. Hoc eſt generale: in omni loco, in quo dicitur השמר פן ואל *cave tibi, ne forte, & ne*, non eſt niſi præceptum negativum.

232 שלא ימנע מלהלוות לעני מליתן לו מה שהוא צריך שנאמר לא תאמץ את לבבך נמצא הנותן צדקה עושה מצות עשה ו והמעלים עיניו מן הצדקה יותר על שבטל עשה עובר על לא תעשה

Ne omittatur mutuò dare pauperi id quo indiget: ſicut dicitur Deut. 15. 7. *Non indurabis cor tuum.* Qui dat eleemoſynam facit præceptum affirmativum; ſed qui occultat oculum ſuum ab eleemoſyna; *ſive qui non dat eleemoſynam*, præterquam quod omittat *præceptum* affirmativum, tranſgreditur *præceptum* negativum.

233 שלא לשלח עבד עברי ריקם כשיצא חפשי ש שנאמר לא תשלחנו ריקם

Ne remittatur ſervus Hebræus vacuus, cum exit liber: ſicut dicitur Deut. 15. 13. *Non dimittes eum vacuum.*

234 שלא יתבע העני בחובו כשידע שהוא עני שנאמר לא תהיה לו כנושה

Ne repetatur debitum à paupere, quum notum eſt eum eſſe pauperem: ſicut dicitur Exod. 22. 25. *Non eris ei ſicut fœnerator.*

235 שלא להלוות ברבית לישראל שנאמר את כ כספך לא תתן לו בנשך

Ne pecunia mutuò detur Iſraelitæ cum fœnore: ſicut dicitur Levit. 25. 37. *Argentum tuum non dabis ei ad uſuram.*

236 שלא ללוות ברבית שנאמר לא תשיך לאחיך מפי השמועה למדו שזו אזהרה ללוה שלא ינשוך למלוה

Ne accipiatur mutuò datum cum uſurâ: ſicut dicitur Deut. 23. 19. *Non fœnerabis fratri tuo.* Per traditionem didicerunt eſſe præmonitionem mutuò accipienti, ne in uſuram accipiat à mutuò dante.

שלא

Ne

Digitized by Google

237 שלא להשית יד בין לוה למלוה ברבית לא להיות ערב ולא להיות עד ולא לכתוב שטר ביניהם שנאמר לא תשימון עליו נשך

Ne quis ponat manum (*ſive ſit proxeneta*) inter mutuò accipientem & mutuò dantem cum fœnore, ne ſit ſponſor, neque ſit teſtis, neque ſcribat literas contractus inter illos: ſicut dicitur Exod. 22. 25. *Non ponet is ſuper eum uſuram.*

238 שלא לאחר פעולת שכיר שנאמר לא תלין פעולת שכיר אתך

Ne differatur ſolutio mercedis mercenario debitę: ſicut dicitur Levit. 19 13. *Non pernoctabit opus mercenarii tecum.*

239 שלא ימשכן בעל חוב בזרוע שנאמר לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו

Ne pignus accipiat debitor cum violentiâ: ſicut dicitur Deut. 24. 10. *Non ingredieris in domum ejus ad pignorandum pignus ejus.*

240 שלא למנוע העבוט מבעליו העני בשעה שהוא צריך לו שנאמר לא תשכב בעבוטו כלומר לא תשכב ועבוטו עמך אלא השיבנו לו בלילה הואיל והוא צריך לו בלילה.

Ne retineatur pignus pauperis tum, cum indiget eo: ſicut dicitur Deut. 24. 12. *Non cubabis cum pignore ejus.* Quaſi diceret: non cubabis & pignus ejus apud te, ſed reſtitue illud ei in nocte, quandoquidem illud ipſi neceſſarium eſt in nocte.

241 שלא למשכן האלמנה שנאמר ולא תחבול בגד אלמנה

Ne accipiatur pignus à viduâ: ſicut dicitur Deut. 24. 17. *Neque capies in pignus veſtimentum viduæ.*

242 שלא לחבול כלים ש שעושין בהם אוכל נפש שנאמר לא יחבל ריחים ורכב

Ne in pignus accipiantur inſtrumenta, quibus fit cibus ad ſuſtentandam vitam: ſicut dicitur Deut. 24 6. *Nemo capiet pro pignore duas molas & catillum.*

שלא Ne

Digitized by Google

שלא לגנוב נפש מישראל שנאמר לא תגנוב וזה גונב נפשות	243	Ne quis furetur hominem ex Iſraele (*hoc eſt, ne plagium committatur*) ſicut dicitur Exod. 20.15. *Non furaberis.* Hic *intelligitur* qui furatur animas *ſiue homines.*
שלא לגנוב ממון שנאמר לא תגנובו זו גניבת ממון	244	Ne quis furetur bona *ſiue diuitias*: ſicut dicitur Levit. 19. 11. *Non furabimini.* Hoc eſt furtum bonorum.
שלא לגזול שנאמר לא תגזול	245	Ne quis rapiat per vim *alicujus bona*: ſicut dicitur Levit. 19.13. *Non rapies.*
שלא להשיג גבול שנאמר לא תשיג גבול רעך	246	Ne transferantur *ſiue coarctentur* limites *proximi*: ſicut dicitur Deut. 19.14. *Non transferes terminum ſocii tui.*
שלא לעשוק שנאמר לא תעשוק את רעך	247	Ne opprimatur proximus: ſicut dicitur Levit. 19.13. *Non opprimes proximum tuum.*
שלא לכחש בממון חבירו שנאמר לא תכחשו	248	Ne quis neget ſe habere facultates proximi ſui: ſicut dicitur Levit. 19. 11. *Non negabitis.*
שלא לישבע על כפירת ממון חבירו שנאמר לא תשקרו	249	Ne quis juret falsò, negando ſe habere facultates proximi ſui: ſicut dicitur Levit. 19.11. *Et non fraudabitis.*
שלא יונה במקח וממכר שנאמר אל תונו איש את אחיו	250	Ne quis decipiat in emptione & venditione: ſicut dicitur Levit. 25. 14. *Ne decipiatis unusquiſque fratrem ſuum.*
שלא יונה בדברים ש שנאמר ולא תונו איש את עמיתו זו אונאת דברים	251	Ne quis decipiat verbis: ſicut dicitur Levit. 25.17. *Et non decipietis unusquiſque proximum ſuum.* Hęc eſt defraudatio, quę fit verbis.

שלא Ne

שלא להונות את הגר בדברים שנאמר וגר לא תונה	252	Ne quis decipiat peregrinum verbis : ſicut dicitur Exod.22.21. *Et peregrinum non deſraudabis.*
שלא להונות את הגר במקח וממכר שנאמר ולא תלחצנו	253	Ne quis decipiat peregrinum in emptione & venditione : ſicut dicitur Exod.22.21. *Et non opprimes eum.*
שלא להחזיר עבד ש שברח לארץ ישראל לאדניו שבחוצה לארץ שנאמר לא תסגיר עבד אל אדניו	254	Ne ſervus, qui fugit in terram Iſraelis, reddatur domino extra terram *ſanctam habitanti*: ſicut dicitur Deut. 23.15. *Non trades ſervum domino ejus.*
שלא להונות עבד ש שנאמר עמך ישב בקרבך במקום אשר יבחר וגומר	255	Ne quis decipiat *talem* ſervum : ſicut dicitur Deut. 23.16. *Tecum manebit in medio tui, in loco quem elegerit &c.*
שלא לענות יתום ו ואלמנה שנאמר כל אלמנה ויתום לא תענון	256	Ne quis affligat orphanum & viduam : ſicut dicitur Exod.22.22. *Omnem viduam & pupillum non affligetis.*
שלא לעבוד בעבד עברי עבודת עבד שנאמר לא תעבוד בו עבודת עבד	257	Ne quis utatur ſervo Hebræo tanquam mancipio : ſicut dicitur Levit.25.39. *Non facies ſervire cum ſervitute ſervi.*
שלא למכור אותו מ ממכרת עבד שנאמר לא ימכרו ממכרת עבד	258	Ne quis vendat eum venditione ſervi (*hoc eſt tanquam mancipium*) ſicut dicitur Levit. 25.42. *Non vendentur venditione ſervi.*
שלא לעבוד בעבד עברי בפרך שנאמר לא תרדה בו בפרך	259	Ne exigatur à ſervo Hebræo ſervitium cum acerbitate : ſicut dicitur Levit.25.46. *Non dominaberis ei in duritia.*
שלא להניח לכותי עובד	260	Ne permittatur ut Cuthæus

Digitized by Google

עבודת כוכבים ומזלות לעמוד בעבד עברי ה הנמכר לו בפרך שנאמר לא ירדנו

[*ſive Ethnicus*] colens ſtellas & planetas, exigat à ſervo Hebræo ſibi vendito ſervitium cum acerbitate: ſicut dicitur Levit. 25.53. *Non dominabitur ei in duritia.*

261 שלא ימכר אמה עברית לאחר שנאמר לא ימשל למכרה

Ne ancilla Hebræa vendatur alteri: ſicut dicitur Exod. 21.8. *Non erit ei poteſtas vendendi eam.*

262 שלא למנוע מאמה ה העבריה היעודה שאר כסות ועונה שנאמר ש שארה כסותה ועונתה לא יגרע והוא הדין לשאר הנשים

Ne *dominus* omittat dare ancillæ Hebrææ deſponſatæ *hæc tria ſcil.* alimentum, operimentum, & habitationem: ſicut dicitur Exod. 21.10. *Alimentum ejus, operimentum ejus, & habitationem ejus non diminuet.* Et hoc jus etiam habet locum in reliquis uxoribus.

263 שלא למכור אשת יפת תאר להיות שפחה שנאמר לא תמכרנה

Ne quis vendat mulierem pulchram formâ, *captam in bello*, ut ſit ancilla: ſicut dicitur Deut. 21.14. *Non vendes eam.*

264 שלא לכבוש אשת יפת תאר להיות שפחה שנאמר לא תתעמר בה

Ne quis muliere pulchrâ utatur tanquam ſervâ: ſicut dicitur Deut. 21.14. *Neque uteris ſervitio in eâ.*

265 שלא לחמד אשת איש שנאמר לא תחמד אשת רעך

Ne quis concupiſcat uxorem alterius: ſicut dicitur Exod. 20.17. *Non concupiſces uxorem ſocii tui.*

266 שלא להתאוות שנאמר לא תתאוה בית רעך

Ne quis concupiſcat ullam rem: ſicut dicitur Deut. 5.21. *Et non concupiſces domum ſocii tui.*

267 שלא יאכל השכיר מן המחובר בשעת מלאכה

Ne comedat mercenarius de fructibus in terrâ ſtanti-

שנאמר ti-

שנאמר והרמש לא תניף		tibus quandiu laborat in agro: ſicut dicitur Deut.23.25. *Et falcem non elevabis.*
שלא יקח השכיר יותר על אכילתו שנאמר ו ואכלת ענבים כנפשך שבעך	268	Ne mercenarius [*in agro laborans*] plus capiat, quàm quod comedet: ſicut dicitur Deut. 23. 24. *Et comedes uvas ſecundum animam tuam, ſatietatem tuam.*
שלא יתעלם מן האבידה שנאמר לא תוכל להתעלם	269	Ne quis ſe abſcondat à re deperditâ *proximi ſui*: ſicut dicitur Deut.22.3. *Non poteris abſcondere te.*
שלא להניח בהמה ר רובצת תחת משאה שנאמר לא תראה חמור אחיך	270	Ne relinquatur animal cubans ſub onere: ſicut dicitur Deut. 22. 4. *Non videbis aſinum fratris tui.*
שלא לעשות עול במדות ובמשקלות שנאמר לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה	271	Ne quis committat fraudem in menſuris & ponderibus: ſicut dicitur Levit. 19. 35. *Non facietis iniquitatem in judicio, in menſione, in pondere, & in menſura.*
שלא להיות אצלנו אבן ואבן איפה ואיפה שנאמר לא יהיה לך בביתך	272	Ne ſint nobis pondus *majus* & pondus *minus*, modius *major* & modius *minor*: ſicut dicitur Deut.25.13.14. *Non erit tibi in domo tuâ.*
שלא לעול המשפט ש שנאמר לא תעשו עול ב במשפט	273	Ne violetur juſtitia: ſicut dicitur Levit 19.15. *Non facietis iniquitatem in judicio.*
שלא ליקח שחד שנאמר ושחד לא תקח	274	Ne quis accipiat munus: ſicut dicitur Exod,23.8. *Et munus non accipies.*
שלא לכבד בדין שנאמר לא תהדר פני גדול	275	Ne quis honoretur in judicio: ſicut dicitur Levit.19.15.

Non honorabis faciem magni.

276 שלא ירא הדיין בדין מאדם רע שנאמר לא תגורו מפני איש

Ne Judex in judicio timeat hominem malum: ſicut dicitur Deut. 1. 17. *Non timebitis à facie viri.*

277 שלא לרחם על עני בדין שנאמר ודל לא תהדר בריבו

Ne miſereat nos pauperis in judicio: ſicut dicitur Exod. 23. 3. *Et pauperem non honorabis in cauſa ſua.*

278 שלא להטות משפט אדם חוטא שנאמר לא תטה משפט אביונך למדו מפי השמועה שזה אביון במצות

Ne quis pervertat judicium hominis peccatoris: ſicut dicitur Exod. 23. 6. *Non pervertes judicium egeni tui.* Didicerunt per traditionem hunc eſſe egenum in præceptis, *hoc eſt, peccatorem.*

279 שלא לרחם על המזיק בדיני קנסות שנאמר לא תחוס עינך עליו

Ne in judiciis criminalibus miſereat nos illius, qui damnum infert: ſicut dicitur Deut. 19. 13. *Non parcet oculus tuus ſuper eo.*

280 שלא להטות משפט גרים ויתומים שנאמר לא תטה משפט גר יתום

Ne quis pervertat judicium peregrinorum & orphanorum: ſicut dicitur Deut. 24. 17. *Non pervertes judicium peregrini, pupilli.*

281 שלא לשמוע מאחד מבעלי דינין ואין חבירו עמו שנאמר לא תשא שמע שוא

Ne audiatur una pars litigantium, cum altera non eſt præſens; ſicut dicitur Exod. 23. 1. *Non ſuſcipies auditionem mendacii.*

282 שלא לנטות אחרי רבים בדיני נפשות אם היו המחייבין יותר על המזכין אחד שנאמר לא

Ne inclinetur poſt multos in judiciis capitalibus, ſi numerus damnantium ſuperet tantum unitate numerum abſolventium: ſicut dicitur

תהיה אחרי רבים לרעות		Exod.23.2. *Non eris poſt multos ad mala.*
שלא ילמד חובה מי שלמד זכות תחלה בדיני נפשות שנאמר לא תענה על ריב לנטות	283	Ne quis condemnet, qui antea abſolvit in judiciis capitalibus: ſicut dicitur Exod. 23.2. *Non reſpondebis ſuper lite ad declinandum.*
שלא למנות בדיינין אדם שאינו חכם בדברי תורה אף על פי שהוא חכם בחכמות אחרות שנאמר לא תכירו פנים במשפט	284	Ne eligatur inter Judices aliquis qui non eſt doctus in verbis Legis, etiamſi ſit doctus in aliis ſapientiis: ſicut dicitur Deut.1.17. *Non agnoſcetis facies in judicio.*
שלא להעיד בשקר שנאמר לא תענה ברעך עד שקר	285	Ne quis teſtetur falſò: ſicut dicitur Exod.20.16. *Non teſtificaberis in proximum tuum teſtimonium mendax.*
שלא יעיד בעל עבירה שנאמר אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס	286	Ne teſtetur impius, ſicut dicitur Exod.23.1. *Ne ponas manum tuam cum impio ut ſis teſtis iniquitatis.*
שלא יעיד קרוב שנאמר לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות מפי השמועה למדו שלא יומתו אבות בעדות בנים והוא הדין לשאר קרובים	287	Ne teſtetur conſanguineus ſicut dicitur Deut.24.16. *Non morientur patres pro filiis, & filii non morientur pro patribus.* Per traditionem didicerunt: quod non morientur Patres per teſtimonium filiorum, & hoc etiam valet pro reliquis conſanguineis.
שלא לכרות הדין על פי עד אחד שנאמר לא יקום עד אחד באיש	288	Ne quis condemnetur ob unum teſtem: ſicut dicitur Deut.19.15. *Non ſtabit teſtis unus in virum.*

289 שלא להרוג נקי שנאמר לא תרצח

Ne occidatur innocens: ſicut dicitur Exod. 20. 14. *Non occides.*

290 שלא לחתוך הדין באומד הדעת עד שיראו שני עדים גופו של דבר שנ׳ ונקי וצדיק אל תהרוג

Ne quis judicet ex conjecturis, donec duo teſtes viderint ipſam rem: ſicut dicitur Exod. 23. 7. *Et innocentem, & juſtum ne occidas.*

291 שלא יורה העד בדין שהעיד בו בדיני נפשות שנ׳ ועד אחד לא יענה

Ne judicet in judiciis capitalibus, qui in iiſdem teſtis fuit: ſicut dicitur Num. 35. 30. *Et teſtis unus non teſtificabitur.*

292 שלא להרוג מחויב הריגה קודם שיעמוד בדין שנאמר ולא ימות הרוצח וגומר

Ne occidatur dignus occiſione antequam compareat in judicio: ſicut dicitur Num. 35. 12. *Et non morietur homicida, &c.*

293 שלא לחוס על הרודף אלא הורגין אותו הריגה קודם שיגיע לנרדף ויהרגנו או יגלה ערותו שנאמר וקצותה את כפה לא תחוס עינך

Ne quem miſereatur perſecutoris, ſed occidendus eſt antequam læſerit eum, qui perſecutionem patitur, aut occiderit eum, aut revelaverit nuditatem ejus: ſicut dicitur Deut. 25. 12. *Et abſcindes manum illius, non parcet oculus tuus.*

294 שלא לענוש האנוס שנאמר ולנערה לא תעשה דבר

Ne puniatur qui vim paſſus eſt: ſicut dicitur Deut. 22. 26. *Et puellæ non facies quicquam.*

295 שלא ליקח כופר כן הרוצח שנאמר ולא תקחו כופר לנפש רוצח

Ne accipiatur premium ab homicidâ: ſicut dicitur Num. 35. 31. *Et non accipietis pretium pro animâ homicidæ.*

296 שלא ליקח כופר בגלות רוצח בשגגה שנאמר ולא תקחו כופר לנוס אל עיר

Ne accipiatur pretium ab homicida, qui per errorem occidit: ſicut dicitur Num. 35. 32. Et *non accipietis expiationem*

מקלטו		*ad ſugiendum ad civitatem receptus ſui.*
שלא לעמוד על הדם שנאמר לא תעמוד על דם רעך	297	Ne quis ſtet ſuper ſanguinem proximi ſui : ſicut dicitur Levit. 19. 16. *Non ſtabis ſuper ſanguinem proximi tui.*
שלא להניח מכשול שנאמר לא תשים דמים בביתך	298	Ne relinquatur offendiculum *in domo* : ſicut dicitur Deut. 22. 8. *Non pones ſanguines in domo tua.*
שלא להכשיל תם בדרך שנאמר ולפני עור לא תתן מכשול	299	Ne integro *ſive ſimplici* ponatur offendiculum in via : ſicut dicitur Levit. 19. 14. *Et coram cæco non dabis offendiculum.*
שלא להוסיף במלקות המחויב מלקות שנאמר לא יוסיף פן יוסיף	300	Ne addatur in Malkut *flagellatione* Rei flagellatio : ſicut dicitur Deut. 25. 3. *Non addet, ne forte ſi addat.*
שלא לרגל שנאמר לא תלך רכיל בעמך	301	Ne quis calumnietur : ſicut dicitur Levit. 19. 16. *Non ibis detractator inter populos tuos.*
שלא לשנא בלב שנאמר לא תשנא את אחיך בלבבך	302	Ne odio habeamus *proximum* in corde : ſicut dicitur Levit. 19. 17. *Ne odio habeas fratrem tuum in corde tuo.*
שלא להלבין פני אדם מישראל שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא	303	Ne quis pallidum reddat, *ſive pudore afficiat* vultum alicujus ex Iſraelitis : ſicut dicitur Levit. 19. 17. *Corripiendo corripies proximum tuum, & ne ſuſcipias.*
שלא לנקום שנאמר לא תקום	304	Ne quis ulciſcatur : ſicut dicitur Levit. 19. 18. *Ne ulciſcaris te.*
שלא לנטור שנאמר לא תטור	305	Ne ſervetur odium : ſicut dicitur Levit. 19. 18. *Non ſervabis odium.*

שלא ליקח האם על הבנים שנאמר לא תקח האם על הבנים	306	Ne accipiatur mater cum filiis: ſicut dicitur Deut. 22. 6. *Non accipies matrem cum filiis.*
שלא לגלח שער הנתק שנאמר ואת הנתק לא יגלח	307	Ne tondeatur capillus convulſionis: ſicut dicitur Levit. 13. 33. *Sed maculam nigram non radet.*
שלא לתלוש סימני הצרעת. שנאמר השמר בנגע הצרעת	308	Na tollantur ſigna lepræ: ſicut dicitur Deut. 24. 8. *Cave tibi à plagâ lepræ.*
שלא לעבוד ולזרוע בנחל איתן שנאמר אשר לא יעבד בו ולא יזרע	309	Ne colatur neque ſeminetur in valle horrida, *ſcil. in quâ propter ignotum homicidium fuit decollata juvenca*: ſicut dicitur Deut. 21. 4. *In qua non colitur, neque ſeretur.*
שלא להחיות מכשף שנאמר מכשפה לא תחיה	310	Ne ſinatur vivere Præſtigiator: ſicut dicitur Exod. 22. 18. *Maleficam non ſines vivere.*
שלא יתחייב חתן בדבר מצרכי צבור. כגון צבא ושמירת החומה וכיוצא בהם שנאמר לא יצא בצבא ולא יעבור עליו לכל דבר	311	Ne obligetur *novus* ſponſus ad neceſſaria, *ad quæ obligata* eſt congregatio, ſicut adire exercitum, cuſtodire murum, & ſimilia: ſicut dicitur Deut. 24. 5. *Non egredietur in exercitum, neque tranſibit ſuper eum omne verbum.*
שלא להמרות פי בית דין שנאמר לא תסור בכל הדבר אשר יגידו לך	312	Ne quis contumax ſit adverſus domum judicii: ſicut dicitur Deut. 17. 11. *Non declinabis ab omni verbo, quod annuntiabunt tibi.*
שלא להוסיף על מצות התורה	313	Ne quis addat ad præcepta Legis

התורה בין תורה שבכתב בין תורה שבעל פה ש שנאמר את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרו לעשות לא תוסף עליו

Legis ſive Scriptæ ſive oralis: ſicut diciturDeut. 12.32. *Omne verbum quod ego præcipio vobis, illud cuſtodietis ad faciendum, non addes ſuper illud.*

314 שלא לגרוע מכל מצות התורה · שנאמר ולא תגרע ממנו

Ne quis diminuat ex omnibus præceptis legis: ſicut dicitur Deut. 12.32. *Neque diminues ex eo.*

315 שלא לקלל הדיין שנאמר אלהים לא תקלל

Ne quis maledicat Judici: ſicut dicitur Exod. 22. 28. *Iudicibus non maledices.*

316 שלא לקלל הנשיא והוא המלך או ראש ישיבת ארץ ישראל שנאמר ונשיא בעמך

Ne quis maledicat Principi, ſive ille ſit Rex, ſive Caput conſeſſus in terra Iſrael: ſicut dicitur Exod. 22.28. *Et Principi in populo tuo.*

317 שלא לקלל אחד משאר ישראל שנאמר לא תקלל חרש

Ne quis maledicat uni ex cæteris Iſraelitis: ſicut dicitur Levit. 19. 14. *Non maledices ſurdo.*

318 שלא לקלל אב ואם ש שנאמר ומקלל אביו ואמו מות יומת

Ne quis maledicat Patri & Matri: ſicut dicitur Exod. 21. 17. *Et maledicens Patri ſuo, & Matri ſuæ moriendo morietur.*

319 שלא להכות אב ואם שנאמר ומכה אביו ואמו מות יומת

Ne quis percutiat Patrem & Matrem: ſicut dicitur Exod. 21. 15. *Et percutiens Patrem ſuum & Matrem ſuam moriendo morietur.*

320 שלא לעשות מלאכה בשבת שנאמר לא תעשה כל מלאכה

Ne fiat *ullum* opus in Sabbatho: ſicut dicitur Exod. 20. 10. *Non facies omne opus.*

321 שלא להלך חוץ לתחום מדינה כהולכי דרכים ב בשבת שנאמר אל יצא איש ממקומו

Ne quis exeat in Sabbatho extra terminum civitatis, ſicuti viatores: ſicut dicitur Exod. 16. 29. *Ne egrediatur quiſquam e loco ſuo.*

322 שלא לענוש בשבת ש שנאמר לא תבערו אש בכל מושבותיכם

Ne quis puniatur in Sabbatho; ſicut dicitur Exod. 35. 3. *Non accendetis ignem in omnibus habitaculis veſtris.*

323 שלא לעשות מלאכה בראשון של פסח שנאמר כל מלאכה לא תעשו

Ne quis faciat *ullum* opus in primo *die* Paſchatis: ſicut dicitur Levit. 23. 7. *Omne opus non facietis.*

324 שלא לעשות מלאכה בשביעי של פסח שנאמר כל מלאכה לא יעשה בהם

Ne quis faciat *ullum* opus in ſeptimo *die* Paſchatis: ſicut dicitur Exod. 12. 16. *Nullum opus fiat in eis.*

325 שלא לעשות מלאכה בחג השבועות שנאמר כל מלאכת עבודה לא תעשו

Ne quis faciat *ullum* opus in feſto ſeptimanarum: ſicut dicitur Levit. 23. 21. *Omne opus ſervile non facietis.*

326 שלא לעשות מלאכה באחד לחדש השביעי שנאמר בו כל מלאכת עבודה לא תעשו

Ne quis faciat *ullum* opus in primo *die* menſis ſeptimi, *hoc eſt, in primo die novi anni*: ſicut dicitur de eo Levit. 23. 25. *Omne opus ſervitutis non facietis.*

327 שלא לעשות מלאכה ביום הכפורים שנאמר בו כל מלאכה לא תעשו

Ne quis *ullum* opus faciat in die Expiationum, *hoc eſt, decimo die novi anni*: ſicut dicitur de eo Levit. 23. 28. *Omne opus non facietis.*

328 שלא לעשות מלאכה בראשון של חג הסוכות שנאמר בו כל מלאכת עבודה לא תעשו

Ne quis opus *ullum* faciat in primo *die* feſti Tabernaculorum: ſicut dicitur de eo Levit. 23. 35. *Omne opus ſervile non facietis.*

שלא Ne

שלא לעשות מלאכה ביום שמיני של חג שנאמר בו כל מלאכת עבודה לא תעשו	329	Ne quis opus *ullum* faciat in die octavo feſti *Tabernaculorum:* ſicut dicitur Levit. 23. 36. *Omne opus ſervile non facietis.*
שלא לגלות ערות אם שנאמר אמך היא לא תגלה ערותה	330	Ne quis revelet nuditatem Matris : ſicut dicitur Levit. 18.7. *Mater tua eſt, non revelabis nuditatem ejus.*
שלא לגלות ערות אחות שנאמר ערות אחותך בת אביך וגומר לא תגלה	331	Ne quis revelet nuditatem ſororis: ſicut dicitur Levit. 18 9. *Nuditatem ſororis tuæ, filiæ Patris tui &c. non revelabis.*
שלא לגלות ערות אשת אב שנאמר ערות אשת אביך לא תגלה	332	Ne quis revelet nuditatem uxoris Patris : ſicut dicitur Levit. 18. 8. *Nuditatem uxoris Patris tui non revelabis.*
שלא לגלות ערות אחות מן האב או מן האם ש שנאמר ערות בת אשת אביך	333	Ne quis revelet nuditatem ſororis vel à parte Patris, vel à parte Matris : ſicut dicitur Levit. 18. 11. *Nuditatem filiæ uxoris Patris tui.*
שלא לגלות ערות בת הבן שנ׳ ערות בת בנך	334	Ne quis revelet nuditatem filiæ filii : ſicut dicitur Levit. 18. 10. *Nuditatem filiæ filii tui.*
שלא לגלות ערות בת הבת שנאמר או בת בתך לא תגלה ערותה	335	Ne quis revelet nuditatem filię filiæ : ſicut dicitur Levit. 18. 10. *Aut filiæ filiæ tuæ non revelabis nuditatem ejus.*
שלא לגלות ערות הבת שנאמר ערותך הי׳א לא תגלה ערותה	336	Ne quis revelet nuditatem filię : ſicut dicitur Levit. 18. *Illa eſt nuditas tua, non revelabis nuditatem ejus.*
שלא לגלות ערות אשה ובתה שנאמר ערות אשה	337	Ne quis revelet nuditatem mulieris *ſive Matris*, & filiæ : ſicut dicitur Levit. 18. 17. *Nu-*

Digitized by Google

ובתה לא תגלה

ditatem uxoris & filiæ ejus non revelabis.

338 שלא לגלות ערות אשה ובת בנה שנאמר את בת בנה

Ne quis revelet nuditatem mulieris & filiæ filii ejus : ſicut dicitur Levit. 18. 17. *Filiam filii ejus.*

339 שלא לגלות ערות אשה ובת בתה שנאמר ואת בת בתה לא תקח

Ne quis revelet nuditatem mulieris & filiæ filiæ ejus : ſicut dicitur Levit. 18. 17. *Et filiam filiæ ejus non accipies.*

340 שלא לגלות ערות אחות האם שנאמר ערות אחות אמך לא תגלה

Ne quis revelet nuditatem ſororis Matris, *ſive materteræ*: ſicut dicitur Levit. 18. 13. *Nuditatem ſororis matris tuæ non revelabis.*

341 שלא לגלות ערות אחות אב שנאמר ערות אחות אביך לא תגלה

Ne quis revelet nuditatem ſororis Patris *ſive amitæ*: ſicut dicitur Levit. 18: 12. *Nuditatem ſororis Patris tui non revelabis.*

342 שלא לגלות ערות אשת אחי האב שנאמר ואל אשתו לא תקרב

Ne quis revelet nuditatem uxoris fratris Patris, *ſive patrui*: ſicut dicitur Levit. 18. 14. *Ad uxorem ejus non accedes.*

343 שלא לגלות ערות אשת הבן שנאמר ערות כלתך לא תגלה

Ne quis revelet nuditatem uxoris filii: ſicut dicitur Levit. 18. 15. *Nuditatem nurus tuæ non revelabis.*

344 שלא לגלות ערות אשת אח שנאמר ערות אחיך לא תגלה

Ne quis revelet nuditatem uxoris fratris : ſicut dicitur Levit. 18. 16. *Nuditatem fratris tui non revelabis.*

345 שלא לגלות ערות אחות אשתו שנאמר ואשה אל אחותה לא תקח

Ne quis revelet nuditatem ſororis uxoris ſuæ : ſicut dicitur Levit. 18. 18. *Et uxorem cum ſorore ejus non capies.*

346 שלא לגלות ערות אשה

נדה

Ne quis revelet nuditatem

mu-

נדה שנאמר ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב		mulieris menſtruatę : ſicut dicitur Levit.18.19. *Et ad mulierem in menſtruo immunditiei ſuæ non accedes.*
שלא לגלות ערות אשת איש שנאמר ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע	347	Ne quis revelet nuditatem uxoris alterius : ſicut dicitur Levit.18.20. *Et ad uxorem proximi tui non dabis concubitum tuum in ſemen.*
שלא לשכב עם בהמה שנאמר ובכל בהמה לא תתן שכבתך	348	Ne quis coeat cum beſtia: ſicut dicitur Levit. 18.23. *Et in omni animali non dabis concubitum tuum.*
שלא תביא אשה בהמה עליה שנאמר ואשה לא תעמוד לפני בהמה	349	Ne mulier ſe ſubjiciat bruto: ſicut dicitur Levit. 18. 23. *Et mulier non ſtabit ante animal.*
שלא לשכב עם זכר ש שנאמר ואת זכר לא ת תשכב משכבי אשה	350	Ne quis coeat cum maſculo: ſicut dicitur Levit.18.22. *Et cum maſculo non coibis coitu muliebri.*
שלא לגלות ערות האב עצמו שנאמר ערות אביך לא תגלה	351	Ne quis revelet ipſam nuditatem Patris : ſicut dicitur Levit. 18.7. *Nuditatem Patris tui non revelabis.*
שלא לגלות ערות אחי האב עצמו שנאמר ערות אחי אביך לא תגלה	352	Ne quis revelet ipſam nuditatem fratris patris : ſicut dicitur Levit. 18. 14. *Nuditatem fratris patris tui non revelabis.*
שלא לקרב בעריות ב בדברים המביאין לידי גילוי ערוה כגון חיבוק ונישוק ורמיזה וקפיצה שנ' אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה מפני השכינה	353	Ne quis in libidinibus appropinquet ad ea, quæ præbent occaſionem revelandi nuditatem, ut ſunt amplexus, oſculatio, nutus oculorum, & occluſio [*ſive motitatio*] oris: ſicut dicitur Levit.18.6. *Ad omnem*

השמועה למדו שזו א
אוהרה לקירוב המביאה
לידי גילוי ערוה

minem propinquam carnis ſuæ, non accedetis ad revelandum nuditatem. Per traditionem didicerunt, quod hęc ſit admonitio de appropinquatione prębente occaſionem revelandi nuditatem.

354 שלא ישא ממזר בת י
ישראל שנאמר לא יבא
ממזר בקהל יהוה

Ne ſpurius in uxorem ducat filiam Iſraelis: ſicut dicitur Deut.23.2. *Non ingredietur ſpurius in eccleſiam Domini.*

355 שלא תהיה קדשה והיא
הנבעלת בלא כתובה
ובלא קדושין שנאמר לא
תהיה קדשה

Ne ſit meretrix, & illa eſt quæ eſt conjugata ſine literis matrimonialibus, & ſine ſponſaliis: ſicut dicitur Deut. 23.17. *Non erit meretrix.*

356 שלא יחזיר המגרש
גרושתו, אחר שנישאת
לאחר שנאמר לא יוכל
בעלה הראשון אשר ש
שלחה לשוב לקחתה

Ne qui divortium fecit cum uxore, iterum ducat eam, poſtquam nupta fuerit alteri: ſicut dicitur Deut. 24.4. *Non poterit maritus ejus prior, qui dimiſerat eam, iterum capere eam.*

357 שלא תנשא היבמה ל
לאחר חוץ מיבמה שנאמר
לא תהיה אשת המת

Ne fratria nubat alteri quàm leviro ſuo: ſicut dicitur Deut. 25.5. *Non erit uxor mortui.*

358 שלא יגרש האונס אנוסתו
שנאמר לא יוכל שלחה
כל ימיו

Ne, qui vim intulit *puellæ*, divortium faciat cum eâ, cui vim intulit: ſicut dicitur Deut. 22.29. *Non poterit dimittere eam omnibus diebus ſuis.*

359 שלא יגרש מוציא שם
רע שנאמר לא יוכל
לשלחה כל ימיו

Ne divortium faciat, qui protulit malam famam, *ſive qui diffamavit uxorem ſuam*: ſicut dicitur Deut.22.29. *Non poterit dimittere eam omnibus diebus ſuis.*

שלא Ne

שלא יקח סריס בת ישראל שנאמר לא יבא פצוע דכא	360	Ne Eunuchus in uxorem ducat filiam Iſraelis: ſicut dicitur Deut. 23.1. *Non ingredietur læſus attritione.*
שלא לסרס זכר אחד מכל המינין לא אדם ולא בהמה חיה ועוף שנאמר ובארצכם לא תעשו	361	Ne caſtrent maſculum aliquem ex omnibus ſpeciebus, non hominem, neque jumentum, beſtiam, neque avem: ſicut dicitur Levit. 22.24. *Et in terrâ veſtrâ non facietis.*
שלא למנות על ישראל איש מקהל גרים שנאמר לא תוכל לתת עליך איש נכרי	362	Ne ſupra Iſraelem conſtituatur vir *ſive Rex* ex gente extraneâ: ſicut dicitur Deut. 17, 15. *Non poteris ponere ſuper te virum alienigenam,*
שלא ירבה לו המלך סוסים שנאמר לא ירבה לו סוסים	363	Ne Rex multiplicet ſibi equos: ſicut dicitur Deut. 17. 16. *Non multiplicabit ſibi equos.*
שלא ירבה לו המלך נשים שנאמר לא ירבה לו נשים	364	Ne Rex multiplicet ſibi uxores: ſicut dicitur Deut. 17.17. *Et non multiplicabit ſibi uxores.*
שלא ירבה לו המלך כסף וזהב שנאמר וכסף וזהב לא ירבה לו מאד	365	Ne Rex multiplicet ſibi argentum & aurum: ſicut dicitur Deut. 17.17. *Et argentum & aurum non multiplicabit ſibi valde.*

הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה

Eſto æquè cantus in ſervando levi aliquo præcepto, quàm in gravi.

Loca

Digitized by Google

LOCA

SCRIPTURÆ
Vindicata & quodammodo illuſtrata.

Cap.	verſ.	pag.
	Geneſ.	
X.	5.	173.
XI.	2.	171.
XI.	7.	175.
XI.	4.	178.
	Exod.	
VI.	3.	289.
XXIV.	7.	70.
	Numer.	
XXI.	14.	71.
	Deuter.	
VI.	8.	268.
XVII.	18.	108.
XXXII.	8.	184.
	Joſue.	
X.	13.	71.
	1 Sam.	
X.	25.	71.
	1 Reg.	
IV.	32.	71.
XI.	41.	71.
XV.	31.	71.
	1 Chron.	
XXIX.	29.	72.
	2 Chron.	
XXXIII.	19.	72.
XXXIV.	14.	100.
XXXV.	25.	72.
	Eſth.	
X.	2.	72.
	Pſal.	
XXXVI.	7.	332.
	Jeſ.	
XXIX.	10.11.	71.
XXXIV.	16.	72.
	Jer.	
X.	11.	64.
	Zephan.	
III.	9.	217.
	Matth.	
V.	18.	61,101.
VII.	24.	74.
XXIII.	5.	362.
	Luc.	
XVIII.	12.	29.
XXIV.	44,	9,
X.	1.	184.
	Act.	
XI.	27.28.	68.
XXI.	9.	68.

IN-

INDEX
Rerum in hoc libro contentarum.

A.

ADonai nomen divinum unde derivetur? eſt plurale. 325.326.

—— debet transferri per Dominum, non Dominos. 326

—— Quando ſit Deo proprium? ibid.

An עֶלְיוֹן ſit nomen Dei, an epitheton? 325.

Antiquitas punctorum. 120.

—— varia circa illam ſententiæ. 111.112. ſeqq

—— Eadem probatur ſeptem diverſis argumentis. 121.122. ſeqq.

Architecti an peccarint in extruenda turri Babyl. & ſi ſic, quo genere peccati? 179.

—— quis fuerit eorum Scopus? 177.178.

—— quomodo puniti? 180.

Autographa exemplaria V. T. ab Ezra collecta omnino perierunt. Non ſunt ab ipſo miraculoſè reſtituta: apographa tamen authentica etiamnum habet Dei Eccleſia. 75.76

B.

Ben Aſcher & Ben Naphtali doctores Hebræi. 117.

—— Non fuerunt inventores punctorum. 118.119.

Beati in cælo an Hebraicè ſint loquuturi poſt ultimum judicium? 102.103.

C.

Capellus citatur ac refutatur. 114,115.298.

Capitum diſtinctio in V. T. non eſt ab ipſis autoribus librorum. Ejus autor ignotus. Approbatur à Iudæis. 20.21.

Carmina Hebraica occurrunt in omnibus partibus V. T. 54. ſunt perantiqua. ibid.

—— eorum ratio ac natura non benè nota. Plurimum differunt ab hodiernis. 54.55.

Cethubim ſive hagiographa cur ſic vocentur? 11.

—— cur quinque eorum: Can-

CanticumCant. Ruth &c. immediatè pentateucho ſubjungantur. 12.
Chronica quis conſcripſerit? quid tractent? 66.
Collegium magnum extraordinarium collegit libros canonicos. 75.
Collegia ordinaria apud Iudæos erant tria. 74. 75
Confuſio linguarum immediatè à Deo facta eſt. 173. 174 *& ſeq.*
—— *quomodo hæc facta ſit à Deo?* 177. *& quare? ibid.*
——*in quot & quas linguas?* 182. 183. *& ſeq.*
—— *quando hæc confuſio acciderit?* 188. 189. *& ſeqq*
Canonicus nullus liber periit, neque contrarium probari poteſt ex libris nonnullis in V. T. citatis. 72 73.

D.

Daniel eſt Propheta. 63.
—— *Multa habet chaldaica.*
—— *An ipſe conſcripſerit ſuum librum?* 64. 65.
Deus ipſe eſt autor linguæ Hebrææ. 164
—— *Adamo illam infudit, quoad radices tantum.* 165.
Diſtinctio verſuum textui Hebræo eſt coæva. 5. 16. 17. 18. *aliter ſe habet in Textu Græco.* ibid.
Diviſiones V. T. ſunt variæ. 8. *duplex diviſio in tres partes, ſed neutra bona & adæquata.* 9.
reſpondetur ad Luc. 24 44.
—— *ejus Autor incertus.* 12.
Diviſio V. T. in quatuor partes eſt admittenda. 13.
Duplex Hebræorum Character, ſcil. Sacer & prophanus. 103. 104.

E.

EHIEH nomen divinum reſolvitur & explicatur. eſt Nomen Dei eſſentiale, non Verbum. 320.
—— *Haud ſolide ex eo probatur triplex in Deo exiſtentia, ſcil. præterita, præſens, & futura.* 320. 321.
El nomen Dei eſt à fortitudine deſumptum. 323. *An communicabile creaturis? ibid*
Elias Levita Iudæus malè ſtatuit diviſionem verſuum eſſe inventum Maſoretharum

Ty-

Tyberienſium. 16.17.18.
Eloah vel Elohim unde derivetur? 330.
—— *quid proprie ſignificet?* 331.
—— *quibus communicetur, & cur?* 332.333.
—— *primariò de ipſo Deo dicitur.* 330.
Elohim cum verbo ſingularis numeri conſtructum non probat pluralitatem, nedum præciſè Trinitatem perſonarum. 334. 335. 336.
Eſtheræ Etymon. 60
—— *ejus libri autor.* 61.
Ezras eſt alius ac Zerubabel aut Malachias. eſt ſui libri autor. 65
Ezechielis deſcriptio. 42.
—— *ad ipſius lectionem apud Iudæos antiquos non admittebantur juvenes ante trigeſimum annum.* ibid.

F.

Finis & uſus Kabbalæ Theoreticæ. 282. 283.
Fontes appellationum librorum V. T. indicantur. 14.

G.

Galatinus citatur ac refutatur. 234.
Galatinus malè probat Trinitatem ex litteris vocis IEHOVA. 289. 290.
Græcis quo reſpectu nomen IEHOVA dictum ſit ineffabile? 312 313.

H.

Heberi familia ſola retinuit linguam Hebræam. 194. 195 & ſeqq.
Hebræi nomen unde derivetur? 205.206 ſeqq.
—— *Cui primùm fuerit attributum?* 205.
Hebræa lingua eſt omnium linguarum prima & antiquiſſima. 166.167.
—— *eſt ſimplex & perfecta.*
—— *non eſt homini naturalis, nec etiam ulla alia lingua.* 162.163.164
Hieronymi verſio non adſtruit novitatem punctorum. 158. 159.
Hodiernæ litteræ Hebraicæ ſunt antiquæ & genuinæ, quas Moſes in Tabulis à Deo accepit, & ſcripſit. 92.
—— *probatur hoc variis teſtimoniis.* 93. 94. 95. 96. & *rationibus* 99. 100, 101.

I.

Iah nomen Dei eſſentiale eſt diſtinctum à IEHOVA. 322.

—— *eſt radicale ſeu primitivum.* 321

—— *quid denotet ?* 322.

IEHOVA nomen Dei eſſentiale. ejus derivatio. 2 4.

—— *ejus epitheta.* 285.

—— *eſt ſoli Deo proprium.* 286.287.

—— *competit etiam filio & Spiritui Sancto.* 288.

—— *fuit Patribus ante Moſen cognitum* 289.

—— *Genuina ejus lectio probata.* 293.294. *ſeqq Suppoſititia refutata.* 304.305.306. *& ſeqq.*

Ieremiæ ſtylus, origo, vita, mors. 41.

Ieſaiæ ſtylus, origo, vita, mors. 40.

Iobus reverâ exſtitit in mundo. Quando vixerit ? Quis ipſius librum conſcripſerit? 57.58.

Iudæi linguam Hebræam habuerunt vernaculam uſque ad captivitatem Babylonicam. 198,199.

Iudæi unde, & quando ſic dicti? 210.211.

Iudæi nomen non tantum eſt gentile, ſed etiam profeſſionis. 212.

Iunius & Tremellius aliter diviſerunt capita ac Iudæi. 21.22.

K.

Kabbalæ Etymologia. 269.

—— *quanti fiat apud Iudæos.* 268.

—— *dividitur in Theoreticam & practicam.* 270. *hujus uſus* 270.282. *illius tredecim recenſentur ſpecies. pag.*272. 273. *ſeqq.*

—— *Autores ejus non ſunt Moſes, Ezras, aut alius aliquis propheta.* 280.281.

Kabbaliſtæ falsò ſtatuunt legem Moſaicam fuiſſe ut unam vocem, non diſtinctam. 16.

—— *Male explicant vocem* חוה 168.

Keri & Ketib, ejus derivatio. 237. *Ejus numerus* 252.

—— *ejus Autores.* 239.240.

—— *ejus ſeptem diverſæ ſpecies.* 241.242. *ſeq.*

—— *ejus cauſæ finales.* 247. 248.

Digitized by Google

248.249.250.

Ketib eſt authenticum. 259.

L.

Labium purum, Zeph 3 9. *quid ſignificet?* 217.

Lectiones Sabbathinæ quando legi ſoleant & relegi? 6.

Lex ſive Pentateuchus ab unoquoque Iudæo propriâ manu exſcribi debet. 6. 101. *Et cur?* 6.

Libri Apocryphi non pertinent ad canonem. 68 69.

—— *ipſorum Etymologia.* ib.

Libri Hebraici V.T. quomodo, & quàm curioſè ſoleant deſcribi? 61.345. *& ſeqq.*

Libri V. T. in textu Hebræo aliter diſponuntur quàm in Bibliis Belgicis, aliiſque: & quare? 14.

Lingua Hebræa cur vocetur Aſſyriaca? 93.94. *Cur & quando vocata ſit Sancta?* 213.214. *ſeqq.*

Lingua Hebræa jam inde à captivitate Babylonica Iudæis non amplius fuit vernacula 201.202.

Litteræ ם *&* מ. *pag.* 24.

—— *earum origo, & uſus* 25. 26.

Litteræ Majuſculæ, & Minuſculæ. 77.78.79.80. *& ſeqq. Suſpenſæ.* 88. *Inverſæ.* 90.

—— *aliquot circa illas quæſtiones:* *ibid.*

M.

Maſora & Maſorethæ unde ſic dicti? quales fuerint? quidnam ipſorum opus? 116.117. 220. *ſeqq.*

Maſoræ definitio. 219.

—— *Verſatur præcipuè circa octo diverſas res.* 236.237.

—— *ejus Autores non ſunt ſoli Maſorethæ Tyberienſ.* 263.

Maſora non eſt tota ab Ezra, & Viris Synag. magnæ. 265.

—— *ejus finis fuit conſervare S. Scripturam puram.* 266.

Menaſſes ben Iſrael ſententia de Kabbala. 268.269

Moſes multis modis à Iudæis præfertur reliquis prophet. 39.

Muhammedani magni æſtimant Alkoranum ſuum. 4.

N.

Nehemias quis fuerit? quare ipſius liber Ezræ nomine veniat? 65.66.

Nomina divina quotuplicia ſint in S. Scriptura? 284.

I.

Iah nomen Dei eſſentiale eſt diſtinctum à IEHOVA. 322.
——*eſt radicale ſeu primitivum.* 321
——*quid denotet?* 322.
IEHOVA nomen Dei eſſentiale. ejus derivatio. 2 4.
——*ejus epitheta.* 285.
——*eſt ſoli Deo proprium.* 286.287.
——*competit etiam filio & Spiritui Sancto.* 288.
——*fuit Patribus ante Moſen cognitum* 289.
——*Genuina ejus lectio probata.* 293.294. *ſeqq Suppoſititia refutata.* 304.305.306. *& ſeqq.*
Ieremiæ ſtylus, origo, vita, mors. 41.
Ieſaiæ ſtylus, origo, vita, mors. 40.
Iobus reverâ extitit in mundo. Quando vixerit? Quis ipſius librum conſcripſerit? 57.58.
Iudæi linguam Hebræam habuerunt vernaculam uſque ad captivitatem Babylonicam. 198.199.
Iudæi unde, & quando ſic dicti? 210.211.
Iudæi nomen non tantum eſt gentile, ſed etiam profeſſionis. 212.
Iunius & Tremellius aliter diviſerunt capita ac Iudæi. 21.22.

K.

Kabbalæ Etymologia. 269.
——*quanti fiat apud Iudæos.* 268.
——*dividitur in Theoreticam & practicam.* 270. *hujus uſus* 270. 282. *illius tredecim recenſentur ſpecies. pag.* 272. 273 *ſeqq.*
——*Autores ejus non ſunt Moſes, Ezras, aut alius aliquis propheta.* 280.281.
Kabbaliſtæ falsò ſtatuunt legem Moſaicam fuiſſe ut unam vocem, non diſtinctam. 16.
——*Male explicant vocem* הוה 168.
Keri & Ketib, ejus derivatio. 237. *Ejus numerus* 252.
——*ejus Autores.* 239.240.
——*ejus ſeptem diverſæ ſpecies.* 241. 242. *ſeq.*
——*ejus cauſæ finales.* 247. 248.

248.249.250.
Ketib eſt authenticum. 259.

L.

Labium purum, Zeph 3 9. quid ſignificet? 217.
LectionesSabbathinæ quando legi ſoleant & relegi? 6.
Lex ſive Pentateuchus ab unoquoque Iudæo propriâ manu exſcribi debet. 6. 101. *Et cur?* 6.
Libri Apocryphi non pertinent ad canonem. 68 69.
—— *ipſorum Etymologia.ib.*
Libri Hebraici V.T. quomodo, & quàm curioſè ſoleant deſcribi? 61.345.*& ſeqq.*
Libri V. T. in textu Hebræo aliter diſponuntur quàm in Bibliis Belgicis, aliiſque: & quare? 14.
Lingua Hebræa cur vocetur Aſſyriaca? 93.94. *Cur & quando vocata ſit Sancta?* 213.214.*ſeqq.*
Lingua Hebræa jam inde à captivitate Babylonica Iudæis non amplius fuit vernacula 201.202.
Litteræ ם *&* ב. *pag.*24.
—— *earum origo,& uſus* 25. 26.
*Litteræ Majuſculæ, & Minuſculæ.*77.78.79.80. *& ſeqq. Suſpenſæ.*88. *Inverſæ.*90.
—— *aliquot circa illas quæſtiones:* *ibid.*

M.

Maſora & Maſorethæ unde ſic dicti? quales fuerint? quidnam ipſorum opus? 116.117. 220.*ſeqq.*
Maſoræ definitio. 219.
—— *Verſatur præcipuè circa octo diverſas res.* 236.237.
—— *ejus Autores non ſunt ſoli MaſorethæTyberienſ.* 263.
Maſora non eſt tota abEzra, & Viris Synag. magnæ. 265.
—— *ejus finis fuit conſervare S. Scripturam puram.* 266.
Menaſſes ben Iſrael ſententia de Kabbala. 268.269
*Moſes multis modis à Iudæis præfertur reliquis prophet.*39.
Muhammedani magni æſtimant Alkoranum ſuum. 4.

N.

Nehemias quis fuerit? quare ipſius liber Ezræ nomine veniat? 65.66.
Nomina divina quotuplicia ſint in S.Scriptura? 284.

Digitized by Google

Numerus Keri & Ketib non omnibus Autoribus eſt æqualis. —— unde ſit eliciendus? 252

O.

Ordinatio ſeu correctio Scribarum non arguit corruptionem Textus S. 234.

—— quiſnam hujus Ordinationis ſit Autor? ibid.

Origo lectionis Adonai pro JEHOVA. 302.

P.

Paraphraſis Chaldaica quotuplex ſit? 155.

—— ex ea non poteſt probari novitas punctorum. 156.157. & ſeqq.

Pentateuchum conſcripſit ipſe Moſes. 30.31.

—— ejus diſtributio in 5 libros videtur eſſe à 70 Interpretibus 32.

—— admodum curioſe à Iudæis deſcribi ſolet. 345. & ſeq.

Phaleg nomen accepit à diviſione linguarum. 193.

Præcepta Pentateuchi à Iudæis dividuntur in 248 Affirmativa, & in 365. Negativa. 360

—— quis hæc præcepta collegerit? 358.

—— quare ſtatuantur præciſè 613. pag. 306

—— quare Iudæi ſtatuant Moſen dediſſe præciſè 248. Affirm. & 365. Negativa præcepta. 360.361.

—— An Pentateuchus non plura comprehendat præcepta? 362.

—— quo medio Iudæi horum præceptorum recordentur. 262

—— An poſt lapſum unquã potuerint hæc omnia obſervare? 363.

Præcepta hæc ſunt partim moralia, partim ceremonialia, partim etiam forenſia. 363. 364.

—— non ſemper ſecundum genuinum ſenſum à Iudæis exponuntur. 364.

Prophetæ anteriores abuſive ſic vocantur. 33.

—— de ipſorum Autoribus variæ, ſed incertæ ſententiæ. 33.34.35.36.

—— quot annorum Hiſtoriam ſinguli comprehendant? ibid

Prophetarum officium erat du-

duplex. 36.

—— *eorum nomen quadruplex.* 37.

—— *nullus eorum vocabatur Raf aut Rabbi* ibid.

Prophetarum minorum Catalogus recenſetur. 44.45.46.

—— *eorum origo, vita, mors.* ibid.

Proverbia Salomonis eſt liber Canonicus. 56.

—— *ejus Autor.* ibid

Pſalmorum Autores vulgo decem ſtatuuntur. 47.48.

—— *à quonam pſalmi ſint in unum librum collecti? & cur Græci & Latini illos aliter ſupputaverint quàm Hebræi?* 48.

—— *ſeptem eorum ſecundum litteras Alphabeti diſpoſiti ſunt, & cur?* 49.

Pſalterii radices Hebraicæ omnes, ad 56. verſus redactæ, numerantur 1184. *pag.* 50

Puncta vocalium & accentuum ſunt authentica. 121.122

—— *probatur hoc variis argumentis.* 122.123. & ſeqq.

—— *refutantur argumenta contraria.* 134.135. & ſeqq.

R.

Raf, Rabbi, & Rabban quomodo differant? 37.38.

Radices totius V. Teſt. quot ſint? 50.

S.

Samaritani Characteres non ſunt primi & authentici V.T. 92.93. & ſeqq.

—— *argumenta in contrarium objecta ſolvuntur.* 103. 104. ſeqq.

Sectiones pentateuchi quot ſint? 24.

—— *earum uſus, origo.* 25.

—— *quando Iudæi incipiant primam ſectionem?* 26.

—— *cur prælegant etiam ſectiones ex prophetis?* 26.27.28

Septuaginta Interpretum Hiſtoria narratur 148.149.

—— *ex ipſorum verſione non poteſt argumentum ſumi pro novitate punctorum.* 150.151. 152. & ſeqq.

T.

Textus Hebræus, ex parte etiam Chaldæus, in V. T. & Græcus in N.T. ſoli ſunt authentici formaliter. 2.3.64.65

Textus Hebræus eſt omnibus

aliis

Digitized by Google

aliis verſionibus longè antiquior. 2.
—— *à Rabbinis variis inſignitur titulis.* 3.4.5.6.
—— *non eſt legendus ſine magna præparatione.* 3.
—— *cur vocetur* עשרים וארבעה *viginti quatuor?* 6.7
Textus Hebræus non eſt corruptus. 340.341.*ſeqq.*
—— *eſt judex controverſiarum.* 337.
—— *eſt explicandus ſecundum Ketib.* 254.255.
Trinitas perſonarum non probatur ex nomine Elohim cum verbo ſingulari. 334.335.336.
Tzebaoth, nomen Dei, conjungitur per appoſitionem cum alio nomine divino.

V.

Vitia quæ Iudæorum libros M.S. reddunt profanos. 354.355.

FINIS.

Errata corrigenda.

Pag. 1. l. 4. à fin. l. *infallabilis*. p.2.l.10.leg.*locorum octo*. p.41.lin.pen. lege *Ieremias*. p.42.l.pen.leg.*obſoletum*. p.51. lege *Pſal*.27.14. pro 24. p.70.l.12.leg.*transferrerentur*.ibid.l.16.*extruſiſſemus*.p.83.l.18.leg.*pinxerunt*. p.96.l.16.leg.*eſt*. p.131.l.19.leg. שם & lin.20.leg. ם: . p.148.l.21. leg. *eſſe*. p.189.l.26.leg.*dediſſet*. p.293.l.7.leg.*magnus*. p.300.l.30.leg.eſſe. p.316.l.10.& p.320.l.26:leg. JEHOVA. p.330.l.5 à fine l.*effectorem*. p.348.l.22.leg.*eſſet*. p.371.l.13.leg. עצרת. p.392.l.11. leg. הבהמה. Si quę adhuc occurrant, ea benevolus lector corrigere non dedignetur.

VITTORIO EMANUELE BIBLIOTECA IN ROMA

Digitized by Google

704

50

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

1-7-1-2